

خواجۀ لسان عثمانی

لسان عثمانینك [مفردات. مركبات. ادبیات] قواعدینی حاوی اولوب درت مجلد اوزرینه مدون بر اثردر

برنجی جلدك ـ برنجی كتابی

مقدمات مهمه

Mehmed Rif'at

محرری

اركان حربیه قائممقاملرندن مناسترلی

Hvāce-i Lisān-ı ʿOsmānī

محمد رفعت

معارف نظارت جلیله سنك رخصتیله طبع اولنمشدر

درسعادت

(قصبار مطبعه سی) — باب عالی جاده سنده نومرو ۲۵

صاحب وناشری : كتابجی قصبار

۱۳۱۱

بسم الله الرحمن الرحيم

الحمد لله رب العالمين والصلوٰة والسلام على محمد وعلى آله واصحابه اجمعين.

جناب حق، شوكت وسلطنت، وعز وعافيت همايونلرينى مزداد ومتوالى بيورسونه. حامئ عدالت ومعرفت، پادشاه فاروق خصلت غازى (عبد الحميد خان ثانى) افندمز حضرتلرينك عصر معارف حصر ملوكانه لرنده هر شيده برچوق اثر ترقى كورولمكده وهله وسائط معرفته يك زياده همتلر ايدلمكده بولنديغنه بناء بو عبد عاجز يعنى اركان حربيه قائممقاملرندن مناسترلى محمد رفعت بندهلريده تجربهٔ نعمت نيت خالصه سيله وقت حضرده قلمجه خدمته قويولوب شمدي‌يه قدر قرقى متجاوز اثر نشرينه موفق اولدم. وبوكره ده لسان عثمانى‌يه متعلق ومفصل بر اثرله خدمت قلميه‌مى تكثير هوسنه دوشدم. عنايت بارى وامداد روحانيت جناب پيغمبرى ايله توجهات قدسيت آيات شهنشاهى سايه‌سنده اوده جلوه‌كر ميدانه معرفت اولديغندن [خواجهٔ لسان عثمانى] ناميله نشرينه مسارعت ايلدم. ومن الله التوفيق.

اركان حربيه قائممقاملرندن
مناسترلى
محمد رفعت

مقدمات مهمه

« برنجی مقدمه »

{مدخل علم لسان}

١ — حیوانات سائره‌دن عقل و نطق ایله ممتاز اولان نوع بشر مالك اولدیغی نفس ناطقه یعنی قوهٔ مفکره و عاقله‌سیله حواس ظاهره و باطنه‌سنی استعمال ایده‌رك بعضاً الهام و اکثریا قیاس ایله اشیانك احوالنی بر درجه‌یه قدر اکلار. یعنی اشیانك صور و احوالی انسانك قلبنده پیدا و آیینهٔ ذهننده هویدا اولور که بو صورتلره [علم] و [معلوم] دینلدیکی کبی [معنی] و [مفهوم] دخی تسمیه اولنور.

٢ — انسانك طبیعتی بنی نوعیله اجتماع و تمدنی و امر معیشتده مشارکت و تعاونی اقتضا ایتمکله قلبنده اولان معانی و مقاصدی اخره بیلدیرمك مجبوریتنده بولنورکه بونیده افعال حیوانیه‌دن اولان نفس ضروریدن متحصل صوتی صور مختلفه‌یه تحویل ایله ایفا ایدر. یعنی الهام الٰهی [اغز. بوغاز. دیل. طوداق. دیش] کبی اعضای آلیه واسطه‌سیله سسی بر کیفیت مخصوصه‌ده کسه‌رك چیقارمه‌یی ارشاد بیورمشدرکه: بو وجهله کسیله‌رك چیقان سسلره [حرف] وکرك بر کرکسه بر قاچ حرفدن بر معنی چیقان شیئه‌ده [کلمه] و بر مقصد افاده ایدن ایکی ودها زیاده کلمه‌لره دخی [کلام] دینور. و بر طائفه‌نك مصالح و مقاصدینی بیان ایچون استعمال ایتدکلری کلمه‌لرك جمله‌سنه بردن [لسان] و [لغت] تسمیه اولنور.

٣ — مادهٔ سابقه‌ده محرر افادهٔ مرام صورتی یالکز سامعینه

منحصر اولوب غائبه و باخصوص اخلافه بو طریق ایله تبلیغ مقصد ممکن اولهمیهجغندن وطبع انسان اجتماع وتمدنله مشارکت وتعاونه میال اولدیغندن نطقی غائبهده القا وافهام احتیاجی کورلمش اولمقله تاریخ مقدسك روایتنه کوره الك اول ادریس علیه السلام طرفندن حرفلرله کلهلره برر شکل مخصوص تعیین بیوریلهرق [یازی] ایجاد ایدلمشدر .

بو یازی مرور زمان ایله اصلاح وتوسیع اولنهرق اقوام متمدنه کندولرینه کوره حرفلرك هر برینه نشان وعلامت اولهرق چیزکیدن عبارت برطاقم شکلجکلر ترتیب وتخصیص ایدوب بونلرکده یکدیکرلرینه توصیل اصوللرینی تعیین ایدهرك اولوجهله کلهلری وکلهلرك اجتماعیلهده مافی الضمیری بیان ایدهکلمشلردرکه حرفلره علامت اولهرق تخصیص ایدلمش اولان شکللره [خط] و [نقطه] و [اشارت] دینلوب جملهسنك برارهیه کلمسیلهده یازی حاصل اولمشدر .

٤ — طوائف بشر تفرق ایتدکجه لسان دخی تخلف ایدهرك او نسبتده چوغالمش اولدیغی کبی هرلسانك کلماتی کثرت بولهرق یالکز استماع ایله اوکرنمك بر امر عسیر اولدیغی جهتله هر قومك عقلا ولسان آشنا علماسی اول لسانی عریض وعمیق تتبع ایدهرك دیکرلرینك سهولتله تحصیل ایدهبیلملری ایچون کرك مفرداته کرکسه مرکباته عائد بر طاقم قواعد واصول استنباط واختراع ایلیهرك لسان ایچون بر طاقم علملر تحصیل ایتمشلردرکه بو علملرك جملهسنه بردن [علوم ادبیه] دینلمشدر .

٥ — **علوم ادبیه** : سکزی اصلی ودردی فرعی اولمق اوزره اساساً اون ایکی فندن عبارتدر .

اصوله متعلق اولان سکز فندن کیمیسی مفرداته وکیمیسی مرکباته عائد اولوب مفرداتدن بحث ایدنلردنده :

الفاظك جواهر وموادینه متعلق اولانه [علم لغت]

صورت وهیئات الفاظه عائد اولانه [علم صرف]

اصالت وفرعیت جهتیله یکدیکرینه اولان انتسابی بیلدیرنه [علم اشتقاق] دینور ،

مرکباتدن بحث ایدن اصولدنده :

معانیٔ اصلیه اوزره تأدیهٔ معنا ایله ترکیب کلامه متعلق اولانه [علم نحو]

اصل معنایه مغایر افاده اعتبارینه مبتنی بولنانه [علم معانی]

افاده‌نك مراتب وضوحده‌کی اعتبارینه مبنی اولانه [علم بیان]

محسنات لفظیه ومعنویه‌دن بحث ایدنه [علم بدیع] دینورکه بعض اقواله کوره اشبو بدیع [بیان] اقسامندندر وبونلردن [معانی . بیان . بدیع] علملرینك جمله‌سنه بردن [علم بلاغت] دینور .

وکذا مرکباتده وزن اعتباریله اجرای احکام ایدنه [علم عروض]

وکلام موزونك اخرلرینك اتحادندن بحث ایدنه [فن قافیه] دینور .

فروعه متعلق درت فندنده :

نقوش کتابتی بیلدیرن علمه [علم خط]

کلام منظومه مخصوص اولانه [علم قرض شعر]

منثوردن بحث ایدنه [علم انشاء نثر]

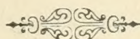
وبونلرك ماعداسی معلوماته تعلق ایدنه [علم تاریخ] دینور .

ایمدی بونلردن بشقه [ترسل وخطابت] و [محاضرات] ایله [تراجم احوال] فنلری‌دخی واردرکه ترسل وخطابت [علم انشاء نثره

ومحاضرات ایله تراجم احوال [علم تاریخه] داخل اولدقلرندن بشقه‌جه بر قسم تشکیل ایده‌مزلر .

اشبو اون ایکی فندن لغتله اشتقاق فنلری حین حاجتده مراجعت اولنمق ودیکرلری قاعدهٔ تدریس وتدرس ایدلمك اوزره تدوین اولنوب هر لسانك کندیسنه نسبتله اول لسانك علوم ادبیه‌سی دینور ولسان عثمانینك مفرداتمرکباتنه تعلق ایدن علملره‌ده [علوم ادبیهٔ عثمانیه] تسمیه اولنور .

فقط زیرده‌کی مقدماتده کوروله‌جکی وجهله لسان عثمانینك مفرداتیله بعض مرکباتنه عربی وفارسی مفردات ومرکبات قواعدی دخی کیرمش اولدیغندن علوم ادبیهٔ عثمانیه ترکی عربی فارسی صرف ونحولریله یعنی [صرف ترکی . صرف عربی . صرف فارسی . نحو ترکی . نحو عربی . نحو فارسی] ایله بلاغت عثمانیه وبالاده مذکور متباقی فنلردن عبارتدر .

ایکنجی مقدمه

قواعد ترکیه وعثمانیه‌یه متعلق اثرلر

٦ — بوندن یکرمی بش سنه مقدمنه کلنجه‌یه قدر ترکی وعثمانی قواعدینه دائر بر اثر مخصوص کوروله‌مش ایدی احتمالکه ترکلر بیننده قدیماً بویله بر اثر یازلمش اولسون فقط بزم نظر اطلاعمزدن کچن تاریخ وادبیات کتابلرنده بوکا دائر بر شیٔ کوره‌مدك یالکز اندلس تاریخنده [ابو حیان اندلسی] نام عالمك ترجمهٔ حالی صره‌سنده شویله منظورمز اولدی که یدنجی عصر هجریده بر حیات اولوب برچوق تألیفات مهمه میدانه قویمش اولان فاضل مشارالیه حضرتلری عربه جوار اولان ترك ،

فرس ، حبش ، وسائر لسانلرك غوامضنه دائر يازديغى كتب متعدده صرەسندەلسان تركى يەدائر [الادراك فى لسان الاتراك] و [زهرالملك فى نحو الترك] و [كتاب الافعال فى لسان الاتراك] اسملريله اوچ مهم اثر ميدانه قويمشـدر . بونلردن يالكز [الادراك فى لسان الاتراك] نام اثرك درسعادتده بايزيد كتبخانەسنده موجود اولديغى روايت اولنيور بوندن صكره ادبيات تركيه يه دائر بك چوق كتب تصنيف ونشر ايدلمشدر ازجمله بيك ايكييوز سكسـان ايكى تاريخنده [مفتاح البلاغه ومصباح الفصاحه] ناميله براثر نشراولندى بو اثر اونبرنجى عصر هجرى اوائلنه مصادف علما ومشاهير مشايخدن مرحوم [اسماعيل انقروى قدس سره حضرتلرينك لسـان فارسى اوزره يازلمش اولان [مناظر الانشاء] نام اثرى طالبلرينه تركجه تدريس ايدەرك وبعض امثلهٔ تركيه كتورەرك ترجمه ايتمش اولديغى براثر نفيسدر .

بوندن صوكره قواعد لسـانه دائر ظهور ايدن اثرلر [قسطاس البيان . مقياس اللسان] ايله [قواعد عثمانيه] نام اثرلردر .

بونلردن [قسطاس البيان . مقياس اللسان] دينان كتاب والدماجد جناب پادشـاهى جنتمكان غازى عبدالمجيدخان دورى علماى بنامندن اولوب مكتب اعدادئ عسكرى تاريخ وعربيات معلمى اولان مرحوم خواجه عبدالرحمن افنديىنك صرف تركى يه دائر غايت مفصل اولەرق يازمش اولديغى براثردركه بونك برقسمى مرحوم مشاراليهك مخدومى مصطفى صفوت پاشا معرفتيله مكتب فنون حربيهٔ شـاهانه مطبعەسـنده طبع ايتديرلمشدر . استفادەاولنور اثرلردن اولديغى حالده كوشهٔ نسيانده قالديغنه وباخصوص آلت طرفنك نشر ايدلمديكنه تأسف اولنور .

[قواعد عثمانیه] نام اثر ایسه صدراسبق مصطفی رشیدپاشا مرحومك همتیله کشاد ایدلمش اولان [انجمن دانش] ك ویرمش اولدیغی قرار اوزرینه فؤادپاشا مرحومك وساطتیله علامهٔ عصر مدقق ومحقق افخم دولتلو جودت پاشا حضرتلری طرفندن لسان عثمانینك صرف ونحو قواعدینی حاوی اولمق اوزره تألیف وطبع ونشر ایتدیرلمش اولان براثر معتبردرکه عثمانلی لسانه لایق ومناسب اوله‌جق صورتده الك اول والك اطرافلی اساسلری وضع ایله قواعدینی بیان ایدن بوکتابدر.

بوکتاب فوائد نصابك مؤلفی اولان جودت پاشا حضرتلری ایتدکلری تجربه‌لره بناءً کوردکلری لزوم اوزرینه مؤخراً مختصر اوله‌رق بر [مدخل قواعد] برده [قواعد ترکیه] یازوب طبع ونشر ایتدیرمشلردر.

بونلردن صوکره فریقاندن مرحوم رامز پاشا طرفندن ترتیب ایدلمش اولان [امثلهٔ ترکیه] نام کتاب دخی طبع ونشر ایدلمشدر.

برمدت صوکره‌ده انشا وبلاغت قواعدینی حاوی اولان وایکی جلد اوزرینه مدون بولنان [مبانی الانشا] نشر اولنمشدر.

بوندن صوکره‌ده اولوقتلر مجلس معارف عمومیه اعضاسندن اولان سلیم ثابت افندی مکاتب ابتدائیه ایچون غایت مختصر بر [صرف ترکی] وبعده [برنحوترکی] یازوب طبع ونشر ایتدیردیلر.

ینه بوصره‌لرده مجلس معارف عمومیه اعضاسندن طاغستانی احمد حمدی افندی مرحوم دخی بر [بلاغت عثمانیه] یازوب نشرایلدی.

بوندن صوکره‌ده عطوفتلو اکرم بك افندی حضرتلری اوروپالیلرك اصول ادبلری طرزنده‌و [تعلیم ادبیات] نامنده براثریازوب برنجی قسمنی نشرایلدی.

بوندن صوکره‌ده بو محرر عاجزك [کلیات قواعد عثمانیه] نام اثری طبع ونشر اولندی.

مؤخراً دولتلو جودت پاشا حضرتلرینك سابقا واقع اولان وعد عالیلری یرینی بولوب [بلاغت عثمانیه] نام اثر عالیٔ بی نظیرلری جلابخش عیون طلاب اولدی.

لکن برایکی سنه ظرفنده‌ده معلم ناجی افندی مرحومك (مجموعهٔ معلم) ایله (اصطلاحات ادبیه) نام اثرلری تزیین لسان ایلدی.

ینه بوصوك سنه‌لرده مناسترلی عبدالرحمن فهمی افندی برادرمزده تعلیم ادبیات طرزنده [تدریسات ادبیه] نامیله اثر نشر ایتدی.

ینه شو صوك سنه‌لرده دیاربکرلی سعید پاشا مرحوم [میزان الادب] نامنده مفصل وغایتله مفید بر بلاغت کتابیله عالم مطبوعاته رونق ویردیلر.

جودت پاشا حضرتلرینك بلاغت عثمانیه سندن برمدت صوکره‌ده عبدالرحمن ثریا افندی حضرتلری [میزان البلاغه] نام اثرینی نشروتعمیم بیوردیلر.

بیك اوچیوز التی تاریخنده‌ده دولتلو جودت پاشا حضرتلری [قواعد عثمانیه] نام اثرلرینی اصلاح و تعدیل و توسیع ایده‌رك [ترتیب جدید قواعد عثمانیه] نامیله نشر ایدوب قواعد لسانه یکیدن برخزینه کشادبیوردیلر.

لکن سنه‌ده بو محرر عاجزك تصار افندی طرفندن تدریسات کتبخانه‌سیله [مکمل صرف عثمانی] و[مفصل نحو عثمانی] و[مجامع الادب] و[قواعد علم انشا] نام اثرلری نشر اولندی.

بیك ایکیوز طقسان بر تاریخندن بوکونه کلنجه‌یه قدر دیکر محررین کرام طرفلرندن صرف ونحو عثمانی‌یه متعلق درلو درلو اثرلردخی ساحهٔ انتشاره قونلمشدر.

اوچنجی مقدمه

بو اثرك صورت ترتیبی

٧ — بوندن اوتوز قرق سنه مقدمنه کلنجه‌یه قدر لسان عثمانی‌ده پك چوق فارسی وعربی کلمه‌لرله ترکیبلر قاریشوب قالمش وبو سببه مبنی لسان عثمانینك لایقیله تحصیلی ایچون عربینك صرف ونحویله قواعد فارسی تعلمه مجبوریت کلمشدر وبو لزوم مجبوریته مبنی مکتبلریمزده عربی صرف ونحویله قواعد فارسینك تدریسنه دوام اولندیغی کبی بونلرك اك مهم قواعدینی‌ده لسان عثمانینك مؤسس قواعدی اولان جودت پاشا حضرتلری قواعد عثمانیه‌سنه درج ایتدیکی مثللو عاجزلریده فروعات قواعدنوعندن اوله‌رق کلیاب قواعدعثمانیه‌یه ادخال ایلمش ایدم.

لسان عثمانی طالبلرینك عربی وفارسی ایله لزوم استیناسلری محقق اولمسنه‌مبنی کچنده نشرایلدیکم مجامع الادبك فصاحت. معانی، بیان، بدیع، علملرنده هرماده ایچون عربی وفارسیدن برر مثال دخی علاوه ایلدم.

بولزوم استیناسه بناء عربی صرف ونحویله قواعد فارسی‌یی بلمه‌مك اهم اولدیغی وبو الزمیت واهمیت هرزمان باقی اولوب انبان احتیاج تزاید ایلدیکی جهتله بواثرده دخی انلری درج واملایه لزوم کوردم. انجق شمدی‌یه قدر ایتدیکم تجربه‌لره نظراً امثالی موجود اولان مخلوط قواعد کتابلرندن استفاده متعسر اولدیغی ایچون آیری آیری یازمغی مناسب کوردم. وچونکه برطالب اولاً لسان مادرزادی اوزره قواعد کورورده مؤخراً دیکر لسان قواعدینی اوقورسه انی پك قولای اکلایه‌جغندن فقیرده بومطالعه‌یه مبنی اولاً قواعد ترکیه و بعده قواعد

عربيه وبعده قواعدفارسيه‌يی يازوب انلردن صوكره‌ده تطبيقات وامتزاج جهتلرينی كوسترمك طريقنی اولی كوردم واوچ لسانك تقسيمات صرفيه ونحويه‌لرينی ممكن مرتبه توحيد وتنسيق ايده‌رك شواثری بروجه آتی طرزده يازدم. شويله‌كه :

درت مجلد اوزرينه ترتيبی لازم كلمش اولان بواثرك :

برنجی جلدی ـ مفردات

ايكنجی جلدی ـ مركبات

اوچنجی ـ ادبيات

دردنجی جلدی ـ ينه ادبيات . . . . دن عبارتدر.

مفردات قسمی دخی بش كتاب اوزرينه مدوندركه بونلر :

برنجی كتابی ـ مقدمات مهمه

ايكنجی كتابی ـ صرف تركی

اوچنجی كتابی ـ صرف عربی

دردنجی كتابی ـ صرف فارسی

بشنجی كتابی ـ تطبيقات وامتزاج مفرداتدر

مركبات قسمی دخی مفردات مثللو درت كتابدن مركبدركه بونلرده :

برنجی كتابی ـ نحو تركی

ايكنجی كتابی ـ نحو عربی

اوچنجی كتابی ـ نحو فارسی

دردنجی كتابی ـ تطبيقات وامتزاج مركباتدر.

ادبيات قسمی ايسه بری [علم بلاغت] وديكری [علم انشا] يه مخصوص اوله‌رق ايكی مجلد اوزرينه مدوندركه :

علم بلاغتی حاوی اولان اوچنجی جلد دخی درت کتابدن عبارت اولوب بونلکده :

برنجی کتابی ـ مقدمات ادبیه
ایکنجی کتابی ـ علم معانی
اوچنجی کتابی ـ علم بیان
دردنجی کتابی ـ علم بدیع

علم انشا دخی درت کتاب اوزرینه مرتبدرکه بونلکده:

برنجی کتابی ـ اصول انشا
ایکنجی کتابی ـ انشاء نثر
اوچنجی کتابی ـ « نظم
دردنجی کتابی ـ خطابت فنلریدر.

٨ ــ هرقومده اولدیغی کبی اقوام عثمانیه‌ده دخی لسان عثمانی خفیفلی قبالی سویلنمکده وبعضیلرك تلفظلری دیکرلرینه موافقت ایتمکده اولدیغنه‌ولسان قواعدینی تأسیس ایچون برواحد قیاسی طوتمق الزم ایدوکنه بناءً هرطرفدن زیاده‌رونق ولطافتی حائزاولان درسعادت لسانی یعنی پای تخت عثمانیان اولان شهر شهیر استانه‌ده اوقور یازارلر اراسنده سویلنن لسانی بواثرده مقیاس اتخاذ ایده‌رك قواعد صرفیه ونحویه‌یی اوصورتله تأسیس ایلدك.

دردنجی مقدمه

املای ترکی ایله مصدرلره دائردر

٩ ــ لسان ترکیده خفیف وثقیل اولمق اوزره ایکی نوع فتحه

ایله ایکی نوع کسره ودرت نوع ضمه اولوب بونلردن فتحهٔ خفیفه ایچون اکثریا بر شیئ یازلمیوب اخر کلمه‌ده اولنجه بر ها تحریر اولندیغی کبی نادراً وسط کلمه‌ده واقع فتحهٔ خفیفه‌لرده بو ها ایله ادا اولنورفقط فتحهٔ ثقیله ایچون همان اکثریتله الف یازلدیغی مثللو کسره‌لر ایچون یا وضمه‌لر ایچونده واو تحریر اولنور .

یعنی فتحهٔ خفیفه اولان یرلرده اکثریتله ها یازلمیوب [دمت . سپت . یدك . اركك . بزمك . بکزتمك] کبی ساده یازیلور ونادراً وسطده اولان فتحهٔ خفیفه ایچون [الهمك . چکه‌جك . اشه‌لهمك] کبی کلمه‌ده ها یازیلوب فقط اخرده اولنجه دائما شو [چکه . یله . دوه . رزه . ابه . کنه] ده اولدیغی ها حرفی فتحه‌یی اشعار ایچون تحریر اولنور .

اما فتحهٔ ثقیله ایچون دائما الفله اوله‌رق شو [یالامق . یالاز . قاپلان . حایلاز . باقراج . اغاج . بابا] کلمه‌لرنده اولدیغی کبی ادا اولنور .

کسرلر ایچونده شو [دیش . دیك . سیس . شیش . ایچ . فیلیز . کیریش . قیزغین . قیصه . ایرماق] کلمه‌لرنده اولدیغی کبی یا تحریراولنور .

ضمه‌نك درت نوعی ایچونده شو [اوز . اوج . چول ــ اوچ . کوچ . کون ــ اوت . بول . یوق . چوق ــ اوزون . چوقور] کلمه‌لرنده اولدیغی مثللو واولر تحریر اولنور .

وبو سببله اشبو [ا . و . ه . ی] حرفلرینه ترکجه‌ده [حروف املا] تسمیه اولنور .

١٠ ــ حروف املانك الك زیاده اجرای احکام ایده‌رك املای ترکینك بر قاعدهٔ مضبوطه التنده بولنمسی لسانی تشکیل وتأسیس ایدن افعالنده اراتمق لازم کلدیکنه وافعال ترکیه‌ده مشتق منه مصدرلر

اولدیغنه بناءً بو فقره تدقیقاتی مصدرلرده تحری ایتمك لازم کلدی .
بعض مؤلفلرمز مادهٔ اصلیه‌نك اخری متحرك اولان مصدرلرده بشقه بر مصدره التباس لازم کلمز ایسه اول مادهٔ اصلیه‌نك اخرینه حروف املا علاوه‌سنه لزوم یوقدر دیمشلر ایسه‌ده بونکله کلماتی التباسدن قورتارمق ممکن اوله‌میه‌جغی کبی املاده مطلوب اولان انضباط دخی الده ایدلمش اولمیه‌جغندن ادبای جدیده‌مزك قسم اعظمی غزته‌لر ورسائل موقوته ایله بو بابده پك چوق شیلر یازمقده اولدقلری وهرحالده احوال مذکوره‌ده دخی حروف املانك یازلمه‌سی جهتنی ترویج والتزام ایتدکلری جهتله بزده بو بابده تدقیقات عمیقه‌یه کیریشه‌رك نتیجه‌ده بو فکرك ترویجنی مناسب کوردك. چونکه بو کتابی تعقیب ایدن صرف ترکی رساله‌سنده جمع ایدلمش اولان مصادر ترکیه ماده‌سنده محرر اولدیغی وجهله کثرتله مستعمل اولان مصدرلرك هر درلوسی انجق ایکی بیك اوتوز شو قدر عدده بالغ اولوب بونلرك اوتوز شو قدری مهجور اولدیغندن یالکز ایکی بیك مصدر قالیرکه بونلردن‌ده بیك اوچیوز اللیسی مصادر ثقیله والتیوز اللیسی مصادرخفیفه‌دن عبارتدر.
اشبو مصادرثقیله‌نکده بیك یوزاللیسنك مادهٔ اصلیه‌لرینك اخرلری ساکن وایکییوزینك مادهٔ اصلیه‌لرنده اخرلری متحرك وکذا مصادر خفیفه‌دن التیوزینك مادهٔ اصلیه‌لرینك اخرلری ساکن ویوزینك متحرك اولدیغی بالتعداد اکلاشلمش اولدیغندن اصل جای تدقیق اولان متحرکلر ثقیللرده ایکییوز وخفیفلرده یوزکه جمعاً اوچیوز مصدر اولدیغی تبین ایتمشدر . انجق ثقیللرك همان جمله‌سنك مادهٔ اصلیه‌لرینك اخرلرنده حرف املا یازلمق قدیمدن بر اصول اولدیغندن جای مناقشه

برقاچ ثقیل ایله مذکور یوز عدد خفیفلرده قالورکه بونلر ایکی بیکه نسبتله یوزده بش دیمك اولدیغندن وبونلرکده برچوغی ینه ها ایله یازیله کلمکده ایدوکندن مذکور یوزده بش نسبتی نصف وبلکه‌ده ثلث راده‌سنه تنزل ایده‌رك نسبت عمومیه یوزده ایکی‌یه تحول ایتمش اولور.

ایمدی یالکز فعللره مخصوص اوله‌رق هیچ قبیلندن اولان یوزده ایکی ولوکه یوزده بش نسبتنده بر تغیراتی برلسان مهمك انضباطنی موجب اولمق اوزره قبول ایتمك هرحالده فائده‌لی ومناسبتلی برمعامله اوله‌جغندن بزده بو صورتی یعنی مذکور یوزکسور مصدرلرك مادهٔ اصلیه‌لری آخرلرینه ثقیللرده الف وخفیفلرده ها وضعنی والحاصل عموماً مصدرلرده مادهٔ اصلیه‌لرك اخرلری متحرك اولانلرك صوکلرینه یعنی ادات مصدردن اول صوك حرکه‌یی اشعار ایتمك اوزره حروف املادن برینی یازمغی ترجیح ایده‌رك بو اثرمزده محرر قواعدی اکا کوره تأسیس وبنا ایلدك.

١١ ـ اشبو تدقیقاتی مصدرلرك منفی صورتلرنده دخی تحری ایتمك لازمکلدیکندن بوراجقده انلر حقنده‌ده مطالعات عاجزانه‌مزی تحریر ایلدك. شویله‌که:

قدمانك اکثریسی میم نافیه‌یی کرك ثقیل کرك خفیف مصدرلرده حروف املاسز اوله‌رق یازمش ایسه‌لرده بوندن برچوق محاذیر تولد ایتدیکی انواع تجربه‌لرله ثابت اولدیغندن ثقیللرده الفله [ما] صورتنده‌و خفیفلرده ها ایله [مه] شکلنده یازلمق ایجاب ایلمشدر انجق مصادر خفیفه‌نك عددی پك از اولدیغی کبی کلمه اورته‌سنده فتحهٔ خفیفه‌یی اشعار ایچون ها یازمق املامزك اصولنه پکده موافق اولمدیغی ولایقیله دوشونلدیکی حالده بونلرك یوزده طقساننده هاسز یازلدیغی حالده هیچ برشبهٔ التباس لازم کلمکله برابر هیچ برفنالغی موجب اولمیه‌جغی اکلاشیله‌جغندن لزوم قطعی

اولمدقجه بونلره ها وضع ایدلمسنه حاجت اولمدیغندن بو اثرمزده میم نافیه‌یی ثقیللرده الفله وخفیفلرده ساده‌جه‌یازمق جهتنی اساس طوتدق.

۱۳ — برده آهنك لسان اقتضاسنجه ترکی‌ده مصدر تخفیفی اولان کلمه‌لرك ثقیللرنده اخرینه ها دکل الف یازمق یعنی [یازمه. باصمه] دکل [یازما. باصما] کبی تحریر ایتمك لازم کلیور ایسه‌ده ثقیللرك نهی حاضرلری دخی بویله‌جه [یازما. باصما] صورتنده الفله یازیلوب مصدر تخفیفی ایله نهی حاضرلر بیننده التباس حاصل اوله‌جغندن وبومصدر تخفیفیلر اسم‌عدادندن اولوب علم‌صرف ونحوده کوریله‌جکی وجهله‌پك‌چوق یرلرده اسم‌جنس وعلم وصفت‌اولدقلرندن‌وذاتاً بومصدر تخفیفیلرده‌کی آخر فتحه‌لر پکده مفخم اولمیوب وقف‌حالنده‌بولندیغندن بونلرك نهی‌حاضرلردن تفریقی ایچون ثقیللرنی‌ده‌ها ایله یازمق جهتنی قبول‌ایتمك لازم کلیور. انجق بوالتباس کیفیتی خفیفلرده باقی قالیر یعنی [کسمه.ازمه] صورتنده اولان کلمه‌لر هم مصدرتخفیفی همده نهی‌حاضر اوله‌بیله‌جکندن بونلرده‌ده برچاره‌تحریسی‌اقتضا ایدرسه‌ده‌بالاده‌کی ماده‌لرده بیان‌اولندیغی‌وجهله‌مصادرخفیفه‌نك‌مقداری آزاولمقله‌برابر بونلردن‌اسم وصفت‌کبی مستعمل مصدر تخفیفی یوق‌دینه‌جك درجه‌ده آز اولدیغندن ملحوظ اولان محاذیر بردرجه‌یه‌قدربرطرف ایدلمش اولورکه شومطالعاته‌کوره کرك‌ثقیل وکرك‌خفیف‌اولان مصدرتخفیفیلرك هاایله یازلمسنه قرار ویرمك طبیعی‌کورونمکله‌بواثرده‌بونلرحقنده‌بواصولی‌اختیارایلدك.

املانك خصوصات سائره‌سی‌ایسه فن‌صرف احکامنه تابع‌اولدیغندن بوراده جای‌مطالعه اولمامقله بومقدمه‌یه وبناءعلیه بو برنجی کتابه‌خاتمه چکدك. وباللّٰه‌التوفیق.

خواجهٔ لسان عثمانی

دن

علم صرف تركی

لسان عثمانینك [مفردات، مركبات، ادبیات] قواعدینی حاوی درت مجلددن مركبدر

برنجی جلدك — ایكنجی كتابی

محرری

اركان حربیه قائممقاملرندن مناسترلی

محمد رفعت

معارف نظارت جلیله سنك رخصتیله طبع اولنمشدر

درسعادت

(قصبار مطبعه سی) — باب عالی جاده سنده نومرو ۲۵

صاحب و ناشری : كتابجی قصبار

۱۳۱۰

قصبار
مطبعه کتبخانه و مجلدخانه‌سی
باب عالی جاده‌سنده نومرو ۲۳ و ۲۵ و ۲۷
Librairie
Kasbar

علم صرف تركى

بسم الله الرحمن الرحيم

مقدمه

١ — تركجه سوزلرك طوغرى سويلنوب طوغرى يازلملرى ايچون بيلنمسى لازم كلن قاعده‌لرى واصللرى احوالنى بيلديرن علمه (صرف تركى) دينور.

٢ — سوز حرفلردن تشكل ايتديكى كبى حرفلرده حركه‌اعانه‌سيله ظاهر اولور بناءً عليه بومقدمه‌ده اول باول حركه‌وحرفلردن بحث ايلدك.

٣ — انسان اغزى. ديلى. دوداغى. ديشى. بوغازى واسطه‌سيله نفسنى تحريك وبركيفيت مخصوصه‌ده كسه‌رك برسس چيقاريركه اول كيفيت مخصوصه‌يه (حركه) تسميه اولنور.

تركجه‌ده حركه اساساً اوچ وفرعاً سكزدر.

اساساً اوچ اولان حرکه ترکیده (اوستون) وعربجه‌ده (فتحه) وکذا ترکیده (اسره) وعربجه‌ده (کسره) وکذا ترکیده (اوترو) وعربجه‌ده (ضمه) دینلن شیلردن عبارتدرکه بونلردن:

فتحه ـ ایکی‌درلو اولوب بری دیکرینه نسبتله اینجه ودیکری دها قالین اولدیغندن اینجه‌سنه (فتحهٔ خفیفه) وقالیننه (فتحهٔ ثقیله) دینور.

فتحهٔ خفیفه ـ اَتْ. اَرْ. اَشْ. آكْ. اَلْ. اَوْ. بَزْ. بَشْ. بَنْ. تَرْ. یَكْ. سَسْ. شَنْ. فَسْ. كَلْ. كَمْ. نَمْ. یَزْ. یَلْ سوزلریله‌شو اَبَه. اَكَرْ. بَرَه. پَتَكْ. چَكَه. دَمَتْ. دَوَه. رَزَه. سَپَتْ. سَرَنْ. شَبَشْ. شَكَرْ. كَپَكْ. كَسَرْ. كَمَرْ. كَنَه. یَدَكْ. یَمَكْ. یَلَه سوزلرنده وکذا شو اَرَكَكْ. اَكْمَكْ سوزلرنده وکذا اَلَه‌مَكْ. بَزَنْمَكْ. چَكَه‌جَكْ. دَنَه‌مَكْ. مَلَه‌مَكْ سوزلرنده وکذا اَشَه‌لَه‌مَكْ. اَكَه‌لَه‌مَكْ. بَرَه‌لَه‌مَكْ. تَپَه‌لَه‌مَكْ. تَكَرْلَه‌مَكْ. تَلَّه‌مَكْ سوزلرنده اولان فتحه‌لر کبیدر.

فتحهٔ ثقیله ـ آرسلان. آچماز. بارداق. باقراج. خایلاز وامثالی سوزلرده واقع فتحه‌لر کبیدر.

کسره ـ دخی فتحه کبی اینجه وقالین اولدیغندن اینجه‌سنه (کسرهٔ خفیفه) وقالیننه (کسرهٔ ثقیله) تسمیه اولنور.

کسرهٔ خفیفه ـ ایپْ. ایتْ. ایچْ. ایزْ. ایشْ. بیزْ. چیلْ.

دنْج. دِیش. دِیك. دِیل. زِیلْ. سِیس. شِیش. کِیم سوزلریله شو ایبیك. اینْلك. ایسْلی. ایچْلی. پیسْلك. چیزْگی. چیرکین. دیچْك. دیزگین. دیلیم. دیشی. دیزی. دیکش. سیجم. فیلیز. کیریش سوزلرنده واقع کسره‌لر کیبدر.

کسرهٔ ثقیله — ایبلَق. چیلغین. صرِیق. قیرق. قبصق. قیزْغینْ. پیلْغینْ. ییرْتِق سوزلرنده واقع کسره‌لر کیبدر.

ضمه — دخی اساساً خفیف وثقیل اولمق اوزره ایکی‌درلو ایسه‌ده هر بری [مبسوطه ومقبوضه] اوله‌رق دها ایکیشر نوعه آیریلورکه بوحالده [ضمهٔ خفیفهٔ مبسوطه. ضمهٔ خفیفهٔ مقبوضه. ضمهٔ ثقیلهٔ مبسوطه. ضمهٔ ثقیلهٔ مقبوضه] نامنی آلورلر فقط اختصار ایچون:

ضمهٔ خفیفهٔ مبسوطه‌یه یالکز — ضمهٔ مبسوطه
ضمهٔ خفیفهٔ مقبوضه‌یه « — ضمهٔ مقصوره
ضمهٔ ثقیلهٔ مبسوطه‌یه « — ضمهٔ مفخمه
ضمهٔ ثقیلهٔ مقبوضه‌یه « — ضمهٔ ممدوده

تسمیه ایده‌رك اولوجهله آتیده مثاللرینی ارائه ایلدك. شویله‌که:

ضمهٔ مبسوطه — یعنی ضمهٔ خفیفهٔ مبسوطه دینلن ضمه خفیف اوله‌رق و دوداقلری بر مقدار آچه‌رق تلفظ ایتدیکمز ضمه‌در [اُوز. اُوج. اود. اُوك. دُرت. چول. کور. گوز. گوچ. گول. گوك. گون. کوك] سوزلرنده اولان ضمه کیبدر.

ضمهٔ مقصوره – یعنی ضمهٔ خفیفهٔ مقبوضه دینلن ضمه دخی خفیف اوله‌رق وفقط دوداقلری بر مقدار صیقه‌رق سویلدیکمز ضمه‌در [ترك. اُوج. دوز. سُوت. کوب. گوچ. گون. گل. چوروك. کوتوك. یوك] سوزلرنده اولان ضمه کبیدر.

ضمهٔ مفخمه – یعنی ضمهٔ ثقیلهٔ مبسوطه دینلن ضمه ثقیل اوله‌رق ودوداقلری اولدقجه اوزادوب آچه‌رق سویلدیکمز ضمه‌در [اُو. اُوت. اوف. اوق. اون. بُول. بوی. دون صُوی. طوب. طوز. طُوق. طوی. قوج. قوز. قوف. قول. مور. چوق]سوزلرنده واقع ضمه‌لر کبیدر.

ضمهٔ ممدوده – یعنی ضمهٔ ثقیلهٔ مقبوضه دینلن ضمه ثقیل اوله‌رق وفقط دوداقلری صیقوب اوزاده‌رق سویلدیکمز ضمه‌در [اُوج. اُون. بُود. بوز. بو. شو. اوجوز. قورد. اوزون. صو. موم. طوز. صوچ. یورد. چول. قوش] سوزلرنده اولان ضمه‌لر کبیدر.

٤ — قاعده ١ — ترکجه سوزلر خفیف حرکه ایله باشلارلرسه دیکر حرکه‌لریده خفیف وثقیل حرکه‌ایله باشلارلرسه دیکرحرکه‌لریده ثقیل اولورکه بو قاعده‌یه [آهنك قاعده‌سی] تسمیه اولندی.

[چَکَه‌جَكْ. گُودَه‌جَكْ. گوسترمك. گَوْشَكْلكْ. اوقونمه. اُوزاقلق. ایرغالامه. قورقنج. قورولامق. اوجوزلق] کبی.

تنبیه — بو قاعده یالکز ترکجه سوزلره مخصوصدر و[قهوه. لیمون. کیمیون] کبی سوزلرده هرنقدر موافق دوشمیورسه‌ده بونلر

اساساً تركجه دكل الفاظ عموميه‌دن اولدقلرندن قاعده‌يه طوقنور بر يرى يوقدر يالكز [اَلْما] سوزى مخالف كبى كورينور فقط بونكده اصل تركجه‌ده [آلما] اولمسيله ينه قاعده‌يه موافقتى اكلاشيلور .

٥ — اغزك مخرج معيننده حركه واسطه‌سيله چيقان سسه (حرف) دينور .

لسان عثمانيده اساساً اوتوز بر حرف يعنى [ا . ب . پ . ت . ث . ج . چ . ح . خ . د . ذ . ر . ز . ژ . س . ش . ص . ض . ط . ظ . ع . غ . ف . ق . ك . ل . م . ن . و . ه . ى] حرفلرى مستعملدر فقط اصل تركجه اولان سوزلرده [ث . ح . ذ . ر . ژ . ض . ظ . ع . ل] حرفلريله باشلايان اولمديغى كبى [ن . ه] ايله باشلار سوزده‌ده پك آز بولنور .

٦ — اشبو حرفلر سوزى تشكيل ايتدكلرى وقتده بربرلرينه اولاشديريله‌رق يازيلورلرسه‌ده بو اولاشمق ماده‌سنده بعض حرفلرده مخالفت وار در يعنى حرفلرك برطاقمى كنديلرندن اول كلن حرفلرله برلشوب صوكره كلنلرله برلشمزلر و برطاقملريده كرك اولندن كرك اخرندن كلنلر ايله برلشورلركه بونك برنجى قسمنه (حروف انفصال) وايكنجى قسمنه (حروف اتصال) دينور .

حروف انفصال — يعنى كندندن اول كلنلر ايله برلشوب صوكره كلنلر ايله برلشمينلر [ا . د . ذ . ر . ز . ژ . و .]دن عبارت‌يدى حرفدركه اول كلن حرفلرله برلشدكلرى شكللرى شو [ا . د . ذ . ر . ز . ژ . و .] صورتنده بولنور نته‌كيم : [اكمك . دكز . ذاكر . رفعت . ذكى .

ژاله . ويرمك] سوزلرنده برلشمدكلرى و [باير . يدك . كذلك . بايرام . چيزمه . پژمرده . بيوك] سوزلرنده برلشدكلرى كوريلور .

حروف اتصال — يعنى هر ايكى طرفدن برلشن حرفلر حروف انفصالك غيرى اولان ديكر يكرمى‌درت حرفدركه بونلرك سوزك باشنده اورته‌سنده صوكنده اولدقلرينه كوره شكللرى آتيده كوسترلمشدر .

سوزك باشنده	سوزك اورته‌سنده	سوزك صوكنده		
بـ	ـبـ	ـب	—	باش . بك . سبب . حلب
پـ	ـپـ	ـپ	—	پاك . پس . سپت . —
تـ	ـتـ	ـت	—	تاج . ترس . پتك . بيت
ثـ	ـثـ	ـث	—	ثابت . ثنا . تثنيه . بث
جـ	ـجـ	ـج	—	جاهل . جهل . ابجد . حج
چـ	ـچـ	ـچ	—	چاقى . چكردك . ايچكى . پيچ
حـ	ـحـ	ـح	—	حاكم . حكم . محكمه . ريح
خـ	ـخـ	ـخ	—	خالد . خبر . مخبر . راسخ
سـ	ـسـ	ـس	—	سالم . سفر . مسلم . نركس
شـ	ـشـ	ـش	—	شاكر . شكرى . مشتكى . عيش
صـ	ـصـ	ـص	—	صالح . صلح . مصلحت . ناقص

ضـ	ـضـ	ـض	—	ضابط .	ضبط .	مضبطه .	غوامض
طـ	ـطـ	ـط	—	طالب .	طلبه .	مطلوب .	روابط
ظـ	ـظـ	ـظ	—	ظاهر .	ظهر .	مظهر .	غيظ
عـ	ـعـ	ـع	—	عالی .	علیه .	معلوم .	مانع
غـ	ـغـ	ـغ	—	غالب .	غلبه .	مغلوب .	بالغ
فـ	ـفـ	ـف	—	فائق .	فسقیه .	مفتوح .	نظيف
قـ	ـقـ	ـق	—	قادر .	قدر .	مقدر .	فاسق
کـ	ـکـ	ـك	—	کافر .	کفر .	مکتوب .	کزمك
لـ	ـلـ	ـل	—	لازم .	لزوم .	ملزوم .	داخل
مـ	ـمـ	ـم	—	مالك .	ملك .	یمین .	نعیم
نـ	ـنـ	ـن	—	نامق .	نمك .	بنده .	امين
هـ	ـهـ	ـه	—	هاشم .	هشیار .	لهب .	وله
یـ	ـیـ	ـی	—	یازی .	یمنی .	میمنت .	علی

۷ — حرفلرك تلفظلری ایچون حرکه‌یه احتیاجلری درکار ایسه‌ده بعضاً برحرف اوست طرفنده‌کی حرفك حرکه‌سنه اعتماد ایده‌رك ظاهر اولور وبو صورتله ینه مقصد حاصل اولورکه بوندن ایکی شئ تولد ایدر یعنی یا حرفك کندینه مخصوص حرکه‌سی بولنور ویاخود اوست طرفنده‌کی حرفك حرکه‌سنه اعتماداً سویلنور .

ایمدی برحرفك کندینه مخصوص حرکه‌سی وار ایسه اول حرفه [متحرك] واوست طرفده‌کی حرفك حرکه‌سنه اعتماد ایدرسه اول حرفه‌ده [ساکن] دینور [مکتب] کبی‌که بوراده میم متحرك کاف ساکن و تاء متحرك با ساکندر .

متحرك اولان حرفك حركه‌سی فتحه ایسه اكا [مفتوح] كسره ایسه [مكسور] ضمه ایسه [مضموم] دینور نته‌کیم : [مُنقَسِم] سوزنده میم مضموم نون ساكن وقاف مفتوح سین مكسور میم ساكندر .

٨ — ترکجه سوزلرده فتحهٔ ثقیله یرینه برالف وفتحهٔ خفیفه یرینه برها وكسره‌لره بدل بر یا وضمه‌لر ایچونده بر واو یازمق قدیمدن بری عادت اولدیغندن اشبو درت حرفه یعنی [ا ، و ، ه ، ی] حرفلرینه [حروف املا] دینور

باش یاز چراق صمان گوچلك اولماز اوجوز
قازمه مله‌مه دوه اینجك چالیم آلیم بچکی .. كبی

٩ — كاف حرفی ترکجه‌ده درت صورتله تلفظ اولنورکه بونلردن:

برنجیسی — [كیك ، كینك ، كابك ، كشی ، ككه‌لمك] سوزلرنده اولدیغی كبی اینجه اوقنور یعنی عرب كافی مثللو سویلنورکه بوكا [كاف عربی] دینور.

ایكنجیسی — [گیرمه ، گرگی ، گونش ، گوزل] سوزلرنده اولدیغی كبی قالین اوقنور یعنی فارسی كافی مثللو سویلنورکه بوكاده [كاف فارسی] دینور.

اوچنجیسی — [بكا ، سكا ، بیورك ، اوطورك] سوزلرنده اولدیغی كبی نون مثللو تلفظ اولناندرکه بو حرف سوزك اولنده بولنمیوب اورته‌سنده ویا آخرنده اولورکه اورته‌سنده اولانلره [صاغر كاف] و آخرنده اولانلره [كاف خطاب] دینور.

دردنجیسی ـ اساساً کاف فارسی اولدیغی حالده مؤخراً فصحای عثمانیه اراسنده یا کبی تلفظ ایدیلن و[بك. اکری. مکر. یکیت]کبی کلمه‌لرده اولان کافدرکه بوکاده [کاف یائی] تسمیه ایلدك.

١٠ ـ قاعده ٢ـ ترکجه‌ده آخرنده ساکن قاف اولان سوزلرك آخرینه (حاصل مصدر اداتی اولان شین ایله میمدن بشقه) برحرف کلورده حسب‌الایجاب قاف حرکه‌لنورسه غینه تبدیل اولنور (اياق)دن [اياغم . اياغك . اياغی . اياغمز . اياغه . اياغنده] کبی‌اولورفقط حاصل مصدر اداتیله :

قالق — دن — قالقش
باق — « — باقش
طاق — « — طاقم
صیق — « — صیقم

صورتنده ینه قاف‌قالور وقاف حرکه‌لنمزسه ینه قاف حالنده بولنور (اياق)دن‌اياقلر و(قباق)دن‌قباقلر کبی.

فائده ـ برچـوق کاتبلرك [اولمغله . بولمغله . اولنمغله. بولنمغله] صـورتلرنده غین ایله یازدقلری بوکلمه‌لرك اصللری (اولمق . بولمق) اولدیغندن وبوراده قافلر ینه ساکن‌قالدقلرندن اویله غین‌ایله یازملری یاکلش اولوب قاف‌ایله [اولمقله. بولمقله. اولنمقله. بولنمقله] صورتلرنده یازمق لازمدر.

١١ ـ قاعده ٣ـ ترکیده ساکن‌اولان‌کاف‌عربیلرحرکه‌لندکاری زمانده کاف یائی‌یه قلب اولنورلر [سومك]دن [سومکی] کبی که تلفظده عادتا [سومه‌یی] کبی ادا اولنور.

ایچمك ــ دن ــ ایچمگه کبی که تلفظده (ایچمه یه) کیبدر.
گزمك ــ « ــ گزمگی « « (گزمه یی) «

لکن بونلرك تلفظ کبی دگل قاعده کبی کاف یائی ایله یازملری شرطدر تلفظ کبی یازمق قاعده سزلکدر.

برده [تُرْكْ . کُوْرْكْ . کُوْشْكْ] کلمه لری بو قاعده دن مستثنا اولوب بونلرك آخرلرنده کی کافلر حرکه لندکلرنده ینه کاف عربی کبی تلفظ اولنورلر [ترکه. ترکی. ترکك . کورکه . کورکی . کورکك . کوشکه . کوشکی . کوشکك] کبی .

١٣ – قاعده ٤ – ترکی فعللر ایله بعض اسملرده بولنان ساکن تالر حرکه لندکلرنده یازیده داله قلب اولنور فقط بوقلب سببیله بشقه برکلمه یه التباسی لازمکلورسه اولوقت قلب اولنماز.

فعلده ــ دیتمك ــ دن ــ دیدن . دیدیلن
اسمده ــ درت ــ « ــ دردر . دردنجی

کبی اولور فقط یاپمق معناسنه اولان [ایتمك]دن ایدن کلوب اوته یه قاقمق معناسنه اولان [ایتمك] دن ایسه دیکرینه بکزه مه مك ایچون داله قلب اولنمیه رق [ایتن] صورتنده یازیلور.

فائده ــ کرك بوصورتله قلب ایدلمش اولان داللرك کرکسه ترکجه سوزلرك دیکر داللرینك حرکه لری مفخم اولور ویاخود کندی ساکن اولورده ماقبلنك حرکه سی مفخم بولنورسه اووقت ضاد کبی وصور سائره ده ایجابنه کوره دال ویا تا کبی تلفظ اولنورلر. نته کیم [قادین. قالدرمق قندرمق. خانده فلانده] کبی سوزلرده ضاد مثللو

و[کلدی. دیمك] کبی سوزلرده اصل دال کبی و[سوپرندی. بولاندی. آصدی. کسدی] کبی سوزلردەده تا کبی سویلنور.

تنبیه — بوندن اول بیان اولنان ایکنجی اوچنجی دردنجی قاعدەلره (قلب قواعدی) دینور.

۱۳ — قاعده ٥ — کلمات ترکیەنك اخرلرینه ادواتدن برشیء الحاق اولنەجغی زمانده الحاق اولنەجقلری کلمەنك حرکەسنه کورەحرکه‌لنورلرکه بونده درت وجه واردر وبوقاعدەیه [قاعدهٔ تحریك] دینور:

وجه اول — کلمەنك اخری ساکن وحرف لاحقده ساکن ایسه اولوقت اوسططرفدەکی حرکەیه باقیلور اکراول اوسططرفحرکەسی فتحه وکسره ایسه کلمەنك اخری مکسور قیلنور واکر ضمه ایسه کلمەنك اخرینه ضمهٔ ثقیله کلور صوکره ادات وضع اولنور.

ماقبلی مفتوح	آل ـ دن ـ آلیش و آلیم چال ـ « ـ چالیش وچالیم گل ـ « ـ گلیش ید ـ « ـ یدیش
« مکسور	بیل ـ دن ـ بیلیش چیق ـ « ـ چیقیش
« مضموم	اول ـ دن ـ اولوش و اولوم یوز ـ « ـ یوزوش طون ـ « ـ طونوق بوز ـ « ـ بوزوق

کبی اولوب انجق بو وجهده :

دون ـ دن ـ دونك

اورك ـ « ـ اورکك

سوزلری مستثنادر .

وجه ثانی ـ کلمه‌نك اخری ساکن وحرف لاحق متحرك اولورسه ینه ساکن اولان اخرك ماقبلنده‌کی حرکه‌یه اعتبارایله لاحقك حرکه‌سی تحول ایده‌رك اکا تابع اولور . مثلا : [کن و قن] دن عبارت اولان اداتلر آتیده اولدیغی کبی حرکه‌لنورلر :

پیش ـ دن ـ پیشکین

قیز ـ « ـ قیزغین

اول ـ « ـ اولغون

دوش ـ « ـ دوشکون . . . کبی

فائده ـ ادات نسبت اولان (لی و لو) دخی بو قاعده‌یه تابعدر

یر ـ دن ـ یرلی

ادرنه ـ « ـ ادرنه‌لی

زور ـ « ـ زورلو

اوز ـ « ـ اوزلو . . کبی .

وجه ثالث ـ کلمه‌نك اخری متحرك و حرف لاحق ساکن اولورسه عینیله قالور :

آدا ـ دن ـ آداق

اوینا ـ « ـ اویناق واویناش

ايسته ـ دن ـ ايسته‌ك

ديله ـ « ـ ديله‌ك .. كبى.

وجه رابع — كلمه‌نك اخرى متحرك و حرف لاحقده متحرك اولورده اول اخرك حركه‌سى فتحه وكسره اولورسه حرف لاحق مكسور قيلنور واخرك حركه‌سى ضمه ايسه (بهمه‌حال ياضمهٔ مقبوضه و يا ضمهٔ ممدوده اوله‌جغندن) حرف لاحقك حركه‌سيده انلردن اولور.

آخرى مفتوح { ارا — دن — ارايش
ايسته — « — ايسته‌يش

« مكسور { آجى — « — آجييش
قازى — « — قازييش

« مضموم { چورو — « — چورويوش
اوقو — « — اوقويوش

فائده — اشبو قاعدهٔ تحريكده كسره‌نك يا وضمه‌نك واوايله ادا اولنديغنه تبعاً كسره ايله ابتدا ايدن تركى كلمه‌لرك اكثريسى برنجى حرفدن صوكره بر يا علاوه‌ايده‌رك يعنى [ايكله‌مك. ديلمك. بچمك. صيقمق] صورتنده يازديغمزدن ياسز اوله‌رق يازيلان وچند كلمه‌دن عبارت بولنان [استه‌مك. چمديكله‌مك. طرمالامق. چرپمق] كبى سوزلريده يا ايله يازمقده محسنات اولديغندن بونلريده ياايله [ايسته‌مك. چيمديكله‌مك. طيرمالامق. چيرپمق] صورتنده يازمالى.

١٤ — حركه‌لرك وحرفلرك تفريقيله تفهملرينى تسهيل ومعنايى تقويه ايچون يازيده برطاقم نقطه وسائره استعمال اولنوركه بونلره [اشارات] دينور.

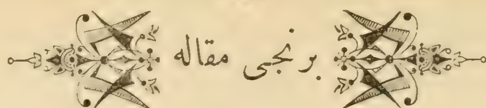
معنانی تقویه ایچون قوللانیلان اشارتلر نحوده بیان اولنه جقلرندن بوراده حرکه وحرفلره متعلق اولانلری تعریف اولندیلر:

حرکه یه متعلق اشارتلر — فتحه‌یی بیان ایچون لزومی حالنده حرف مفتوحك اوزرینه قونیلان شو [ـَ] وکسره‌یی اشعار ایچون حرف مکسورك آلتنه قونیلان شو [ـِ] وضمه‌یی کوسترمك ایچون حرف مضمومك اوزرینه وضع اولنان شو [ـُ] اشارتلرله عربی کلمه‌لرك آخرینه قونیلوب [تنوین] دینلن وایکی اوستونی کوسترن شو [ـً] وایکی اسره‌یی بیلدیرن شو [ـٍ] وایکی اوترویی کوسترن شو [ـٌ] علامتدن عبارتدر. برده حرف ساکنی کوسترمك ایچون اوزرینه قونیلان و[جزم] تعبیر ایدیلن شو [ـْ] اشارتله عربی وفارسی کلمه‌لرده ممدود الفلرك اوزرینه قونان و[مد] دینلن شو [~] اشارتدر.

حرفلره متعلق اشارتلر — شکللری بربرینه بکزه‌ین حرفلری تفریق ایچون اولان نقطه ایله عربیده برحرفی مکرر اوقوتمق اوزره اوزرینه قونیلان و[شده] تعبیر اولنان شو [ـّ] اشارتدن و[همزه] تسمیه اولنان بو [ء] شکلدن عبارتدر.

١٥ — حرفلرك اجتماعیله حصل اولان سس برشیئه دلالت ایدرسه اکا [لفظ معتبر] دینورکه بوده یا تماماً معنیدار اولور یا اولماز. اکر تمامیله معنیدار اولورسه اکا [کلمه] دینور.

کلمه: اسم، فعل، ادات اوله‌رق اوچ نوعدرکه اداتلر نحوده بیان اولنه‌جقلرندن اشبو صرف کتابنده اسمله فعل احوالندن بحث اولنمشدر بناءً علیه اشبو کتاب بومقدمه‌دن بشقه ایکی مقاله اوزرینه تحریروتدوین اولندی.

برنجى مقاله

اسم

١٦ — زماندن مجرد اوله‌رق مستقل بر معنايه دلالت ايدن كلمه‌يه [اسم] دينور. [چيچك. آغاج. ارمود. چالغى. قوناق. سوزكى. او. بو. شو. بن. سن. بز. كيم. نه] كلمه‌لرى كبى كه اشبو كلمه‌لرك حاللرينه دقت اولنورسه بر طاقمنك يعنى چيچك اغاج ارمود كبيلرك اچيقدن اچيغه دلالتلرى معلوم اولوب ديكرلرنده بعض مرتبه كيزليلك بولنوركه اشبو كيزليلكده متنوع اولديغندن اسملر معنالرينه دلالتى جهتيله [مُظهر. مُضمر. مُبهم. كنايه] ناملريله اساساً درت نوعه ايريلوب برده [اسم معنى] ايله تشعب ايتديكندن اشبومقاله بونلرك جمله‌سندن يعنى [مظهرات. مضمرات. مبهمات. كنايات. اسم معنى]دن بحث ايتمك اوزره بش باب اوزرينه تدوين اولندى.

برنجى باب

{مظهرات}

١٧ — موضوع اولديغى معنايه بلا واسطه و اچيقدن اچيغه دلالت ايدن اسمه [اسم مظهر] دينور [اغاج ، ارمود ، چالغى ، قوناق] كبى كه بونلردن چالغى وقوناق كلمه‌لرينه دقت اولنورسه برينك چالمق ايشنه وديكرينك قونمق فعلنه تعلقلرى اولديغى يعنى بونلرك مادۀ فعله مناسبتلرى بولنديغى اكلاشيلور ديكرلرنده يعنى اغاجله ارمود

سوزلرنده ایسه بویله برمناسبت کورلمز بناءً علیه اسم مظهرلر مادهٔ فعله منسوب اولمدقلرینه کوره ایکی نوع اولملری لازم کلـورکه بونلردن مادهٔ فعله منسوب اولمیانلره [اسم جامد] ومادهٔ فعله منسوب اولانلره‌ده [اسم مشتق] دینور اشبو اسم مشتقلر فعله‌متعلق اولان ایکنجی مقاله‌ده مذکور اولدقلرندن بوراده اسماء جامده‌دن بحث اولنه‌جقدر.

بوراده ذکر اولنه‌جق اسملر [اسم‌علم، اسم‌جنس] ایله مادهٔ‌فعله منسوب اولمیان [اسم مکان، اسم زمان، اسم تصغیر، اسم آلت، صفت] دینلن اسملردن عبارتدر.

اسم علملر

۱۸ — اشخاص و اشـیادن بر فرد معینـه دلالت ایدن اسمه [علم] دینور نته‌کیم: [ابراهیم، استانبول، فرات] سوزلرندن ابراهیم انسانلردن برینك استانبول شهرلردن برینك وفرات ایرماقلردن‌برینك اسمی اولوب بونلر سویلندکده خاطره بشقه شیٔ کلمیوب مطلقا‌مسمالری اولان شیلر اکلاشیلور.

وکذا [آرارات، آسیا، آطرانوس، افریقا، امریقا، آثور، بابل، باندرمه، بایندر، پارس، تاتارستان، چالدران، جانیق، زانطه، ساردنیا، ساقسونیا، شام، طانجه، فارس، فاس، قابل، کابل، صالح، قبریس، یمن] سوزلری معین برر شیئه دلالت ایتدکلرندن بونلر وامثالی‌اولان اسملر هب علم نوعندندر.

اسم جنسلر

۱۹ — افراد کثیره‌یی افاده ایدن اسملره [اسم جنس] دینور

[حیوان، انسان، اطه، قوش، ایرماق] کبی که جانلی اولان و حرکت ایدن مخلوقاتك جمله‌سنه حیوان و بزم کبی اولان مخلوقاتك جمله‌سنه انسان وهرطرفی صوایله محاط اولان قره‌لرك جمله‌سنه اطه وحیواناتدن قنادلریله‌اوچانلرك جمله‌سنه قوش و یریوزنده اقان صولرك جمله‌بیوکلرینه ایرماق دینور .

یعنی [احمد، علی ، حسن ، عمر] علملریله تفریق ایدلمش اولان ادملرك جمله‌سنه انسان و[استانبول، ویانه، پارس، ازمیر، شام]علملریله بللی ایدلمش اولان مملکتلرك جمله‌سنه [شهر] وکذا [طونه، آردا ، مریچ ، طونجه واردار، سیحان، فرات. دجله، نیل] علملریله بللنمش‌اولان بیوك صولرك جمله‌سنه [ایرماق] ویا [نهر] دینور.

٢٠ — اخطار مهم : بعض لسانلرله بزم مؤلفلرك بعضیلرینك اثرلرنده اسم جنسلره [اسم‌عام] واسم علملره [اسم‌خاص] دینلمش ایسه‌ده بوتعبیرلره کوره هم‌حیوان هم‌انسان کلمه‌لری اسم عام اولوب حالبوکه انسان حیوانده داخل اولدیغندن مبتدیلرجه دفعة انسان حیوانه نسبتله خاص ظن اولنمقده‌و بوخصوص (حیوان.قوش)و(نبات. چمن. چیچك) وامثالی کلمه‌لرده‌ده اولمقده ایدوکندن بومشکلاتی دفع ایتمك ومدقق اعظم (امام‌سیبویه) حضرتلرینك قول محققانه‌سی اثرنده بولنمق اوزره بزکتابمزده عام خاص سوزلرینی ترك‌ایله (اسم‌علم واسم جنس) تعبیرلرینی اختیار ایلدك.

٢١ اسم جنسلرك بردانه‌سنه (مفرد) وبردن زیاده‌سنه(جمع) دینور وترکجه‌ده برمفردی جمع یاپمق ایچون فتح‌لام‌ایله آخرینه بر[لر] کتوریلور

مفرد	جمع
قوش	قوشلر
اطه	اطه‌لر
ایرماق	ایرماقلر ... کبی.

اسم مکانلر

٢٢ — برمکانه دلالت ایدن اسمه (اسم‌مکان) دینورکه اصلی وقیاسی اوله‌رق ایکی نوعدر.

اصلی اولانلر — اسم جنسلردن [اَوْ . یووه . کومس. سرای. کوشك. قلبه. قله] کبی طوغریدن‌طوغری‌یه برمکان افاده‌ایدن کلمه‌لردر.

قیاسی اولانلر — فعللرایله اسم‌جنسلردن قاعده ایله یاپیلانلردر .

فعللردن اولانلر — اشاغیده فعل بحثنده کوریله‌جکدر.

اسملردن اولانلر — اسم جنسلرك خفیف حرکه‌لی اولانلرینك آخرلرینه کسر لام ایله [لِكْ] وثقیل حرکه‌لیلرك آخرلرینه ینه کسر لام ایله [لِق] علاوه‌سیله یاپیلور

١ { چیچك - دن — چیچکلك
کول — « — کوللك }

٢ { چالی — « — چالیلق
قوش — « — قوشلق }

کبی ایسه‌ده لسان عثمانیده مستعمل عربی وفارسی کلمه‌لریله دیکر بعض اسملرده هم خفیف هم ثقیل حرکه بولندیغندن اولوقت صوك

حرکه‌یه اعتبار اولنور یعنی اسم مکان یاپیله‌جق کلمه‌نك صوك حرکه‌سی ثقیل ایسه (لق) خفیف ایسه (لك) کتوریلور

مزار — دن — مزارلق

قندیل — « — قندیللك ... کبی.

٢٣ — بوصورتله یاپیلان اسم مکانلر مفرد اولوب بونلری جمع قیلمق ایچون ینه آخرلرینه [لر] علاوه اولنور.

١	کومس	— دن —	کومسلر	
	قله	— « —	قله‌لر	
٢	چیچکلك	— « —	چیچکلکلر	
	قوشلق	— « —	قوشلقلر	
٣	مزارلق	— « —	مزارلقلر	
	قندیللك	— « —	قندیللکلر ... کبی.	

اسم زمانلر

٢٤ — بر زمانه دلالت ایدن اسملره [اسم زمان] دینورکه بوده اصلی وقیاسی اوله‌رق ایکی نوعدر .

اصلی اولانلر — اسملردن [آی. کون. کوندوز. کیجه. قیش. یاز . هفته . ییل . ساعت] کبی طوغریدن طوغری‌یه بر زمانه دلالت ایدنلر در .

قیاسی اولانلر — فعللردن یاپیلانلردرکه اشاغیده فعل بحثنده بیان اولنه‌جقلر در .

۲۵ — اسم زمانلرده دیکر اسملر کبی جمع یاپیلورلر

آی ـ دن ـ آیلر

کون ـ « ـ کونلر... کبی.

اسم تصغیر

۲٦ — مسماسنك کوچکلکنی بیان ایتمك اوزره اسملر قاعده ایله تصغیر اولندقده اول اسمه (اسم تصغیر) دینورکه بونده درت صورت واردر:

برنجیسی — اخرنده قاف و کاف بولنمیان اسملرك خفیف حرکه‌لیلرینك آخرینه کسر جیم ایله (جك) وثقیل حرکه‌لی اولانلرینك آخرینه (جق) علاوه ایتمکدر

۱ { دره ـ دن ـ دره‌جك
کدی ـ « ـ کدیجك }

۲ { اوطه ـ « ـ اوطه‌جق
قادین ـ « ـ قادینجق... کبی. }

ایکنجیسی — اخرنده قاف وکاف اولمیان اسملرك حرکاتی هم خفیف هم ثقیل ایسه صوك حرکه‌یه کوره عمل ایتمکدر یعنی صوك حرکه خفیف ایسه (جك) ثقیل ایسه (جق) علاوه ایتمکدر

قندیل ـ دن ـ قندیلجك

لیمون ـ « ـ لیمونجق... کبی.

اوچنجیسی — اسم برهجادن عبارت ایسه حرکه‌سی خفیف اولنجه فتح جیم وکسر کاف ایله (جکز) و حرکه‌سی ثقیل ایسه (جغز) علاوه اولنور

۱
او ـ دن ـ اوجکز
یر ـ « ـ یرجکز
کوی ـ « ـ کویجکز
سوز ـ « ـ سوزجکز

۲
قیز ـ « ـ قیزجغز
قوش ـ « ـ قوشجغز
دال ـ « ـ دالجغز... کبی.

دردنجیسی --- اسمك اخرنده قاف ویا کاف بولنورسه ادات تصغیردن اول اول قاف وکاف حذف اولنمقدر

۱
دوشه‌ك ـ دن ـ دوشه‌جك
اشك ـ « ـ اشه‌جك

۲
دوداق ـ « ـ دوداجق
قولاق ـ « ـ قولاجق... کبی.

۲۷ ــ اشبو اسم تصغیرلر دخی سائر اسملر کبی جمع قیلنورلر

دره‌جك ـ دن ـ دره‌جکلر
اوطه‌جق ـ « ـ اوطه‌جقلر
قیزجغز ـ « ـ قیزجغزلر
کویجکز ـ « ـ کویجکزلر
دوشه‌جك ـ « ـ دوشه‌جکلر
دوداجق ـ « ـ دوداجقلر... کبی.

اسم آلت

۲۸ ــ بر آلت معناسنی ویرن اسمه [اسم آلت] دینور که بوده اصلی وقیاسی اوله‌رق ایکی نوعدر .

اصلی اولانلر — [آناختار . بیچاق . بالطه . کورك . چاپه] کبی طوغریدن طوغری یه بر آلته دلالت ایدن اسملردر .

قیاسی اولانلر — فعللردن یاپیلانلردر که فعل بحثنده کوریله جکلردر .

اسم التلر دخی دیکر اسملر کبی جمع یاپیلورلر [بیچاقلر . بالطه‌لر] کبی .

صفت

٢٩ — بر اسمك حال وشاننی بیلدیرن کلمه یه [صفت] واول اسمه [موصوف] دینور (کوزل یوز) کبی که بوراده کوزل سوزی یوزك حال وشاننی بیلدیردیکندن بوکا صفت و یوزاسمنه‌ده موصوف دینور.

صفتلر اصلی و قیاسی اوله‌رق ایکی نوع اولوب برده تفریط تقلیل تفریط تفضیل ایدلملری احوالی اولدیغندن بو مبحث اوچ فصل اوزرینه تفصیل اولندی .

برنجی فصل

صفات اصلیه

٣٠ — طوغریدن طوغری یه وحال اصلیسی اوزره بر اسمی وصف ایدن لفظه [صفت اصلی] دینور که بو ده [الفاظ وصفیه] و[اسماء اعداد]دن عبارتدر .

٣١ — الفاظ وصفیه : معنالرنده صفت حالی اولوب ایشیدیلوب بالمشاهده بیلنان سماعی بر طاقم الفاظدر که درخاطر اولنه‌بیلنلری شو :

[آج. آجی. آز. آغیر. آق. آل. الاجه. آیری. اسکی. اکرتی
ای. اوبور. اورته. اوجوز. اوزون . . . . . .
بشقه. بیاغی. برابر. برحای. بللی. بوز. بول. پك. چاپراز. چاقر. تك.
چفت. چیل. چوره. چی. شاشی. دنج. صاری. صیقی. صاغ. صاغلام
شن. طار. قابا. قاتی. قارت. قاره. قرمزی. قیصه. قیزیل. مور. یالکز.
یاصی. یشیل . . .] سوزلری کبیدر.

٣٢ — **فائده** : معنای وصفینك تمامی بیانی ایچون صفتك اولکی
حرفی تکرار واکثریا (پ) یاخود (س) ویاخود (م) ایله برکلمه تشکیل
اولنوب اول صفتك اوکنده ایراد اولنورکه بوکا [مؤکدصفت] دینور:
[آپ آچیق. آپ آل. اوپ اوزون. صاپ صاری. صاپ صاغ.
قاپ قاره. چپ چوره. قیپ قیرمزی]
[باس بیان. باس بیاغی. تاس تمام. طاس طار. قاس قاتی. ماس مائی.
بس بللی. موس مور]
[بام بشقه. چام چاقر. یام یاصی. تم تك. یم یشیل. سیم سیاه. دیم دیك.
صیم صیقی. بوم بوز] کبی.

٣٣ — **اسماء اعداد** : ترکجه‌ده بردن نهایته قدر اولان [بر
ایکی اوچ درت بش ... اون یکرمی اوتوز ... یوز ... بیك ...]
کبی عددلر ایله بردن کوچك مقداری بیان ایدن و [کسریه] دینلن
[یارم. اوچده بر. درتده بر. بشده بر ... الخ] لفظلری دخی صفات
اصلیه‌دندر نته‌کیم [بر پاره. ایکی غروش. یارم کون] دینلدکده بر لفظی
پاره‌یی ایکی دخی غروشی ویارم دخی کونی وصف ایدرلر.

ایکنجی فصل

صفات قیاسیه

٣٤ — فعللرله اسملردن قاعده ایله یاپیلان صفتلره [صفات قیاسیه] دینور .

فعللردن اولانلر — اشاغیده فعل بحثنده کوروله‌جکدر.

اسملردن اولانلر — اسملرله اسماء اعداددن قواعد مخصوصه‌سیله یاپیلانلردرکه اسملردن یاپیلانلره [صفات نسبیه] واسماء اعداددن اولانلره [اعدادوصفیه] و[اعداد توزیعیه] دینوب جمله‌سیده بروجه آتی تعریف اولنورلر

٣٥ — **صفات نسبیه** : اسملرك آخرلرینه [جه ، جی ، لو-لی ، مسی ، دش ، لك - لق] اداتلرینك علاوه‌سیله نسبت معناسنی متضمن اوله‌رق یاپیلان صفتلردرکه بونلردن :

جَه - اداتی براسمك آخرینه الحاق اولندقده نسبت معناسنی افاده ایدر بر صفت اولور

عربجه . رومجه . فرانسزجه . . . کبی که

عربجه‌سوز . رومجه یازی . فرانسزجه کتاب . . . دینور.

جی - اداتی اسملرك آخرینه قونلدقده برایش ایله اشتغالی کوسترر بر نوع صفت نسبیه یاپار

سوتجی . سبزه‌جی . مومجی . یغورتجی ... کبی .

لو - لی - اداتلری اسملرك آخرینه کلدکده اول اسمه منسوب

برفرده دلالت معناسنی ویرر برصفت یاپارکه بوکا (اسم‌منسوب) دخی دینور وبواداتلرك حرکه‌سی خفیف اولان کلمه‌یه یالیسی وثقیل اولانه واولیسی داخل اولور

یرلی. سلانیکلی. اسکدارلی

استانبوللو . صوقوللو. زورلو. طاغلو ... کبی .

مسی - قدیماً (سی) اداتی اسملره لاحق اولدقده معنای تشبیهی متضمن برصفت یاپاردی فقط استعمال جدیده کوره‌برده‌میم زیاده‌قیلندی

اورمانمسی . محله‌مسی. ابدالمسی ... کبی .

دَش - اداتی اسملره التحاق ایتدکده‌برلك معناسنه برصفت‌یاپارکه ثقیل حرکه‌لیلرده بوادات (داش) صورتنه کیرر وکلمه‌نك آخری دال اولورسه اول دال حذف اولنور

١ - یر - دن - یردش

٢ - یول - « - یولداش

٣ - آد - « - آداش

کبی اولوب (قرداش) لفظیده [قارینداش] دن مخفف اوله‌رق ینه بو قاعده‌یه تابعدر.

لك - لق : - اداتلری اسم عددلر ایله اصلی اولان اسم زمان واسم مکانلره لاحق اوله‌رق انلری صفت یاپارلر وخفیف حرکه‌لیلره کافلیسی ثقیللره قافلیسی کلور

اسم عددلرده - بشلك. اونلق. یکرمیلك. آلتیلق

اسم مکانلرده - جنتلك. جهنملك . صو بالق

اسم زمانلرده - آیلق. ییللق. کونلك ... کبی .

٣٦ — اعداد وصفیه : ترکی اسماء اعدادك آخرلرینه (نجی) علاوه‌سیله یاپیلان عددلردن عبارتدر [برنجی . ایکنجی . اوچنجی . دردنجی . بشنجی ... الخ] کبی .

٣٧ — اعداد توزیعیه : ترکجه‌عددلردن آخرلری ساکن اولانلره بر(ر) ومتحرك اولانلره (شَرْ) علاوه‌سیله یاپیلان وصفیلردر

۱ ـ برر . اوچر . دردر . بشر . سکزر . طقوزر . اونر

۲ ـ ایکیشر . آلتیشر . یدیشر .. کبی

٣٨ — اخطار مهم : ترکجه صفتلر موصوفریله برلکده ذکر اولنورلرسه موصوفلری جمع دخی اولسه صفتلر جمعلنمزلر فقط موصوفلری جمع اولدقلری حالده محذوف بولنورلرسه انلره دلالت ایتمك ایچون صفتلر اسملر کبی جمعلنورلر یعنی

کوزللر کوزلر } دینلمیوب { کوزل کوزلر
قاره‌لر قاشلر } { قاره قاشلر

دینور فقط :

فلان سیاه لباسلر کینمش ... یرنده موصوفك حذفیله
فلان سیاهلر کینمش ... دینور .

اوچنجی فصل

صفتلرك تصغیر ، تقلیل ، تفریط ، تفضیل ایدلملری

٣٩ — برصفتك تصغیری اسملرده اولدیغی کبی (جِك . جِق) اداتلر ینك علاوه‌سیله‌در

١ ـ اوستەجق . قالفەجق
٢ ـ جاهلجك . عالمجك

کبی اولوب اسم تصغیرلردەجریان ایدن وجوهات بورادەدەجاریدر نته کیم
بیوك ـ دن حذف کاف ایله ـ بیوجك
کوچوك ـ دن « « ـ کوچوجك ... دینور .

٤٠ ـ تقلیل صفت ایسه برصفتك آزالدلسی دیمکدرکه بوده صفتلرك آخرلرینه [جه و مسی] علاوەسیله اولور

١ { ابدال ـ دن آز آبدال معناسنه ـ ابدالجه
اوزون ـ « « اوزون « ـ اوزونجه }

٢ { اکشی ـ دن آز اکشی معناسنه ـ اکشیمسی
طاتلی ـ « « طاتلی « ـ طاتلیمسی ... کبی. }

٤١ ـ تفریط ایسه صفتلرك مبالغەسی مطلوب اولدیغی یرلردە اوللرینه [پك . چوق. زیادە. غایت] صفتلرینك علاوەسیله اولور [پك درین. چوق کوزل. غایت اوجوز. زیادە فنا] کبی .

٤٢ ـ تفضیل دخی برینك دیکرینه فضل ورجحانی کوسترمك مراد اولندقدە صفتلرك اوللرینه [اك. دها] اداتلرینك وضعیله اولور

١ ـ بونلرك اك کوزلی بودر
٢ ـ بوشوندن دها کوزل ... کبی .

ایکنجی باب

{مضمرات}

٤٣ ـ براسمك مساسنی اشعار ایله اول اسمك یرینی طوتان

كلمه‌يه [ضمير] دينوب يريني طوتديغی اسمه‌ده (مرجع) تعبير اولنور [بن. سن. او] سوزلری كبی كه (بن) ضميرينك مرجعی سويلين آدم اولوب بوكا [متكلم] دينور و (سن) ضميرينك مرجعی سويلين آدمك قارشوسنده بولنان آدمدركه بوكاده [مخاطب] دينور و (او) ضميرينك مرجعی اوراده موجود اولميان بر آدمدركه بوكاده [غائب] تسميه اولنور.

تركی ضميرلر يريني طوتدقلری اسملرك حاللرينه واشعار ايتدكلری مسما ومعنالره كوره [شخصی. اضافی. نسبی. فعلی. وصفی]ناملريله بش طاقم اولديغندن جمله‌سی بروجه آتی تعريف اولندی .

ضمير شخصی

٤٤ — بر شخصك يريني طوتان ضميرلره [ضمير شخصی] دينوركه متكلم مخاطب غائب احواليله مفرد وجمع اوللری شو :

مفرد متكلم ايچون ــ بن
« مخاطب « ــ سن
« غائب « ــ او
جمع متكلم « ــ بز
« مخاطب « ــ سز
« غائب « ــ آنلر

يعنی [بن . سن . او ــ بز . سز . آنلر] دن عبارتدر .

٤٥ — لسانمزده تعظيم قصد اولنديغی صره‌لرده ذاتاً جمع اولان [بز . سز] ضميرلری بركره دها (لر) ايله جمعلنوب [بزلر . سزلر] ديمك جائز در .

ضمیر اضافی

٤٦ — بالاضافه تملك ونسبت بیان ایدن [م. ك. ی. مز. كز] حرفلرینه [ضمیر اضافی] دینورکه بونلردن

مفرد متكلم ایچون ـ م
« مخاطب « ـ ك
« غائب « ـ ی
جمع متكلم « ـ مز
« مخاطب « ـ كز
« غائب « ـ ی... صورتلرای مخصصدر.

٤٧ — اشبو ضمیر اضافیلر اسملرك اخرینه كلوب نسبت و تملك معناسنی ویررلرکه داخل اوله‌جقلری اسملرك اخرلرنده حروف املادن بریسی بولنورسه غائب صورتلرنده اشبو ضمیردن اول برده (س) كتوریلور و اسم جمعلره دخی داخل اولورلر.

ـ اخری حروف املانك غیری مفرده مثال ـ

مفرد متكلم ـ قیزم . قلمم
« مخاطب ـ قیزك . قلمك
« غائب ـ قیزی . قلمی
جمع متكلم ـ قیزمز . قلممز
« مخاطب ـ قیزكز . قلمكز
« غائب ـ قزی . قلملری

ـ اخری حروف املانك غیری جمعه مثال ـ

مفرد متكلم ـ قیزلرم . قلملرم
« مخاطب ـ قیزلرك . قلملرك
« غائب ـ قیزلری . قلملری
جمع متكلم ـ قیزلرمز . قلملرمز
« مخاطب ـ قیزلركز . قلملركز
« غائب ـ قیزلری . قلملری

ـ اخری حروف املادن اولدیغنه مثال ـ

مفرد متكلم ـ بابام . قپوم . یالیم . درهم
« مخاطب ـ باباك . قپوك . یالیك . درهك
« غائب ـ باباسی . قپوسی . یالیسی . درهسی
جمع متكلم ـ بابامز . قپومز . یالیمز . درهمز
« مخاطب ـ باباكز . قپوكز . یالیكز . درهكز
« غائب ـ باباسی . قپوسی . یالیسی . درهسی .

٤٨ ـ اشبو ضمائر اضافیه ضمائر شخصیه یه دخی داخل اولوب نسبت وتملك معناسنی ویررسه‌ده (مز و ی) قوللانیلمیوب متكلملرده میم ومخاطبله غائبده (ك) استعمال اولنور

بن ـ ده ـ بنم
سن ـ « ـ سنك
او ـ « ـ اونك (آنك)
بز ـ « ـ بزم
سز ـ « ـ سزك
انلر ـ « ـ آنلرك .. كبی .

٤٩ — ضمائر اضافیه داخل اولوبده تعظیم قصد اولندیغی یرلرده مفرد مقامنده جمعلری استعمال اولنور یعنی (سایه‌مده، سایه‌کده، سایه‌سنده) دیه‌جك یرده تعظیم قصدیله (سایه‌مزده، سایه‌کزده، سایه‌لرنده) دینور.

٥٠ — اشبو ضمائر اضافیه (افندی) لفظنه داخل اولدقده متکلملرله مفرد مخاطبده بونك یاسی حذف اولنوب:

مفرد متکلمده ـ افندم
» مخاطبده ـ افندك
» غائبد ـ افندیسی
جمع متکلمده ـ افندمز
» مخاطبده ـ افندیکز
» غائبده ـ افندیسی (افندیلری)... دینور

٥١ — **فائده** : بعضکره برطاقم آدملره منسوب برشیء ویا بر جنسدن اوله‌رق هر برینه منسوب اولان شیلر کوسترلمك لازم کلورکه برنجی حالده ضمائر اضافیه یالکز یادن عبارت اولوب ایکنجی حالده ایسه جمع اداتیله برابر (لری) صورتنده اولمق لازمدر. مثلا : [انلرك کتابی] دینلدکده او آدملرك جمله‌سنك برکتابی دیمکدر فقط هر برینك بشقه بشقه کتابلری مراد اولنورسه [انلرك کتابلری] دیمك ایجاب ایدر.

ضمیر نسبی

٥٢ — فعللرله اسملره لاحق اوله‌رق نسبت بیان ایدن میم وزای ساکنه ایله [سك، سکز، در، درلر] حرفلرندن عبارتدرکه:

مفرد متكلمده ـ مْ
» مخاطبده ـ سكْ
» غائبده ـ دِرْ
جمع متكلمده ـ زْ
» مخاطبده ـ سكز
» غائبده ـ درلَر ياخود لردر
صورتلرندن عبارتدر .

٥٣ — اشبو ضمائر نسبيه اسمارله ضمائر شخصيه يه داخل اولدقلرنده اسملرك آخرلرنده حروف املا بولنورسه متكلم صورتلرنده ضميردن اول بر يا زياده اولنور.

ـ آخرى حروف املادن اولميان اسملرده امثالى ـ

مفرد متكلمده ـ عالمم اوزونم
» مخاطبده ـ عالمسك اوزونسك
» غائبده ـ عالمدر اوزوندر
جمع متكلمده ـ عالمز اوزونز
» مخاطبده ـ عالمسكز اوزونسكز
» غائبده ـ عالمدرلر اوزوندرلر

ـ ضمير شخصيلرده مثالى ـ

مفرد متكلمده ـ بنم
» مخاطبده ـ سنسك
» غائبده ـ اودر

جمع متكلمده ـ بزز
« مخاطبده ـ سزسكز
« غائبده ـ انلر در

ـ اخرلرنده حروف املا بولنان اسملرده مثالى ـ

مفرد متكلمده ـ بالايم مدعويم افندىيم بندهيم
« مخاطبده ـ بالاسك مدعوسك افنديسك بندهسك
« غائبده ـ بالادر مدعودر افنديدر بنده در
جمع متكلمده ـ بالايز مدعويز افندىيز بندهيز
« مخاطبده ـ بالاسكز مدعوسكز افنديسكز بندهسكز
« غائبده ـ بالادرلر مدعولردر افندىدرلر بندهلردر .

٥٤ ــ بونلرده جمع غائب صورتلرندهكورولن [درلر ولردر] صورتلرندن اكر بيلنن شىء اولور يعنى ماده معرفه بولنورسه [لردر] واكر بيلنميان شىء اولور يعنى نكره ايسه [درلر] صورتى استعمال اولنوركه بو مسئلهده علم نحوده كوزل اكلاشيلهجقدر .

ضمير فعلى

٥٥ ــ فعللره التحاق ايدن (م. ك. ى. «ك. ق». ى. كز) حرفلريدركه

مفرد متكلمده ـ م
« مخاطبده ـ ك
« غائبده ـ ى
جمع متكلمده ـ ك ـ ق
« مخاطبده ـ كز
« غائبده ـ ى

اولوب مثاللری فعل بحثنده کوروله‌جکی وجهله

مفرد متکلمده ــ یازدم کزدم
« مخاطبده ــ یازدك کزدك
« غائبده ــ یازدی کزدی
جمع متکلمده ــ یازدق کزدك
« مخاطبده ــ یازدکز کزدکز
« غائبده ــ یازدیلر کزدیلر... کیدر.

ضمیر وصفی

٥٦ ــ اسملرله ضمائر شخصیه‌یه لاحق اولوب صفت معناسنی ویردیرن (کی) حرفندن عبارتدر [بنمکی. سنککی. اوده‌کی. کویده‌کی. اولکی] کبی.

اوچنجی باب

{ مبهمات }

٥٧ ــ اشارت قرینه‌سیله ویاخود آلت طرفنك دلالتیله برمعنایه دال اولان کلمه‌لره [مبهم] دینورکه [اسم اشارت واسم موصول] دن عبارتدر

اسم اشارتلر

٥٨ ــ کندیسیله برشیئه اشارت اولنان سوزه [اسم اشارت] واول اشارت اولنان شیئه‌ده [مشارالیه] دینور [بوکتاب] کبی که بوراده بو لفظی اسم اشارت وکتاب اسمیده مشارالیهدر.

ترکی اسم اشارتلر [بو. شو. او ــ بورا. شورا. اورا ــ بویله. شویله. اویله] کلمه‌لرندن عبارتدرکه بونلردن :

بو . شـو . او ـ کلمه‌لری ذاته وصفتك غیری اشیایه
بورا. شورا. اورا ـ « بر محله
بویله. شویله. اویله ـ « صفت وحاله اشارت ایچوندر
ینه بونلردن:
بو. بورا . بویله ـ کلمه‌لری قریبه
شو . شورا. شویله ـ « متوسطه
او . اورا . اویله ـ « بعیده اشارت‌ایچوندر
دها قریبه اشارت ایچون (اشبو) ودها بعید ایچونده (تا اوته.
تا اورا . تا شورا) سوزلری استعمال اولنور
ینه اسم اشارتلردن (بو . شـو . او) کلمه‌لری جمعلنور و تصغیر
ایدیلورلر فقط ادواتدن اول بر نون زیاده ایدیلور
جمع ـ بونلر. شونلر. اونلر (انلر)
تصغیرـ بونجغز. شونجغز. اونجغز... کبی.
[بورا. شورا. اورا] کلمه‌لریدخی جمع وتصغیر ایدیلورلر
جمع ـ بورالر. شورالر. اورالر
تصغیرـ بوراجق. شوراجق. اوراجق ... کبی .

اسم موصول

٥٩ -- مرجعی اولمیان ضمیر غائب شخصیلر ایله مشـارالیهی
اولمیان اسم اشارتلرك قریبه موضوع اولانلری ایله [اول، شـول]
کلمه‌لرینه [اسم موصول] دینور .
١ ـ انسانیت اودرکه نعمت قدرینی بیله

٢ ـ عادت بودر که بیوکلر مجاسه هرکسدن صوکره کلور
٣ ـ شو سوز که سکا دینلدی پك نافعدر
٤ ـ اول انا که چوجغنه باقماز اندن نه فائده بکلنور
٥ ـ شول چوجق که پدرینه عاصی اولور خلقه نه یاپماز

کبی که اشبو اسم موصوللرك دها زیاده تفصیلاتی نحوله معانی فنلرنده کوروله‌جکندن بوراده یالکز بو قدرجق بلله‌مك کافیدر .

دردنجی باب

{ کنایات }

٦٠ ـ کنایه صورتنده بر شخصه ویا بر شیئه دلالت ایدن کلمه‌لره [کنایات] دینورکه ترکجه‌ده [اسم تجرید. کلمهٔ استفهام. کلمهٔ کثرت] دینلن شیلردن عبارت اولوب بروجه آتی تحریر اولندیلر :

اسم تجرید

٦١ ـ بشقه بر شیئه قارشمقسزین برذات ابهام ایدن [کندی وکندو] لفظلرینه [اسم تجرید] دینور فقط بونلردن واولیسی ارتق لسانمزدن مهجور اولدیغی جهتله حالاً مستعمل اولان یالیسی حقنده معلومات آتیه تحریراولندی. شویله که :

«کندی» کلمه‌سی غائب صورتندن عبارت اولوب اخرینه ضمائر اضافه‌نك جمله‌سی صره‌سیله علاوه اولنه‌رق تصریف اولنور فقط بونده‌ده افندی لفظی کبی مفردلرده یالر حذف ایدیلوب

مفرد متکلمده ـ کندم
« مخاطبده ـ کندك
« غائبده ـ کندیسی
جمع متکلمده ـ کندیمز
« مخاطبده ـ کندیکز
« غائبده ـ کندیلری... کبی اولور.

کلمهٔ استفهام

٦٢ ـــ استفهامه مخصوص اوله‌رق ترکجه‌ده [کیم . نه . قاچ . قچان . قنی. قنغی] کلمه‌لری واردرکه بونلردن [قچان] سوزی شمدی لسانمزدن مهجور اولدیغندن بوراده اندن بحثه لزوم کورمدك و[قنی ایله قنغی] سوزلری حالا [هانی. هانکی] صورتلرنده استعمال اولندقلرندن بزده او صورتله جمله‌سنی تحریر ایلدك

٦٣ ـــ کیم : لفظی ذوی‌العقولدن استفهام ایدر برکلمه اولوب جمع دخی اولور

کیم کلدی ؟ او کیم اولیور ؟
کیملری کوردك ؟ کیملر کلدی ؟... کبی.

اشبو لفظه ضمائر اضافیه ونسبیه داخل اولور

ضمائر نسبیه	ضمائر اضافیه
کیمم	کیمم
کیمسك	کیمك
کیمدر	کیمی

ضمائر نسبيه	ضمائراضافيه
كيمز	كيممز
كيمسكز	كيمكز
كيملردر ... كبى .	كيملرى

اشبو كلمه بعضاً استغراق و ابهام وتكرار ايديله‌رك بعض معنالرينه‌ده كلور

استغراق - [كيم اولورسه اولسون] كبى كه هركيم اولورسه اولسون ديمكدر

ابهام - كيم كلدى بيلميورم

بعض - كيمى بويله ديدى كيمى بويله ديبور... كبى .

[كيمسه . كمسنه] لفظلرى دخى بوندن متولد اولوب بونك [كمسنه] سى حالا لسانمزده مهجوردر يالكز كيمسه قوللانيلور وضمائر اضافيه‌ده آلور .

[كيمسه‌م . كيمسه‌ك . كيمسه‌سى - كيمسه‌مز . كيمسه‌كز . كيمسه‌لرى] كبى .

٦٤ — نه : ذوى‌العقولك غيرى شيلرى استفهام ايچون اولان بولفظ استفهامدن بشقه استغراق وابهام معناسنيده ويرر

استفهام — نه اولدى . نه اوليور . نه‌اوله‌جق

استغراق — (نه‌اولورسه اولسون) كه (هرنه‌اولورسه اولسون) ديمكدر

ابهام — نه‌اولدى بيلمم . . . كبى .

اشبو كلمه‌يه ضمائر اضافيه ونسبيه داخل اولدقده اشخاصدنده استفهامه دلالت ايدرلر

ضمائر اضافیه	ضمائر نسبیه
نه‌م	نه‌یم
نه‌ك	نه‌سك
نه‌سی	نه‌در
نه‌مز	نه‌یز
نه‌کز	نه‌سکز
نه‌لری	نه‌درلر ... کبی .

اشبو کلمه اکثریا [لر. در. جه. یه] اداتلری و[صورتله. وجه. قدر. اصل. ایچون] کلمه‌لریله برلشوب ینه استفهام معناسنده برطاقم کلمه‌لر حاصل ایدرکه بونلر قدیماً متصل یازیلورلر ایدی مؤخراً بعضیلرینی منفصل یازمقده فائده کوردکارندن اویله یازدیلر بناءً علیه بونلرك متصل منفصل صورتلریله مقبول جهتلری بروجه آتی ارائه اولندی:

منفصل	متصل	مقبول
نه‌ره	نره	نره
نه‌لر	نلر	نه‌لر
نه‌در	ندر	ندر
نه‌جه	نجه	نیجه
نه‌صورتله	نصورتله	نه‌صورتله
نه‌وجهله	نوجهله	نه‌وجهله
نه‌اصل	نصل	نصل
نه‌قدر	نقدر	نقدر
نه‌ایچون	نچون	نیچون

کبی اولوب بونلرك هربری برر شیدن استفهام ایتدیکی کبی [نره] مکاندن استفهام ایدر [نره‌لیسکز. نره‌دن کلیورسکز. کتاب نره‌ده‌در. آنی نره‌ده بوله بیلورم] کبی ینه بونلردن [نصل] سوزی طبق نه‌کبی استفهام استغراق ابهام وبعضاً ده تشبیه معناسنه کلور

استفهام — نصل اولدیکز

استغراق — نصل اولورسه اولسون

ابهام — نصل اولدی بیلنمیور

تشبیه — (نصل ایتدك ایسه اویله بولدك) یعنی: (ایتدیکك کبی بولدك) دیمکدر.

تنبیه: دخی نصل کبیدر فقط حالاً مهجور لفظلردن صاییلور.

٦٥ — **قاچ**: عدد استفهامی ایچون کلمه‌درکه استغراق وابهام افاده ایتدیکی کبی بعضاً کثرت دخی بیان ایدر

استفهام — قاچ غروشکز وار

استغراق — قاچ اولورسه اولسون

ابهام — قاچ کشیدر بیلمیورم

کثرت — سزه قاچ کره کلدم بوله‌مدم . . کبی .

٦٦ — **هانی**: کلمه‌سی (قنی)نك مخففی‌در فقط ترکجه‌ده ها حرفی هیچ بر یرده حرکهٔ ثقیله آلمیه‌جغندن (خانی) اولمق لازمکلور آنجق ادبای جدیده نزدنده (هانی) صورتنده یازلدیغندن شاذ اوله‌رق بویله هاایله قبول اولنمشدر معناسیده (نره‌ده) دیمکدر. بعضاً [هانیا] سوزی [نه اولدی] معناسنی مفید اولدیغی کبی برشیئ تعریف ایچونده استعمال اولنور [هانیا فلان آدم یوقمی اشته بوکتاب آنکدر] کبی .

٦٧ — هانکی : بو دخی (قنغی) مخففی اولوب هانی کبی شاذدر استفهام استغراق ابهام معنالرینه کلور.

استفهام — هانکی کون کلدیکز

استغراق — هانکیسی اولورسه اولسون

ابهام — هانکیسی اولدیغنی بیلمیورم ... کبی.

کلمهٔ کثرت

٦٨ — ابهام طریقیله بر شیئك کثرتنی بیلدیرن [نیجه . خیلی] سوزلرینه کلمهٔ کثرت دینورکه بونلردن [نیجه] سوزینك اصلی [نیچه] ایسه‌ده نصل معناسنه اولان [نیجه] دن تفریق ایچون ادبای جدیده‌مز بونی سویلندیکی کبی [نیجه] صورتنی قبول ایتدکلرندن بویله‌جه‌یازلملیدر بوایکی سوز مؤکد صورتله‌ده استعمال اولنورلر

١ { فلانك نیجه دوستلری واردر
فلان خیلی زنکیندر

٢ { ربم نیجه‌نیجه سنه‌لره قاووشدرسون
خیلیدن خیلی یورولدیکز ... کبی.

بشنجی باب

{ اسم معنی }

٦٩ — اسملرك مدلوللری نفسلریله قائم اوله‌رق اغاج‌وطاش کبی حس ایله ویاخود ملك جنت جهنم کبی عقل ایله ادراك اولنورلرسه آنلره [اسم عین] ویاخود [اسم ذات] دینورکه بورایه‌قدر بیان ایدلمش اولان اسملرك کافه‌سی بو نوعدن ایدی.

اما مدلول اسم نفسیله قائم اولمیوب آنجق عقل ایله ادراك اولنورسه اول اسمه [اسم معنی] دینور [کزمك. سومك. يورولمق. طولمق] کبی که بونلرك هر بری برر نوع حدثه دلالت ایدوب حدث بیان ایدن فعللرك جمله‌سی کندولرندن ظهور ایتدیکندن اصطلاح صرفده [مصدر] نامیله تسمیه اولنورلر

مصدرلر اقسام کلمه‌نك جمله‌سندن مهم اولدقلری ایچون بو مبحثده بالخاصه آنلرك احوالی تفصیل اولندی.

مصدر

۷۰ — فن صرفده ذات وزمانه نسبتدن بری اوله‌رق معنای حدثه موضوع اولان کلمه‌یه [مصدر] دینور .

ترکی مصدرلر لفظده [مق ومك] ایله منتهی اولان کلمه‌لردر . [یازمق. سومك] کبی که بونلر مق و مك ایله منتهی اولدقلری مثللو معنالرنده ذات و زمانه تعلق ایتمیه‌رك برنده تحریر و دیکرنده محبت حدثلرینه دلالت واردر.

۷۱ — مصدرلرده‌کی [مق. مك] حرفلرینه ادات مصدر وادات مصدر قالقدقدن صکره قالان قسمنه [مادهٔ اصلیه] وبومادهٔ اصلیه‌ده حروف املانك غیری اولان حرفلره [جوهر کلمه] و [مق] ایله منتهی مصدرلره [مصدر ثقیل] و [مك] ایله منتهی اولانلره [مصدر خفیف] دینور .

نته‌کیم [یازمق] مصدری ثقیل اولوب بونده‌کی [مق] ادات مصدر و [یاز] پارچه‌سی مادهٔ اصلیه وبومادهٔ اصلیه‌ده الف حرف املا اولوب

دیکرلری] ایکی اولانلره [ثنائی] ـحی جوهر کلمه‌درکه اشبو تعریفاتی ایضاح ایچون بنور امثلهٔ آتیه دخی تحریر اولندی

	مصدر	ادات مصدر	مادهٔ اصلیه	جوهر کلمه
مصدر خفیفلرده	دلمك	مك	دل	دل
	ازمك	مك	از	از
	دیمك	مك	دی	د
	دنه‌مك	مك	دنه	د ن
مصدر ثقیللرده	قازیمق	مق	قازی	ق ز
	وارمق	مق	وار	و ر
	طولامق	مق	طولا	ط ل
	بونامق	مق	بونا	ب ن

٧٢ — اصل حدثی بیان ایدن مادهٔ اصلیه اولدیغی جهتله هرحالده بوکا دقت اولنه‌رق مصدرك املاسنی اکا توفیق ایتمك اولمغله بومطالعاتدن بروجه آتی ایکی اصول تولد ایدر.

برنجی اصول — آهنك قاعده‌سنه توفیق معامله ایچون مادهٔ اصلیه‌نك حرکه‌سی خفیف اولانلرینه [مك] وثقیل اولانلرینه [مق] اداتی قومق لازمدر

دوزله‌مك اوطورمق . . . کبی.

ایکنجی اصول — املایی مضبوط قیلمق و سهولتله اوقودوب التباساتدن قورتارمق ایچون مادهٔ اصلیه‌نك اخری ساکن اولانلرده طوغریدن طوغری‌یه ومتحرك اولوبده فتحهٔ خفیفه اولانلرده برها

وفتحهٔ ثقیله اولانلرده بر الف وکسره اولان عقل ایله ادراك اولنورسه بر واو علاوه ایتدکدن صوکره ادات مصدری کتور. لمه لمق] کبی که

١ — سوزمك . قونمق

٢ تورەمك . بیلەمك
اوینامق . بونامق

٣ اریمك .
آغریمق . طانیمق

٤ سورومك . اورومك
قورومق . اولومق.. کبی.

٧٣ — مصدرلرده مادهٔ اصلیه‌نك جوهرندن وحروف املادن فضله برحرف بولنمازسه آنلره [مجرد مصدر] لر دینور بورایه قدر بیان اولنان مصدرلر کبی.

واکر بونلردن بشقه بر ویا زیاده حرف بولنورسه آنلره [مزید مصدر] لر دینور. [یازدرمق] کبی که بونك اصلی [یازمق] اولوب بونکده جوهری [ی ز] اولدیغندن بونلردن و حرف املا اولان الفدن بشقه دال ایله را بولندیغندن اشبو [یازدرمق] مصدری مزیدلردندر.

اشبو مزیدلر بر آز آشاغیده بیان ایدیله‌جك اولان [متعدیٔ قیاسی لازم قیاسی. مجهول . مطاوعت قیاسی واشترك] صورتلرندن عبارت اولوب محللرنده کوروله‌جکلرندن بوراده تحریر ایدلمدیلر .

مجرد مصدرلرده ایسه جوهری بر حرفدن عبارت اولانلره

[فرادى] ایکی اولانلره [ثنائى] اوچ اولانلره [ثلاثى] درت اولانلره [رباعى] دینور وبوندن یوقاریسی یوق کبیدر .

فرادى ــ دیمك . یمك . قومق
ثنائى ــ کلمك . دلمك . یازمق
ثلاثى ــ بکزه‌مك . بکله‌مك . یاراتمق
رباعى ــ اوریرمك. اورسه‌له‌مك . یالوارمق... کبی.

٧٤ ــ معناى حدثى اجرا ایدنه [فاعل] و او حدث اخره سرایت وتجاوز ایدرسه اول اخره‌ده [مفعول] دینور . مثلا قیرمق مصدرینك حدثیله بر قلمك قیرلدیغى بیان اولنسه اول قلمى قیران هر کیم ایسه اكا فاعل و قیریلان قلم اولوب قیرمق حدثى قلمه تأثیر ایتدیکندن قلم دخی مفعول اولور .

علم نحوده کوروله‌جکی وجهله مفعولك انواعى وار ایسه‌ده اشبو صرف علمنده ایکی درلوسنى بیلمك لازم اولدیغندن بروجه‌آتى تعریف اولندیلر شویله که : حدث بعضاً ایکی شیئه صور مختلفه ایله تجاوز ایدر یعنى [مکتوبى پوسته‌یه ویرمك]ده ویرمکلك حدثى اولا مکتوبى صکره‌ده پوسته‌یه تعلق ایتدیکندن ویرمکك ایکی مفعولى اولمش اولورکه اشبو مفعوللردن حدثك نه‌یى متأثر ایتدیکنى بیلدیرنه [مفعول به] و نه‌یه تأثیر ایتدیکنى بیان ایدنه‌ده [مفعول الیه] دینور.

بونلرك دها سهولتله اکلاشلمسى ایچون حدثك تصورى حالنده اکر ذهنه [نه‌یى، کیمى] کبی سؤال‌وارد اولورسه اولوقت [مفعول‌به] اولور واکر [نه‌یه، کیمه] سؤالى‌وارد اولورسه اول‌زمانده مفعول‌الیه

اولور . مثلا یازمق حدثی تصور اولندقده اولا [نه‌یی یازمق] سؤالی وارد اولور که بوکا [کتابی یازمق . مکتوبی یازمق] کبی جوابلر ویرلدیکندن اشبو [کتابی. مکتوبی] سوزلری مفعول‌به اولور وکذا یازمق حدثنك ایکنجی بر تصورنده کتابی ویا مکتوبی کیمه یازییور سؤالی دخی وارد اولوب بوکاده [فلانه] جوابی ویریلور که بوده مفعول الیه اولور .

ایمدی حدثك اشبو مفعوللره صورت تأثیر ونسبتیله مصدرك معناسنده اختلاف ظهور ایده‌جکی کبی ثبوت وعدم ثبوتله عام وخاص اولمق جهتلریله مصدرلرده [متعدی. لازم] ـ [عام. خاص] ـ [مثبت. منفی] ـ [معلوم . مجهول] ـ [مطاوعت . شرکت] حاللری ظهور ایتدیکندن بو بش حال ایله دها بعض قواعد مهمه‌یی مفصلاً بیان ایچون بو مصدر بابنی آلتی فصل اوزرینه تدوین ایلدك :

برنجی فصل

متعدی . لازم

٧٥ ـــ فاعلك فعلی مفعول‌به‌ه تجاوز ایدر یعنی فاعلدن صادر اولان حدث آخره تأثیر ایلرسه اکا [متعدی] واکر فاعلك فعلی مفعول به‌ه تجاوز ایتمز یعنی حدث فاعلك نفسنده قالیرسه اکا ده [لازم] دینور.

[اورمق] حدثی اوریلان شیئه یعنی مفعول به‌ه تجاوز ایتدیکندن متعدی اولور فقط [دوشـونمك] حالی اخره تجاوز ایتمیوب فاعلك نفسنده قالدیغندن لازمدر .

متعدی ولازم اولمق اصلی وقیاسی اوله‌رق ایکیشر نوعدر .

٧٦ — متعدیٔ اصلی : اصلنده متعدی اولانلر در : [آتمق . ایتمك . آچمق . دیتمك . صاتمق . دورتمك] کبی .

٧٧ — متعدیٔ قیاسی : اصلنده لازم اولانلرك قیاسی ایله متعدی قیلنمسندن عبارتدر [دوشونمك] لازم ایکن بونی قاعده ایله [دوشوندرمك] صورتنه قویوب متعدی یاپمق کبی .

متعدیٔ قیاسی یا لازم اصلیلردن ویا اسملرله بعض صفتلردن یاپیلور .

٧٨ — لازم اصلیلردن متعدی یاپمقده قاعده بودر که جوهر کلمه بر حرفدن عبارت ایسه مادهٔ اصلیه‌نك اخرینه (در) وبر حرفدن زیاده اولدیغی واخری متحرك بولندیغی حالده بر (تا) وساکن اولدیغی صورتده (در) الحاق اولنور و اگر مذکور حرف اخیر ساکن (ر ایله ل) اولورسه ینه (تا) علاوه اولنور

دیمك ــدنــ دیدرمك

اوینامقــ« ــ اویناتمق

سزمك ــ« ــسزدرمك

طورمقــ« ــطوردرمق

طارلمق ــ« ــطارلتمق

کبی اولوب انجق مادهٔ اصلیه‌سنك اخری متحرك اولان خفیف مصدرلرده فتحه علامتی اوله‌رق وضع ایدلمش اولان هالره متعدی اوله‌جنی زمان لزوم قالمیه‌جغندن انلر حذف اولنه‌رق بروجه بالا ادوات تعدیه علاوه سیله اکتفا اولنور

اسنه‌مكــ دن ــاسنتمك

کبی که بو صوك فقره یعنی ادوات علاوه‌سنده هانك حذفی مسئله‌سی بوندن صکره ذکر اولنه‌جق احوالك جمله‌سنده جاریدر .

٧٩ — فائده : بو مسئله حقنده لسانمزك مؤسس قواعدی اولان جودت پاشا حضرتلری قواعدعثمانیه نام اثر عالیلرنده غایت مهم بر فقره درج ایلدکلرندن بورایه تحریر ایلدك . شویله که :

[شاذ اولەرق دریرینه تا ایله اقمق —دن— آقتمق
صاپمق —«— صاپتمق
صارقمق —«— صارقتمق
قورقمق —«— قورقتمق

دینلدیکی کبی [قالقمق] کلمەسنك متعدیسنده حذف قاف ایله [قالدرمق] دینوب [امك] متعدیسنده دخی بر قاعده [امدرمك] دینلدیکی مثللو [امزرمك] دخی دینور. وزیردەکی کلمەلرده ادات تعدیه اولان(در)ك دالی حذف اولنەرق وماقبلی ایجابنه کوره تحریك ایدیلەرك

ایچمك —دن— ایچدرمك— یرینه—ایچرمك
اوچمق — « — اوچدرمق— « —اوچورمق
آرتمق — « — آرتدرمق — « — آرتیرمق
آشمق — « — آشدرمق — « — آشیرمق
اوشمك— « — اوشدرمك— « —اوشورمك
باتمق — « — باتدرمق — « —باتیرمق
بیتمك — « — بیتدرمك — « —بیتیرمك
پیشمك — « — پیشدرمك — « —پیشیرمك
چیقمق — « — چیقدرمق — « —چیقارمق
دوشمك— « — دوشدرمك— « —دوشورمك

شاشمق ـ دن ـ شاشدرمق ـ یرینه ـ شاشرمق
طاشمق ـ « ـ طاشدرمق ـ « ـ طاشیرمق
طوغمق ـ « ـ طوغدرمق ـ « ـ طوغرمق
طویمق ـ « ـ طویدرمق ـ « ـ طویرمق
طویمق ـ « ـ طویدرمق ـ « ـ طویورمق
قوپمق ـ « ـ قوپدرمق ـ « ـ قوپارمق
قاچمق ـ « ـ قاچدرمق ـ « ـ قاچرمق
کچمك ـ « ـ کچدرمك ـ « ـ کچیرمك
کوچمك ـ « ـ کوچدرمك ـ « ـ کوچورمك

دینور و[آزمق. صیزمق. چوکمك]ماده‌لرینك متعدیلری برقاعده[در]ایله کلدیکی مثللو[آزیتمق. صیزرمق. چوکرمك]دخی کلورو[کورمك]مصدری رؤیت وتسویهٔ مصلحت معناسنه اولورسه متعدیسی برقاعده [کوردرمك] کلوب فقط مشاهده معناسنه آلنورسه متعدیسی [کوسترمك] کلورکه (ارائه) دیمك اولور] .

٨٠ ـــ اصلنده متعدی اولانلر بو قاعده‌لره توفیقاً برکره دها تعدیه ایتدیریله‌بیلورلر که اولوقت انلر ایکی مفعوله تجاوز ایدرلر

اوقومق ـ دن ـ اوقوتمق

کبی که بونك تفصیلاتی نحوده کوروله‌جکدر .

٨١ ـــ متعدئ قیاسی اولانلر برکره دها تعدی‌ایتدیریلور یعنی تا ایله تعدی ایدنلره بر (در) و(در) ایله تعدیه ایدلمش اولانلره بر (تا) علاوه سیله ایکنجی درجه ده بر متعدی اولورلر که اولوقت فاعلك تعددینی کوسترلر

اویومق ـ دن ـ اویوتمق ـ بوندنده ـ اویوتدرمق
دوشونمك ـ دن ـ دوشوندرمك ـ بوندنده ـ دوشوندرتمك کبی.

۸۲ ــ اسملردن متعدی مصدر یاپمق ایچون قاعده حرکه‌سی خفیف اولانلرك اخرلرینه [له] وثقیللرك اخرینه [لا] علاوه‌سندن صکره خفیفلره مك وثقیللره مق اداتی کتورمکدن عبارتدرکه بو صورتله یاپیلان مصدرلره [مصدر اسمی] دخی دینور

دیش ـ دن ـ دیشله‌مك
کوز ـ « ـ کوزله‌مك
طاش ـ « ـ طاشلامق
یاغ ـ « ـ یاغلامق ... کبی.

۸۳ ــ صفتلردن متعدی مصدر یاپمق بوندن اولکی ماده‌ده بیان اولنان اسملردن یاپمق اصولنك عینیدرکه بونلرده [مصدر وصفی] دینور

یشیل ـ « ـ یشیلله‌مك
پك ـ « ـ پکله‌مك
الاجه ـ « ـ الاجه‌لامق
قارا ـ « ـ قارالامق ... کبی.

۸٤ ــ لازم اصلی : اصلنده لازم اولان [کولمك . اسنه‌مك. اغلامق. یاتمق] کبی مصدرلردن عبارتدر.

۸٥ ــ لازم قیاسی : اصلنده متعدی اولانلرله اسم زمان اصلیلردن واسماء اصوات ایله بعض صفتلردن یاپیلانلردرکه بروجه آتی بیان اولنورلر.

٨٦ — متعديلرك لازم قيلنمسی قواعد مخصوصنه تابعدركه بونلردن آتيده بيان اولنه‌جق اولان [مجهول. مطاوعت. شركت] صورتلری ظاهر اوله‌جغندن وانلرده چند ماده اشاغيده يازلمش اولدقلرندن بوراده تفصيل ايدلمدی.

٨٧ — اسم‌زمان اصليلردن مصدر لازم ياپمق ايچون خفيف حركه‌ليلره (له) وثقيللره (لا) علاوه‌سندن صكره ينه خفيفلره مك ثقيللره مق ادات مصدريه‌لرينك التحاقی لازمدركه بونلرده برنوع [مصدر اسمی] اولورلر

صباح — دن — صباحلامق
اقشام — « — اقشاملامق
كوندوز — « — كوندوزله‌مك
كيجه — « — كيجه‌له‌مك . . . كبی.

٨٨ — اسماء اصواتدن مصدر لازم ياپمقده ايكی اصول واردر.

برنجيسی : اسماء اصوات ثنائی ايسه‌لر اسم زمانلرده اولديغی كبی اولور.

اوف — دن — اوفله‌مك
ايك — « — ايكله‌مك
چاغ — « — چاغلامق ... كبی.

ايكنجيسی : اسماء اصوات ثنائيدن زياده ايسه‌لر خفيفلره (ده) ثقيللره (دا) علاوه‌سی وبعده ادات مصدرك الحاقيله اولور

ایکل - دن - ایکلده‌مك

چاتر - « - چاتردامق

طنغر - « - طنغردامق

کبی که بونلرده برنوع [مصدر اسمی] قبیلندندر.

٨٩ — بعض صفتلردن مصدر لازم یاپمقده اوچ اصول واردر.

برنجیسی : آخری متحرك اولان صفتلره برلام ساکنه و آخری ساکن اولان صفتلرك خفیفلرینه (له) وثقیللرینه (لا) علاوه‌سندن صوکره ادات مصدرك الحاقیله اولانلردر

متحرك { سیوری - دن - سیوریلمك
اینجه - « - اینجلمك

ساکن { پلتك - « - پلتکله‌مك
قارت - « - قارتلامق ... کبی.

ایکنجیسی : آخری ساکن اولان صفتلرك صوك حرفلری (ق . ك) اولورسه بونلر یعنی قاف ایله کاف حذف اولندقدن ویالکز لام ساکنه علاوه اولنوب اوست طرفی حرکه‌لندکدن وادات مصدر الحاق اولندقدن صکره اولانلردر

کوچك - دن - کوچلمك

اوفاق - « - اوفالمق

آلچاق - « - آلچالمق

یوکسك - « - یوکسلمك... کبی.

اوچنجیسی : ایکنجی اوچنجی حرفلری (ر) اولان صفتلرده لام

ساکنه یرینه (آر) علاوه اولنوب وصفتده رادن صوکره برحرف وار ایسه حذف ایدیلوب ادات مصدرك الحاقیله اولانلردر

مور ـ دن ـ مورارمق

قارا ـ «ـ قارارمق

صاری ـ «ـ صارارمق

کبی که شاذ اوله‌رق:

قیرمزی ـ « ـ قیزارمق

سمیز ـ « ـ سمیرمك

کلوب بونلر دخی برر نوع [مصدر وصفی] درلر.

ایکنجی فصل

عام . خاص

٩٠ ـــ اکر حدث برفعل مخصوصه دلالت ایدرسه آنك مصدرینه [مصدرخاص] دینور. [یازمق. یاتمق. اویومق. قالقمق]... کبی.

واکر جمیع افعاله شامل اولورسه آنك مصدرینه [مصدرعام] دینورکه [ایلمك] ایله ینه بومعنایه اولان [ایتمك] و[بولمق. قیلمق. یاپمق] وبونلرك لازملری اولان [اولمق. بولنمق. قیلنمق. یاپلمق] مصدرلری عامدر وبونلرك غیری اولانلر هپ خاصه‌دندر.

اوچنجی فصل

مثبت . منفی

٩١ ـــ کندیسنده وارلق معناسی اولانه [مثبت] ویوقلق اشعار

ایدناره [منفی] دینور که بورایه قدر بیان اولنان مصدرلرك جمله‌سی مثبت اولوب بونلری منفی قیلمق ایچون خفیفلرده مادهٔ اصلیه‌نك آخرینه (مه) وثقیللرده (ما) کتورلمکله حاصل اولور.

منفی	مثبت
کلمه‌مك	کلمك
کزمه‌مك	کزمك
دیله‌مه‌مك	دیله‌مك
بیله‌مه‌مك	بیله‌مك
یازمامق	یازمق
قالمامق	قالمق
اوینامامق	اوینامق
قوشانمامق ... کبی.	قوشانمق

دردنجی فصل

معلوم . مجهول

۹۲ — حدث فاعله اسناد اولنورسه [معلوم] وفاعل مسکوت‌عنه قالورسه [مجهول] دینور که متعدیلرده عمومیتله فاعله اسناد اولندیغی کبی لازملر ذاتاً فاعلك حالنی مبین اولوب اسناداساساً کندیلرنده بولندیغندن بونلرك یعنی متعدی ولازملرك ایکیسیده کرك اصلی کرك قیاسی اولسونلر معلومدرلر . فقط بعضاً [سوز کسلدی] ترکیبنده اولدیغی کبی کسمك فاعلی مسکوت‌عنه قالدرق ولازملرده‌ده [فلان یره وارلدی] کبی اسناد مفعوله اولدرق وارد اولور که بوندن [کسلمك وارلمق] مثللو بر لام

علاوه سیله مجهول مصدرلرك ظهوری اکلاشیلدیغندن مصدرلرك قیاس ایله مجهول قیلندقلری تبین ایدرکه بروجه آتی قاعده‌سی بیان اولنور .

مجهول قیلمقده قاعده بودرکه : [ادات مصدرك ماقبلی لامدن بشقه بر حرف ساکن ایسه حرکه‌لنوب اکا بر لام علاوه اولنور واکر اول ماقبل لام ایسه ویاخود بشقه برحرف متحرك ایسه نون علاوه اولنور واکر متحرکلرك اخرنده ها بولنورسه اول ها حذف اولنور] .

	معلوم	مجهول
١	یازمق	یازلمق
	چوزمك	چوزلمك
٢	بیلمك	بیلنمك
	قیلمق	قیلنمق
٣	ارامق	ارانمق
	دیمك	دینمك
٤	ایسته‌مك	ایستنمك
	بیله‌مك	بیلنمك

کبی اولوب هر حالده متعدیلردن فاعلنك مسکوت عنه قالمسی لازم کلنلر ایله لازملردن مفعول الیهه تعلق ایدنلر بو قاعده ایله مجهول قلنورلر انجق [ایتمك] مصدری ایلمك معناسنه ایسه مجهولی [ایدلمك] واوته‌یه قاقمق معناسنه ایسه مجهولی [ایتلمك] صورتنده کلور .

بشنجى فصل

مطاوعت . شركت

٩٣ — فاعل حدثى قبول ايدر يعنى فعلك تأثيرينى فاعل قبول ايدرسه اكا [مطاوعت] و اكر بر حدثده بردن زياده فاعل بولنورسه اكا [مشاركت] دينور.

[ديدنمك . قاشينمق] مصدرلرى مطاوعت و [چكشمك . اغلاشمق] مصدرلرى دخى مشاركتدر.

٩٤ — مطاوعت ياپمق ايچون قاعده بودركه : [مادهٔ اصليه‌نك جوهرى اسم و صفتك غيرى اوله‌رق حدثه متعلق مواددن ايسه اخرى ساكن اولانلرى ايجاب كلمه‌يه كوره حركه‌لندكدن صوكره بر لام وياخود بر شين وياخود بر نون علاوه ايتمك و اكر مادهٔ اصليه اسم وصفت ايسه بر لام‌نون وياخود برلام شين كتورمكله اولور]

١ { ديكمك ـ دن ـ ديكلمك / بوزمق ـ « ـ بوزلمق }

٢ { صاومق ـ « ـ صاوشمق / قاتمق ـ « ـ قاتشمق }

٣ { ديتمك ـ « ـ ديدنمك / آرامق ـ « ـ آرانمق }

٤ { او ـ « ـ اولنمك / بك ـ « ـ بكلنمك }

٥ { ايى ـ « ـ ايلشمك / خوش ـ « ـ خوشلاشمق }

کیدرکه اشبو قاعده‌یه موافق کورونمین [اوزنمك . کوجنمك . یاصلانمق . یاقلاشمق] مصدرلری [اوزلنمك . کوجانمك . یاصیلانمق . یاقینلاشمق] مصدرلرینك مخففی اوله‌رق او صورتله استعمال اولندقلری کبی یوتمق - دن- یوتقنمق
طاغتمق - « - طاغلمق
قورتارمق - « - قورتلمق
صورتلریده شاذ اوله‌رق بو یله‌جه استعمال اولنورلر .

٩٥ ـ مشارکت یاپمقده قاعده بودرکه : [مادهٔ اصلیه‌سی حدث اولانلرك اخرلری ساکن اولانلرده حرکه‌لندکدن صوکره ومتحرك اولانلرده طوغریدن طوغری‌یه بر شین ساکنه واسملرله صفتلرك آخرلرینه بر لام شین علاوه‌سی لازمدر]

١ { چکمك - دن- چکشمك
قاچمق - « - قاچشمق }

٢ { ایکله‌مك - « - ایکلشمك
اغلامق - « - اغلاشمق }

٣ { سوز - « - سوزلشمك
عهد - « - عهدلشمك }

٤ { بر - « - برلشمك
بول - « - بوللاشمق }

کبی اولوب یالکز :

طوقنمق ـ دن ـ طوقشمق

صارمق ـ « ـ صارماشمق

مصدرلری مستثنا اوله‌رق بویله‌جه مستعملدر .

٩٦ ـ فائده : مطاوعتله مجهولده لام ایله نون وبعض مطاوعتلرله مشارکتلرده لام شین علاوتی مشترك اولدیغندن بونلرك مجهول ویا مطاوعت ویا شرکتدن هانکیسنه عائد اولدیغی دفعةً بیلنه‌میه‌جکندن بو بابده لسانمزك مؤسس قواعدی جودت پاشا حضرتلرینك قواعد عثمانیه‌لرینه درج ایتمش اولدقلری فقرات آتیه‌یی مطالعه لازمدر . شویله‌که :

[مادهٔ اصلیه‌نك اخری متحرك اولدیغی صورتلرده مطاوعتله مجهول صیغه‌لری لفظاً متحد اولوب انجق قرینه ایله معلوم اولور . مثلا : شوراسنی بوراسنی ارادی مقامنده [اراندی] دینلورسه مطاوعت وفلان شیئی ارادیلر مقامنده [اراندی] دینورسه مجهول اولور .

کذلك بر آدم ایچون [سویلاندی طوردی] دینورسه مطاوعت وبر [سوز سویلندی] دینورسه مجهول اولور .

وکذا بر آدم کندی کندینه یقانمق مطاوعت والبسه یقانمق مجهولدر .

لام ایله مستعمل اولان مطاوعت صیغه‌سیدخی لفظاً مجهوله مشابه اولوب قرینه ایله فرق اولنور . مثلا : بر آدم آیاق اوزرینه دیکلمك مطاوعت و یره آغاج دیکلمك مجهولدر .

کذلك لام نون ایله مطاوعتله مجهوللر دخی قرینه ایله فرق اولنورلر . مثلا : عربه چکلمك مجهول و بر آدم کندی کندینه بر کوشه‌یه چکلمك مطاوعتدر] .

اشبو خصوصات مطاوعتله شرکتده نادراً واقع اولور که او ده استعمالدن نشأت ایدر برکیفیتدر . مثلا : [صاوشمق] اساساً شرکت ایکن عرفاً مطاوعت کبی دخی استعمال اولنور نته‌کیم [صاوشالم] ده شرکت و[فلان بورادن صاوشدی]ده مطاوعتدر .

٩٧ — فائدهٔ اخری : [مجهول . مطاوعت . شرکت] صورتلری اساساً لازم ایسه‌ده مشارکت فعللری بعضاً قواعد سابقه‌یه تطبیقاً متعدئ قیاسی صورتنه افراغ اولنورلر

باریشمق - دن - باریشدرمق
قاپشمق - « - قاپشدرمق ... کبی.

آلتنجی فصل

مصدرلره متعلق معلومات مهمه

٩٨ — بورایه قدر بیان اولنان مصدرلر که ازمنهٔ ثلثه‌یه و ذاته تعلق ایتمیوب مجرد ذهنده متصور اولان بر معنای حدثی اشعار ایدرلر بونلره [مصدر اصلی] دینور بونلرك جمعلری جائز اولماز فقط مجرد حاللرنده صفت کبی استعمال اولنور ومفعول به مفعول الیه‌دخی اولورلر.

مجرد - بویله یازی یازمق هنر در
مفعول به - کوزل سویلمکی هرکس ایستر
مفعول الیه - بونك اوقومغه هوسی وار ... کبی.

اشبو مصادر اصلیه‌نك اداتلری اولان [مق] و[مك] اوزرلرنده بعض تبدلات اجراسیله [کلمهٔ تعلیل . مصدر تأکیدی . مصدر تخفیفی.

حاصل مصدر . اسم مصدر . اسم فعلی] ناملریله آلتی نوع کلمه ظهور ایدرکه بروجه آتی تعریف اولنورلر .

کلمهٔ تعلیل

٩٩ — اصلی مصدرلره ایچون معناسنی علاوه ایدن [ین وایله] اداتلری علاوه اولندقده کلمهٔ تعلیل حاصل اولور . فقط ایله‌نك الف یاسی حذف ایله [له] صورتنده علاوه اولنور .

١ { کسمك ـ دن ـ کسمگین = کبی که کسدیکی ایچون دیمکدر.
یازمق ـ « ـ یازمغین = « یازدیغی « »

٢ { کلمك ـ « ـ کلمکله = « کلدیکی « »
اولمق ـ « ـ اولمقله = « اولدیغی « »

فقط بونلردن [ین]ایله اولانلرده [اولمغین . بولمغین] کبی برایکی کلمه‌دن ماعداسی حالا لسانمزدن مهجور اولوب (له) ایله اولانلری استعمال اولنورلر .

مصدر تأکیدی

١٠٠ — اصلی مصدرلرك اخرلرینه کسر لام ایله خفیفلرده (لك) وثقیللرده (لق) علاوه اولنه‌رق معنای مصدری‌یی مؤکد برکلمه حاصل اولورکه اکا [مصدر تأکیدی] دینوب جمع ایدلمز فقط مجرد حالیله استعمال اولندیغی کبی مفعول به مفعول الیه وکلمهٔ تعلیل دخی اولوب اخرینه ضمائر اضافه‌ده علاوه اولنور .

خفیف { کزمك ـ دن ـ کزمکلك
ثقیل { قالمق ـ « ـ قالمقلق

مفعول‌به - بوش كزمكلكى سومم

مفعول‌اليه - بيهوده طولاشمقلغه وقتم يوق

تعليل - بوش طورمقلقله ضرورته دوچار اولدق

مفرد { كزمكلكم. كزمكلكك. كزمكلكى

جمع { كزمكلكمز. كزمكلككز. كزمكلكى... كبى.

اشبو مصادر مؤكده‌نك منفى صورتلرى مصادر اصليه كبى ايسه‌ده بعضاً قاف ايله كاف حرفلرى زايه قلب اولنه‌رق نفس‌الامرده اولميان بر فعلى اظهار ايتمك معناسنى متضمن اولور

كورمه‌مزلكدن كلدى

ايشيتمه‌مزلكدن كليور

طانيمامزلقدن كلدى ... كبى.

١٠١ — **فائده**: بالاده بيان اولنان فعلى اظهار ايتمامك معنا- سنده بعضاً [اورمق] مصدرى دخى استعمال اولنور [خسته‌لغه اورمق. دليلكه اورمق] كبى.

مصدر تخفيفى

١٠٢ — ادات مصدرلرك قافله كافنى هايه تبديل ايله حاصل اولان كلمه‌يه [مصدر تخفيفى] دينوب جمعلنورلر ومفعول‌به اولدقلرى كبى ضمائر اضافيه دخى آلورلر

مثبت { كزمك - دن - كزمه

منفى { قالمق - « - قالمه

جمعی } سوزمه‌لر
باقه‌لر

مفعول‌به ـ خسته‌نك سوقاقده کزمه‌سی اوله‌ماز

جمعی } کزمه‌م. کزمه‌ك. کزمه‌سی
کزمه‌مز. کزمه‌کز. کزمه‌لری... کبی.

١٠٣ ـ فائده: اشبو مصادر خفیفه قیاسی ایله هر مصدردن یاپیلورســه‌ده اسم وصفت کبی قوللانیلانلردن درخاطر ایدیله‌بیلنلری تکثیر منفعت ضمننده مثاللریله برابر آتی‌یه درج اولندی

فتحهٔ ثقیله ایله باشلایانلر

آتمه = اتمه پاموق. اتمه یمنی. اتمه کیریش.
آتلامه = اتلامه طاشی.
آدامه = ادامه قربان.
آرتمه = هر شیدن آرتمه.
آزادلامه = ازادلامه کوله ویا جاریه ویا قوش.
آزمه = فلان شیدن ازمه.
آشیرمه = اشیرمه طبان.
آصمه = آصمه‌ساعت. [برده‌اوزوم‌اغاجی‌ایچون یاپیلان‌چارطاق]
آقمه = بارکیرلرك آلننده‌کی بیاضلق. بر نوع طاتلی.
باصمه = باصمه کتاب. [برده معهود قماشك اسمی]
صاچمه = صاچمه سوز. [برده قورشوندن کوچوك مرمی]

صارمه = [بر نوع طعام] . [بر نوع نقش]
صاغمه = صاغمه اینك ویا قویون .
طاقمه = طاقمه شیلر .
طرامه = [خریطه‌لرده مستعمل طاغ اشارتلری]
قاپلامه = کومش قاپلامه . التون قاپلامه ساعت
قازمه = [معلوم التك اسمی]
قالمه ≐ اقشامدن قالمه ـ قالمه قیز .
قاقمه = [بر نوع سیم ایپلك]
قایناتمه = [لهمله‌مه کبی بر اصول الصاق]
قبارتمه = بر نوع حك ونقش
قارالامه = مبتدیلرك یازیلری . برشیٔی قارا ایتمك .
یاپشدرمه = کلین یوزلرینه یاپشدیریلان الماس وسائره
یارمه = یارمه اوله‌رق
یاناشمه = [بر نوع چفتلك خدمه‌سی] [حمام خدمه‌سندن بری]

فتحهٔ خفیفه ایله باشلایانلر

ازمه = ازمه شکر . ازمه رچل .
اله‌مه = اله‌مه اون . اله‌مه شکر .
بسله‌مه = بسله‌مه قیز واوغلان وحیوان .
بکله‌مه = یوللرده ودربندلرده یاپیلان ضابطه محللری
چکدرمه = [بر نوع کمی] .
چویرمه = [بر نوع ات یمکی]

سچمه = سچمه مال. سچمه اوزوم و سائره
شکرلەمه = [بر نوع شکر]
کرتمه = کرتیك اولەرق یاپلمش مادەلر
گرمه = گرگین شیلر
کسمه = کسمه طاش.

کسرهٔ ثقیله ایله باشلایانلر

اصمارلمه = اصمارلمه البسه وقوندره و سائره
ایصتمه = معلوم خستەلق اسمی
خیرلامه = اویقودەکی حال معلومك اسمی
صیقمه = بر نوع یلك
قیویرمه = علم هندسەده بر نوع منحنی اسمی
قیرمه = قیرمه طاش. قیرمه آرپه. قیرمەیم
قیزارتمه = بر نوع طعام
قیمه = قییلمش ات

کسرهٔ خفیفه ایله باشلایانلر

ایشلەمه = صرمەایله کموش وسائره ایله ایشلنمش شیٔ
اینمه = بر نوع مهلك خستەلق
بیندرمه = معماریده مستعملدر بیندرمه کیریش وسائره
چیقمه = حمام طاقمندن برقسمی

ضمهٔ مبسوطه ایله باشلایانلر

بولمه = ایکی محل اراسنده‌کی حاجز
چوزمه = دستکاه اصطلاحندندر.
دوشه‌مه = مفروشات
دونمه = دونمه‌طولاب، مهتدی
کوزله‌مه = بر نوع خمیرلی طعام

ضمهٔ مقصوره ایله باشلایانلر

بورمه = مخصوصاً بورلمش اشیا. بوکلم بوکلم ایدلمش
بوکمه = بر نوع ایپك ایپلك.
پوسکورمه = پوسکورمه‌بنلر.
سورچمه = اباغك قایمه‌سی
سوزمه = سوزمه یاغ وسائر مایعات
یوزمه = سباحت.

ضمهٔ مفخمه ایله باشلایانلر

اوتورتمه = بر نوع طعام
اوقونمه = بر نوع شیش.
اویمه = بر نوع حك
بوشانمه = بیك قوجه‌دن بوشانمه
طوغرامه = بر نوع اخشاب ایشی
طوغرمه = تولید.

طولامه = برنوع لباس. برنوع چیبان.
طولمه = برقاچ درلو طعام اسملری.
قوشمه = بر نوع شرقی.
قولاجلامه = یوزرکن برنوع حرکت.
یورغالامه = بارکیرلرده برنوع یورویش.
یوتمه = اویمه کبی بر ایش.

ضمهٔ ممدوده ایله باشلایانلر

اوچورتمه = معلوم اولان اویونجاق.
بولامه = برنوع پکمز وطعام.
قورمه = قورمه ساعت. قورمه ایش.

حاصل مصدر

۱۰٤ — معنای مصدرینك حالت خارجیه‌سنه دلالت ایدن الفاظه [حاصل مصدر] دینورکه ادات مصدرك یرینه تحریك قاعده‌سنه رعایتله معلوم ومجهوللرك جمله‌سنده برشین ساکنه وبعض معلوملرده برمیم ساکنه وبعض نونلی مجهوللرده غین جیم یاخود برجیم ساکنه علاوه‌سیله اولور

۱
آرامق ـ دن ـ آرایش
اوقومق ـ « ـ اوقویوش
بوزمق ـ « ـ بوزوش
اورمق ـ « ـ اوروش
یازمق ـ « ـ یازیش
کیرمك ـ « ـ کیریش

٢ { المق - دن - الیش و والیم
بوکمك - « - بوکوش وبوکوم }

٣- اتلانمق - « - اتلانغچ

٤- کولمك - « - کولنج

کبی که بونلردن شینلیلر قیاسی و شینلینك غیری اولانلر بر درجه‌یه قدر محدود ونوعما سماعی اولدقلرندن بونلرك درخاطر اولنه بیلنلری بروجه آتی تحریر اولندی.

میملی اولان حاصل مصدرلر

آتیم = بر آتیم باروت.
آلیملی = آلیملی کوزل.
چالیم = چالیملی دلیقانلی.
صاتیم = آلیم صاتیم یوق.
صاچیم = دوکوم صاچیم.

§

ازیم = ازیم ازیم ازیلدم.
سویم = سویملی آدم.
کسیم = کسیملی وجود.

§

صیقیم = برصیقیملق جانی وار.
قیوریم = قیوریم قیوریم قیورانیور.
قیریم = طموز قیریمی.

ییقیم = او ییقیمی .

§

دونوم = بش دونوم . شوقدر دونوملك یر .
بوکوم = بوکوم بوکوم بوکولیور .
بوغوم = بوغوم بوغماق بر شیٔ .
قوشوم = عربه بارکیرلرینه مخصوص طاقم .
اوچوروم = کسمه یارلر .
قوروم = اوجاقلرده ایسلردن متحصل ماده .

غچ ایله اولان حاصل مصدرلر

آتلانغچ = آتلانغچ طاشی (آتلامه طاشی کبی) .
باشلانغچ = مقدمه .
باتلانغچ = اویونجاق نوعندن طبانجه .
طولانغچ = طولانق یول .

یالکز جیمله اولان حاصل مصدرلر

قازانج = کار معناسنه .
سونج = سرور «
اودونج = دین وقرض .
کولنج = مضحك معناسنه .
اوصانج = کسل «

اشبو حاصل مصدرلرك شـین ومیملیلری جمعلنـوب مفعـول به مفعول الیه اولدقلری کبی ضمائر اضافیه دخی آلیرلر.

جمع — اوکوزل باقیشلر. لوندانه چالیملر.

مفعول به — بوطوروشی بکندم. شو چالیمی بکنمدم.

مفعول الیه — شو باقیشه باییلدم. شو چالیمه دیه‌جك یوق.

ضمیرلی { باقیشم. باقیشك. باقیشی
باقیشمز. باقیشکز. باقیشلری ... کبی.

اسم مصدر

١٠٥ — مق ومك اداتلرندن عاری اوله‌رق معنای مصدری‌یی حائز اولان کلمه‌یه یاخود تعبیر دیکرله معنای مصدره اسم اولان کلمه‌یه [اسم مصدر] دینورکه سماعی وقیاسی اوله‌رق ایکی درلودر.

سماعی اولان اسم مصدرلر [اورگی. سوگی. گرگی. ایچکی - باصقی. چالغی - صاقلی. توتسی. قورقو. یاردم. اویناش. صایغی] کبی کلمه‌لردر.

قیاسی اولانلر ایکی صورتله اولورلر:

برنجیسی - اصواتدن دال ایله تشکیل اولنان مصدرلرده‌کی [ده و دا] مکسور داله تحویل وادات مصدر حذف اولنه‌رق بر یا کتورمکله اولانلردر.

پاتیردامق - دن - پاتیردی

جایردامق - « - جایردی

چاتردامق - « - چاتردی

چاغلدامق - « - چاغلدی

چتیردامق - « - چیتردی

خیرلدامق ـ دن ـ خیرلدی
شاپردامق ـ « ـ شاپردی
شاقردامق ـ « ـ شاقردی
طاقردامق ـ « ـ طاقردی
طیقردامق ـ « ـ طیقردی
قیپردامق ـ « ـ قیپردی
ایکلده‌مك ـ « ـ ایکلدی... کبی.

ایکنجیسی ـ صفتلره [لك ولق] اداتلرینك علاوه‌سیله اولانلردر
کوزل ـ دن ـ کوزللك
چرکین ـ « ـ چرکینلك
بوش ـ « ـ بوشلق
آچ ـ « ـ آچلق... کبی.

هرنوع اسم مصدرلر جمعلندکلری کبی مفعول به ومفعول الیه اولوب ضمائر اضافیه‌ده آلورلر

جمع ــ باصقیلر. ایکلدیلر. بوشلقلر
مفعول الیه ــ اوجایردی یه باقلماز.
ضمیرلی { قورقوم. قورقوك. قورقوسی
قورقومز. قورقوکز. قورقولری... کبی.

اسم فعلی

١٠٦ ــ حدثك متعلق اولان شیئك اسمنه [اسم فعلی] دینور «سوپرندی» کبی که بوسوزسپورمك حدثندن حاصل اولان شیئك اسمیدر.

اسم فعلی تشکیل ایچون معلوم مصدرلرك اداتنی قالدیروب یرینه بر [ندی] کتورمك لازمدر

سپورمك ـ دن ـ سپورندی
قازیمق ـ « ـ قازیندی
قورمق ـ « ـ قورندی

کبی اولوب بونلر هرنقدر قاعدةً هرمصدردن تشکیل اولنه بیلورلرسه ده بك چوغی معناسز قالوب لسانده محل استعماللری اولمدیغندن کثیر الاستعمال اولانلردن درخاطر اولنه بیلنلری بروجه آتی تحریر اولندی.

[آشندی. آصندی. آقندی. چاقندی. چالقاندی. صاچندی. صارقندی. قازیندی. قاشیندی. بسلندی. گیرندی. گزندی. صیزندی. چیرپندی. صیقندی. قیرپندی. ییقندی. چیقندی. سیلندی. بوزوندی. بوکندی. بوروندی. بولاندی. قوروندی. قوصندی. یندی].

اشبو اسم فعلیلر جمعلندکلری کبی مفعول به مفعول الیه وصفت اولوب ضمائر اضافیه الورلر.

جمع ـ قیرپندیلر. چیقندیلر
مفعول به ـ دیوارده‌کی چیقندی‌یی کوردم
مفعول الیه ـ آقندی‌یه کورك چکیور
صفت ـ قوروندیلی ادم. صیقندیلی چوجق
ضمیرلی { صیقندیم. صیقندیك. صیقندیسی
صیقندیمز. صیقندیکز. صیقندیلری... کبی.

۱۰۷ ـ فائده: ترکی مصدرلردن اصلنده لازم ومتعدی اولانلرله

قیاسی اولوبده استعمال اولنان متعدی ولازملری و زبانزد اولان مجهول ومطاوعت ومشارکت صورتلرینی وبونلردنده تعدیه ایتدیریله‌رك لسانده جاری اولانلری تکثیر امثله ایله تزیید منفعت ضمننده بوراجغه درج ایلدك واصل واشتقاق کوسترمك ایچون اصللری سطرباشنه یازدیغمز کبی بعض مهجور مصدرلریده معترضه ایچنده کوستردك .

ایلك حرکه‌سی فتحهٔ ثقیله اولان مصدرلر

[آبامق] . آبانمق. آباندرمق .
ایشمق. ایشدرمق.
اتمق. اتدرمق. اتلمق. اتشمق. اتشدرمق.
اتلامق. اتلاتمق. اتلاتدرمق .
اتلانمق. اتلاندرمق .
اتقیلامق . اتقیلاتمق .
اچمق. اچدرمق. اچدرتمق. اچلمق. اچنمق .
اچیقلامق. اچیقلاتمق.
اجیمق. اجیتمق. اجیتدرمق. اجینامق. اجیندرمق .
اجیقمق. اجیقدرمق .
[اجیرغانمق] .
ادامق. اداتمق. ادانمق. اداشمق.
ادیملامق. ادیملاتمق. ادیملانمق .
ارامق. اراتمق. اراتدرمق. ارانلمق. اراشمق. اراشدرمق.
اراشدیرلمق .

ارالامق. ارالاتمق. ارالانمق. ارالاشمق. ارالاندرمق.
اریه‌لامق. اریه‌لاتمق.
ارتمق. [ارتدرمق] ارتیرمق.
ارشینلامق. ارشینلاتمق. ارشینلانمق.
ارغاجلامق. ارغاجلاتمق. ارغاجلانمق.
ارقه‌لامق. ارقه‌لاتمق. ارقه‌لانمق.
آرمالامق. ارمالاتمق.
[آریمق. اریتمق. اریلمق]. آرینمق.
ازادلامق ازادلانمق.
ازالمق. ازالتمق.
ازارلامق. ازارلاتمق. ازارلانمق.
ازمق. ازیمق. ازدرمق. ازدرتمق. ازدرلمق [ازلمق]. ازشمق.
ازشدرمق.
استارلامق. استارلانمق.
اشاغیلامق. اشاغیلاتمق. اشاغیلانمق.
اشینمق. اشیندرمق.
اشمق. [اشدرمق] اشیرمق. اشیرلمق.
اشیلامق. اشیلاتمق. اشیلاتدرمق. اشیلانمق.
اغارمق. اغارتمق. اغاردلمق.
اغریمق. اغریتمق.
اغلامق. اغلاتمق. اغلانمق. اغلاشمق. اغلاشدرمق.

[اغیللامق]. اغیللانمق «قمرحقندەدر»

اغیرلامق. اغیرلاتمق. اغیرلانمق، اغیرلاشمق.

اقتارمق. اقتارتمق. اقتارلمق.

اقمق. [اقدرمق] اقیتمق. اقیتدرمق. اقیدلمق.

اقسامق. اقساتمق.

اقشاملامق. اقشاملانمق.

اقصرمق. اقصرتمق. (بونلرك اصلی اکسیرمقدر)

اکمق. اکدرمق. اکلمق.

اکرمق (یك شخصیدر تصریف اولنماز)

اکلامق. اکلاتمق. اکلاشمق. اکلاشلمق. اکلاندرمق.

الاجەلامق. الاجەلاتمق. الاجەلانمق.

[الازلامق] الازلانمق.

آلمق. الدرمق. الدرتمق. النمق .

الشمق. الشدرمق.

اناچلامق. اناچلاشمق .

اندلاشمق .

اولامق . اولانمق .

[آوومق]. اووتمق. اووتدرمق .

[آیارمق] . ایارتمق . ایاردلمق .

ایارلامق . ایارلاتمق . ایارلانمق .

[ایدینلامق]. آیدینلاتمق. ایدینلانمق.

آییرمق. آییرتمق. آیرلمق.

ایمق. ایلمق. ایلتمق

§

باتمق. [باندرمق] باتیرمق.

بادانه‌لامق. بادانه‌لاتمق. بادانه‌لانمق.

[باداشمق].

بارشمق. بارشدرمق. بارشلمق.

[بارمق]. بارتمق. باردرمق.

بازارلاشمق.

[باشارمق . باشارلمق].

باشلامق. باشلاتمق. باشلاتدرمق . باشلانمق. باشلانلمق.

باغداشمق.

باغرمق. باغرتمق. باغرشمق.

باغشلامق. باغشلاتمق. باغشلانمق.

باغلامق. باغلاتمق. باغلاتدرمق. باغلانمق. باغلاشمق.

باقمق. باقدرمق. باقلمق. باقنمق. باقشمق. باقشدرمق. باقدرلمق.

بالطه‌لامق. بالطه‌لاتمق.

باللامق. باللاتمق. باللانمق. باللاندرمق.

بانمق. باندرمق.

بایلمق. بایلتمق.

بیاتلامق. بیاتلاتمق. بیاتلانمق. بیاتلاشمق.

§

پارچه‌لامق. پارچه‌لاتمق. پارچه‌لانمق. [بونك اخرى خفيف حركه‌لى اولديغنه كوره «ملك» ايله (پارچه‌لمك) كلمسى لازم ايسه‌ده لسانده بويله‌جه ثقيل سويلنديكندن «مق» ايله يازلمق لازمدر بوندن صكره كله‌جك مصدرلرده‌ده بوكبى احوال ظهورنده اشبو حاله اشارت ايچون الت طرفنه برميم حرفى وضع ايدلمشدر].

پارلامق. پارلاتمق.

[پاسلامق]. پاسلاتمق. پاسلانمق. پاسلاندرمق.

پالازلانمق.

پايلامق. پايلاتمق. پايلانمق. پايلاشمق. پايلاشدرمق.

پارمقلامق. پارمقلاتمق.

§

جاملامق. جاملاتمق. جاملانمق.

جانلانمق

جايردامق. جايرداتمق.

جايمق. جايدرمق.

§

چابالامق. چابالانمق.

چاپه‌لامق [م] چاپه‌لاتمق. چاپه‌لانمق.

چاپراشمق «يك شخصيدر».

چاپوللامق. چاپوللانمق.
چاتمق . چاتدرمق. چاتلمق چاتشمق.
چاتلامق. چاتلاتمق.
چاتیردامق. چاتیرداتمق.
چارپمق. چارپدرمق. چارپلمق. چارپنمق. چارپشمق. چارپشدرمق.
چاغلامق. چاغلاتمق.
چاقمق. چاقدرمق. چاقلمق . چاقشدرمق .
چالمق. چالدرمق. چالنمق.
چاپشمق. چاپشدرمق.
چالقامق. چالقاتمق. چالقانمق.
چامورلامق. چامورلاتمق. چامورلانمق .
چپاقلانمق. چپاقلامق.
چتاللامق. چتاللانمق.

§

حاضرلامق. حاضرلاتمق. حاضرلانمق.
حاللانمق [م] حاللاشمق .
حقلامق. حقلاشمق .
حلاللاشمق [م] حلاللاشدرمق.

§

خارلامق. خارلاشمق [يك شخصيدر]
خاشلامق. خاشلاتمق. خاشلاتدرمق. خاشلانمق.

خاطرلامق. خاطرلاتمق. خاطرلانمق.

خاملامق. خاملاتمق. خاملاشمق.

خرجامق. خرجانمق.

خسته‌لاتمق [م]. خسته‌لانمق.

خلاجلاتمق.

خیرلاشمق «فتح خا و کسر یا ایله در کسر خا ایله اولورسه اصواتدن اولور»

§

دانشمق. دانشیلمق.

§

راحتلاتمق. راحتلانمق. راحتلاندرمق. راحتلاشمق.

راستلامق

راستیقلامق. راستیقلانمق.

§

زارلامق. زارلانمق. زارلاندرمق.

زاغلامق. زاغلاتمق. زاغلانمق.

§

سراجلامق. سراجلاتمق. سراجلاتدرمق.

سقطلامق. سقلانمق.

§

شاپردامق. شاپرداتمق. شاپردانمق.

[شاخلامق]. شاخلانمق. شاخلاندرمق.

شاشالامق.

شاشرمق. شاشرتمق

شاشقینلاتمق. شاشقینلاشمق.

شاشمق. شاشیلمق.

شاشیلاتمق. شاشیلانمق. شاشیلاشمق

شاقیردامق. شاقیرداتمق.

شاقلامق. شاقلاتمق.

شاقوللامق. شاقوللاتمق. شاقوللانمق.

شقالاشمق.

شرطلاتمق. شرطلاشمق.

§

صاپمق. صاپتمق. صاپدرمق.

صاپلامق. صاپلاتمق. صاپلاتدرمق. صاپلانمق.

صابونلامق. صابونلاتمق. صابونلاتدرمق. صابونلانمق.

صاتاشمق. صاتاشدرمق.

صانمق. صاندرمق. صانلمق

صاچمق. صاچدرمق. صاچشدرمق. صاچلمق. صاچه‌لامق.

صارارمق. صاراتمق. صاریلاشمق. صاریلانمق.

صارصمق. [صارصدرمق] صارصنمق. صارصلق.

صارقمق. [صارقدرمق] صارقتمق.

صارمق. صاردرمق. صارلمق. صارماشمق. صارماشدرمق.

[صاغالمق. صاغالتمق].

صاغلامق. صاغلاتمق.

صاغلاملامق. صاغلاملاتمق. صاغلاملانمق.

صاغمق. صاغدرمق. صاغلمق.

صاقلامق. صاقلاتمق. صاقلاتدرمق. صاقلانمق.

صاقنمق. صاقندرمق.

صاللامق. صاللانمق. صاللاندرمق.

صالمق. صالدرمق. صالنمق.

صانمق. صانلمق.

صاورمق. صاورتمق. صاورلمق.

صاومق. صاوشمق. صاوشدرمق صاولمق.

صايمق. صايدرمق. صايشمق. صايلمق.

صايقلامق.

صباحلامق. صباحلاتمق.

§

طاپمق. طاپدرمق. طاپنمق.

طادانمق «بورادهكه طا دال مفخمه كبى اوقنور»

[طارتاقلامق]

طاتمق. طاتدرمق.

طارتمق. طارتدرمق. طارتشمق. طارتلمق.

طاسارلامق. طاسارلانمق.

طاسلامق.

طاسملامق.

طاشمق. (طاشورمق) طاشيرتمق.

طاشلامق. طاشلاتمق. طاشلاتدرمق. طاشلانمق. طاشلانلمق.
طاشيمق. طاشيتمق. طاشينمق.
طاغيتمق. طاغيتدرمق. طاغيدلمق. طاغيلمق. طاغينمق. «طالر دال مفخمه كيدر».
طاقيردامق. طاقيرداتمق.
طاقمق. طاقدرمق. طاقنمق. طاقلمق.
طالامق. طالانمق. «طالر دال مفخمه كبى اوقنور».
طالمق. طالدرمق. «طالر دال مفخمه كبى اوقنور»
طانيمق. طانيتمق. طانيتدرمق. طانيشمق. طانيلمق.
طاولامق. طاولاتمق. طاولانمق طاولاندرمق.
طيامق. طياتمق. طيانمق. «طالر دال مفخمه كبى اوقنور»
طرامق طراتمق. طرانمق.
طراقلامق. طراقلاتمق.

§

غاغه‌لامق.

§

قابوقلانمق.
قاپمق. قاپدرمق. قاپلمق. قاپشمق.
قاپلامق. قاپلاتمق. قاپلانمق.
قاتلامق. قاتلاتمق. قاتلانمق.
قاتمق. قاتدرمق. قاتشدرمق. قاتلمق.
[قاتيلامق]. قاتيلانمق. قاتيلاشمق.
قاچمق. [قاچدرمق] قاچيرمق. قاچرتمق. قاچشمق. قاچنمق.

قارتالمق. قارتلانمق. قارتلاشمق.

قاریشمق. قاریشدیرمق.

قارشیلامق. قارشیلاتمق. قارشیلاشمق. قارشیلاشدرمق.

قازانمق. قازاندرمق. قازانلمق.

قاشیمق. قاشیتمق. قاشینمق.

قاصمق. قاصدرمق. قاصلمق.

قاغشامق.

قاقمق. قاقدرمق. قاقلمق. قاقشمق. قاقشدرمق.

قالبلامق. قالبلاتمق. قالبلانمق.

قالمق. قالدرمق. قالدیرلمق. قالنمق.

قالقمق. قالقنمق. قالقشمق.

قالینلامق. قالینلاتمق. قالینلانمق.

قانامق. قاناتمق.

قانمق. قاندرمق.

قانقسامق «قانقسیمق». قانیق.

قاورامق. قاوراتمق.

قاوورمق. قاوورتمق. قاوورلمق.

قاوشمق. قاوشدرمق.

قایرمق. قایرلمق.

قایمق. قایدرمق.

قاینامق. قایناتمق. قایناتدرمق.

قبارمق. قبارتمق. قباردلمق.

قپامق. قپاتمق. قپانمق.

قپولانمق. قپولاندرمق .

قطرانلامق. قطرانلاتمق. قطرانلانمق .

قلافاتلامق . قلافاتلاتمق. قلافاتلانمق.

قماشمق. قماشدرمق.

§

ماندالامق . ماندالاتمق .

ماولامق « يك شخصيدر »

مايه‌لامق[م] . مايه‌لاتمق . مايه‌لانمق . مايه‌لاندرمق.

§

وارمق . واردرمق . وارلمق .

§

هايقرمق

هاوالامق «يك شخصيدر»

§

ياپمق . ياپدرمق . ياپلمق .

ياپشمق . ياپشدرمق .

ياتمق . [ياتدرمق] ياتيرمق . ياتشمق . ياتلمق .

[يادرغانمق] .

يارامق . يارانمق . ياراشمق . ياراشدرمق .

ياراتمق . يارادلمق .

یارمق . یاردرمق . یارلمق .

یارمه‌لامق .

یاره‌لانمق [م]

یازمق . یازدرمق . یازدرتمق . یازلمق .

یاشماقلامق . یاشماقلانمق . یاشماقلانمق .

[یاصلامق] . یاصلانمق . یاصلاندرمق .

یاغمق . یاغدرمق .

یاغلامق . یاغلاتمق . یاغلاتدرمق . یاغلانمق .

یاقمق . یاقدرمق . یاقلمق .

یاقشمق . یاقشدرمق .

یاقلاشمق . یاقلاشدرمق.

یاقه‌لامق. یاقه‌لاتمق. یاقه‌لانمق.

یاکلمق. یاکلتمق.

یالامق. یالاتمق . یالاشمق. یالانمق.

یالوارمق. یالوارتمق .

یامامق. یاماتمق.یامالامق .

یناشمق. یناشدرمق. یناشلمق.

یانمق (متعدیسی یاقمق‌در) .

یایمق. یایدرمق. یاپیلمق .

[یایلامق] . یایلانمق .

یواشلامق. یواشلاتمق. یواشلانمق.

ایلك حرکه‌سی فتحهٔ خفیفه اولان مصدرلر

اتکله‌مك . اتکلتمك .

اریمك . اریتمك . اریدلمك .

ازبرله‌مك . ازبرلتمك . ازبرلنمك .

ازمك . ازدرمك . ازلمك . ازدرتمك .

اسکیمك . اسکیتمك .

اسمك . اسدرمك .

اسنه‌مك . اسنتمك .

اسیرگه‌مك . اسیرگنمك .

اشمك . اشدرمك . اشلنمك .

اشنمك .

اشه‌له‌مك . اشه‌لتمك .

اکشیمك . اکشیتمك .

اکله‌مك . اکلتمك . اکلتدرمك . اکلنمك . اکلشمك.

اگریلمك . اگریلتمك .

اگرله‌مك . اگرلتمك .

اکسیلمك . اکسیلتمك .

اگمك . اگدرمك . اگلمك .

اکمك . اکدرمك . اکلمك .

اگرمك . اگرتمك .

اگه‌له‌مك . اگه‌لتمك . اگه‌لنمك .

الەمك . التمك . النمك .

اللەمك . اللنمك . اللشمك .

امك . امدرمك . امزرمك . املمك .

امكلەمك . امكلتمك .

اولنمك . اولندرمك .

ایلمك | بونی ـ ایلەمك ـ صورتندە یازمق لازم ایسەدە كثیر الاستعمال اولوب هب بوصورتلە هانسز قوللانیلدیغندن شاذ اولەرق بویلەجە ضبط اولندی .

ایلشمك .

§

بجرمك . بجرتمك .

برابرلشمك . برابرلشدرمك .

برەلەمك . برەلتمك . برەلنمك .

بزمك . بزدرمك .

[بزەمك . بزتمك] .

بسلەمك . بسلتمك . بسلنمك .

بكزەمك . بكزتمك . بكزەدلمك .

بكلەمك . بكلتمك . بكلنمك .

بگنمك . بگندرمك . بگنلمك .

بلیرمك . بلیرتمك .

باللەمك . باللتمك . باللنمك .

بمسەمك .

§

پنبه‌لنمك . پنبه‌لشمك .
پرچینله‌مك . پرچینلنمك .
پرداخلامق . پرداخلاتمق .
پرده‌لمك . پرده‌لتمك .
پرکیتمك .
پکلشمك . پکلشدرمك .
پلتکله‌مك .
پلته‌لنمك .
پنجه‌لشمك .
پیلشمك .

§

ترله‌مك . ترلتمك .
تکرله‌مك تکرلتمك . تکرلنمك .
تلله‌مك . تللتمك . تللنمك .
تمیزله‌مك . تمیزلتمك . تمیزلنمك.

§

چرزلنمك .
چکمك . چکدرمك . چکشمك . چکلمك . چکنمك .
چلمك. چلدرمك. چلنمك.
چنبرله‌مك . چنبرلتمك .
چنتمك . چنتدرمك . چنتلمك .
چنتیکله‌مك .

چنکلله‌مك . چنکللنمك .

چویرمك . چویرتمك . چوریلمك .

§

دپتمك (دال تا کبی اوقنور) . دپدرمك . دپنمك . دپشمك .

دشمك . دشدرمك . دشلمك .

دکمك .

دکشمك . دکشدرمك .

دلمك . دلدرمك . دلنمك .

دنه‌مك . دنمك .

دوشرمك . دوشرتمك . دوشرلمك .

§

زده‌لمك . زده‌لنمك .

زنجیرله‌مك .

§

سپلنمك .

[سپیمك . سپیتمك] .

سچمك . سچدرمك . سچلمك .

سرپمك [سرپدرمك] سرپتمك . سرپلمك . سرپشدرمك .

سرتلمك . سرتلنمك . سرتاشمك .

سرمك . سردرمك . سریلمك .

سرسمله‌مك . سرسملتمك . سرسملنمك . سرسملشمك .

سزمك . سزدرمك . سزنمك . سزلمك .

سسله‌مك . سسلنمك .
سكمك . سكدرمك .
سگرمك . سگرتمك .
سلاملامق . سلاملاتمق . سلاملانمق . سلاملاشمق .
سميرمك . سميرتمك .
سميزله‌مك . سميزلنمك .
سندلشمك .
سومك . سودرمك . سوشمك . سولمك . سونمك . سوندرمك .

§

شربتله‌مك .
شكرله‌مك . شكرلتمك . شكرلشمك .

§

كتيرمك [كتورمك] . كتيرتمك .
كجيكمك . كجيكدرمك .
كچشدرمك .
كچمك . [كچورمك] . كچيرتمك . كچيلمك .
كرمك . گردرمك . كرلمك . گرينمك .
گزمك . گزدرمك . گزدرتمك . گزلمك . گزنمك .
كسمك . كسدرمك . كسلمك . كسشمك .
كسكينلشمك .
ككره‌مك .
ككه‌له‌مك . ككه‌لتمك .

گلمك . گلنمك .

گکرمك . گکرتمك .

گکشلەمك . گکشلتمك . گکشلنمك .

گمرمك . گمرتمك .

گیمك . گیدرمك . گینمك . گیلماك . [بو کافلری مکسور و اوقویانلر دە وار]

گورەمك .

گوەلەمك .

§

مکتوبلاشمق .

ملەمك . ملتمك .

§

نفسلەمك . نفسلتمك . نفسلنمك .

نکسلنمك [اصلی ناکسلنمك در] .

§

یتشمك . یتشدرمك .

یتمك .

یدمك . یددرمك .

یرمك . یرتمك .

یشرمك . یشرتمك .

یشیللنمك .

یکنمك . یکلمك . یکشمك . یکشدرمك .

یکیلەمك . یکیلتمك . یکیلنمك .

یگیتلنمك . یگیتلشمك .
یلپازه‌لمك . یلپازه‌لتمك . یلپازه‌لنمك .
یلتمك . یلتلمك .
یلله‌مك . یللتمك .

ایلك حرکه‌سی کسرهٔ ثقیله اولان مصدرلر

[ایرغالامق] .
ایصمارلامق . ایصمارلاتمق . ایصمارلانمق .
ایخلامق .
[ایصیمق] . ایصیتمق . ایصینمق . ایصیندرمق .
ایصرمق . ایصرتمق .
[ایصلامق] . ایصلاتمق . ایصلانمق .
ایقنمق . ایقندرمق .
ایلیمق . ایلیتمق .

§

براقمق . براقدرمق . براغلمق .
بیقمق . بیقدرمق . بیقلمق (قاعدهٔ بیغلمق یعنی غین ایله یازلمق لازم ایسه‌ده شاذ در)
بیقلانمق .

§

چیتلامق . چیتلاتمق .
چیرپمق . چیرپدرمق . چیرپلمق . چیرپنمق . چیرپشدرمق .

چیرپیلامق .
چیلدرمق . چیلدیرتمق .

§

خیرلامق .
خیرلاتمق . خیرلاندرمق.

§

صیچرامق . صیچراتمق .
صیرتارمق .
صیرتمق .
صیزمق. صیزدرمق. صیزلمق .
صیزلاتمق. صیزلاتدرمق. صیزلاشمق.
صیغامق. صیغاتمق .
صیقمق. صیقدرمق. صیقلمق. صیقشمق. صیقشدرمق. صیقنمق
صیقلاشمق.صیقلاشدرمق.
صیقیلامق.صیقیلاتمق.
صینمق . صیندرمق .
صیوامق. صیواتمق. صیواشمق. صیواتمق.صیوشمق.
صییرمق. صییرتمق. صییرلمق.

§

طرمالامق. طرمالاتمق. طرمالاتمق. طرمالاشمق.
طرماتمق. طرماندرمق. طرماشمق

طرمیقلامق. طرمیقلاتمق. طرمیقلانمق.

طرطیقلامق. طرطیقلاشمق. طرطیقلانمق.

طیقامق. طیقاتمق. طیقانمق.

طیقمق. طیقدرمق. طیقشدرمق. طیقنمق.

طینمق [اکثریا منفیسی مستعملدر]

طینلامق. طینلاتمق.

§

غیجردامق. غیجرداتمق.

غیدقلامق. غیدقلانمق.

§

فیرچەلامق. فیرچەلاتمق. فیرچەلانمق.

فیرلامق. فیرلاتمق.

فیرلدامق.

فیشقرمق. فیشقرتمق.

فیصلامق. فیصلاتمق.

فیصلدامق. فیصلدانمق.

§

قیپرانمق. [قیپراندرمق]. قیپراتمق.

قیپردامق. قیپرداتمق. قیپردانمق.

قیپرمق. قیپردرمق.

قیشقرمق. قیشقرتمق. قیشقردلمق.

قیملدامق. قیملداتمق. قیملدانمق.

قیورمق. قیورتمق. قیورلمق.

قیرمق. قیردرمق. قیرلمق. قیرنمق. قیرشمق.

قیزارمق. قیزارتمق. قیزارلمق.

قیزمق. قیزدرمق. قیزشمق. قیزشدرلمق. قیزلمق.

قیشلامق. قیشلاتمق. قیشلانمق.

قیصالمق. قیصالتمق.

قیصمق. قیصدرمق. قیصلمق.

[قیصرغانمق].

قیصقانمق. قیصقاندرمق. قیصقانلمق.

قیلمق. قیلدرمق. قیلنمق.

قیمق. قیدرمق. قیلمق.

§

ویزلامق. ویزلاتمق. ویزلانمق.

§

ییرامق. ییراتمق. ییرانمق.

ییرتمق. ییرتدرمق. ییرتلمق.

ییقمق. ییقدرمق. ییقلمق.

ییلمق. ییلدیرمق.

ییلشمق.

ایلك حركه‌سی كسرهٔ خفیفه اولان مصدرلر

احراملانمق.

ایپلكلنمك.

ایتمك. ایدلمك ـ ایتلمك. ایتشمك.

ایچمك. [ایچدرمك] ایچیرمك. ایچلمك. ایچشمك.

ایرمك. ایردیرمك. ایرلمك. ایرشمك. ایرشدرمك.

ایسته‌مك (قدیم املاسی یاسز ـ استمك ـ ایسه‌ده یاكلشدر)،
ایستمك. ایستمك. ایستنلمك. (بونلری ایلمك كبی ایستمك یازمق لازمدر.

ایسله‌مك. ایسلتمك. ایسلنمك.

ایشله‌مك. ایشلتمك. ایشلنمك.

ایشتمك. ایشیدلمك. ایشتدرمك.

ایگرنمك. ایگرندرمك. ایگرنلمك.

ایگنه‌لمك. ایگنه‌لتمك.

ایكیله‌مك. ایكیلتمك. ایكیلشمك.

ایلشمك. ایلشدرمك.

ایلكله‌مك. ایلكلتمك. ایلكللنمك.

ایمرنمك. ایمرندرمك.

ایناننمق. ایناندرمق. اینانلمق.

[اینجیمك]. اینجیتمك. اینجینمك. اینجینلمك.

اینمك. ایندرمك. ایندرتمك. اینلمك.

§

برله‌مك. برلشمك. برلشدرمك.

بیتلنمك.

بیتشمك. بیتشدرمك.

بیتمك. بیتورمك [بیترمك]

بیچمك. بیچدرمك. بیچلمك.

بیلمك. بیلدرمك. بیلدرتمك. بیلشمك. بیلنمك.

بیله‌مك. بیلتمك. بیلنمك.

بینمك. بیندرمك. بیندرتمك. بیلنمك.

§

پیره‌لنمك.

پیسله‌مك. پیسلتمك. پیسلنمك.

پیشمك. پیشورمك [پیشیرمك]. پیشیرتمك.

§

تتسنمك (قدیم املاسی وطوغریسی تکسنمك‌در)

§

چفتله‌مك. چفتلشمك.

چیللنمك.

چیمدیکله‌مك.

چیممك. چیمدرمك.

چیزمك. چیزدرمك. چیزلمك.

چیقمق. چیقارمق [چیقدرمق]. چیقارتمق. چیقارلمق. چیقلمق.
چیویله‌مك. چیویلتمك. چیویلنمك.

§

دیتمك. دیتدرمك. دیدلمك. دیدنمك. دیدشمك.
دیمك. دیدرمك. دینلمك. دینمك.
دیره‌مك. دیرنمك.
دیرمك.
دیزمك. دیزدرمك. دیزدرتمك. دیزلمك.
دیشله‌مك. دیشلتمك. دیشلنمك.
دیكمك. دیكدرمك. دیكلمك.
دیگمك. دیگدرمك.
دیلمك.
دیله‌مك. دیلنمك.
دیلیمله‌مك. دیلیملنمك.

§

سیلمك. سیلدرمك. سیلنمك.
سیلكمك. سیلكدرمك. سیلكنمك.
سینمك.
سیورلمك. سیورلتمك.
سیویشمك.
شیشمك. [شیشدرمك] شیشرمك.

شيشله‌مك. شيشلتمك.

§

كيرمك. كيرلمك. كيرشمك. كيريشلمك.
كيزله‌مك. كيزلتمك. كيزلنمك .
كليدله‌مك. كليدلتمك. كليدلنمك.

§

ويرمك. ويردرمك. ويرلمك (بونلرك واولرى تلفظده مفتوحدر)

§

ييمك. ييدرمك. ينيلمك (بونلرك يالرى تلفظده مفتوحدر)
ييقامق. ييقاتمق. ييقانمق .

ايلك حركه‌سى ضمهٔ مبسوطه اولان مصدرلر

اوپمك. اوپدرمك. اوپشمك. اوپشدرمك. اوپلمك .
اوتمك. اوتدرمك. اوتشمك.
اوده‌مك. اودتمك. اودشمك. اودنمك.
اورتمك. اورتدرمك. اورتلمك. اورتنمك.
اورمك. اوردرمك. اورلمك.
اورسه‌له‌مك. اورسه‌لتمك. اورسه‌لنمك.
اورومك (بك شخصيدر)
اوروجكلنمك.
اوزلنمك.

اوزنمك. اوزندرمك. اوزه‌نلمك.
اوفکه‌لنمك. اوفکه‌لندرمك.
اوکرتمك. اوکرنمك.
اوکسورمك. اوکسورتمك.
اوکمك. اوکدرمك. اوکلمك. اوکنمك.
اوکوتمك. اوکوتدرمك. اوکدرمك.
اوکرمك.
اولچمك. اولچدرمك. اولچلمك. اولچشمك .

§

بوجکلنمك.
بولمك. بولدرمك. بولنمك. بولشمك.

§

چوپلنمك.
چورکلنمك.
چوزمك. چوزدرمك. چوزلمك.
چوکمك. [چوکدرمك]. چوکرتمك.
چوملمك. چوملتمك.

§

دوشه‌مك. دوشتمك. دوشتدرمك. دوشنمك.
دوکمك. دوکدرمك، دوکلمك.
دوکمك. دوکدرمك. دوکلمك.

دونمك. دوندرمك. دونلمك.

§

سوزلشمك.

سوكمك. سوكدرمك. سوكلمك.

سونمك سوندرمك

سويلهمك. سويلتمك. سويلشمك. سويلنمك.

§

كوتولهمك. كوتولشمك. كوتولنمك.

كورلهمك. كورلتمك. كورلنمك.

كوشهلهمك. كوشهلتمك.

كورمك. گوردرمك. گورلمك. كورشمك. گورشدرمك.

گوزلهمك. گوزلتمك. گوزلنمك.

گوزوكمك.

گوسترمك. گوسترلمك.

گوللنمك.

گومك. گومدرمك. گوملمك.

ايلك حركه‌سی ضمهٔ مقصوره اولان مصدرلر

اوتولهمك. اوتولتمك. اوتولنمك.

اوچلهمك. اوچلتمك. اوچلشمك. اوچلنمك.

اوپرمك . اوپرتمك .

اوركمك . [اوركدرمك] اوركتمك .

اوره‌مك . اورتمك .

اوزمك . اوزدرمك . اوزلمك .

اوسته‌لمك .

اوشمك . [اوشدرمك] اوشورمك . اوشوشمك .

اوشومك . اوشوتمك .

اوفله‌مك . اوفلتمك .

اوفورمك . اوفورتمك . اوفورلمك .

اولشمك . اولشدرمك .

§

بورومك .

بوزمك . بوزدرمك . بوزولمك.

بوکلمك . بوکدرمك . بوکولمك .

بیومك . بیوتمك .

§

پوسکورمك . پوسکورتمك .

توتمك . توتدرمك .

توتسیله‌مك . توتسیلتمك . توتسیلنمك .

توتونله‌مك .

توره‌مك . تورتمك .

توکتمك . توکنمك.

تومسلمك .

تونه‌مك . تونتمك .

تونكله‌مك . تونكلتمك .

تويالنمك .

§

چورومك . چوروتمك .

دورتمك . [دوردلمك] دورتلمك .

دورمك . دورلمك .

دوزله‌مك . دوزلشمك .

دوشمك . [دوشدرمك] دوشورمك .

دوشونمك . دوشوندرمك . دوشوتلمك .

§

سپورمك . سپورتمك . سپورلمك .

سوتلنمك.

سورچمك . سوچدرمك.

سورومك . سوروتمك . سورونمك .

سوزمك . سوزدرمك . سوزلمك .

§

گوتمك . گودلمك .

كوسمك . كوسدرمك .

گولمك . گولدرمك . گولنمك .

گولشمك . گولشدرمك .

گوندوزله‌مك .

گونشلتمك .

§

يوجلمك. يوجلتمك .
يورومك . يوروتمك . يورودلمك .
يوركلنمك . يوركلندرمك .
يوزمك . يوزدرمك .
يوزلهمك . يوزلشمك . يوزلشدرمك .
يوكسلمك . يوكسلتمك .
يوكلهمك . يوكلتمك. يوكلنمك .

ايلك حركه‌سى ضمهٔ مفخمه اولان مصدرلر

[اوتارمق] .
اوتلامق (يك شخصيدر). اوتلاتمق. اوتلانمق .
اوتورمق. اوتورتمق. اوتورلمق. اوتوردلمق .
اورته‌لامق .
اورتاقلاشمق .
اوغمق. اوغدرمق. اوغلمق. اوغشدرمق. اوغنمق.
اوغالامق . اوغالاتمق . اوغالانمق .
اوقشامق (قديمده اوخشامق يازيليردى). اوقشاتمق. اوقشاندرمق.
اوقشانمق .
اوقومق. اوقوتمق. اوقونمق .
اوكمق . اوكدرمق .
اولمق . اولدرمق . اولنمق.
اويالامق . اويالاتمق . اويالانمق . اويالاندرمق .
اويه‌لامق . اويالاتمق .

اویمق. اویدرمق. اویلمق.

اوینامق. اویناتمق. اویناشمق. اویناتمق. اویناتدرمق.

§

بورجلانمق. بورجلاتمق.

بوزمق. بوزدرمق. بوزلمق. بوزارمق. بوزشمق. بوزشدرمق.

بوشامق. بوشاتمق. بوشاتدرمق. بوشانمق.

بوشالمق. بوشالتمق.

بوشلامق. بوشلاتمق.

بوغمق. بوغدرمق. بوغشمق. بوغشدرمق. بوغلمق.

بوغچه‌لامق. بوغچه‌لاتمق.

بوللاتمق. بوللاشمق. بوللانمق. بوللاشدرمق.

بویامق. بویاتمق. بویاتدرمق. بویانمق.

بویلامق. بویلاتمق. بویلانمق.

§

پورصومق.

پوصه‌لانمق.

§

توزلامق. توزلاتمق. توزلانمق. توزلاندرمق.

§

جوشمق. جوشدرمق.

§

چوغالمق. چوغالتمق.

چوقلاشمق. چوقلاشدرمق. چوقلانمق.

§

خورتلامق (يك شخصيدر)

خوشلانمق. خوشلاندرمق. خوشلاشمق،

§

زورلامق. زورلاتمق. زورلانمق.

§

صورمق. صوردرمق. صورلمق. صورشدرمق.

صوغومق. صوغوتمق.

صوغوقلامق. صوغوقلاتمق.

صويمق. صويدرمق. صويندرمق. صوينمق. صويلمق.

§

طوپارلامق. طوپارلاتمق. طوپارلانمق.

طوپاللامق. طوپاللاتمق. طوپاللانمق.

طوغرامق (دال كبی تلفظ اولنور). طوغراتمق. طوغرانمق.

طوغريلمق	«	طوغريلتمق.
طوغمق	«	طوغورمق. طوغورتمق.
طوقومق	«	طوقوندرمق. طوقونمق.
طوقانمق	«	طوقاندرمق.
طوقوشمق	«	طوقوشدرمق.
طوكمق	«	طوكدرمق.
طولامق	«	طولانمق. طولاندرمق.

طولاشمق. طولاشدرمق .

طولمق (بودخى) طولدرمق. طولدرتمق.

طويمق « طويورمق. طويلمق .

§

قوجامق. قوجاتمق. قوجالمق. قوجالتمق.

قوجمق. قوچلمق.

قوچلانمق.

قوتمق. [قوقدرمق] قوقتمق . قوقشمق. قوقشدرمق.

قورقمق. [قورقدرمق] قورقتمق. قورقلمق.

قوشمق. قوشدرمق. قوشلمق. قوشوشمق.

قوقلامق. قوقلاتمق. قوقلاشمق. قوقلاشدرمق. قوقلانمق.

قولتوقلامق.

قوللامق. قوللاتمق. قوللانمق . قوللاشدرمق .

قولاجلامق .

قولايلامق. قولايلاتمق. قولايلاشمق. قولايلانمق.

قومق . قويمق. قودرمق . قويدرمق. قونلمق . قويلمق.

[قونوقلامق].

§

مورارمق. موراتمق.

§

يورغەلامق (يك شخصيدر)

يورمق . يورلمق .

یوغرمق. یوغرتمق. یوغرلمق.

یوقلامق. یوقلاتمق. یوقلانمق. یوقلاشدرمق.

یولمق. یولدرمق. یولنمق.

یوللامق. یوللانمق.

یونمق. یونتمق. یونتدرمق. یونلمق.

ایلك حرکه‌سی ضمهٔ ممدوده اولان مصدرلر

اوتانمق. اوتاندرمق.

اوچورمق. اوچورتمق. اوچوشمق. اوچورلمق.

اوجوزلامق. اوجوزلاتمق. اوجوزلاشمق. اوجوزلانمق.

اورمق. اوردرمق. اورشمق. اورشدرمق. اورولمق.

اوزامق. اوزاتمق. اوزالمق. اوزانمق.

اوزلاشمق. اوزلاشدرمق.

اوسته‌لاشمق.

اوصانمق. اوصاندرمق. اوصانلمق.

[اوصلامق]. اوصلانمق. اوصلاندرمق.

اوغرامق. اوغراشمق. اوغراشدرمق.

اوفلامق.

اوفالمق. اوفالتمق.

اوفاقلامق. اوفاقلاتمق. اوفاقلانمق.

اولامق. اولانمق. اولاشدرمق. اولاشمق.

اولولانمق.

اولومق (یك شخصیدر)
اوممق. اومدرمق. اومولمق.
اونوتمق. اونوتدرمق. اونودلمق.
اوتانمق. اوتاندرمق.
اویمق. اویدرمق. اویوشمق. اویوشدرمق. اویولمق.
اویومق. اویوتمق. اویوقلامق.

§

بودامق. بوداتمق. بودانمق. بوداقلانمق.
بودانمق.
بورمق. بوردرمق. بورلمق.
بوروشمق. بوروشدرمق.
بورقلمق.
بولامق. بولانمق. بولاندرمق. بولاشمق. بولاشدرمق.
بولمق. بولدرمق. بولشمق. بولشدرمق. بولنمق. بولندرمق.
بونامق. بونالمق. بونالتمق.

§

پوللامق. پوللاتمق. پوللانمق.

§

خویلانمق. خویلاندرمق.
خویسزلانمق.

§

روحلانمق.
روزکارلامق. روزکارلاتمق. روزکارلانمق.

§

صوصمق . صوصدرمق.

صولامق. صولاتمق. صولانمق. صولاندرمق.

صونمق .

§

طوتمق. طوتدرمق. طوتشمق. طوتشدرمق. طوتلمق. طوتمق

طورمق (دال کبی اوقنور). طوردرمق. طورلمق.

طوراقلامق (بو دخی).

طوزلامق. طوزلاتمق. طوزلانمق.

طویمق (دال کبی اوقنور). طویورمق [طویدرمق]. طویلمق .

§

قورجه‌لامق. قورجه‌لاتمق. قورجه‌لانمق. قورجه‌لاشدرمق .

قورمق. قوردرمق . قورولمق.

قورولامق. قورولاتمق. قورولانمق .

قورومق. قوروتمق. قورونمق.

قوشاتمق. قوشانمق. قوشاندرمق.

قوشقولانمق.

قوللانمق. قوللاندرمق. قوللانلمق .

§

یوتمق. یوتدرمق. یودلمق ـ یوتلمق .

یوماقلامق . یوماقلانمق.

یومق . یومدرمق .

یومشامق. یومشاتمق .

ایکنجی مقاله

فعل

١٠٨ — هم زمانه تعلق هم ذاته دلالت ایدن کلمه‌لره [فعل] دینور [یازدی. یازیور. یازاجق] سوزلری کبی‌که بونلرك برنجیسندن برذاتك اولجه یازمش اولدیغی وایکنجیسندن سوز سویلنورکن برذاتك یازمقده اولدیغی واوچنجیسندنده برذاتك ایلروده یازاجغی معنالری منفهم اولوب اوچ زماندن بریله برشخصه تعلق ایتدکلرندن بونلره فعل دینور .

١٠٩ — ترکی فعللر مصدرلردن یاپیلورلر که بو یاپلمق اصولنه [اشتقاق] دینور واشتقاقله حاصل اولان فعله [صیغه] تسمیه اولنور . وبرصیغه‌نك مفرد وجمع اولمق اعتباراتیله متکلم مخاطب غائب صورتلرینه تطبیق ایدلمسنه [تصریف] دینور وبر مصدردن حاصل اولان صیغه‌لرك مجموعنه [امثلهٔ مختلفه] ویالکز بر صیغه‌نك تصریفنه [امثلهٔ مطرده] تسمیه اولنور .

١١٠ — ازمنهٔ ثلثه دینلن شیلر زمان حاله نسبتله کچن وکله‌جك اولان ایکی زمانله نفس حالدن عبارت اولان اوچنجی برزماندن عبارتدر.

هر نقدر حال دینلن زمانك حقیقتده وجودی اولمیوب یعنی سویلنورکن کیمی کچمش کیمی کله‌جك اولدیغندن بونك جداً وجودی یوق ایسه‌ده بوراده‌کی مقصد حکمت وضع اولمیوب اخبار کیفیت اولدیغندن برشیئك سویلندیکی زمانه [حال] دینلمش و بونك مقدمنه [ماضی] وآتیسنه‌ده [استقبال] نامی ویرلمشدر .

ترکی فعللرك اشبو اوچ زمانه تعلقلری اعتباراتیله کندولرنده برحال صیغه‌سی واستقباله دلالت ایدن [امر. نهی. وجوبی. التزامی. استقبال] نامل‌ریله بش صیغه و هم حال هم استقباله دلالت ایدن مضارع نامیله بر صیغه و زمان ماضی‌یه تعلق ایدن نوع ماضی صیغه‌سی واردرکه جمله‌سی [امر. نهی. وجوبی. التزامی. استقبال. حال. مضارع. ماضیٔ نقلی. ماضیٔ شهودی] نامل‌ریله طقوز نوعدن عبارت اولوب بونلرك هر برینك امثلهٔ مطرده‌لری واردر انجق [آکرمق. کیشنه‌مك] کبی فعللرك معنالرینی متکلم ومخاطبه عطف جائز اولمدیغندن بونلرك یالکز غائب صورتلری قالیرکه بوکبیلره [فعل یك شخصی] دینور.

١١١ — ترکی مصدرلردن دها برطاقم صیغه‌لر یاپیلورکه بونلرك برطاقملرینك امثلهٔ مطرده‌لری اولمیوب یالکز معنای فعلی متضمن برر کلمه درلر و برطاقملریده اسم وصفت معناسنی ویررکه شو حاله کوره مشتقات اوچ درلو اولور.

برنجیسی — ذات و زمانه دلالت ایدن و امثلهٔ مطرده‌سی بولنان صیغه‌لردرکه بونلره [ذات فعل] دینورکه بالاده محرر طقوز صیغه بونلردر.

ایکنجیسی — امثلهٔ مطرده‌سی اولمیه‌رق معنای فعلی متضمن اولان صیغه‌لردرکه بونلره ده [خصوصی صیغه‌لر] دینور.

اوچنجیسی — اسم وصفت معناسنی ویرن صیغه‌لردرکه بونلره ده [فرع فعل] دینور. بناءً علیه بو مقاله بونلرك احوالنی تفصیل ایتمك اوزره اوچ باب اوزرینه تحریر اولندی.

۱۱۲ — تنبیه: ترکجه اشتقاق هر درلو مصدردن بر صورتله حاصل اولوب بعض مرتبه واقع اولان تبدلات مثبت ومنفیلرده اولدیغندن وترکی فعللرك استفهام صورتیده اشتقاقده بر قاعده‌یه تابع بولندیغندن اشاغی‌طوغری ذکر اولنان اشتقاق قواعدنده اولاً مثبت ثانیاً منفی ثالثاً استفهام صورتلری درمیان ایدلمش و اشتقاقده تلفظی فصیح اولان درسعادت لسانی اساس طوتلمشدر.

برنجی باب

ذات فعل

۱۱۳ — ترکی ذات فعللری بر مصدردن ویاخود بر مصدرله بر اسمدن ویا ایکی مصدردن تحصل ایدرلرکه [بسیط ومرکب]ناملریله ایکی نوعدرلر بناءعلیه بو باب ایکی نوع اوزرینه تحریر وتدقیق اولندی.

نوع اول

بسیط فعللر

۱۱٤ — بالاده بیان اولندیغی وجه ایله ذات فعللر [استقبال. حال. حال واستقبال. ماضی] زمانلرینه دلالت ایتمك اوزره درت صنفدر.

صنف اول

استقباله دلالت ایدنلر

۱۱۵ — معنالری مستقبله عائد اولان فعللر [امر. نهی.

وجوبى. التزامى. استقبال] دينلن بش نوع صيغه‌در بروجه‌اتى تعريف اولنورلر

امر صيغه‌سى

۱۱۶ — بر ايشك اجراسنى امر ايديجى كلمه‌لره [كلمهٔ امر] دينوركه بونلرده حاضر وغائبه امر اولنمق اعتباراتيله [امر حاضر . وامر غائب] ناملريله ايكى درلودر

امر حاضر — مخاطبه بر فعلك اجراسنى آمر اولان كلمه‌لردر [ياز. اوقو] كبى

امر حاضر يابمق ايچون مثبت مصدرلرك مادهٔ اصليه‌لرينى المق كفايت ايدر يعنى حاضرلر مثبت مصدرلرك مادهٔ اصليه‌لرندن عبارتدر

يازمق — دن — ياز
اوقومق — « — اوقو
گلمك — « — گل
گيتمك — « — گيت . . . كبى.

بو صورتله حاصل اولان امر حاضرلر مفرد اولوب بونلرك اخرلرينه بر صاغر كاف علاوه اولندقده جمعلرى حاصل اولورانجق بو علاوه‌ده قاعدهٔ تحريك احكامنه رعايت لازمدر .

مفرد	جمع
ياز	يازك
اوقو	اوقويك
گل	گلك
گيت	گيدك . . كبى.

بعضاً رجا وتمنی ایچون مفرد مقامنده جمع صیغه‌سی النوب اخرینه بر (دی) علاوه اولندیغی کبی شدت تعظیم قصد اولنان محللرده‌ده جملرك اخرلرینه بر (ز) حرفی علاوه اولنور.

تعظیم ایچونده	تمنی ایچونده
یازگز	یازگدی
اوقویگز	اوقویگدی
گلگز	گلگدی
گیدگز ... کبی.	گیدگدی

امر غائب — غائبه بر فعلك اجراسنی آمر اولان کلمه‌در [یازسین. اوقوسون] کبی. امر غائب یاپمق ایچون امر حاضرك مفردینك اخرینه صوك حرکه‌سی ساکن وفتحه وکسره اولانلرده [سین] وضمه اولانلرده [سون] علاوه اولنوب مفردی وبو مفردك اخرینه [لر] علاوه‌سیله جمعی حاصل اولور

جمع	مفرد
یازسینلر	یازسین
اوقوسونلر ... کبی.	اوقوسون

نهی صیغه‌سی

١١٧ — برفعلك اجراسنی نهی ایدن کلمه‌لره (کلمهٔ نهی) دیرلرکه بوده مخاطب وغائبه کوره [نهی حاضر ونهی غائب]ناملریله ایکی نوعدر.

نهی حاضر — مخاطبی برفعلك اجراسندن نهی ایدن کلمه‌در

[یازما. گلمه] کبی. نهی حاضرلرده منفی مصدرلرك مادهٔ اصلیه‌لری النورسه مفردلری اولوب جمعلریده امر حاضرلر کبی اولور.

جمع		مفرد	
یازمایکز	. یازمایڭ	یازما	یازمامق — دن —
گلمه‌یکز	. گلمه‌یڭ	گلمه	گلمه‌مك — « —
اوقومایکز	. اوقومایڭ	اوقوما	اوقومامق — « —
گزمه‌یکز.. کبی.	. گزمه‌یك	گزمه	گزمه‌مك — « —

نهی غائب — غائبی برفعلك اجراسندن نهی ایدن کلمه‌در (یازمه‌سین . اوقومه‌سون) کبی. اشبو نهی غائبلرك نهی حاضرلرك آخرلرینه (سین . سون) علاوه‌سیله مفردلری وبومفردلره [لر] علاوه‌سیله جمعلری حاصل اولور.

مفرد	جمع
یازماسین	یازماسینلر
اوقوماسون	اوقوماسونلر .. کبی.

فعل التزامی

۱۱۸ — معنای مصدرینك وقوعی متکلمك ملتزم ومطلوبی اولدیغنه دلالت ایتمك اوزره یاپیلان صیغه‌یه [التزامی] دینور [یازه‌لم] کبی که یازمقلغمز لازمدر دیمك اولور.

بوصیغه‌یی تشکیل ایچون مثبت منفی واستفهام صورتلرینه کوره اوچ اصول واردر.

مثبت صورتنی تشكیل ایچون مثبت مصدرلرده مادۀ اصلیه‌نك آخری ساكن ایسه مفتوح قیلنـوب برها كتوریله‌رك ومتحرك اولانلره ها یرینه (یه) علاوه اولنـه‌رق مفردغائبی تحصـیل اولنوب بعده [لر] علاوه‌سیله جمع غائبی وضمائر نسـبیه ایله متكلم ومخاطب صـورتلری حاصل اولور. یعنی:

ساكنلرده	یازمق	ـ دن ـ یازه
	گزمك	ـ « ـ گزه
متحركلرده	طیقامق	ـ « ـ طیقایه
	دنه‌مك	ـ « ـ دنه‌یه
	اریمك	ـ « ـ اری‌یه
	اوقومق	ـ « ـ اوقویه

كبی مفرد غائبلر تحصـیل اولنوب [لر] علاوه‌سیله وضمائر نسبیه الحاقنده قاعدۀ تحریكه‌ده رعایتله امثلۀ مطرده‌سی اولان شو:

		متكلم	مخاطب	غائب
یازه مقدره	مفرد	ـ یازه‌یم	. یازه‌سك	. یازه
	جمع	ـ یازه‌لم	. یازه‌سكز	. یازه‌لر
گزه مقدره	مفرد	ـ گزه‌یم	. گزه‌سك	. گزه
	جمع	ـ گزه‌لم	. گزه‌سكز	. گزه‌لر
طیقایه مقدره	مفرد	ـ طیقایه‌یم	. طیقایه‌سك	. طیقایه
	جمع	ـ طیقایه‌لم	. طیقایه‌سكز	. طیقایه‌لر

دنه‌مك مصدرنده:
مفرد ـ دنه‌یه‌یم . دنه‌یه‌سڭ . دنه‌یه
جمع ـ دنه‌یه‌لم . دنه‌یه‌سڭز . دنه‌یه‌لر

قازيمق مصدرنده:
مفرد ـ قازی‌یه‌یم . قازی‌یه‌سڭ . قازی‌یه
جمع ـ قازی‌یه‌لم . قازی‌یه‌سڭز . قازی‌یه‌لر

ارييمك مصدرنده:
مفرد ـ اری‌یه‌یم . اری‌یه‌سڭ . اری‌یه
جمع ـ اری‌یه‌لم . اری‌یه‌سڭز . اری‌یه‌لر

اوقومق مصدرنده:
مفرد ـ اوقویه‌یم . اوقویه‌سڭ . اوقویه
جمع ـ اوقویه‌لم . اوقویه‌سڭز . اوقویه‌لر

يورومك مصدرنده:
مفرد ـ یورویه‌یم . یورویه‌سڭ . یورویه
جمع ـ یورویه‌لم . یورویه‌سڭز . یورویه‌لر

صورتلری حاصل اولور .

منفی صورتی تشکیل ایچون منفی مصدرلرده نفی اداتی اولان [ما . و مه] یی [میه] صورتنه تحویل ایله مفرد غائبی حاصل اولوب بعده مثبتلر کبی دیکر صیغه‌لری یاپیلور .

يازمامق مصدرنده:
مفرد ـ یازمیه‌یم . یازمیه‌سڭ . یازمیه
جمع ـ یازمیه‌لم . یازمیه‌سڭز . یازمیه‌لر

گزممك مصدرنده:
مفرد ـ گزمیه‌یم . گزمیه‌سڭ . گزمیه
جمع ـ گزمیه‌لم . گزمیه‌سڭز . گزمیه‌لر

طیقامامقده
مفرد – طیقامیه‌یم. طیقامیه‌سڭ. طیقامیه
جمع – طیقامیه‌لم. طیقامیه‌سڭز. طیقامیه‌لر

دنه‌مکلکده
مفرد – دنه‌میه‌یم. دنه‌میه‌سڭ. دنه‌میه
جمع – دنه‌میه‌لم. دنه‌میه‌سڭز. دنه‌میه‌لر

قازیماقده
مفرد – قازیمیه‌یم. قازیمیه‌سڭ. قازیمیه
جمع – قازیمیه‌لم. قازیمیه‌سڭز. قازیمیه‌لر

اریمکلکده
مفرد – اریمیه‌یم. اریمیه‌سڭ. اریمیه
جمع – اریمیه‌لم. اریمیه‌سڭز. اریمیه‌لر

اوقوماقده
مفرد – اوقومیه‌یم. اوقومیه‌سڭ. اوقومیه
جمع – اوقومیه‌لم. اوقومیه‌سڭز. اوقومیه‌لر

یورومکلکده
مفرد – یورومیه‌یم. یورومیه‌سڭ. یورومیه
جمع – یورومیه‌لم. یورومیه‌سڭز. یورمیه‌لر . . . کبی.

استفهام صورتی ایسه یالکز متکلم وغائبلرینه مخصوص اولوب بونلردنده متکلمده اخرینه [می] اداتنك الحاقی وغائبلرده مثبت ایچون امر غائبك ومنفی ایچون نهی غائبك اخرینه ینه مذکور [می] کتورمکله اولورکه بونلر امری سؤال ایچون برنوع صیغه‌لردن عبارت اولورلر.

یازمقده

	مفرد	جمع
متکلم	یازه‌یمی .	یازه‌لمی
غائب	یازسینمی .	یازسینلرمی

جمع { متكلم ـ يازميه يمى . يازميه لمى
غائب ـ يازماسينمى . يازماسينلرمى }

كبى اولوب سائر افعالده ده بوصورتله تصريف اولنورلر .

فعل وجوبى

١١٩ ـــ برايشى ايشلمك ايچون فاعله لزوم كوسترن صيغه يه [وجوبى] دينور [يازمالى] كبى كه يازمق كرك معناسنى مشعردر. بو صيغه دخى مثبت ومنفى واستفهام صورتلرينه كوره اوچ صورتله تشكيل اولنور .

مثبت صورتنك تشكيلى ايچون : مثبت مصدرلرك ثقيللرنده ادات مصدرى [مالى] وخفيفلرنده [ملى]يه تحويل ايدنجه مفرد غائبى اولور بوكا [لر] علاوه ايتدكده جمع غائبى ظاهر اولوب ضمائر نسبيه علاوه سيله ده مخاطب ومتكلم صورتلرى چيقار . شو :

		متكلم	مخاطب	غائب
يازمقده	مفرد	يازمالى يم	يازماليسك	يازمالى
	جمع	يازمالى يز	يازماليسكز	يازماليلر
ازمكده	مفرد	ازملى يم	ازمليسك	ازملى
	جمع	ازملى يز	ازمليسكز	ازمليلر
اوينامقده	مفرد	اوينامالى يم	اوينامالسك	اوينامالى
	جمع	اوينامالى يز	اويناماليسكز	اوينامالیلر
اوقومقده	مفرد	اوقومالى يم	اوقوماليسك	اوقومالى
	جمع	اوقومالى يز	اوقوماليسكز	اوقوماليلر

اریمکده	مفرد —	اریمه‌لی‌یم	اریمه‌لیسك	اریمه‌لی
	جمع —	اریمه‌لی‌یز	اریمه‌لیسکز	اریمه‌لیلر
دنه‌مکده	مفرد —	دنه‌ملی‌یم	دنه‌ملیسك	دنه‌ملی
	جمع —	دنه‌ملی‌یز	دنه‌ملیسکز	دنه‌ملیلر . کبی .

منفی صورتنی تشکیل ایچون کرك ثقیل کرك خفیفلرده ادات مصدری [ملی]یه تحویل ایله و بعده مثبتده اولدیغی کبی [لر] اداتنك وضمائر نسبیه‌نك علاوه‌سیله اولور .

یازمامقده	مفرد —	یازماملی‌یم	یازماملیسك	یازماملی
	جمع —	یازماملی‌یز	یازماملیسکز	یازماملیلر
ازمه‌مکده	مفرد —	ازمه‌ملی‌یم	ازمه‌ملیسك	ازمه‌ملی
	جمع —	ازمه‌ملی‌یز	ازمه‌ملیسکز	ازمه‌ملیلر .. کبی .

استفهام صورتنده ایسه ضمائردن اول [می] اداتی کتورمك لازمدر .

مثبتده	مفرد —	یازمالیمی‌یم	یازمالیمیسك	یازمالیمی
	جمع —	یازمالیمی‌یز	یازمالیمیسکز	یازمالیلرمی
منفیده	مفرد —	یازماملیمی‌یم	یازماملیمیسك	یازماملیمی
	جمع —	یازماملیمی‌یز	یازماملیمیسکز	یازماملیلرمی

— و —

مثبتده	مفرد —	ازمه‌لیمی‌یم	ازمه‌لیمیسك	ازمه‌لیمی
	جمع —	ازمه‌لیمی‌یز	ازملیمیسکز	ازمه‌لیلرمی
منفیده	مفرد —	ازمه‌ملیمی‌یم	ازمه‌ملیمیسك	ازمه‌ملی‌می
	جمع —	ازمه‌ملیمی‌یز	ازمه‌ملیمیسکز	ازمه‌ملیلرمی .. کبی .

اشبو وجوبی صیغه‌سنك مثبتده‌کی متکلم صورتلری متکلمه عائد بر نوع امر اولدیغی کبی منفیسنك متکلم صورتلری دخی متکلمه متعلق

بر نوع نهی اولدیغندن یعنی [یازمالی‌یم . ازملی‌یم] سوزلرنده متکلمك نفسنه امر و [یازمامالی‌یم . ازمه‌ملی‌یم] ده ینه متکلمك نفسنی نهی معناسی مستفاد اولور که شو ایضاحاتدن بونك وبوندن اولکی ماده‌ده بیان اولنان احوال استفهامیه ایله التزامی صیغه‌سنك امر و نهی صیغه‌لرینه فوق‌العاده بر مناسبتلری اولدیغی استدلال اولنور .

فائده — اولمق مصدرندن یاپیلان فعل وجوبیده احتمال معناسی مندمج اولدیغندن یعنی [اوللی] سوزنده [اولمق احتمالی وار] معناسی بولندیغندن یالکز بوکا [فعل احتمالی] دیمك لازمدر .

فعل استقبال

١٢٠ — کله‌جك زمانه دلالت ایدن صیغه‌یه [استقبال] دینور [کله‌جك] کبی که ایلروده یعنی بوندن‌صکره کله‌جکنی مشعر بر کلمه‌در.

استقبال صیغه‌سنی تشکیل ایچون مثبتلرده فعل التزامی مثبتنك مفرد غائبی اخرینه و منفیلرده ینه فعل التزامی منفیسنك مفرد غائبی اخرینه فتح‌جیم‌ایله ثقیللرده [جق] وخفیفلرده [جك] علاوه‌اولندقده مفرد غائبی اولوب بوکا [لر] کتورلدکده جمع غائبی و ضمائر نسبیه علاوه سیله ده متکلم ومخاطب صورتلری ظهور ایتدیکی کبی استفهام صورتیده ضمائردن اول [می] اداتنك کتورلمسیله اولور انجق قلب قواعدینه‌ده رعایت لازمدر .

مثبتلرده { یازه — دن — یازه‌جق
ازه — « — ازه‌جك }

منفیده	یازمیه - « - یازمیه‌جق
	ازمیه - « - ازمیه‌جك
استفهامده	یازه‌جقمی
	ازه‌جکمی

کبی اولوب امثلهٔ مطرده‌لریده بروجه آتیدر :

مثبت

	متکلم	مخاطب	غائب
یازه‌جقده	یازه‌جغم	یازه‌جقسك	یازه‌جق
	یازه‌جغز	یازه‌جقسکز	یازه‌جقلر
ازمکده	ازه‌جکم	ازه‌جکسك	ازه‌جك
	ازه‌جکز	ازه‌جکسکز	ازه‌جکلر

منفی

یازمامقده	یازمیه‌جغم	یازمیه‌جقسك	یازمیه‌جق
	یازمیه‌جغز	یازمیه‌جقسکز	یازمیه‌جقلر
ازمه‌مکده	ازمیه‌جکم	ازمیه‌جکسك	ازمیه‌جك
	ازمیه‌جکز	ازمیه‌جکسکز	ازمیه‌جکلر

استفهام

مثبت	یازه‌جقمی‌یم	یازه‌جقمیسك	یازه‌جقمی
	یازه‌جقمی‌یز	یازه‌جقمیسکز	یازه‌جقلرمی
	ازه‌جکمی‌یم	ازه‌جکمیسك	ازه‌جکمی
	ازه‌جکمی‌یز	ازه‌جکمیسکز	ازه‌جکلرمی

منفی	یازمیه‌جقمی‌یم	یازمیه‌جقمیسك	یازمیه‌جقمی
	یازمیه‌جقمی‌یز	یازمیه‌جقمیسکز	یازمیه‌جقلرمی
	ازمیه‌جکمی‌یم	ازمیه‌جکمیسك	ازمیه‌جکمی
	ازمیه‌جکمی‌یز	ازمیه‌جکمیسکز	ازمیه‌جکلرمی .. کبی

صنف ثانی

حاله دلالت ایدنلر

١٢١ — زمان حالده بر ایشك وقوعنی بیان ایچون اولان کلمه‌یه [فعل حال] دینور که لسان ترکیده بونك ایچون مخصوص بر فعل واردر یعنی [کلییور] کبی که بو سوز سویلنیرکن او ادمك دخی کلمکده اولدیغی اکلاشیلور.
فعل حال تشکیلی ایچون: کرك مثبت کرك منفیده مادۀ اصلیه‌نك اخری ساکن اولسون متحرك اولسون مکسور قلندقدن و علامت کسره اوله‌رق بر یا کتیردکدن صوکره آهنك قاعده‌سنه باقمیه‌رق کرك ثقیللره کرك خفیفلره [یور] علاوه ایدیلوب مفرد غائبی اولور و بوکا [لر] علاوه‌سیله جمع غائبی و ضمائر نسبیه الحاقیله‌ده دیکر صیغه‌لری حاصل اولور. نته‌کیم:

یازمق - دن - یازییور
طیقامق - « - طیقییور
دنه‌مك - « - دنییور
قازیمق - « - قازییور
اریمك - « - ارییور
اوقومق - « - اوقییور
یورومك - « - یورییور

صورتنده مفرد غائبی اولوب ادوات الحاقیله‌ده امثلۀ مطرده‌سی شو:

مثبت

يازمقده	يازيورم يازيورز	يازيورسك يازيورسكز	يازيور يازيورلر
ازمكده	ازيورم ازيورز	ازيورسك ازيورسكز	ازيور ازيورلر
طيقامقده	طيقييورم طيقييورز	طيقييورسك طيقييورسكز	طيقييور طيقييورلر
دڭمكده	دڭيورم دڭيورز	دڭيورسك دڭيورسكز	دڭيور دڭيورلر
قازمقده	قازيورم قازيورز	قازيورسك قازيورسكز	قازيور قازيورلر
اريمكده	اريورم اريورز	اريورسك اريورسكز	اريور اريورلر
اوقومقده	اوقييورم اوقييورز	اوقييورسك اوقييورسكز	اوقييور اوقييورلر
يورومكده	يورييورم يورييورز	يورييورسك يورييورسكز	يورييور يورييورلر

منفى

يازمامقده	يازمييورم يازمييورز	يازمييورسك يازمييورسكز	يازمييور يازمييورلر
ازممكده	ازمييورم ازمييورز	ازمييورسك ازمييورسكز	ازمييور ازمييورلر

طیقامامقدره	طیقامییورم طیقامییورز	طیقامییورسك طیقامییورسکز	طیقامییور طیقامییورلر
دنه‌مه‌مکدره	دنه‌مییورم دنه‌مییورز	دنه‌مییورسك دنه‌مییورسکز	دنه‌مییور دنه‌مییورلر
قازیمامقدره	قازیمیورم قازیمیورز	قازیمیورسك قازیمیورسکز	قازیمیور قازیمیورلر
اریمه‌مکدره	اریمییورم اریمییورز	اریمییورسك اریمییورسکز	اریمیور اریمییورلر
اوقومامقدره	اوقومییورم اوقومییورز	اوقومییورسك اوقومییورسکز	اوقومییور اوقومییورلر
یورومه‌مکدره	یورومییورم یورومییورز	یورومییورسك یورومییورسکز	یورومییور یورومییورلر

استفهام

مثبت	یازییورمی‌یم یازییورمی‌یز	یازییورمیسك یازییورمیسکز	یازییورمی یازییورلرمی
منفی	ازمییورمی‌یم ازمییورمی‌یز	ازمییورمیسك ازمییورمیسکز	ازمییورمی ازمییورلرمی

اخطار — مادهٔ اصلیه‌نك اخری متحرك اولانلر ده ذاتاً حرکه کسره ایسه حالیله ابقا اولنور نته‌کیم بالاده محرر تصریفاتده‌کی [قازیمق‌دن قازییو رم]، [اریمکدن اریيورم] بویله‌در ومضموم ویا مفتوح ایسه واو ایله ها یاخود الف یایه قلب اولنور [اوقومق‌دن اوقییور.

دنه‌مك دن دنیيور. ارامقدن ریيور] کبی و بو فعـل حالك آهنك قاعده‌سنه عدم موافقتی شاذ اوله‌رق قبول اولنمشدر .

صنف ثالث

حال واستقباله دلالت ایدن

١٢٣ — ترکجه‌ده هم حل هم استقباله دلالت ایدر بر فعل واردرکه بوکا [فعل مضارع] تسمیه اولنور [یازار] کبی که بوندن [یازییور ویازه‌جق] معنالرینك هر ایکیسیده اکلاشیلور .

فعل مضارع تشکیلی ایچون مثبت منفی واستفهامه کوره قواعد مختلف اولدیغندن بروجه آتی جمله‌سی بشقه بشقه تعریف اولندی. شویله که :

مثبتلردن مضارع یاپمقده کلمه‌نك حالنه کوره ایکی اصول واردر :

برنجیسی — مادهٔ اصلیه‌نك اخری متحرك اولانلرك عمومنده بر (ر) حرفی و مادهٔ اصلیه‌نك اخری ساکن اولانلرك ثنائیلرنده اخرلری مفتوح قیلندقدن وثقیللره (آر) وخفیفلره ینه (ر) حرفی علاوه اولندقدن صکره ادات جمله وضمائر نسبیه ایله صیغه‌لری حاصل اولور . نته‌کیم :

طیقامق ـ دن ـ طیقار
دنه‌مك ـ « ـ دنه‌ر
قازیمق ـ « ـ قازیر
اریمك ـ « ـ اریر
اوقومق ـ « ـ اوقور
یورومك ـ « ـ یورور

متحرکلرده

ساكنلرده	یازمق ـ دن ـ یازار بوزمق ـ « ـ بوزار ازمك ـ « ـ ازر سومك ـ « ـ سور

طرزنده مفرد غائبلری حاصل اولوب ادات جمع وضمائر نسبیه ایله‌ده امثلهٔ مطرده‌لری شو :

طیقامقده	طیقارم	طیقارسك	طیقار
	طیقارز	طیقارسکز	طیقارلر
دنه‌مکده	دنه‌رم	دنه‌رسك	دنه‌ر
	دنه‌رز	دنه‌رسکز	دنه‌رلر
قازیمقده	قازیرم	قازیرسك	قازیر
	قازیرز	قازیرسکز	قازیرلر
اریمکده	اریرم	اریرسك	اریر
	اریرز	اریرسکز	اریرلر
اوقومقده	اوقورم	اوقورسك	اوقور
	اوقورز	اوقورسکز	اوقورلر
یورومکده	یورورم	یورورسك	یورور
	یورورز	یورورسکز	یورورلر

صورتلری حاصل اولورکه ثنائیلردن شاذ اوله‌رق:

بیلمك ـ دن ـ بیلیر
آلمق ـ « ـ آلیر
صانمق ـ « ـ صانیر
قالمق ـ « ـ قالیر
گلمك ـ « ـ گلیر

ازمه‌مکده	ازمم	ازمزسك	ازمز
	ازمیز	ازمزسکز	ازمزلر
اوچمه‌مکده	اوچمم	اوچمزسك	اوچمز
	اوچمیز	اوچمزسکز	اوچمزلر
اوتورمامقده	اوتورمام	اوتورمازسك	اوتورماز
	اوتورمایز	اوتورمازسکز	اوتورمازلر
یالوارمامقده	یالوارمام	یالوارمازسك	یالوارماز
	یالوارمایز	یالوارمازسکز	یالوارمازلر .. کبی

استفهام صورتندن مضارع یاپمق افعال سابقه‌ده اولدیغی کبی ایسه‌ده منفینك مفرد متکلمی قیاسك ایجاب ایتدیکی طرزده [یازمازم. ازمزم] صورتلرینی استفهامه تحویل ایله [یازمازمی‌یم] صورتنده تصریف لازمکلورکه امثلهٔ مطرده‌لری بروجه آتی تحریر اولندی :

مثبت	یازارمی‌یم	یازارمیسك	یازارمی
	یازارمی‌یز	یازارمیسکز	یازارلرمی
منفی	یازمازمی‌یم	یازمازمیسك	یازمازمی
	یازمازمی‌یز	یازمازمیسکز	یازمازلرمی
مثبت	اوتورورمی‌یم	اوتورورمیسك	اوتورورمی
	اوتورورمی‌یز	اوتورومیسکز	اوتورورلرمی
منفی	اوتورمازمی‌یم	اوتورمازمیسك	اوتورمازمی
	اوتورمازمی‌یز	اوتورمازمیسکز	اوتورمازلرمی
مثبت	کسرمی‌یم	کسرمیسك	کسرمی
	کسرمی‌یز	کسرمیسکز	کسرلرمی

منفی	کسمزمی‌یم	کسمزمیسك	کسمزمی
	کسمزمی‌یز	کسمزمیسکز	کسمزلرمی... کبی.

صنف رابع

ماضی‌یه دلالت ایدنلر

١٢٣ — کچمشده‌کی حدثی بیان ایدن فعللره [فعل ماضی] دینور [کیتدی. کیتمش] کبی که بونلردن کیتمك حدثنك اولجه واقع اولدیغی اکلاشیلور.

لسان ترکیده [ماضیٔ شهودی و ماضیٔ نقلی] ناملریله ایکی نوع ماضی صیغه‌سی اولدیغندن بروجه آتی بشقه بشقه تعریف اولندیلر:

ماضیٔ شهودی

١٢٤ — متکلمك بالنفس کورمش اولدیغی حدثك کچدیکنی خبر ویرمك اوزره استعمال ایلدیکی صیغه‌یه [ماضیٔ شهودی] دینور.

ماضیٔ شهودی تشکیل ایتمك ایچون هر نوع مصدرده مادهٔ اصلیه‌نك اخرینه مکسور بر دال علاوه‌سی و بعده ضمائر فعلیه التحاقی وجمع اداتنك محلنه کتورلمسیله اولور. انجق منفیلرك خفیفلرنده واقع هالر حذف اولنور. استفهاملریده افعال سابقه کبیدر نته‌کیم امثلهٔ آتیه‌دن کیفیت منفهم اولور:

مثبت

بازمقده	یازدم	یازدك	یازدی
	یازدق	یازدکز	یازدیلر

مثبت

يازمقدره	يازمشم	يازمشسك	يازمش
	يازمشز	يازمشسكز	يازمشلر
ازمكدره	ازمشم	ازمشسك	ازمش
	ازمشز	ازمشسكز	ازمشلر
طيقامقدره	طيقامشم	طيقامشسك	طيقامش
	طيقامشز	طيقامشسكز	طيقامشلر
دنهمكدره	دنهمشم	دنهمشسك	دنهمش
	دنهمشز	دنهمشسكز	دنهمشلر
قازيمقدره	قازيمشم	قازيمشسك	قازيمش
	قازيمشز	قازيمشسكز	قازيمشلر
اوقومقدره	اوقومشم	اوقومشسك	اوقومش
	اوقومشز	اوقومشسكز	اوقومشلر
يورومكدره	يورومشم	يورومشسك	يورومش
	يورومشز	يورومشسكز	يورومشلر

منفى

يازمامقدره	يازمامشم	يازمامشسك	يازمامش
	يازمامشز	يازمامشسكز	يازمامشلر
ازمهمكدره	ازممشم	ازممشسك	ازممش
	ازممشز	ازممشسكز	ازممشلر
طيقامامقدره	طيقامامشم	طيقامامشسك	طيقامامش
	طيقامامشز	طيقامامشسكز	طيقامامشلر

دونه‌مه‌مكده‌يه	دونه‌ممشم / دونه‌ممشز	دونه‌ممشسك / دونه‌ممشسكز	دونه‌ممش / دونه‌ممشلر
قازيمامقده‌يه	قازيمامشم / قازيمامشز	قازيمامشسك / قازيمامشسكز	قازيمامش / قازيمامشلر
اوقومامقده‌يه	اوقومامشم / اوقومامشز	اوقومامشسك / اوقومامشسكز	اوقومامش / اوقومامشلر
يوروممكده‌يه	يوروممشم / يوروممشز	يوروممشسك / يوروممشسكز	يوروممش / يوروممشلر

استفهام

مثبت	يازمشمى‌يم / يازمشمى‌يز	يازمشميسك / يازمشميسكز	يازمشمى / يازمشلرمى
منفى	يازمامشمى‌يم / يازمامشمى‌يز	يازمامشميسك / يازمامشميسكز	يازمامشمى / يازمامشلرمى
مثبت	ازمشمى‌يم / ازمشمى‌يز	ازمشميسك / ازمشميسكز	ازمشمى / ازمشلرمى
منفى	ازممشمى‌يم / ازممشمى‌يز	ازممشميسك / ازممشميسكز	ازممشمى / ازممشلرمى

نوع ثانى

مركب فعللر

١٢٦ — ايكى مصدردن ويا بر اسمله بر مصدردن ويا برصفتله بر مصدردن تركيب ايله مشتق اولان فعللره [فعل مركب] دينور .

[یازه بیلمك. او یاپمق. کوزل اولمق] کبی که بونلر [عامه و خاصه] عنوانلریله ایکی طاقم اولدقلرندن بروجه آتی جمله‌سی بشقه بشقه تعریف اولندیلر:

مرکبات عامه

۱۲۷ — هر هانکی بر مصدرك ماده سیله [بیلمك. ویرمك] مصدرلرندن و بر اسم ویا صفتله مادهٔ حدثدن ترکب ایدن فعللره [مرکبات عامه] دینورکه بونلرده [اقتداری. تعجیلی. تعلیمی. مقاربه. استمراری]ناملریله بش درلو فعللردن عبارتدر.

فعل اقتداری

۱۲۸ — فاعلك ایشنده اقتدارینی کوسترمك اوزره هرهانکی برفعل التزامی مفرد غائبیله [بیلمك] مصدرندن ترکیب ایدیلن واصول اشتقاق مذکور بیلمك مصدرنده اجرا قیلنان فعله [فعل اقتداری] دینورکه بونك بیلمك مصدرینه کوره هر صیغه‌نك امثلهٔ مطرده‌لری بروجه آتیدر.

شویله‌که [یازمق] مصدرینك التزامی مفرد غائبی اولان [یازه] سوزی بیلمك مصدرینك هرصیغه‌سیله ترکیب ایدلمکده:

امر اقتداری

حاضر — یازه‌بیل یازه‌بیلك - یازه‌بیلکز
غائب — یازه‌بیلسین یازه‌بیلسینلر

نهی اقتداری

حاضر — یازه بیلمیه یازه بیلمیك ـ یازه بیلمیکز

غائب — یازه بیلمسین یازه بیلمسینلر

وجوبی اقتداری

یازه بیلملی یم	یازه بیلملیسك	یازه بیلملی
یازه بیلملی یز	یازه بیلملیسکز	یازه بیلملیلر

التزامی اقتداری

یازه بیله یم	یازه بیله سك	یازه بیله
یازه بیله لم	یازه بیله سکز	یازه بیله لر

استقبال اقتداری

یازه بیله جگم	یازه بیله جکسك	یازه بیله جك
یازه بیله جگز	یازه بیله حکسکز	یازه بیله جکلر

حال اقتداری

یازه بیلیورم	یازه بیلیورسك	یازه بیلیور
یازه بیلیورز	یازه بیلیورسکز	یازه بیلیورلر

مضارع اقتداری

یازه بیلیرم	یازه بیلیرسك	یازه بیلیر
یازه بیلیرز	یازه بیلیرسکز	یازه بیلیرلر

ماضی شهودی اقتداری

یازه بیلدم	یازه بیلدك	یازه بیلدی
یازه بیلدك	یازه بیلدکز	یازه بیلدیلر

ماضئ نقلئ اقتدارى

يازه‌بيلمشم	يازه‌بيلمشسك	يازه‌بيلمش
يازه‌بيلمشز	يازه‌بيلمشسكز	يازه‌بيلمشلر

صورتلرى مثبت جهتنك تصريفاتنى مشعر اولوب بونك منفيسى ايله استفهام صورتلرنده ده هپ بيلمك مصدرنده جارى اولمق لازم كليورسه‌ده منفيسنده بيلمك مصدرينه حاجت قالميوب فعل التزامى مفرد غائبك آخرينه ميم ثانيه كتورلدكدن صوكره فعل مضارعه آكديره‌جق صورتده بروجه زير استقبال حال مضارع و ماضيلرى تعريف اولنور :

استقبال اقتدارئ منفى

يازه‌ميه‌جغم	يازه‌ميه‌جقسك	يازه‌ميه‌جق
يازه‌ميه‌جغز	يازه‌ميه‌جقسكز	يازه‌ميه‌جقلر

حال اقتدارئ منفى

يازه‌مييورم	يازه‌مييورسك	يازه‌مييور
يازه‌مييورز	يازه‌مييورسكز	يازه‌مييورلر

مضارع اقتدارئ منفى

يازه‌مام	يازه‌مازسك	يازه‌ماز
يازه‌مايز	يازه‌مازسكز	يازه‌مازلر

ماضئ شهودئ اقتدارى منفيسى

يازه‌مادم	يازه‌مادك	يازه‌مادى
يازه‌مادق	يازه‌مادیكز	يازه‌ماديلر

ماضیٔ نقلیٔ اقتداری منفیسی

یازه‌مامشم	یازه‌مامشسڭ	یازه‌مامش
یازه‌مامشز	یازه‌مامشسگز	یازه‌مامشلر

کبی منفی صورتلری اولوب استفهام ایسه بیلمکده جاری اوله‌رق شو :

استفهام اقتداری منفیسی

یازه‌بیله‌جکمی‌یم	یازه‌بیله‌جکمیسڭ	یازه‌بیله‌جکمی
یازه‌بیله‌جکمی‌یز	یازه‌بیله‌جکمیسگز	یازه‌بیله‌جکلرمی

استفهام حال اقتداری

یازه‌بیلیورمی‌یم	یازه‌بیلیورمیسڭ	یازه‌بیلیورمی
یازه‌بیلیورمی‌یز	یازه‌بیلیورمیسگز	یازه‌بیلیورلرمی

استفهام مضارع اقتداری

یازه‌بیلیرمی‌یم	یازه‌بیلیرمیسڭ	یازه‌بیلیرمی
یازه‌بیلیرمی‌یز	یازه‌بیلیرمیسگز	یازه‌بیلیرلرمی

استفهام ماضیٔ شهودیٔ اقتداری

یازه‌بیلدممی	یازه‌بیلدڭمی	یازه‌بیلدیمی
یازه‌بیلدکمی	یازه‌بیلدگزمی	یازه‌بیلدیلرمی

استفهام ماضیٔ نقلیٔ اقتداری

یازه‌بیلمشمی‌یم	یازه‌بیلمشمیسڭ	یازه‌بیلمشمی
یازه‌بیلمشمی‌یز	یازه‌بیلمشمیسگز	یازه‌بیلمشلرمی... کبی.

فعل تعجيلى

١٢٩ — حدثك سرعت وعجله ايله وقوعنى و اجراسنى بيان ايدن فعللره [فعل تعجيلى] تسميه اولنور [يازيوير. قيريوير] كبى.

فعل تعجيلى تشكيل ايتمك ايچون مثبتنده هر هانكى بر مصدرك مادۀ اصليه‌سنك اخرى متحرك اولانلره بر [ي] وساكن اولانلره يالكز بر [ى] حرفى علاوه اولندقدن‌صوكره [ويرمك] فعلنى قاتوب اشتقاقى انده يوروتمك ايله اولور. نته‌كيم امثلۀ مطرده‌سى بروجه آتيدر:

امر تعجيلى

حاضر — يازيوير يازيوير‌ك — يازيويركز
غائب — يازيويرسين يازيويرسينلر

نهى تعجيلى

حاضر - يازيويرمه. يازيويرميك-يازيويرميكز } بونلر غير
غائب - يازيويرمسون. يازيويرميكز } مستعملدر.

التزامئ تعجيلى

يازيويره‌يم. يازيويره‌سك. يازيويره.
يازيويره‌لم. يازيويره‌سكز. يازيويره‌لر

وجوبئ تعجيلى

يازيويرملى‌يم. يازيويرمليسك. يازيويرملى
يازيويرملى‌يز. يازيويرمليسكز. يازيويرمليلر

حال تعجيلى

يازيويرييورم. يازيويرييورسك. يازيويرييور
يازيويرييورز. يازيويرييورسكز. يازيويرييورلر

استقبال تعجيلى

يازيويره‌جگم. يازيويره‌جكسك. يازيويره‌جك
يازيويره‌جگز. يازيويره‌جكسكز. يازيويره‌جكلر

مضارع تعجيلى

يازيويريرم. يازيويريرسك. يازيويرير
يازيويريرز. يازيويريرسكز. يازيويريرلر

ماضئ شهودئ تعجيلى

يازيويردم. يازيويردك. يازيويردى
يازيويردك. يازيويردكز. يازيويرديلر

ماضئ نقلئ تعجيلى

يازيويرمشم. يازيويرمشسك. يازيويرمش
يازيويرمشز. يازيويرمشسكز. يازيويرمشلر

كبى اولوب بونلردن نهى صيغه‌لرى بوراده ممش اولديغى وجهله استعمال اولنميوب زيرده منفى صورتنده بيان اولنه‌جق حالده استعمال اولنور. برده مادهٔ اصليه‌نك اخرينه كتوريلن يالرى ويرمك اشتقاقاتيله متصل ومنفصل يازمق جائز اولوب هرهانگيسى قولاى كلير ومناسبت آلورسه وهانگيسى صورت التباسه ميدان ويرمزسه اولوجهله يازلمق

مناسبدر مثلا: اوقومقدن آلنورسه منفصل اولەرق [اوقويی ويرمك] گبی یازلمق لازمدر.

بونك منفی صورتی دخی ويرمك فعلنده اجرا اولنمق لازمکلیرسەده اکثر حالاتده منفیسی غیرمستعمل اولوب یالکز [نهی. مضارع. ماضیٔ شهودی] صیغەلرینك منفیلری مستعمل اولدیغندن وبونلردەده صورت نفی ويرمك مصدرنده دکل اصل اولان مادەده اعتبار اولنەرق شو:

نهی تعجیلی

حاضر – یازمايی ویر. یازمايی ویرك. یازمايی ویرکز

غائب – یازمايی ويرسون. یازمايی ويرسونلر.

مضارع تعجیلیٔ منفی

یازمايی ويريرم. یازمايی ويريرسك. یازمايی ويرير

یازمايی ويريرز. یازمايی ويريرسکز. یازمايی ويريرلر

منفیٔ ماضیٔ شهودیٔ تعجیلی

یازمايی ويردم. یازمايی ويردك. یازمايی ويردی

یازمايی ويردك. یازمايی ويردکز. یازمايی ويرديلر

صورتلری ظاهر اولور.

بونك استفهام صورتی ويرمك مصدرنده جاری اولورکه امثلەسی شو:

استفهامیٔ وجوبیٔ تعجیلی

یازيويرملی میيم . یازيويرملی میسك . یازيويرملیمی

یازيويرملی میيز. یازيويرملی میسکز. یازيويرملیلرمی

استفهامی حال تعجیلی

یازیویرییورمی‌یم . یازیویرییورمیسڭ . یازیویرییورمی
یازیویرییورمی‌یز . یازیویرییورمیسڭز . یازیویرییورلرمی

استفهامی استقبال تعجیلی

یازیویره‌جکمی‌یم . یازویره‌جکمیسڭ . یازیویره‌جکمی
یازیویره‌جکمی‌یز . یازیویره‌جکمیسڭز . یازیویره‌جکلرمی

استفهامی مضارع تعجیلی

یازیویرمی‌یم . یازیویرمیسڭ . یازیویرمی
یازیویرمی‌یز . یازیویرمیسڭز . یازیویرلرمی

استفهامی ماضیٔ شهودیٔ تعجیلی

یازیویردمی . یازیویردڭمی . یازیویردیمی
یازیویردکمی . یازیویردڭزمی . یازیویردیلرمی

استفهامی ماضیٔ نقلیٔ تعجیلی

یازیویرمشمی‌یم . یازیویرمشمیسڭ . یازیویرمشمی
یازیویرمشمی‌یز . یازیویرمشمیسڭز . یازیویرمشلرمی

فعل تعلیمی

۱۳۰ — حسب الایجاب [مادهٔ فعل . اسم . صفت . حاصل مصدر . اسم مصدر] ایله دیکر برمصدردن ترکیب ایله یاپیلان فعللره [تعلیمی] دینور .

١ — یازی یازمق
٢ — گوزل اولمق

کبی که بونك برنجیسنده یازی مادهٔفعلیله یازمق مصدرندن ایکنجیسنده گوزل صفتیله اولمق مصدرندن ترکب ایتدیکی مشاهده اولنه‌بیلور.

بو فعلك صورت اشتقاقی متضمن اولدیغی مصدرده اولوب اولنه کان مادهٔ فعل اسم صفت حاصل مصـدر اسم مصدرلر حاللریله دائما اشتقاقك اولنده ذکر اولنور اول مصدرك اشتقاقی ایسه بالاده محرر افعال بسیطه‌ده بیان اولنان اصـولده اولدیغندن بروجه زیر برر مثال تحریر اولندی.

امر تعلیمی

١ { حاضر– یازی یاز. یازی یازك – یازی یازگز
غائب – یازی یازسین. یازی یازسینلر }

٢ { حاضر– گوزل اول. گوزل اولك – گوزل اولگز
غائب – گوزل اولسون. گوزل اولسونلر }

٣ { حاضر– گورولدی ایت. گورولدی ایدك – گورولدی ایدگز
غائب – گورولدی ایتسون. گورولدی ایتسونلر }

نهی تعلیمی

١ { حاضر– یازی یازمه. یازی یازمیك – یازی یازمیگز
غائب – یازی یازمسون. یازی یازمسونلر }

٢ { حاضر– گوزل اولمه. گوزل اولمیك – گوزل اولمیگز
غائب – گوزل اولماسون. گوزل اولماسونلر }

التزامی تعلیمی

١ یازی یازه‌یم . یازی یازه‌سڭ . یازی یازه
یازی یازه‌لم . یازی یازه‌سڭز . یازی یازه‌لر

٢ گوزل اوله‌یم . گوزل اوله‌سڭ. گوزل اوله
گوزل اوله‌لم . گوزل اوله‌سڭز. گوزل اوله‌لر

وجوبی تعلیمی

١ یازی یازمالی‌یم . یازی یازمالیسڭ . یازی یازمالی
یازی یازمالی‌یز. یازی یازمالیسڭز . یازی یازمالیلر

٢ گوزل اولمالی‌یم. گوزل اولمالیسڭ . گوزل اولمالی
گوزل اولمالی‌یز. گوزل اولمالیسڭز . گوزل اولمالیلر

استقبال تعلیمی

١ یازی یازه‌جغم . یازی یازه‌جقسڭ . یازی یازه‌جق
یازی یازه‌جغز . یازی یازه‌جقسڭز . یازی یازه‌جقلر

٢ کتاب آله‌جغم . کتاب اله‌جقسڭ . کتاب آله‌جق
کتاب اله‌جقلر . کتاب اله‌جقسڭز . کتاب اله‌جقلر

٣ گوزل اوله‌جغم . گوزل اوله‌جقسڭ . گوزل اوله‌جقلر
گوزل اوله‌جغز . گوزل اوله‌جقسڭز . گوزل اوله‌جقلر

حال تعلیمی

٢ یازی یازییورم . یازی یازییورسڭ . یازی یازییور
یازی یازییورز . یازی یازییورسڭز . یازی یازییورلر

۳ گوزل اولییورم . گوزل اولییورسك . گوزل اولییور
گوزل اولییورز . گوزل اولییورسکز . گوزل اولییورلر

مضارع تعلیمی

۱ یازی یازارم . یازی یازارسك . یازی یازار
یازی یازارز . یازی یازارسکز . یازی یازارلر

۲ گوزل اولورم . گوزل اولورسك . گوزل اولور
گوزل اولورز . گوزل اولورسکز . گوزل اولورلر

ماضیٔ شهودیٔ تعلیمی

۱ یازی یازدم . یازی یازدك . یازی یازدی
یازی یازدق . یازی یازدکز . یازی یازدیلر

۲ گوزل اولدم . گوزل اولدك . گوزل اولدی
گوزل اولدق . گوزل اولدکز . گوزل اولدیلر

ماضیٔ نقلیٔ تعلیمی

۱ یازی یازمشم . یازی یازمشسك . یازی یازمش
یازی یازمشز . یازی یازمشسکز . یازی یازمشلر

۲ گوزل اولمشم . گوزل اولمشسك . گوزل اولمش
گوزل اولمشز . گوزل اولمشسکز . گوزل اولمشلر

کبی اولوب بونلرك استفهام ومنفی صورتلری دخی یالکز مصدرلرده جاری اولوب آرتق معلوم برکیفیت اولدیغندن تکثیر سواددن اجتناباً امثله تحریرینه لزوم کورلمدی .

١٣١ — *فائده*: مصدر عاملردن [ایتمك . ایلمك . قیلمق] مصدرلری شیوهٔ لسان اقتضاسنجه فعل تعلیمی اوله‌جقلری وقتده یالکز [صفت . اسم مصدر . حاصل مصدر] ایله ترکب ایدوب مادهٔ فعل واسمله ترکب ایتمزلر یعنی :

گوزل ایتمك . یاردم ایتمك . چالیم ایتمك
ناز ایلمك . جلوه ایلمك . کرم ایلمك
آجی قیلمق چاپراز قیلمق . گولنج قیلمق

دینورسه‌ده هیچ بروقتده :

گیتمش ایتمك . یازمش ایلمك . اولمش قیلمق.
او ایتمك . چاپر ایلمك . نردبان قیلمق

دینلمزکه بوکبی سوزلری لسانك شیوه‌سنه واقف اولمیان اجانب سویلرسه‌ده اهل لسانك آنلریده تصحیح ایتملری لازمدر.

وکذا [یاپمق] مصدری اکثریا اسملرله برلشوب بعضاً [گوزل. فنا] کبی صفتلرله ترکب ایدرسه‌ده سائرلریله ترکیب اولنماز یعنی :

گوزل یاپمق. فنا یاپمق. او یاپمق — دینوب
یاردم یاپمق. یازمش یاپمق اویون‌یاپمق — دینلمز

وکذا [اولمق] مصدری اکثریا صفتلرله و پك چوق اسملرله ترکب ایدوب الك زیاده استعمال اولنور

کسکین اولمق. ادم اولمق. گوزل اولمق

کبی کثیر الاستعمالدر. والحاصل فعل تعلیمی ترکیبنده شیوهٔ لسان عثمانی‌یه پك زیاده دقت اولنوب اکا گوره ترکیب لازمدر بناءً علیه

فرنكجه‌يه تقليد ايدن بعض ادملرك [حمامه گيتمك] يرنده [حمام آلمق] و امثالى مناسبتسز و لسانمزه تماميله غير موافق تركيبلرندن حذر ايتمليدر .

فعل مقاربه

١٣٢ -- معناى فعلينك قوهٔ قريبه‌يه كلديكنى اشعار ايتمك اوزره [يازمق] مصدرينك التزامى صيغه‌سندن بشقه هر هانكى بر مصدرك التزامى مفرد غائبيله مذكور [يازمق] مصدرينك ماضئ شهودى ونقليسندن تركيب ايديلن ايكى ماضى‌يه [فعل مقاربه] دينوركه بونك بشقه صيغه‌لرى اولمديغى كبى اشبو ايكى ماضينك ده يالكز مثبت صورتلرى اولوب منفى و استفهام جهتلرى دخى يوقدر. ومعناسى دخى [آزقالدى شويله اوليووردى] ديمكدركه امثله‌سى بروجه آتيدر .

ماضئ شهودئ مقاربه

دوشه يازدم.	دوشه يازدك .	دوشه يازدى
دوشه‌يازدق.	دوشه‌يازدكز .	دوشه‌يازديلر
قيره يازدم .	قيره يازدك .	قيره يازدى
قيره يازدق.	قيره يازدكز .	قيره يازديلر

ماضئ نقلئ مقاربه

دوشه يازمشم .	دوشه يازمشسك.	دوشه يازمش
دوشه يازمشز.	دوشه يازمشسكز.	دوشه يازمشلر
قيره يازمشم.	قيره يازمشسك .	قيره يازمش
قيره يازمشز.	قيره يازمشسكز .	قيره يازمشلر

کبی که [آز قالدی دوشیبوردم] . [آز قالدی قیریبوردم] مثالرینی ویررلر فقط بونلر درسعادت لساننده ساقط اولدقلری کبی ادبیات جدیده‌مزدن دخی مهجور اولدقلرندن استعمال ایچون دکل یالکز آثار عتیقه‌ده کورلدکلری حالده بیلنمك ایچون بورایه درج ایلدك .

فعل استمراری

۱۳۳ — بر ایشك دوامنی بیلدرمك اوزره استعمال اولنان فعللره [استمراری] دینورکه اساساً اوچ صورتده بولنورلر

برنجیسی . — فاعلك فعلده دوام و استمرارینی مبین اولاندرکه هرهانکی برالتزامی مفرد غائبیله [کورمك] مصدرینك ماضئ شهودی مفرد غائبی ایله ویا امرحاضریله ترکیب ایدیلان صیغه‌لردر [ایده کوردی . ایده کور . ایستیه کور] کبی .

ایکنجیسی . — فعلك مستقبلده استمرارینی مفید اولانلردرکه بونلر بعض التزامیلرك مفرد غائبیله [کیتمك . طورمق] مصدرلرینك امر غائبلرندن ترکیب اولنورلر

یایه کیتسون . یایه کیتسونلر
یازه طورسون . یازه طورسونلر . . کبی .

اوچنجیسی . — فعلك زمان ماضیدن حین تکلمه قدر استمرارینی مبین اولاندرکه بعض التزامیلرك مفرد غائبیله [کلمك] مصدرینك ماضیلرندن و [کیتمك] مصدرینك مضارعندن ترکیب اولنورلر

ماضئ شهودئ استمراری

قیره گلدم .	قیره گلدڭ .	قیره گلدی
قیره گلدك .	قیره گلدگز .	قیره گلدیلر
دگله یه گلدم .	دگله یه گلدڭ .	دگله یه گلدی
دگله یه گلدك .	دگله یه گلدگز .	دگله یه گلدیلر

ماضئ نقلئ استمراری

اوله گلمشم .	اوله گلمشسڭ .	اوله گلمش
اوله گلمشز	اوله گلمشسگز .	اوله گلمشلر
یازه گلمشم .	یازه گلمشسڭ .	یازه گلمش
یازه گلمشز .	یازه گلمشسگز .	یازه گلمشلر

مضارع استمراری

اوقویه گیدرم. اوقویه گیدرسڭ. اوقویه گیدر

اوقویه گیدرز. اوقویه گیدرسگز. اوقویه گیدرلر.

گیدرکه بونلر ترکیبده اکثریا ماضی ومضارعی برلشه‌رك وتأکید استمرار معناسنی ویره‌رك شو : [یازه گلمش یازه گیدر. اوله گلدك اوله گیدرز. قیره گلدڭ قیره گیدرسڭ] . کبی .

مرکبات خاصه

۱۳٤ — فعل اعانه واسطه‌سیله ترکیب وتشکیل ایدیلن [حکایه. روایت. شرط] فعللری مرکبات خاصه‌دندرکه آنلردن اول مذکور فعل اعانه‌یی بیلمك لازم کلدیکندن بروجه آتی اولا فعل اعانه بعده دیکرلری تعریف اولنمشدر.

فعل اعانه

۱۳۵ — فعل اعانه یالکز ماضی صورتلریله برده [شرطیه] تعبیر اولنان صورتی حائز بولنان فعلدرکه مذکور اوچ صورت شونلردر:

فعل اعانه ماضئ شهودیسی

ایدم .	ایدك .	ایدی
ایدك .	ایدکز .	ایدیلر

فعل اعانه ماضئ نقلیسی

ایمشم .	ایمشسك .	ایمش
ایمشز .	ایمشسکز .	ایمشلر

صیغهٔ شرطیه

ایسهم .	ایسهك .	ایسه
ایسهك .	ایسهکز .	ایسهلر

حکایهٔ فعلی

۱۳۶ — بسائطدن برینك مضمونی شهود طریقیله بیان ایتمك اوزره اول بسیطا ایله فعل اعانه نك ماضئ شهودیسندن ترکیب ایدیلان فعللره [حکایه فعلی] دینور که بونك [ماضئ شهودی. ماضئ نقلی. حال استقبال. مضارع. وجوبی. التزامی] صیغهلری اولدیغندن بروجه آتی تعریف اولنورلر.

حکایهٔ ماضئ شهودی

۱۳۷ — حکایه فعلنك ماضئ شهودیسی ایکی حال اوزره تشکیل اولنور.

برنجی حال — هرحانکی برماضیٔ شهودی مطردهسیله فعل اعانه ماضیٔ شهودیسی مفرد غائبندن ترکب ایدندر.

یازدم ایدی. یازدڭ ایدی. یازدی ایدی
یازدق ایدی. یازدڭز ایدی. یازدیلر ایدی .. کبی.

ایکنجی حال — هرهانکی بر ماضیٔ شهودی مفرد غائبیله فعل اعانه ماضیٔ شهودیسنك مطردهسندن ترکب ایدندر.

یازدی ایدم. یازدی ایدڭ. یازدی ایدی
یازدی ایدك. یازدی ایدڭز. یازدی ایدیلر ... کبی.

بونك برنجی حالی عمومی اولوب ایکنجی حال منفی واستفهاملرده یوقدر اشبو منفی واستفهاملر برنجی حاله کوره تصریف اولنور یعنی:

منفیده { یازمادم ایدی. یازمادڭ ایدی. یازمادی ایدی
یازمادق ایدی. یازمادڭز ایدی. یازمادیلر ایدی

استفهامنده { یازدممی ایدی. یازدڭمی ایدی. یازدیمی ایدی
یازدقمی ایدی. یازدڭزمی ایدی. یازدیلرمی ایدی

کبی اولور.

اشبو مثاللرده یازیلان صورتلر اشتقاق قاعدهسیله ترکیب اصولنه تماماً موافق ایسهده قدمادن بعضلریله محررین جدیدهمز فعل اعانهنك الف ویاسنی حذف ایله باقی قالان [دی]یی اصل اولان مادهٔ بسیطهیه ربط ایدهرك متصل صورتدهیازدیلری کبی بعض جمع متکلملردهبولنان فعل اعانه کافلرینی قافه قلب ایتدکاری وبوجهتله کلمهلرده برنسبت مبسوطه بولندیغی ایچون بزده بو اصوللری بوراده عیناً ارائه

ايتمكى مناسب كوروب اصل اولان اشتقاق جهتنه [انفصال صورتى] وديكرينه [اتصال صورتى] تسميه ايدەرك بروجه آتى مثاللرينى تحرير ايلدك وبوندن بويله كلەجكلرك جملەسندەدە هر بريچون اتصال وانفصال صورتلرينى بشقه بشقه كوستردك بونك انفصال صورتى بالادە يازلمش اولديغندن اتصال صورتيدە آتى يه تحرير اولندى :

مثبت

برنجى حالە كورە	يازدمدى . يازدكدى . يازديدى يازدقدى. يازدكزدى. يازديلردى
ايكنجى حالە كورە	يازديدم . يازديدك . يازديدى يازديدك. يازديدكز. يازديدلر

منفى

يازمادمدى . يازمادكدى . يازماديدى
يازماديدك . يازماديكز . يازماديديلر

استفهام

يازدميدى . يازدكميدى . يازديميدى
يازدقميدى . يازدكزميدى. يازديلرميدى

كبى اولوب كرك بونلرك كرك كلەجكلرك متصل ومنفصل صورتلرندن هرهانكيسى قرائتـه دها مناسب وحاله موافق اولورسه اول صورت ترجيح اولنمليدر .

حكايهٔ ماضئ نقلى

١٣٨ — بسائطدن هرهانكى برماضئ نقلينك مفرد غائبيله فعل اعانه ماضئ شهوديسى مطردەسندن تركب ايدن فعلدركه:

انفصال صورتی

یازمش ایدم. یازمش ایدك. یازمش ایدی
یازمش ایدك . یازمش ایدکز. یازمش ایدیلر

اتصال صورتی

یازمشدم. یازمشدك . یازمشدی
یازمشدق. یازمشدکز. یازمشدیلر

کبی اولوب کرك بونك کرکسه زیرده کله جکلرك منفی واستفهام صورتلری مسبوق حکایهٔ ماضیٔ شهودیده اولدیغی کبی فعل اعانه‌ده دکل اصل اولان ماده‌ده معتبر اولوب طبقی آنك کبی تصریف اولنورلر نته‌کیم:

منفیه‌ده

انفصال صورتی
یازمامش ایدم. یازمامش ایدك . یازمامش ایدی
یازمامش ایدك . یازمامش ایدیکز. یازمامش ایدیلر

اتصال صورتی
یازمامشدم. یازمامشدك . یازمامشدی
یازمامشدق. یازمامشدکز. یازمامشلردی

استفهامیه‌ده

انفصال صورتی
یازمشمی ایدم. یازمشمی ایدك. یازمشمی ایدی
یازمشمی ایدك. یازمشمی ایدکز. یازمشمی ایدیلر

اتصال صورتی
یازمشمیدم. یازمشمیدك . یازمشمیدی
یازمشمیدك. یازمشمیدکز. یازمشمیدیلر... کبیدر.

حكايهٔ حال

١٣٩ — بسائطدن هرهانكى برحالك مفرد غائبيله فعل اعانه ماضئ شهودى مطردهسندن تركب ايدر نتهكيم :

مثبتهده

انفصال	يازييورايدم.	يازييورايدڭ .	يازييورايدى
	يازييورايدك.	يازييورايدڭز.	يازييورايديلر
اتصال	يازييوردم.	يازييوردڭ.	يازييوردى
	يازييوردق.	يازييوردڭز.	يازييورلردى

منفيهده

انفصال	يازمييور ايدم.	يازمييورايدڭ.	يازمييورايدى
	يازمييور ايدك.	يازمييور ايدڭز.	يازمييور ايديلر
اتصال	يازمييوردم.	يازمييوردڭ.	يازمييوردى
	يازمييوردق.	يازمييوردڭز.	يازمييورلردى

استفهاميهده

انفصال	يازييورمى‌ايدم.	يازييورمى‌ايدڭ.	يازييورمى‌ايدى
	يازييورمى‌ايدك.	يازييورمى ايدڭز.	يازييورمى‌ايديلر
اتصال	يازييورميدم.	يازييورميدڭ .	يازييورميدى
	يازييورميدك.	يازييورميدڭز .	يازييورلرميدى

حكايهٔ استقبال

١٤٠ — بسائطدن هرهانكى براستقبالك مفرد غائبيله فعل اعانه ماضئ شهوديسنك مطردهسندن تشكل ايدندر نتهكيم:

مثبته

انفصال	یازه‌جق ایدم . یازه‌جق ایدك .	یازه‌جق ایدڭ . یازه‌جق ایدکز .	یازه‌جق ایدی یازه‌جق ایدیلر
اتصال	یازه‌جقدم . یازه‌جقدق .	یازه‌جقدڭ . یازه‌جقدکز .	یازه‌جقدی یازه‌جقلردی

کبی اولوب منفیده [یازمیه‌جق ایدم . یازمیه‌جقدم ... الی اخره] واستفهامده‌ده [یازه‌جقمی ایدم . یازه‌جقمیدم ... الی اخره] صورتیله تصریف اولنور .

حکایهٔ مضارع

۱٤۱ — بسائطدن هرهانکی برمضارعك مفرد غائبیله فعل اعانه ماضئ شهودیسندن ترکب ایدر .

انفصال	یازار ایدم . یازار ایدك .	یازار ایدڭ . یازار ایدکز .	یازار ایدی یازار ایدیلر
اتصال	یازاردم . یازاردق .	یازاردڭ . یازاردکز .	یازاردی یازارلردی

کبی اولوب منفی و استفهام صورتلری مضارعده جاری اوله‌رق [یازمازایدم . یازمازدم] و[یازمازمی‌ایدم . یازمازمیدم] کبی تصریف اولنور .

حکایهٔ وجوبی

۱٤۲ — بسائطدن هر هانکی بروجوبی صیغه‌سنك مفرد غائبیله فعل اعانه ماضئ شهودیسی مطرده‌سندن ترکب ایدندر .

انفصال	يازمالى ايدم .	يازمالى ايدكُ .	يازمالى ايدى
	يازمالى ايدك .	يازمالى ايدكز .	يازمالى ايديلر
اتصال	يازماليدم.	يازماليدكُ .	يازماليدى
	يازماليدق.	يازماليدكز.	يازماليديلر

كبى اولوب بونك منفى واستفهام صورتلرى فعل وجوبده جارى اوله رق [يازماملى ايدم. يازماملیدم] و [يازماملیمى ايدم. يازماملیمیدم] كبى تصريف اولنورلر .

حكايهٔ التزامى

١٤٣ ــ بسائطدن هرهانكى التزامى مفرد غائبيله فعل اعانه ماضئ شهوديسى مطردهسندن تركب ايدر انجق بونك اتصال صورتنده التزامينك هاسى الفه قلب اولنور.

انفصال	يازه ايدم.	يازه ايدكُ .	يازه ايدى
	يازه ايدك.	يازه ايدكز.	يازه ايديلر
اتصال	يازايدم.	يازايدكُ.	يازايدى
	يازايدق.	يازايدكز .	يازايديلر

كيدر. بونك انفصال صورتى استعمال اولنماز ومنفيسى ينه التزاميده جارى اوله رق [يازميه ايدم. يازمييدم] دينوب استفهام صورتى يوقدر.

روايت فعلى

١٤٤ ــ بسائطدن برينك مضمونتى نقل وروايت صورتيله بيان ايدن صيغه لره [روايت فعلى] دينوركه طبق حكايه فعلى كبى تركيب اولنور انجق بوراده فعل اعانه نك ماضئ نقليسى استعمال اولنور وبوسببه

مبنى بونك ماضئ شهوديسى يوقدر استفهام ومنفى خصوصاتيده سابقلرى كبى اولديغندن يالكز مثبتلر ايچون بروجه آتى بر مثال تحرير اولندى:

روايت ماضئ نقلى

انفصال	يازمش ايمشم .	يازمش ايمشسك .	يازمش ايمش
	يازمش ايمشز .	يازمش ايمشسكز .	يازمش ايمشلر

بونك اتصال صورتى يوقدر.

روايت حال

انفصال	يازييور ايمشم	يازييور ايمشسك .	يازييور ايمش
	يازييور ايمشز.	يازييور ايمشسكز.	يازييور ايمشلر
اتصال	يازييورمشم.	يازييورمشسك.	يازييورمش
	يازييورمشز.	يازييورمشسكز.	يازييورمشلر

روايت استقبال

انفصال	يازه جق ايمشم.	يازه جق ايمشسك.	يازه جق ايمش
	يازه جق ايمشز .	يازه جق ايمشسكز .	يازه جق ايمشلر
اتصال	يازه جقمشم .	يازه جقمشسك .	يازه جقمش
	يازه جقمشز.	يازه جقمشسكز .	يازه جقلرمش

روايت مضارع

انفصال	يازار ايمشم .	يازار ايمشسك .	يازار ايمش
	يازار ايمشز .	يازار ايمشسكز.	يازار ايمشلر
اتصال	يازارمشم .	يازارمشسك.	يازارمش
	يازارمشز .	يازارمشسكز.	يازارلرمش

روایت وجوبی

انفصال	یازمالی ایمشم .	یازمالی ایمشسك .	یازمالی ایمش
	یازمالی ایمشز .	یازمالی ایمشسگز .	یازمالی ایمشلر
اتصال	یازمالیمشم .	یازمالیمشسك .	یازمالیمش
	یازمالیمشز .	یازمالیمشسگز .	یازمالیلرمش

روایت التزامی

انفصال	یازه ایمشم.	یازه ایمشسك .	یازه ایمش
	یازه ایمشز .	یازه ایمشسگز .	یازه ایمشلر
اتصال	یازایمشم .	یازایمشسك .	یازایمش
	یازایمشز .	یازایمشسگز .	یازایلرمش

کیدرکه بونك التزامیسنده‌کی انفصال صورتی استعمال اولنماز.

{ فعل شرطی }

۱٤٥ — بسائطدن برینك مضمونتی شرط طریقیله بیان ایدن فعللره [شرطی] دینورکه بونلرده طبق حکایه‌فعلی کبی اولوب انجق بونلر فعل اعانه‌نك شرطیۀ مطرده‌سیله ترکب ایدرلر. منفی صورتیده انلرکبی اولوب استفهامی صورتی یوقدر بناءً علیه مثبتلردن بروجه آتی برر مثال یازلدی.

ماضیٔ شهودیٔ شرطی

انفصال صورتی

برنجی حالده	یازدم ایسه .	یازدك ایسه .	یازدی ایسه
	یازدق ایسه .	یازدگز ایسه ،	یازدیلر ایسه
ایکنجی حالده	یازدی ایسه‌م.	یازدی ایسه‌ك .	یازدی ایسه
	یازدی ایسه‌ك .	یازدی ایسه‌گز .	یازدی ایسه‌لر

— و —

ار ایسه‌م . ار ایسه‌ك . ار ایسه } شرطی
ار ایسه‌ك . ار ایسه‌ڭز . ار ایسه‌لر }
حاصل اولدیغی كبی .

ایكنجی باب

خصوصی صیغه‌لر

١٤٧ — كلمه‌لری بربرلرینه كوزلجه ربطه سبب اولوب امثلهٔ مطرده‌لری اولمیان صیغه‌لر خصوصی صیغه‌لردن عبارتدركه بونلر دخی بسیط ومركب اولمق اوزره ایكی درلودرلر .

بسیط اولانلرینه [ربط صیغه‌لری] ومركبلرینه [خصوصی مركبلر] تسمیه اولندیغندن بروجه آتی هربری بشقه بشقه تعریف اولندی .

ربط صیغه‌لری

١٤٨ — تركیده كلماتی یكدیكرینه برمناسبت لطیفه ایله ربط ایدوب [عطفیه. تعقیبیه. ابتدائیه. انتهائیه. توقیتیه. حال تركیبی. صله]ناملریله یدی صیغه واردركه اهمیت مخصوصه‌لری جهتیله بروجه آتی تفصیل اولنمشدر.

صیغهٔ عطفیه

١٤٩ — بر فعلی كندیسنه ربط ایدوب دائما اول فعلك دلالت ایتدیكی زمان ومعنایه تعلق ایدن كلمه‌یه [صیغهٔ عطفیه] دینور .

صیغهٔ عطفیه تشكیلی ایچون مادهٔ اصلیه‌نك اخری ساكن اولانلرینه (وب) ومتحرك اولانلرینه (یوب) علاوه ایتمك لازمدر .

ساکنلرده { یازمق ـ دن ـ یازوب
ازمك ـ « ـ ازوب

متحرکلرده { اوینامق ـ « ـ اوینایوب
دیله‌مك ـ « ـ دیله‌یوب
اوقومق ـ « ـ اوقویوب
قازیمق ـ « ـ قازییوب

کیدرکه بونلر عباره اره‌سنده:

١ ـ یازوب بوزییور

٢ ـ اوزایوب قالیرسه

صورتلرنده بولنورلرکه بونلردن:

برنجیده اولان [یازوب] معطوفی اولان [بوزییور] کبی حال معناسنده یعنی [یازییور] دیمکدر.

اوچنجیده اولان [اوزایوب] معطوفی اولان [قالیرسه] کبی مضارع شرطی معناسنده یعنی [اوزارسه] دیمکدر.

صیغهٔ تعقیبیه

١٥٠ — مضمونی مابعدنده‌کی فعلك تعقیب ایلمسنه دلالت ایدن صیغه‌یه [تعقیبیه] دینور.

بونك تشکیلی مادهٔ اصلیه‌نك اخری ساکن اولانلرده مکسور قیلندقدن و متحرکلرده بر یا زیاده ایتدکدن صوکره ثقیللره [یجق] وخفیفلره [یجك] علاوه‌سیله اولور:

ساکنلرده { یازمق ـ دن ـ یازیجق
ازمك ـ « ـ ازیجك

بونك صورت تشكيلى فعل التزامى مفرد غائبك آخرينه ثقيللرده [رَق] خفيفلرده [رَكْ] علاوه‌سندن عبارتدر.

يازه - دن - يازه‌رق
ايده - « - ايده‌رك
قاله - « - قاله‌رق
اغلايه - « - اغلايه‌رق

كبى ايسه‌ده بعضاً يكديكرينه مناسبتى اولان ايكى فعل التزامى مفرد غائبلرى يان‌يانه ايراد اولنه‌رق بلا ادات حال تركيبى معناسنى ويرر.

دوشه قالقه كلدى
صچرايه صچرايه كيتدى

تركيبلرنده واقع [دوشه قالقه] و[صچرايه صچرايه] سوزلرى كبى.

صيغهٔ صله

١٥٥ — ماضئ شهودى جمع متكلمى ايله استقبال مفرد غائبنك مصدر وصفت معناسنده استعمالنى مبين اولان صيغه‌يه [صله] دينور. بونك تشكيلى بسائطدن ومركباتدن اولديغنه كوره ايكى نوعدر.

بسائطده اولانلر.— ماضئ شهودينك جمع متكلمى ايله استقبالك مفرد غائبى آخرلرى مكسور قيلنوب علامت اوله‌رق ماضيده حرف اخيرك اولنه وآخرينه برر ياء ومضارعده يالكز آخرينه بر ياكتورمكله حاصل اولور:

ماضيده
يازدق - دن - يازديغى
ازدك - « - ازديكى

مضارعده
يازه‌جق - « - يازه‌جغى
ازه‌جك - « - ازه‌جكى

كبى كه بونلرك جمعى جائز اولديغى مثللو ضمائر اضافيه الوب او صورتله تصريف اولنورلرفقط بوحالده آخرلرنده‌كى يالر حذف اولنور.

ماضيده { يازديغم . يازديغك . يازديغى
يازديغمز. يازديغكز . يازدقلرى }

مضارعده { يازه‌جغم. يازه‌جغك. يازه‌جغى
يازه‌جغمز. يازه‌جغكز. يازه‌جقلرى ... كبى. }

مركب اولان مصدرلر .ـ مركبات عامه‌دن [بيلمك. ويرمك] ايله اولان مصدر بسيطده اعتبار اولنه‌رق

[يازه‌بيلديگى . يازيويرديگى . يازى يازديغى]

صورتلرنده تشكل ايتديكى مثللو [ايدوگى. اولديغى. بولنديغى. اوله‌جغى بولنه‌جغى] صله‌لرى ايله برمصدرك آخرينه [ده] علاوه وبعده بونلر قاتيله‌رق [كسمكده‌ايدوگى. چالمقده‌اولديغى. المقده بولنديغى. يازمقده اوله‌جغى. يازلمقده بولنه‌جغى] كبى مركب صله‌لر حاصل اولور.

خصوصى مركبلر

١٥٦ ــ تركجه‌ده خصوصى اوله‌رق ايكى مركب صيغه واردركه بونلره [مفاجئه] و[استقرار] صيغه‌لرى تعبير اولنور.

صيغهٔ مفاجئه

١٥٧ ــ اكسزين معناسنى مشعر اوله‌رق [چيقمق] مصدرينك التزامى مفردغائبيله كلمك ماده‌سندن تركب ايدن [چيقه‌كلدى] كلمهٔ مركبه‌سندن عبارتدر.

استقرار صيغه‌سى

١٥٨ ــ كنديسنده استقرار معناسى اوله‌رق بعض التزامى مفرد

غائبلریله [قالمق] ماده‌سندن ترکب ایدرك ماضی و امر صیغه‌لرینی تشکیل ایدرلر.

ماضیٔ شهودی

طوکه قالدم . طوکه قالدك . طوکه قالدی

طوکه‌قالدق . طوکه‌قالدکز . طوکه‌قالدیلر

و

باقه‌قالدم . باقه‌قالدك . باقه‌قالدی

باقه‌قالدق . باقه‌قالدکز. باقه‌قالدیلر

ماضیٔ نقلی

اویویه قالمشم . اویویه قالمشسك . اویویه‌قالمش

اویویه‌قالمشز . اویویه‌قالمشسکز . اویویه‌قالمشلر

امر حاضر

باقه‌قال . باقه‌قالك . باقه‌قالکز

باقه‌قالسون. باقه‌قالسونلر . . . کبی .

باب ثالث

{ فرع اول }

١٥٩ — مصدرلردن اسم وصفت معنالرینی مبین اولمق اوزره تشکیل ایدیلن صیغه‌لره فرع فعل دینورکه بونلر [صفات مشتقه] و [اسماء مشتقه] ناملریله ایکی نوع اولدقلرندن بروجه آتی آیری آیری نوعلرله تصریف اولندیلر.

نوع اول
{ صفات مشتقه }

١٦٠ — فعلدن مشتق اولان صفتلر [اسم فاعل. اسم مفعول. مبالغهٔ فاعل. صفت مشبهه]ناملريله درت طاقم كلمه‌دن عبارتدر.

اسم فاعل

١٦١ — معناى مصدرى ايله متصف اولان يعنى حدثك فاعلنى بيلديرن كلمه‌لره [اسم فاعل] دينور.

بونك تشكيلى ايچون مادهٔ اصليه‌نك آخرى متحرك اولانلرندن ثقيللره [يانْ] خفيفلره [يَنْ] و آخرى ساكن اولانلردن ثقيللره [آن] وخفيفلره يالكز برنون ساكنه علاوه ايتمك لازمدر.

متحركلرده { اوقومق ـ دن ـ اوقويان
ديله‌مك ـ « ـ ديله‌ين }

ساكنلرده { قيرمق ـ « ـ قيران
ازمك ـ « ـ ازن }

كيدر انجق اسم فاعل برآدمه صفت مخصوص اولور برنوع كار وكسبه وياخود برصنعته اختصاص بيان ايدرسه اولوقت مادهٔ اصليه‌نك آخرى متحرك اولانلرينه [يجى] وساكن اولانلرينه [يجى] علاوه اولنور.

ساكنلرده { اوقومق ـ دن ـ اوقويجى
بيله‌مك ـ « ـ بيله‌يجى }

متحركلرده { يازمق ـ « ـ يازيجى
كسمك ـ « ـ كسيجى . . . كبى }

اشبو اسم فاعللر ترکجه اصولیله جمعلندکلری کبی ضمائر اضافیه دخی آلورلر.

اوقویانلر . یازانلر . یازیجیلر

و

اوقویانم . اوقویانك . اوقویان
اوقویانمز . اوقویانکز . اوقویانلری

و

اوقویجیم . اوقویجیك . اوقویجیسی
اوقویجیمز . اوقویجیکز . اوقویجیلری ... کبی.

اسم مفعول

١٦٣ — معنای مصدری ایله متصف اولان مفعوله یعنی حدثك تعلق ایتدیکی شیئه صفت اولان کلمه‌لره [اسم مفعول] دینور.

بونك تشکیلی طبق اسم فاعل کبی ایسه ده اسم فاعل معلوملردن بو اسم مفعول مجهوللردن یاپیلور بناءً علیه مجهولی اولمیان فعللرك اسم مفعولی یوقدر.

یازلمق — دن — یازیلان
کسلمك — « — کسیلن
اوریلمق — « — اوریلان
اوقونمق — « — اوقونان

کیدر انجق بعض کره مجهولك ماضئ نقلی مفرد غائبی ایله بعض مصدر تخفیفلر دخی اسم مفعول کبی استعمال اولنورلر.

یازلمش کاغد . ⎫
بوزلمش یازی . ⎭ ١

یازمه کتاب . ⎫
باصمه کتاب . ⎭ ٢ . . . کبی.

بعض کره ادات مصدرك یرینه (لی. لو) کلمه‌رك اسم مفعول اولور .

قاپامق ـ دن ـ قاپالی
اصمق ـ « ـ اصیلی
صاقلامق « ـ صاقلی ... کبی .

مبالغهٔ فاعل

١٦٣ ـ فاعلده مبالغه معناسنی ویرن کلمه‌لره [مبالغهٔ فاعل] دینور که هرمصدردن مطرداً کلیوب بعض مصدرلردن کلور وکلنلردنده مادهٔ اصلیه‌نك آخرینه آهنك لسانه تبعاً [کن . گن . قان . غان . گچ . گیچ . غاچ . غیچ] علاوه‌سیله اولور .

آ کرمق ـ دن ـ آ کرغان
آلشمق ـ « ـ آلشقان
چالشمق ـ « ـ چالشقان
شاشیرمق ـ « ـ شاشیرغان
صاقنمق ـ « ـ صاقنغان
صاورمق ـ « ـ صاورغان
طالمق ـ « ـ طالغیچ
یاپیشمق ـ « ـ یاپیشقان
یاکلمق ـ « ـ یاکلغان
ایصرمق ـ « ـ ایصرغان
صیرتمق ـ « ـ صیرتقان
صیقلمق ـ « ـ صیقلغان
صیوشمق ـ « ـ صیوشقان
ایشتمك ـ « ـ ایشتکن

چكشمك ـ دن ـ چكشگن
بيلمك ـ « ـ بيلگچ
دوكمك ـ « ـ دوكشگن
سوزمك ـ « ـ سوزگج
يوزمك ـ « ـ يوزگج
اوشنمك ـ « ـ اوشنگن
اوتانمق ـ « ـ اوتانغاج
صوقلمق ـ « ـ صوقلغان
صولومق ـ « ـ صولوغان
طولانمق ـ « ـ طولانغاج
اوصانمق ـ « ـ اوصانغان
اونوتمق ـ « ـ اونوتقان .. كبی .

صفت مشبهه

۱٦٤ ـــ بر وصفك بر ذاتده ويا بر شيده ثابت اولوب دوام اوزره بولنديغنی بيان ايدن صيغه‌يه [صفت مشبهه] دينور .

بوصيغه دخی مبالغه‌كبی هر فعلدن مشتق اولمازسه‌ده اكثريسندن ياپيله‌بيلور وبوده اساساً اوچ وجهله اولور .

وجه اول .ـــ مادهٔ اصليه‌نك اخری متحرك اولان بعض مصدرلردن يالكز ادات مصدرك ميمنی حذف ايتمكله اولور .

آجيمق ـ دن ـ آجيق
ادامق ـ « ـ اداق
اقسامق ـ « ـ اقساق
ايصلامق ـ « ـ ايصلاق

فیرلامق ــ دن ــ فیرلاق
ایستمك ــ « ــ ایستك
ایشلمك ــ « ــ ایشلك
دیله‌مك ــ « ــ دیله‌ك
چورومك ــ « ــ چوروك
یورومك ــ « ــ یوروك
اوینامق ــ « ــ اویناق
صوغومق ــ « ــ صوغوق
اوغرامق ــ « ــ اوغراق
بودامق ــ « ــ بوداق
بونامق ــ « ــ بوناق ... کبی .

وجه ثانی.— مادهٔ اصلیه‌نك اخری ساکن اولانلرده مصدرمیمنك یرینه بر یا ویاخود واو کتورمکدر .

آچمق ــ دن ــ آچیق
آرتمق ــ « ــ آرتیق
آصمق ــ « ــ آصیق
آقمق ــ « ــ آقیق
آلمق ــ دن ــ آلیق
آیرمق ــ « ــ آیریق
آیمق ــ « ــ آییق
باتمق ــ « ــ باتیق
بارشمق ــ « ــ بارشیق
باصمق ــ « ــ باصیق

چاتمق ـ دن ـ چاتيق
چالمق ـ « ـ چاليق
دانشمق ـ « ـ دانشيق
صاپمق ـ « ـ صاپيق
صاچمق ـ « ـ صاچيق
صارمق ـ « ـ صاريق
قاتمق ـ « ـ قاتيق
قاچمق ـ « ـ قاچيق
قاصمق ـ « ـ قاصيق
قماشمق ـ « ـ قماشيق
يارمق ـ « ـ ياريق
ياتمق ـ « ـ ياتيق
دشمك ـ « ـ دشيك
دگشمك ـ « ـ دگشيك
سرپمك ـ « ـ سرپيك
گچمك ـ « ـ گچيك
گرمك ـ « ـ گريك
كسمك ـ « ـ كسيك
صيرمق ـ « ـ صيريق
قيرپمق ـ « ـ قيرپيق
قيرمق ـ « ـ قيريق
قيزارمق ـ « ـ قيزاريق
قيصمق ـ « ـ قيصيق
ييلشمق ـ « ـ ييلشيق

بیتشمك ـ دن ـ بیتشیك
شیشمك ـ « ـ شیشیك
ییقمق ـ « ـ ییقیق

(٢)

اورتمك ـ دن ـ اورتوك
دوكمك ـ « ـ دوكوك
دوشمك ـ « ـ دوشوك
سوزمك ـ « ـ سوزوك
اویمق ـ « ـ اویوق
بوزمق ـ « ـ بوزوق
بوغمق ـ « ـ بوغوق
صولمق ـ « ـ صولوق
طوكمق ـ « ـ طوكوق
قوپمق ـ « ـ قوپوق
یولمق ـ « ـ یولوق
طوتمق ـ « ـ طوتوق
طورمق ـ « ـ طوروق
یومق ـ « ـ یوموق... كبی.

وجه ثالث ـ بعض مصدرلرك ادات مصدرلرینی خفیفلرده [كون. گون. كین. گین] وثقیللرده [نون. قین. غون. غین] صورتلرینه قلب ایتمكدر.

١ { دوزمك ـ دن ـ دوزگون
سورمك ـ « ـ سورگون
سوزمك ـ « ـ سوزگون

٢
بیتمك ـ دن ـ بیتگین
پیشمك ـ « ـ پیشگین
شیشمك ـ « ـ شیشگین
كچمك ـ « ـ كچگین

٣
ازمك ـ « ـ ازگین
بزمك ـ « ـ بزگین
گرمك ـ « ـ گرگین

٤
جوشمق ـ « ـ جوشقون
آشمق ـ « ـ آشقین
طاشمق ـ « ـ طاشقین
چاتمق ـ « ـ چاتقین

٥
اولمق ـ « ـ اولغون
یورمق ـ « ـ یورغون
بوزمق ـ « ـ بوزغون
صولمق ـ « ـ صولغون
طولمق ـ « ـ طولغون
طورمق ـ « ـ طورغون

٦
صالمق ـ « ـ صالغین
[بایمق] ـ « ـ بایغین
پایمق ـ « ـ پایغین
یانمق ـ « ـ یانغین
قیزمق ـ « ـ قیزغین
بیلمق ـ « ـ بیلغین
طالمق ـ « ـ طالغین
شاشمق ـ « ـ شاشغین . . .

کبی که بونلردن بعضلری و ازجمله [بایغین. چیلغین . قیزغین یلغین. طالغین. شاشقین] کلمه‌لری مبالغهٔ فاعل نوعندن دخی عد اولنورلر .

١٦٥ — فائده : جودت پاشا حضرتلرینك طرز جدیدقواعد عثمانیه‌سنده محرر اولان فقرهٔ آتیه شایان مطالعه موادّدن اولمغله عیناً درج اولندی . شویله‌که:

[صفت مشبهه‌لر فعل لازمدن مشتق اولورلرسه فاعلك وصفی اولوب اسم فاعله بکزرلر و اکر فعل متعدیدن مشتق اولورلرسه مفعولك وصفی اولوب اسم مفعوله بکزرلر فقط اسم فاعل ایله اسم مفعول حدوثه وصفت مشبهه‌لر ثبوته دلالت ایدرلر .

مثلا : فلان یرده اورکن حیوان وقیریلان عربه دینلدکده اورکن اسم فاعلی ایله قیریلان اسم مفعولی اورکمك وقیرلمق فعللرینك حدوث ووقوعنه دلالت ایدر اما اورکك حیوان وقیریق عربه دینلدکده اورککلك حیوانده وقیریقلق عربه‌ده بر صفت ثابته ومستمره اولدیغی ثابت اولور]

نوع ثانی

اسماء مشتقه

١٦٦ — مصدرلردن مشتق اولان اسملر [اسم مکان . اسم زمان. اسم آلت] دنیلن اوچ صیغه اولوب بروجه آتی بیان اولنورلر.

اسم مکان

١٦٧ — برفعلك وقوعی مکانی بیلدیرمك اوزره اول فعلدن مشتق اولان اسملره [اسم مکان] دینور.

صورت اشتقاقی ادات مصدری [آق] صورتنه تحویلدن عبارتدر فقط بالطبع هر مصدرده اسم مکان اوله میه جغندن قاعده کلنلر آتیده یازلمشدر.

باتمق – دن – باتاق
قاینامق – « – قایناق
یاتمق – « – یاتاق
یایلامق – « – یایلاق
قیشلامق – « – قیشلاق
اوتلامق – « – اوتلاق
اوتورمق – « – اوتوراق
طورمق – « – طوراق
قونمق – « – قوناق . . . کبی.

اسم زمان

۱۶۸ – برفعلك وقوعی زمانی بیلدیرمك اوزره اول فعلدن یاپیلان کلمه یه [اسم زمان] دینور.

صورت تشکیلی اسم فاعل اسم مفعول ایله ماضیٔ نقلی جمع متکلمی اخرینه بر [ده] علاوه سندن عبارتدر.

اسم فاعلدن – یازانده . چالانده . گچنده . گلنده
اسم مفعولدن – یازیلانده. چالینانده. قیریلانده. بوزولانده
ماضیدن – یازدقده. چالدقده . گچدکده. گلدکده

گیدرکه بونلرك اسم فاعل و اسم مفعولدن مشتق اولانلری ایچنده [گچنده] لفظندن ماعداسی مهجور اولوب آرده صره ماضی جمع متکلمندن اولانلری استعمال اولنور.

اسم آلت

١٦٩ ـ برفعلده مستعمل آلته دلالت ایتمك اوزره اول فعلدن مشتق اولان کلمه یه [اسم آلت] دینور .

بودخی دیکرلری کبی بالطبع هرمصدردن کلمز ایسه‌ده کلنلردن ادات مصدرك یرینه [ك. ق. کی. گی. قی. غی] علاوه‌سیله اولور :

١ { اسنه‌مك ـ دن ـ اسنك
الـه‌مك ـ « ـ الك
دوشه‌مك ـ « ـ دوشه‌ك }

٢ـ طرامق ـ « ـ طراق

٣ـ کسمك ـ « ـ کسکی

٤ { سورمك ـ « ـ سورگی
سوزکی ـ « ـ سوزگی }

٥ { آصمق ـ « ـ آصقی
باصمق ـ « ـ باصقی }

٦ { چالمق ـ « ـ چالغی
صارمق ـ « ـ صارغی . . . کبی. }

١٧٠ ـ اشبو اسماء مشتقه‌دن اسم مکانلرله اسم آلتلر سائر اسملر کبی لر ایله جمعلنوب ضمائر اضافیه دخی اولورلر .

اسم مکانلرده { یایلاغم . یایلاغك. یایلاغی
یایلاغمز. یایلاغکز. یایلاقلری }

اسم آلتلرده { طراغم . طراغك. طراغی
طراغمز. طراغکز. طراقلری . . . کبی . }

١٧١ — تركى مصدرلردن حاصل اولان كلمات بسيطلرده اوتوز ايكى ومركبلرده اللى آلتى نوع اولوب جملەسنى براردە كوسترمك وضبطلرينى تسهيل ايتمك ايچون ثقيل وخفيف ايكى مصدره كوره هر برينك برر كلمەسى وفعللرك غائب صورتلرندن برر دانەسى تحرير اولندى.

مصادر مركبه

اقتدارى

مصدر اقتدارى = چاله بيلمك
التزامىٔ « = چاله بيل
وجوبىٔ « = چاله بيلملى
استقبال « = چاله بيلەجك
حال « = چاله بيليور
مضارع « = چاله بيلير
ماضىٔ نقلى « = چاله بيلمش
ماضى شهودى « = چاله بيلدى

تعجيلى

مصدر تعجيلى = چاليويرمك
التزامىٔ « = چاليويره
وجوبىٔ « = چاليويرملى
استقبال « = چاليويرەجك
حال « = چاليويرييور
مضارع « = چاليويرر
ماضىٔ نقلى « = چاليويرمش
ماضىٔ نقلى « = چاليويردى

تعلیمی

مصدر تعلیمی	= چالغی چالمق
امر حاضر «	= چالغی چال
امر غائب «	= چالغی چالسون
نهی حاضر «	= چالغی چالما
نهی غائب «	= چالغی چالماسون
التزامیٔ «	= چالغی چاله
وجوبیٔ «	= چالغی چالمالی
استقبال «	= چالغی چاله‌جق
حال «	= چالغی چالییور
مضارع «	= چالغی چالار
ماضیٔ نقلی «	= چالغی چالمش
ماضیٔ شهودی «	= چالغی چالدی

حکایه فعلی

التزامی	= چالایدی
وجوبی	= چالمالیدی
استقبال	= چاله‌جقدی
حال	= چالییوردی
مضارع	= چالاردی
ماضیٔ نقلی	= چالمشدی
ماضیٔ شهودی	= چالدیدی

روایت فعلی

التزامی = چالایمش
وجوبی = چالمالیمش
استقبال = چاله‌جقمش
حال = چالیوریمش
ماضیٔ نقلی = چالمش ایمش

فعل شرطیٔ مرکب

التزامی = چالسه
وجوبی = چالمالیسه
استقبال = چاله‌جقسه
حال = چالییورسه
مضارع = چالارسه
ماضیٔ نقلی = چالمش ایسه
ماضیٔ شهودی = چالدیسه

مرکب خصوصیلر

صیغهٔ مفاجئه = چیقه کلدی
صیغهٔ استقراری = باقه‌قالدی
مرکب صله = چالمقده‌اولدیغی ... کبی .

ختام

(قصبار مطبعه‌سی)

خواجهٔ لسان عثمانی

لسان عثمانینك [مفردات. مركبات. ادبيات] قواعدینی حاوی درت مجلددن مركبدر

برنجی جلدك — اوچنجی كتابی

علم

صرف عربی

محرری

اركان حربيه قائممقاملرندن مناسترلی

محمد رفعت

معارف نظارت جلیله سنك رخصتیله طبع اولنمشدر

درسعادت

(قصبار مطبعه سی) باب عالی جاده سنده نومرو ٢٥

صاحب و ناشری : كتابچی قصبار

١٣١١

قصباز
مطبعه کتبخانه ومجلدخانه‌سی
باب عالی جاده‌سنده نومرو ۲۳ و ۲۵ و ۲۷
Librairie
Kasbar

علم صرف عربی

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

مُقَدِّمَه

١ ــ لسان عربيده علم صرف : [هُوَ عِلْمٌ يُبْحَثُ فِيهِ عَنْ اَحْوالِ اَبْنِيَةِ الْكَلِمِ مِنْ حَيْثُ التَّصْرِيفِ وَالْاِعْلالِ وَالْاِدْغامْ] صورتيله تعريف اولنورکه معناسی [مادهٔ کلمه‌نك تحولات و تصريفاتيله اعلال وادغام احوالندن بحث ايدن فن] ديمكدر (*) .

٢ ــ کلمه حرفلردن تشکل ايدرکه لسان عربيده حرف : [هِيَ اَصْواتٌ مُعْتَمِدَةٌ عَلى مَقاطِعِ الْحَلْقِ وَاللِّسانِ وَالشَّفَتَيْنِ] صورتيله تعريف اولنوب معناسی [اغزك مخرج معيننه‌دن ديل ودوداقلر واسطه‌سيله

(*) طالبك لسانی عبارهٔ عربيه‌يه آلشمق ايچون اك باشلی تعريفاتی لسان عربی اوزره تحرير ايدرك متعاقباً ترجمه‌سنی يازدق بناء عليه بونی وبوندن صکره محرر اولان تعريفات عربيه ايله مثاللری طالبلرك ازبر ايلملری لازمدر.

چیقان سسلر] دیمکدرکه اساساً «أ. ب. ت. ث. ج. ح. خ. د ذ. ر. ز. س. ش. ص. ض. ط. ظ. ع. غ. ف. ق. ك. ل. م. ن. و. ه. ی» اشکالندن عبارت اولان یکرمی سکز حرف اولوب بونلره (حروف هجائیه) یاخود (حروف مبانی) دینور.

٣ — اشبو حروفك اتصال وانفصال صورتلریله متحرك وساکن اولملری احوالی وحرکات واشاراتك جمله‌سی بوکتابك متداخل بولندیغی [خواجهٔ لسان عثمانی] کلیاتنك ایکنجی کتابی اولان (صرف ترکی) ده بیان اولندیغی وجهله اولدیغندن بوراده آنلر تکرار ایدلمیه‌رك باالخاصه عربی‌یه متعلق اولان بعض احوال بروجه آتی تعریف اولندی. شویله‌که:

٤ — حروف هجائیه‌نك برنجیسی اولان شو [ا] حرف یا متحرك ویا لینْ اولورکه متحرك اولدیغی حالده (همزه) ولین اولدیغی صورتده (حرف هاوی) اسملریله یاد اولنور وحرف هاوی اولان الف اکثریا مذکور شکلده یازیلور آنجق همزه اولنجه مفتوح و مضموم ایسه الفك اوزرینه ومکسور ایسه الفك آلتنه شو (ء) اشارت قونه‌رق یازیلور وبواصول قواعد قدیمهٔ عربیه‌دندر.

أَنْتَ أَعْظَمُ. أُنْسُكْ أُكْتُبْ. اِقْرَاءْ اِسْمَخْ

کلمه‌لرنده اولدیغی کبی که همزه‌نك الفسز اوله‌رق یازلمه‌سی احوالی بومجله‌نك بشنجی کتابی اولان [امزاج مفردات] مقدمه‌سنده بیان اولنان وجهلرده اولدیغندن بوراده تکرار ایدلمدی .

همزه: تلفظ اعتباریله ایکی نوعدرکه برینه (همزهٔ وصل) دیکرینه (همزهٔ قطع) دینور.

همزهٔ وصل

٥ ــ همزهٔ وصل : کلامك اولنده اولنجه دائما تلفظ ایدیلن وآرایرده بولندقده تلفظدن ساقط اولان همزه‌درکه تلفظدن سقوطی حالنده اوزرینه شو [ـ] اشـارتی وضع ایتمك قواعد قدیمهٔ عربیه اقتضاسندندر. نته‌کیم :

اِرْحَمْ یارَبِّ . اِغْفِرْ یارَبِّ

دینلدکده کلامك اولنده اولدقلرندن تلفظ اولنورلر اما :

یارَبِّ اِرْحَمْ . یارَبِّ اِغْفِرْ

دینلدکده آرا یرده قالدقلری ایچون تلفظ اولنمیوب عادتا [بِرْحَمْ . بِغْفِرْ] کبی سویلنور.

اشبو همزهٔ وصـل بردرجه‌یه قدر محدوددرکه بونلرده حرف تعریفك همزه‌سیله [اِبْنٌ . اِبْنَمٌ . اِبْنَةٌ . اِمْرُئٌ . اِمْرَأَةٌ . اِثْنَیْنِ . اِثْنانِ . اِثْنَتانِ . اِثْنَتَیْنِ . اِسْمٍ . اِسْتٍ . أَیْمٌ . أَیْمَنٌ] کلمه‌لرنده وفعل بحثنده کوروله‌جکی وجهله ثلاثیٔ مجردك امر حاضرلرنده ومزیداتدن خماسی وسداسینك ماضی مصدر امر صیغه‌لرنده‌اولان همزه‌لردن عبارتدر.

قاعده : **١** ــ کلامك اولنـده اولان همزهٔ وصل اثبات اولنور واساساً مکسوراوقنور آنجق حرف تعریف ایله (ایم. ایمن) همزه‌لری فتح ایله وثلاثیٔ مجردك برنجی وبشنجی بابلرینك امرلریله خماسی‌وسداسینك ماضیٔ مجهوللرنده مابعدینـه تبعیت ایچـون ضم ایله اوقنورکه بونلرك مثاللری محلنده کله‌جکدر.

همزهٔ قطع

٦ — همزهٔ قطع هر یرده اولورسه اولسون دائما تلفظ ایدیلندرکه بونلر مذکور همزهٔ وصللرك غیری اولان همزه‌لردر نته‌کیم : [انسان اودرکه ایشته بن فلانم دیه بیلور یوقسه بابام فلاندر دیین آدمه انسان دینلمز] معناسنه اولان شو :

إِنَّ الْفَتَى مَنْ يَقُولُ هَا أَنَا ذَا
لَيْسَ الْفَتَى مَنْ يَقُولُ كَانَ أَبِي

بیتنده واقع [إِنَّ . أَنَا . أَبِي] کلمه‌لرنده‌کی همزه‌لر همزهٔ قطع اولوب هر یرده تلفظ اولنورلر و(الفتی)ده‌کی لام تعریفك همزه‌سیده همزهٔ وصل اولوب آرا یرده بولندیغندن سویلنمز.

تعریفات

٧ — حروف هجائیه‌دن الف ایله لام یعنی : [اَلْ] صورتنده بولنه‌رق غایت مهم وظیفه‌لر ایفا ایدن برادات اولورکه بوکا (حرف تعریف] دینوب تفصیلاتی زیرده کله‌جکدر.

٨ — حروف هجائیه‌نك هر بری کلمه‌نك اولنده واقع اولدقلری حالده اول کلمه‌یه حرف تعریف داخل اولنجه کیمی شده‌لی و کیمی شده‌سز اوله‌رق اوقنورلرکه بو حاله کوره (حروف شمسیه) و(حروف قمریه) ناملریله ایکی قسمه آیریلورلر.

حروف شمسیه : [ت . ث . د . ذ . ر . ز . س . ش . ص . ض . ط . ظ . ل . ن] دن عبارت اون‌درت حرفدرکه بونلر بر کلمه‌نك

اولنده بولنوبده اول کلمه‌یه حرف تعریف کلورسه حرف تعریفك لامی تلفظدن ساقط اولوب بوحرفلرده مشدد اوقونورلر. [اَلرُّوح] کبی که [اَرُّوحُ] مثللو تلفظ اولنوب جمله‌سیچون بروجه آتی بررمثال یازلدی:

تُرَابٌ ـ دن ـ اَلتُّرابُ ـ معناسی طوپراق
ثُومُ ـ « ـ اَلثُّومُ ـ « صارمساق
دار ـ « ـ اَلدَّآرُ ـ « خانه (اَوْ)
ذَقَنْ ـ « ـ اَلذَّقَنُ ـ « چکه
رَأْس ـ « ـ اَلرَّأْسُ ـ « باش
زُور ـ « ـ اَلزُّورُ ـ « گردن
سُكُونْ ـ « ـ اَلسُّكُونْ ـ « صوصمق
صَوْت ـ « ـ اَلصَّوتُ ـ « سس
ضَحْك ـ « ـ اَلضَّحْكُ ـ « گولمك
طَلَبْ ـ « ـ اَلطَّلَبُ ـ « ایسته‌مك
ظَبیْ ـ « ـ اَلظَّبیُ ـ « گیك
لَوْن ـ « ـ اَللَّوْنُ ـ « رنك
نَوْمْ ـ « ـ اَلنَّوْمُ ـ « اویقو

حروف قمریه [ا . ب . ج . ح . خ . ع . غ . ف . ق . ك . م . ه . و . ی] دن عبارت اون‌درت حرفدرکه بونلر برکلمه‌نك اولنده بولنوبده اول کلمه‌یه حرف تعریف کلورسه اول حرف تعریف (ال) کبی تماماً تلفظ اولنوب کندولریده حرکات مخصوصه‌لریله سویلنه‌رك

مشدد اولمازلر. [اَلْبَرْدُ] کبی‌که بونلر ایچون بروجه‌آتی برر موضح‌مثال تحریر اولندی :

أَبٌ ـ دن ـ اَلأبَ ـ معناسی بابا (پدر)

بَصَلٌ ـ « ـ اَلْبَصَلُ ـ « صوغان

جِلْد ـ « ـ اَلْجِلْدُ ـ « دری

حاجِبْ ـ « ـ اَلْحاجِبُ ـ « قاش

خَیْشُوم ـ « ـ اَلْخَیْشُومُ ـ « گکز

عَیْن ـ « ـ اَلْعَیْنُ ـ « گوز

غَمّ ـ « ـ اَلْغَمُّ ـ « تاسه (کدر)

فَمّ ـ « ـ اَلْفَمُّ ـ « آغز

قامة ـ « ـ اَلْقامَةُ ـ « بوی

کِتْف ـ « ـ اَلْکِتْفُ ـ « اوموز

مُخّ ـ « ـ اَلْمُخُّ ـ « ایلیك

هُدْب ـ « ـ اَلْهُدْبُ ـ « کرپیك

وَصْل ـ « ـ اَلْوَصْلُ ـ « اولاشمق

یَتیم ـ « اَلْیَتیم ـ « اوکسوز

٩ ـ لسان عربیده الف دائماً ساکن اولدیغندن و بولساندە سکون ایله ابتـدا متعذر ایدوکندن کلمات عربیه‌نك اوللرنده حرف هاوی اولان الف بولنماز والف صورتنده اولانلر دائماً متحرك اولدقلرندن انلرده همزه‌دن عبارتدر.

سکون ایله ابتدا متعذر اولمسنه مبنی کلمات عربیه‌نك اوللرنده بولنان سائر حرفلر دخی دائما متحرك بولنوب شاید ساکن ایسه‌لر سکون ایله اولان کوچلکی دفع ایچون اوللرینه برر همزه کتوریلورکه مثاللری ومحللری آتیده کوروله‌جکدر.

کلمات عربیه‌ده بولنان الفلرك اکثریسی واو ایله یادن منقلب اولدقلرندن بونلرك یعنی واو یاء الفك بولندیغی کلمه‌لر شو انقلابات جهتیله معلول اولوب سبب علتده مذکور اوچ حرف اولدیغندن لسان عربیده بواوچ حرفه [حروف علت] وسائرلرینه [حروف صحیحه] تسمیه اولنور.

حروف علتدن اولان الف فتحه‌یی مد ایتمکدن بشقه برحالده بولنماز فقط واو ایله یا کافهٔ حرکات وسکونی قبول ایدرلر نته‌کیم:

اَلسَّعْیُ مَقْبُولٌ . فِی السَّعْیِ نَجَاةٌ . هٰذا سَعْیٌ مَبْرُورٌ

اَلنَّحْوُ مِلْحُ الْكَلَامِ . فی النَّحْوِ تَصْحِیحُ اللِّسانِ . هذا نَحْوٌ .

جمله‌لرنده واقع (سعی) ایله (نحو) کلمه‌لرینك یاسیله واوی ضمه کسره تنوین آلدقلری کبی فتحه وسائر تنوینلریده قبول ایدرلر.

امّا [قَوْل . سَیْر] کلمه‌لرنده اولدیغی وجهله ساکن اولورسه اول وقت [حرف لین] دینلور واکر [مَقُولَه مَعِیشَه] کلمه‌لرنده اولدیغی کبی ساکن اولوبده اوست طرفنده‌کی حرفك حرکه‌سنی تمدیده واسطه اولورلرسه اول زمان [حرف مد] نامیله یاد اولنورلرکه بوصورتلره کوره واو یاء الف حرفلرینه عموماً [حرف علت] وایجاب حاله کوره‌ده [حرف لین] و [حرف مد] دینور وبونلردن اکلاشیلورکه هرحرف مد حرف لیندر وبونلرك ایکی صورتیده حرف علتدر نته‌کیم :

أَلْأَدَبُ حِلْیٌ فِی الْغِنیٰ ، کَنْزٌ عِنْدَ الْحَاجَةِ ، عَوْنٌ عَلَی الْمُرُوئَةِ ، صَاحِبٌ فِی الْمَجَالِسِ ، مُؤْنِسٌ فِی الْوَحْدَةِ

کلام کبارنده [حِلی. فِی. غِنی. حاجَة. عَوْن. عَلیٰ. مروئة. صاحب مونس. وحدة] کلمه‌لرنده بولنسان واو یاء الفلر دفعةً بر حرف علت اولوب بونلردن (عون) ده‌کی واو حرف لین و (غنی. حاجة. علی. مروئة. مونس) ده‌کی واو یا الف دخی حرف مد درکه بونلره حرف لین دیمك جائز ایسه‌ده (عون) ده‌کی واوه حرف مد دینلمز.

١٠ — عربی کلمه‌لرینك اخرلرنده بولنان یا حرفی بالاده یازلدیغی اوزره اساساً متحرك ایسه‌ده زیرده محرر فعل مقاله‌سنك نهایتنده کوروله‌جکی وجهله بعض علتدن طولایی حرکه‌سی حذف اولنه‌رق اوسط طرفنك حرکه‌سنی مده واسطه اولورکه ماقبلی مفتوح اولنجه فتحه‌یی مد ایدر و بو حالده یازیده ینه (ی) یازیلوب الف کبی اوقنور و اسمنه‌ده [الف مقصوره] دینور. [دَعْویٰ. فَتْویٰ. حُبْلیٰ بُشْریٰ. ذِکْریٰ. سَلْمیٰ] کبی.

واکر ماقبلی مکسور ایسه کسره‌یی مد ایدر. [وَلِی. عَلِی. قاضِی. راضِی. ناجِی] کبی.

١١ — حروف هجائیه‌نك بر طاقمی کلمه‌لره داخل اوله‌رق لفظاً بعض تأثیرات کوستردکاری کبی اول کلمه‌لرك معنالرینه‌ده زیاده‌لك ویررلرکه بو کبی حرفلره [حروف معانی] دینور. مثلا: با حرفی بر اسمك اوله‌نجه اول اسمك آخرینی مکسور اوقوتمق کبی بر تأثیر لفظی اجرا ایتدیکی مثللو معناسنه الصاق مصاحبت ودها بعض معنالری زیاده ایلر. فقط بونلرك لایقیله اکلاشلمسی کافهٔ قواعد صرفیه‌یی بیلمکه و نحو دنده

بعض شیلری اوکرنمکه متوقف اولدیغندن ترکجه‌نك اداتلری کبی بونلریده عربینك نحونده بیان ایده‌جکز.

١٢ — حروف هجائیه‌نك ایکی ودها زیاده‌سنك برلشمسیله حاصل اولان سسه عربجه [لَفظ] دینورکه لسان عربیده : [اَللَّفْظُ هُوَ الصَّوْتُ المُشْتَمِلُ عَلىٰ بَعْضِ الْحُرُوفِ الْهِجائِيَّةِ] صورتیله تعریف اولنمشدر.

ایمدی لفظ دینلان بوسسدن یا بر معنا منفهم اولور یاخود هیچ برشیٔ اکلاشلماز اکر هیچ برشیٔ اکلاشلمازسه عادی اصواتدن عبارت قالوب [مُهْمَلْ] نامنی آلورکه بونك بزم بحثمزه تعلقی یوقدر.

اما اول سسدن آزچوق تام ناقص برمعنا مستفاد اولورسه اکا [لفظ معتبر] دینورکه بحثمزه تعلق ایدن بولفظ معتبردر.

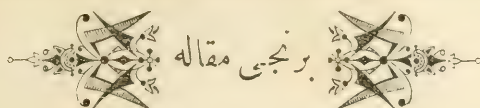
لفظ معتبر : یاتمامیله معنیدار اولور یااولماز.

اکر تمامیله معنیدار اولورسه اکا [کلمه] دینورکه لسان عربیده [اَلْكَلِمَةُ هِيَ لَفْظٌ وُضِعَ لِمَعْنًى مُفْرَدٍ] صورتیله یعنی [بر معنایه موضوع اولان لفظ کلمه‌در] فقره‌سیله تعریف اولنمشدر.

کلمه‌نك افاده ایتدیکی معنا دخی یا مستقلدر یا دکلدر.

اکر مستقل دکل ایسه اکا [ادات] دینورکه بو اداتلر بالاده بیان اولنان ونحوده ذکر ایدیله‌جکلری بیلدیریلن [حروف معانی] دن عبارتدر.

اکر کلمه‌نك معناسی مستقل ایسه یا بر زمانه دلالت ایدر یا ایتمزو برزمانه دلالت ایدرسه اکا [فعل] وزمانه دلالت ایتمزسه اکاده اسم دینورکه اشبو صرف کتابنده کلمه‌نك اك مهم قسملری اولان فعل ایله اسمدن بحث اولنه‌جغندن بروجه آتی هر بری بر رمقاله اوزرینه ترتیب وتحریر اولندیغی کبی بعض قواعد مهمه ایجونده بو ایکی مقاله‌دن صوکره برده خاتمه یازلدی.

برنجی مقاله

اسم

١٣ ـــ اسم لسان عربیده [اَلْاِسْمُ مادَلَّ عَلیٰ مَعْنیً فِی نَفْسِهِ غَیْرَ مُقْتَرِنٍ بِاَحَدِ الْاَزْمِنَةِ الثَّلاثَةِ] صورتیله تعریف اولنورکه [اوچ زماندن برینه مقارن اولمیه‌رق بالنفس برمعنایه دلالت ایدن کلمه] دیمکدر.

اسمای عربیه (مظهر. مضمر. مبهم. کنایه) اولمق اوزره اساساً درت صورتده بولندیغندن هر برینی بروجه تفصیل بیان ایتمك واسمك ایکنجی درجه‌ده‌کی تقسیماتنی دخی بربابده کوسترمك اوزره بو مقاله‌یی بش باب اوزرینه تحریر ایلدك.

برنجی باب

{ مظهرات }

١٤ ـــ اسم مظهر [مادَلَّ عَلیٰ مَعْناهُ بِلاٰ واسِطَةٍ] صورتیله تعریف اولنورکه [موضوع اولدیغی معنایه بلاواسطه دلالت ایدن اسم] دیمکدر «احمد. عثمان. کتاب. مکتوب. جامع. مسجد» اسملری کبی.

اشبو اسملر یا مادهٔ فعله منسوب اولورلر یا اولمازلرکه مادهٔ فعله منسوب اولانلر [اسم فاعل . اسم مفعول . صفت مشبهه . اسم تفضیل . مبالغهٔ فاعل . اسم الت . اسم زمان . اسم مکان . اسم منسوب . اسم

تصغیر]دن عبارت اولوب بونلره عمومیتله « اسم مشتق » تسمیه اولنور وخصوصی اوله‌رقده [اسم فاعل . اسم مفعول . صفت مشبهه . اسم تفضیل . مبالغهٔ فاعل] کبی بش دانه‌سنه « صفات مشتقه » و دیکر بشنه یعنی [اسم آلت . اسم زمان . اسم مکان . اسم منسوب . اسم تصغیره] دخی یالکزجه «اسماء مشتقه» دینورکه بونلرك جمله‌سی بو مقاله‌دن صوکره کله‌جك اولان فعل مقاله‌سنده تفصیل ایدلمشلردر .

مادهٔ فعله منسوب اولمیان اسم مظهرلره « اسم جامد » دینورکه بونلرده [اسم علم . اسم جنس . اسم عدد] ایله مادهٔ فعله منسوب اولمیان [اسم منسوب واسم تصغیرلر]دن عبارت اولدیغندن بو بابده شو بش نوع اسم تعریف اولنه‌جقدر . انجق انلردن اول اسملرك ابنیه و اوزانیله تذکیر وتأنیث ماده‌سی وتثنیه ایله جمع احوالی بیلنمك لازم اولدیغندن بروجه آتی درت فصل اوزرینه جمله‌سی تعریف وتفصیل اولندی .

برنجی فصل

اسملك ابنیه‌سیله اوزانی

۱۵ — اسمك بنیه‌سی کندیسنی ترکیب ایدن حرفلرك احوالنه تابعدرکه بو حرفلرك اصلیه و زائده اولملرینه کوره اسملر [مجرد . مزید] قسملرینه و اخرلرنده حروف علت وهمزه بولنوب بولنمامسنه کوره‌ده [سالم وغیر سالم] نامنریله دیکر ایکی نوعه تفرق ایدرلرکه جمله‌سی بروجه آتی تعریف اولنور .

١٦ — اسملرك مجرد ومزید اولملری كندیلرینی تركیب ایدن حرفلرك اصلی و زائد اولمسی اعتباریله در.

اسم مجرد : كافهٔ حروفاتی اصلیه اولوب ـ زیرده كوروله‌جك اولان تبدلاتده ـ كندی حرفلرینه خلل كلمین اسملردر.

لسان عربیده اوچ حرفدن آز حرفلی اسم یوقدر و[اَبْ . اَخْ . دَمْ . یَدْ] كبی ایكی حرفلی كورولن اسملر دخی اساساً اوچ حرفلی اولوب بونلردن برحرف حذف‌ایدلمشدر نته‌كیم اشاغیده‌كوروله‌جكی وجهله حین تصریفده او محذوفلر اعاده اولنوب كلمه اكمال ایدیلور.

اشبو حذف خصوصنده اوچ وجه واردر كه بونلردن :

وجه اول ـ اكثریا (واو) حرفنك حذفیدر.

اَبُو ـ دن ـ اَبْ
اَخُو ـ « ـ اَخْ
هَنو ـ « ـ هن
حَمُو ـ « ـ حم
عَذوُ ـ « ـ عَذْ
دَموُ ـ « ـ دَمْ

كلمه‌لرنده اولدیغی كبی كه بونلرك مجرد حاللرنده محذوف صورتلری استعمال اولنور.

وجه ثانی ـ یا حرفنك حذفیدر (یَدْیٌ) دن (یَدْ) كبی.

وجه ثالث — محذوفك آخر حرف ایله تعویضیدر یعنی كلمه‌دن بر حرف حذف ایدیله‌رك یرینه دیكر حرف قویمقله اولاندر :

فَوَهٌ ـ دن ـ فَمْ

سَتَهٌ ـ « ـ اَسْتٌ

شَفَهٌ ـ « ـ شَفَةٌ

سَنَهٌ ـ « ـ سَنَةٌ

عِضَهٌ ـ « ـ عِضَةٌ

بَنُو ـ « ـ اِبْنٌ . . . كبی.

١٧ ـ مجرد اولان اسملرك اوچ حرفليلرينه (ثلاثی) درت حرفليلرينه (رباعی) بش حرفليلرينه (خماسی) دينور ثلاثیٔ مجرد اسملر لسان عربيده بروجه آتی يازيلان امثلهده كورلديكی وجهله اون وزنده بولنورلر كه آنلرده شو :

فَعَلْ ـ وزننده ـ قَمَرْ . ذَهَبْ

فُعُلْ ـ « ـ عُنُقْ . حُبُكْ

فِعِلْ ـ « ـ اِبِلْ . بِلِزْ

فَعْلْ ـ « ـ ثَوْرْ . دَلْو

فُعْلْ ـ « ـ فُلْكْ . قُفْلْ

فِعْلْ ـ « ـ بِئْرْ . ذِئْبْ

فُعَلْ ـ « ـ صُرَدْ . عُمَرْ

فَعِلْ ـ « ـ كَبِدْ . كَتِفْ

فِعَلْ ـ « ـ عِنَبْ . ضِلَعْ

فَعُلْ ـ « ـ رَجُلْ ضَبُعْ . . . كبی در.

رباعیٔ مجردلر دخی آلتی وزنده بولنورلرکه شو :

فَعْلَلْ ـ وزننده ـ ثَعْلَبْ. جَعْفَرْ

فُعْلُلْ ـ « ـ بُلْبُلْ. فُسْتُقْ

فِعْلِلْ ـ « ـ حِضْرِمْ. سِمْسِمْ

فِعْلَلْ ـ « ـ دِرْهَمْ. هِبْلَغْ

فُعْلَلْ ـ « ـ طُحْلَبْ. جُنْدَبْ

فِعَلْلٌ ـ « ـ دِمَشْقٌ. هِزَبْرٌ . . . کبی در.

خماسیلر دخی درت وزنده بولنورلرکه شو :

فَعَلَّلْ ـ « ـ سَفَرْجَلْ

فُعَلِّلْ ـ « ـ قُذَعْمِلْ

فَعْلَلِلْ ـ « ـ جَحْمَرِشْ

فِعْلَلٌّ ـ « ـ زِنْجَفْرٌ . . . کبی در.

۱۸ — مزید اولان اسملر تصریفات اجراسنده کندیسندن ساقط اولور حرف بولنان اسملردرکه بونلردن ساقط اولان حرفلره (حروف زائده) دینور.

اشبو مزید اسملر بالطبع ثلاثی اولهمیوب رباعیدن بدأ ایله خماسی سداسی سباعی یه قدر تکثر ایدرلر نته کیم :

کتاب ـ اسم مزیدی ـ رباعی

مکتوب ـ « « ـ خماسی

زنجبیل ـ « « ـ سداسی

خندقوقی ـ « « ـ سباعیدر

وبونلرك اوزانی تماماً سماعی اولدیغندن مجردلر کبی تحدید اولنه‌مازلر. انلرك بیلنمسی کتب لغاتك اعانه‌سیله قابل اولور.

١٩ — اسملرك سالم وغیر سالم اولملری آخرلرنده حروف علت وهمزه‌نك بولنوب بولنمامسنه تابعدرکه بر اسمك آخرنده حرف علت وهمزه بولنمازسه اول اسمه [سالم] دینور «محمد. عمر» کبی وبر اسمك آخرنده حروف علت ویا همزه بولنورسه اول اسمه [غیرسالم] دینور «دنیا . مصطفی . قاضی . حضراء . زوراء» کبی. فقط لسان عربیده آخرنده حروف علتدن اوله‌رق واو بولنور اسم اولمیوب اولسه بیله دائما محذوف بولندیغندن و [دلو . نحو] کبی کلمه‌لرده بولنان واولر حروف اصلیه‌دن اولدقلرندن بوکلمه‌لر ایله آخرلرنده اصلی اوله‌رق یا بولنان [ظبی] کبی اسملر ایجابنه کوره هرنوع حرکاتی قبول ایدرلر یعنی «معرب» اولورلر انجق غیر سالملردن [منقوص . مقصور. ممدود] دینلان اسملرده بعض مرتبه شایان دقت احوال اولدیغندن وبونلرك بیلنمسی لازم ایدوکندن بروجه آتی تعریف اولندیلر:

اسم منقوص — لسان عربیده: [اَلْمَنْقُوصُ هُوَ الْإِسْمُ الْمُعْرَبُ الْمَخْتُومُ بِيَاءٍ قَبْلَهَا كَسْرَةٌ] صورتیله تعریف اولنوب [اسم منقوص شول اسم معربدرکه ماقبلی مکسور بریا ایله ختام بولور] دیمکدر « قاضی. وادی. ساقی . رامی . جواری» کبی.

اسم مقصور — لسان عربیده : [اَلْمَقْصُورُ هُوَ الْإِسْمُ الْمُعْرَبُ الْمَخْتُومُ بِأَلِفٍ لَازِمَةٍ لَيْسَ بَعْدَهَا هَمْزَةٌ] صورتیله تعریف اولنوب [اسم مقصور شول اسم معربدرکه برالف لازمه ایله ختام بولور وبو الفدن صکره همزه بولنماز] دیمکدر.

«دنیا . عقبا . مصطفی . موسی . کبری . قصوی» کبی .

اسم ممدود ـ لسان عربیده : [اَلْمَمْدُودُ هُوَالاِسْمُ الْمُعْرَبُ اَلْمَخْتُومُ بِهَمْزَةٍ قَبْلَهَا اَلِفٌ زَائِدَةٌ] صورتیله تعریف اولنوب [اسم ممدود شول اسم معربدرکه ماقبلی الف زائده اولان بر همزه ایله ختام بولور] دیمکدر. «غبراء . حمراء. زوراء. صحراء» کبی.

ایکنجی فصل

تذکیر وتأنیث

٢٠ ـــ اسماء عربیه‌نك مذکر ومؤنث اولملری یعنی عربی اسملرنده ارککلك ودیشیلك اعتباری غایتله مهم ماده‌لردن اولوب حقیقی ومجازی اولمق اوزره ایکی صورتله تفرق ایتدکلری کبی لفظی ومعنوی اولمق اوزره دیکر ایکی وجهله‌ده تفریق اولندقلرندن بروجه آتی تعریف اولندی.

٢١ ـــ عربی اسملرینك حقیقی ومجازی اولمق اوزره مذکر ومؤنث اولملری اسملرك مسمالرینه نسبتله حقیقةً ویا مجازاً اولمسیدر یعنی:

مذکر حقیقی ـ دیمك مسمالری دخی حقیقتده مذکر اولان اسملر دیمکدر.

رَجُلْ ـ کبی که ارکك انسان معناسنه‌در
صَبِی ـ « « چوجق « «
جَمَلْ ـ « « دوه « «
اَبْ ـ « « بابا « «
اِبْنْ ـ « « اولاد « «
غُلامْ ـ « دلیقانلی « «

مذکر مجازی ـ مستعملرنده ارککلك دیشیلك اولمدیغی حالده من القدیم مذکر اعتبار ایدلمش اولان اسملردر :

قَلَمْ ـ	کبی که بونده ارککلك دیشیلك اولمدیغی حالده مذکر اعتبار ایدلمشدر.						
يَنْعَت ـ	»	»	»	»	»	»	»
كِتاب ـ	»	»	»	»	»	»	»
عَذابُ ـ	»	»	»	»	»	»	»
اِسْم ـ	»	»	»	»	»	»	»
كَلام ـ	»	»	»	»	»	»	»
قَمَرْ ـ	»	»	»	»	»	»	»

مؤنث حقیقی ـ مستعملری حقیقةً دیشی اولان اسملردر :

مَرْأَةٌ ـ	کبی که	قادین	معناسنه‌در
ناقَةٌ ـ	»	دیشی دوه	» »
دُجاجَةٌ ـ	»	طاوق	» »
اُمٌّ ـ	»	والده	» »
حَمامَةٌ ـ	»	دیشی کوکرجین	»
بِنْتٌ ـ	»	قیز	» »

مؤنث مجازی ـ مستعملرنده ارککلك دیشیلك اولمدیغی حالده من القدیم مؤنث اعتبار ایدیلن اسملردر.

دارٌ	ـ	کبی که	مسماسنده	ارککلك	دیشیلك	یوغیکن	مؤنث اعتبار	ایدلمشدر
خَيْمَةٌ	ـ	»	»	»	»	»	»	»
رايَةٌ	ـ	»	»	»	»	»	»	»
شَمْسٌ	ـ	»	»	»	»	»	»	»
حَرْبٌ	ـ	»	»	»	»	»	»	»
سَماءٌ	ـ	»	»	»	»	»	»	»
شَجَرَةٌ	ـ	»	»	»	»	»	»	»
كَلِمَةٌ	ـ	»	»	»	»	»	»	»

٢٢ ــ اسماء عربیه‌نك مذکر ومؤنث لفظی ومعنوی اولملری ایسه الفاظده علامت تأنیثك بولنوب بولنمامسنه منوطدر. چونکه مذکر اولدقلری وقتده لفظاً هیچ برعلامته محتاج دکلدرلر فقط مؤنث اولدقلری زمانده اکثریا علامت تأنیثه محتاجدرلر.

لسان عربیده علامت تأنیث اوچدر.

برنجیسی ـ تاء مربوطه دینلوب شو (ة) شکلده اولان ومؤنث کلمه‌لرك آخرلرینه وضع ایدیلن حرفدر [رَحْمَةٌ . نِقْمَةٌ . فاطِمَةٌ] کلمه‌لریله « ثَمَرَةُ الْعَجَلَةِ النَّدامَةُ » فقره‌سنده‌کی کلمه‌لرده اولدیغی کبیدر.

ایکنجیسی ـ الف مقصوره دینلوب کلمه‌نك آخرنده شو [ى ١٠] صورتلرنده بولنان حرفلردر [دنیا . دعوی] کلمه‌لریله « تَحَلَّ بِحُلَّةِ التَّقْوىٰ » و « اَلدُّنْيا مَزْرَعَةُ الْاٰخِرَةِ » فقره‌لرنده واقع « تقوی ایله دنیا » اسملری کبی.

اوچنجیسی ـ الف ممدوده دینلوب کلمه‌نك آخرنده بولنان شو [اء] حرفدر [صحراء . بیداء . سوداء] کلمه‌لری کبی .

اشبو اوچ علامتله نهایت بولان کلمات عربیه‌نك اکثریسی مؤنث لفظی اولوب آنجق اساساً مذکر اولان اسملرده اشبو علامتلر بولنسه دخی آنلره مؤنث اطلاق ایدلمز نته‌کیم [نعمة . طلحة . أَرْطیٰ . صفراء] کلمه‌لرنده مذکور علامتلر اولدیغی حالده بونلر اساساً مذکر اولدقلرندن کندولرینه مؤنث لفظی دیمك جائز اوله‌ماز.

٢٣ ـ شو تعریفاتدن اکلاشیلورکه مذکرك لفظی ومعنویسی یوقدر آنجق [شمس . دار . حرب] کبی کلمه‌لرده علامت تأنیث اولمدیغی حالده مؤنث اعتبار ایدلمش اولدقلرندن شو حاله کوره بالکز مؤنثلرك لفظی ومعنوی جهتلری واردرکه بروجه آتی ایضاح اولنور. شویله‌که:

٢٤ ـ **مؤنث لفظی** : کندوسنده علامت تأنیث بولنان کلمه‌در بالاده مذکور مثاللری کبی.

٢٥ ـ **مؤنث معنوی** : تاء تأنیثك مقدر اولدیغی کلمه‌لر ایله معنالرندن مؤنثلك استدلال ایدیلن اسملردر .

تاء تأنیثك مقدر اولدیغی اسملر پك چوق اولوب کتب لغاته مراجعتله اکلاشیله بیلورسه‌ده کثیر الاستعمال اولانلری شو :

أُذن ـ قولاق

اَرض ـ یر

اَرْنَبْ ـ طوشان

اَصْبَعْ ـ پارمق

اَفعیٰ ـ ییلان

بِئْر ـ قویو (پیکار)

جَحیمْ ـ جهنم (طمو)

حَرب ـ غوغا

دَلْو ـ قوغه

دار ـ خانه (اَوْ)

ذراع ـ آرشون

رِجْل ـ اياق

رَحِمْ ـ رحم

ريح ـ روزکار (يل)

سَقَرْ ـ جهنم

سِنّ ـ ياش (ديش)

ساق ـ باجاق

شَمْس ـ کونش

شمال ـ شمال

ضُبعْ ـ بازو

عَرُوض ـ عروض

عَصا ـ دکنك

عَقِبْ ـ اوکچه

عَيْنْ ـ گوز

فَأْس ـ بالطه

فَخِذ ـ بود

فُلْك ـ قایق

قَدَمْ ـ اياق

قَوْس ـ ياى

كَأْس ـ بارداق

كَتِف ـ اوموز

كَفّ ـ آووج

نار ـ آتش

نَعْل اياق قابى (نعل)

يَدْ ـ ال

يَمِين ـ صاغ طرف

اسملريله روزكار اسملرندن عبارت اولان شو : [صبا. قَبول. جنُوب. دَبُور. شِمال. هَيف. صَرُوز. سُمُوم] الفاظى هپ مؤنث معنويدر.

معنالرندن مؤنثلك استدلال اولنان اسماء عربيه اساساً درت نوعدركه بونلردن :

برنجيسى ـ بالخاصه قادين اسملريدر [مَرْيَم. هِنْد. سُعاد. زَيْنَبْ] كبى .

ایكنجیسی ـ قادین جنسنی كوسترن اسملردر [اُخْت . اُمْ] كبی .

اوچنجیسی ـ مملكت، شهر، قبیله اسملریدر [شام . مِصْر] كبی .

دردنجیسی ـ چفت اولان اعضا اسملرندن بعضیلریدر [عَیْن . رِجْل . اُذن . كَتف] كبی كه بونوع اعضادن [صُدْغ . مِرْفَق . حاجِب . خَدّ] كبیلری دخی مذكر اولدیغندن بوبابده لغاته مراجعتله استعمالده دقت لازمدر .

٣٦ ـــ ذكر اولنان احوالدن بشقه لسان عربیده بر طاقم كلمه‌لر اولوب حال اصلیلری اوزره ایجابنه كوره هم مذكر هم مؤنث اعتبار اولنورلركه اك مشهورلری شونلردر :

اِبْط ـ قولتق

خَمر ـ شراب

دِرْع ـ زره

ذهَب ـ التون

سَراویل ـ طون (اباق

سِكّین ـ بچاق

سَلْم ـ صلح

سُلّم ـ نردبان

سَماء ـ كوك

ضُحی ـ قوشلق وقتی

عَجْز ـ نهایت طرف

عَضُدْ ـ قول

عُقاب ـ شاهین

عَقْرَبْ ـ عقرب

عُنُق ـ بیون

عَنْكَبُوتٍ ـ اورومجك

فِرْدَوْس ـ جَنَّتْ

قِدْر ـ چوملك

قَفا ـ باشك آرقه‌سی

كَبِدْ ـ جكر

لسان ـ دیل

مسك ـ مسك

مِلح ـ طوز

نَفْس ـ روح (جان)

اوچنجی فصل

مفرد . تثنیه . جمع

٢٧ — اسماء عربیه بر و بردن زیاده شیلره تعلق ایتدكلرینه یعنی كوستردكلری شیئك كمینه كوره [مفرد . تثنیه . جمع] اولمق اوزره اوچ صورتده بولنورلر.

٢٨ — مفرد: لسان عربیده [وَهُوَ مادَلَّ عَلیٰ واحِدٍ] صورتیله

تعریف اولنورکه [یالکز برشیئه دلالت ایدن] دیمکدر یعنی برجنس اشیادن یالکز بردانه‌سنی بیان ایدن کلمه‌در [حجر. یوسف] کبی که [بر طاش. بر یوسف] دیمك اولور.

٢٩ — تثنیه: لسان عربیده [وَهُوَ مادَلَّ عَلَی اثْنَیْنِ] صورتیله تعریف اولنورکه (ایکی شیئه دلالت ایدن) دیمکدر یعنی برجنس اشیادن ایکی دانه‌سنی کوسترن کلمه‌در. (حَجَرَیْنِ. یُوسُفَیْنِ) کبی که (ایکی طاش. ایکی یوسف) دیمك اولور.

عربیده تثنیه‌لر مفردلردن یاپیلور. تثنیه یاپمقده‌کی قاعدهٔ عمومیه‌ده (اسم مفردك آخرینی مفتوح قیله‌رق بر الف نون یاخود ساکن اولمق اوزره بر یا نون علاوه ایتمکدر).

دِیك ـ دن ـ دیکان و دِیکَیْنْ
رَجُلُ ـ « ـ رَجُلانْ و رَجُلَیْنْ
اَسَدْ ـ « ـ اَسَدانْ و اَسَدَیْنْ
ثَوْرْ ـ « ـ ثَورآنْ و ثَوْرَیْنْ

کبی ایسه‌ده اسمك منقوص مقصور، ممدود، محذوفلی اولمسنه کوره بعض مرتبه تبدلات اولدیغندن بروجه آتی تعداد اولندی شویله‌که:

اولا ـ اسم منقوص اولورسه ایکی وجهله اولنور.

وجه اول ـ اسم منقوصك آخرنده‌کی یانك موجودیتیدرکه بوحالده قاعدهٔ عمومیهٔ مذکوره طوغریدن طوغری‌یه اجرا اولنور.

قاضی ـ دن ـ قاضیان و قاضِیَیْنْ
وادی ـ « ـ وادیان و وادِیَیْن

وجه ثانی ـ اسم منقوصدن یانك محذوف بولنمسیدرکه بوحالده محذوف اولان یاء اعاده اولنور بعده قاعدهٔ عمومیه اجرا ایدیلور.

قاضٍ ـ دن ـ قاضیان و قاضِیَیْنِ

وادٍ ـ « ـ وادیان و وادِیَیْنِ ... کبی.

ثانیاً ـ اسمك مقصور اولمسیدرکه بونده‌ده ایکی وجه واردر.

وجه اول ـ اسم مقصورك ثلاثی اولمسیدرکه بوحالده الف مقصوره واو ایله یادن مقلوب اولدیغندن اصللری اعاده اولندقدن صوکره قاعدهٔ عمومیه اجرا اولنور.

عَصا ـ اصلنه ارجاع ایله ـ عَصَوٌ ـ بعده قاعده ایله ـ عصوان. عَصَوَیْنِ

فتی ـ « « « ـ فَتَیٌ ـ « « « ـ فتیان. فتیین اولدیغی کبی.

وجه ثانی ـ اسم مقصورك رباعی ودها زیاده اولمسیدرکه بوحالده الف مقصوره یایه قلب اولندقدن صکره قاعدهٔ عمومیه اجرا اولنور.

ذِکری ـ دن ـ ذکریان. ذِکْرَیَیْنِ

فتوی ـ « ـ فتویان. فتوَیَیْنِ

معنی ـ « ـ معنیان. معنیین

بشری ـ « ـ بشریان. بشریین .. کبی.

ثالثاً ـ اسمك ممدود اولمسیدرکه بونده اوچ وجه واردر.

وجه اول ـ همزه‌نك تأنیث ایچون اولمسیدرکه بوحالده همزه واوه قلب اولندقدن صوکره قاعدهٔ عمومیه اجرا اولنور.

صحراء – دن – صحراوان . صحراوين
غبراء – « – غبروان . غبراوين
زوراء – « – زوراوان . زوراوين
حمراء – « – حمراوان . حمراوين ... كبی.

وجه ثانی – همزه‌نك اصليه اولمسيدركه بوحالده اول همزه‌نك ابقاسی واجب اولديغندن طوغريدن طوغری‌يه قاعدهٔ عموميه اجرا اولنور.

داء – دن – داءآن . داءين
ماء – « – ماءآن . ماءين ... كبی.

وجه ثالث – همزه‌نك اصليه وتأنيث همزه‌سی اولمامسيدركه بوحالده يا طوغريدن طوغری‌يه قاعده‌نك اجراسيله وياخود همزه‌يی واوه قلبدن صوكره قاعده‌يه تطبيقيله اولور.

سماء – ده { سماءآن . سماءين / سماوان . سماوين }

رمضاء – ده { رمضاءان . رمضاءين / رمضاوان رمضاوين ... كبی. }

رابعاً – اسمك آخرنده محذوف حرف بولنمقده‌دركه بونده ده ايكی وجه واردر.

وجه اول – محذوفك يرينه آخر برحرف كلمامش ايسه محذوف اعاده اولندقدن صوكره قاعدهٔ عموميه اجرا اولنور

اب – دن – ابو – بعده – ابوان . ابوين
اخ – « – اخو – « – اخوان . اخوين

کبی اولوب آنجق (فم . ید . دم) کلمه‌لرینك محذوفلری اعاده اولنمیه‌رق طوغریجه قاعده‌نك اجراسیله (فمان. فمین. یدان ـ یدین. دمان ـ دمین) صورتنده تثنیه‌لری اجرا اولنور یعنی بونلر قاعده‌دن مستثنادرلر.

وجه ثانی ـ محذوفك یرینه آخر بر حرف تعویض اولنمش ایسه محذوف اعاده اولنمیه‌رق طوغریدن طوغری‌یه قاعدهٔ عمومیه اجرا اولنور.

اصلی (سَنَوٌ) اولان ـ (سنة) ـ دن ـ سنتان . سنتین
« (بَنَوٌ) « ـ (اِبْنٌ) ـ « ـ ابنان . ابنین
« (سِمْوٌ) « ـ (اسم) ـ « ـ اسمان . اسمین

کبی اولور.

٣٠ ـ فائده ١ ـ (اثنان . اثنتان . ثنتان . کلا. کلتا) کلمه‌لرینك مفردلری اولمدیغندن بونلر تثنیه‌یه ملحق کلماتدن عد اولنورلر.

٣١ ـ فائده ٢ ـ بربرلرینه مناسبتلری اولان ایکی مفرددن برینك تثنیه‌سیله ایکیسنی بردن قصد ایتمك اوزره لسان عربیده بر (تغلیب) اصولی واردرکه بو دخی تثنیه ملحقاتندن معدوددر.

اب ایله ام ـ دن ـ ابوین
شمس « قمر ـ « ـ قمرین
حسن « حسین ـ « ـ حسنین ... کبی

٣٢ ـ جمع : لسان عربیده (وَهُوَ مادَلَّ عَلى ثَلاثَة وَاَكْثَرَ) صورتیله تعریف اولنورکه (اوچ و اوچدن زیاده‌یه دلالت ایدن اسم دیمکدر).

لسان عربیده جمع اساساً ایکی نوع اوزره اولوب برینه (جمع سالم) دیکرینه (جمع مُکَسَّر) دینور.

٣٣ — جمع سالم: (ماسَلِمَ فِیهِ بناءُواحِدِهِ) صورتیله تعریف اولنورکه [مفردینڭ هیئت وماده سنجه تغیرات اجرا ایدلمیه‌رك یاپیلان جمع دیمکدر] که مذکر ومؤنث اولمق اعتباریله ایکی صورتله اولور.

٣٤ — جمع مذکر سالم: [ماالحَقَ آخر مفرده واو ونون ا ویاء ونون] صورتیله تعریف اولنورکه [مفردینڭ آخرینه واو نون یاخود یاء نون الحاقیله یاپیلان جمع دیمکدر] که مرکب اولمیوب بسیط اولان وتاء تأنیثدن بری بولنان علم شخصیلر ایله صفتلرك آخرلری مضموم قیلنوب واو نون یاخود مکسور قیلنوب یاء نون الحاق ایتمکله اولور.

علم شخص	زید — دن — زیدون. زَیْدِین	
	یوسف — « — یوسفون یُوسُفِین	
	عمرو — « — عمروون. عمروِین	
	بکر — « — بکرون. بَکْرِین	
صفت	محمود — دن — محمودون. محمودِین	
	کاتب — « — کاتبون. کاتِبِین	
	قتیل — « — قتیلون. قتیلِین	
	اکرم — « — اکرمون. اَکْرَمِین	
	قوّال — « — قوّالون. قوّالِین	

کبی اولوب شاذ اوله‌رق علم شخص وصفت اولمیان [ارض عالَمْ] کلمه‌لرندن [ارضون — ارضین. عالمُون — عالَمِین] کلدیکی کبی.

علی ـ دن ـ عِلِیّون. عِلِیّین
اهل ـ ـ ـ اهلون. اهلین
سنه ـ ـ ـ سنون. سنین
ابن ـ ـ ـ بَنون. بَنِین

صورتنده جمعلنور واسماء اعدادك عقودی اولان [عشرون ـ عشرین. ثلاثون ـ ثلاثین. اربعون ـ اربعین. خمسون ـ خمسین. ستون ـ ستین. سبعون ـ سبعین. ثمانون ـ ثمانین. تسعون ـ تسعین] دخی جمع مذکر سالم ملحقاتندندر.

٣٥ ـ جمع مؤنث سالم: لسان عربیده [ماالحق آخر مفرده الف وتاء] صورتیله تعریف اولنورکه [مفردینك آخرینه الف تاء الحاقیله یاپیلان جمع دیمکدر] بوده آخرنده تا بولنان اسملرله کافهٔ اعلام اناث واوچ حرفدن زیاده اولان مصدرلر وآخرلرنده ممدود ویا مقصور اولهرق الف تأنیث بولنان اسملردن تالر حذف اولنـدقدن و الفدن صوکره همزه وارایسه واوه قلب ایدلدکدن صوکره آخرلری مفتوح قیلنهرق برالف تا علاوه‌سیله تشکیل اولنور.

آخری تالی:
طلحة ـ دن ـ طلحات
حیمت ـ « ـ حیمات
ضربة ـ « ـ ضربات
فاطمة ـ « ـ فاطمات

اعلام اناث:
هند ـ « ـ هندات
زینب ـ « ـ زینبات

مصدر	اکرام ـ « ـ اکرامات تعریف ـ « ـ تعریفات مقاتله ـ « ـ مقاتلات
الف تأنیثلی	صحراء ـ « ـ صحراوات حمی ـ « ـ حمیات... کبی

۳۶ ـ جمع مکسر: لسان عربیده [ماتَغَیَّرَ فِیهِ بِناءُ واحِدِهِ] صورتیله تعریف اولنور که [مفردینك ماده وهیئتی دکیشه‌رك یاپیلان جمع دیمکدر] وبوده اساساً سماعی اولوب اك مشهور جهتلری بروجه آتی تعریف اولنان آلتی صورتدر که بونلردن:

برنجیسی ـ مفردك یالکز حرکه‌سنك تبدیلیله اولاندر:

اَسَدْ ـ دن ـ اُسُدْ

خَشَبْ ـ « ـ خُشُبْ ... کبی

ایکنجیسی ـ مفرددن برحرفك حذفیله اولانلردر:

تُخَمَةٌ ـ دن ـ تُخَمْ ... کبی

اوچنجیسی ـ مفردینه حرف علاوه‌سیله اولاندر:

صِنْوٌ ـ دن ـ صِنوان ... کبی

دردنجیسی ـ مفردندن حرف حذفی وحرکه تحویل ایدلمکله اولاندر:

کتاب ـ دن ـ کُتُبْ

رسول ـ « ـ رُسُل ... کبی

بشنجیسی ـ مفردینه حرف علاوه ایتمك و حرکه تبدیل ایلمکله اولاندر:

رَجل - دن - رِجال ... کبی

آلتنجیسی - مفردی حرف جهتیله هم تزیید هم تنقیص ایتمك وهمده حرکه تبدیل ایلمك ایله اولانلردر :

غُلام - دن - غِلمان

کریم - « - کِرام ... کبی

٣٧ - اشبو جمع مکسرلر دلالت ایتدکاری مقادیر اعتباراتیله [جمع قلت وجمع کثرت] نامليله ایکی نوعه تفرق ایدرلرکه بونلردن :

٣٨ - جمع قلت [مادلّ علی ثلاثة فما فوقها الی العشرة] صورتیله تعریف اولنوب [اوچدن اونه قدر دلالتی اولان جمع دیمکدر] که اساساً [اَفعال. اَفْعُل. اَفعِلَه. فِعْلَه] کبی درت وزنده بولنور.

ظُفْر - دن - اَظفار

ضِلْع - « - اَضْلُع

رَغِیف « - اَرغِفَه

فَتًی - « - فِتْیَة ... کبی

٣٩ - فائده : بو وزنلرده اولان جمعلره استغراق ایچون اولان [اَلْ] حرفی داخل اولنجه اوندن یوقاری یه دخی دلالت ایدرلر یعنی جمع کثرت کبی حکم ایلرلر .

اَیُّها الشُّیوخ لاتَکوُنُوا کَالْفِتیَة

جمله‌سنده‌کی (فتیه) کبی .

٤٠ - جمع کثرت : [مادلّ علی ثلاثة فما فوق الی مالانهایة له]

صورتیله تعریف اولنوب [اوچدن یوقاری الی غیرنهایه مقداره تعلق ایدن جمع دیمکدر] که اساساً [فُعَلْ. فِعَلْ. فَواعِلْ. فَعالِلْ. فَعائِلْ. اَفاعِلْ. أَفاعيلْ. فَعاليلْ. مَفاعِلْ. مَفاعيلْ] کبی اون وزنده بولنورلر.

فُعَلْ
صُورة ـ دن ـ صُوَرْ
تُحفة ـ « ـ تُحَفْ
صُرّة ـ « ـ صُرَرْ

فِعَلْ
قِطعَةٌ ـ « ـ قِطَعْ
سِكَّةٌ ـ « ـ سِكَكْ
حِيلَةٌ ـ « ـ حِيَلْ

فَواعِلْ
جوهر ـ دن ـ جواهر
خاتم ـ « ـ خواتم
صومعة ـ « ـ صوامع

فَعالِلْ
درهم ـ « ـ دراهم
ثعلب ـ « ـ ثعالب
بلبل ـ « ـ بلابل

فَعائِلْ
حقيقة ـ « ـ حقائق
عجوز ـ « ـ عجائز
غريب ـ « ـ غرائب

اَفاعِلْ
إِصبَع ـ « ـ اصابع
أنمل ـ « ـ انامل
اجدل ـ « ـ اجادل

اَفاعِیل	اُخدُوْد – « – اَخادید اُنشُودَةٌ – « – اَناشید ارجوزة – « – اراجیز
فَعالیل	قِرطاس – « – قَراطِیس جُمهُوْر – « – جَماهیر عُصفُوْر – « – عصافیر
مَفاعِل	مدرسة – « – مَدارِس مِبْرَد – « – مَبارِد
مَفاعِیل	مِفْتاح – « – مَفاتیح مَسْكَنْ – « – مَساكِین مَقْدُور – « – مَقادیر ... كبی

٤٢ – فائده ١ – لسان عربیده برده [صیغهٔ منتهی الجموع] واردركه الف جمعدن صوكره ایكی متحرك حرفی حاوی اولان ویاخود آندن صوكره اوچ حرف اولوبده اورته یرلرنده برياء ساكنه بولنان جمعلردر.

[مَعابد . مَفارق . مَقاصِد]

ایله

[مَفاتیح . مصابیح . قنادیل]

كبی كه جمع كثرتك [فُعَلْ . فِعَلْ] وزنلریده بوصورتله بركره دها جمعلنوب منتهای جموع اولورلر .

ظُفُرْ – دن – اَظفار – بوندنده – اَظافیر

ضلع – « – اضلع – « – اضالع ... كبی

٤٢ ــ فائده ٢ ــ عربیده برده [اسم جمع وشبه جمع] کلمه‌لری واردرکه بونلردن: اسم جمع ــ [هوماتضمن معنی الجمع ولکن لامفرد له] صورتیله تعریف اولنوب [مفردی اولمیه‌رق جمع معناسنی متضمن اولان اسم دیمکدر] ... [خَیل . قَوم . شعب . رهط . جیش] کلمه‌لری کبی .

شبه جمع ــ (هوما تضمن معنی الجمع و فُرِقَ و احدُهُ بالتاء) صورتیله تعریف اولنوب [جمع معناسنی متضمن اولان ومفردی تا ایله تفریق ایدیلن اسم دیمکدر] .

جمع	مفرد
وَرَقْ	وَرَقَةْ
ثَمَرْ	ثَمَرَةُ
شَجَرْ ... کبی	شَجَرَةُ

فصل رابع

اسم جامد اقسامی

٤٣ ــ اسم جامد عنوانی آلتنده اولان اسملر بالاده تعریف اولندیغی کبی [اسم جنس . اسم علم . اسم عدد] ایله مادهٔ فعله منسوب اولمیان [اسم منسوب . اسم تصغیر]دن عبارتدرکه بروجه آتی تعریف اولنورلر .

اسم جنس

٤٤ ــ اسم جنس : (هو مایُطلق علی کل فرد من افراد الجنس)

صورتیله تعریف اولنوب [برجنسدن اولان شیلرك هر برینه اطلاقی جائز اولان اسم دیمکدر]... [انسان . حیوان . نبات . کلب . رجل . غلام . نهر . بحر . زهر . جبل] کبی که انسان دینلدیکی وقتده نوع بشرك هر فردینه شامل اولدیغی مثللو حیوان لفظیده جانلی اولان مخلوقاتك هر برینه اطلاق اولنور .

اسم علم

٤٥ ــ **اسم علم** : (هوما يُعَيِّنُ مُسَمّاهُ مطلقا) صورتیله تعریف اولنورکه [مطلقا برمسمایه معین اولان اسم دیمکدر] ... [احمد . یوسف . مریم . حوی . قیصر . کسری . بلخ . نیل . شام] کبی که بونلرك هر برری آنجق برر شیٔ معینه دلالت ایدرلر .

٤٦ ــ **تنبیه** : علملرك (معنی . لفظ . وضع . استعمال) اعتباراتیله درت وجه اوزره تقسیملری و بونلردن متولد بعض احوالی وارایسه ده آنلرك بیلنمه سی قواعد نحویه یه متوقف اولدیغندن آنلر نحوده تحریر ایدلمشدر .

اسم عدد

٤٧ ــ **اسم عدد** : [مایدل علی کمیة الاشیاء المعدودة] صورتیله تعریف اولنورکه [صاییلان شیلرك مقدارینه دلالت ایدن اسم دیمکدر . عدد اسملری [اصلی . ترتیبی . کسری] اولمق اوزره اساساً اوچ نوع اولدیغندن بروجه آتی تعریف اولنورلر .

٤٨ ــ **عدد اصلی** : بردن نهایته قدر اولان اصلی صاییلرك اسملریدرکه لسان عربیده [مفرد . مرکب . عقود . معطوف]ناملریله درت طاقه آیریلورلر .

٤٩ — **عدد مفرد** : بردن اونه قدر اولان اصلی صایيلرله یوزی و بیکی اشعار ایدن [مائة و الف] کلمه‌لریدرکه بونلرك مذکر ومؤنث صورتلری بروجه آتیدر :

مفرد مذکر	مفرد مؤنث
بر — واحد. احد	واحدة. احدی
ایکی — اثنان. اثنین	اثنتان. اثنتین
اوچ — ثلاثة	ثلاث
درت — اربعة	اربع
بش — خمسة	خمس
آلتی — ستة	ست
یدی — سبعة	سبع
سکز — ثمانية	ثمانٍ
طقوز — تسعة	تسع
اون — عشرة	عشر
یوز — ماية	ماية
بیك — الف	الف

٥٠ — **عدد مرکب** : اون بردن اون طقوزه قدر اولان صاییلردرکه بونلرکده مذکر ومؤنث اولملری احادك مذکر عشراتك مؤنث اولمسیله مذکرلری و احادك مؤنث عشراتك مذکر اولمسیله مؤنثلری حاصل اولورکه بروجه آتی تحریر اولنمشدر .

مرکب مذکر	مرکب مؤنث
اون بر — احد عشر	احدی عشرة

اون‌ایکی ــ اثنا عشر	اثنتا عشرة
اون‌اوچ ــ ثلاثة «	ثلاث «
اون‌درت ــ اربعة «	اربع «
اون‌بش ــ خمسة «	خمس «
اون آلتی ــ ستة «	ستّ «
اون‌یدی ــ سبعة «	سبع «
اون سکز ــ ثمانية «	ثمان «
اون‌طقوز ــ تسعة «	تسع «

٥١ — عدد عقود : یکرمیدن طقسانه قدر اولان عشرات اسماوندن عبارتدرکه بونلرك مذکر ومؤنثی هپ بر در .

یکرمی ـ	عشرون	ویا عشرين
اوتوز ـ	ثلاثون	« ثلاثين
قرق ـ	اربعون	« اربعين
اللی ـ	خمسون	« خمسين
التمش ـ	ستّون	« ستين
یتمش ـ	سبعون	« سبعين
سکسان ـ	ثمانون	« ثمانين
طقسان ـ	تسعون	« تسعين ... کبی

٥٢ ــ عدد معطوف: یکرمی بردن بدء ایله نهایته قدر صاییلری تعداد ایتمکدن عبارتدرکه بونلرك مذکر و مؤنث اوللری ترکیبلرنده بولنان عدد اصلیلره تابعدر .

	مذکر	مؤنث
یکرمی بر	واحد وعشرون	احدی وعشرون
	احد وعشرون	واحدة وعشرون
یکرمی ایکی	اثنان وعشرون	اثنتان وعشرون
یکرمی اوچ	ثلاثة وعشرون	ثلاث وعشرون
یکرمی درت	اربعة وعشرون	اربع وعشرون
اوتوز بش	خمسة وثلاثون	خمس و ثلاثون
قرق آلتی	ستة واربعون	ست و اربعون
اللی یدی	سبعة وخمسون	سبع وخمسون . . کبی .

٥٣ — عدد ترتیبی : ترکچه عددلرك برنجی ایکنجی اوچنجی دردنجیلری کبی ترتیب بیان ایدن عددلردرکه انلرکده مذکر ومؤنثلری بروجه آتیدر .

	مذکر	مؤنث
برنجی	اول	اولی
	حادی	حادیة
ایکنجی	ثانٍ	
	ثانی	ثانیة
اوچنجی	ثالث	ثالثة
دردنجی	رابع	رابعة
بشنجی	خامس	خامسة

آلتنجی	ـ	سادس	سادسة
یدنجی	ـ	سابع	سابعة
سکزنجی	ـ	ثامن	ثامنة
طقوزنجی	ـ	تاسع	تاسعة
اوننجی	ـ	عاشر	عاشرة
اون برنجی	ـ	حادی وعشر	حادیة وعشرة
اون ایکنجی	ـ	ثانی وعشر	ثانیة وعشرة
یکرمی اوچنجی	ـ	ثالث وعشرین	ثالثة وعشرین
اوتوزدردنجی	ـ	رابع وثلاثین	رابعة وثلاثین . . . کبی

٥٤ — عدد کسری : واحدك اجزاسنی بیان ایدن عددلردرکه آنلرده شو:

نِصْف	ـ	یارم
ثُلُث	ـ	اوچده بر
رُبع	ـ	درتده بر
خُمس	ـ	بشده بر
سُدس	ـ	آلتیده بر
سُبع	ـ	یدیده بر
ثُمن	ـ	سکزده بر
تُسع	ـ	طقوزده بر
عُشر	ـ	اونده بر
مِعشار	ـ	یوزده بر
عُشر معشار	ـ	یوزده اون

۵۵ — تنبیه : اشبو اعداد کسریه‌دن یالکز یارم معناسنه اولان (نِصْف) کلمه‌سی (فِعْل) وزننده اولوب باقیلری (فُعْل) و (فُعُل) وزنلرنده اولورلرفقط لسان عربیده (فُعُل) وزننده اولان کافهٔ کلماتی سکون عین ایله (فُعْل) اوقومق جائز اولدیغندن (ثُلث . رُبع .. الخ) اوقوندیغی کبی (ثُلْث . رُبْع . خُمْس .. الخ) صورنده دخی اوقونور .

اسم منسوب

۵٦ — مادهٔ فعله متعلق اولمیان اسملرده نسبت بیان ایتمك ایچون اسمی بر حرف ایله مقید قیله‌رق اسم منسوب یاپیلورکه بونده قاعدهٔ عمومیه اسمك اخرنی مکسور قیلدقدن صکره بر یاء مشدده کتورمکدر .

احمد ـ دن ـ احمدِیّ

شام ـ « ـ شامِیّ

شهر ـ « ـ شهرِیّ

کبی ایسه‌ده اسملرك ثلاثی ورباعی اولدقلریله اخرلرنده علامت تأنیث بولندیغنه وسائر بر طاقم احواله کوره بعض مرتبه تبدلات اولدیغندن و بونلرك الك مهملری آتی صورتدن عبارت ایدوکندن بروجه آتی تعریف اولندیلر .

۵۷ — اولاً : اسمك آخرنده تاء تأنیث بولنمقدرکه بو حالده مذکورتاء حذف اولنه‌رق بالاده‌کی قاعده‌نك اجراسیله اسم منسوب یاپیلور .

مَکّة ـ دن ـ مَکِّیّ

ناصِرَة ـ « ـ ناصِرِیّ

بَدْرَة ـ « ـ بدرِیّ

دُرَّة ـ « ـ دُرِّیّ ... کبی

۵۸ ـ ثانیاً: اسمك آخرنده علامت تأنیث اولان الف مقصوره نك بولنمسیدرکه بونده درت وجه واردر.

وجه اول ـ اسم مقصور ثلاثی اولمقدرکه بو حالده الف مقصوره واوه قلب اولنور بعده قاعده اجرا اولنور.

عصا ـ دن ـ عَصَوِیّ
فتی ـ « ـ فتویّ ... کبی

وجه ثانی ـ اسم مقصور رباعی اولوب ایکنجی حرفیده ساکن بولنمقدرکه بو حالده الف مقصوره نك حذفی ویاخود واوه قلبی جائز اولدیغندن بوندن صوکره قاعده اجرا اولنور.

نُعمی ـ دن ـ نعمیّ. نعمویّ
ذِکری ـ « ـ ذکریّ. ذکرویّ
طوبا ـ « ـ طوبویّ. طوباویّ
دنیا ـ « ـ دنیویّ. دنیاویّ... کبی

وجه ثالث ـ اسم مقصور رباعی اولور و حرف ثانیسی متحرك بولنورسه الف مقصوره نك حذفندن صوکره قاعده اجرا اولنور.

بَرَدَی ـ دن ـ بَرَدِیّ
جَمَزَی ـ « ـ جَمَزِیّ ... کبی

وجه رابع ـ اسم مقصور خماسی اولورسه الف مقصوره نك حذفیله واوه قلبی جائز اولدیغندن بونلردن صکره قاعده اجرا اولنور.

مصطفی ـ دن ـ مصطفویّ
حُباریٰ ـ « ـ حُبارِیّ... کبی

٥٩ — ثالثاً: اسمك ممدود اولمسیدركه بونده‌ده اوچ وجه واردر:

وجه اول — الف ممدوده‌نك تأنیث ایچون اولمسیدركه بو حالده آخرنده‌كی همزه واوه قلب اولنور بعده قاعده اجرا ایدیلور.

حمراء — دن — حمراوِیّ

عذراء — « — عذراوِیّ... كبی

وجه ثانی — الف ممدوده‌نك اصلیه اولمسیدركه بوحالده حذف وقلب جائز اولمیوب حالیله ابقا اولنورده قاعده اویله‌جه اجرا اولنور.

قُرّاء — دن — قرائی

ابتداء — « — ابتدائی... كبی

وجه ثالث — الف ممدوده‌نك اصلی اولمامسیدركه بوحالده همزه‌یی هم حذف هم واوه قلب جائز اولدیغندن بونلردن صكره قاعده اجرا اولنور.

سماء — دن — سمائیّ . سماویّ

ماء — « — مائیّ . ماویّ

كبی اولوب آنجق [شاء]دن [شائی] مسموع اولمیوب دائما [شاویّ] ایشیدیله كلمشدر.

٦٠ — رابعاً: منسوب قیلنه‌جق اسمك منقوض اولمسیدركه بونده‌ده اوچ وجه واردر:

وجه اول — اسم منقوصك ثلاثی اولمسیدركه بوحالده یای مفتوحه واوه قلب وماقبلی مفتوح قیلنوب بعده قاعده اجرا اولنور.

شَجِی ــ دن ــ شَجَوِیّ
وَجِی ــ « ــ وَجَوِیّ . . کبی

وجه ثانی ــ اسم منقوصك رباعی اولمسیدرکه بو حالده یای مفتوحه‌نك حذفیله واوه قلبی جائز اولدیغندن بونلردن صوکره قاعده اجرا اولنور.

قاضی ــ دن ــ قاضِیّ . قاضوِیّ . . کبی

وجه ثالث ــ اسم منقوصك خماسی وسداسی اولمسیدرکه بوحالده یای منقوحه‌نك حذفی واجب اولدیغندن بعد الحذف قاعده اجرا اولنور .

مستعلی ــ دن ــ مستعلِیّ
معتدی ــ « ــ معتدیّ . . کبی

٦١ ــ خامساً : منسوب قیلنه‌جق اسمك آخرنده محذوف حرف بولنمسیدرکه بونده اك معتبر اولان قول محذوفی اعاده ایتدکدن صوکره قاعده‌یی اجرا ایتمکدر.

اب ــ دن ابو ــ بوندنده ــ ابویّ
اخ ــ « اخو ــ « ــ اخویّ
دم ــ « دمو ــ « ــ دمویّ
بد ــ « بدو ــ « ــ بدویّ

کبی اولوب آنجق محذوفدن عوض برحرف بولنورسه حالیله دخی قاعده اجرا اولنور.

ابن ـ دن	اعادهٔ محذوف ایله ـ بنوی	
	حالی اوزره ـ ابنی	
اسم ـ دن	اعادهٔ محذوف ایله ـ سموی	
	حالی اوزره ـ اسمی	

کبی اولور.

٦٢ ـ ماده ـ تثنیه وجمع اولان کلمه‌لرك منسوب قلنمسیدرکه بونلر مفردلرینه ارجاع ایدیله‌رك نسبت ایدیلورلر.

عراقین ـ دن ـ عراقی
تمرات ـ « ـ تمری

کبی اولوب آنجق مفردی اولمیان جمعلر وبعض حالاتده دیکر جمعلرده حالت جمعلریله برقاعده منسوب قلنورلر.

ابابیل ـ دن ـ ابابیلی
ملائك ـ « ـ ملائکی

کبی اولور فقط بوقواعدك خارجنده اوله‌رق نسبت ایدلمش بعض مهم کلمه‌لر واردرکه بیلنملری فوائدی موجب اولدیغندن آنلرده بروجه آتی تحریر اولندیلر.

اُمیّه ـ دن ـ اَمَوی
بادیه ـ « ـ بدَوی
ثقیف ـ « ـ ثقَفی
حَرَمَین ـ « ـ حَرَمی
حضرموت « ـ حضرمی

دهر - « - دَهْرِیّ

دیر - « - دیرانِیّ

روح - « - روحانِیّ

رب - « - ربانِیّ

سهل - « - سُهْلِیّ

طبیعة - « - طبیعِیّ

قُرَیْش - « - قُرَشِیّ

هَجْر - « - هاجِرِیّ

ناصره - « - نصرانِیّ

کبی که بونلر سماعی اولدقلرندن بوصورتله بلله‌مك لازمدر.

اسم تصغیر

٦٣ — تصغیر برشیئك کوچولدلمسی دیمکدرکه مادهٔ فعله منسوب اولمیان اسملرك تصغیرنده درت‌صورت واردر:

برنجی صورت: اصل تصغیردرکه بیوك‌توهم اولنان‌شیئك‌کوچولدلمسی دیمکدر.

جبل - دن - جُبیل . . . کبی .

ایکنجی صورت: تحقیر ایچون اعظم اولان برشی‌ئی تصغیر ایتمکدر.

سبع - دن - سبیع . . . کبی

اوچنجی صورت: تقلیل ایچون ذاتاً چوق اولان برشیئك آزالدلمسیدر
درهمات – دن دُریهمات . . . کبی

دردنجی صورت: تقریب ایچوندرکه اوزاق توهم اولنان (زمان ومحل ومقدارك) یقینلاشدیرلمسیدر

قبل – دن – قبیل
بعد – « – بعید
فوق – « – فویق . . . . کبی.

٦٤ — هرهانکی بر اسمی تصغیر ایتمك ایچون لسان عربیده‌کی قاعدهٔ عمومیه: اول اسمك حرف اولنی مضموم حرف ثانیسنی مفتوح قیلوب حرف ثانیدن صوکره بر ده یای ساکنه علاوه ایتمکدر آنجق کلمه درت حرفلی ودها زیاده‌لی اولورسه بروجه‌قاعده عمل اولندقدن‌صوکره کلمه‌نك اوچنجی حرفی اولوب تشکیلاتده یای ساکنه‌دن صوکره‌یه قالان حرفك حرکه‌سنی مکسور قیلمق دخی لازمدر. فقط (مؤنث . وتثنیه وجمع سالملر وجمع قلتلر وآخرنده الف نون اولانلرده) حرف مذکور مکسور قیلنمازکه امثلهٔ آتیه صره‌سیله بووجوهاتی اشعار ایدر.

١ { رجل – دن – رُجیل
عبد – « – عُبید }

٢ { دفتر – « – دُفَیتِر
درهم – « – دُرَیهِم }

٣ تمرة – دن – تُمَيْرَةٌ
بشری – « – بُشَيْرَیٰ
صحراء – « – صُحَيْراء

٤ مؤمنان – « – مُؤَيْمِنان
رجلان – « – رُجَيْلان

٥ مؤمنون – « – مُؤَيْمِنون
مؤمنات – « – مؤيمنات

٦ اظفار – « – اُظَيْفار
اعناق – « – اُعَيْناق

٧ اضلاع – « – اُضَيْلاع
احمال – « – اُحَيْمال

٨ لقمان – « – لُقَيْمان
جَوْعان – « – جُوَيْعان

٦٥ — اسملرده حرف علت بولنور ویا بر حرفی محذوف ایسه آنلرك تصغیرلرنده بعض مرتبه تخالفات اولدیغی کبی جمع کثرتلرده ده بو اختلاف جاری اولدیغندن انلره دائر قواعد مهمهٔ آتیه‌نك تذکاری لازم کلمکله بروجه آتی بیان اولندی . شویله که :

٦٦ — اسمده حرف علت اولنجه تصغیرنده درت صورت واردر.

برنجیسی : اسمك ایکنجی حرفنك الف اولمسیدرکه بونده‌ده ایکی وجه واردر .

وجه اول ـ الفك واو یاخود یاء دن مقلوب اولمسیدرکه بو حالده مقلوب اعاده اولنوب بعده قاعدهٔ عمومیه اجرا اولنور .

باب ـ اصلی بَوَبْ ـ تصغیری ـ بُوَیْب

ناب ـ « نیب ـ « ـ نُیَیْبْ ... کبی

وجه ثانی ـ الفك زائد اولمسیدرکه بو حالده واوه قلبی واجب اولدیغندن بعدالقلب قاعدهٔ عمومیه اجرا ایدیلور .

ضارب ـ دن ـ ضُوَیْرِبْ

کاتب ـ « ـ کُوَیْتِبْ ... کبی

٦٧ ـ ایکنجیسی : اسمك اوچنجی حرفی الف یاخود واو اولمقدرکه بو حالده هر ایکیسیده یایه قلب اولنوب قاعدهٔ عمومیه اجرا اولنور فقط بروجه قاعده کلهجك اولان یای تصغیر ایله اشبو یای مقلوب ادغام اولنور یعنی بر یا یازیلوب مشدد اوقنور . وبعضکره واو حرکه‌لنمك اقتضا ایدرسه حالیله قالمق دخی جائز اولور یعنی بو حالده یایه قلبی وحالیله ابقاسی جائز اولور .

۱ عصا ـ دن ـ عُصَیّ
فتی ـ « ـ فُتَیّ
عجوز ـ « ـ عُجَیِّز

۲ جدول ـ « ـ جُدَیِّل و جُدَیْوِل
اَدوَر ـ « ـ اُدَیِّر و اُدَیْوِر ... کبی

٦٨ ـ اوچنجیسی : اسمك اوچنجی حرفی یاء اولمقدرکه بو حالده

قاعده عیناً اجرا اولنور فقط یای تصغیر ایله کلمه‌ده‌کی یا ادغام ایدیلور یعنی بر یاء یازیلوب مشدد اوقنور .

مریم ـ دن ـ مُرَیِّمْ
جمیل ـ « ـ جُمَیِّلْ
کریم ـ « ـ کُرَیِّمْ ... کبی

٦٩ ــ دردنجیسی : اسمك دردنجی حرفی واو یاخود الف اولمقدر که بو حالده آنلر یایه قلب اولنوب بعده قاعدهٔ عمومیه اجرا اولنور .

عصفور ـ دن ـ عُصَیْفِرْ
مفتاح ـ « ـ مُفَیْتِحْ ... کبی

٧٠ ــ اسمده محذوف حرف بولنورسه تصغیری اوچ صورتله اولور که

برنجیسی : حذف سببیله کلمه ایکی حرفلی قالمش ایسه تصغیرنده محذوف اعاده اولنور بعده قاعدهٔ عمومیه اجرا ایدیلور واعاده اولنان محذوف واو ایسه یایه قلب اولنوب یای تصغیر ایله ادغام اولنور .

اب ـ اعادهٔ محذوفله ـ ابو ـ قاعدهٔ تصغیرله ـ اُبَیْوْ ـ بعده اُبَیٌّ
اخ ـ « ـ اخو ـ « ـ اُخَیو ـ « اُخَیٌّ
اولدیغی کبی .

ایکنجیسی : محذوف همزه ایله معوض ایسه همزه کلیاً ترك ومحذوف اعاده اولنه‌رق قاعدهٔ عمومیه اجرا ایدیلور واعاده اولنان حرف واو ایسه بالاده اولدیغی کبی یایه قلب ویای تصغیرله ادغام اولنور .

ابن ـ اصلی ـ بنو ـ قاعدهٔ تصغیرله ـ بُنَیْوٌ ـ بعده ـ بُنَیٌّ
اسم ـ « ـ سمو ـ « ـ سُمَیْوٌ ـ « ـ سُمَیٌّ
اولدیغی کبی .

اوچنجیسی : محذوفده معوض تاء تأنیث ایسه اول تاء حالیله ترك اولنوب محذوف اعاده اولندقدن صوکره قاعدهٔ عمومیه اجرا ایدیلور .

زِنَةٌ ـ دن ـ وُزَیْنَة
عدة ـ « ـ وعیدة
شَفة ـ « ـ شُفیهة ... کبی

۷۱ — تصغیر اولنه‌جق اسم جمع اولورسه ایکی صورتله اولور.

برنجیسی : علی‌العموم جمع سالملر ایله جمع قلتلرده قاعدهٔ عمومیه‌نك طرغریدن طوغری‌یه اجراسندن عبارتدر .

۱ { مؤمنان ـ دن ـ مؤیمنان
مؤمنون ـ « ـ مؤیمنون
مؤمنات ـ « ـ مؤیمنات }

۲ { اضلع ـ « ـ اضیلع
ارغِفة ـ « ـ اریغفة
فِتیة ـ « ـ فُتَیَّة ... کبی }

ایکنجیسی : جمع کثرت اولان اسملرك تصغیرنده کله مفرده اعاده اولنوب تصغیر اولندقدن صوکره جمع عاقللری واو نون وغیر عاقللری الف تاء ایله تکرار جمع قیلمقدر .

١ غلمان ـ مفردی ـ غلام ـ بونك تصغیری ـ غُلیّم ـ جمعی غلیّمون
شعراء ـ « ـ شعر ـ « ـ شویعر « شویعرون
٢ جواری ـ « ـ جاریة ـ « ـ جویرّ « جویرّات
دراهم ـ « ـ درهم ـ « ـ دریهم ـ « دریهمات
اولدیغی کبی .

باب ثانی

{ مضمرات }

٧٢ ـ لسان عربیده ضمیرك تعریفی [هو ما ینُوبُ عَنِ الإسْمِ الظّاهِرِ] دن عبارتدرکه (اسم ظاهرك یرینی طوتان شیٔ دیمکدر) .

٧٣ ـ ضمائرعربیه [بارز و مستتر] اولمق اوزره ایکی نوعدرکه مستترنه دیمك اولدیغی حسب الایجاب والمقام نحو کتابنده کوره جکمزدن بوراده آشکار دیمك اولان بارز ضمیرلر تعریف اولنمشدر.

بارز ضمیرلر [متصل ومنفصل] اولمق اوزره ایکی نوعدر.

نوع اول

ضمائر متصله

٧٤ ـ ضمائر متصله اساساً ایکی قسمدر.

برنجی قسمی : فعللرك آخرلرینه التحاق ایدن [الف . واو . تاء .

نون . تُمَا . تُمْ . تُنَّ . نا] حرفلرندن عبارتدرکه تفصیلاتی آتیده مذکور فعل مقاله‌سنده کوروله‌جکندن بوراده یالکز شوحاللرینی یعنی :

•	مفرد	مذکر غائب
ا	تثنیه	
وُا	جمع	
•	مفرد	مؤنث غائبه
ا	تثنیه	
نَ	جمع	
تَ	مفرد	مذکر مخاطب
تُمَا	تثنیه	
تُمْ	جمع	
تِ	مفرد	مؤنث مخاطبه
تُمَا	تثنیه	
تُنَّ	جمع	
تُ	مفرد	متکلم
نا	جمع	

صورتلرینی بیلمه‌ملک لازمدرکه بونلره [ضمائر متصله مرفوعه] دینور.

٧٥ — ایکنجی قسم : هم حرف هم اسم هم فعللرك آخرلرینه الحاق ایدن [هُ . هُمَا . هُمْ . هَا . هُمَا . هُنَّ . كَ . كُمَا . كُمْ . كِ . كُنَّ . يَ . نَا] حرفلریدرکه بونلرك مفرد تثنیه جمع ومذکر مؤنث اولملریله اشخاصه تقسیملری شو :

هُ - مفرد		
هُما - تثنیه	مذکر غائب	
هُمْ - جمع		
ها - مفرد		
هُما - تثنیه	مؤنث غائبه	
هُنَّ - جمع		
كَ - مفرد		
كُما - تثنیه	مذکر مخاطب	
كُمْ - جمع		
كِ - مفرد		
كُما - تثنیه	مؤنث مخاطبه	
كُنَّ - جمع		
ىْ - مفرد	متکلم	
نا - جمع		

صورتله‌درکه بونلر دها مختصر حالده شو:

		مذکر	مشترك	مؤنث
غائب	مفرد	هُ	•	ها
	تثنیه	•	هُما	•
	جمع	هُمْ	•	هُنَّ

مخاطب	مفرد	كَ	•	كِ
	تثنیه	•	كُمَا	•
	جمع	كُمْ	•	كُنَّ
متكلم	مفرد	•	ىْ	•
	جمع	•	نا	•

صورتیله اجمال ایدیلورکه بعدما ذکر اولنه جقلرده بویله اجمال اولنه جغندن بورایه اهمیتله دقت ایتملیدر.

اشبو ضمیرلر فعللره التحاق ایلدکلرنده [ضمائر متصلهٔ مرفوعه] واسملرله حرفلره التحاقلرنده [ضمائر متصلهٔ منصوبه]. [ضمائر متصلهٔ مجروره] نامنی آلورلر.

كتابُهُ ـ اوآدمك كتابی
كتابهما ـ اوایكی آدمك كتابی
كتابهم ـ او آدملرك كتابی
كتابها ـ او قادینك كتابی
كتابهما ـ او ایكی قادینك كتابی
كتابهن ـ او قادینلرك كتابی
كتابكَ ـ سنك كتابك
كتابكما ـ ایكیكزك كتابی
كتابكم ـ سزك كتابكز
كتابك ـ (برقادینه قارشو) سنك كتابك
كتابكَمَا ـ (ایكی قادینه قارشو) ایكیكزك كتابكز

کتابکن ــ (قادینلره قارشو) سزك کتابکز

کتابِیَ ــ بنم کتابم
کتابنا ــ بزم کتابمز . . . . . کبی

ایکنجی نوع

ضمائر منفصله

٧٦ــ ضمائر منفصله دخی متصله کبی ایکی قسمدر:

برنجی قسمی: ترکجه‌نك ضمائر شخصیه‌سنه مقابل اولوب لسان عربیده [ضمائر منفصلهٔ مرفوعه] دینلن شو: [هُوَ. هُما. هُمْ. هِیَ. هُما. هُنَّ. اَنْتَ. انْتُما. انْتُم. انتِ. انتما. انْتنّ. اَنَا. نَحْنُ] حرفلریدر که بونلرك تقسیماتی شو :

هو	ــ ضمیر منفصل	مفرد مذکر غائب معناسی		ــ او آدم
هما	ــ »	تثنیه	»	ــ او ایکی آدم
هم	ــ »	جمع	»	ــ او آدملر
هی	ــ »	مفرد مؤنث غائبه معناسی		ــ او قادین
هما	ــ »	تثنیه	»	ــ او ایکی قادین
هن	ــ »	جمع	»	ــ او قادینلر
انتَ	ــ »	مفرد مذکر مخاطب		ــ سن (برآدمه قارشو)
انتما	ــ »	تثنیه	»	ــ سز (ایکی «)
انتم	ــ »	جمع	»	ــ سز (آدملره «)
انتِ	ــ »	مفرد مؤنث مخاطبه		ــ سن (برقادینه قارشو)
انتما	ــ »	تثنیه	»	ــ سز (ایکی «)

أَنْتُنَّ —	« جمع	«	— سز (قادینلره «)
أَنَا —	« مفرد مشترك		— بن
نَحْنُ —	« جمع	«	— بز

وجهله‌درکه بونکده بروجه‌بالا اختصار ایدلمش اولان حالی شو :

		مذکر	مشترك	مؤنث
غائب	مفرد —	هو	.	هی
	تثنیه —	.	هما	.
	جمع —	هم	.	هن
مخاطب	مفرد —	انتَ	.	انتِ
	تثنیه —	.	انتما	.
	جمع —	انتم	.	انتن
متکلم	مفرد —	.	أنا	.
	جمع —	.	نحن	.

صورتندن عبارتدر .

۷۷ — ایکنجی قسمی : ترکجه ضمائر شخصیه‌نك مفعول صورتنده بولنانلرینه مقابل اولان و لسان عربیده [ضمائر منفصلهٔ منصوبه] دینلن شو [اِیّاهُ . ایاهما . ایاهم . ایاها . ایاهما . ایاهنّ . ایاكَ . ایاكما . ایاكم . ایاكِ . ایاكما . ایاكنّ . ایایَ . ایانا] حرفلردرکه تقسیماتی شو :

اِیّاهُ —	ضمیر منفصل منصوب مفرد مذکر غائب معناسی			— آنی (بر آدم ایچون)
ایّاهما —	«	تثنیه	«	— آنلری (ایکی «)
ایّاهم —	«	جمع	«	— آنلری (آدملر «)

ایاها ـ	«	مفرد مؤنث غائبه	ـ آنی (برقادین ایچون)	
ایاهما ـ	«	تثنیه «	ـ آنلری (ایکی «)	
ایاهُنَّ ـ	«	جمع «	ـ آنلری (قادینلر «)	
ایاكَ ـ	«	مفرد مذکر مخاطب معناسی	ـ سنی (بر آدم ؛)	
ایاکما ـ	«	تثنیه «	ـ سزی (ایکی «)	
ایاکم ـ	«	جمع «	ـ سزی (آدملر «)	
ایاكِ ـ	«	مفرد مؤنث مخاطبه معناسی	ـ سنی (برقادین «)	
ایاکما ـ	«	تثنیه «	ـ سزی (ایکی « «)	
ایاكُنَّ ـ	«	جمع «	ـ سزی (قادینلر «)	
ایایَ ـ	«	مفرد مشترك متکلم معناسی	ـ بنی	
ایانا ـ	«	جمع «	ـ بزی	

صورتنده اولوب بونلر دخی بروجه بالا اختصار اولندقده شو :

		مذکر	مشترك	مؤنث
غائب	مفرد ـ	ایاه		ایاها
	تثنیه ـ		ایاهما	
	جمع ـ	ایاهم		ایاهن
مخاطب	مفرد ـ	ایاكَ		ایاكِ
	تثنیه ـ		ایاکما	
	جمع ـ	ایاکم		ایاکن
متکلم	مفرد ـ		ایایَ	
	جمع ـ		ایانا	

صورت حاصل اولور .

باب ثالث

{ مبهمات }

٧٨ — لسانه عربیده [اَلْمُبْهَمُ مادَلَّ عَلی مَعْناهُ بِقَرینَةِ اْلاِشارَةِ اَوْبِما بَعْدَه] تعریفیله بیان اولنان و ترکجه‌سی [معناسنك اشارت قرینه‌سیله ویا مابعدینك دلالتیله آکلاشیلان اسم مبهمدر] دیمك اولان کلمات اساساً [اسم اشارت. واسم موصول] ناملریله ایکی نوعدر.

نوع اول

اسم اشارت

٧٩ — اسم اشارت [ماوُضِعَ لِمُشارٍ الیهِ اِشارَةً حِسِّیَةً بِاْلجوارِحِ والاعضا] صورتیله تعریف اولنورکه ترکجه‌سی [برشیئی جوارح واعضانك اشارت حسیه‌سیله کوسترمکه موضوع اولان کله دیمك] اولوب بونکله کوستریلن شیئه‌ده [مشار الیه] دینور.

مشار الیهك قریب متوسط بعید اولمسنه کوره اسم اشارتلرده اوچ طاقمدر.

٨٠ — برنجی طاقمی : قریبی اشارته موضوع اولان [ذا. « ذانِ ـ ذَینِ » اوْلاءِ. تا. « تانِ. تینِ » کلمه‌لرندن عبارتدرکه بونلرك تقسیماتی شو:

ذا ـ مفرد مذکره اشارت ایچون اولوب معناسی ـ بو آدم

ذانِ } ـ تثنیه « « « « « « « ـ بوایکی آدم
ذَینِ

اؤُلاءِ ـ جمع « « « « « « ـ بو آدملر

تا ـ مفرد مؤنثه « « « « « ـ بوقادین

تانِه } تثنیه « « « « « « ـ بو ایکی قادین
تین }

اؤلاءِ ـ جمع « « « « « « ـ بوقادینلر

صورتندن عبارتدرکه بونلرده خلاصهٔ ایدیلنجه شو :

	مذکر	مؤنث
مفرد ـ	ذا	تا
تثنیه ـ	«ذان. ذین»	«تان . تین»
جمع ـ	اولاءِ	اولاءِ

صورتله بیان ایدیله بیلور.

٨١ ـ فائده : قریبه موضوع اولان اشبو اسم اشارتلرك مؤنثلرنده [ذِی . ذِه. تِی . تِه] دینلدیکی کبی مذکر ومؤنثك جملهسنه هاء تنبیه کلهرك [هذا . «هذان . هذین» هؤلاء . هاتا . » هاتان . هاتین » هؤلاءِ] دخی دینور یعنی ترکجهنك [ایشته بو] اسم اشارتی مقامنه قائم اولورلر.

٨٢ ـ ایکنجی طاقمی] بعدی متوسط اولانلره اشارت ایچون موضوع اولان شو :

[ذاكَ . « ذانِك. ذینك » . اولئك . تِیكَ . « تانِكَ . تینك »]

کلهلریدرکه بونلردن :

ذاكَ ـ مفرد مذکره اشارت ایچون اولوب معناسی ـ شو آدم

ذانِك } تثنیه « « « « « ـ شو ایکی آدم
ذینك }
اولئك ـ جمع « « « « « ـ شو آدملر
تیكَ ـ مفرد مؤنثه « « « ـ شو قادین
تانِكَ } تثنیه « « « « « ـ شوایکی قادین
تینك }
اولنك ـ جمع « « « « ـ شوقادینلر
دیمك اولوب اختصار اولندقلری حالده شو :

	مذکر	مؤنث
مفرد ـ	ذاك	تیك
تثنیه ـ	« ذانك . ذینك ».	« تانك : تینك »
جمع ـ	اولئك	اولنك

صورتی آلورلرکه بونلرك مفرد مذکرینه نادراً های تنبیه داخل اولوب [هذاكَ] دینور .

٨٣ ـ اوچنجی طاقمی : بعیده اشارت ایچون موضوع اولان [ذاكَ . «ذانّك . ذینّك» . تِلْكَ . تانّك . تیّك » اُولالِكَ] کلمه‌لریدرکه بونلردن :

ذلك ـ مفرد مذکره اشارت ایچون اولوب معناسی ـ او آدم
ذانّك } تثنیه « « « ـ او ایکی آدم
ذینّك }

اولالِك ـ جمع « « « ـ او آدملر
تِلْكَ ـ مفرد مؤنثه « « ـ او قادین
تانّك } تثنیه « « « ـ او ایکی قادین
تینّك }
اولالكَ ـ جمع « « « ـ او قادینلر

دیمك اولوب بونلرده دیکرلری کبی اختصار اولندقلرنده شو :

مؤنث	مذکر	
تِلك	ذلّك	مفرد ـ
«تانّك . تینّك»	«ذانّك . ذینّك»	تثنیه ـ
اولالِك	اولالِك	جمع ـ

صورتده بولنورلرکه بونلره های تنبیه داخل اولماز .

نوع ثانی

اسم موصول

٨٤ ـــ لسان عربیده [الاسم الموصولُ هو مالاّ يتمّ مَعْناهُ اِلاّ بِمابَعْدَهُ] صورتیله تعریف اولنوب [معناسی آنجق مابعدیله تمام اولان کلمه اسم موصولدر] دیمکدن عبارتدرکه بونك معناسنی اکمال ایدن اول مابعده [صِلَهْ] دینوره

لسان عربیده اسم موصوللار [مختص ومشترك] نامله ایکی درلودر .

٨٥ ـــ مختص اولان اسم موصوللر [ما اِخْتَلَفَ لاختلاف معناه] صورتیله تعریف اولنورکه [معناسنك اختلافیله لفظی مخالف ایدن]

یعنی مفرد تثنیه جمع مذکر مؤنث اعتبارانه کوره لفظی دکیشن دیمکدر اوده شو :

اَلَّذِي	ـ مفرد مذکر ایچون اولوب معناسی	ـ شول برآدم
اللَّذان اللَّذَینَ	تثنیه « « « « «	ـ شول ایکی آدم
الَّذِینَ	ـ جمع « « « « «	ـ شول ادملر
الَّتِی	ـ مفرد « « « « «	ـ شول قادین
اللَّتانِ اللَّتَینِ	تثنیه « « « « «	ـ شول ایکی قادین
اللَّاتِ اللَّائِي	جمع « « « « «	ـ شول قادینلر

صورتلرندن عبارت اولوب اجمال ایدلدکده شو :

	مذکر	مؤنث
مفرد	الذی	الّتی
تثنیه ـ	« اللَّذان . اللَّذَینِ »	« اللَّتان . اللَّتَینِ »
جمع ـ	اَلَّذِینَ	« اللاتِ . اللائِ »

صورتلری حاصل اولور.

٨٦ ــ مشترك اولان اسم موصوللر [الموصول المشترك مالایختلف لفظه باختلاف المقام] صـورتیله تعریف اولنوب [اختلاف مقام ایله لفظی تخلف ایتمـین] دیمکدرکه مفرد تثنیه جمع مذکر مؤنث اولمقده

مشترك اولان [مَنْ . ما . اَیِ . اَلْ . مَنْ ذا . ماذا] کبی آلتی کلمه‌دن عبارتدر بونلردن:

٨٧ ــ مَنْ : ذوی العقوله مخصوص اولوب نادراً غیریده استعمال اولنور.

اِقبَلْ عذرَ مَنِ اعْتَذَرَ اِلَیْكَ

قول حکیمانه‌سنده اولدیغی کبی.

٨٨ ــ ما : ذوی العقولك غیری یه مخصوص اولوب نادراً ذوی العقولده استعمال اولنور

اِغْفِرْ لَنا ما قَدْ سَلَفْ

قول کریمنده اولدیغی کبی .

٨٩ ــ اَیّ : کرك ذوی العقولده کرکسه غیریسنده علی الاطلاق استعمال اولنور.

جالِسْ اَیُّهُمْ عالِمْ

کلامنده اولدیغی کبی.

٩٠ ــ اَلْ : اسم فاعل ، اسم مفعول ، مبالغهٔ فاعل ، صفت مشبهه اولان کلمه‌لره داخل اولدقده اسم موصول اولورکه بو کلمه‌لری بوراده هنوز بیلمدیکمزدن شمدیلك مثاللری تحریر اولنمدی ایلروده کوریله‌جکدر.

٩١ ــ من ذا : استفهامك غیری حالاتده اسم موصولدر

من ذا قال لك

جمله‌سنده اولدیغی کبی .

۹۲ ــ ماذا: بودخی من ذا کبیدر.

وماذا اَرَدْتَ یافتی

جمله‌سنده اولدیغی کبی.

باب رابع

{ کنایات }

۹۳ ــ لسان عربیده [الکنایة ان یُعَبَّرَ عن شیءٍ مُعَیَّنٍ بلفظ غیرصریح للدلالة علیه] صورتیله تعریف اولنوب [برشیٔ معینی اکا دلالت ایتمین بر لفظ غیر صریح ایله تعبیر ایتمك] دیمك اولان کنایات [مَنْ . ما . اَیّ . کَمْ . کَأَیِّنْ . کذا . کَیْتَ . ذَیْتَ . فلان] کلمه‌لرندن عبارتدرکه بونلردن :

۹٤ ــ مَنْ : ذوی‌العقولدن استفهام ایچوندر

من یشتری منّی غلاما صَنَعا

فی خَلقِهِ وَخُلقِهِ قد بَرَعا

بیتنده اولدیغی کبی.

۹۵ ــ ما : ذوی العقولك غیریسندن استفهام ایچوندر.

ما معنی امتناعك فان کنت صادقا

جمله‌سنده اولدیغی کبی.

۹٦ ــ اَیّ : کرك ذوی العقولدن کرك غیریسندن استفهام ایچوندر.

ایُّ الحِزبین اَحَقُّ بالأمن

جملەسندە ذوی العقولدن و

ایُّ فائدةٍ فی هذا الحال

جملەسندە ذوی العقولك غیریسندن استفهام ایتدیکی کبی.

٩٧ ــ کم وکأین: ترکجەنك قاچی کبی عدددن کنایه اولورلر

کم دفتراً اخذت

و

کأین من اسأُ اعیاالاِسا

جملەلرندە اولدیغی کبی.

٩٨ ــ کذا: عدد وحدثدن کنایه ایچون‌درکه عدددن کنایه اولنجه اکثریا عطف ایله مکرر اولەرق ایراد اولنور.

عدد ایچون ـ عندی کذا وکذا دفتراً

حدث « ـ فقال لی کذا . . . کبی

٩٩ ــ کیت وذیت: دائما حدثدن کنایه اولوب دائما عطف ایله مکرر کلور

(ففعل کیت وکیت) ایله (وقال ذیت وذیت)

فقرەلرندە اولدیغی کبی.

١٠٠ ــ فلان: ذوی العقول علملرندن کنایه اولورکه مذکره مخصوص اولوب مونثده (فلانة) دینور وحرف تعریف ایله [الفلان والفلانة] صورتیله ذوی العقولك غیری علملری دخی کوسترر. وبو کلمه دیکرلری کبی اولمیوب ایجابنه کوره اخرینه هرنوع حرکەیی قبول ایدر بناءعلیه معرب کلمەلردن معدوددر.

باب خامس

{ اسمك ایكنجی درجه‌ده تقسیماتی }

١٠١ — عربی اسملر بورایه قدر ذكر اولنان احوال وتقسیماتدن بشقه غایت مهم اوله‌رق برطاقم اسملرله تفرق ایدرلر یعنی :

اسمیتده تمكن اعتباریله [منصرف. غیرمنصرف]

معناسنك تعلقی جهتیله [صفت. موصوف]

كذا معنا جهتیله [معرفه. نكره]

معناده‌كی اختلاف اعتباریله [اسم عین. اسم معنی]

ناملریله درت صورتده بولنورلركه بونلردن اوچ اولكیلری علم نحوده تعریف اولنه‌جقلرندن بوراده دردنجی صورت تحریرایدلدی. شویله‌كه:

١٠٢ — اسم عین یاخود اسم ذات [هوماكان مدلوله قائما بنفسه أدرك حساً اوعقلاً] صورتیله تعریف اولنوركه [مدلولی نفسیله قائم اوله‌رق حس ویا عقل ایله ادراك اولنان اسم دیمكدر]. حس ایله ادراك اولنان [حجر. شجر] وعقل ایله ادراك اولنان [الله. ملك. جنت. جهنم] كبی بورایه قدر ذكر ایدلمش اولان اسملرك جمله‌سی بواسم عین ویااسم ذات نوعندندر بناءً علیه آرتق بشقه‌جه تفصیلاته لزوم یوقدر.

١٠٣ — اسم معنی : [هومالایقوم مدلوله بنفسه ولا یدرك الاعقلاً] صورتیله تعریف اولنورلركه [مدلولی نفسیله قائم اولمیوب آنجق عقل ایله ادراك اولنان كلمه دیمكدر] ـ حب . بغض . عطاء. وداع ـ كبی كه بونلره اصطلاحاً [مصدر] دیرلر.

مصدرلر بوندن صکره محرر اولان وعلم صرفك اك مهم برقسمنی تشکیل ایدن فعل بحثنك قواعد اصلیه‌سنی تأسیسه خادم اولدقلرندن بو بابده بالخاصه اشبو مصدرلردن بحث ایدلمشدر .

مصدر

١٠٤ — مصدر : لسان عربیده [هوالاسم الموضوع لمعنی الحدث دون الزمان والذات والنسبة] صورتیله تعریف اولنورکه [ذات و زمان ونسبتدن بری اوله‌رق معنای حدثه موضوع اولان اسم دیمکدر].

لسان عربیده مصدر سماعی وقیاس اوله‌رق ایکی نوعدر .

مصدر سماعیلردن اك زیاده مستعمل اولانلر اوتوز بش وزنده بولنورلرکه آنلر ده شو :

[قَتْلٌ . فِسقٌ . شُغلٌ ـ رَحْمَةٌ . نِشْدَةٌ . كُدْرَةٌ ـ دَعْوٰى . ذِكْرٰى . بُشْرٰى ـ لَيّانٌ . حِرمانٌ . غُفْرانٌ ـ بَيْنُونَةٌ . سَوْدَدٌ ـ طَلَبٌ . صِغَرٌ . هُدًى ـ ذَهابٌ . صِرافٌ . سُؤالٌ ـ ذَهَادَةٌ . دِرايَةٌ . بُغايَةٌ ـ غَلَبَةٌ ـ نَزَوانٌ ـ حَنِقٌ . سَرِقَةٌ ـ وَصِيفٌ . فَضِيلَةٌ ـ قَبُولٌ . دُخُولٌ . ضَرُورَةٌ . صُعُوبَةٌ ـ عافِيَةٌ ـ مَيْسُورٌ] كلمه‌لرینك حاوی اولدقلری وزنلردن عبارتدر .

بونلردن بشقه مبالغه معناسنده مستعمل [جَبَرُوتٌ . تَرْداد . تِبيان . قِلّيلى] كلمه‌لری كبی دها درت وزنله بعض تفرعات وار ایسه‌ده بوكتابده بو مقدارینك بیانیله اكتفا اولندی .

١٠٥ — لسان عربینك تحصیلنده اك مهم‌ماده‌لرك بریده اشبو

مصدرلرك وزنلرینی لایقیله بللهمکدن عبارت اولدیغندن بونلرك ضبطنی تسهیل ایچون ترتیبات آتیه اجرا اولندی. شویله که:

بالاده مذکور اوتوز بش وزن کرچه سماعی‌ایسه‌لرده دقتله مطالعه اولندقلری و [فعل] ماده‌سی وزنه اساس اتخاذ ایدلدیکی حالده بونك حرفلری انواع حرکاته کوره مرتب اوله‌رق بعض علاوات‌ایله تحصل ایتمش اولدقلری اکلاشیلور که بو مطالعه‌دن بروجه آتی یدی طاقم ظهور ایدر:

برنجی طاقم

١ ـ فَعْل . فِعْل . فُعْل
٢ ـ فَعْلَة . فِعْلَة . فُعْلَة
٣ ـ فَعْلیٰ . فِعْلیٰ . فُعْلیٰ
٤ ـ فَعْلان . فِعْلان . فُعْلان
٥ ـ فَعْلُولَة
٦ ـ فَعْلَل

ایکنجی طاقم

١ ـ فَعَل . فِعَل . فُعَل
٢ ـ فَعال . فِعال . فُعال
٣ ـ فَعالَة . فِعالَة . فُعالَة
٤ ـ فَعَلَة
٥ ـ فَعَلان

اوچنجی طاقم

١ ـ فَعِل
٢ ـ فَعِلَة

دردنجی طاقم { ١ ـ فَعِیل
٢ ـ فَعِیلَةٌ }

بشنجی طاقم { فَعُول
فعولةٌ }

آلتنجیسی ـ فاعِلَةٌ

یدنجیسی ـ مَفْعُولٌ

صورتلری ظاهر اولورکه بونلره بالاده مذکور اوزان تطبیق اولندقده شو:

١ { ١ ـ قَتْلٌ . فِسْقٌ . شُغْلٌ
٢ ـ رَحْمَةٌ . نِشْدَةٌ . كُدْرَةٌ
٣ ـ دَعْوٰی. ذِكْرٰی. بُشْرٰی
٤ ـ لَیّانِ . حِرْمانِ. غُفْرانِ
٥ ـ بَیْنُونَةٌ.
٦ ـ سَوْدَدٌ . }

٢ { ١ ـ طَلَبٌ . صِغَرٌ . هُدًی .
٢ ـ ذَهابٌ . صِرافٌ. سُؤالٌ.
٣ ـ زَهادَةٌ . دِرایَة . بُغایَةٌ .
٤ ـ غَلَبَةٌ .
٥ ـ رَزَوانِ . }

٣ { ١ ـ خَنِقٌ . ٢ ـ سَرِقَةٌ .

٤ { ١ ـ وَجِيفٌ. ٢ ـ فَضِيلَةٌ .

٥ { قَبُولٌ . دُخُولٌ
ضَرُورَةٌ. صُعُوبَةٌ

٦ ـ عافِيَةٌ .

٧ ـ مَيْسُورٌ.

وجهله برصورت حاصل اولورکه بونلری ذهنه نقل ایده‌جك درجه بوترتیب اوزره بلله‌مك لازمدر.

١٠٦ ـ مذکور وزنلرده اولوب کثرتله استعمال اولنان وبالخاصه لسان عثمانی‌یه مداری اولان مصادر عربیه تکثیر منفعت ضمننده بروجه آتی درج اولندی.

(فَعْلٌ) وزنده اولانلردن : بحث . بذل. بسط . بلع ـ ترك . جبر . جرح . جلب . جهل ـ حبس . حبط . حتم . حرب ـ ختم . خبط . خرج ـ دفع . دفن . دور . دلك ـ ذبح . ذمّ ـ ربط . رجم . رحم . رفع ـ زجر . زین ـ ستر . سحق . سبق . سعد ـ شتم. شرح. شرط. شوق ـ صبر . صرف . صلب . صمت ـ ضبط . ضحك . ضرب ـ طبع . طحن . طرح . طرد ـ ظنّ ـ عجز . عدل. عرض. عزل ـ غرق . غوث . غرس . غیظ ـ فخر . فرط . فرق . فقر ـ

قتل . قطع . قلع . قمع ـ کتب . کتم . کشف . کسر ـ لغو . لمح . لمع . لوم ـ نشر . نصر . نصب . نقش ـ وجد . وزن . وضع . وقف ـ هتك . هدم . هجر . هضم

(فِعْل) وزننده اولانلردن : برّ . حقد . حرس . حرص . حفظ . حنث ـ ذکر ـ رفق . رکس ـ صبغ ـ عزّ . علم ـ غلّ . فسق .

(فُعْل) وزننده اولانلردن : بغض . بغی ـ حزن . حکم . حصن . حجب ـ خلف ـ ذخر ـ زعم ـ شکر . شغل ـ صنع ـ ظلم ـ عسر ـ غسل ـ قبح . قرب ـ کفر ـ نکس .

(فَعْلَة) وزننده اولانلردن : توبة ـ جذبة . جودة ـ حسرة . حملة . حیرة . حشمة ـ خشیة ـ دهشة . دعوة ـ رحمة . رغبة . رأفة . رعشة ـ زلّة ـ شکوة . شفقة ـ صفوة ـ طلعة ـ عمدة . عودة ـ غیرة ـ قسوة ـ لمعة ـ نوبة . نشوة ـ وحشة . وفدة ـ هیبة .

(فِعْلَة) وزننده اولانلردن : بدعة . بعثة ـ جلوة ـ حدّة . حکمة ـ خدمة . خلقة . خبرة ـ دقّة . رفعة . رقّة . رحلة . رجعة ـ شدّة . شرکة ـ صحة ـ عزّة . عصمة . عفة ـ غبطة ـ فطنة . فطرة ـ قسمة ـ لینة ـ نعمة . نقمة . نشدة ـ همة .

(فُعْلَة) وزننده اولانلردن : حرمة . حمرة ـ رخصة . رؤیة ـ سرعة . سفلة ـ شهرة ـ صحبة ـ عزلة ـ غربة ـ قربة . قوّة ـ کدرة ـ لکنة ـ نزهة . نصرة .

(فَعْلان) وزننده اولانلردن : حلوان ـ سیران . ضربان .

(فِعْلان) وزننده اولانلردن : حرمان ـ رضوان ـ عرفان ـ کتمان .

(فُعْلان) وزننده اولانلردن: بطلان. بغیان ـ خسران ـ رجحان. رجعان ـ شکران ـ غفران ـ کفران.

(فَعْلولَةٌ) وزننده اولانلردن: بینونة ـ حیلولة ـ صیرورة ـ غیبوبة.

(فَعَلْ) وزننده اولانلردن: تعب. تلف ـ جدل ـ حضر. حذر ـ خطر ـ سفر ـ طلب. طمع ـ ظفر ـ عمل.

(فَعالٌ) وزننده اولانلردن: بقاء. بیان ـ تمام ـ حلال. حرام ـ خراب. خلاء. خفاء. خلاص ـ ذهاب ـ رجاء. رفاه ـ زوال ـ سخاء. ضلال ـ طعام ـ علاء ـ غلاء ـ فناء. قرار ـ قضاء ـ نشاط ـ وفاء.

(فِعالٌ) وزننده اولانلردن: جلاء. جهار ـ حجاب. حفاظ. حکاء ـ ختام. ختان. خداع. خطاب ـ رضاء. رضاع ـ زناء. زحام ـ سفاد ـ شرار. شراط. شفاء. شقاق ـ ضرار ـ طراد ـ عیار ـ فرار ـ نظام ـ وصال.

(فُعالٌ) وزننده اولانلردن: تقاة ـ بکاء ـ دعاء.

(فَعالَةٌ) وزننده اولانلردن: بداهة. براعة. برائة. بسالة ـ جسارة. جزالة. جهالة. جلادة ـ حداثة. حصانة. حقارة ـ زهادة ـ رثاثة. رخاوة. رزالة ـ سعادة. سباحة، سخافة، سخاوة، سماحة، سفارة، سلاسة، سلامة ـ شرافة، شطارة، شقاوة، شناعة، صحابة، صداقة، صراحة ـ ضلالة ـ طراوة ـ ظرافة ـ عدالة. عداوة ـ غباوة ـ فصاحت، فطانة، فهامة ـ کثافة، کراهة ـ کرامة، نظافة ـ وقارة.

(فِعالَةٌ) وزننده اولانلردن : بداية ـ جباية حجامة . حماية ـ خلافة . خيانة ـ دراية . دلالة ـ رباطة . رثاثة . رضاعة . رعاية ، رواية ـ زيادة ـ سعايت. سياسة ـ ضيافت ـ عجالة ـ عمارة، عبادة ، عناية ، عيادة ـ قرائة ، كفاية.

(فَعَلانْ) وزننده اولانلردن : جولان ـ حدثان ـ خلجان ـ دوران ـ طيران ـ غثيان ـ فوران ـ فيضان ـ قطران ـ كسلان ـ لمعان .

(فَعِيلَةٌ) وزننده اولانلردن : بصيرة ـ رزيلة . سكينة . عزيمة . نصيحة .

(فُعُولٌ) وزننده اولانلردن : ثبوت ـ جنون ـ جحود ـ جمود ـ حدوث ـ حلول ـ حضور ـ خروج ـ خلوص ـ خضوع ـ خطور ـ دخول ـ ذهول ـ رجوع ـ ركوب ـ ركوع ـ زحول ـ سقوط ـ سرور ـ سكوت ـ سكون ـ سلوك ـ سنوح ـ شروع ـ شمول ـ شيوع ـ صدور ـ صحوة ـ ظهور ـ عبور ـ عروج ـ غرور ـ فتور ـ قصور ـ قنوط ـ نزول ـ وصول ـ وضوء ـ وقوع ـ وثوق .

(فُعُولَةٌ) وزننده اولانلردن : برودة ـ حموضة ـ رطوبة. رعونة. خصومة ـ ذهولة ـ سكونة سهولة ـ عفونة .

١٠٧ — عربينك قياسى مصدرلرى ايكى صورتده بولنورلركه بونلردن :

برنجى صورت : مصادراصليه اوزره اوزان مخصوصه‌سنه تبعاً بعض حرف زياده ايديلوب ياپيلان مصـدرلر دركه بونلره [مزيدات] تعبير اولنور .

کرم ـ دن ـ اکرام
جمع ـ « « اجتماع
نصر ـ « « انتصار

و امثالی کبی که بونلر زیرده‌کی فعل مقاله‌سنده مفصلاً بیان اولنه‌جقلرندن بوراده تطویل کلامه لزوم کورلمدی .

ایکنجی صورت : کرك سماعیلردن کرکسه قیاسی اولان مزیداتدن مصدرلقده خصوصیت معنانی افاده ایتمك اوزره [مصدر میمی. مصدر مرّه. مصدر نوع]ناملریله یاپیلان اوچ نوع مصدر درکه بونلرك مزیداتدن یاپیله‌جقلری زیرده‌کی فعل بحثنده مزیدات ایله برابر بیان اولنه‌جغندن بوراده سماعیلردن یعنی اصلی مصدرلردن یاپیلانلری بروجه آتی بیان اولندی شویله‌که :

۱۰۸ ـ مصدر میمی : مصدر اصلینك اولنه برمیم مفتوحه کتیریله‌رك یاپیلان وینه مصدر معناسنده قالان کلمه‌لردرکه دائما فتحات ایله (مَفْعَل) وزننده بولنوب یالکز اولنده حرف علت اولان کلمه‌لرده فتح فاء وکسر عین ایله (مَفْعِل) وزننده بولنور .

۱ـ مَدْخَل. مَقْعَد
۲ـ مَوْعِد. مَوْقِی... کبی

اشبو مصدر میمی ماده‌سنك دها کوزل اکلاشلمسی وزنده مشترك اولدیغی مشتق اولان اسم زمان واسم مکانلرك بیلنمسنه متوقف اولدیغندن وبونلرده آتیده‌کی فعل مقاله‌سنده کله‌جکندن مبحث مذکورده تماميله آکلاشیله‌جقدر .

١٠٩ ـــ مصدر مَرَّه : لسان عربیده [هو مادلّ علی کمیّة الحدث] صورتیله تعریف اولنوب [حدثك مقدارینه دلالت ایدن کلمه] دیمکدر که ثلاثیٔ مجردلرده فتحاتله [فَعْلَةٌ] وزننده بولنور [جَلْسَةٌ . نفخة . صیحة] کبی که (بر اوتورش . بر اوفلەیش . بر باغیرش دیمك)اوتورمه اوفلەمه باغیرمه حدثلرینك مقدارینی بیان ایدرلر .

١١٠ ـــ مصدر نوع: لسان عربیده [هو مادل علی کیفیة الحدث] صورتیله تعریف اولنوب [حدثك نوع وکیفیتنه دلالت ایدن کلمه] دیمکدر که ثلاثیٔ مجردلرده دائما کسر فاء و فتح لام ایله [فِعْلَةٌ] وزننده بولنور [رِحْلَةٌ . قِعْدَةٌ] کبی که کوچش اوتوروش دیمکدر یعنی ترکچەنك حاصل مصدرلری مقامنده بر کلمەدر.

١١١ ـــ فائده: مصدر اصلیلره [مصدر غیرمیمی] دخی تسمیه اولندیغی مثللو بوراده بیان اولنان اشبو درت نوع مصدرك یعنی [مصدر غیرمیمی. مصدر میمی. مصدر مره. مصدر نوع]ك تثنیه وجمعلری دخی اولوب تثنیەلری اسملر کبی آخرلرینه الف نون علاوەسی وجمعلری (مصدر غیرمیمی) مصـدر مره. مصـدر نوعده) اسملرك جمع مؤنث سالملری کبی اخرلرینه الف تا علاوەسیله ومصـدر میمیده جمع مکسر اصولیله اولور نته کیم مثال آتیدن معلوم الوور

مصدر غیر میمی ـ نَصْرٌ	نَصْران	نصرات
« مره ـ نَصْرَةٌ	نصرتان	نصرات
« نوع ـ نِصْرَةٌ	نصرتان	نصرات
« میمی ـ مَنْصَرٌ	منصران	مَنَاصِر

ایکنجی مقاله

فعل

١١٢ — افعال عربیه ـ قول مقبوله کوره ـ مصدرلردن مشتق اولورلر .

مشتق : دیمك قواعد اشتقاقه رعایتله اصل واحددن آلنمش کلمه دیمکدر .

اشتقاق : لفظ ومعناده مناسبت بولنه‌رق اصل اولان بر کلمه‌دن آخر بر کلمه یاپمق دیمکدر . نته‌کیم : [نصر] ماده‌سندن [ناصر . منصور نصیری . مناصر] کلمه‌لری ظهور ایدرکه بونلری یاپمغه اشتقاق وبو کلمه‌لرك هر برینه [مشتق] و اصل اولان کلمه‌یه ده یعنی بو مثالده‌کی [نصر] ماده‌سنه [مشتق منه] دینور .

١١٣ — افعال عربیه یا مجرد یا مزید اولورلر .

مجرد اولان فعللر دخی یا ثلاثی یا رباعی اولوب دها زیاده اولمازلر .

ثلاثیٔ مجرد ـ کرم جلس جعل

رباعیٔ مجرد ـ دحرج زلزل بلبل کبی‌در .

مزید اولان فعللر دخی زیرده مفصلاً کوروله‌جکی وجهله مجردلر اوزرینه حرف زیاده ایدیله‌رك سداسی‌یه قدر اولانلردر نته‌کیم :

١ ـ ثلاثی اوزرینه بر حرف زیاده‌سیله:
- کَرُمَ ـ دن ـ اَکْرَمَ
- فَرِحَ ـ « ـ فَرَّحَ
- قَتَلَ ـ « ـ قاتَلَ

٢ـ ثلاثی اوزرینه ایکی حرف زیاده سیله
كَسَرَ ـ دن ـ اِنْكَسَرَ
جَمَعَ ـ « ـ اِجْتَمَعَ
حَمَرَ ـ « ـ اِحْمَرَّ
شَجَعَ ـ « ـ تَشَجَّعَ
بَعُدَ ـ « ـ تَبَاعَدَ

٣ـ ثلاثی اوزرینه اوچ حرف زیاده سیله
خَرَجَ ـ دن ـ اِسْتَخْرَجَ
عَشَبَ ـ « ـ اِعْشَوْشَبَ
جَلَذَ ـ « ـ اِجْلَوَّذَ
حَمَرَ ـ « ـ اِحْمَارَّ

٤ـ رباعیٔ مجرد اوزرینه برحرف زیاده سیله ـ دَحْرَجَ ـ دن ـ تَدَحْرَجَ

٥ـ رباعیٔ مجرد اوزرینه ایکی حرف زیاده سیله ـ
حَرْجَمَ ـ دن ـ اِحْرَنْجَمَ
قَشْعَرَ ـ « ـ اِقْشَعَرَّ

کبی افعال ظاهر اولور .

١١٤ ـ تعریف : کافهٔ مشتقات اساساً مجردلردن تولد ایتدیکی ولسان عربیده اوزان کلمات دائما [فعل] ماده سیله بیان ایدلدیکی جهتله بونك حرفلرینه مناسبت آلدیریله‌رق ثلاثیٔ مجرد کلمه‌لرك برنجی حرفنه [فاء الفعل] ایکنجی حرفنه [عين الفعل] اوچنجی حرفنه [لام الفعل] دینلدیکی کبی رباعی مجردلرکده برنجی حرفنه [فاء الفعل] ایکنجی حرفنه [عين الفعل] اوچنجی حرفنه [لام اول] دردنجی حرفنه [لام ثانی] دینور .

نته‌کم : «کرم» ماده‌سنده (کاف) فاء الفعل (راء) عين الفعل (ميم) لام الفعل اولوب رباعیٔ مجردده‌نده (دحرج)دن (دال) فاء الفعل (حاء) عين الفعل (راء) لام اولی (جيم) لام ثانی‌در .

۱۱۵ — مجرد اولان افعال عربیه کندولرنده حروف علت وهمزه وحرف مکرر بولنوب بولنمامسنه کوره [سالم وغير سالم] اولمق اوزره ایکی نوعه تفرق ایدرلر .

سالم — [ماخلت اصوله من حروف العلة والهمزة والتضعيف] صورتیله تعریف اولنور که (کلمه‌نك حروف اصلیه‌سی حروف علتدن همزه‌دن تضعیفدن خالی اولمسی) دیمکدر . یعنی : بر فعل مجردده حرف علت وهمزه وتضعیف بولنمازسه اول فعله سالم دینور (کرم قتل نعم) کبی که بونلره (صحیح) دینور .

غير سالم — افعال مجرده‌نك حروفات اصلیه‌سنده حرف علت ویا همزه ویا تضعیف بولنورلرکه بونلرده اوچ اسمله یاد اولنور .

برنجیسی — حروفات اصلیه‌دن بریسی همزه اولمقدرکه بوکا [مهموز] دینور [أخذ . سأل . قرأ] کبی که همزه اولده اولنجه اکا [مهموز الفاء] اورته‌ده اولنجه [مهموز العين] نهایتده اولنجه [مهموز اللام] دینور نته‌کیم امثلهٔ سابقه‌دن :

أخذ ــ مهموز الفاء

سأل ــ مهموز العين

قراء ــ مهموز اللام در.

ایکنجیسی — حروفات اصلیه‌ده تضعیف بولنمقدرکه بوکا [مضاعف] دینور

اشبو مضاعفلر ثلاثیٔ مجردلرده عین الفعل ایله لام الفعلك ورباعیٔ مجردلرده فاء الفعل ایله لام اولانك وعین الفعل ایله لام ثانینك بر جنسدن اولمسندن عبارتدر.

ثلاثیٔ مجردده ـ مَدَّ . فَرَّ . عَضَّ

رباعیٔ « ـ زلزل . بلبل . هلهل ... کبی.

اوچنجیسی ـ کلمه‌ده بر ویاایکی حرف علت بولنقدرکه بوکاده [معتل] دینوب بونلر اساساً درت صورتده بولنورلر.

صورت اولی : فاءالفعلده بر حرف علت بولنقدرکه بوکا [مثال] دینور [وثب . يَيْسُرَ . وهب. يقظ] کبی که مذکور حرف علت واو اولورسه اکا [مثال واوی] واکر یا اولورسه [مثال یائی] دینور . نته‌کیم :

وثب . وهب ـ مثال واوی

یسر . یقظ ـ مثال یائی در.

صورت ثانیه : حرف علتك عین الفعلده اولمسیدرکه بوکاده [اجوف] دیرلر [قام . صار] کبی‌که بونلرك اصللری [قوم . صیر] اولدیغندن اشبو اصللری اعتباراتیله بونلرده مثال کبی [اجوف واوی]و[اجوف یائی]ناملریله آیریلورلر. نته‌کیم :

قام ـ اصلی ـ قوم ـ اولدیغندن اجوف واوی

صار ـ « ـ صیر ـ « « یائی در.

صورت ثالثه : حرف علت لام الفعلده بولنقدرکه اکاده [ناقص] دینور. [نما . سری] کبی‌که بونلرك اصللری [نمو . سری] اولدیغندن

بونلرده اجوفلر مثللو [ناقص واوی]و[ناقص یائی]ناملریله ایکی درلودر نته کیم :

نما - اصلی- نمو - اولدیغندن ناقص واوی

سَرٰی- « - سَرَیَ - « « یائی‌در.

صورت رابعه : بر کلمه‌ده ایکی حرف علتك بردن بولنمسیدر بوكاده [لفیف] دینور [طوی . وقی] کبی که بودخی [لفیف مقرون] و[لفیف مفروق] ناملریله ایکی نوعدر :

لفیف مقرون — ایکی حرف علتدن برینك عین الفعلده دیکرینك لام الفعلده یعنی یان یانه بولنمسیدر .

[طوی . شوی . کوی] کبی

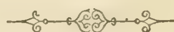
لفیف مفروق — ایکی حرف علتدن برینك فاءالفعلده دیکرینك لام الفعلده بولنوب ارالرینك بر حرف صحیح ایله تفریق ایدلمش اولمسیدر .

[وقی . وهی . وشی . وفی] . . کبی

تنبیه — اشبو غیر ساملرك احوالنی و اسملرینی لایقیله بلله‌مك اهم و الزم اولدیغندن کیفیتی لزومی کبی ذهنلرده تقرر ایتدیرمك و ضبطی سهل اولمق ایچون بو بابده بر جدول مخصوص تنظیم اولنه‌رق آتی یه درج اولندی . شویله که :

- فعل مجرد
  - [سالم]. ياخود . [صحيح]
    - ثلاثئ مجرد ـ خرج
    - رباعئ مجرد ـ دحرج
  - [غير سالم]
    - [مضاعف]
      - ثلاثئ مجرد ـ مَدَّ
      - رباعئ مجرد ـ زلزل
    - [مهموز]
      - الفاء ـ أخذ
      - العين ـ سأل
      - اللام ـ قراء
    - [معتل]
      - الفاء ـ (مثال)
        - الواوى ـ وعد
        - اليائى ـ يسر
      - العين ـ (اجوف)
        - الواوى ـ قال
        - اليائى ـ صار
      - اللام ـ (ناقص)
        - الواوى ـ نما
        - اليائى ـ رمى
      - العين واللام (لفيف مقرون) ـ طوى
      - الفاء واللام (لفيف مفروق) ـ وقى

١١٦ ــ فعللرك سالم و غير سالم اولملريله قواعد اشتقاقك ايجاباتنه كوره ابنيه‌سى تخلف ايتديكندن و قواعد اساسيه سالملرده دها سهولتله آكلاشيله‌جغندن بو مقاله‌يى برى سالملره ديكرى غيرسالملره مخصوص اولمق اوزره ايكى باب اوزرينه تدوين ايلدك .

باب اول

{ افعال سالمه }

۱۱۷ — بالاده بیان اولندیغی وجهله فعللر مجرد ومزید اولدقلری کبی اصللری سالم اولان مزیدات دخی سالملردن معدود اولدقلرندن واساس قواعد مجرد اولان سالملرده دها سهولتله آکلاشیله جغندن بوبابده اولا مجرد اولان سالملردن بعده مزیداتدن بحث ایتمك اوزره ایکی مبحث اوزرینه تدوین اولندی.

مبحث اول

افعال مجردهٔ سالمه

۱۱۸ — افعال مجرده ثلاثی ورباعی اولمق اوزره ایکی نوع اولدقلرندن بو مبحث دخی آنلری بشقه بشقه تعریف ایتمك اوزره ایکی نوع اوزرینه یازلدی.

نوع اول

ثلاثیٔ مجرد فعللر

۱۱۹ — مصدردن مشتق اولان کلهلر بوکتابك اوللرنده دخی بیان اولندیغی وجهله [فعل . صفت . اسم] نامللریله اوچ درلودرکه بونلره [ذات فعل . فرع فعل . اسم مشتق] دخی دینلدیکندن بونلرك هر برینی واقسامنی بشقه بشقه تعریف ایتمك ایچون بو نوعیده اوچ فصل اوزرینه بنا ایلدك.

فصل اول

{ ذات فعل }

١٢٠ ــ ذات فعل لسان عربیده [الفعل مادل بهیئته وضعاً على احد الازمنة الثلاثة] صورتیله تعریف اولنورکه [هیئتیله اوچ زماندن برینه دلالت ایدن کلمه] دیمکدر.

لسان عربیده ذات فعللر [ماضی . مضارع . جحد مطلق . جحد مستغرق . نفی حال . نفی استقبال . تأکید نفی استقبال . امر . نهی . فعل تعجب] ناملریله اساساً اون نوعدرکه صورت اشتقاقلریله احوال سائره‌لری بوراجقده صره‌سیله بیان اولنه‌جقدر.

ذوات افعالك بیان ایتدکلری حدثلرك تأثیر وتعلقی اعتباراتیله [متعدی . لازم] و [معلوم . مجهول] نوعلرینه ایرلملری واردرکه فعلك بیان ایتدیکی حدث آخره کچر یعنی فاعلك فعلی آخره تجاوز ایدرسه اول فعله [متعدی] و آخره تجاوز ایتمیوبده فاعلك نفسنده قالیرسه اکاده [لازم] دینلدیکی کبی فاعلی مذکور اولان فعله [معلوم] وفاعلی مسکوت عنه اولانه‌ده [مجهول] دینور مثلا :

[ضَرَبَ زید عَمْرًا]

جمله‌سنده زیددن ظهور ایدن ضرب فعلی عمره تجاوز ایتدیکندن ضرب فعل متعدی اولور اما :

[جاءَ زَیْدٌ]

ترکیبنده جاءنك بیان ایتدیکی کلمکلك خدمتی آخره تجاوز ایتمیوب

زیدك نفسنده قالدیغندن جاء فعل لازمدر وبونلرك هرایکیسنده زید فاعلی مذکور اولدیغندن هم ضرب هم جاء معلومدر اما :

[ضُرب فلانٌ]

دینلدکده فلان دوکلدی دیمك اولوب دوکن یعنی فاعل غیر مذکور اولدیغندن بوراده (ضُربَ) برفعل مجهولدر.

افعال عربیه‌نك معلوم ومجهول اولملری ماضی و مضارعلرینك حرکاتنده واقع اولان تبدلات ایله تعین ایتدیکی کبی ثلاثیء مجردلرك ماضی ومضارعلری عین الفعللری هریرده براولمیوب کیمی فعلده مفتوح کیمنده مضموم کیمنده مکسور اوله‌رق ایشیدلمش واو صورتله ضبط اولنوب جمع ایدلدکده جمله‌سیچون آلتی باب تقرر ایتمش اولدیغندن اول باول مذکور بابلرك علاماتی تحریر اولندی شویله که :

ثلاثیء مجردك آلتی بابندن :

برنجی بابده	عین الفعلك	ماضیده	مفتوح	مضارعده	مضموم		
ایکنجی «	—	«	«	مفتوح	«	مکسور	
اوچنجی «	—	«	«	مفتوح	«	مفتوح	
دردنجی «	—	«	«	مکسور	«	مفتوح	
بشنجی «	—	«	«	مضموم	«	مضموم	
آلتنجی «	—	«	«	مکسور	«	مکسور	

اولقدرکه اشبو آلتی بابك شو احوالنی ضابط اولان شو :

فتح ضم فتح کسر فتحتان
کسر فتح ضم ضم کسرتان

بیتی ازبر ایتمك لازمدر.

تنبیه — اشبو آلتی بابك بشنجیسندن کلن فعللر دائما لازم اولوب دیکرلری ایسه کاه متعدی کاه لازم اولور. بناء علیه : مذکور بشنجی بابك طوغریدن طوغری‌یه مجهول صیغه‌سی یوقدر.

برده اوچنجی باب ایچون دیکر برشرط واردرکه اوده اوچنجی بابدن کلن فعلك عیننده ویا لامنده حروف حلق دینیلان شو [ح. خ. ع. غ. ه. ی] دن بری بولنمق لازمدر .

اشته شو احواله کوره بابلر معلوم اولدقدن صوکره ذوات افعال اولان اون صیغه‌نك صور اشتقاقی ایله امثلهٔ مطرده‌لری بروجه‌آتی بیان اولنور.

فعل ماضی

۱۲۱ — **فعل ماضی** : ماده‌سیله حدثه هیئتیله کچمش زمانه دلالت ایدن فعلدرکه ثلاثیٔ مجردده فاء الفعلیله لام الفعلی مفتوح اولوب عین الفعلیده برنجی ایکنجی اوچنجی بابلرده مفتوح دردنجی آلتنجی بابلرنده مکسور بشنجی بابده مضموم اولنجه معلومك مفرد مذکر غائب صیغه‌سی اولور

۱ ـ دَخَلَ . جَعَلَ . طَلَبَ .

۲ ـ جَلَسَ . ضَرَبَ . حَمَلَ .

۳ ـ فَتَحَ . ذَهَبَ . شَرَعَ .

٤ ـ عَلِمَ . فَهِمَ . تَعِبَ .

٥ ـ حَسُنَ . سَهُلَ . ظَرُفَ .

٦ ـ حَسِبَ . وَمِقَ . وَرِثَ .

کبی که اشبو مفرد مذکر غائب صیغه‌لرینه تمش دردنجی ماده‌ده بیان اولنان ضمائر متصلهٔ مرفوعه الحاق اولندقده دیگر اون اوچ صیغه حاصل اوله‌رق آتیده محرر اولدیغی وجهله ماضینك اون درت صیغه‌دن عبارت اولان امثلهٔ مطرده‌سی ظهور ایدر. یعنی:

كَتَبَ ـ فعل ماضی مفرد مذکر غائب معناسی ـ یازدی بر آدم
كَتَبَا ـ » تثنیه » ـ یازدیلر ایکی آدم
كَتَبُوا ـ » جمع » ـ » آدملر
كَتَبَتْ ـ » مفرد مؤنث غائبه » ـ یازدی بر قادین
كَتَبَتَا ـ » تثنیه » » » ـ یازدیلر ایکی قادین
كَتَبْنَ ـ » جمع » » » ـ یازدیلر قادینلر
كَتَبْتَ ـ » مفرد مذکر مخاطب » ـ یازدك (بر آدمه قارشو)
كَتَبْتُمَا ـ » تثنیه » » » ـ یازدکز (ایکی آدمه »)
كَتَبْتُمْ ـ » جمع » » » ـ » (ایکیدن زیاده)
كَتَبْتِ ـ » مفرد مؤنث مخاطبه » ـ یازدك (بر قادینه قارشو)
كَتَبْتُمَا ـ » تثنیه » » » ـ یازدکز (ایکی »)
كَتَبْتُنَّ ـ » جمع » » » ـ » (قادینلره قارشو)
كَتَبْتُ ـ » مفرد مذکر ومؤنث متکلم معناسی ـ یازدم
كَتَبْنَا ـ » جمع » ـ یازدق

صورتی ظاهر اولور که بونك اك نهایتنده اولان ایکی صیغه‌دن مفرد مذکر و مؤنث متکلم اولان صیغه‌یه (متکلم وحده) و دیگرینه

یعنی جمع مذکر ومؤنث متکلم صیغه‌سنده (متکلم مع الغیر) دینورکه بوندن صکره‌کی امثله‌ده اشبو تعبیرلر استعمال اولنه‌جقدر .

بروجه بالا تشکیل اولنان امثلهٔ مطرده ماضیٔ معلومك امثله‌سی اولوب بونی مجهول قیلمق ایچون فاء الفعلنی مضموم عین الفعلنی مکسور قیلمق لازمدر او ده مجهولك امثلهٔ مطرده‌سنی حاصل ایدر یعنی بو وجهله شو :

كُتِبَ ـ	ماضیٔ مجهول	مفرد مذکر غائب معناسی	ـ یازلدی بر آدم
كُتِبَا ـ	»	تثنیه »	ـ یازلدیلر ایکی آدم
كُتِبُوا ـ	»	جمع »	ـ یازلدیلر آدملر
كُتِبَتْ ـ	»	مفرد مؤنث غائبه »	ـ یازلدی بر قادین
كُتِبَتَا ـ	»	تثنیه » » »	ـ یازلدیلر ایکی قادین
كُتِبْنَ ـ	»	جمع » » »	ـ » قادینلر
كُتِبْتَ ـ	»	مفرد مذکر مخاطب »	ـ یازلدك (بر آدمه قارشی)
كُتِبْتُمَا ـ	»	تثنیه » » »	ـ یازلدیکز (ایکی »)
كُتِبْتُمْ ـ	»	جمع » » »	ـ » (آدملره »)
كُتِبْتِ ـ	»	مفرد مؤنث مخاطبه »	ـ یازلدك (بر قادینه »)
كُتِبْتُمَا ـ	»	تثنیه » » »	ـ یازلدکز (ایکی »)
كُتِبْتُنَّ ـ	»	جمع » » »	ـ » (قادینلره »)
كُتِبْتُ ـ	»	متکلم وحده »	ـ یازلدم
كُتِبْنَا ـ	»	متکلم مع الغیر »	ـ یازلدق

صورتله مجهولك امثلهٔ مطردهسی حاصل اولور .

آنجق بشنجی بابدن اولان افعال عربیه طبایعه مخصوص اولوب بونلر اساساً صفات لازمهدن اولدقلری یعنی [حَسُنَ. سَهُلَ. ظَرُفَ] کبی فعللردن عبارت اولوب اصلنده صفت معناسنی ویردکلری جهتله بونلرك هیچ بر وقتده متعدیلری کلمز بناءعلیه اصلاً لازم اولدقلرندن بونلری مجهول قیلمق ممکن اولماز هرنقدر قیاسله الفاظنی مجهول صورتنه افراغ ممکن ایسهده بیمعنا قالهجقلرندن والفاظدن مراد معنی جهتی اولدیغندن بونلرك مجهول قیلنملری جائز اولماز بناءعلیه بشنجی بابك تصریفاتنده بونکتهیه دقت ایدلملك لازمدر .

اشبو آلتی بابك معلوم و مجهول امثلهٔ مطردهلرینك تصریفنده ملکه استحصالی لازم اولدیغندن جملهسی بریرده اولهرق بروجه آتی برر مثال تحریر اولندی . شویله که :

برنجی بابده ماضینك امثلهٔ مطردهسی

معلوم	مجهول		
سَتَرَ	سُتِرَ	ـ مفرد	مذکر غائب
سَتَرَا	سُتِرَا	ـ تثنیه	مذکر غائب
سَتَرُوا	سُتِرُوا	ـ جمع	مذکر غائب
سَتَرَتْ	سُتِرَتْ	ـ مفرد	مؤنث غائبه
سَتَرَتَا	سُتِرَتَا	ـ تثنیه	مؤنث غائبه
سَتَرْنَ	سُتِرْنَ	ـ جمع	مؤنث غائبه

سَتَرْتَ	سُتِرْتَ	ـ مفرد	مذکر مخاطب
سَتَرْتُمَا	سُتِرْتُمَا	ـ تثنیه	
سَتَرْتُمْ	سُتِرْتُمْ	ـ جمع	
سَتَرْتِ	سُتِرْتِ	ـ مفرد	مؤنث مخاطبه
سَتَرْتُمَا	سُتِرْتُمَا	ـ تثنیه	
سَتَرْتُنَّ	سُتِرْتُنَّ	ـ جمع	
سَتَرْتُ	سُتِرْتُ	ـ متکلم وحده	
سَتَرْنَا	سُتِرْنَا	ـ متکلم مع الغیر	

﴿ ایکنجی بابدن ماضینك امثلهٔ مطردهسی ﴾

حَمَلَ	حُمِلَ	ـ مفرد	مذکر غائب
حَمَلَا	حُمِلَا	ـ تثنیه	
حَمَلُوا	حُمِلُوا	ـ جمع	
حَمَلَتْ	حُمِلَتْ	ـ مفرد	مؤنث غائبه
حَمَلَتَا	حُمِلَتَا	ـ تثنیه	
حَمَلْنَ	حُمِلْنَ	ـ جمع	
حَمَلْتَ	حُمِلْتَ	ـ مفرد	مذکر مخاطب
حَمَلْتُمَا	حُمِلْتُمَا	ـ تثنیه	
حَمَلْتُمْ	حُمِلْتُمْ	ـ جمع	

حَمَلْتِ	حُمِلْتِ	ـ مفرد	مؤنث مخاطبه
حَمَلْتُمَا	حُمِلْتُمَا	ـ تثنیه	
حَمَلْتُنَّ	حُمِلْتُنَّ	ـ جمع	
حَمَلْتُ	حُمِلْتُ	ـ متکلم وحده	
حَمَلْنَا	حُمِلْنَا	ـ متکلم مع الغیر	

{اوچنجی بابدن ماضینك امثلهٔ مطرده سی}

فَتَحَ	فُتِحَ	ـ مفرد	مذکر غائب
فَتَحَا	فُتِحَا	ـ تثنیه	
فَتَحُوا	فُتِحُوا	ـ جمع	
فَتَحَتْ	فُتِحَتْ	ـ مفرد	مؤنث غائبه
فَتَحَتَا	فُتِحَتَا	ـ تثنیه	
فَتَحْنَ	فُتِحْنَ	ـ جمع	
فَتَحْتَ	فُتِحْتَ	ـ مفرد	مذکر مخاطب
فَتَحْتُمَا	فُتِحْتُمَا	ـ تثنیه	
فَتَحْتُمْ	فُتِحْتُمْ	ـ جمع	
فَتَحْتِ	فُتِحْتِ	ـ مفرد	مؤنث مخاطبه
فَتَحْتُمَا	فُتِحْتُمَا	ـ تثنیه	
فَتَحْتُنَّ	فُتِحْتُنَّ	ـ جمع	

فَتَحْتُ	فُتِحْتُ	ـ متکلم وحده
فَتَحْنَا	فُتِحْنَا	ـ متکلم مع الغیر

{ دردنجی بابدن ماضینك امثلهٔ مطردهسی }

عَلِمَ	عُلِمَ	ـ مفرد	مذکر غائب
عَلِمَا	عُلِمَا	ـ تثنیه	
عَلِمُوا	عُلِمُوا	ـ جمع	
عَلِمَتْ	عُلِمَتْ	ـ مفرد	مؤنث غائبه
عَلِمَتَا	عُلِمَتَا	ـ تثنیه	
عَلِمْنَ	عُلِمْنَ	ـ جمع	
عَلِمْتَ	عُلِمْتَ	ـ مفرد	مذکر مخاطب
عَلِمْتُمَا	عُلِمْتُمَا	ـ تثنیه	
عَلِمْتُمْ	عُلِمْتُمْ	ـ جمع	
عَلِمْتِ	عُلِمْتِ	ـ مفرد	مؤنث مخاطبه
عَلِمْتُمَا	عُلِمْتُمَا	ـ تثنیه	
عَلِمْتُنَّ	عُلِمْتُنَّ	ـ جمع	
عَلِمْتُ	عُلِمْتُ	ـ متکلم وحده	
عَلِمْنَا	عُلِمْنَا	ـ متکلم مع الغیر	

{ بشنجی بابدن ماضینك امثلهٔ مطردهسی }

سَهُلَ	.	ـ مفرد	
سَهُلَا	.	ـ تثنیه	مذكر غائب
سَهُلُوا	.	ـ جمع	
سَهُلَتْ	.	ـ مفرد	
سَهُلَتَا	.	ـ تثنیه	مؤنث غائبه
سَهُلْنَ	.	ـ جمع	
سَهُلْتَ	.	ـ مفرد	
سَهُلْتُمَا	.	ـ تثنیه	مذكر مخاطب
سَهُلْتُمْ	.	ـ جمع	
سَهُلْتِ	.	ـ مفرد	
سَهُلْتُمَا	.	ـ تثنیه	مؤنث مخاطب
سَهُلْتُنَّ	.	ـ جمع	
سَهُلْتُ	.	ـ متكلم وحده	
سَهُلْنَا	.	ـ متكلم مع الغیر	

{ آلتنجی بابدن ماضینك امثلهٔ مطردهسی }

حَسِبَ	حُسِبَ	ـ مفرد	
حَسِبَا	حُسِبَا	ـ تثنیه	مذكر غائب
حَسِبُوا	حُسِبُوا	ـ جمع	

حَسِبَتْ حُسِبَتْ	ـ مفرد		
حَسِبَتا حُسِبَتا	ـ تثنیه	مؤنث غائبه	
حَسِبْنَ حُسِبْنَ	ـ جمع		
حَسِبْتَ حُسِبْتَ	ـ مفرد		
حَسِبْتُما حُسِبْتُما	ـ تثنیه	مؤنث مخاطب	
حَسِبْتُمْ حُسِبْتُمْ	ـ جمع		
حَسِبْتِ حُسِبْتِ	ـ مفرد		
حَسِبْتُما حُسِبْتُما	ـ تثنیه	مؤنث مخاطبه	
حَسِبْتُنَّ حَسِبْتُنَّ	ـ جمع		
حَسِبْتُ حُسِبْتُ	ـ متکلم وحده		
حَسِبْنا حُسِبْنا	ـ « مع الغیر		

تنبیه ـــ عربینك اشبو ماضی صیغه‌سی ترکجه‌نك ماضیٔ شهودیسنه مقابل اولوب لسان عربیده ترکجه‌ده اولدیغی کبی ماضیٔ نقلی صیغه‌سی یوقدر .

فعل مضارع

۱۲۲ ـــ **فعل مضارع** : ماده‌سیله حدثه هیئتیله حال و استقبال زمانلرینه دلالت ایدن فعلدرکه ثلاثیٔ مجردلرده فاء الفعللری ساکن وعین الفعللری‌ده برنجی بشنجی بابلرده مضموم ایکنجی آلتنجی بابلرده مکسور اوچنجی دردنجی بابلرده مفتوح قلندقدن صوکره (اَتَیْنَ)

کلمه‌سنك حاوی اولدیغی درت حرفدن برینی مفتوح اولدیغی حالده اولنه کتورمکله یاپیلان کلمه‌لردر .

باب				
١	يَدْخُلُ .	تَدْخُلُ .	اَدْخُلُ .	نَدْخُلُ
٢	يَجْلِسُ .	تَجْلِسُ .	اَجْلِسُ .	نَجْلِسُ
٣	يَفْتَحُ .	تَفْتَحُ .	اَفْتَحُ .	نَفْتَحُ
٤	يَعْلَمُ .	تَعْلَمُ .	اَعْلَمُ .	نَعْلَمُ
٥	يَسْهُلُ .	تَسْهُلُ .	اَسْهُلُ .	نَسْهُلُ
٦	يَحْسِبُ .	تَحْسِبُ .	اَحْسِبُ .	نَحْسِبُ

کبی که بونلردن اولنه یا داخل اولانلر مضارع معلومك مفرد مذکر غائب صیغه‌سنی و تا داخل اولانلر ینه مضارع معلومك مفرد مذکر مخاطب و مفرد مؤنث غائبه صیغه‌لرینی و همزه داخل اولانلر متکلم وحده‌یی ونون داخل اولانلر متکلم مع‌الغیری تشکیل ایدوب مفرد مؤنث غائبه‌نك آخرینه یا نون علاوه‌سیله مفرد مؤنث مخاطبه صیغه‌سی حاصل اولوب بعده غائب ومخاطب مفردلرك آخرلرینه اسملر مثللو الف نون علاوه اولندقده تثنیه‌لری و ینه مذکور مفردلرك آخرلرینه واو نون علاوه ایدلدکده جمع مذکرلری و مفرد مذکر غائبك آخرینه نون کتورمکله جمع مؤنث غائبه‌سی و مفرد مذکر مخاطبك آخرینه ینه نون علاوه‌سیله جمع مؤنث مخاطبه صیغه‌سی حاصل اولوب امثلهٔ مطرده‌سی بروجه آتی اولور . یعنی :

یَکْتُبُ	ـ فعل مضارع معلوم مفرد مذکر غائب معناسی					ـ یازار	بر آدم
یَکْتُبانِ	ـ	«	تثنیه	«	« «	ـ یازارلر	ایکی «
یَکْتُبُونَ	ـ	«	جمع	مؤنث غائبه	«	ـ یازارلر	آدملر
تَکْتُبُ	ـ	«	مفرد	«	« «	ـ یازار	برقادین
تَکْتُبانِ	ـ	«	تثنیه	«	« «	ـ یازارلر	ایکی «
یَکْتُبْنَ	ـ	«	جمع	«	« «	ـ یازارلر	قاینلر
تَکْتُبُ	ـ	«	مفرد	مؤنث مخاطب	«	ـ یازارسك	(برآدمه)
تَکْتُبانِ	ـ	«	تثنیه	«	« «	ـ یازارسکز	(ایکی «)
تَکْتُبُونَ	ـ	«	جمع	«	« «	ـ یازارسکز	(آدملره)
تَکْتُبِینَ	ـ	«	مفرد	مؤنث مخاطبه	«	ـ یازارسك	(برقادینه)
تَکْتُبانِ	ـ	«	تثنیه	«	« «	ـ یازارسکز	(ایکی «)
تَکْتُبْنَ	ـ	«	جمع	«	« «	ـ یازارسکز	(قادینلره)
اَکْتُبُ	ـ	«	متکلم وحده	«	«	ـ یازارم	
نَکْتُبُ	ـ	«	متکلم مع الغیر	«	«	ـ یازارز	

صورتنده معلوم صیغه‌لری ظهور ایدرکه بو مضارعی مجهول قیلمق ایچون حرف مضارعنی مضموم وعین الفعلی مفتوح قیلمق لازمدرکه بو حالده‌ده مجهول صورتنك امثلۀ مطرده‌سی شو :

یُکْتَبُ	فعل مضارع مجهول مفرد مذکر غائب معناسی					ـ یازیلیر	(برآدم)
یُکْتَبانِ	ـ	«	تثنیه	«	« «	ـ یازیلیرلر	(ایکی آدم)
یُکْتَبُونَ	ـ	«	جمع	«	« «	ـ یازیلیرلر	(آدملر)

تُكْتَبُ فعل مضارع مجهول مفرد مؤنث غائبه معناسی ـ یازیلیر (بر قادین)
تُكْتَبَانِ ـ » تثنیه » » » ـ (یازیلیرلر (ایکی »)
یُكْتَبْنَ ـ » جمع » » » ـ یازیلیرلر (قادینلر)
تُكْتَبُ ـ » مفرد مذکر مخاطب » ـ یازیلیرسك (برآدمه)
تُكْتَبَانِ ـ » تثنیه » » » ـ یازیلیرسکز (ایکی »)
تُكْتَبُونَ ـ » جمع » » » ـ یازیلیرسکز (آدملره)
تُكْتَبِينَ ـ » مفرد مؤنث مخاطبه » ـ یازیلیرسك (برقادینه)
تُكْتَبَانِ ـ » تثنیه » » » ـ یازیلیرسکز (ایکی »)
تُكْتَبْنَ ـ » جمع » » » ـ یازیلیرسکز (قادینلره)
أُكْتَبُ ـ » متکلم وحده » » ـ یازیلیرم
نُكْتَبُ ـ » متکلم مع الغیر » ـ یازیلیرز

صورتلرندن عبارت اولور که اشبو مضارعکده ماضی کبی هر بابدن لایقیله بللنمسی لازم اولدیغندن بروجه آتی برر مثال تحریر اولندی. شویله که:

برنجی بابده مضارعك امثلهٔ مطردهسی

مذکر غائب		مجهول	معلوم
	مفرد	یُسْتَرُ	یَسْتُرُ
	تثنیه	یُسْتَرَانِ	یَسْتُرَانِ
	جمع	یُسْتَرُونَ	یَسْتُرُونَ

تَنْشُرُ	تُنْشَرُ	- مفرد	
تَنْشُرَانِ	تُنْشَرَانِ	- تثنيه	مؤنث غائبه
يَنْشُرْنَ	يُنْشَرْنَ	- جمع	
تَنْشُرُ	تُنْشَرُ	- مفرد	
تَنْشُرَانِ	تُنْشَرَانِ	- تثنيه	مذكر مخاطب
تَنْشُرُونَ	تُنْشَرُونَ	- جمع	
تَنْشُرِينَ	تُنْشَرِينَ	- مفرد	
تَنْشُرَانِ	تُنْشَرَانِ	- تثنيه	مؤنث مخاطبه
تَنْشُرْنَ	تُنْشَرْنَ	- جمع	
أَنْشُرُ	أُنْشَرُ	- متكلم وحده	
نَنْشُرُ	نُنْشَرُ	- متكلم مع الغير	

ايكنجى بابده مضارعك امثلهٔ مطرده‌سى

يَحْمِلُ	يُحْمَلُ	- مفرد	
يَحْمِلَانِ	يُحْمَلَانِ	- تثنيه	مذكر غائب
يَحْمِلُونَ	يُحْمَلُونَ	- جمع	
تَحْمِلُ	تُحْمَلُ	- مفرد	
تَحْمِلَانِ	تُحْمَلَانِ	- تثنيه	مؤنث غائبه
يَحْمِلْنَ	يُحْمَلْنَ	- جمع	

تَحْمِلُ تُحْمَلُ ـ مفرد
تَحْمِلانِ تُحْمَلانِ ـ تثنیه } مذکر مخاطب
تَحْمِلُونَ تُحْمَلُونَ ـ جمع

تَحْمِلِينَ تُحْمَلِينَ ـ مفرد
تَحْمِلانِ تُحْمَلانِ ـ تثنیه } مؤنث مخاطبه
تَحْمِلْنَ تُحْمَلْنَ ـ جمع

أَحْمِلُ أُحْمَلُ ـ متکلم وحده
نَحْمِلُ نُحْمَلُ ـ متکلم مع الغیر

اوچنجی بابده مضارعك امثلهٔ مطردهسی

يَفْتَحُ يُفْتَحُ ـ مفرد
يَفْتَحانِ يُفْتَحانِ ـ تثنیه } مذکر غائب
يَفْتَحُونَ يُفْتَحُونَ ـ جمع

تَفْتَحُ تُفْتَحُ ـ مفرد
تَفْتَحانِ تُفْتَحانِ ـ تثنیه } مؤنث غائبه
يَفْتَحْنَ يُفْتَحْنَ ـ جمع

تَفْتَحُ تُفْتَحُ ـ مفرد
تَفْتَحانِ تُفْتَحانِ ـ تثنیه } مذکر مخاطب
تَفْتَحُونَ تُفْتَحُونَ ـ جمع

تَفْتَحِينَ تُفْتَحِينَ ـ مفرد ⎫
تَفْتَحَانِ تُفْتَحَانِ ـ تثنيه ⎬ مؤنث مخاطبه
تَفْتَحْنَ تُفْتَحْنَ ـ جمع ⎭

أَفْتَحُ أُفْتَحُ ـ متكلم وحده
نَفْتَحُ نُفْتَحُ ـ متكلم مع الغير

دردنجى بابده مضارعك امثلهٔ مطرده‌سى

يَعْلَمُ يُعْلَمُ ـ مفرد ⎫
يَعْلَمَانِ يُعْلَمَانِ ـ تثنيه ⎬ مذكر غائب
يَعْلَمُونَ يُعْلَمُونَ ـ جمع ⎭

تَعْلَمُ تُعْلَمُ ـ مفرد ⎫
تَعْلَمَانِ تُعْلَمَانِ ـ تثنيه ⎬ مؤنث غائبه
يَعْلَمْنَ يُعْلَمْنَ ـ جمع ⎭

تَعْلَمُ تُعْلَمُ ـ مفرد ⎫
تَعْلَمَانِ تُعْلَمَانِ ـ تثنيه ⎬ مذكر مخاطب
تَعْلَمُونَ تُعْلَمُونَ ـ جمع ⎭

تَعْلَمِينَ تُعْلَمِينَ ـ مفرد ⎫
تَعْلَمَانِ تُعْلَمَانِ ـ تثنيه ⎬ مؤنث مخاطبه
تَعْلَمْنَ تُعْلَمْنَ ـ جمع ⎭

اَعْلَمُ	اُعْلَمُ	ــ	متکلم وحده
نَعْلَمُ	نُعْلَمُ	ــ	متکلم مع الغیر

بشنجی بابده مضارعك امثلهٔ مطردهسی

يَسْهُلُ	ــ مفرد		
يَسْهُلَانِ	ــ تثنیه	مذکر غائب
يَسْهُلُونَ	ــ جمع	
تَسْهُلُ	ــ مفرد	
تَسْهُلَانِ	ــ تثنیه	مؤنث غائبه
يَسْهُلْنَ	ــ جمع	
تَسْهُلُ	ــ مفرد	
تَسْهُلَانِ	ــ تثنیه	مذکر مخاطب
تَسْهُلُونَ	ــ جمع	
تَسْهُلِينَ	ــ مفرد	
تَسْهُلَانِ	ــ تثنیه	مؤنث مخاطبه
تَسْهُلْنَ	ــ جمع	
اَسْهُلُ	ــ متکلم وحده	
نَسْهُلُ	ــ متکلم مع الغیر	

آلتنجی بابده مضارعك امثلهٔ مطردهسی

يَحْسِبُ	يُحْسَبُ	ـ مفرد	مذکر غائب
يَحْسِبانِ	يُحْسَبانِ	ـ تثنیه	
يَحْسِبُونَ	يُحْسَبُونَ	ـ جمع	
تَحْسِبُ	تُحْسَبُ	ـ مفرد	مؤنث غائبه
تَحْسِبانِ	تُحْسَبانِ	ـ تثنیه	
يَحْسِبْنَ	يُحْسَبْنَ	ـ جمع	
تَحْسِبُ	تُحْسَبُ	ـ مفرد	مذکر مخاطب
تَحْسِبانِ	تُحْسَبانِ	ـ تثنیه	
تَحْسِبُونَ	تُحْسَبُونَ	ـ جمع	
تَحْسِبِينَ	تُحْسَبِينَ	ـ مفرد	مؤنث مخاطبه
تَحْسِبانِ	تُحْسَبانِ	ـ تثنیه	
تَحْسِبْنَ	تُحْسَبْنَ	ـ جمع	
أَحْسِبُ	أُحْسَبُ	ـ متکلم وحده	
نَحْسِبُ	نُحْسَبُ	ـ متکلم مع الغیر	

تنبیه ـ فعل مضارعك مذکور مثاللرنده محرر کلمات هم حاله هم استقباله دلالت ایدوب اکر استقباله تخصیصی لازم کلورسه اولنه برسین

مفتوحه کتوریلور واکرحاله حصر اولنه‌جق ایسه اولنه بر لام مکسوره ادخال اولنور :

يَكْتُبُ ـ يى { استقباله تخصيص ايچون ـ سَيَكْتُبُ
حاله » » ـ لِيَكْتُبُ }

صورتنه وضع اولنورکه اولوقت :

سَيَكْتُبُ ـ يازاجق

لِيَكْتُبُ ـ يازييور

دیمك اولوب سائر صیغه‌لریده بوصورتله اولور .

١٢٣ ـ **فائده** : ماضيله مضارعك بروجه بالا مجهول قيلنوب تصريف ايدلملرى فعللرك متعدى اولملرينه مخصوص اولوب اكر لازم اولورلرسه لازملردن مجهول كلديكى ايچون اولوقت فعلك مفردمذكر غائبنك مجهول صورتى آلنوب آخرينه (با) حرف جريله بشنجى ماده‌ده محرر ضمائر متصلهٔ مجروره علاوه اولنه‌رق بروجه آتى تصريف اولنور نته‌كيم : (خرج) لازم اولديغندن بونى مجهول صورتنده شو :

		ماضى	مضارع
مذكر غائب	مفرد	خُرِجَ بِهِ	يُخْرَجُ بِهِ
	تثنيه	» بهما	» بهما
	جمع	» بهم	» بهم
مؤنث غائبه	مفرد	» بها	» بها
	تثنيه	» بهما	» بهما
	جمع	» بهن	» بهن

خُرِجَ بِكَ	يُخرَجُ بك ـ مفرد		
« بكما	« بكما ـ تثنيه	مذكر مخاطب	
« بكم	« بكم ـ جمع		
« بكِ	« بك ـ مفرد		
« بكمَا	« بكما ـ تثنيه	مؤنث مخاطبه	
« بِكُنَّ	« بِكُنَّ ـ جمع		
« بی	« بی ـ متكلم وحده		
« بنا	« بنا ـ متكلم مع الغير		

وجهله تصريف لازم كلور.

جحد مطلق

١٢٤ ــ جحدمطلق صيغه‌سی ماضیٔ منفی معناسنی ويرن كلمه‌دركه فعل مضارعك اولنه بر (لَمْ) كتوريلوب جمع مؤنثلرك نونلرندن ماعدا تثنيه وجمعلرده ومفرد مؤنث مخاطبه‌ده اولان نونلر حذف اولنه‌رق باقی مفردلرك آخرلری ساكن قيلنمغله امثلهٔ مطرده‌سی حاصل اولور.

لَمْ يَكْتُبْ ـ جحدمطلق معلوم مفرد مذكر غائب معناسی ـ يازمادی برآدم
لم يكتبا ـ « « « تثنيه « « « ـ يازماديلر ايكی«
لم يكتبوا ـ « « « جمع « « « ـ يازماديلر آدملر

لم تکتب	ـ جحد مطلق معلوم			مفرد مؤنث غائبه		معناسی	ـ یازمادی برقادین	
لم تکتبا	ـ	»	»	»	تثنیه	»	»	ـ یازمادیلر ایکی »
لم یَکْتُبْنَ	ـ	»	»	»	جمع	»	»	ـ یازمادیلر قادینلر
لم تکتب	ـ	»	»	»	مفرد مذکر مخاطب		»	ـ یازمادك بر آدمه
لم تکتبا	ـ	»	»	»	تثنیه	»	»	ـ یازمادیکز ایکی »
لم تکتبوا	ـ	»	»	»	جمع	»	»	ـ یازمادکز آدملره
لم تکتبی	ـ	»	»	»	مفرد مؤنث مخاطبه		»	ـ یازمادك برقادینه
لم تکتبا	ـ	»	»	»	تثنیه	»	»	ـ یازمادیکز ایکی »
لم تکتبن	ـ	»	»	»	جمع	»	»	» یازمادکز قادینلره
لم اَکْتُبْ	ـ	»	»	»	متکلم وحده		»	ـ یازمادم
لم نکتب	ـ	»	»	»	متکلم مع الغیر		»	ـ یازمادق

کبی که بونك مجهولیده مضارع مجهولنه وجحد مطلق قاعده‌لرینه تطبیقاً شو :

[لم یُکْتَبْ . لم یُکْتَبَا . لم یُکْتَبوا . ـ لم تُکْتَبْ . لم تُکْتَبَا . لم یُکْتَبْنَ ـ لم تُکْتَبْ . لم تُکتبا . لم تُکْتَبوا . ـ لم تُکْتَبی . لم تُکْتَبَا . لم تُکْتَبْنَ . لم اُکْتَبْ . لم نُکْتَبْ] وجهله تصریف اولنور .

جحد مستغرق

١٢٥ ــ جحد مستغرق صیغه‌سی حدثك وقوعی ملحوظ اولان زماندن تکلمه قدر نفیی افاده ایدن کلمه‌درکه ینه فعل مضارعك اولنه

(لَمَّا) كتوريلوب طبق جحد مطلق كبی تصريف اولنديغندن تفصيل ايدلمدی آنجق معناسنك يعنی (لَمَّا يَكْتُبْ) دينلدكده (هنوز يازمادی) ديمك اولديغنی وبو صورتله ديكرلرينه‌ده تطبيق الزم ايدوكنی نظر امعانه آله‌رق قارئلر طرفندن مفصلاً تصريفی لازمدر.

نفی حال

١٢٦ — نفی حال صيغه‌سی فعل مضارعی حاله تخصيص ايله حالده نفی معناسنی ويرن كلمه‌دركه بوده فعل مضارعك اولنه (ماءنافيه) دينلن (ما) دخوليله طبقی مضارع كبی تصريف اولنور .

مايكتبُ	يازميور	مفرد	مذكر غائب
مايكتبان	يازميورلر	تثنيه	
مايكتبونَ	يازميورلر	جمع	
ماتكتبُ	يازميور	مفرد	مؤنث غائبه
ماتكتبان	يازميورلر	تثنيه	
مايكتبنَ	يازميورلر	جمع	
ماتكتبُ	يازميورسك	مفرد	مذكر مخاطب
ماتكتبان	يازميورسكز	تثنيه	
ماتكتبونَ	يازميورسكز	جمع	

ماتکتبینَ - یازمیورسك - مفرد
ماتکتبان - یازمیورسکز - تثنیه } مؤنث مخاطبه
ماتکتبنَ - یازمیورسکز - جمع

ما اکتبُ - یازمیورم - متکلم وحده
مانکتبُ - یازمیورز - متکلم مع الغیر ... کبی

نفی استقبال

۱۲۷ — نفی استقبال صیغه‌سی: مضارعی استقباله تخصیص ایدوب استقبالده نفی ایدن کلمه‌درکه طبقی نفی حال کبی ایسه‌ده ما یرینه (لاء ناهیه) دینان (لا) کتوریلوب آنك کبی تصریف اولنور بناءً علیه تفصیل ایدلمدی آنجق (لا یَکْتُبُ) دینلدکده معناسنك (یازمیه‌جق) اولدیغی وبو صورتله دیکرلرینه تطبیق الزم ایدوکی نظر امعانه آلنه‌رق قارئلر طرفندن مفصلاً تصریفی لازمدر.

تأکید نفی استقبال

۱۲۸ — تأکید نفی استقبال صیغه‌سی : مضارعی استقباله تخصیص ایله استقبالده نفیی تأکید معناسنه کلن کلمه‌درکه مضارعك اولنه بر (لَنْ) کتورمکله وجحد مطلق اصولیله تصریف اولنور آنجق جحد مطلقده آخرلری ساکن اولانلر اشبو تأکید نفی استقبالده مفتوح اولورلر .

لَنْ يَكْتُبَ	البته یازمیه‌جق	مفرد		مذکر غائب
لن یکتبا	البته یازمیه‌جقلر	تثنیه		
لن یکتبوا	» »	جمع		
لن تَكْتُبَ	البته یازمیه‌جق	مفرد		مؤنث غائبه
لن تکتبا	» یازمیه‌جقلر	تثنیه		
لن يَكْتُبْنَ	» »	جمع		
لن تكتبَ	البته یازمیه‌جق	مفرد		مذکر مخاطب
لن تکتبا	» یازمیه‌جقسکز	تثنیه		
لن تکتبوا	» »	جمع		
لن تکتبی	» یازمیه‌جقسك	مفرد		مؤنث مخاطبه
لن تکتبا	» یازمیه‌جقسکز	تثنیه		
لن تكتبْنَ	» »	جمع		
لن اَكْتُبَ	» یازمام »	متکلم وحده		
لن نَكْتُبَ	» یازمایز »	» مع الغیر . . . کبی		

فعل امر

١٢٩ — امر صیغه‌سی حاضره وغائبه عائد اولمق اوزره (امر حاضر) و (امر غائب) نام‌لریله ایکی نوعدر .

امر حاضر — مخاطبه حدثك امرینی شامل اولان صیغه‌در که بالطبع

متکلم ایله غائب صیغه‌لرندن بری اولدیغی ایچون امثلهٔ مطردهسی مخاطب صورتنك مذکر ومؤنثلرینه کوره مفرد تثنیه جمعلرندن عبارت آلتی صیغه‌در.

اشبو امرحاضرك معلومی مضارعك مفرد مخاطبندن حرف مضارعت حذف اولنه‌رق یرینه عین الفعلی مضموم اولانلرده برهمزهٔ مضمومه وعین الفعلی مفتوح ومکسور اولانلرده برهمزهٔ مکسوره کتوردکدن صکره جحد مطلقك مخاطب صیغه‌لری کبی تصریف اولنه‌رق حاصل اولور.

باب	مذکر مفرد	مذکر تثنیه	مذکر جمع	مؤنث مفرد	مؤنث تثنیه	مؤنث جمع
١	اُکْتُبْ	اُکْتُبَا	اُکْتُبُوا	اُکْتُبِی	اُکْتُبَا	اُکْتُبْنَ
٢	اِحْمِلْ	اِحْمِلَا	اِحْمِلُوا	اِحْمِلِی	اِحْمِلَا	اِحْمِلْنَ
٣	اِفْتَحْ	اِفْتَحَا	اِفْتَحُوا	اِفْتَحِی	اِفْتَحَا	اِفْتَحْنَ
٤	اِعْلَمْ	اِعْلَمَا	اِعْلَمُوا	اِعْلَمِی	اِعْلَمَا	اِعْلَمْنَ
٥	اُسْهُلْ	اُسْهُلَا	اُسْهُلُوا	اُسْهُلِی	اُسْهُلَا	اُسْهُلْنَ
٦	اِحْسِبْ	اِحْسِبَا	اِحْسِبُوا	اِحْسِبِی	اِحْسِبَا	اِحْسِبْنَ

کبی اولوب معناسیده برنجی‌یه کوره (یاز . یازك . یازیکز) دن عبارتدر.

آنجق مجهول صورتی مضارع مجهولك مخاطب صیغه‌لرینك اوللرینه طوغریدن طوغری‌یه بر لام مکسوره علاوه‌سیله و آخرلرینی ساکن قیلمقله اولورکه بونده متکلم صورتلری دخی اولدیغندن و آلتی بابده‌ده

عینی وجهله تشکیل اولندیغندن بروجه آتی برمثال ایرادیله اکتفا اولندی .

لِتُكْتَبْ	یازیل	مفرد	مذکر
لِتُكْتَبا	یازیلك	تثنیه	
لِتُكْتَبُوا	یازیلکز	جمع	
لِتُكْتَبِی	یازیل	مفرد	مؤنث
لِتُكْتَبا	یازیلك	تثنیه	
لِتُكْتَبْنَ	یازیلکز	جمع	
لِأُكْتَبْ	یازیله‌یم	متکلم وحده	
لِنُكْتَبْ	یازیله‌لم	« مع الغیر ... کبی	

١٣٠ امر غائب — غائبه حدثك امرینی شامل اولان کلمه‌لردر که بودخی امر حاضر کبی آلتی صیغه‌دن عبارتدر صورت تشکیلی ایسه مضارعك غائب صیغه‌لرینك معلوم و مجهوللرینك اوللرینه بر لام مکسوره علاوه‌سیله وجهد مطلقك غائب صورتیله تصریف اولنه‌رق معلومندن معلومی مجهولندن مجهولی حاصل اولور .

معلومه مثال

لِيَكْتُبْ	یازسون	مفرد	مذکر
لِيَكْتُبا	یازسونلر	تثنیه	
لِيَكْتُبُوا	«	جمع	

لِتَكْتُبْ	ـ یازسون	ـ مفرد		
لِتَكْتُبا	ـ یازسونلر	ـ تثنیه	مؤنث	
لِتَكْتُبْنَ	ـ »	ـ جمع		

مجهوله مثال

لِیُكْتَبْ	ـ یازیلسون	ـ مفرد	
لِیُكْتَبا	ـ یازیلسونلر	ـ تثنیه	مذكر
لِیُكْتَبُوا	ـ »	ـ جمع	

لِتُكْتَبْ	ـ یازیلسون	ـ مفرد	
لِتُكْتَبا	ـ یازیلسونلر	ـ تثنیه	مؤنث
لِیُكْتَبْنَ	ـ »	ـ جمع	

فعل نهی

۱۳۱ — نهی صیغه‌سیده حاضر وغائب اوله‌رق ایکی نوعدر .
نهی حاضر — حاضردن یعنی مخاطبدن حدثی نهی ایتمك معناسنی ویرن فعلدرکه فعل مضارع معلوم و مجهولك مخاطبلری اولارینه (لاء ناهیه) دنیلان (لا) نك ادخالی و جحد مطاقك مخاطب صورتیله تصریف اولنه‌رق معلومدن معلومی مجهولدن مجهولی حاصل اولور وبونلرك مجهوللرنده امر حاضرده اولدیغی کبی متکلم صورتلری دخی بولنور .

معلومه مثال

لاتَكْتُب	یازمه	مفرد	مذکر
لاتكتبا	یازمه‌یك	تثنیه	مذکر
لاتَكْتُبُوا	یازمه‌یکز	جمع	مذکر
لاتَكْتُبِی	یازمه	مفرد	مؤنث
لاتكتبا	یازمه‌یك	تثنیه	مؤنث
لاتَكْتُبْنَ	یازمه‌یکز	جمع	مؤنث

لاأَكْتُبُ ـ یازمیه‌یم ـ متکلم وحده

لانَكْتُبُ ـ یازمیه‌لم ـ « مع‌الغیر

مجهوله مثال

لاتُكْتَبْ	یازیله	مفرد	مذکر
لاتُكْتبا	یازیله‌یك	تثنیه	مذکر
لاتُكْتَبُوا	یازیله‌یکز	جمع	مذکر
لاتُكْتَبِی	یازیله	مفرد	مؤنث
لاتُكْتبا	یازیله‌یك	تثنیه	مؤنث
لاتُكْتَبْنَ	یازیله‌یکز	جمع	مؤنث

لاأُكْتَبْ ـ یازیلیه‌یم ـ متکلم وحده

لانُكْتَبْ ـ یازیلیه‌لم ـ « مع‌الغیر . . کبی .

١٣٣ — **نهی غائب** : غائبدن حدثی نهی ایتمك معناسنه اولان فعللرکه مضارعك معلوم ومجهولنك غائبلری اولنه لاء ناهیه‌نك ادخالی وجحد مطلقك غائب صورتیله تصریف اولنه‌رق معلومدن معلومی مجهولدن مجهولی حاصل اولور.

معلومه مثال

لا یَکْتُبْ	یازمسون	مفرد	مذکر
لا یکتبا	یازمسونلر	تثنیه	
لا یکتبوا	«	جمع	
لا تَکْتُبْ	یازمسون	مفرد	مؤنث
لا تکتبا	یازمسونلر	تثنیه	
لا تکتبن	«	جمع	

مجهوله مثال

لا یُکْتَبْ	یازیلمسون	مفرد	مذکر
لا یُکتبا	یازیلمسونلر	تثنیه	
لا یُکتبوا	«	جمع	
لا تُکْتَبْ	یازیلمسون	مفرد	مؤنث
لا تُکتبا	یازیلمسونلر	تثنیه	
لا تکتبن	«	جمع	

فعل تعجب

١٣٣ — **فعل تعجب** : هیئتیله انشاء تعجبه وضع اولنان فعلدرکه (مائی) و(بائی) ناملریله ایکی نوعدر.

١٣٤ — **فعل تعجب مائی** — فعل مضارع معلومك مفرد متکلم صیغه‌سنك عین الفعلیله لام الفعلنی مفتوح قیلوب اولنه بر(ما) کتورمك وبعده آخرلرینه یتمش بشنجی ماده‌ده مذکور ضمائر متصله‌یی علاوه ایلمکله اون درت صیغه‌دن عبارت اولان امثلهٔ مطرده‌سی حاصل اولورکه بونك مجهولی اولماز.

مَا اَكْتَبَهُ	نه عجب یازدی	مفرد	مذکر غائب
ما اكتبهما	« یازدیلر	تثنیه	
ما اكتبهم	« «	جمع	
ما اكتبها	« یازدی	مفرد	مؤنث غائبه
ما اكتبهما	« یازدیلر	تثنیه	
ما اكتبهن	« «	جمع	
ما اكتبكَ	« یازدك	مفرد	مذکر مخاطب
ما اكتبكما	« یازدکز	تثنیه	
ما اكتبكم	« «	جمع	
ما اكتبكِ	یازدك «	مفرد	مؤنث مخاطبه
ما اكتبكما	یازدکز	تثنیه	
ما اكتبكن	« «	جمع	

ما اكتبنى — « يازدم — متكلم وحده
ما اكتبنا — « يازدق — « مع الغير . . . كبى .

١٣٥ — فعل تعجب بائى — فعل مضارع مفرد متكلمنك عين الفعلنى مكسور ولام الفعلنى ساكن قيلدقدن صكره آخرينه يتمش بشنجى ماده‌ده محرر ضمائر متصلهٔ مجروره‌يى (با) حرف جريله برلكده علاوه ايتمكله حاصل اولور وبونكده مجهولى يوقدر. معناسيده مألى كبيدر.

أَكْتِبْ بِهِ	— مفرد		مذكر غائب
« بهما	— تثنيه		
« بهم	— جمع		
« بها	— مفرد		مؤنث غائبه
« بهما	— تثنيه		
« بهن	— جمع		
« بِكَ	— مفرد		مذكر مخاطب
« بِكُما	— تثنيه		
« بِكُمْ	— جمع		
« بِكِ	— مفرد		مؤنث مخاطبه
« بكما	— تثنيه		
« بِكُنَّ	— جمع		
« بى	— متكلم وحده		
« بنا	— مع الغير . . . كبى		

۱۳۶ ــ **اخطار**: کتب قدیمهٔ عربیه‌ده فعل تعجبلری اولی ثانیه نامل‌ریله تفریق ایدرلر یعنی بوراده مائی دیدیکمزه اولی، بائی دیدیکمزه ثانیه تسمیه ایدرلر.

فصل ثانی

فرع فعل

۱۳۷ ــ **فرع فعلر** ــ اسم فاعل . اسم مفعول . مبالغهٔ فاعل. صفت مشبهه . اسم تفضیل ـ دینیلان بش صیغه‌دن عبارتدرکه بروجه آتی تعریف اولنورلر.

۱۳۸ ــ **اسم فاعل**: لسان عربیده (مَا اشْتُقَّ من فعل لمن قام به‌الفعل بمعنی الحدث) صورتیله تعریف اولنورکه [حدث معناسی کندیسنده قائم اولدیغنه دلالت ایتمك اوزره فعلدن مشتق اولان اسم دیمکدر].

اسم فاعل مضارع معلومدن مشتق اوله‌رق مفرد مذکری ثلاثیٔ مجردلرده (فاعِلٌ) وزننده بولنور و بونك آخرینه تاء تأنیث علاوه‌سیله مفرد مؤنثی حاصل اولوب تثنیه‌لری اسملر مثللو الف نون ایله وجمعلریده مذکرده جمع مذکر سالم اصولی اولان و او نون ایله‌ومؤنثلرده جمع مؤنث سالم اصولی اولان الف تاء ایله یاپیله‌رق آلتی صیغه حاصل اولورکه امثلهٔ مطرده‌سی شو :

كاتِبٌ	یازان	مفرد	مذكر
كاتِبانِ	یازانلر	تثنیه	
كاتِبُونَ	«	جمع	
كاتِبَةٌ	یازان	مفرد	مؤنث
كاتِبتانِ	یازانلر	تثنیه	
كاتِباتٌ	«	جمع	

صورتله ایسه‌ده اشبو اسم فاعلك جمع مذكرنده [فُعّالٌ فُعَّلٌ فَعَلَةٌ] وزنلرنده جمع مؤنث و (فَواعِلُ) وزننده جمع مكسر صیغه‌لری دخی واردركه بوحاله كوره اسم فاعلك اصل امثله‌سی شو :

كاتب	مفرد	مذكر	
كاتبان	تثنیه	«	
كاتبون	جمع	«	سالم
كُتّابٌ	«	«	مكسر
كُتَّبٌ	«	«	«
كَتَبَةٌ	«	«	«
كاتِبَةٌ	مفرد	مؤنث	
كاتبتان	تثنیه	«	
كاتبات	جمع	«	سالم
كَواتِبُ	«	«	مكسر

اسم مفعول

١٣٩ — اسم مفعول : لسان عربیده [ماشتق من فعل لمن وقع علیه الفعل] صورتیله تعریف اولنورکه [حدثك کندی اوزرنده واقع اولدیغنه دلالت ایتمك اوزره فعلدن مشتق اولان اسم دیمکدر].

اسم مفعول فعل مضارعك مجهولندن مشتق اولەرق مفرد مذکری ثلاثئ مجردلرده (مَفْعُولٌ) وزننده بولنور وبونك آخرینه تاء تأنیث علاوەسیله مفرد مؤنثی حاصل اولوب تثنیەلری اسملر مثللو آخرلرینه الف نون الحاقیله وجمع مذکری جمع مذکر سالملر کبی واو نون علاوەسیله وجمع مؤنثی دخی جمع مؤنث سالملر مثللو مفرد مذکرینك آخرینه الف تا ضمی ایله اولوب جمع مذکرلرنده مکسر اولەرق برده (مفاعیل) صیغەسی واردرکه بو حالده امثلهٔ مطردەسی شو :

مَکْتُوبٌ	ـ یازیلان	ـ مفرد مذکر
مکتوبانِ	ـ یازیلانلر	ـ تثنیه «
مکتوبونَ	ـ «	ـ جمع « سالم
مکاتیب	ـ «	ـ « « مکسر
مکتوبةٌ	ـ یازیلان	ـ مفرد مؤنث
مکتوبتانِ	ـ یازیلانلر	ـ تثنیه «
مکتوبات	ـ «	ـ جمع «

یدی صیغەدن عبارت اولور .

تنبیه — بوصورتله اولان اسم مفعوللر فعل متعدیلردن اولوب لازملر یاپلمق لازم کلنجه قیاساً یاپیلان مفرد مذکر صیغه‌سنک آخرینه باحرف جریله ضمائر متصله برلکده اوله‌رق کتوریلوب شو :

معقود بِهِ
« بِهِما
« بِهِم
« بِها
« بِهِما
« بِهِن
معقود بِكَ
« بِكُما
« بِكُم
« بِكِ
« بِكُما
« بِكُن
« بی
« بِنا

صورتله تصریف اولنور .

فائده — ثلاثیٔ مجرد فعللرك بعضیلرندن نادر اوله‌رق (فَعِیلْ) وزننده [قَتِیلْ . جَرِیحْ] کبی سماعی اسم مفعوللر دخی واردر .

مبالغهٔ فاعل

١٤٠ — مبالغهٔ فاعل صیغه‌سی : [حدث کنـدنده کثرتله قائم اولان ذاته دلالت ایدن صیغه‌در] که قیاسی اولان حالی مادهٔ فعلك عين الفعلنی مشدد قیلمق وعين الفعل ایله لام الفعل اراسنه بر الف کتوره‌رك (فَعّالُ) وزننه ارجاع ایتمکله مفرد مذکری حاصل اولور وطبقی اسم فاعل کبی مؤنث و تثنیه و جمعلری دخی تشکیل اولنه‌رق آلتی صیغه‌دن عبارت اولان امثلهٔ مطرده‌سی حاصل اولورکه آنلرده شو :

کَتّابٌ	— چوق یازان	— مفرد	مذکر
کَتّابانِ	— « یازانلر	— تثنیه	
کَتّابونَ	— « «	— جمع	
کَتّابةٌ	— « یازان	— مفرد	مؤنث
کَتّابتانِ	— « یازانلر	— تثنیه	
کَتّاباتٌ	— « «	— جمع	

صورتلردن عبارتدر .

فائده — مبـالغهٔ فاعلك سماعی اوله‌رق دهـا بر چوق وزنلری واردرکه تکثیر معلومات ضمننده بروجه آتی اون آلتی وزنی یازلدی:

فَعُولٌ وزننده — شکور

کذوب

ودود

صبور

فِعِّیل « ـ صدیق

قدیس

فُعّال « ـ کبار

عجاب

طوال

فاعِلَةٌ « ـ راویة

فَعُولَةٌ « ـ عروفة

فَعُّولٌ « ـ قیوم

فُعَلَةٌ « ـ ضحکة

فاعُولٌ « ـ فاروق

فَعِل « ـ یَقظ

فَعِلْ « ـ حذر

ـ نهم

ـ شره

فَعِیلْ « ـ رحیم

« ـ علیم

فُعُلْ « ـ غفل

مِفْعالٌ « ـ مسقام

ـ مقدام

ـ مکثار

ـ مدرار

مِفْعِيلٌ « ـ مسكين

مِفْعالَةٌ « ـ مجزامة

اسم تفضيل

١٤١ ـ اسم تفضيل صيغه‌سی : [فعلك اصلنده غير اوزرينه زياده‌لكی اولان ذاته دلالت ايدن اسمدر] كه مادهٔ فعلك اولنه برهمزهٔ مفتوحه كتوروب كلمه‌يی (اَفْعَلُ) وزننه ارجاع ايله مفرد مذكری و آخرينه ياصورتنده برالف مقصوره كتوروب (فُعْلىٰ) وزننه ارجاع ايله مفرد مؤنثی حاصل اولور وتثنيه‌لريله جمعلری اسم‌فاعل كبی ياپيله‌رق آلتی‌صيغه‌سی ظاهراولوركه بوماده الوان وعيوبه مخصوص‌اولان‌افعالدن كلمز وبوحاله كوره امثلهٔ مطرده‌سی شو :

اَكْتَبُ	ـ دها زياده يازان	ـ مفرد	مذكر
اكتبانِ	ـ « « يازانلر	ـ تثنيه	
اكتبون	ـ « « «	ـ جمع	
كُتْبىٰ	ـ « « يازان	ـ مفرد	مؤنث
كُتْبَيانِ	ـ « « يازانلر	ـ تثنيه	
كُتْبَياتٌ	ـ « « «	ـ جمع	

صورتلری اولوب بونك جمع مذكرنده (اَفاعِلْ) و جمع مؤنثنده (فُعَلُ) وزنلرنده بررده جمع مكسرلری اولديغندن مجموع امثله‌سی شو وجهله :

اَکْتَبُ ـ مفرد مذکر
اکتبان ـ تثنیه «
اکتبون ـ جمع « سالم
اکاتب ـ « « مکسر
کُتْبیٰ ـ مفرد مؤنث
کتبیانِ ـ تثنیه «
کتبیات ـ جمع مؤنث سالم
کُتَبُ ـ « « مکسر ... اولور.

صفت مشبهه

١٤٢ — صفت مشبهه : لسان عربیده [ما اشتق من فعل لمن قام به بمعنی الثبوت] صورتیله تعریف اولنورکه [معنای فعلك کندیسنده ثبوت اوزره بولندیغنه دلالت ایچون فعلدن مشتق اولان صفت دیمکدر] که بو صورتله معنای ثبوتی حائز اولان فعل لازم اولدیغندن صفت مشبهه اساساً فعل لازمدن مشتق دیمك ایسه‌ده قیاسی صورتی اولمیوب سماعی اوله‌رق [فَعَلْ . فَعْلْ . فَعِیلْ . فَیْعِلْ . اَفْعَلْ . فَعلانْ . فُعالْ .] وزنلرنده بولنوب بونلردن اك زیاده مستعمل اولانی (فَعِیلْ) وزنی اولدیغی کبی الوان وعیوبه مخصوص اولانلرده‌ده دائما (اَفْعَلْ) وزنی جاریدرکه بونلر :

فَعَلْ وزننده ـ حَسَنْ

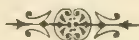
فَعْل « – سهل
صعب
فَعِيل « – كريم
طويل
فَيْعِل « – سيّد
جيّد
اَفْعَل « – ابيض
احمر
اعوج
فَعْلان « – سكران
كسلان
فُعال « – شجاع
فَعال « – جَبان

کبی کلمه‌لردن عبارت اولوب اسم فاعللر کبی تثنیه جمع و مؤنث اولورلر. شو :

حَسَنٌ – مفرد
حسنان – تثنیه } مذکر
حسنون – جمع

حسنة – مفرد
حسنتانِ – تثنیه } مؤنث
حسنات – جمع

و [طَویلٌ . طویلان . طویلون ـ طویلة . طویلتان . طویلات] کبی .

فصل ثالث

اسماء مشتقه

١٤٣ — فعلدن مشتق اولان اسملر [اسم زمان . اسم مکان . اسم آلت . اسم منسوب . اسم تصغیر]ناملریله بش نوعدرکه بروجه آتی بیان اولنورلر :

اسم مکان

١٤٤ — **اسم مکان** : [هو مادل علی موضع وقوع الفعل] صورتیله تعریف اولنورکه [حدثك واقع اولدیغی موضعه دلالت ایدن اسم] دیمك اولوب ثلاثیٔ مجردلرده فعل مضارع معلومك یای مضارعتنی میم مفتوحه یه قلب ایله کلمه‌یی [مَفْعَلٌ] وزننه تحویل ایله اولوب تثنیه‌سی اسملر کبی الف نون علاوه‌سی و جمعی دخی جمع مکسر اوله‌رق [مَفَاعِلُ] وزننده کلورکه شو :

مَکْتَبٌ ـ یازی یازاجق یر ـ مفرد
مکتبان ـ « « ایکی یر ـ تثنیه
مکاتِبُ ـ « « یرلر ـ جمع

اسم زمان

١٤٥ — **اسم زمان** : [هو مادل علی وقت وقوع الفعل] صورتیله

تعریف اولنورکه [حدثك واقع اولدیغی زمانه دلالت ایدن اسم دیمك] اولوب لفظ جهتیله هرخصوصده اسم مکان کبی اولوب یالکز معنا جهتیله فرق اولنور. یعنی :

مَكْتَبٌ – یازی یازاجق زمان
مَكْتَبَانِ – « « زمانلر
مکاتبُ – « « «

صورتنده معنالر دکیشور .

١٤٦ ــ فائده : بالاده محل مخصوصنده بیان اولندیغی وجهله عربینك مصدر میمیسی دخی اشبو اسم زمان واسم مکانلرك وزننده اولدیغندن لفظاً مصدر میمی اسم زمان اسم مکانك مشترك اولدیغی وفقط معنا جهتیله تفریق اولندقلری وبرنجی اوچنجی دردنجی بشنجی بابلردن عین الفعلك فتحیله بروجه بالا [مَفْعَلْ] وزننده کلوب یالکز [مَطْلِعْ . مَغْرِبْ . مَسْجِدْ . مَشْرِقْ . مَجْزِرْ . مَنْبِتْ . مَسْكِنْ . مَنْسِكْ . مَغْرِقْ . مَسْقِطْ . مَحْشِرْ ، مَجْمِعْ .] کلمه‌لری مذکور بابلردن اولدقلری حالده شاذ اوله‌رق عین الفعلك کسریله کلدکاری وایکنجی ایله التنجی بابلردن مصدر میمی ینه عین الفعلك فتحیله واسم زمانلر ایله اسم مکانلرده عین الفعلك کسریله کلوب یالکز بو ایکی بابك مصدر میمیلردن [مَرْجِعْ . مَصِیرْ] کلمه‌لرینك شاذ اوله‌رق عین الفعلك کسریله وارد اولدیغی اخطار اولنور .

اسم آلت

١٤٧ ــ اسم آلت : [هو مایدل علی واسطة الایصال اثر الفعل

الى المفعول] صورتیله تعریف اولنوب [فعلك اثرینی مفعوله ایصال ایتمكه واسطه اولان شیئه دلالت ایدن اسم دیمكدر] كه شو تعریفه كوره بالكز فعل متعدیلردن مشتق اوله‌جغی منفهم اولور وطبق مصدرمیمی اسم زمان اسم مكانلر كبی ایسه‌ده بونك اولنده اولان میم مكسور اولور وسماعی اوله‌رق [مِفْعَلْ . مِفْعَال . مِفْعَلَة] وزنلرنده بولنور . نته‌كیم :

مِفْعَلُ وزننده ـ مِبْرَدْ
مِبْضَعْ
مِفْعَال « ـ مِفْتَاح
مِقْرَاص
مِيْزَان
مِفْعَلَه « ـ مِكْنَسَه

كلمه‌لری اویله‌جه واقع اولمشلردر اما بونك برنجی‌وزنی بردرجه‌یه قدر مطرد اولوب اسم زمانلر كبی تثنیه و جمع دخی اولور [مِبْرَدْ . مِبْرَدانِ . مِبارِدُ] كبی .

اسم منسوب

١٤٨ ـ مشتق اولان اسم منسوبلر ثلاثیٔ مجرد مصدرلرك آخرلرینه اسملرده اولدیغی كبی یای مشدده علاوه‌سیله حاصل اولور كه مؤنثده آخرینه تاء تأنیث كتورمك و تثنیه‌لرنده الف نون و جمع

مذکرنده واو نون وجمع مؤنثده الف تا علاوه ایتمکله التی صیغه‌سی ظاهر اولور :

كُتُبِيٌّ - مفرد		
كتبيّان - تثنيه	مذکر	
كتبيّون - جمع		
كُتُبِيَّةٌ - مفرد		
كتبيّتان - تثنيه	مؤنث	. . . کبی
كتبيّات - جمع		

اسم تصغیر

١٤٩ — مشتق اولان اسم تصغیرلر ثلاثی مجرد مصدرلرینی طبق اسملر کبی تصغیر ایتمك ویذه انلر مثللو تثنيه وجمع ایتمك ایله حاصل اولورلر .

كُتَيْبٌ - مفرد		
كتيبان - تثنيه	مذکر	
كتيباتٌ - جمع		
كُتَيْبَةٌ - مفرد		
كتيبتان - تثنيه	مؤنث	کبی . .
كتيبات - جمع		

١٥٠ — متقدمین علمای عرب ذات فعللرك مفرد مذکر

غائبلریله فرع فعل واسماء مشتقهنك مفردلرینی برارایه جمع وبروزنده اولان مصدر میمی ایله اسم زمان واسم مکانی برکلمهده بیان ایدرك جملهسنی یکرمی درت صیغه اعتباریله اسمنهده [امثلهٔ مختلفه] تسمیه ایتمشلردرکه بونلرك بوصورتله ازبر ایدلمسنده فوائد عظیمه موجود اولدیغندن بزده آنلرك ترتیبی اوزره مذکور امثلهٔ مختلفهیی بروجه آتی تحریر ایلدك :

امثلهٔ مختلفه

كَتَبَ ـ فعل ماضی معلوم مفرد مذکر غائب معناسی ـ یازدی

یَكْتُبُ ـ « مضارع » » » » ـ یازار

كَتْباً ـ مصدر غیر میمی » » » » ـ یازمق

كاتِبٌ ـ اسم فاعل مفرد مذکر » » ـ یازان

مَكْتُوبٌ ـ « مفعول » » » » ـ یازیلان

لَمْ یَكْتُبْ ـ جحد مطلق معلوم مفرد مذکر غائب معناسی ـ یازمازمادی

لَمّا یَكْتُبْ ـ « مستغرق » » » » ـ حالا یازمادی

ما یَكْتُبُ ـ نفی حال معلوم » » » » ـ یازمیور

لا یَكْتُبُ ـ « استقبال « » » » » ـ یازمیاجق

لَنْ یَكْتُبَ ـ تأکید نفی استقبال « » » » ـ البته «

لِیَكْتُبْ ـ امر غائب معلوم » » » » ـ یازسون

لا یَكْتُبْ ـ نهی » » » » » » ـ یازماسون

أُكْتُبْ	ـ امر حاضر معلوم مفرد مذكر غائب معناسی		ـ یاز
لا تَكْتُبْ	ـ نهی » » » » » » »		ـ یازمه
مَكْتَبٌ	ـ مصدر میمی اسم زمان اسم مكان »	»	یازمق زمان و مكانی
مِكْتَبٌ	ـ اسم آلت » » » » »		ـ یازاجق آلت
كَتْبَةً	ـ مصدر مره » » » » »		ـ بر كره یازمق
كِتْبَةً	ـ » نوع » » » » »		ـ بر درلو »
كُتَيْبٌ	ـ اسم تصغیر » » » » »		ـ یازمیه جق
كَتْبِيٌّ	ـ اسم منصوب » » » » »		ـ یازمغه منسوب
كَتَّابٌ	ـ مبالغهٔ اسم فاعل » » » »		ـ چوق یازان
أَكْتَبُ	ـ اسم تفضیل » » » »		ـ الك چوق یازان
ما أَكْتَبَهُ	ـ فعل تعجب مائی » » » »		ـ نه عجب یازدی
أَكْتِبْ بِهِ	ـ » » بائی » » » »		ـ » »

تنبیه ـــ اشبو امثلهٔ مختلفه‌یی آتی بابلك هر برندن برقاچ كلمه‌یه تطبیق ایله بشقه بشقه یازارق تصریف ایتمك الزم اولدیغندن بوكا دقت ایدلمسی اخطار اولنور .

نوع ثانی

رباعیٔ مجرد

١٥١ ـــ افعال عربیه‌ده رباعیٔ مجردلر ایچون یالكز برباب

واردرکه ماضیسی یووارلامق معناسنه اولان مصدرلردن [دَحْرَجَ] کبی [فَعْلَلَ] و مضارعی [یُدَحْرِجُ] کبی [یُفَعْلِلُ] و مصدری دَحْرَجَةً وَدِحْراجاً] کبی [فَعْلَلَةً وَفِعْلالاً] وزنلرنده بولنور.

بونك ذوات افعالندن [جحد مطلق . جحد مستغرق . نفی حال نفی استقبال . تأکید نفی استقبال . امر غائب . نهی غائب . نهی حاضر] صیغه‌لری ثلاثئ مجردلرده بیان اولنان قواعده تماماً موافق اوله‌رق یاپیلورلر دیکری ایسه بروجه آتی قواعدله حاصل اولور. شویله‌که:

١٥٢ — اسم فاعل : رباعئ مجردلرده کندی مضارع معلوملرینك مضارعت حرفنی برمیم مضمومه‌یه تبدیل ایله حاصل اولور.

یُدَحْرِجُ – دن – مُدَحْرِجٌ . . . کبی .

١٥٣ — فائده: زیرده بیان اولنه‌جق مزیداتدن دخی اسم فاعل بوصورتله کورسه‌ده آنجق آخرینك ماقبلی مکسور اولمیانلرده مکسور قیلنور :

یَتَکَلَّمُ – دن – مُتَکَلِّمٌ . . . کبی

١٥٤ — اسم مفعول : رباعئ مجردك اسم مفعولی کندی مضارع مجهولنك حرف مضارعنی میم مضمومه‌یه تحویل ایله اولور :

یُدَحْرَجُ – دن – مُدَحْرَجٌ . . . کبی

١٥٥ — فائده: مزیداتده دخی اسم مفعوللر طبق رباعیلر کبیدر.

یُتَکَلَّمُ – دن – مُتَکَلَّمٌ . . . کبی

١٥٦ — امر حاضر : رباعئ مجردك امر حاضری ماضئ معلومندن آخرینی ساكن و آخرینك ماقبلنی مكسور قیلمغله اولور .

دَحْرَجَ ـ دن ـ دَحْرِجْ . . . كبی

١٥٧ — مصدر میمی : رباعئ مجردك مصدر میمیسی طبقی اسم مفعولی كبیدر .

١٥٨ — اسم زمانه : بودخی اویله‌در .

١٥٩ — اسم مكانه : بودخی اویله‌در .

١٦٠ — فائده : مزیداتك دخی مصدر میمی واسم زمان واسم مكانلری كندی اسم مفعوللری كبیدر .

١٦١ — اسم آلت : ثلاثئ مجردلرده كندینه مخصوص اوزاندن عبارت اولمقله رباعی ومزیداتدن كلمز .

١٦٢ — مصدر مره : ثلاثئ مجردلرك غیریسنده آخری تالی مصدر وار ایسه عددی مشعر اولان (واحدةً) كبی بر شیله وصف اولنور . اكر مصدرك آخرنده تاء یوغیسه یالكز تا كتوریلور .

١ ـ دحرجة ـ دن ـ دحرجةً واحدةً

٢ ـ اكرام ـ « ـ اكرامةً . . . كبی

١٦٣ — مصدر نوع : ثلاثئ مجردك غیریسنده مصدرك آخرنده تاء وار ایسه بروصف علاوه اولنور . اكر تاء یوق ایسه كتوردكدن صكره ینه بروصف علاوه ایدیلور .

١ ـ زلزلةً ـ دن ـ زلزلةً شديدةً

٢ ـ اکرام ـ « ـ اکرامةً لائقةً . . کبی

١٦٤ ـ **اسم تصغیر** : رباعیٔ مجردلرده عینی اسملر کبیدر .

دحرج ـ دن ـ دُحَیْرِج . . . کبی

١٦٥ ـ **فائده** : مزیداتدن اسم تصغیر کلمز .

١٦٦ ـ **اسم منسوب** : رباعیٔ مجردلرك اسم منسوبلری اسملری کبیدر .

زلزلة ـ دن ـ زلزلیٌّ . . . کبی

١٦٧ ـ **فائده** : مزیداتك اسم منسوبلری اکثریا اسم فاعللرندن وبعضاً مصدر واسم مفعول واسماء مشتقه‌سندن اسملر کبی یاپیلور .

١٦٨ ـ **مبالغهٔ فاعل** : رباعیٔ مجرددن کلمز .

١٦٩ ـ **فائده** : مزیداتدن دخی رباعیٔ مجرد کلمز .

١٧٠ ـ **اسم تفضیل** : رباعیٔ مجرددن کلمز .

١٧١ ـ **فائده** : مزیداتدن دخی اسم تفضیل کلمز .

١٧٢ ـ **فعل تعجبلر** : رباعیٔ مجرددن کلمز .

١٧٣ ـ **فائده** : مزیداتدن دخی فعل تعجبلر کلمز .

١٧٤ ـ **خلاصه** : بورایه قدر ذکراولنان احواله کوره رباعیٔ مجرد امثلهٔ مختلفه‌سنده [اسم مفعول . مصدر میمی . اسم زمان . اسم مکان] بر وزنده اولدیغندن و ینه بونده [اسم آلت . مبالغهٔ فاعل .

اسم تفضیل وفعل تعجبلر] اولمدیغندن بونك امثلۀ مختلفه‌سی اون سکز صیغه‌دن و مزیداتده بو احوال ایله برابر اسم تصغیر دخی بولنمدیغندن مزیداتك امثلۀ مختلفه‌سیده اون یدی صیغه‌دن عبارت قالورکه رباعیٔ مجرد اون سکز صیغه‌دن عبارت اولان امثلۀ مختلفه‌سی بروجه آتی تحریر اولندی :

دَحْرَجَ	ـ فعل ماضی معلوم مفرد مذکر غائب	معناسی	ـ یووارلادی
یُدَحْرِجُ	ـ « مضارع « « «	«	ـ یووارلار
دَحْرَجَةً	ـ مصدر	«	ـ یووارلامق
مُدَحْرِجٌ	ـ اسم فاعل	«	ـ یووارلایان
مُدَحْرَجٌ	{ اسم مفعول مصدر میمی اسم زمان اسم مکان }		ـ (محلنه کوره)
لم یُدَحْرِجْ	ـ جحد مطلق معلوم	«	ـ یووارلامادی
لما «	ـ « مستغرق «	«	ـ حالا «
مایُدَحْرِجُ	ـ نفی حال «	«	ـ یووارلامیور
لا «	ـ « استقبال	«	ـ یووارلمیاجق
لن یُدَحْرِجَ	ـ تأکید نفی استقبال	«	ـ البته «
لِیُدَحْرِجْ	ـ امر غائب	«	ـ یووارلاسون
لایدحرج	ـ نهی «	«	ـ یووالامسون
دَحْرِجْ	ـ امر حاضر	«	ـ یووارلا
لا تُدَحْرِجْ	ـ نهی «	«	ـ یووارلامه

دَحْرَجَةً واحدة ـ مصدر مره معناسی ـ بر کره یووارلامق
« شَدیدَةً ـ « نوع « ـ شدتله «
دُحَیْرِج ـ اسم صغیر « ـ یووارلاجق
دَحْرَجیٌّ ـ اسم منسوب « ـ یووارلمغه منسوب

اشبو امثلهٔ مختلفه‌نك جمله‌سیده ثلاثی مجردلرده اولدیغی کبی معلوم ومجهول اوله‌رق امثلهٔ مطردهلره تطبیقاً تصریف اولنه بیلور که بونلرك قارئین طرفندن تصریف ایدلمسی لازمدر .

مبحث ثانی

افعال مزیدهٔ سالمه

١٧٥ ـ ثلاثی و رباعی مجردلر اوزرینه حرف زیاده ایدرك یاپیلان فعللر ایکی درلو اولوب برطاقمی طوغریدن طوغری‌یه بونلرك اوزرینه حرف علاوه‌سیله یاپیله‌رق هر بری بر بشقه وزن آلان افعالدر دیکر طاقمی ایسه رباعی مجردلر ایله رباعی مزیدلره اوزانده مشابه اولمق اوزره زیاده‌لکله یاپیلان ملحق فعللردرکه بونك برنجی طاقمنه [مزیدات مخصوصه]، ایکنجی طاقمنه [مزیدات ملحقه] تسمیه ایدرك بروجه آتی جمله‌سنی تصریف ایلدك :

مزیدات مخصوصه

١٧٦ ـ مزیدات مخصوصه : ثلاثی و رباعی مجردلره حرف

زیاده‌سیله یاپیلانلردرکه [ثلاثی مزید فیه] و [رباعی مزید فیه] ناملریله تفریق اولنورلر .

ثلاثی مزید فیهلر

١٧٧ — ثلاثی مزید فیهلر : ثلاثیٔ مجردلره حرف علاوه سیله اولانلردرکه بر وایکی واوچ حرف زیاده ایدلدیکنه کوره [ثلاثی مزید فیه رباعی . ثلاثی مزید فیه خماسی . ثلاثی مزید فیه سداسی] ناملریله اوچ نوع اوزره بولنورلر .

نوع اول

ثلاثی مزید فیه رباعی

١٧٨ — ثلاثی مجرد اوزرینه بر حرف علاوه ایدیلن افعاله [ثلاثی مزید فیه رباعی] دینورکه اوچ بابدن عبارت اولوب بروجه آتی بیان اولنور :

١٧٩ — برنجی باب : ثلاثیٔ مجرد ماضیسنك اولنه بر همزه زیاده‌سیله یاپیلان و[اِفْعال] بابی تسمیه اولنان بابدر [کَرُمَ]دن [اَكْرَمَ] کبی‌که ماضی ، مضارع ، مصدرده :

وزنی — اَفْعَلَ . يُفْعِلُ . اِفْعالاً

موزونی — اَكْرَمَ . يُكْرِمُ . اِكْراماً

بناسی ـ اکثریا تعدیه ایچوندر [اَکْرَمَ زَیْدٌ عَمْراً] کبی‌در فقط بعضاً
دخول ایچون اولور ـ اَصْبَحَ الرَّجُلُ
صیرورت » ـ اَوْرَقَ الشَّجَرُ
عرض » ـ اَبَعْتُ الجارِیَةَ
وجدان » ـ اَبْخَلْتُ زیداً
سلب » ـ اَشْکَیْتُ زیداً ... کبی

۱۸۰ ـ تنبیه : افعال مزیده‌نك امثلهٔ مختلفه‌سی یوز یتمش اوچنجی ماده‌ده ایضاح اولندیغی وجهله اون یدی صیغه‌دن عبارت اولوب مزیداتك هر بابنده بونلرك برر مثال ایله تصریفلری لازم ایدوکندن بروجه آتی هر بابك عقیبنده برر مثال یازلدی‌که اشبو برنجی بابه‌کوره شو :

اَکْرَمَ ـ فعل ماضی
یُکْرِمُ ـ » مضارع
اِکراماً ـ مصدر غیرمیمی
مُکْرِمٌ ـ اسم فاعل
مُکْرَمٌ ـ اسم مفعول ، مصدر میمی ، اسم زمان ، اسم مکان .
لَمْ یُکْرِمْ ـ جحد مطلق
لَمّا یکرم ـ » مستغرق
ما یُکْرِمُ ـ نفی حال

لایکرم ـ نفی استقبال

لن یُکرِمَ ـ تأکید نفی «

لِیُکرِمْ ـ امر غائب

لا یُکرِمْ ـ نهی «

اَکرِمْ ـ امر حاضر

لا تُکرِمْ ـ نهی «

اکرامهٔ واحدة ـ مصدر مرّه

« عظیمة ـ مصدر نوع

اکرامیٌّ ـ اسم منسوب

صورتله تعریفی کوسترلدی ایسه ده دیکر بابلرده اختصار ایچون استلری یازلمیه‌رق شو [اَعْلَمَ . یُعلِمُ . اِعلاماً . مُعْلِمٌ . مُعْلَمٌ . لم یعلمْ . لمایعلمْ . مایعلمُ . لایعلمُ . لن یعلمَ . لیعلم . لایعلم . اعْلِمْ . لاتعلم . اعلامة . واحدة . اعلامة لطیفة] صورتنده تحریر اوله‌جقدر .

١٨١ ـــ **ایکنجی باب :** فاء الفعل ایله عین الفعل بیننه عین الفعل جنسندن بر حرف زیاده‌سیله یاپیلان و[تَفْعِیلْ] بابی دنیلن بابدر [فَرَحَ]دن [فَرَّحَ] کبی ماضی، مضارع، مصدرده

وزنی ـ فَعَّلَ . یُفَعِّلُ . تَفْعِیلاً

موزونی ـ فَرَّحَ . یُفَرِّحُ . تَفْرِیحاً

بناسی ـــ اکثریا تکثیر ایچون اولور تکثیر دخی :

یا فعلده اولور ـ طَوَّفَ زیدٌ الکعبةَ

یا فاعلده « ـ مَوَّتَ الابلُ

یامفعولده « ـ غَلَّقَ زیدٌ الابوابَ ... کبی بعضاً ده

تعدیه ایچون اولور ـ فَرَّحْتُ زیداً

سلب « ـ جَلَّدْتُ الْبعَیرَ

نسبت « ـ فَسَّقْتُ زیداً ... کبی

امثلهٔ مختلفه‌سی : [فَرَّحَ . یُفَرِّحُ . تَفْرِیحاً . مُفَرِّحٌ . مُفَرَّحٌ . لم یُفَرِّحْ . لمّا یُفَرِّحْ . ما یُفَرِّحُ . لا یُفَرِّحُ . ان یُفَرِّحَ . لِیُفَرِّحْ . لا یُفَرِّحْ . فَرِّحْ . لا تُفَرِّحْ . تفریحة واحدة . تفریحة شدیدة . فرّحی] کبی در .

۱۸۲ — **اوچنجی باب** : فاء الفعل ایله عین الفعل بیننه بر الف زیاده‌سیله یاپیلان و (مُفاعَلَه) بابی دینیلان بابدر (قَتَلَ) دن (قاتَلَ) کبی که ماضی ، مضارع ، مصدرده :

وزنی ـ فاعَلَ . یُفاعِلُ . مفاعَلَةً . وفِعالاً . وفِیعالاً

موزونی ـ قاتَلَ . یُقاتِلُ . مُقاتَلَةً وقِتالاً وقِیتالاً

بناسی ـ ایکی شیٔ بیننده مشارکت ایچوندر (قاتَلَ زیدٌ عمراً) کبی بعضاً :

ثلاثی مجردینک معناسنه اولور ـ سافَرَ زیدٌ

تکثیر ایچون اولور ـ ضاعَفْتُ الشَّیٔ ... کبی

امثلهٔ مختلفه‌سی ـ (قاتَلَ . یُقاتِلُ . مُقاتَلَةً . مُقاتِلٌ . مُقاتَلٌ .

لم يُقاتِلْ . لما يُقاتِلْ . مايُقاتِلُ . لايُقاتِلُ . لن يقاتِلَ . لِيُقاتِلْ . لايُقاتِلْ . قاتِلْ . لاتُقاتِلْ . مُقاتلةً واحدةً . مُقاتلةً شديدةً) در .

نوع ثانی

ثلاثی مزید فیه خماسی

١٨٣ — ثلاثیٔ مجرد اوزرینه ایکی حرف زیاده سیله یاپیلان افعاله [ثلاثی مزید فیه خماسی] دینورکه بونلرده بش بابدر .

١٨٤ — برنجی باب : اوله بر همزه و نون زیاده سیله یاپیلان و(اِنْفِعال) بابی دینیلان بابدر (كَسَرَ) دن (اِنْكَسَرَ) کبیکه ماضی، مضارع، مصدرده

وزنی — اِنْفَعَلَ . يَنْفَعِلُ . اِنْفِعالاً .

موزونی — اِنْكَسَرَ . يَنْكَسِرُ . اِنْكِساراً .

بناسی — مطاوعت ایچوندر (كَسَرْتُ الزُّجاجَ فَانْكَسَرَ ذٰلِكَ الزُّجاجُ) کبی .

امثلهٔ مختلفه سی — (اِنْكَسَرَ . يَنْكَسِرُ . اِنْكِساراً . مُنْكَسِرٌ . مُنْكَسَرٌ . لم ينكسرْ . لماينكسرْ . ماينكسرُ . لاينكسرُ . لن ينكسرَ . لينكسرْ . لاينكسرْ . انكسرْ . لاتنكسرْ . انكسارة واحدةً . انكسارة شديدةً) در .

١٨٥ — ایکنجی باب : اوله بر همزه و فاءالفعلیله عین الفعلی

بیننه بر تاء زیاده‌سیله یاپیلان و [اِفْتِعالْ] بابی دینیلان بابدر [جَمَعَ] دن
[اِجْتَمَعَ] کبی‌که ماضی ، مضارع ، مصدرده :

وزنی ـ اِفْتَعَلَ . یَفْتَعِلُ . اِفْتِعالاً .

موزونی ـ اِجْتَمَعَ . یَجْتَمِعُ . اِجْتِماعاً .

بناسی ـ مطاوعت ایچوندر [جَمَعْتُ الْاِبْلَ فَاجْتَمَعَ] کبی بعضاً اتخاذ
اشتراك ، تصرف معنالرینه ده کلور .

١٨٦ ـ اوچنجی باب : اولنه بر همزه وآخرینه لام الفعلی
جنسندن بر حرف علاوه‌سیله یاپیلان و [اِفْعِلالْ] بابی دینیلان بابدر
[حمر] دن [اِحْمَرَّ] کبی‌که ماضی ، مضارع ، مصدرده :

وزنی ـ اِفْعَلَّ . یَفْعَلُّ . اِفْعِلالاً .

موزونی . اِحْمَرَّ . یَحْمَرُّ . اِحْمِراراً .

بناسی ـ الوان و عیوبه مخصوص اوله‌رق مبالغهٔ لازم ایچوندر
[اِحْمَرَّ زیدٌ] و[اِعْوَرَّ زیدٌ] کبی.

امثلهٔ مختلفه‌سی ـ زیرده کله‌جك اولان افعال مضاعفه کبی تصریف
اولنه‌جغندن اوراده کوروله‌جکدر .

١٨٧ ـ دردنجی باب : اولنه بر تاء وفاء الفعلیله عین الفعل بیننه
عین الفعلی جنسندن برحرف زیاده‌سیله یاپیلان و [تَفَعُّلْ] بابی دینیلن
بابدر [کَثَرَ] دن [تَکَثَّرَ] کبی‌که ماضی ، مضارع ، مصدرده :

وزنی ـ تَفَعَّلَ . یَتَفَعَّلُ . تَفَعُّلاً .

موزونی ـ تَكَسَّرَ . يَتَكَسَّرُ . تَكَسُّراً .

بناسی ـ تفعیل بابنك مطاوعتی ایچون اولور [كَسَرْتُ الإِناءَ فَتَكَسَّرَ الإِناءُ] كبی كه بعضاً :

تكلف ایچون اولور ـ تَشَجَّعَ زيدٌ .

اتخاذ « « ـ تَوَسَّدَ زيدُ الْحَجَرَ كبی اولوب دها بشقه معنالرده كلوركه آنلرده محلنده كورولور .

امثلهٔ مختلفه سی ـ تَكَسَّرَ . يَتَكَسَّرُ . تَكَسُّراً . مُتَكَسِّرٌ . مُتَكَسَّرٌ . لم يتكسرْ . لما يتكسرْ . ما يتكسرْ . لايتكسرُ . لن يتكسرَ . ليتكسرْ . لايتكسرْ . تَكَسَّرْ . لاتتكسرْ] در .

١٨٨ ـــ بشنجی باب : اولنه بر تاء مفتوحه وفاء الفعليله عين الفعلی بيننه بر الف زياده ايديله رك ياپيلان و [تَفاعُلٌ] بابی دنيلان بابدر [بَعُدَ] دن [تَباعَدَ] كبی كه ماضی، مضارع، مصدرده :

وزنی ـ تَفاعَلَ . يَتَفاعَلُ . تَفاعُلاً .

موزونی ـ تَباعَدَ . يَتَباعَدُ . تَباعُداً.

بناسی ـ ایكی و ایكیدن زياده شيلر بيننده مشاركت ايچوندر [تَباعَدَ زيدٌ وعمرٌ] ايله [تَصالَحَ الْقَوْمُ] كبی كه بعضاً دها برايكی معنايه ده كلور. فقط آنلر اعانهٔ لغات ايله معلوم اولان شيلردر .

امثلهٔ مختلفه سی ـ تَباعَدَ . يَتَباعَدُ . تَباعُداً . مُتَباعِدٌ . مُتَباعَدٌ .

لم یتباعِدْ . لما یتباعِدْ . ما یتباعِدُ . لا یتباعِدُ . لن یتباعِدَ . لیتباعِدْ . لایتباعد . تباعِدْ . لاتتباعِدْ] کبی در .

نوع ثالث

ثلاثی مزید فیه سداسی

١٨٩ ـ ثلاثی مجرد اوزرینه اوچ حرف زیاده‌سیله یاپیلان مزیداته [ثلاثی مزید فیه سداسی] دینورکه بونلرده درت بابدر .

١٩٠ ـ برنجی باب : اولنه بر همزهٔ مکسوره ایله بر سین ساکنه و برتای مفتوحه علاوه‌سیله یاپیلان و [اِسْتِفْعال] بابی دنیلان بابدر [خَرَجَ] دن [اِسْتَخْرَجَ] کبی‌که ماضی ، مضارع ، مصدرده :

وزنی ـ اِسْتَفْعَلَ . یَسْتَفْعِلُ . اِسْتِفْعالاً .

موزونی ـ اِسْتَخْرَجَ . یَسْتَخْرِجُ . اِسْتِخْراجاً .

بناسی ـ طلب ایچون اولور [استخرجتُ زیداً] کبی بعضاً تحول ایچون اولور [اِسْتَحْجَرَ الْطّینُ] .

ثلاثی مجردی معناسنه اولور [اِسْتَقَرَّ زیدٌ] .

اعتقاد ایچون اولور [اِسْتَجْهَلْتُ زیداً] . . کبی

امثلهٔ مختلفه‌سی ـ اِسْتَخْرَجَ . یَسْتَخْرِجُ . اِسْتِخْراجاً . مُسْتَخْرِجٌ . مُسْتَخْرَجٌ . لم یستخرجْ . لما یستخرجْ . مایستخرجُ . لا یستخرجُ .

لن يستخرجَ . ليستخرجْ . لا يستخرج . إستَخرِج ، لا تستخرجْ . استخراجةً واحدةً . استخراجةً قبيحةً . مُستَخرَجيٌّ] كبى .

١٩١ — ایکنجی باب : اولنه برهمزهٔ مکسوره وعين الفعليله لام الفعلی بيننه برواو ساكنه بعده عين الفعلی جنسندن بر حرف علاوه‌سيله ياپيلان و [إفعيعالْ] بابی دنيلن بابدر [عَشَبَ] دن [اِعشَوْشَبَ] كبی‌كه ماضی ، مضارع ، مصدرده :

وزنی ـ إفعَوْعَلَ . يَفعَوْعِلُ . إفعِيعالاً .

موزونی ـ اِعَشَوْشَبَ . يَعْشَوْشِبُ . اِعشِيشاباً .

بناسی ـ مبالغهٔ لازم ايچوندر [اعشوشبَ الارضُ] كبی .

امثلهٔ مختلفه‌سی ـ اِعْشَوْشَبَ . يَعْشَوْشِبُ . اِعْشِيشاباً . مُعْشَوْشِبٌ . مُعْشَوْشَبٌ . لم يعشوشبْ . لمايعشوشبْ . مايعشوشبُ لا يعشوشبُ . لن يعشوشِبَ . ليعشوشِبْ . لا يعشوشب . اعشوشب . لاتعشوشب . اعشيشابةً] كبيدر .

١٩٢ — اوچنجی باب : اولنه برهمزهٔ مکسوره عين الفعليله لام الفعلی بيننه ايكی واو زياده‌سيله ياپيلان و [إفعِوّالْ] بابی دنيلن بابدر [جَلَذَ] دن [اِجلَوَّذَ] كبی‌كه ماضی ، مضارع ، مصدرده :

وزنی ـ اِفعَوَّلَ . يَفعَوِّلُ . اِفعِوّالاً .

موزونی ـ اِجلَوَّذَ . يَجلَوِّذُ . اِجلِوّاذاً .

بناسی ـ مبالغهٔ لازم ایچوندر [اِجلَوَّذَ الإبلُ] کبی .

امثلهٔ مختلفه‌سی ـ اِجلَوَّذَ. یَجلَوِّذُ. اِجلِوّاذاً. مُجلَوِّذٌ. مُجلَوَّذٌ. لم یجلوذ. لما یجلوذ. ما یجلوذ. لا یجلوذ. لن یجلوذ. لیجلوذ. لایجلوذ. اجلَوِّذ. لاتجلوذ] کبیدر.

١٩٣ ــ درددنجی باب : اولنه بر همزهٔ مکسوره عین الفعلیله لام‌الفعلی بیننه بر الف وآخرینه لام‌الفعلی جنسندن بر حرف زیاده‌سیله یاپیلان و [اِفعِیلالْ] بابی دینیلان بابدر [حَمَرَ]دن [اِحْمارَّ] کبیکه ماضی مضارع، مصدرده:

وزنی ـ اِفعْالَّ. یَفعْالُّ. اِفعِیلالاً

موزونی ـ اِحْمارَّ. یَحْمارُّ. اِحمِیراراً

بناسی ـ الوان و عیوبه مخصوص اوله‌رق مبالغهٔ لازم ایچوندر [اِحْمارَّ زَیدٌ] کبیکه زید چوق قیزاردی دیمکدر بو بابك بالاده یوز سکسان بشنجی ماده‌ده مذکور [اِفعِلال] بابندن بناجه فرقی یوقدر انجق بو باب اندن ابلغدر بونکده امثلهٔ مختلفه‌سی مضاعف فعللرك تصریفی صره‌سنده کوروله‌جکدر .

رباعی مزید فیهلر

١٩٤ . رباعی مجرد اوزرینه حرف علاوه‌سیله یاپیلان مزیداته [رباعی مزید فیه] دینور که بر حرف علاوه‌سیله اولانلر ده [رباعی مزید فیه خماسی] و ایکی حرف علاوه‌سیله اولانلرده [رباعی مزیدفیه

سداسی] تسمیه اولندیغندن بروجه آتی بو ایکی نوع مزیدات تعریف اولنور .

نوع اول

رباعی مزید فیه خماسی

١٩٥ — رباعی مجرد اوزرینه بر حرف علاوه سیله رباعی مزید فیه خماسی اولان افعال یالکز بر بابدن عبارتدر که اوده رباعیٔ مجردك اولنه بر تاء مفتوحه علاوه سیله اولاندر [دحرج]دن [تدحرج] کبی که ماضی، مضارع، مصدرده :

وزنی ـ تَفَعْلَلَ . يَتَفَعْلَلُ . تَفَعْلُلاً .

موزونی ـ تَدَحْرَجَ . يَتَدَحْرَجُ . تَدَحْرُجاً .

بناسی ـ مطاوعت ایچوندر [دَحْرَجْتُ الْحَجَرَ فَتَدَحْرَجَ ذٰلِكَ الْحَجَرَ] کبی امثلهٔ مختلفه سی ـ (تَدَحْرَجَ . يَتَدَحْرَجُ . تَدَحْرُجاً . مُتَدَحْرِجٌ . مُتَدَحْرَجٌ . لم يتدحرجْ . لما يتدحرجْ . مايتدحرجُ . لايتدحرجُ . لن يتدحرجَ . ليتدحرج . لايتدحرجْ . تَدَحْرَجْ . لاتدحرجْ) کبیدر .

نوع ثانی

رباعی مزید فیه سداسی

١٩٦ — رباعی مجرد اوزرینه ایکی حرف زیاده سیله یاپیلان مزیداته [رباعی مزید فیه سداسی] دینورکه بوده ایکی بابدن عبارتدر.

۱۹۷ — برنجی باب : رباعی مجردك اوله بر همزهٔ مکسوره وعین‌الفعلیله لام اولاسی بیننه بر نون زیاده‌سیله یاپیلاندر (حَرْجَمَ)دن (اِحْرَنْجَمَ) کبیکه ماضی، مضارع، مصدرده :

وزنی ـ اِفْعَنْلَلَ . یَفْعَنْلِلُ . اِفْعِنْلالاً

موزونی ـ اِحْرَنْجَمَ . یَحْرَنْجِمُ . اِحْرِنْجاماً

بناسی ـ مطاوعت ایچوندر (حَرْجَمْتُ الابلَ فَاحْرَنْجَمَ ذلك الابل) کبی

امثلهٔ مختلفه‌سی ـ اِحْرَنْجَمَ . یَحْرَنْجِمُ . اِحْرِنْجاماً . مُحْرَنْجِمٌ . مُحْرَنْجَمٌ . لم یحرنجمْ . لما یحرنجمْ . مایحرنجمُ . لایحرنجمُ . لن یحرنجمَ . لیحرنجمْ . لایحرنجمْ . اِحْرَنْجِمْ . لاتحرنجمْ . احرنجامة) در .

۱۹۸ — ایکنجی باب : رباعی مجردك اوله برهمزهٔ مکسوره وآخرینه لام ثانیسی جنسندن برحرف زیاده‌سیله یاپیلاندر (قَشْعَرَ)دن (اِقْشَعَرَّ) کبی‌که ماضی، مضارع ، مصدرده :

وزنی ـ اِفْعَلَلَّ . یَفْعَلِلُّ . اِفْعِلّالاً

موزونی ـ اِقْشَعَرَّ . یَقْشَعِرُّ . اِقْشِعْراراً

بناسی ـ مبالغهٔ لازم ایچوندر (اِقْشَعَرَّ جلد الرجلِ) کبی .

امثلهٔ مختلفه‌سی ـ (اِقْشَعَرَّ . یَقْشَعِرُّ . اِقْشِعْراراً . مُقْشَعِرٌّ . مُقْشَعَرٌّ . لم یقشعرّ . لمایقشعر . مایقشعر . لایقشعرُّ . لن یقشعرَّ . لیقشعر . لایقشعر . اِقْشَعِرَّ . لایقشعر . اقشعرارةً) کبیدر .

مزيدات ملحقه

١٩٩ ـــ الحاق دیمك ایکی مصدردن برینك دیگرینه مشابهتیدرکه بکزه‌ین مصدره [ملحق به] و بکزه‌دیلن مصـدره [ملحق] دینورکه بونلرده ایکی نوعدر .

نوع اول

رباعی مجرده ملحق اولانلر

٢٠٠ ـــ عدد حروف وحرکات وسـکناتده وکافهٔ تصریفاتده رباعی مجرده بکزه‌دیلن مزیداته [رباعی مجرده ملحق] دینورکه بونلرده آلتی بابدر .

٢٠١ ـــ **برنجی باب** : فاءالفعل ایله عین الفعل بیننه بر واو زیاده‌سیله هر صورتده رباعی مجرده بکزه‌ین فعلدرکه ماضی، مضارع، مصدرده :

وزنی ـ فَوْعَلَ . يُفَوْعِلُ . فَوْعَلَةً وفِيعالاً
موزونی ـ حَوْقَلَ . يُحَوْقِلُ . حَوْقَلَةً وحِيقالاً
بناسی ـ لازم ایچوندر (حَوْقَلَ زَيْدٌ) کبی .
امثلهٔ مختلفه‌سی ـ دحرجده اولدیغی کبیدر .

٢٠٢ ـــ **ایکنجی باب** : عین‌الفعل ایله لام الفعل بیننه بر واو زیاده‌سـیله هرخصوصده رباعی مجرده بکزه‌دیلندرکه ماضی، مضارع، مصدرده :

وزنی ـ فَعْوَلَ . يُفَعْوِلُ . فَعْوَلَةً وفِعْوالاً

موزونی ـ جَهْوَرَ . يُجَهْوِرُ . جَهْوَرَةً وجِهْواراً

بناسی ـ لازم ایچوندر (جَهْوَرَ زیدٌ بالقولِ) کبی .

امثلهٔ مختلفه‌سی ـ دحرج کبیدر .

۲۰۳ ـ اوچنجی باب : فاء الفعل ایله عین الفعل بیننه بر یاء زیاده‌سیله هرخصوصده رباعی مجرده بکزه‌دیلندرکه ماضی ، مضارع ، مصدرده :

وزنی ـ فَيْعَلَ . يُفَيْعِلُ . فَيْعَلَةً . وفِيْعالاً

موزونی ـ بَيْطَرَ . يُبَيْطِرُ . بَيْطَرَةً . وبِيْطاراً

بناسی ـ تعدی ایچوندر (بَيْطَرَ زيدٌ الفَرَسَ) کبی .

امثلهٔ مختلفه‌سی ـ دحرج کبیدر .

۲۰۴ ـ دردنجی باب : عین الفعل ایله لام الفعل بیننه بر یاء زیاده‌سیله هر خصوصده رباعی مجرده بکزه‌دیلندرکه ماضی ، مضارع مصدرده :

وزنی ـ فَعْيَلَ . يُفَعْيِلُ . فَعْيَلَةً وفِعْيالاً

موزونی ـ عَثْيَرَ . يُعَثْيِرُ . عَثْيَرَةً وعِثْياراً

بناسی ـ لازم ایچون اولور (عَثْيَرَ زيدٌ) کبی . متعدی ایچون اولور (شَرْيَفَ زيدٌ الزَّرْعَ) کبی .

امثلهٔ مختلفه‌سی ـ دحرج کبیدر .

٢٠٥ ــ **بشنجی باب** : آخرینه لام الفعل جنسندن بر حرف زیاده سیله هر خصوصده رباعی مجرده بکزه دیلندرکه ماضی، مضارع، مصدرده:

وزنی ـ فَعْلَلَ . يُفَعْلِلُ . فَعْلَلَةً وفِعْلالاً

موزونی ـ جَلْبَبَ . يُجَلْبِبُ . جَلْبَبَةً وجِلْباباً

بناسی ـ تعدیه ایچوندر (جَلْبَبَ زيدٌ عمراً) کبی .

امثلهٔ مختلفه‌سی ـ دحرج کبیدر .

٢٠٦ ــ **آلتنجی باب** : آخرینه بر یاء زیاده سیله هر خصوصده رباعی مجرده بکزه دیلندرکه ماضی، مضارع، مصدرده :

وزنی ـ فَعْلىٰ . يُفَعْلِي . فَعْلَيَةً وفِعْلاءً

موزونی ـ سَلْقىٰ . يُسَلْقِي . سَلْقَيَةً وسِلْقاءً

بناسی ـ تعدیه ایچوندر (سَلْقَيْتُ زيداً) کبی .

امثلهٔ مختلفه‌سی ـ دحرج کبیدر . آنجق امر حاضری (سَلْقِ) صورتنده یالکز کلور .

٢٠٧ ــ **تنبیه** : اشبو آلتی بابك امثلهٔ مختلفه‌لری دحرج کبی اولدیغندن تکثیر سواددن اجتناباً بورایه تحریر ایدلمدی ایسه‌ده قارئین طرفلرندن جمله‌سنك بشقه بشقه تصریف ایدلملری لازم اولدیغنی اخطار ایدرز.

نوع ثانی

رباعی مزید فیهلره ملحقلر

٢٠٨ ــ رباعی مزید فیهلره ملحق اولانلر (تَدَحْرَجَ) یه ملحق

و(اِحْرَنْجَمَ)یه ملحق نام‌لریله ایکی طاقمدرکه بروجه‌آتی بیان اولنورلر .

تدحرج یه ملحقلر

٢٠٩ — تدحرج یه ملحق اولمق اوزره لسان عربیده بش باب وار در .

برنجی باب — اولنه بر تاء مفتوحه آخرینه لام الفعلی جنسندن بر حرف زیاده سیله هر خصوصده تدحرج یه بکزه دیلمندر که ماضی ، مضارع مصدرده :

وزنی ـ تَفَعْلَلَ . یَتَفَعْلَلُ . تَفَعْلُلاً

موزونی ـ تَجَلْبَبَ . یَتَجَلْبَبُ . تَجَلْبُباً

بناسی ـ مطاوعت ایچوندر (جَلْبَبْتُهُ فَتَجَلْبَبَ) کبی .

امثلهٔ مختلفه‌سی — تدحرج کبیدر .

٢١٠ — **ایکنجی باب** : اولنه بر تاء مفتوحه و فاء الفعلیله عین الفعلی بیننه بر واو زیاده‌سیله هر خصوصده تدحرج یه بکزه دیلمندر که ماضی، مضارع، مصدرده :

وزنی ـ تَفَوْعَلَ . یَتَفَوْعَلُ . تَفَوْعُلاً

موزونی ـ تَجَوْرَبَ . یَتَجَوْرَبُ . تَجَوْرُباً

بناسی مطاوعت ایچوندر (جَوْرَبْتُهُ فَتَجَوْرَبَ) کبی .

امثلهٔ مختلفه‌سی ـ تدحرج کبیدر .

٢١١ — **اوچنجی باب** : اولنه بر تاء مفتوحه وفاء الفعلیله عین الفعلی

بيننه بر ياء زياده سيله هر خصوصده تدحرج يه بكزه‌ديلندركه ماضی مضارع، مصدرده :

وزنی ـ تَفَيْعَلَ . يَتَفَيْعَلُ . تَفَيْعُلاً

موزونی ـ تَشَيْطَنَ . يَتَشَيْطَنُ . تَشَيْطُناً

بناسی ـ مطاوعت ایچوندر « تَشَيْطَنَ زيدٌ » كبی

امثلهٔ مختلفه‌سی ـ تدحرج كيدر .

۲۱۲ — **دردنجی باب** : اولنه بر تاء مفتوحه وعين‌الفعليله لام الفعلی بيننه بر واو زياده‌سيله هر خصوصده تدحرج يه بكزه‌ديلندركه ماضی، مضارع، مصدرد، :

وزنی ـ تَفَعْوَلَ . يَتَفَعْوَلُ . تَفَعْوُلاً .

موزونی ـ تَرَهْوَكَ . يَتَرَهْوَكُ . تَرَهْوُكاً .

بناسی ـ مطاوعت ایچوندر [ترهوك زيدٌ] كبی .

امثلهٔ مختلفه‌سی ـ تدحرج كيدر .

۲۱۳ — **بشنجی باب** : اولنه بر تاء مفتوحه وآخرينه بر يا زياده‌سيله هر خصوصده تدحرج يه بكزه‌ديلندركه ماضی، مضارع، مصدرده :

وزنی ـ تَفَعْلَىٰ . يَتَفَعْلَىٰ . تَفَعْلِياً .

موزونی ـ تَقَلْسَىٰ . يَتَقَلْسَىٰ . تَقَلْسِياً .

بناسی ـ مطاوعت ایچوندر [سَلْقَيْتُ زيداً فَتَسَلْقَىٰ] كبی .

امثلهٔ مختلفه‌سی ـ تدحرج کیدر آنجق امرحاضری یاسز اوله‌رق [تَسَلْقِ] کلور.

احرنجمیه ملحقلر

۲۱٤ — احرنجمیه ملحق اولمق اوزره لسان عربیده ایکی باب واردر.

برنجی باب ـ اولنه برهمزهٔ مکسوره، عین الفعلیله لام‌الفعلی بیننه برنون و آخرینه لام الفعلی جنسندن برحرف زیاده‌سیله یاپیلوب هرخصوصده [احرنجم] کبی اولاندر ماضی، مضارع، مصدرده:

وزنی ـ اِفْعَنْلَلَ . یَفْعَنْلِلُ . اِفْعِنْلالاً.

موزونی ـ اِقْعَنْسَسَ . یَقْعَنْسِسُ . اِقْعِنْساساً .

بناسی ـ لازم ایچوندر [اِقْعَنْسَسَ زیدٌ] کبی .

امثلهٔ مختلفه‌سی ـ احرنجم کیدر .

۲۱٥ — ایکنجی باب : اولنه برهمزهٔ مکسوره عین الفعلیله لامی بیننه برنون و آخرینه بریاءزیاده‌سیله هرخصوصده احرنجم کبی یاپیلاندرکه ماضی، مضارع، مصدرده :

وزنی ـ اِفْعَنْلیٰ . یَفْعَنْلِی . اِفْعِنْلاءً .

موزونی ـ اِسْلَنْقیٰ . یَسْلَنْقِی . اِسْلِنْقاءً .

بناسی ـ لازم ایچوندر [اِسْلَنْقیٰ زیدٌ] کبی .

امثلهٔ مختلفه‌سی ـ احرنجم کبی ایسه‌ده امرحاضری یاسز اوله‌رق [اِسْلَنْقِ] کلور .

٢١٦ — تنبیه : رباعی مزید فیهلره ملحق اولان اشبو افعالك دخی امثلهٔ مختلفه‌لرینی قارئلرك تصریف ایتملری لازمدر :

٢١٧ — خلاصه : افعال عربیه‌حقنده بورایه قدر ذکر اولنان بابلر خلاصه ایدلدیکی حالده جمله‌سندن شو :

٦باب = ثلاثیٔ مجرد
١ « = رباعی «
٣ « = ثلاثی مزید فیه رباعی
٥ « = « « « خماسی
٤ « = « « « سداسی
١ « = رباعی مزید فیه خماسی
٢ « = « « « سداسی
٦ « = « مجرده ملحق
٥ « = « مزید فیه تدحرجیه ملحق
٢ « = « « « احرنجمیه «
٣٥

صورتله اوتوز بش باب اولدیغی ظاهر اولور که بوخلاصه‌یی دخی شووجهله بللەمك اهم والزمدر.

باب ثانی

افعال غیر سالمه

٢١٨ — یوز اون بشنجی ماده‌ده بیان اولندیغی وجهله افعال

غیرساله اساساً [مضاعف. مهموز. معتل] ناملریله اوچ نوع اولدقلرندن بوباب دخی اوچ نوع اوزرینه تحریر اولندی.

نوع اول

مضاعف

٣١٩ — مذکور یوز اون بشنجی ماده‌ده دخی تعریف اولندیغی وجهله مضاعف دیمک ثلاثی مجردلرده عین الفعل ایله لام الفعلك برجنسدن ورباعی مجردلرده فاء الفعل ایله لام اولی وعین الفعل ایله لام ثانینك برجنس حرفدن عبارت اولمسی دیمکدرکه رباعی مجرد بونك مزیداتنده اولان مضاعفلر عینیله یازیلوب عینیله تلفظ اولندقلرندن آنلرده جریان ایدن قواعد افعال سالمه‌نك عینی اولمقله اوبابده بردیه‌جك یوقدر.

آنجق ثلاثی مجرد ومزیداتنك بعضیلرندکی مضاعفلرده برجنسدن اولان ایکی حرف ایری ایری یازلیوب برحرف یازیله‌رق شده ایله اوقنور وبوکا [ادغام] تسمیه اولنورکه اول باول اشبو ادغام احوالنی بیلمك لازم اولدیغندن بروجه آتی تعریف اولندی.

٣٢٠ — ادغام: ثلاثی مجرد اولان افعال مضاعفه‌ده برجنسدن اولان ایکی حرفك برنجیسنی ایکنجی‌یه ادخال ایتمکدرکه اشبو ادخال یعنی کیفیت ادغام یا ممکن ویاخود ممتنع اولور.

ادغام ممکن — یا واجب یاخود جائز اولور.

واجب اولان ادغام — متجانس اولان حرفلرك ایکیسیدخی متحرك یاخود برنجیسی ساکن ایکنجیسی متحرك اولانلرده اولور.

مَدَدَ ـ دن مَدَّ

مَدْداً ـ « مَدّاً . . . کبی

جائز اولان ادغام ـ متجانس اولان حرفلرك برنجیسی متحرك ایکنجیسی سکون عارضله ساکن اولانلرده اولور.

لم يَمْدُدْ ـ دن ـ لم يَمُدَّ

لِيَمْدُدْ ـ « ـ لِيَمُدَّ

کبی که جائزاطلاقندن دخی آکلاشلدیغنه کوره بو ادغامسز صورتلهده استعمال اولنور دیمکدر یعنی « لم يَمُدَّ » دینلدیکی کبی « لم يَمْدُدْ » دخی دینور .

ادغام ممتنع ـ متجانس اولان حرفلرك برنجیسی متحرك ایکنجیسی سکون اصلی ایله ساکن اولانلرده اولور یعنی بواحوالده ادغام ایدلمز (مَدَدْنَ) کبی فعل ماضینك امثلهٔ مطردهسنده جمع مؤنث غائبهدن نهایته قدر اولان صیغهلرده هپ بوصورتله ادغام ممتنعدر.

فَرْرَحَ ـ دن ـ فَرَّحَ
اِحْمَرْرَ ـ « ـ اِحْمَرَّ
تَفَعْعَلَ ـ « ـ تَفَعَّلَ
اِجْلَوْوَذَ ـ « ـ اِجْلَوَّذَ
اِحْمَارْرَ ـ « ـ اِحْمَارَّ
اِقْشَعْرَرَ ـ « ـ اِقْشَعَرَّ

ده ادغام واجب ور :

جَلْبَبَ — } ده ادغام ممتنعدر.
اِقْعَنْسَسَ

٢٣١ — اشته ادغام حقنده اولان شو قواعده رعایتله بر وجه آتی برفعلك امثلهٔ مختلفه‌سنی وماضیسیله مضارعنك امثلهٔ مطرده‌سنی تصریف ایله آتی‌یه تحریر ایلدك :

مضاعفك امثلهٔ مختلفه‌سی

مَدَّ — فعل ماضی معلوم مفرد مذکر غائب
يَمُدُّ — « مضارع « « « «
مَدّاً — مصدر غیر میمی
مَادٌّ — اسم فاعل
مَمْدُودٌ — « مفعول

لَمْ يَمُدَّ
لَمْ يَمُدِّ
لَمْ يَمُدُّ } جحد مطلق معلوم مفرد مذکر غائب
لَمْ يَمْدُدْ

لَمَّا يَمُدَّ
لَمَّا يَمُدُّ
لَمَّا يَمُدِّ } « مستغرق « « «
لَمَّا يَمْدُدْ

مَا يَمُدُّ ـ نفی حال » » » »

لَا يَمُدُّ ـ « استقبال « » » »

لَنْ يَمُدَّ ـ تأكيد » » » »

لِيَمُدَّ لِيَمُدِّ لِيَمُدُّ لِيَمْدُدْ	امر غائب
لَا يَمُدَّ لَا يَمُدِّ لَا يَمُدُّ لَا يَمْدُدْ	نهی غائب
مُدَّ مُدِّ مُدُّ اُمْدُدْ	امر حاضر
لَا تَمُدَّ لَا تَمُدِّ لَا تَمُدُّ لَا تَمْدُدْ	نهی حاضر

مَمَدٌّ ـ مصدر میمی اسم زمان اسم مکان

مِمَدٌّ ـ اسم آلت

مَدَّةً ـ مصدر مرّه

مِدَّةً ـ « نوع

مُدَيْدٌ ـ اسم تصغیر

مَدِّيٌّ ـ اسم منسوب

مَدّادٌ ـ مبالغهٔ فاعل

اَمَدُّ ـ اسم تفضیل

مَا اَمَدَّهُ ـ فعل تعجب مائی

اَمْدِدْ بِهِ ـ « بائی

ماضی امثلهٔ مطردهسی

مَدَّ ـ مفرد
مَدّا ـ تثنیه } مذکر غائب
مَدُّوا ـ جمع

مَدَّتْ ـ مفرد
مَدَّتا ـ تثنیه } مؤنث غائبه
مَدَدْنَ ـ جمع

مَدَدْتَ ـ مفرد
مَدَدْتُما ـ تثنیه } مذکر مخاطب
مَدَدْتُمْ ـ جمع

مَدَدْتِ ـ مفرد
مَدَدْتُمَا ـ تثنيه } مؤنث مخاطبه
مَدَدْتُنَّ ـ جمع

مَدَدْتُ ـ متكلم وحده .

مَدَدْنَا ـ « مع الغير .

مضارع امثلهٔ مطردهسى

يَمُدُّ ـ مفرد
يَمُدَّانِ ـ تثنيه } مذكر غائب
يَمُدُّونَ ـ جمع

تَمُدُّ ـ مفرد
تَمُدَّانِ ـ تثنيه } مؤنث غائبه
يَمْدُدْنَ ـ جمع

تَمُدُّ ـ مفرد
تَمُدَّانِ ـ تثنيه } مذكر مخاطب
تَمُدُّونَ ـ جمع

تَمُدِّينَ ـ مفرد
تَمُدَّانِ ـ تثنيه } مؤنث مخاطبه
تَمْدُدْنَ ـ جمع

اَمُدُّ ـ متكلم وحده

نَمُدُّ ـ « معالغیر

مضاعفك ماضیسیله مضارعنك مذكور تصریفلرینه وبورایه قدر ذكر ایدلمش اولان احواله تطبیقاً دیكر صیغه‌لرك مطرده‌لری وجمله‌سنك مجهول صورتلریده تصریف ایدلملیدر .

نوع ثانی

مهموز

٢٢١ — یوز اون بشنجی ماده ده تعریف اولندیغی وجهله حروفات اصلیه‌سندن برینك همزه واقع اولان فعللره مهموز دینوركه بونلرك تصریفاتنده اشبو همزه ایجاب حاله كوره حذف ویاخود الف واو ایله یایه قلب اولندیغندن اولباول اشبو قواعد ذكر اولندی.

٢٢٢ — **همزه‌نك قلبی** : مهموز اولان فعللرده همزه‌نك قلبی واجب وجائز اولمق اوزره ایكی صورتده جریان ایدر .

قلبی واجب اولان همزه‌ده قاعدهٔ عمومیه [بركلمه‌ده ایكی همزه جمع اولوب اول متحرك ثانی ساكن اولدقده اولك حركه‌سی فتحه ایسه ثانی الفه كسره ایسه یایه ضمه ایسه واوه قلب اولنور]دن عبارتدر. نته‌كیم :

اَءْخُذُ ـ دن آخُذُ

اَءْكُلُ ـ « آكُلُ

اَءْمُرُ ـ « آمُرُ

اَءْمُنُ ـ « آمُنُ

} ده الف قلب

اِءْذَنْ ـ « اِيذَنْ
اِءْثِرْ ـ « اِيثِرْ
اِءْمان ـ « اِيمان
اِءْتَمِنْ ـ « اِيتَمِنْ
ده یایه قلب

أُؤْثِرُ ـ « ـ اُوثِرُ
أُؤْمِنُ ـ « ـ اُومِنُ
أُؤْخِذُ ـ « ـ اُوخِذُ
ده واوه قلب اولنمشدر

قلبی جائز اولان همزه‌ده ایسه ایکی قاعده واردر .

برنجی قاعده — همزه ساکن ماقبلی مفتوح اولورسه الفه، مکسور اولورسه یایه، مضموم اولورسه واوه قلب اولنور . نته‌کیم :

يَأْخُذُ ـ دن يَاخُذُ
ذِئْبٌ ـ « ذِيبٌ
يُؤْمِنُ ـ « يُومِنُ ... کبیدر

ایکنجی قاعده — همزه متحرك ماقبلی حرف صحیح ساکن اولورسه همزه‌نك حرکه‌سی ماقبلنه نقل اولنور واجتماع ساکنین واقع اولنجه همزه حذف اولنور نته‌کیم : [اِسْئَلْ] ده همزه متحرك ماقبلی صحیح ساکن اولدیغندن قاعده‌ده‌کی جواز جهتیله همزه‌نك حرکه‌سنی ماقبلنده‌کی سینه ویرنجه همزه ولام ساکنه اجتماع ایدر اجتماع ساکنینی دفع ایچون

همزه حذف اولنور [اِسَلْ] قالور حالبوکه بونك اولنده اولان همزه سکونایله ابتدا متعذر اولدیغی ایچون کتورلمشیدی شمدی سین متحرك اولدیغندن اکاده حاجت قالمدیغندن حذف اولنوب [سَلْ] قالور .

۲۲۳ — **همزه‌نك حذفی :** مهموز الفاء اولان افعالدن یعنی [اَخَذَ . اَكَلَ . اَمَرَ .] کبی فعللرك امرحاضرلرندن همزه حذف اولنوب [خُذْ . كُلْ . مُرْ] دینور و بونلرك ایکی اولکیسنده حذف واجب و اوچنجیده جائزاولدیغندن دائما « خُذْ . كُلْ » دینور فقط « مُرْ » یرینه « اومُرْ » دخی تسمیه اولنه بیلور .

۲۲٤ — مهموز اولان افعالك تصریفلری افعال سالمه‌یه‌قیاساً وبوراده بیان اولنان‌قواعده‌تطبیقاً اجرا اولندیغندن اوچ نوع‌مهموزدن هربرینك امثلهٔ مختلفه‌لریله ماضی ومضارعلرینك امثلهٔ مطرده‌لری بروجه آتی تحریر اولندی .

مهموزك امثلهٔ مختلفه‌سی

مهموزالفاء	مهموزالعین	مهموزاللام	
اَخَذَ	سَأَلَ	قَرَاءَ	ـ فعل ماضی
يَأْخُذُ يَاخُذُ	يَسْأَلُ ..	يَقْرَاءُ ..	ـ فعل مضارع
اَخْذاً	سُوأَلاً	قِرآئَةً	ـ مصدر
آخِذٌ	سائِلٌ	قارِءٌ	ـ اسم فاعل

مَأْخُوذٌ	مَسْئُولٌ	مقروء	ـ اسم مفعول
لم يَأْخُذْ لم يأْخُذْ	لم يسأل	لم يقراء	ـ جحد مطلق
لما يأْخُذْ لما يأْخُذْ	لما يسأل	لما يقراء	ـ جحد مستغرق
ما يَأْخُذُ ما يأْخُذُ	مايسأل	مايقراء	ـ نفی حال
لا يأْخُذُ لا يأْخُذُ	لايسأل	لايقراء	ـ نفی استقبال
لن يَأْخُذَ لن يأْخُذَ	لن يسأل	لن يقراء	ـ تأكيد نفی استقبال
لِيَأْخُذْ لِيأْخُذْ	لِيَسْأل	ليقراء	ـ امر غائب
لا يَأْخُذْ لا يأْخُذْ	لا يسأل	لا يقراء	ـ نهی غائب
خُذْ	اسئل	اقراء	ـ امر حاضر
لا تَأْخُذْ لا تأْخُذْ	لاتسأل	لاتقراء	ـ نهی حاضر
مَأْخَذٌ	مَسْأل	مَقراء	ـ مصدر میمی

مَأْخَذٌ	مِسْأَل	مِقراء	ـ اسم آلت
اَخْذَةً	سَئْلَةً	قرأةً	ـ مصدرمره
اِخْذَةً	سِئْلَةً	قِراةً	ـ مصدر نوع
اُخَيْذٌ	سُئيل	قُرَيْئٌ	ـ اسم تصغير
اَخْذِيٌّ	سؤالیّ	قرائی	ـ اسم منسوب
اَخّاذٌ	سأّلٌ	قَرّاءٌ	ـ مبالغهٔ فاعل
آخَذُ	اسأل	اقراء	ـ اسم تفضيل
ما آخَذَهُ	مااسأله	مااقراه	ـ فعل تعجب مائی
آخِذْ به	اسأل به	اقراء به	ـ « « بائی

مهموز ماضیسنك امثلهٔ مطرده‌سی

اَخَذَ	سَأَلَ	قَرَاءَ
اَخَذَا	سألا	قرآ
اَخَذُوا	سألوا	قرؤا
اَخَذَتْ	سألت	قرأت
اَخَذَتا	سألتا	قرأتا
اَخَذْنَ	سئلن	قَرْأن
اَخَذْتَ	سئلت	قرأت
اَخَذْتُما	سئلتما	قرأتما

اَخَذْتُمْ سئلتم قرأتم

اَخَذْتِ سئلتِ قرأت

اَخَذْتُمَا سئلتما قرأتما

اَخَذْتُنَّ سئلتن قرأتن

اَخَذْتُ سئلتُ قرأت

اَخَذْنَا سئلنا قرأنا

مهموزك مضارعنك امثلهٔ مطردهسى

يَأْخُذَ
يَاْخُذُ يسأل يقراء

يأخذان
ياخذان يسألان يقرأن

يأخذون
ياخذون يسألون يقرؤن

الى آخره

نوع ثالث

معتلات

٢٢٥ ــ معتلات كنديلرنده حرف علت بولنان فعللردر .
لسان عربيده تخفيف ماده ايچون حرف علتك قلب و اسكان

وحذفی احوالی جاری اولور که کلمه‌یی بو صورتله تغییر ایتمکه [اعلال] دینور.

اعلالك هر کلمه‌یه کوره تعدادی پك مشکل اوله‌جغی کبی ضبطی دخی متعسر ایدوکندن قواعد اعلالی سهل التلقی برحالده بیان ایده بیلمك ایچون معتلاتك انواعی اولان [مثال . اجوف . ناقص . لفیف مقرون . لفیف مفروق]ده بشقه بشقه تعریف ایتمك جهتی اختیار اولنه‌رق بو نوع بش فصل اوزرینه تحریر اولندی .

فصل اول

مثال

٢٢٦ — مثال یالکز فاء الفعلی حرف علت اولان کلمه‌درکه اعلاله متعلق اولان قواعددن بوراده یدی دانه‌سی جاری اولوب اوچی واوك حذفنه ایکیسی قلبنه دیکر ایکیسیده یائك قلبنه دائر اولدقلرندن بروجه آتی بیان اولنورلر .

مثالده واوك حذفی

٢٢٧ — **قاعده ١** ـ واو حروف مضارعتله مکسور برحرف اراسنده کلورسه حذف اولنور .

یَوْعِدُ ـ دن ـ یَعِدُ

تَوْعِدُ ـ « ـ تَعِدُ

اَوْعِدُ ـ « ـ اَعِد

نَوْعِدُ ـ « ـ نَعِدُ

کبی که اعلالی شو صورتله تقریر اولنور یعنی : [یَعِدُ اصلندن یَوْعِدُ ایدی واو ساکنه یای مضارعتله مکسور اولان حرف صحیح اراسنده قالدیغندن واو حذف اولندی یَعِدُ قالدی] .

۲۲۸ — قاعده ۲ ـ مضارعه تبعاً امر حاضرلرندن دخی واو حذف اولنور وبو حالده مثالك امر حاضرلری همزه‌دنده مستغنی بولنور یعنی هم واو هم همزه حذف اولنور .

اِوْعِدْ ـ دن ـ عِدْ
اِوْرِثْ ـ » ـ رِثْ

کبی که اعلالی بروجه آتیدر یعنی : [عِدْ اصلندن اِوْعِدْ ایدی مضارعه تبعاً واو ساکنه حذف اولندی اِعِدْ قالدی بونك اولنده‌کی همزه سکون ایله ابتدا متعذر اولدیغی ایچون کلمش ایدی بو حالده اکا احتیاج قالمدیغندن اوده حذف اولندی عِدْ قالدی] .

۲۲۹ — قاعده ۳ ـ حِکْمَةٌ وزننده اولان مثال واوی مصدرلرده واوك کسره‌سی مابعدینه نقل اولنه‌رق واو حذف اولنوب بر تاء ایله ابدال اولنور .

وِعْداً ـ دن ـ عِدَةٌ
وِهْباً ـ » ـ هِبَةٌ

کبی که اعلالی بروجه آتیدر : یعنی: [عِدَةٌ اصلندن وِعْدَةٌ ایدی واوك کسره‌سی مابعدینه نقل اولندقده کلمه‌نك اولی ساکن اولدی سکون ایله

ابتدا متعذر اولدیغندن تخفیف ایچون واو حذف اولندی محذوف اولان واوه بدل آخرینه برتاء کتورلدی عِدَةٌ اولدی].

مثالده واوك قلبی

٢٣٠ ـــ قاعده ٤ ـــ واو ساکن ماقبلی مکسور اولورسه یایه قلب اولنوب حالی اوزره مد اولنور .

اِعْشَوْشَابٌ ـ دن ـ اِعْشِیشاب

کبی که اعلالی بروجه آتیدر . یعنی : [اِعْشِیشاباً اصلندن اِعْشِوْشاباً ایدی . واو ساکن ماقبلی مکسور اولدیغندن واوی یایه قلب ایدوب ایدوب حالی اوزره مد ایلدك اِعْشیشاباً اولدی] .

٢٣١ ـــ قاعده ٥ ـــ اِفْتِعال بابنه نقل اولنان مثال واوی کلمه‌لرده واو تایه قلب اولنوب مذکور بابك تاسیله ادغام اولنور .

اِوْتَعَدَ ـ دن ـ اِتَّعَدَ

کبی که اعلالی بروجه آتیدر . یعنی : [اِتَّعَدَ اصلندن اِوْتَعَدَ ایدی بودخی ثلاثی مجردده وَعَدَ ایدی افتعال بابنه نقل ایچون فاء الفعلی بیننه برتاء کتوردك اِوْتَعَدَ اولدی بوقاعده موجبنجه واوی تایه قلب ایله افتعال بابنك تاسیله ادغام ایلدك اِتَّعَدَ اولدی] .

مثالده یانك قلبی

٢٣٢ ـــ قاعده ٦ ـــ یا ساکن ماقبلی مضموم اولورسه واوه قلب اولنور .

يُيْسِرُ - دن - يُوسِرُ
يُيْقِنُ - « - يُوقِنُ

کبی که اعلالی بروجه آتیدر . یعنی : [يُوسِرُ اصلندن يُيْسِرُ ایدی یاساکن ماقبلی مضموم اولدیغندن یایی واوه قلب ایتدك يُوسِرُ اولدی]

٢٣٣ — **قاعده ٧** — افتعال بابنه نقل اولنان مثال یائی کلمه‌لرده یا تایه قلب اولنوب مذکور بابك تاسیله ادغام اولنور .

اِيْتَسَرَ - دن - اِتَّسَرَ

کبی که اعلالی بشنجی قاعده‌ده مذکور اعلالك عینیدر .

٢٣٤ — **فائده** : بعض کره ایکی ودها زیاده اعلال قواعدی برکلمه‌ده جمع اولدیغی کبی مضاعف ومهموز قواعدیله‌ده امتزاج ایدر نته‌کیم : [اِتَّخَذَ] کلمه‌سنده واقعدر چونکه : [اِتَّخَذَ اصلندن اِءْتَخَذَ ایدی مهموز قواعدنجه همزه یایه قلب اولندقده اِيْتَخَذَ اولوب اِيْتَسَرَ یه مشابه اولدیغندن مثالك یدنجی **قاعده‌سیله** یا تایه قلب و بابك تاسیله ادغام اولنوب اِتَّخَذَ اولدی]

٢٣٥ -- مثالدن اولان افعال اشبو یدی قاعده‌یه توفیقاً اعلال ایدیله‌رك تصریف و استعمال اولنورلرکه واوی ویائیدن اولمق اوزره اعلال ایدلمش ایکی کلمه‌نك امثلهٔ مختلفه ومطرده‌لری بروجه آتیدر :

مثالك امثلهٔ مختلفه‌سی

مثال واوی	مثال یائی	
وَعَدَ	یَسَرَ	ــ فعل ماضی
یَعِدُ	یَیْسِرُ	ــ « مضارع
وَعْداً	یَسْراً	ــ مصدر غیر میمی
واعِدٌ	یاسِرٌ	ــ اسم فاعل
مَوْعُودٌ	مَیْسُورٌ	ــ « مفعول
لَمْ یَعِدْ	لَمْ یَیْسِرْ	ــ جحد مطلق
لمّا «	لمّا «	ــ مستغرق
ما یَعِدُ	ما یَیْسِرُ	ــ نفی حال
لا «	لا «	ــ « استقبال
لَنْ یَعِدَ	لَنْ یَیْسِرَ	ــ تأکید « «
لِیَعِدْ	لِیَیْسِرْ	ــ امر غائب
لا یَعِدْ	لا یَیْسِرْ	ــ نهی «
عِدْ	اَیْسِرْ	ــ امر حاضر
لا تَعِدْ	لا تَیْسِرْ	ــ نهی «
مَوْعِدٌ	مَیْسِرٌ	ــ مصدر میمی اسم زمان اسم مکان
مِیعَدٌ	مِیسَرٌ	ــ اسم آلت

وَعْدَةً يَسْرَةً ـ مصدر مره

وِعدَةً يِسْرَةً ـ « نوع

وُعَيْدٌ يُسَيْرٌ ـ اسم تصغير

وَعْدِیٌّ يَسْرِیٌّ ـ اسم منسوب

وَعّادٌ يَسّارٌ ـ مبالغهٔ فاعل

اَوْعَدُ اَيْسَرُ ـ اسم تفضيل

ما اَوْعَدَهُ ما اَيْسَرَهُ ـ فعل تعجب مائی

اَوْعِدْبه اَيْسِرْبه ـ « « بائی

مثال ماضیسنك امثلهٔ مطردهسی

وَعَدَ	يَسَرَ	ـ مفرد	مذكر غائب
وَعَدا	يَسَرا	ـ تثنيه	
وَعَدُوا	يَسَرُوا	ـ جمع	
وَعَدَتْ	يَسَرَتْ	ـ مفرد	مؤنث غائبه
وَعَدَتا	يَسَرَتا	ـ تثنيه	
وَعَدْنَ	يَسَرْنَ	ـ جمع	
وَعَدْتَ	يَسَرْتَ	ـ مفرد	مذكر مخاطب
وَعَدْتُما	يَسَرْتُما	ـ تثنيه	
وَعَدْتُم	يَسَرْتُم	ـ جمع	

وَعَدْتِ	يَسَرْتِ	ـ مفرد	مذكر مخاطبه
وعدتما	يسرتما	ـ تثنيه	
وَعَدْتُنَّ	يَسَرْتُنَّ	ـ جمع	
وَعَدْتُ	يَسَرْتُ	ـ متكلم وحده	
وَعَدْنا	يَسَرْنا	ـ « مع الغير	

مثال مضارعنك امثلهٔ مطردهسى

يَعِدُ	يَيْسِرُ	ـ مفرد	مذكر غائب
يَعِدانِ	يَيْسِرانِ	ـ تثنيه	
يَعِدُونَ	يَيْسِرُونَ	ـ جمع	
تَعِدُ	تَيْسِرُ	ـ مفرد	مؤنث غائبه
تَعِدانِ	تَيْسِرانِ	ـ تثنيه	
يَعِدْنَ	يَيْسِرْنَ	ـ جمع	
تَعِدُ	تَيْسِرُ	ـ مفرد	مذكر مخاطب
تَعِدانِ	تَيْسِرانِ	ـ تثنيه	
تَعِدُونَ	تَيْسِرُونَ	ـ جمع	
تَعِدِينَ	تَيْسِرِينَ	ـ مفرد	مؤنث مخاطبه
تَعِدانِ	تَيْسِرانِ	ـ تثنيه	
تَعِدْنَ	تَيْسِرْنَ	ـ جمع	

أَعِدُ أَيْسِرُ ـ متكلم وحده
نَعِدُ نَيْسِرُ ـ « مع الغير

٢٣٦ — بونلرك اعانه‌سیله دیکرلرك جمله‌سـیده اصولی وجهله تصریف اولنورسه‌ده مضارعك مجهوللرنده دخی بعض مرتبه اختلاف اولدیغندن بروجه آتی آنك مجهوللنك امثلهٔ مطرده‌سیده تصریف اولندی .

يُوعَدُ	يُوسِرُ	ـ مفرد	مذكر غائب
يُوعَدانِ	يُوسِرانِ	ـ تثنيه	
يُوعَدُونَ	يُوسِرُونَ	ـ جمع	
تُوعَدُ	تُوسِرُ	ـ مفرد	مؤنث غائبه
تُوعَدانِ	تُوسِرانِ	ـ تثنيه	
يُوعَدْنَ	يُوسِرْنَ	ـ جمع	
تُوعَدُ	تُوسِرُ	ـ مفرد	مذكر مخاطب
تُوعَدانِ	تُوسِرانِ	ـ تثنيه	
تُوعَدُونَ	تُوسِرُونَ	ـ جمع	
تُوعَدِينَ	تُوسِرِينَ	ـ مفرد	مؤنث مخاطبه
تُوعدان	تُوسِران	ـ تثنيه	
تَوعَدْنَ	تُوسِرْنَ	ـ جمع	

اُوعَدُ اُوسِرُ ـ متكلم وحده
نُوعَدُ نُوسِرُ ـ « مع الغير

فصل ثانی

اجوف

٢٣٧ -- **اجوف** : یالکز عین‌الفعلی حرف علت اولان فعللردرکه اعلاله متعلق اولان قواعددن بورادہ اون دانه‌سی جاری اولدیغندن قلب واسکان وحذف احوالنه کوره بروجه آتی طاقم طاقم بیان اولندی .

اجوفده واو ایله یانك قلبی

٢٣٨ — **قاعده ٨** — واوایله یاء متحرك اولوب ماقبللری مفتوح اولورسه الفه قلب اولنورلر .

قَوَلَ ـ دن ـ قالَ

کَیَلَ ـ « ـ کالَ

کبی که اعلالی بروجه‌آتیدر یعنی : (قالَ اصلندن قَوَلَ ایدی واو حرف علت متحرك ماقبلی مفتوح اولدیغندن واوی الفه قلب ایتدك قالَ اولدی) . کذا (کالَ اصلندن کَیَلَ ایدی یا حرف علت متحرك ماقبلی مفتوح یایی الفه قلب ایتدك کالَ اولدی) .

٢٣٩ — **قاعده ٩** — اسم فاعل الفندن صوکره واقع اولان واو ایله یاء همزه‌یه قلب اولنورلر .

قاوِلٌ ـ دن ـ قائِلٌ

کایِلٌ ـ « ـ کائِلٌ

کبی که اعلالی بروجه آتیدر یعنی (قائِلٌ اصلندن قاوِلٌ ایدی واو

حرف علتی اسم فاعل الفندن صکره واقع اولدیغندن همزه یه قلب اولندی قائِلٌ اولدی) کائل دخی بویله‌در .

اجوفده واو ایله یانك اسکان وقلبی

٢٤٠ — قاعده ١٠ — اجوفك ماضیٔ مجهوللرنده واو ایله یانك کسره‌لری حذف اولنوب ماقبللرینه نقل اولندیغی کبی واو یایه قلب اولنه‌رق حالی اوزره مد اولنور .

قُوِلَ — دن — قِیلَ

بُیِعَ — « — بِیعَ

کبی که اعلالی بروجه آتیدر یعنی (قِیلَ اصلندن قُوِلَ ایدی واو مکسور اولدیغندن کسره‌سی ماقبلنه نقل ایله یایه قلب اولندی یا ساکن ماقبلی مکسور اولدیغندن حالی اوزره مد اولندی قِیلَ اولدی) وکذا (بِیعَ اصلندن بُیِعَ ایدی یا مکسور اولدیغندن حرکه‌سی ماقبلنه ویرلدی یا ساکن ماقبلی مکسور اولدیغندن حالی اوزره مد اولندی بِیعَ اولدی).

٢٤١ — قاعده ١١ واو ایله یاء متحرك اولوب ماقبللری حرف صحیح ساکن اولورسه حرکه‌لری ماقبللرینه نقل اولنه‌رق واو ایله یاء حاللری اوزره مد اولنورلر آنجق نقل اولنان حرکه فتحه ایسه اولوقت واو ایله یا الفه قلب اولنورلر .

برنجی حاله کوره:

یَقْوُلُ — دن — یَقُولُ

یَبْیِعُ — « — یَبِیعُ

ایکنجی حاله کوره { يَخْوَفُ ـ » ـ يَخافُ
يَهْيَبُ ـ » ـ يَهابُ

کبی که اعلاللری بر وجه آتیدر یعنی (يَقْوُلُ اصلندن يَقْوُلُ ایدی واو متحرك ماقبلی حرف صحیح ساکن اولدیغندن حرکه‌سنی ماقبلنه ویردك يَقُوْلُ اولدی واو ساکن ماقبلی مضموم اولدیغندن حالی اوزره مد ایتدك يَقُول اولدی وکذا (يَخافُ اصلندن يَخْوَفُ ایدی واو مفتوح ماقبلی حرف صحیح ساکن اولدیغندن حرکه‌سنی ماقبلنه ویردك يَخَوْفُ اولدی واو اصلنده متحرك و حالاً ماقبلی مفتوح اولدیغندن واوی الفه قلب ایتدك يَخافُ اولدی).

الف مقلوبه ایله واو ویانك حذفی

٢٤٢ ـ ١٢ ـ الف مقلوبه ایله مابعدندن ایکی ساکن اجتماع ایدرسه اول الف حذف اولنور .

لِيَنْقَوِدْ ـ دن ـ لِيَنْقَدْ

کبی که اعلالی بر وجه آتیدر یعنی: (لِيَنْقَدْ اصلندن لِيَنْقَوِدْ ایدی واو متحرك ماقبلی مفتوح اولدیغندن الفه قلب اولندقده ایکی ساکن جمع اولدی اجتماع ساکنینی دفع ایچون الف حذف اولندی لِيَنْقَدْ قالدی).

٢٤٣ ـ قاعده ١٣ ـ ماضیٔ معلومك جمع مؤنث غائبه‌سندن نهایتنه قدر اولان صیغه‌لرنده بوندن اولکی قاعده موجبنجه الف مقلوبه‌یی حذفدن صوکره ماقبلنك فتحه‌سی برنجی بشنجی بابلرده واو محذوفه‌یه

دلالت ایتسون ایچون ضمه یه وایکنجی بابده یای مکسوره یه دلالت ایچون کسره یه ودردنجی بابده بانیه دلالت ایتسون ایچون ینه کسره یه تبدیل اولنور .

برنجی بشنجی بابلرده	قَوَلْنَ ـ دن ـ قُلْنَ
	طَوَلْنَ ـ » ـ طُلْنَ
ایکنجی بابده —	بَيَعْنَ ـ » ـ بِعْنَ
دردنجی بابده —	خَوَفْنَ ـ » ـ خِفْنَ

کبی که اعلاللری بر وجه آتیدر یعنی (قُلْنَ اصلندن قَوَلْنَ ایدی واو متحرك ماقبلی مفتوح اولدیغندن الفه قلب اولندقده اجتماع ساکنین اولدی اجتماع ساکنینی دفع ایچون الف حذف اولندی قَلْنَ قالدی واو محذوفه یه دلالت ایتسون ایچون قافك فتحه سی ضمه یه تبدیل اولندی قُلْنَ اولدی) وکذا (کِلْنَ اصلندن کَيَلْنَ ایدی یا متحرك ماقبلی مفتوح اولدیغندن الفه قلب اولنوب اجتماع ساکنین اولدی انی دفع ایچون الف حذف اولندی کَلْنَ قالدی یای محذوفه یه دلالت ایتسون ایچون کافك فتحه سی کسره یه تبدیل اولندی کِلْنَ اولدی)

۲٤٤ — قاعده ۱٤ — واو ایله یانك حرکه لرینك ماقبللرینه نقلندن طولایی ایکی ساکن اجتماع ایدنجه واو ایله یا حذف اولنورلر آنجق اجوف یائیدن اولان اسم مفعوللرده یاء محذوفه یه دلالت ایتمك ایچون ماقبلنك ضمه سی کسره یه تبدیل اولنوب واو ساکن ماقبلی

مکسور قالمغله یایه قلب اولنور وماضیٔ مجهوللرده بعدالحذف ماقبلنك
حرکه‌سی مکسور اولور .

١ — { لم یَقُوْلْ ـ دن ـ لم یَقُلْ
لم یَبِیْعْ ـ « ـ لم یَبِعْ }

٢ — { مَقْوُولٌ ـ « ـ مَقُوْلٌ
مَبْیُوعٌ ـ « ـ مَبِیْعٌ }

٣ — صُوِنَ ـ « ـ صِنَّ

کبی‌که اعلاللری بروجه‌آتیدر : (لَم یقُلْ) اصلندن لم یَقُوْلْ ایدی
واو متحرك ماقبلی ساکن اولدیغندن حرکه‌سی ماقبلنه ویرلدکده ایکی
ساکن جمع اولدی اجتماع ساکنینی دفع ایچون واو حذف اولندی.
لم یَقُلْ قالدی] وکذا [مَبِیعٌ اصلندن مَبْیُوعٌ ایدی یا متحرك ماقبلی ساکن
اولمغله حرکه‌سی ماقبلنه نقل اولندقده اجتماع ساکنین اولدی آنی دفع
ایچون یا حذف اولندی مَبُوْعٌ اولدی یای محذوفه‌یه دلالت ایتسون
ایچون بانك ضمه‌سی کسره‌یه تبدیل اولندی مَبِوْعٌ اولدی واو ساکن
ماقبلی مکسور اولدیغندن‌یایه قلب اولندی مَبِیعٌ اولدی] وکذا [صِنَّ
اصلندن صُوِنَ ایدی واو کسره‌سندن اول‌صادك‌ضمه‌سی ثقیل کوریلوب
حذف ایله واوك کسره‌سی صاده نقل اولندقده اجتماع ساکنین‌اولدی
بونی دفع ایچون واو حذف اولندی صِنَّ اولدی] .

قواعد شتی

٢٤٥ — قاعده ١٥ ـ اجوفك ثلاثی مزید فیهندن یالکز [افعال

انفعال . افتعال . استفعال] بابلرنده اعلال جاری اولوب دیکرلرنده جاری اولمـاز و [مفاعله ایله تفاعل] بابلرینك ماضیٔ مجهـوللرنده [تفعیل و تَفَعُّلْ] بابلرینك مجهوللرینه بکزه‌مه‌مك ایچـون ادغام دخی اولنماز و علی العموم اسم آلتلرله (اَفْعَلْ) وزنلری وفعل تعجبلر دخی اعلال ایدلمزلر .

١	قاد – دن – اِنْقادَ عاد – « – اِعْتادَ فاد – « – اِسْتَفادَ	
٢	قال – « – قاوَلَ قام – « – تَقاوَمَ	

کبی اولوب (قاوَلَ)نك (قُووِلَ) و(تقاوَمَ)نك مجهول (تُقُووِمِ) اولوب بونلر ادغام ایدلمش اولسـه‌لر (قُوِّلَ) و (تُقُوِّمَ) صـورتلرینه کیرزلرکه بو حالده (تفعیل وتفعّل) بابلرینك ماضیٔ مجهوللرینه بکزه‌دکلرندن فرق ایچون ادغام واجب اولدیغی حالده ادغام ایدلمزلر .

٢٤٦ – قاعده ١٦ – اِفعال و استفعال بابلرینك مصدرلرنده واوه عوض اوله‌رق آخرلرینه بر تا کتوریلور .

اِقْوامٌ – دن – اقامةٌ

استقوام – « – استقامةٌ

کبی که اعلالی بروجه آتیدر یعنی [اقامةٌ اصـلندن اِقْوامٌ ایدی واو متحرك ماقبلی حرف صحیح سـاکن اولدیغندن حرکه‌سی ماقبلنه

نقل اولندقده اجتماع ساکنین اولدی آنی دفع ایچون واو حذف اولندقده اِقامْ اولدی واو محذوفه‌دن عوض اوله‌رق آخرینه بر تا کتورلدی اِقامَةْ اولدی] استقامة دخی بویله‌در .

٢٤٧ — **قاعده ١٧** — امثلهٔ مطرده‌لرده حسب‌الایجاب لام الفعلك متحرك واقع اولدیغی یرلرده اعلال سببیله محذوف اولان‌عین الفعللر عودت ایدرلر .

لم یقل — دن — لم یقولا
لم یخف — « — لم یخافا
لم یبع — « — لم یبیعا . . . کبی .

٢٤٨ — اجوفدن اولان افعال‌سکزنجی قاعده‌دن بورایه قدر ذکر اولنان قواعدله تصریف اولنورلرکه واوینك الفه قلبی واسکان صورتلرینه کوره ایکی‌جهتی‌اولدیغندن بونلره ویائی‌یه مخصوص اوله‌رق بروجه آتی اوچ فعلك تصریفی تحریر اولندی .

اجوفك امثلهٔ مختلفه‌سی

واوینك قلبی	واوینك اسکانی	یائی		
خافَ	قالَ	باعَ	—	فعل ماضی
یَخافُ	یَقُولُ	یَبِیعُ	—	« مضارع
خَوْفاً	قَوْلاً	بَیْعاً	—	مصدر غیرمیمی
خائِفٌ	قائِلٌ	بائِعٌ	—	اسم فاعل
مَخُوفٌ	مَقُولٌ	مَبِیعٌ	—	اسم مفعول

لم يَخَفْ	لم يَقُلْ	لم يَبِعْ	ـ	جحد مطلق
لما «	لما «	لما «	ـ	« مستغرق
مايَخافُ	مايَقُولُ	مايَبِيعُ	ـ	نفى حال
لا «	لا «	لا «	ـ	استقبال
لن يَخافَ	لن يَقولَ	لن يَبِيعَ	ـ	تأكيد نفى استقبال
لِيَخَفْ	لِيَقُلْ	لِيَبِعْ	ـ	امر غائب
لايَخَفْ	لايَقُلْ	لايَبِعْ	ـ	نهى «
خَفْ	قُلْ	بِعْ	ـ	امر حاضر
لاتَخَفْ	لاتَقُلْ	لاتَبِعْ	ـ	« نهى
مَخافٌ	مَقالٌ	مَباعٌ	ـ	مصدر ميمى اسم زمان اسم مكان
«	«	مِبْيَعٌ	ـ	اسم آلت
خَوْفَةً	قَوْلَةً	بَيْعَةً	ـ	مصدر مره
خِيفَةً	قِوْلَةً	بِيْعَةً	ـ	« نوع
خُوَيْفٌ	قُوَيْلٌ	بُيَيْعٌ	ـ	اسم تصغير
خَوْفِيٌّ	قَوْلِيٌّ	بَيْعِيٌّ	ـ	اسم منسوب
خَوّافٌ	قَوّالٌ	بَيّاعٌ	ـ	مبالغهٔ فاعل
اَخْوَفُ	اَقْوَلُ	اَبْيَعُ	ـ	اسم تفضيل
مااَخْوَفَهُ	مااَقْوَلَهُ	مااَبْيَعَهُ	ـ	فعل تعجب مائى
اَخْوِفْ به	اقول به	اَبْيِعْ به	ـ	« « بائى

اجوف ماضیسنك امثلهٔ مطردەسی

واوی		یائی	
معلوم	مجهول	معلوم	مجهول
قالَ	قِيلَ	باعَ	بِيعَ
قالا	قِيلا	باعا	بِيعا
قالوا	قِيلوا	باعُوا	بِيعُوا
قالَتْ	قِيلَتْ	باعَتْ	بِيعت
قالَتا	قِيلَتا	باعَتا	بِيعتا
قُلْنَ	قِلْنَ	بِعْنَ	بِعْنَ
قُلْتَ	قِلْتَ	بِعْتَ	بِعْتَ
قُلْتُما	قِلْتُما	بِعْتُما	بِعْتُما
قُلْتُمْ	قِلْتُمْ	بِعْتُمْ	بِعْتُمْ
قُلْتِ	قِلْتِ	بِعْتِ	بِعْتِ
قُلْتُما	قِلْتُما	بِعْتُما	بِعْتُما
قُلْتُنَّ	قِلْتُنَّ	بِعْتُنَّ	بِعْتُنَّ
قُلْتُ	قِلْتُ	بِعْتُ	بِعْتُ
قُلْنا	قِلْنا	بِعْنا	بِعْنا

اجوف مضارعنك امثلهٔ مطردهسی

يَقُولُ	يُقالُ	يَبِيعُ	يُباعُ
يَقُولانِ	يُقالان	يَبيعانِ	يُباعان
يَقُولُونَ	يقالون	يَبِيعُون	يباعون
تَقُولُ	تُقالُ	تَبِيعُ	تباع
تقولان	تقالان	تَبِيعانِ	تباعان
يَقُلْنَ	يُقَلن	يَبِعْن	يبعن
تَقُولُ	تُقال	تَبِيعُ	تُباع
تَقُولانِ	تقالان	تَبِيعانِ	تباعان
تَقُولُون	تقالون	تَبِيعُونَ	تباعون
تَقُولين	تقالين	تَبِيعِينَ	تُباعين
تَقُولانِ	تقالان	تبيعان	تباعان
تَقُلْنَ	تُقلن	تبعن	تبعن
اَقُولُ	اُقال	اَبِيعُ	اباع
نَقُولُ	نُقال	نَبِيعُ	نباع

فصل ثالث

ناقص

٢٤٩ — ناقص يالكز لام الفعلى حرف علت اولان فعلدر كه

اعلاله متعلق اولان قواعددن بوراده اون دانه‌سی جاری اولدیغندن بروجه آتی بیان اولندی .

۲۵۰ — قاعده ۱۸ — ناقصلرده الفه قلب اولنان واو ثلاثی کلمه‌لرده اولورسه الف صورتنده واکر رباعی ودها زیاده‌سنده اولورسه یاء مهمله صورتنده یازیلور .

غَزَوَ - دن - غَزا

اعطو - « - اعطی ... کبی

۲۵۱ — قاعده ۱۹ — ناقصلرده الفه قلب اولنان یاء دائما یاء مهمله صورتنده یازیلور فقط ماقبلی ینه یا اولور ویاخود مابعدینه ضمیر اتصال ایدرسه اولوقتلر الف صورتنده یازیلورلر .

رَمَیَ - دن - رَمیٰ - ویاخود - رَماهُ

یحیي - « - یحیا .... کبی

ناقصده قلب قاعده‌لری

۲۵۲ — قاعده ۲۰ — واو طرفده اولوب ماقبلی مکسور اولورسه یایه قلب اولنور .

دُعِوَ - دن - دُعِیَ

رَضِوَ - « - رَضِیَ

کبی‌که اعلالی بروجه آتیدر یعنی (رَضِیَ اصلندن رَضِوَ ایدی واو طرفده اولوب ماقبلی مکسور اولدیغندن واوی یایه قلب ایتدك . رَضِیَ اولدی)

٢٥٣ ـ قاعده ٢١ ــ ناقصده واو ایله یا متحرك و ماقبللری مفتوح اولورسه تثنیه‌لرك غیریسنده الفه قلب اولنورلر .

غَزَوَ ـ دن ـ غزا

رَمَیَ ـ « ـ رَمیٰ

کبی که اعلالی بروجه آتیدر یعنی (غَزا اصلندن غَزَوَ ایدی واو متحرك ماقبلی مفتوح اولدیغندن واوی الفه قلب ایتدك غَزا اولندی) .

٢٥٤ ـ قاعده ٢٢ ــ واو کلمه‌نك دردنجی ویا بشنجی ویاآلتنجی اوله‌رق کلمه‌نك صوك حرفی اولور وماقبلی مضموم اولمازسه یایه قلب ایله اقتضاسی وجهله اعلال اولنور .

اَغْطَوَ ـ دن ـ اَغْطیٰ

اِغْتَدَوَ ـ « ـ اِغْتَدیٰ

اِسْتَرْشَوَ ـ « ـ اِسْتَرْشیٰ

کبی که اعلالی بروجه آتیدر یعنی (اَغطیٰ اصلندن اَغطَوَ ایدی واو کلمه‌ده دردنجی وصوك حرف اولدیغندن وماقبلی مضموم اولمدیغندن یایه قلب اولنوب اَغطَیَ اولدی یا متحرك ماقبلی مفتوح اولدیغندن الفه قلب اولندی اَغطی اولدی)

٢٥٥ ـ قاعده ٢٣ ــ کلمه‌ده واو یا جمع اولوب اول ساکن ثانی متحرك اولورسه واو یایه قلب اولنوب یاء اولی یاء ثانیه‌ده ادغام اولنور.

مَرْمُوىٌ ـ دن ـ مَرْمِیٌّ

کبی که اعلالی بروجه آتیدر یعنی (مَرْمِیٌّ اصلندن مَرْمُوىٌ ایدی

کلمه‌ده واو ایله یا اجتماع ایدوب اول ساکن ثانی متحرك اولدیغندن واو یایه قلب اولندقده مَرْمُوْیٌ اولدی یانك بناسی سالم اولمق ایچون ماقبلی مکسور قلندی مَرْمِیْیٌ اولدی یالر ادغام ایدلدی مَرْمِیٌّ اولدی)

٢٥٦ ــ قاعده ٢٤ ــ واو ایله یا الف زائده‌دن صوکره همزه‌یه قلب اولنورلر .

اعطاواً ــ دن ــ اعطاءً

اِخْفایاً ــ « ــ اخفاءً ... کبی

ناقصده حذف وابدال قاعده‌لری

٢٥٧ ــ قاعده ٢٥ ــ واو ایله یاء متحرك اولوب ماقبللری مفتوح اولمازسه ضمه‌لری حذف اولنوب یا حاللری اوزره مد اولنورلر ویاخود اعلال ایدیلورلر .

برنجی‌یه کوره { یَغْزِوُ ــ دن ــ یَغْزُو
یَرْمِیُ ــ « ــ یَرْمی }

ایکنجی‌یه کوره { غازِوٌ ــ « ــ غازٍ
رامِیٌ ــ « ــ رامٍ }

کبی که اعلاللری بروجه آتیدر یعنی [یَغْزُو اصلندن یَغْزِوُ ایدی واو متحرك اولوب ماقبلی مفتوح اولمدیغندن واوك ضمه‌سی ثقیل کوریلوب ماقبلنه ویرلدی یَغْزُوْ اولدی بعده واو حالی اوزره مد اولندی یَغْزُو اولدی] وکذا [غاز اصلندن غازِوٌ ایدی یا اوزرینه ضمه ثقیل

اولديغندن حذف اولندقده يا ايله تنويندن اجتماع ساكنين اولدى بونى دفع ايچون يايى حذف ايتدك غازٍ قالدى] .

٢٥٨ - قاعده ٢٦ - واو ايله ياء مكسور اولوب ماقبللرى مفتوح اولمازسه كسره لرى ثقيل كوريلوب حذف اولنور .

تَغْزُوِينَ - دن - تَغْزِيْنَ

كبى كه اعلالى بروجه آتيدر يعنى [تَغْزِيْنَ اصلندن تَغْزُوِينَ ايدى واو مكسور اولوب ماقبلى مفتوح اولمديغندن واوك كسره سى ثقيل كوريلوب حذف اولندقده واو ايله يادن اجتماع ساكنين اولدى بونى دفع ايچون واو حذف اولندى تَغْزْيْنَ قالدى يانك بناسى سالم اولمق ايچون ماقبلنك حركه سى كسره يه تبديل اولندى تَغْزِيْنَ اولدى] .

٢٥٩ - قاعده ٢٧ - ناقصده جزمه علامت اولمق اوزره واو ايله يا حذف اولنور .

لم يغزو - دن - لم يَغْزُ

لم يرمى - « - لم يَرْمِ . . . كبى .

٢٦٠ - ناقصدن اولان فعللر اشبو اون قاعده ايله بالايه مناسبت آلان قواعده توفيقاً تصريف اولنورلركه واوى ويائى اولمق اوزره بروجه آتى ايكى فعلك تصريفاتى ارائه اولندى

ناقصك امثلهٔ مختلفه سى

واوى	يائى	
غَزا	رَمىٰ	- فعل ماضى

يَغْزُو	يَرْمِى	ــ « مضارع
غَزْواً	رَمْياً	ــ مصدر غیر میمی
غازٍ	رامٍ	ــ اسم فاعل
مَغْزُوٌّ	مَرْمِىٌّ	ــ « مفعول
لَمْ يَغْزُ	لَمْ يَرْمِ	ــ جحد مطلق
لَمّا «	لَمّا «	ــ « مستغرق
ما يَغْزُو	ما يَرْمِى	ــ نفی حال
لا «	لا «	ــ « استقبال
لَنْ يَغْزُوَ	لَنْ يَرْمِيَ	ــ تأكيد «
لِيَغْزُ	لِيَرْمِ	ــ امر غائب
لا يَغْزُ	لا يَرْمِ	ــ نهی «
اُغْزُ	اِرْمِ	ــ امر حاضر
لا تَغْزُ	لا تَرْمِ	ــ نهی «
مَغْزًى	مَرْمًى	ــ مصدر میمی اسم زمان اسم مکان
مِغْزًى	مِرْمًى	ــ اسم آلت
غَزْوَةً	رَمْيَةً	ــ مصدر مره
غِزْوَةً	رِمْيَةً	ــ « نوع
غُزَىٌّ	رُمَىٌّ	ــ اسم تصغیر
غَزْوِىٌّ	رَمَىٌّ	ــ اسم منسوب

غَزّاءٌ رَمّاءٌ ـ مبالغهٔ فاعل

اَغْزىٰ اَرْمىٰ ـ اسم تفضیل

مااَغْزاهُ مااَرْماهُ ـ فعل تعجب مائی

اَغْزِبه اَرْمِ به ـ « « بائی

ناقص ماضیسنك امثلهٔ مختلفه‌سی

واوی		یائی	
معلوم	مجهول	معلوم	مجهول
غَزا	غُزِیَ	رَمیٰ	رُمِیَ
غَزَوا	غُزِیا	رَمَیا	رُمِیا
غَزَوْا	غُزُوا	رَمَوْا	رُمُوا
غَزَتْ	غُزِیَتْ	رَمَتْ	رُمِیَتْ
غَزَتا	غُزِیَتا	رَمَتا	رُمِیَتا
غَزَوْن	غُزِیْنَ	رَمَیْنَ	رُمِیْنَ
غَزَوْتَ	غُزِیتَ	رَمَیْتَ	رُمِیْتَ
غزوتما	غُزِیتما	رَمیتما	رُمیتما
غزوتم	غُزیتم	رَمیتم	رمیتم
غَزَوْتِ	غُزِیتِ	رَمَیْتِ	رُمِیتِ
غزوتما	غُزیتما	رمیتما	رُمیتما
غَزَوْتُنَّ	غُزِیْتُنَّ	رمیتن	رُمِیْتُنَّ

غَزَوْتُ	غُزِيتُ	رَمَيْتُ	رُمِيتُ
غَزَوْنا	غُزِينا	رَمَيْنا	رُمِينا

ناقص مضارعنك امثلهٔ مطردهسی

يَغْزُو	يُغْزَى	يَرْمِي	يُرْمَى
يَغزوان	يُغزَيان	يَرْمِيَان	يُرْمَيان
يَغْزون	يُغْزَوْن	يَرْمونَ	يُرْمَوْن

الی اخره

فصل رابع

لفیف مقرونه

٢٦١ — لفیف مقرون عین الفعلیله لام الفعلی حرف علت اولان فعللردرکه بونده اعلاله متعلق درت قاعده اولوب بروجه آتی بیان اولنور.

٢٦٢ — قاعده ٢٨ — ناقصده جاری اولان اعلال قواعدی بونده تماماً جاری اولوب فقط اجوفده جاری اولانلر بونده جریان ایتمزلر. یعنی: لفیف مقرونلر ناقصلر کبی اعلال اولنوب اجوفلر کبی اعلال اولنمازلر. و بو حالده بونك عین الفعلنده اولان حروف علته صحیح کبی نظر اولنور.

٢٦٣ — قاعده ٢٩ — لفیف مقرونك عین الفعلیله لام الفعلنك

ایکیسیده یاء اولورسه یالکز فعل ماضیله صفت مشبهه‌ده ادغام اولنوب دیکر صیغه‌لرده ادغام اولنماز .

حَيِيَ ـ دن ـ حَيَّ وحَيٌّ وحَيَّاتٌ ... کبی .

٢٦٤ ـ قاعده **٣٠** – لفیف مقرونك عین‌الفعلیله لام‌الفعلنك ایکیسیده یا اولورسه یالکز مصدرده یا واوه یاخود واو یایه قلب اولنه‌رق ادغام اولنوب دیکرلرنده ادغام اولنماز .

قَوِيَ . يَقْوىٰ . قُوُوَةً ـ دن مصدرده ـ قُوَّةً

طَوى . يَطْوِي . طَوْياً ـ « « ـ طَيّاً ... کبی .

٢٦٥ ـ لفیف مقرون مزیداتدن [افعال . تفعیل . مفاعله . انفعال . افتعال . افعلال . تفعل . تفاعل . استفعال . افعیعال] بابلرینه توفیق اولنور .

غوی ـ دن افعال بابنده ـ اَغْوىٰ . يُغْوِي . اِغْواءً

قَوِيَ ـ « تفعیل « ـ قَوّىٰ . يُقَوِّي . تَقْوِيَةً

دوی ـ « مفاعله « ـ داوىٰ . يُداوِي . مُداواةً

طوی ـ « انفعال « ـ اِنْطَوىٰ . يَنْطَوِي . اِنْطِواءً

سَوىٰ ـ « افتعال « ـ اِسْتَوىٰ . يَسْتَوِي . اِسْتِواءً

حَوَوَ ـ « افعلال « ـ اِحْوَوىٰ . يَحْوَوِي . اِحْوِواءً

سوی ـ « تفعّل « ـ تَسَوّىٰ . يَتَسَوّي . تَسَوِّياً

دوی ـ « تفاعل « ـ تَداوىٰ . يَتَداوى . تَداوِياً

حَيِيَ ـ « استفعال « ـ اِسْتَحْيىٰ . يَسْتَحْيِي . اِسْتِحْياءً

حَوِوَ ـ « افعیعال « ـ اِحْواوىٰ . يَحْواوِي . اِحْوِيواءً

٢٦٦ ـ لفيف مقروندن اولان افعال مذكور درت قاعده‌يه توفيقاً اعلال ايديله‌رك تصريف اولنورلر كه ايكى بيوك احتماله كوره بروجه آتى ايكى فعلك تصريفات مهمه‌سى يازلدى .

لفيف مقرونك امثلهٔ مختلفه‌سى

طَوىٰ	قَوِىَ	ـ فعل ماضى
يَطْوِى	يَقْوىٰ	ـ « مضارع
طَيّاً	قُوَّةً	ـ مصدر غير ميمى
طاوٍ	قَوِىٌّ	ـ اسم فاعل
مَطْوِىٌّ	مَقْوِىٌّ	ـ « مفعول
لم يَطْوِ	لم يَقْوَ	ـ جحد مطلق
لما «	لما «	ـ « مستغرق
مايَطْوِى	ما يَقْوىٰ	ـ نفى حال
لا «	لا «	ـ « استقبال
لن يَطْوِىَ	لن يَقْوِىَ	ـ تأكيد نفى استقبال
لِيَطْوِ	لِيَقْوَ	ـ امر غائب
لا يَطْوِ	لا يَقْوَ	ـ نهى «
اِطْوِ	اِقْوَ	ـ امر حاضر
لا تَطْوِ	لا تَقْوَ	ـ نهى «
مَطْوىً	مَقْوىً	ـ مصدر ميمى اسم زمان اسم مكان

مِطْوىً	.	ـ اسم آلت
طَيَّةً	قَوَّةً	ـ مصدر مره
طِيَّةً	»	ـ » نوع
طُوَىٌّ	قُوَىٌّ	ـ اسم تصغير
طُوَوِىٌّ	قُوَوِىٌّ	ـ اسم منسوب
طَوَّاءٌ	قَوّاءٌ	ـ مبالغهٔ فاعل
اَطْوىٰ	اَقْوىٰ	ـ أسم تفضيل
مااَطْواهُ	مااَقْواهُ	ـ فعل تعجب مائی
اَطْوِبه	اَقْوِ به	ـ « » بائی

لفيف مقرونك ماضی ومضارعنك امثلهٔ مطردهلری

ماضی		مضارع	
معلوم	مجهول	معلوم	مجهول
طَوىٰ	طُوِىَ	يَطْوِى	يُطْوىٰ
طَوَيا	طُوِيا	يَطْوِيانِ	يُطْوَيانِ
طَوَوْا	طُوُوا	يَطْوُونَ	يُطْوَوْنَ
طَوَتْ	طُوِيَتْ	تَطْوِى	تُطْوىٰ
طَوَتا	طُوِيَتا	تَطْوِيانِ	تُطْوَيانِ

طَوَيْنَ	طُوِينَ	يَطْوِينَ	يُطْوَيْنَ
طَوَيْتَ	طُوِيتَ	تَطْوِي	تُطْوىٰ
طَوَيْتُمَا	طُوِيتُمَا	تَطْوِيَانِ	تُطْوَيَانِ
طَوَيْتُمْ	طُوِيتُمْ	تَطْوُونَ	تُطْوَوْنَ
طَوَيْتِ	طُوِيتِ	تَطْوِينَ	تُطْوَيْنَ
طَوَيْتُمَا	طُوِيتُمَا	تَطْوِيَانِ	تُطْوَيَانِ
طَوَيْتُنَّ	طُوِيتُنَّ	تَطْوِينَ	تُطْوَيْنَ
طَوَيْتُ	طُوِيتُ	أَطْوِي	أُطْوىٰ
طَوَيْنَا	طُوِينَا	نَطْوِي	نُطْوىٰ

فصل خامس

لفيف مفروق

٢٦٧ — لفيف مفروق فاء الفعلیله لام الفعلی حرف علت اولان فعللرکه بونده بروجه آتی ایکی قاعده جاریدر :

٢٦٨ — قاعده ٣١ — مثالده و ناقصده جاری اولان اعلال قواعدی بونده تماميله جاری اولور. یعنی لفيف مفروق اولان برفعلده عینی زمانده فاء الفعلی ایچون مثال کبی ولام الفعلی ایچون ناقص کبی اعلال اولنورلر .

٢٦٩ — قاعده ٣٢ — ایکی جهتدن اعلالندن طولایی امر حاضر

برحرفدن عبارت قالمق لازم كلورسه حالت وقفنده برهاء سكته كتوريلور [اوقی] كبی كه بركره مثال بركره‌ده ناقص قواعديله اعلال اولندقده يالكز برقاف مكسوره‌دن عبارت قاله‌جغندن حالت وقفده هاء سكته علاوه‌سيله (قِهْ) دينور .

٢٧٠ — لفيف مفروق مزيداتدن [افعال . تفعيل . مفاعله . افتعال . تَفَعُّلْ . تَفاعل . استفعال] بابلرينه توفيق اولنور .

وَصِىَ	ـ دن افعال بابنده	ـ اَوْصَىٰ .	يُوصِى .	اِيصاءً
وقى	ـ « تفعيل «	ـ وَقّىٰ .	يُوَقِّى .	تَوْقِيَةً
ولى	ـ « مفاعله «	ـ وآلىٰ .	يُوالِى .	مُوالاةً
وقى	ـ « افتعال «	ـ اِتَّقىٰ .	يَتَّقِى .	اِتِّقاءً
«	ـ « تفعّل «	ـ تَوَقّىٰ .	يَتَوَقّى .	تَوَقِّياً
وطى	ـ « تفاعل «	ـ تَواطىٰ .	يَتَواطى .	تَواطُياً
وصى	ـ « استفعال «	ـ اِسْتَوْصىٰ	يَسْتَوْصِى .	اِسْتِيصاءً

٢٧١ — لفيف مفروقك امثله‌سى اشبو احواله تطبيقاً اجرا اولنوركه بروجه آتى الك مهملرى تحرير اولندى :

لفيف مفروقك امثلهٔ مختلفه‌سى

وَقىٰ . يَقِى . (وَقْياً . وِقايَةً) . واقٍ . مَوْقِىٌّ . لم يَقِ . لمايَقِ . ما يَقِى . لايَقِى . لن يَقِىَ . لِيَقِ . لايَقِ . قِهْ . لاتَقِ . مَوْقىً .

مِیقیً . وَقْیَةً . وِقْیَةً . وُقِیٌّ . وَقِیٌّ . وَقّاذٌ . اَوْقیٰ . ما اَوْقاهُ . اَوْقِ بِهِ .

لفیف مفروقك ماضی ومضارع امثلۀ مطردەلری

ماضی		مضارع	
معلوم	مجهول	معلوم	مجهول
وَقیٰ	وُقِیَ	یَقِی	یُوقیٰ
وَقَیا	وُقِیا	یَقِیانِ	یُوقَیانِ
وَقَوْا	وُقُوا	یَقُونَ	یُوقَوْنَ
وَقَتْ	وُقِیَتْ	(الی آخره)	
وَقَتا	وُقِیَتا		
وَقَیْنَ	وُقِینَ		
وَقَیْتَ	وُقِیتَ		
وقیتما	وُقِیتُما		
وقیتم	وُقِیتُمْ		
وَقَیْتِ	وُقِیتِ		
وقیتما	وُقِیتُما		
وَقَیْتُنَّ	وُقِیتُنَّ		
وَقَیْتُ	وُقِیتُ		
وَقَیْنا	وُقِینا		

خاتمه

٢٧٢ — مقدمه ومقالات سابقه‌ده محرر مواده دائر اولوب تعریف وتفهملری انلرك جمله‌سنك بیانمسنه متوقف اولان دها بعض قواعد مهمه واردركه انلری اشبو خاتمه‌ده بیان ایلدك فقط بوقواعد مهمه‌نك برطاقمی حروفات ایله تلفظ وتحریره وبر طاقمیده افعاله‌متعلق اولدیغندن اشبو خاتمه‌یی ایکی مبحث اوزرینه تحریر ایلدك .

برنجی مبحث

حروفات وتلفظ وتحریره متعلق قواعد مهمه

٢٧٣ — لسان عربیه‌ده بعض حرفلرك اجتماعندن طولانی لفظاً ادالری بشقه‌لشدیغی کبی بعض یرلرده برحرف یوق ایکن وار کبی سویلنمك وبعضاً موجود اولان حرف تلفظدن اسقاط ایدلمك مثللو حالات واردركه بونلر جمعاً بش نوع اولدیغندن بروجه‌اتی تحریر اولندیلر .

برنجی نوع

حروفك تلفظده تبدلی

٢٧٤ — برحرفك شکل مخصوصنده یازلدیغی حالده مابعدینه‌تبعاً تلفظده تحول ایتمسی بروجه اتی درت حالده واقع اولور .

برنجیسی — دال ساکنه‌دن صوکره تاء کلورسه اول دال تا کبی تلفظ اولنور .

قَعَدْتُ و شَهَدْتُ . . . كبی

ایكنجیسی -- صاد وطاء ساكنه‌دن صوكره تاء كلورسه اشبو تا طاء كبی تلفظ اولنور .

خَفَضْتُ و نَشَطْتُ . . . كبی .

اوچنجیسی — ضاد ساكنه‌دن صوكره تا بولنورسه اول ضاد طاء كبی تلفظ اولنور .

نَقَضْتُ الْعَهْدَ . . كبی

دردنجیسی — نون ساكنه‌دن صوكره باء كلورسه اول نون میم كبی تلفظ اولنور .

مِنْبَرْ كبی كه تلفظده مِمْبَرْ كبیدر .

ایكنجی نوع

حروفك تحریر و تلفظده تبدلی

۲۷۵ — حروفاتك بعضیسی هم تحریر هم تلفظده تبدل ایدرلر كه بونلرده بروجه آتی التی حالده واقع اولورلر .

برنجیسی — نون ساكنه‌دن صوكره میم كلورسه اول نون لفظاً وخطاً میمه تبدیل اولنوب دیكر میم ایله ادغام اولنور .

مِنْ ما — یرینه — مِمّا
عَنْ ما — « — عَمّا . . . كبی

ایکنجیسی — لِأَنْ لاده لام ایله نونك مخرجلری قریب اولدیغندن نون لامه قلب اولنه‌رق (لِئَلَّا) دینور.

اوچنجیسی — (تَفَعُّلْ و تفاعل) بابلرندن کلن کلمه‌نك فاءالفعلی [ت . ث . د . ذ . ز . س . ش . ص . ض . ط . ظ .] حرفلرندن بری اولورسه مذکور بابلرك علامتی اولان تایی بونلره قلب ایله بوحرفلرده ادغام ایتمك جائز اولوب فعل ماضیلرنده‌ده اوللرینه‌بر همزهٔ وصل کتوریلور .

تَرَسَ ـ دن ـ تَتَرَّسَ ـ بوندنده ـ اِتَّرَّسَ
ثَقَلَ ـ « ـ تَثَاقَلَ ـ « ـ اِثَّاقَلَ
دَرَجَ ـ « ـ تَدَرَّجَ ـ « ـ اِدَّرَّجَ
ذَكَرَ ـ « ـ تَذَكَّرَ ـ « ـ اِذَّكَّرَ
زَيَنَ ـ « ـ تَزَيَّنَ ـ « ـ اِزَّيَّنَ
سَمِعَ ـ « ـ تَسَمَّعَ ـ « ـ اِسَّمَّعَ
شَرَفَ ـ « ـ تَشَرَّفَ ـ « ـ اِشَّرَّفَ
صَدَقَ ـ « ـ تَصَدَّقَ ـ « ـ اِصَّدَّقَ
ضَرَبَ ـ « ـ تَضَارَبَ ـ « ـ اِضَّارَبَ
طَفَلَ ـ « ـ تَطَفَّلَ ـ « ـ اِطَّفَّلَ
ظَلَمَ ـ « ـ تَظَلَّمَ ـ « ـ اِظَّلَّمَ ... کبی

دردنجیسی — افتعال بابنك فاءالفعلی حروف اطباق دنیلن (ص .

ض . ط . ظ .) حرفلرندن بری اولسه افتعالك تاسی (ط) حرفنه قلب اولنور .

صَلَحَ ـ دن ـ اصتلح ـ بوندنده ـ اصطلح

ضرب ـ « ـ اضترب ـ « ـ اضطرب

طرد ـ « ـ اِطْتَرَدَ ـ « ـ اِطَّرد

ظهر ـ « ـ اِظْتَهَرَ ـ « ـ اظطهر . . . کبی

بشنجیسی — افتعال بابنك فاءالفعلی (د . ذ . ز .) حرفلرندن بری اولورسه افتعالك تاسی داله قلب اولنور .

دمع ـ دن ـ اِدْتَمَعَ ـ بوندنده ـ اِدَّمَعَ

ذکر ـ « ـ اذتکر ـ « ـ اذدکر

زجر ـ « ـ ازتجر ـ « ـ ازدجر . . . کبی

التنجیسی — افتعال بابنك فاء الفعلی (و . ی . ث) اولورسه تایه قلب ایله بابك تاسنده ادغام اولنورلر .

وَقِیَ ـ دن ـ اوتقی ـ بوندنده ـ اِتَّقَیَ

یسر ـ « ـ اِیتسر ـ « ـ اِتَّسَرَ

ثغر ـ « ـ اثتغر ـ « ـ اِتَّغر . . . کبی

اوچنجی نوع

یازیلوب اوقونمیان حرفلر

٢٧٦ — یازیلوب اوقونمیان یعنی خطده موجود ایکن تلفظدن

اسقاط ایدیلن حرفلر بروجه‌آتی طقوز صورتده بولنور .

برنجیسی — طرفده واقع جمع واوندن صوکره بولنان الف اوقونماز .

قالوا و قامُوا . . . کبی

ایکنجیسی — مؤنث وممدودك غیری حالاتده تنوین مفتوحه‌یی اشعار ایچون اولان الفلر اوقونماز .

اوچنجیسی — حروف شمسیه‌یه التحاق ایدن حرف تعریفك لامی اوقونمدیغی کبی درج حالنده تکمیل حرف تعریف اوقونماز .

الرّحمن الرّحیم . . . کبی

دردنجیسی — [اؤُلُو . اؤُلات . اؤلاءِ . اؤُلی . اؤلَئِكَ] کلمه‌لریله منصوبك غیری حالاتده [عمروٌ] اسمنده‌کی واولر تلفظ ایدلمز .

بشنجیسی -- درج حالنده همزهٔ وصل تلفظ اولنماز .

بسم الله الرحمن الرحیم . . . کبی

آلتنجیسی -- آخرلری ضمه فتحه کسره اولان کلمه‌لرك وقف حالنده صوك حرکه‌لری حذف اولنوب ساکن اوقنورلر .

یس والقرأن الحکیم

لااله الاالله محمد رسول‌الله

حی علی الفلاح . . . کبی

یدنجیسی -- وقف حالنده تنوین مفتوحه اوقونمیوب آنی اشعار ایچون اولان الف اوقنور .

وینصرك الله نصراً عزیرا . . . کبی

سکزنجیسی — تنوین مضمومه ایله مکسوره وقف حالنده حذف اولنوب ماقبلی ساکن اوقنور .

قل هو الله احد

ان الابرار لفی نعیم . . . کبی

طقوزنجیسی — آخرنده تای مربوطه اولان کلمه‌لرك وقف حالنده اولان تالر های ساکنه کبی تلفظ اولنورلر .

قدقامت الصلاة . . . کبی که (الصلاه) اوقنور .

دردنجی نوع

خطده بوده قرائتده موجود اولانلر

٢٧٧ — عربیده بعض حالات واردرکه خطده اولمدیغی حالده واو کبی تلفظ اولنور .

بونلرده بر وجه آتی بیان اولنان التی صورتدن عبارتدر :

برنجیسی — برکلمه‌ده همزه‌دن صوکره الف واقع اولورسه همزه یازلمیوب الف اوزرینه مد اشارتی وضع اولنور اما تلفظده همزه اثبات اولنور :

مآخذ . مبرورآت . . . کبی

ایکنجیسی — برکلمه‌ده واو اوزرنده همزه اولدیغی حالده آرقه‌سندن بر واو دها کلورسه اول واوك حذفی جائز اولور اما تلفظده اثبات اولنور :

رؤوس — دن — رؤس . . کبی

اوچنجیسی — لفظهٔ جلالهدن الف دائما محذوفدر آنجق تلفظده اثبات اولنور .

الله . اِلٰه . . . کبی

فائده — لفظهٔ جلاله دائما مفخم تلفظ اولنوب یالکز ماقبلی مکسور اولان حالاتده رقیق سویلنور (بالله . فی الله) کبی .

دردنجیسی — [ابراهیم . اسحق . هارون . اسماعیل . سماوات . ملائکه . ثلاثه . ثلاثون .] کلمهلرینك الفسز اولهرق [ابرهیم . اسحق . هرون . اسمعیل . سموات . ملئکة . ثلثة . ثلثون] صورتلرنده یازلمسی آنجق قرآن کریمه مخصوصدر حالات سائرهده الفلرده یازیلور . فقط قرآن کریمده یازلمامش اولدیغی حالده الف وار کبی تلفظ اولنور .

بشنجیسی — [رحمن . هذا . هذه . هذان . هؤلاء . ذلك . اولئك] کلمهلرنده الف یازلماز . فقط [رحمان . هاذا . هاذه . هاذان . هاؤلاءِ . ذالِكَ . اولائك] کبی الفله اوقنور .

آلتنجیسی ایکی واو مضمومه اجتماع ایدنجه برنجینك خطده حذفی جائز اولور فقط تلفظده اثبات اولنور .

داوود — داود

طاووس — طاوس . . کبی

بشنجی نوع

خط وقرائتده ساقط اولانلر

٢٧٨ — هم خطدن هم تلفظدن ساقط اولان حروفات بروجه آتی درت حالده اولور :

برنجیسی — بسملهٔ شریفده کی (اسم) لفظنك همزه‌سیدر :

بسم الله الرحمن الرحیم . . کبی

ایکنجیسی — علمین بیننده واقع (ابن) لفظنك همزه‌سی هم خطدن هم قرائتدن ساقطدر :

یوسف بن یعقوب . . . کبی

اوچنجیسی — حرف تعریفلی کلمه‌نك اولنه لام مکسوره کلنجه حرف تعریفك همزه‌سی هم خطدن هم قرائتدن ساقط اولور :

اَلرَّجُلُ — دن — لِلرَّجُلِ

و

انا لله وانا الیه راجعون . . کبی

دردنجیسی — همزهٔ استفهامدن صوکره کلن ومفتوح اولمیان همزهٔ وصل هم تحریر هم تلفظدن ساقط اولور :

أَاِسْتَغْفَرْتَ — دن — اَسْتَغْفَرْتَ . . کبی

مبحث ثانی

افعاله متعلق قواعد مهمه

۲۷۹ — افعاله متعلق اولدیغی حالده تعریف وتفهملری بورایه قدر بیان اولنان قواعدك بیلنمسنه متوقف اولان برطاقم قواعد مهمه دخی اشبو بابده بش فصل اوزرینه تحریر اولندی .

برنجی فصل

مصدرلره دائر معلومات مهمه

۲۸۰ — مصادر داخلیه‌نك سماعی اولدقلرینی واوزان لازمه‌سنی

بالاده بیان ایتمش ایدك آنجق بورایه‌قدر آلدیغمز معلومات سایه‌سنده مصدرلرك متعدی ولازم اوللرینه کوره وزنلرینك بردرجه‌یه قدر قیاسی برصورتده ضبطی ممکن اولدیغندن بروجه آتی تعریف اولندیلر شویله‌که :

فعل متعدی اولورسه مصدری اکثریا (فَعْل) وزننده و حرف وصنایعه دال اولورسه (فِعالة) وزننده کلور .

١ ـ ضَرْب . قَتْل . رَدّ . رَمْی . طَیّ .

٢ ـ خِیاطة . کِتابة . وِلایَة . . . کبی

فعل لازم اولورسه مصدری اکثریتله . (فَعَل) وزننده کلور .

فَرَح . جَذَل . أَشَر

کبی اولوب اشبو افعال لازمه‌نك مصدرلری احوال سائره‌ده بروجه آتی محرر اولان طقوز وزنده بولنورلر ،

برنجیسی — لونه دلالت ایدرسه (فُعْلَة) وزننده کلور .

سُمْرَة . حُمرة . صُفره . . . کبی

ایکنجیسی — فاعلك وصفنه متعلق اولورسه (فُعُول) وزننده کلور .

صُعُود . قدوم . حجود . . . کبی

اوچنجیسی — امتناعه دلالت ایدرسه (فِعال) وزننده کلور .

اِباء . نِفار . فِرار . . . کبی

دردنجیسی — تقلبه دلالت ایدرسه (فَعَلان) وزننده کلور .

جَوَلان . خفقان . روعان . . . کبی

بشنجیسی — داء معناسنی متضمن اولورسه (فُعال) وزننده کلور .

سُعال . زُحام . زُکام . . . کبی

التنجیسی — صوته دلالت ایدرسه ینه (فُعال) وزننده یاخود (فَعیل) وزننده کلور .

١ ـ نُعاب . صُراح . مُواء .

٢ ـ طَنین . اَنین . صَهیل . . . کبی

یدنجیسی — سیره دلالت ایدرسه (فَعیل) وزننده کلور .

رَحیل . زَمیل . . . کبی

سکزنجیسی — لازملر حرف ومناصبه دلالت ایدرلرسه متعدیلر کبی (فِعالة) وزننده بولنورلر .

تِجارَة . سِفارَة . اِمارَة . نِقابة . . . کبی

طقوزنجیسی — اجوف اولان فعللر اکثریا [فَعْل . فِعال . فِعاله . فَعاله . فعُوله] وزنلرنده بولنورلر .

فَعْل ـ صَوْم . نَوْم

فِعال ـ صِیام . قِیام

فِعالة ـ قِیامة . نِیاحة

فَعاله ـ کَرامَة . فَصاحة

فُعُولة ـ عُذُوبة . لُدُونَة . . . کبی

فصل ثانی

لازم و متعدی یاپمه اصوللری

٢٨١ — لازمی متعدی قیلمق ایکی صورتله اولور .

برنجیسی — حرف زیاده ایتمکله درکه ثلاثیٔ مجردلری (افعال. تفعیل) بابلرینه نقل ایتمك ویاخود آخرینه حرف جر زیاده اتمکله اولور: لازم اولان (خَرَجَ) ـ دن ـ اَخْرَجَ وخَرَّجَ وخَرَجت بِهِ ... کبی

ایکنجیسی — حرف حذف ایتمکله درکه (انفعال) بابنك علامتی اولان الف نونی و(تفعّل . تفاعل. تفعلل) بابلرینك تالرینی حذف ایله اولور:

لازم		متعدی
انکسر	ـ دن ـ	کسر
تکلّم	ـ « ـ	کلّم
تباعد	ـ « ـ	باعد
تدحرج	ـ « ـ	دحرج ... کبی

٢٨٢ — متعدی‌یی لازم قیلمق ایچون لازمی متعدی قیلمغه مخصوص اولان قواعدك عکسنه معامله ایتمك لازمدر یعنی زیاده‌لکله متعدی اولان کلمه‌لردن زیاده ایدیلن شیلرك حذفنی وحذفله متعدی اولانلرده محذوفلرك اعاده‌سیله کلمه‌لر لازم اولورلر :

	متعدی		لازم
حذف ایله	اخرج	ـ دن ـ	خرج
	خرّج	ـ « ـ	خرج
	خرجت به	ـ « ـ	خرج

اعادهٔ محذوفه
کسر ـ « ـ انکسر
کلّم ـ « ـ تکلم
باعد ـ « ـ تباعد
دحرج ـ « ـ تدحرج ... کبی

فصل ثالث

نون تأکید

۲۸۳ — ماضی ایله حالدن بشقه فعللرك معناسنی تأکید ایچون بعضاً آخرلرینه برنون علاوه اولنورکه بوکا [نون تأکید] دینور .

اشبو نون تأکید اکثریا امر ونهی صیغه‌لرینه وبعضاً طلب ایچون اولان مضارعلرك آخرینه کتوریلورکه بوده ایکی صورتله اولور :

برنجیسی — [مخفّفه] تعبیر اولنانلردرکه دائما ساکن اولوب تثنیه ایله جمع مؤنثه داخل اولماز ماعداسنه لاحق اولور :

لِیَضْرِبَنْ . لِیَضْرِبُنْ . لِتَضْرِبَنْ ـ امر غائب
لایَضْرِبَنْ . لایَضْرِبُنْ . لاتَضْرِبَنْ ـ نهی «
اِضْرِبَنْ . اِضْرِبُنْ . اِضْرِبِنْ ـ امر حاضر
لاتَضْرِبَنْ . لاتَضْرِبُنْ . لاتَضْرِبِنْ ـ نهی «

کبی اولوب بونك مهموز ومضاعف ومثالده دخی احوال تصریفی بویله ایسه‌ده اجوف وناقصلرده اجتماع ساکنین دفع اولنجه حرف علت حذف اولنماز :

لِیَقُولَنْ . لِیَقُولُنْ . لِتَقُولَنْ ـ امر غائب

لاَيَغزُوَنْ. لاَيغزُنْ . لاتَغزُوَنْ - نهى غائب . . كبى ابكنجيسى — [مشدّده] دنيلندركه جملهسنه داخل اولور. آنجق تثنيه ايله جمع مؤنثده مكسور وديكرلرنده مفتوح اولور وبونك دخولنده بروجه آتى اوچ قاعده جريان ايدر . شويله‌كه :

اولا — نون تأكيدك دخولى سببيله طلب ايچون اولان مضارعلرلـ جمع مؤنث نوندن ماعداسى حذف اولنوب ماقبلى جمع مذكرده مضموم مفرد مخاطبه‌ده مكسور باقيلرنده مفتوح قيلنور .

ثانياً — جمع مؤنثده حذف اولنميان نون تأكيد بينى فصل ايچون برالف زياده ايديلور .

ثالثاً — جمع مذكرلردن واو مفرد مؤنث مخاطبه‌دن ياء حذف اولور .

مضارعه مثال

يَضْرِبَنَّ . يَضْرِبانِّ . يَضْرِبُنَّ - تَضْرِبَنَّ . تَضْرِبانِّ . يَضْرِبْنانِّ - تَضْرِبَنَّ . تَضْرِبانِّ . تَضْرِبُنَّ - تَضْرِبِنَّ . تَضْرِبانِّ . تَضْرِبْنانِّ - اَضْرِبَنَّ . نَضْرِبَنَّ .

امر غائبه مثال

لِيَضْرِبَنَّ . لِيَضْرِبانِّ . لِيَضْرِبُنَّ - لِتَضْرِبَنَّ . لِتَضْرِبانِّ . لِيَضْرِبْنانِّ

نهى غائبه مثال

لاَيَضْرِبَنَّ . لاَيَضْرِبانِّ . لاَيَضْرِبُنَّ - لاتَضْرِبَنَّ . لاتَضْرِبانِّ . لاَيَضْرِبْنانِّ

امر حاضره مثال

اِضْرِبَنَّ . اِضْرِبانِّ . اِضْرِبُنَّ - اِضْرِبِنَّ . اِضْرِبانِّ . اِضْرِبْنانِّ

نهی حاضره مثال

لا تَضْرِبَنَّ . لا تَضْرِبانِّ . لا تَضْرِبُنَّ ـ لا تَضْرِبِنَّ . لا تَضْرِبانِّ . لا تَضْرِبْنانِّ

کبی اولوب بونک دخی مهموز مضاعف ومثالده تصریفنک عینی اولوب اجوف ایله ناقصده اجتماع ساکنین دفع اولنجه واو حذف اولنماز .

فصل رابع

افعال جامده

٢٨٤ ــ تماميله تصريف اولنمیان برطاقم فعللردرکه آنلره [افعال جامده] یاخود [افعال غیرمنصرفه] تسمیة اولنورکه آنلرده [نِعْمَ . بِئْسَ . لَيْسَ . يَنْبَغِي . هاتِ . تَعال . هَبْ] فعللریله [افعال مقاربه] دن عبارتدر . بونلردن :

٢٨٥ ــ نِعْمَ : نه کوزل معناسنه مدح بیان ایدر برکلمه درکه آخرینه تاء علاوه سیله [نعمت] صورتنده مؤنثی دخی واردر . بشقه صورتی یوقدر .

٢٨٦ ــ بِئْسَ : نه فنا معناسنده ذم بیان ایدر برکلمه درکه بونکده آخرینه تاء علاوه سیله (بئست) صورتنده مؤنثی اولوب بشقه صورتی یوقدر .

٢٨٧ ــ لَيْسَ : اولمدی ودکلدر معناسنه برفعل نفیدرکه یالکز ماضی کبی :

(لَيْسَ . لَسيا . لَيسوا ـ لَيسَتْ . لَيْسَتا . لَسْنَ ـ لَسْتَ . لَسْتُما . لَسْتُمْ ـ لَسْتِ . لستما . لَسْتُنَّ . لَسْتُ . لسنا)

صورتنده امثلهٔ مطردهسی واردر .

٢٨٨ ــ يَنْبَغي ــ لایقدرکه معناسنه اولوب (اِنْبَغىٰ . يَنْبَغي . لا يَنْبَغي) کبی تصریف اولنور .

٢٨٩ — هات : بكا ویر معناسنه‌درکه (هاتِ . هاتِیا . هاتُوا ـ هاتی . هاتیا . هاتِینَ) صورتنده امراولمق اوزره تصریف اولنور .

٢٩٠ ـ تَعالَ : كل معنـاسنه دعوتی مشعر امردرکه (تَعالَ . تَعالَیا . تَعالَوْا ـ تَعالی . تَعالِیا . تَعالِینَ) صورتنده تصریف اولنور .

٢٩١ ـ هَبْ : فرض ایت واویله صای معنـاسنه کلمهٔ امردرکه (هَبْنی . هَبُونی . هَبِینی) صورتلرنده تصریف اولنور .

٢٩٢ ـ افعال مقاربه : بونلر (عَسیٰ . کادَ) ایله مقاربه معناسنده اوله‌رق (کَرَبَ) و شروع معناسنده (اَخَذَ . جَعَلَ . طَفِقَ . عَلِقَ . اَوْشَكَ) فعللرندن عبارتدر . بروجه آتی تعداد و تعریف اولنورلر :

٢٩٣ ـ عَسیٰ ... معناسنه بر فعلدرکه یالکز ماضی صورتی اوله‌رق شو : [عَسیٰ . عَسَیا . عَسَوْا ـ عَسَتْ . عَسَتا . عَسَیْنَ ـ عَسَیْتَ . عَسَیْتُما . عَسَیْتُمْ ـ عَسَیْتِ . عَسَیْتُما . عَسَیْتُنَّ . عَسَیْتُ . عَسَیْنا . وجهله تصریف اولنور .

٢٩٤ — کادَ : صورت نفیده اثباتی وصورت اثباتده نفي مفید اولان اشبو فعلده یالکز امر و نهی اولمیوب ماضی مضارع ومضارعه متعلق اولان جحد مطلق و سائره تصریفاتی واردر . نته‌کیم ماضیده [کادَ . کادا . کادُوا . . . . الخ] ومضارعده [یَكادُ . یَكادانِ . یَكادُونَ . . . . الخ] وجحدمطلقده [لَمْ یَكَدْ . . . . الخ] تصریف اولنور . معناسنه کلنجه صورت اثباتده [کادَ یَضْرِبُ] دینلدکده ازقالدی اوره‌جق ایدی یعنی اورمدی کبی نفي مفیداولور وصورت نفیده [لَمْ یَكَدْ

نجیٔ] دینلدکده از قالدی کیمه‌جك ایدی یعنی کلدی کبی اثباتی مفید اولور.

٢٩٥ — [اَخَذَ . جَعَلَ . طَفِقَ . عَلِقَ] نك شروع معناسنده استعمال ایدرکه مضارعلری بوقدر یالکز ماضیلری تصریف اولنور وباشلدی معناسنی ویررلر .

اَخَذَ يَتَكَلَّمُ = سویلمکه باشلدی .

جَعَلَ يَلُومُهُ = آنی سوکمکه باشلدی ... کبی

٢٩٦ — اَوْشَكَ : فعلیدخی پك چابق اولمق معناسنی متضمن اولوب هم ماضی هم مضارعی تصریف اولنور یعنی [اَوْشَكَ . يُوشِكُ] الخ اولوب بیلدیکمز قواعدله یاپیلور وفقط مضارعی دها زیاده قوللانیلور (يُوشِكُ اَنْ يَنْزِلَ) کبی که اینمسی یاقلاشمشدر یعنی پك چابق اینه‌جکدر دیمك اولور.

فصل خامس

اسماء افعال

٢٩٧ — اسماء افعال اویله بر طاقم لفظلردرکه معنایه دلالتده فعل مقامنه‌قائم اولوب (ماضی . مضارع . امر) معنالرینی ویررلر بونلردن:

٢٩٨ — ماضی معناسنی ویرنلر : (هَيْهَاتَ . شَتَّانَ . سَرْعَانَ . بَطْآنَ . وَشْكَانَ . وُشْكَانَ . بَطْآنَ . بُطْآنَ) کلمه‌لریدرکه :

هیهات — نقدر اوزاق

شتّان — نقدر فرقلی

سرعان — نقدر سرعتلی

وشکان — « «

بطآن — نقدر بَطی . . . معناسنه کلورلر .

٢٩٩ — مضارع معناسنی ویرنلر : (آه . اَوَّه . اُفِّ . بَجَلَ . بَخْ . بَدْ . بَهْ . زِهْ . قَدْ . قَطْ . هاءَ . وَا . واها . وَیْ .) الفاظیدرکه معنالری بروجه آتیدر :

آه و اَوَّه . . . . = آه واه ایدرم .
اُفِّ . . . . . = اوصانیرم
بَجَلَ . . . . . = یتر (متروکدر)
بَخْ و بَدْ و بَهْ . = تحسین ایدرم
زِهْ . . . . . = »
قَدْ و قَطْ . . . . = یتر (قط کلمه‌سنه فا کلوب فقط اولور)
هاءَ . . . . . — حاضرم (بودخی متروکدر)
وا و واها و وَیْ . — شاشارم

٣٠٠ — امر معناسنه اولانلر : بروجه آتی معنالریله برلکده تعداد اولنانلردر :

آمِینْ = اِسْتَجِبْ کبی قبول ایت معناسنه
اِیهِ = دُمْ فی حَدِیثِكْ کبی دها سویله »
اِیهْ — اُسْکُتْ کبی صوص ارتق یتر »
اِیهاً = بودخی ایهْ کبی
بَلْهَ = دَعْ کبی کری ویر »

تَيْدَ = اَمْهِلْ كبی مهلت وير » (مهجوردر)

تَيْدَخْ = بودخی تَيْدَ كبی »

حَيَّ = اَقْبِلْ عَجِّلْ كبی هايدی معناسنه

دُوَنك = خُذْ كبی هايدی آل »

رُوَيْدَ = اَمْهِلْ كبی مهلت وير »

صَهْ = اُسْكُتْ كبی صوص »

عَلَيْكَ = خُذْ كبی آل » (التزام ايت) ديمكدر

لَدَيْكَ = بودخی عندك كبی

مَهْ = اُكْفُفْ كبی يتر يابمه »

وَيْهاً = تيز اول معناسنه

هاءَ = آل معناسنه

هاكَ = بو دخی

هَيّا = اَسْرِعْ كبی چابق اول » (مهجوردر)

هَيْتَ = بو دخی

هَلُمَ = بری كل وبری كتور معناسنه

اولوب بونلردن اشبو هَلُمَّ نك مؤنث وتثنيه وجمعی اولەرق شو (هَلُمِّ . هَلُمّا . هَلُمُّوا . هَلُمِّی . هَلُمّا . هَلْمُنَ .) صورتلری دخی مستعملدر .

خواجهٔ لسان عثمانی

دن

علم

صرف فارسی

لسان عثمانینڭ [مفردات. مركبات. ادبيات] قواعدينی حاوی درت مجلددن مركبدر

برنجی جلدڭ — ایکنجی کتابی

محرری

ارکان حربیه قائممقاملرندن مناسترلی

محمد رفعت

معارف نظارت جلیله سنڭ رخصتیله طبع اولنمشدر

درسعادت

(قصبار مطبعه سی) — باب عالی جاده سنده نومرو ٢٥

صاحب وناشری : کتابجی قصبار

١٣١٠

قصبار
مطبعه کتبخانه و مجلدخانه سی
باب عالی جاده سنده نومرو ۲۳ و ۲۵ و ۲۷
Librairie
Kasbar

علم

صرف فارسی

بسم الله الرحمن الرحيم

مقدمه

١ — لسان فارسیده علم صرف [آن علم استکه ازاحوال وتغیرات کلمها بحث کند] صورتیله تعریف اولنوب [علم صرف احوال وتغیرات کلماتدن بحث ایدن علمدر] دیمك اولور.

٢ — لسان فارسیده حروفات اصلیه [ا . ب . پ . ت . ج . چ . خ . د . ذ . ر . ز . ژ . س . ش . غ . ف . ك . گ . ل . م . ن . و . ه . ی] دن عبارت یکرمی‌درت حرف ایکن مؤخراً لسان عربیله امتزاج ایدوب پك‌چوق کلمه‌لری آلدیغندن بالطبع آنده موجود اولان [ث . ح . ص . ض . ط . ظ . ع . ق .] حرفلرینی دخی آلەرق اوتوزایکی‌یه ابلاغ اولنمشدر یعنی فارسینکده هجاسی :

[ا . ب . پ . ت . ث . ج . چ . ح . خ . د . ذ . ر . ز . ژ . س . ش . ص . ض . ط . ظ . ع . غ . ف . ق . ك . گ . ل . م . ن . و . ه . ی .] دن عبارت اولمشدر.

بو حرفلردن [پ . چ . ژ . گ .] حرفلری فارسی یه مخصوص اولمغله بونلره حروفات فارسیه دینور.

٣ — لسان فارسی دخی عربی و ترکی کبی اتصال صورتیله یازیلوب کلمه‌لر تشکل ایتدیکندن [ا و ی] حرفلرندن الف فتحه‌یی، واو ضمهٔ مفخمه ایله ضمهٔ ممدوده‌یی، یا دخی کسره‌یی حالی اوزره مد ایدرلرکه بونلره [حروف مد] دینور. نته‌کیم :

بالا . راه . جاه . درکاه

کلمه‌لرنده الفلر فتحه‌یی وشو :

زور . خوش . کوی . چوب

کلمه‌لرنده واولر ضمهٔ مفخمه‌یی وشو :

روز . دوش . خوب . پوش

کلمه‌لرنده‌کی واولر ضمهٔ ممدوده‌یی و :

دبیر . رسید . این . پیچ

کلمه‌لرنده واقع یالرده کسره‌یی حالی اوزره مد ایتمشلردر.

٤ — فارسیدن خا حرفی بولنسان بعض کلماتده خانك حرکه‌سی ضمه ایله فتحه بیننده ویا ضمه ایله کسره اراسنده برنوع حرکه اولدیغندن بونك شق اولنی بیان ایچون واو الف وشق ثانیسنی بیلدیرمك ایچون واو یا تحریر ایدیلور انجق قرائت اولنمازلر

١ { خواب . خواجه . خوار . خوارزم . خواستن
خوان . استخوان . خواهر }

٢ـ خویش . خویشتن . خویشاوند . . . . کبی.

٥ ـــ کلمات فارسیه‌ده بولنان کاف حرفنك نره‌لرده کاف عربی نره‌لرده کاف فارسی اولدیغنی تفریق ممکن اوله‌میـوب سماعه متوقف برماده ایسه‌ده (ﻧ . ر . س) حرفلرندن صـوکره واقع اولانلر بای‌حال کاف فارسی اولدقلری جهتله بونك‌حقنده بوقدرجق تسهیلات ارائه اولنه بیلور نته‌کیم :

١ { جنك . تنك . ننك . بنك . نكاه
اهنك . فرهنك . نكار . نكاشته. }

٢ { رك . برك . گرك . مرك
هرگز . نرگس . رگو . رگیدن }

٣ـ سك . سگالیدن . سگنج . سگار

کبی کلمه‌لردن برنجی طاقمده نوندن وایکنجی طاقمده رادن واوچنجیده سیندن صوکره واقع اولدقلرندن‌هپ کاف‌فارسیدرلر بونلره بکزه‌ینلرك جمله‌سیده بویله‌در.

٦ ـــ لسان فارسیده بعض کلمه‌لروارد‌رکه‌انلردن حرف حذف‌ایتمك ومحـذوفلری اعاده ایلمك قابلدر انجق بونلر کثرت توغل ایله معلوم اوله‌جق موادد‌ن ایسه‌ده بردرجه‌یه قدرقیاسی حالنده اولانلری بروجه آتی درت صورتدن عبارتدر.

برنجیسی.ـــ آخری یا اولوب ماقبلی‌الف یاخود واو اولان کلمه‌لردن یانك حذفی جائزدر.

١ پای - دن - پا
جای - « - جا
سای - « - سا

٢ بوی - « - بو
روی - « - رو
خوی - « - خو . . . كبی

ايكنجيسی .— آخرنده های رسميه دكل بالذات ها اولان كلمه‌لرده هانك ماقبلی الف اولورسه اول الفلرك حذفی جائزدر.

چاه - دن - چه
ماه - « - مه
گاه - « - گه . . . كبی

اشبو ايكنجی اصول آخری يا اولان كلمه‌لرك بعضلرنده دخی جاريدر.

نای - دن - نی
وای - « - وی...كبی

اوچنجيسی .— لسان فارسيده مستعمل عربی كلماتندن اخرنده همزه اولانلرك يعنی اسم ممدودلرك مجرد حاللرنده همزه‌لرينك اسقاطيدر

رجاء - دن - رجا
بناء - « - بنا
جفاء - « - جفا...كبی

دردنجيسی .— عربی كلمه‌لردن الف لازمه ايله منتهی اولانلردن يعنی اسم مقصورلردن يالی اولانلرك ادوات فارسيه التحاق ايده‌جكی زمانده يالری الف صورتنده يازيلور. يعنی :

فتوی ـ دن ـ فتوا

دعوی ـ « ـ دعوا

صورتنده تحریر اولنوب بعده ادات کلور

فتوایت . دعوایش . . . کبی اولور .

٧ ـــ لسان فارسیده حرکه‌لر عربی کبی فتحه کسره ضمه‌دن عبارت اولوب آنجق بالجمله کلماتك اخرلری ساکندر وساکن اولمیوبده اخرنده الف ویاخود واو ممدوده بولنورسه آندن حذف ایدلمش بربای ساکنه اولدیغنه حکم اولنور و اکر مفتوح ایسه بر های غیر ملفوظه یازیلیرکه بوکا [های رسمیه] دینور یعنی کلمه‌لرك جمله‌سنك

بار . بر . دید . رفت

الفاظنده اولدیغی کبی اخرلری ساکن اولوب اکر

گدا . مینا . سو . جو

کبی اخرلری الف واولی اولورسه بونلردن محذوف یالر اولوب اصللرینك

گدای . مینای . سوی . جوی

اولدیغنه حکم اولنور واخرلری مفتوح اولانلرده شو:

بنده . خانه . پرده . خواجه

کلمه‌لرنده اولدیغی کبی های رسمیه یازیلیر .

٨ ـــ فارسی کلماتنده برقاچ حرف ساکن اجتماع ایده‌بیلیر .

انداخت . شکست . انکیخت . سوخت . پرداخت

کلمه‌لرنده اولدیغی کبی .

٩ — لسان فارسیده الفله ابتدا ایدن فعللرك اولنه ادواتدن [ب . م . ن] داخل اولنجه بو حرفلرله الف بیننه بر یا علاوه اولنوب متصل یازیلیر

آموز ـ دن ـ بیاموز . میاموز . نیاموز
آید ـ « ـ بیاید . میاید . نیاید ... کبی .

١٠ — اخرنده [ا . و . ی] حرف مدلرندن بری بولنان کلمه‌یه ادواتدن برشیء التحاق ایدرسه ذاتاً الف واو بولنانلرده محذوف یا اولدیغندن اول محذوف اعاده اولنوب مفتوح قیلنور و یای ممدوده بولنورسه عربی کلمه دیمك اوله‌جغندن اکا بر یای مفتوحه علاوه اولنور واکر کلمه‌نك اخرنده های رسمیه وار ایسه اداتك اولنه بر همزه قونور . مثلا تا . شین . میم اداتلرینك التحاقنده

١ { جا ـ دن اعادهٔ محذوفله — جایت . جایش . جایم
بو ـ « « « — بویت . بویش . بویم

٢ { فتوی ـ « یای مفتوحه علاوه‌سیله — فتوایت . فتوایش . فتوایم
قاضی ـ « « « — قاضی‌یت . قاضی‌یش . قاضی‌یم

٣ { بنده ـ « همزه علاوه‌سیله — بنده‌ات . بنده‌اش . بنده‌ام
خانه ـ « « « — خانه‌ات . خانه‌اش . خانه‌ام

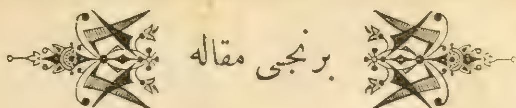
کبی اولور .

١١ — لسان فارسیده کلمه : [آن لفظ است که بیك معنی دلالت کند] صورتیله تعریف اولنوب [بر معنایه دلالت ایدن لفظ] دیمك اولور .

فارسیده دخی کلمه : اسم ، فعل ، ادات اوله‌رق اوچ قسم اولوب بونلردن ادوات علم نحو فارسیده بیان ایدیله‌جکندن بو کتابده اسم وفعللر تعریف اولنه‌جغی جهتله بو کتاب ایکی مقاله اوزرینه ترتیب اولندی .

اخطار.ــ بو کتابی اوقویه‌جق اولان طالب اولجه صرف ترکیله صرف عربی‌یی کوروب بر چوق تعریفات واصطلاحات علمیه بیلمه‌مش اوله‌جغندن بوراده‌اوزون اوزادی‌یه توضیحدن صرف نظرله ممکن مرتبه بسیط یازمق جهتی التزام اولندی انجق لسانی قرائت فارسیه‌یه ممکن اولدیغی قدر آلشدیرمق ایچون اقسام کلمه‌نك تعریفلری لسان فارسی اوزره یازلدی بونلری وامثله‌یی طالبلرك ازبر ایتملری قطعیاً لازمدر .

برنجی مقاله

{ اسم }

۱۲ — لسان فارسیده اسم : [آن کلمه است که در نفس خود بمعنی دلالت میکند وازسه زمان بری باشد] صورتیله تعریف اولنور که [اوچ زماندن بری اوله‌رق بالنفس بر معنایه دلالت ایدن کلمه] دیمکدر .

لسان فارسیده دخی اسملر مسمالرینه اولان دلالت صریحه وخفیه‌لری جهتله [مظهر . مضمر . مبهم . کنایه] ناملریله درت نوع اولدیغندن و [اسم معنی] دینلن مصدرلر دخی بونلرك تفرعاتندن اولدیغندن بو مقاله‌ده اشبو بش شیٔ بیان ایدلمك اوزره هر برینه برر باب مخصوص کشاد ایلدك :

برنجی باب

{ مظهرات }

۱۳ — لسان فارسیده اسم مظهر : [ان اسم است که بمعنای موضوعش بلا واسطه دلالت کند] صورتیله تعریف اولنوب [بلا واسطه موضوع اولدیغی معنایه دلالت ایدن اسم] دیمکدر .

بو اسملر یا مادهٔ فعله منسوب اولورلر یا اولمازلر . مادهٔ فعله منسوب اولانلره [اسم مشتق] واولمیانلره [اسم جامد] دینور که مشتقلر

زیرده‌کی ایکنجی مقاله‌ده بیان اولندقلرندن بوراده اسم جامدلردن بحث اولنمشدر . بونلرده [اسم علم . اسم جنس] ایله مادهٔ فعله منسوب اولمیان [اسم مکان . اسم زمان . اسم الت . اسم تصغیر . صفت] دینلن شیلر اولوب بروجه‌اتی تعریف اولنمشلردر .

اسم علملر

١٤ — لسان فارسیده اسم علم : [ان اسم است‌که ازاشخاص و اشیا بفرد معین دلالت کند] صورتیله تعریف اولنوب [اشخاص واشیادن بر فرد معینه دلالت ایدن اسم] دیمك اولور .

[فریدون . رستم . زال . جم . شیراز . اصفهان . فارس . طهران . دارا . سبکتکین . . . .] وامثالی کلمه‌لر کبی .

اسم جنسلر

١٥ — لسان فارسیده اسم جنس : [ان اسم است‌که به افراد بسیارئ اشخاص و اشیا دلالت میکند] صورتیله تعریف اولنوب [اشخاص واشیانك افراد کثیره‌سنه دلالت ایدن اسم] دیمك اولور .

[آب . اسب . آتش . باغ . چمن . خار . خانه . خر . خاك . دریا . درخت . سنك . شکوفه . لانه . مار . مور . ماهی . . . . .] وامثالی کلمه‌لر کبی .

١٦ — اسم جنسلرك بر دانه‌سنه [مفرد] وبردن‌زیاده‌سنه [جمع] دینور .

لسان فارسیده مفردی جمع یاپمقده قاعدهٔ عمومیه اسمك مدلولی

ذی‌روح ایسه آخرینه (آن) علاوه ایتمك و اکر ذی‌روحك غیری ایسه اخرینه (ها) کتیرمکدر .

١ (
مرد ـ دن ـ مردان
زن ـ « ـ زنان
اسب ـ « ـ اسبان
شیر ـ « ـ شیران
مرغ ـ « ـ مرغان
سك ـ « ـ سكان
)

٢ (
چمن ـ دن ـ چمنها
آب ـ « ـ آبها
باغ ـ « ـ باغها
خار ـ « ـ خارها ... کبی
)

انجق (آن) ایله جمعلنه‌جك اسملرك آخرلرنده حرف مد ایله های رسمیه بولندیغنه کوره بعض تبدلات واقع اولورکه بروجه آتی تعریف اولندیلر :

آخرنده حرف مد بولنان کلمه‌لر (آن) ایله جمعلنه‌جکلری زمانده اول کلمه‌لر یا فارسیدر یا عربیدر.

فارسی اولدقلری حالده (ء . و) اوله‌جغندن و بونلرك یالری محذوف اولدیغندن جمعلنه‌جکلری زمان محذوف اولان یالر اعاده اولنورلر.

١ (
کدا ـ دن اعادهٔ محذوف ایله ـ کدایان
بی‌نوا ـ « « « ـ بی‌نوایان
)

۲ { آهو ـ دن اعادهٔ محذوف ایله ـ آهویان
دلجو ـ « « « ـ دلجویان... کبی }

عربی اولدقلری حالده آخرلرنده (ا . و) بولنورسه بر یا علاوه اولنور ذاتاً یا بولنورده الفی مد ایدرسه الفه یازیلوب ینه یا علاوه اولنور واکر کسره‌یی مد ایدرسه هیچ برشیٔ علاوه اولنیوب ادات جمع کلیر.

۱ { قرّا ـ دن یا علاوه‌سیله ـ قرّایان
عدو ـ « « ـ عدویان }

۲ ـ تقوی ـ دن الف یازه‌رق و یا کتیره‌رك ـ تقوایان

۳ { قاضی ـ دن طوغریدن طوغری‌یه ـ قاضیان
والی ـ « « « ـ والیان . . . کبی }

آخرنده های رسمیه بولنان کلمه‌لر (آن) ایله جمعلنه‌جکلری زمانده هالر کاف فارسی‌یه قلب اولنورلر.

بنده ـ دن ـ بندگان
خسته ـ « ـ خستگان . . . کبی.

ها ایله جمعانه‌جك کلمه‌لرده یالکز بریرده تبدل ایدرکه اوده کلمه‌نك آخرنده های رسمیه بولنورسه حذف اولنمقدر یعنی های رسمیه قالدیریلوب یرینه ادات جمع اولان [ها] صورتی کلیر

میوه ـ دن ـ میوها
خانه ـ « ـ خانها

کیبدر. فقط بو حذف سببیله بشقه بر کلمه‌یه التباس لازم کلیرسه اول وقت های رسمیه حذف اولنمیه‌رق ادات جمع اولان [ها] صورتی علاوه

اولنور. نته‌کیم [باده] جمع ایدلدیکی زمان های رسمیه حذف ایدلمش اولسه جمعی [بادها] صورتنده اولور حال بوکه روزکار معناسنه اولان [باد] اسمنك دخی جمعی [بادها] اولدیغندن اشبو [بادها] صورتنك [باده]نکمی یوخسه [باد] کمی جمعی اولدیغی اکلاشیله‌میه‌جغندن بوکبی التباس لازم‌کلن یرلرده حذف اولنماز بناءعلیه :

باده ـ نك جمعی ـ باده‌ها

جامه ـ « ـ جامه‌ها

کلیر زیرا [جام]ك جمعیله بونده‌ده التباس واقع اولور.

ایشته فارسی جمعلری حقنده‌اولان اصوللر بونلردن عبارت‌اولوب فقط بعض سماعی کلمه‌لرده ذیروحك غیری اولانلرك‌ده (آن) ایله جمعلندکلری واردر

چشم ـ دن ـ چشمان

درخت ـ « ـ درختان

کیسو ـ « ـ کیسویان. کیسوان. . . کبی.

اسم مکانلر

١٧ ــ لسان فارسیده اسم مکان : [ان اسم است که بمکانی دلالت میکند] صورتیله تعریف اولنوب [برمکانه دلالت ایدن اسم] دیمکدر.

فارسی اسم‌مکانلری اصلی وقیاسی اوله‌رق ایکی نوعدر.

اصلی اولانلر. ــ اسم‌جنسلردن مکان معناسنه اولان کلمه‌لردر.

خانه . لانه. کلخن . نشیمن

سرای. کاشانه . . . . کبی.

قیاسی اولانلر. – فعللر ایله اسملردن یاپیلانلردر .

فعللردن اولانلر: اشاغیده فعل بحثنده کوروله‌جکدر .

اسملردن اولانلر: اسم جنس وصفتلرك آخرلرینه مناسبتنی کوزه‌ده‌رك [گاه . گه . ستان . زار . گده . شن] اداتلرینك علاوه‌سیله اولورلر.

۱
آتش – دن – آتشگاه
در – « – درگاه . درگه
خواب – « – خوابگاه . خوابگه

۲
گل – دن – گلستان
چمن – « – چمنستان
بهار – « – بهارستان

۳
گل – دن – گلزار
چمن – « – چمنزار
لاله – « – لاله‌زار

٤
می – دن – میگده
محنت – « – محنتگده
آتش – « – آتشگده

٥ – گل – دن – گلشن ... کبی .

۱۸ – اشبو اسم مکانلرك جمله‌سی اسملره مخصوص قواعدله وها ایله جمعلنورلر.

سرای – دن – سرایها
خانه – « – خانها

درگاه ـ دن ـ درگاهها
گلستان ـ « ـ گلستانها
گلزار ـ « ـ گلزارها
میکده ـ « ـ میکدها
گلشن ـ « ـ گلشنها... کبی.

اسم زمانلر

١٩ ــ لسان فارسیده اسم زمان: [ان اسم است که بزمانی دلالت میکند] صورتیله تعریف اولنوب [بر زمانه دلالت ایدن اسم] دیمکدر.

لسان فارسیده مشتق وقیاسی اسم زمان اولمیوب اصلی اولان یعنی اسم جنسلردن زمان معناسنی مشعر بولنان:

روز. هفته. سال. ماه. شب. بام. شام

کبی کلمه‌لردن عبارتدر.

هر نه قدر [شبانگاه. بامگاه ـ زمستان. شبستان] کبی کلمه‌لرك اسم زمان اولدقلرینه باقه‌رق بعض مؤلفلر بونلری اساس طوتوب اسملره [گاه وستان] اداتلرینك علاوه‌سیله اسم‌زمان یاپیلور دیمشلر ایسه‌ده برنجی ایله ایکنجی وردنجیده (شب ایله بام) ذاتاً اسم زمان اولور التحاق ایتمش اولان [گاه ایله ستان] تأکید ایچون کلمش یعنی (کیجه وقتی. سحر وقتی) معنالرینی افاده‌دن عبارت بولنمش اولدیغی کبی اوچنجی کلمه‌ده واقع [ستان] دخی ادات اولمیوب نفس کلمه‌دن اولدیغندن مذکور محررلرك بیان ایتدکلری احوالك قواعدفارسیه‌دن معدود اوله‌مدیغی منفهم اولور.

٢٠ ـ مذكور اسم زمانلردخی سائر اسملر كبی ها ایله جمعلنورلر روزها . سالها . شبها . زمستانها .. كبی.

اسم آلتلر

٢١ ـ لسان فارسیده اسم آلت: [ان اسم است كه به آلت كاری دلالت میكند] صورتیله تعریف اولنوب [بر ایشك آلتنه دلالت ایدن یعنی بر ایشه آلت اولان شیئه دلالت ایدن اسم] دیمكدر

فارسی اسم آلتلری مشتق وقیاسی اولمیوب جمله‌سی اسم جنسلردن آلت معناسنه اولان بسیط واصلی كلمه‌لردن عبارتدر

[مژنك . كارد . تبر . تیر . فهه .

استره . تیغ . كاردو .....] كبی

هر نه قدر [سپا . دوربین] كبی یاپمه اسم آلتلر وار ایسه‌ده بونلر ایكی كلمه‌دن مركب اولوب نحوده كوروله‌جكلرندن علم صرفده بونلرك ایرادینه محل یوقدر.

٢٢ ـ مذكور اسم زمانلرده سائر اسملر مثللو ها ایله جمعلنیرلر مژنگها . تیرها . تبرها . تیغها . . . كبی

اسم تصغیر

٢٣ ـ لسان فارسیده اسم تصغیر : [ان اسم است كه خردیٔ مسمایش بیان كند] صورتیله تعریف اولنوب [مسماسنك كوچكلكنی بیان ایدن اسم] دیمكدر .

لسان فارسیده بر اسمی تصغیر ایتمك ایچون اخرینه [چه] یاخود

پاك	ـ ظاهر. تميز
پُر	ـ طولو. مملو
پَست	ـ آلچاق
پُنهان	ـ گیزلی. مخفی
تازه	ـ کورپه. گنج
تُرش	ـ اکشی
تلخ	ـ آجی
تُند	ـ سرت
تنك	ـ طار. صیق
تنها	ـ یالکز. ایصسز
تَهی	ـ بوش. خالی
تیز	ـ چابق. کسکین
چابك	ـ « سریع
چالاك	ـ « «
خوش	ـ گوزل. لطیف
خوب	ـ «
دروغ	ـ یالان. کذب
راست	ـ طوغری
زشت	ـ چیرکین
زنده	ـ دیری. حی. متیقظ

سخت ـ قتی

سرد ـ صوغوق بارد

سُست ـ یومشاق. گوشك

سیاه ـ قاره

سیه ـ «

کُم ـ نقصان اکسك

کوچك ـ کوچك. صغیر

کوتاه ـ قیصه

کوته ـ «

کهنه ـ اسکی

لاغر ـ ضعیف

نرم ـ یومشاق.

نزدیك ـ یقین

نو ـ یکی

ویران ـ خراب

والا ـ عالی

هرزه ـ صاچمه صاپان

۲۸ ـ اسماء اعداد: فارسی اعداد اصلیه‌سی اولان

یك ـ بر

دو ـ ایکی

سه ـ اوچ

چار / چهار	ـ درت
پنج	ـ بش
شش	ـ آلتی
هفت	ـ یدی
هشت	ـ سکز
نُه	ـ طقوز
ده	ـ اون
بیست	ـ یکرمی
سی	ـ اوتوز
چهل / چل	ـ قرق
پنجاه	ـ اللی
شصت	ـ آلتمش
هفتاد	ـ یتمش
هشتاد	ـ سکسان
نود	ـ طقسان
صد	ـ یوز
هزار	ـ بیك

ایله اوندن یکرمی یه قدر اولان یعنی

بازده ـ اون بر

دوازده ـ اون ایکی

سیزده ـ اون اوچ

چارده ـ اون درت

پانزده ـ اون بش

شانزده ـ اون آلتی

هفتده ـ اون یدی

هژده ـ اون سکز

نوازده ـ اون طقوز

عدد ویکرمیدن ایلرویه طوغری دائما اخرینه احادی کتوره‌رك اولان شو :

بیست‌ویك ـ یکرمی بر

بیست ودو ـ یکرمی ایکی

بیست وسه ـ یکرمی اوچ

— و —

سی ویك ـ اوتوز بر

سی ودو ـ اوتوز ایکی

سی وسه ـ اوتوز اوچ

سی وچهار ـ اوتوز درت

— و —

چل وچار ـ قرق درت

چل وپنج ـ قرق بش

چل وشش ـ قرق آلتی

ـــ و ـــ

پنجاه وهفت ـ قرق یدی

پنجاه هشت ـ قرق سکز

پنجاه نه ـ قرق طقوز

ایکی یوزه قدر اولانلر اولوب یوزلرك وبیکلرك تضعیفی دخی احادك اوللرینه کتورلمسیله :

دو صد ـ ایکی یوز

سه صد ـ اوچ یوز

چهار صد ـ درت یوز

پنج صد ـ بش یوز

شش صد ـ آلتی یوز

هفت صد ـ یدی یوز

هشت صد ـ سکز یوز

نه صد ـ طقوز یوز

ـــ و ـــ

دو هزار ـ ایکی بیك

سه هزار ـ اوچ بیك

چار هزار ـ درت بیك

ده هزار ـ اون بیك

بیست هزار ـ یکرمی بیك
سی هزار ـ اوتوز بیك
صد هزار ـ یوز بیك

کبی عددلردن عبارت اولوب تعداد فارسی مسئله‌سی طبق ترکجه کبی دیمك اولدیغی بونلردن ظاهر اولور.

یارم معناسنه اولان [نیم] ایله اوچده بر دردده بر [سه یك وچهار یك] دخی اسماء اعداددن اولوب صفات اصلیه‌دندرلر.

{ایکنجی فصل}

صفات قیاسیه

٢٩ ــ فعللره اسملردن یاپیلان صفتلره [صفات قیاسیه] دینور.

فعللردن اولانلر : اشاغیده فعل بحثنده یازلمشدر.

اسملردن اولانلر : عادی اسملرله اسماء اعداددن یاپیلانلردر. اولکیلرینه [صفات نسبیه] ودیکرلرینه صفات عددیه‌دن اوله‌رق [اعداد وصفیه] و[اعداد توزیعیه] دینوب جمله‌سی بروجه آتی بیان اولنورلر.

٣٠ ــ صفات نسبیه : اسملرك اخرلرینه [بان . کار . کر] و [ین . یار] و[آنه] و[مند . ناك] و [ی] حرفلرینك علاوه‌سیله اولورلر : بونلردن

بان . کار . کر ــ اداتلری ترکجه‌نك [جی] اداتنه مقابل اولوب لاحق اولدقلری اسمی بر کار ایله اشتغال معناسنی ویرر صفت یاپارلر.

١ { باغ ـ دن ـ باغبان = باغجی
کشتی ـ » ـ کشتیبان = کمیجی

٢ بسته ـ دن ـ بسته‌کار = بسته‌جی
خدمت ـ « ـ خدمتکار = خدمتجی

٣ شمشیر ـ « ـ شمشیرکر = قلیچجی
آهن ـ « ـ آهنکر = تیمورجی ... کبی

ین . کین . یار ـ اداتلری ترکجه‌نك [جی . لی] اداتلری کبی اولوب ایجابنه کوره لاحق اولدقلری اسملری برر نوع صفت یاپارلر.

١ـ آتش ـ دن ـ آتشین = حرارتلی . قرمزی
٢ـ غم ـ « ـ غمکین = غملی

٣ دست ـ « ـ دستیار = یاردمجی
بخت ـ « ـ بختیار = طالعلی ... کبی

آنه ـ اداتی ترکجه‌نك [جه] سنه مقابل اولوب لاحق اولدیغی اسمی نسبت معناسنی اشعار ایدر بر صفت یاپار .

شاه ـ دن ـ شاهانه = پادشاهجه
درویش ـ « ـ درویشانه = درویشجه

کبی اولوب الحق اسمك اخرنده حرف مد بولنورسه اون آلتنجی ماده احکامی اجرا اولنور و اکر های رسمیه بولنورسه بو ها کاف فارسی‌یه قلب اولنور .

١ کدا ـ دن کدایانه = دیلنجیجه
عدو ـ « عدویانه = دشمنجه
تقوی ـ « تقوایانه = تقواجه
قاضی ـ « قاضیانه = قاضیجه

٢ بنده ـ « ـ بندکانه = کوله‌جه
افتاده ـ « ـ افتادکانه = دوشوکونجه ... کبی

مند. ناك — اداتلری ترکجه‌نك [لی.لو] اداتلریله مقابل اولوب لاحق اولدقلری اسملرده یعنی تشکیل ایتدکلری صفت برشیئه نسبت بیان ایدر.

١ دانش ـ دن ـ دانشمند = معرفتلی
درد ـ « ـ دردمند = دردلی

٢ غم ـ « ـ غمناك = غملی
نم ـ « ـ نمناك = نملی... کبی

ی — حرفی کسره‌یی مد ایتمك اوزره اسملرك اخرینه لاحق اولنجه [اسم منسوب] نامیله برصفت یاپار. فقط بو یانك داخل اوله‌جغی کلمه‌نك اخری ساکن ایسه اوله‌جه مکسور قیلنور واکر الف یاخود یا ایسه اوله‌جه انلر واوه قلب اولنور وهای رسمیه ایسه اکثریا حذف اولنور وصوکره بو یاکلیر.

١ ایران ـ دن ـ ایرانی = ایرانلی
حجاز ـ « ـ حجازی = حجازلی

٢ حما ـ « ـ حموی = حمالی
دنیا ـ « ـ دنیوی = دنیالق

٣ علی ـ « ـ علوی = علی‌یه منسوب
مصطفی ـ « ـ مصطفوی = پیغمبره منسوب

٤ ادرنه ـ « ـ ادرنوی / ادرنه‌وی = ادرنه‌لی
بروسه ـ « ـ بروسوی
فرانسه ـ « ـ فرانسوی ... کبی

۳۱ — فائده: لسان فارسیده اشتراك معناسنی مفید اولمق اوزره ترکجه‌نك [داش] اداتیله یاپیلان صفتلر کبی صفت یاپمق لازم کلیرسه کلمه‌نك اولنه بر [هم] ادخال اولنور

نام ـ دن ـ همنام = آداش
راه ـ « ـ همراه = یولداش ... کبی.

۳۲ — اعداد وصفیه: اعداد اصلیهٔ فارسیه‌نك اخرلری مضموم قیلندقدن صوکره بر میم ساکنه کتورمکله یاپیلان عددلر در

یك ـ دن ـ یکم = برنجی
دو ـ « ـ دوم = ایکنجی
سه ـ « ـ سوم = اوچنجی
چار / چهار « ـ چارم / چهارم = دردنجی
پنج ـ « ـ پنجم = بشنجی
شش ـ « ـ ششم = التنجی
هفت ـ « ـ هفتم = یدنجی
هشت ـ « ـ هشتم = سکزنجی
نه ـ « ـ نهم = طقوزنجی
ده ـ « ـ دهم = اونجی
بیست ـ « ـ بیستم = یکرمنجی
صد ـ « ـ صدم = یوزنجی
هزار ـ « ـ هزارم = بیکنجی ... کبی.

۳۳ — **اعداد توزیعیه** : عددلری بری بری آردیصره ایکی کره سویلمکله اولور انجق برر مقامنده [یکان یکان] دخی دینور

یك یك = بربر = برر
یکان یکان = « « «
دو دو = ایکیشر
سه سه = اوچر
والی‌اخره بویله کیدر.

﴿ اوچنجی فصل ﴾

صفتلرك تقلیل، تصغیر، تفریط، تفضیللری

۳۴ — فارسی صفتلرینك تقلیل و تصغیرینه مخصوص ادات اولمیوب ایجاب حالده اولنه بر [اندکی] لفظی کتیرمکله اولور

اندکی بزرك = بیوکجه
اندکی‌سخت = قتیجه... کبی.

تفضل وتفریط ایسه [تر ترین] اداتلرینك الحاقیله‌اولوب تفضیلك فرقی سوزده مفضل ومفضل علیهك مذکور اولمسیله اولور

بزرکتر = چوق اولو اندن اولو
درازتر = « اوزون اندن اوزون
بزکترین = برنجی کبی ایسه‌ده شدت واردر

کبی‌که بو یا نون‌ایله اولانلرده دیکرلرندن دها زیاده شدت واردر

۳۵ — **فائده**: لسان فارسیده عربی اسملرله صفتلری مفرد حاللرنده عینیله استعمال اولندقلری کبی اسملر عربی جمعلریله ویاخود

قواعد فارسیه یه تطبیقاً جمع ایدیله‌رك وصفتلردخی هم عربی هم فارسی قاعده‌لریله جمع ایدیلوب استعمال اولنور و بونلرك مؤنثلریده جمع مقامنده قوللانیلور

١ ـ بیت مکتب بنا ـ عربی مفرد مجرد اسمی
٢ ـ لطیف ظریف محکم ـ « « صفتی
٣ ـ بیوت مکاتب ابنیه ـ عربی اسملرك جمعی
٤ ـ بیتها مکتبها بناها ـ « « فارسی جمعی
٥ ـ لطیفان ظریفان محکمات « صفتلرك جمعی
٦ ـ لطیفه ظریفه محکمه ـ « « مؤنثلری

ایکنجی باب
{مضمرات}

٣٦ ـ لسان فارسیده ضمیر: [آن لفظ است که جای اسم گیرد] صورتیله تعریف اولنوب [اسمك یرینی طوتان کلمه] دیمکدر

لسان فارسیده ضمیرلر منفصل ومتصل اولمق اوزره ایکی نوع اولوب بروجه آتی بیان اولنور

ضمائر منفصله

٣٧ ـ فارسیده اوست طرفنه برلشمین یعنی منفصل اولان ضمیرلر ضمائر شخصیه‌دن عبارتدر که :

مفرد متکلمده ـ من
« مخاطبده ـ تو
« غائبده ـ او

جمع متکلمده ـ ما
« مخاطبده ـ شما
« غائبده ـ ایشان

سوزلری اولوب ترکجه‌ده :

بن ـ مقابلی فارسیده ـ من
سن ـ « « ـ تو
او ـ « « ـ او
بز ـ « « ـ ما
سز ـ « « ـ شما
انلر ـ « « ـ ایشان

لفظلریدر .

ضمائر متصله

٣٨ ـ کلماته التحاق ایله کسب اتصال ایدن فارسی ضمیرلری [اضافیه ونسبیه] اولمق اوزره ایکی نوعدر

٣٩ ـ ضمائر اضافیه: تملك واختصاص معنالرینی ویرن [م. ت. ش. مان. تان. شان] حرفلریدرکه بونلردن

م = مفرد
ت = « مخاطب
ش = « غائب
مان = « متکلم
تان = « مخاطب
شان = « غائب

ضمیرلری اولوب ترکجه‌ده

م ــ مقابلی فارسیده ــ م
ك ــ « « ــ ت
ی ــ « « ــ ش
مز ــ « « ــ مان
کز ــ « « ــ تان
لری ــ « « ــ شان

حرفلریدر نته‌کیم :

دستم = الم
دستت = الك
دستش = الی
دستمان = المز
دستتان = الکز
دستشان = اللری

دیمکدر. آنجق اخرنده حروف املا اولانلرده اوتنجی ماده احکامی اجرا اولنور یعنی شو :

١ { وفایم . وفایت . وفایش
ابرویم . ابرویت . ابرویش }

٢ { خانه‌ام . خانه‌ات . خانه‌اش
خواجه‌ام . خواجه‌ات . خواجه‌اش }

صورتیله یا والفله ادا اولنور.

٤٠ — ضمائر نسبیه: بالخاصه نسبت بیان ایدن [م . ی . است . یم . ید . ند] حرفلریدرکه بونلردن:

م	=	مفرد متکلم
ی	=	« مخاطب
است	=	« غائب
یم	=	جمع متکلم
ید	=	« مخاطب
ند	=	« غائب

ایچون اولوب ترکجه‌ده م — مقابلی فارسیده — م

سڭ —	«	«	— ی
در —	«	«	— است
یز —	«	«	— یم
سڭز —	«	«	— ید
درلر —	«	«	— ند

حرفلریدر نته‌کیم:

عالمم	=	عالمم
عالمی	=	عالمسڭ
عالم است	=	عالمدر
عالمیم	=	عالمز
عالمید	=	عالمسڭز
عالمند	=	عالمدرلر

دیمکدر آنجق اخرنده حرف املا وهای رسمیه اولانلرده اونجی ماده احکامی اجرا اولنور یعنی

١ بنده‌ام . بنده‌ئی . بنده‌است
بنده‌ایم . بنده‌اید . بنده‌اند

٢ عدوام . عدوئی . عدواست
عدوایم . عدواید . عدواند
بیوفایم . بیوفایی . بیوفااست
بیوفاایم . بیوفااید . بیوفااند
بیوفاییم . بیوفایید . بیوفایند

صورتنده الف ویا ایله ادا اولنورلر.

اشبو ضمائر نسبیه ضمائر شخصیه‌یه دخی التحاق ایدرلر که

منم . توئی . اوست
مائیم . شمائید . ایشانند

صورتنده تحریر وتلفظ اولنورلر.

٤١ ــ **فائده** : اشبو ضمائر اضیافیه‌دن (است) حرفی آخرنده حرف املا اولان کلمه‌لره التحاق ایدنجه همزه‌سی حذف اولنور وضرورت حالده بو همزه یرینه عودت ایدر.

اینجااست ــ یرینه ــ اینجاست . اینجایست
دلجواست ــ « ــ دلجوست . دلجویست
قاضی‌است ــ « ــ قاضیست .
تقوی‌است ــ « ــ تقواست . . . . . کبی .

بعض اثرلرده است ضمیرینك لاحق اولدیغی کلمه‌نك آخرنده‌های رسمیه‌نك غیری حرفلر وارایسه بونك همزه‌سی حذف اولنور صورتنده برقید کورولور وممالك عثمانیه‌ده طبع اولنان فارسی کتابلرده بو خصوص مشاهده اولنور یعنی [مرداست . دلبراست] یرینه همزه‌سز اوله‌رق [مردست . دلبرست] یازیلیورسه‌ده آثار مقبولهٔ ایرانیه‌ده بوهمزه بالاده مذکور احوالدن بشقه هیچ بریرده حذف اولندیغی یوقدر شوقدرکه بزم حذف ایلدیکمز احوالده یالکز تلفظدن ساقط اولور یعنی [مرداست] یازیلورده همزه یوق کبی [مردست] اوقنور وآخرنده های رسمیه اولان کلمه‌لره التحاقنده همزه هم لفظده هم کتابتده اثبات اولنور [بنده‌است . خانه است] کبی بوحالده بونك حقنده اولان قاعده‌نك طوغروسی شو :

[است ضمیرینك لاحق اولدیغی کلمه‌نك آخرنده حرف املا وار ایسه استك همزه‌سی حذف اولنور ویاخود یای محذوف ایله مبادله اولنور وکلمه‌نك آخری بونلردن بشقه هرنه اولورسه اولسون حذف ایدلمز شوقدرکه تلفظدن اسقاط اولنور و آخرنده های رسمیه اولانلرده هم تلفظده هم کتابتده اثبات ایدیلور] صورتنده اولمق لازمکلور.

اوچنجی باب
{ مبهمات }

٤٢ — لسان فارسیده مبهم: [آن لفظ است که باقرینهٔ اشارت ویا بدلالت مابعدش بمعنیٔ دال باشد] صورتیله تعریف اولنورکه [اشارت

قرینه‌سیله ویاخود الت طرفنك دلالتیله برمعنایه دال اولان کلمه] دیمکدر.

مبهمات فارسیه [اسم اشارت] و[اسم موصول] دن عبارت اولمقله بروجه آتی تعریف اولندیلر.

اسم اشارتلر

٤٣ — لسان فارسیده اسم اشارت : [ان لفظ است که باخود بدیکری اشارت کرده باشد] صورتیله تعریف اولنوب [کندیسیله بردیکر شیئه اشارت اولنان کلمه] دیمکدر.

لسان فارسیده اسم اشارتلر اساساً [این . آن] لفظلری اولوب :

این = ترکجه‌ده ـ بو . شو :

آن = » ـ او .

اسم اشارتلرینه مقابل اولوب بونلر ذی‌روحه وغیریسنه اشارت ایتدکلرینه کوره الف نون وها ایله جمعلنه‌رك

اینان . اینها = بونلر

آنان . آنها = انلر

شکلنه کیررلرکه بوحالده فارسی اسم اشارتلری.

این = بو . شو

آن = او

اینان . اینها = بونلر . شونلر

آنان . آنها = آنلر

صورتلرندن عبارت اولوب انجق کبی معناسنه اولان [چون] ایله ترکب ایدوب تخفیف اولنه‌رق :

چنین = بونك كبی . بویله . شویله

چنان = آنك كبی . اویله

صورتنده وبركره دها تركب ایدەرك

اینچنین = بویله‌جه . شویله‌جه

آنچنین = اویله‌جه

صورتنده صفت وحاله اشارت ایچون اولان اسم اشارتلرده ظاهراولور.

٤٤ — فائده : [شب . سال . روز] كلمه‌لرینه مخصوص اولمق اوزره اسم اشارت همزه‌نك كسریله (اِم) اولوب بونلرده

امشب = بوكیجه

امسال = بوسنه

امروز = بوكون . دینور.

اسم موصول

٤٥ — لسان فارسیده اسم موصوللر ذوی‌العقول ایچون مفردده [آنكه] جمعده [آنانكه] ایله ذوی‌العقولك غیریده مفردده [آنچه] جمعده [آنهاكه] لفظلریدر.

ذوی‌العقولده	انكه	=	اول كه
	انانكه	=	انلركه
ذوی‌العقولك غیریده	انچه	=	اول كه
	انهاكه	=	انلركه

دردنجی باب

{ کنایات }

٤٦ -- لسان فارسیده کنایه : [اسم تجرید . کلمات استفهامیه]دن عبارت ایکی نوع اولوب بروجه آتی بیان اولنورلر:

اسم تجریدلر

٤٧ — فارسینك اسم تجریدلری [خود . خویش . خویشتن] کلمه‌لرندن عبارت [کندی] معناسنی افاده‌ایدرلر وضمائر اضافیه آلیرلر.

خودم	خویشم	خویشتنم
خودت	خویشت	خویشتنت
خودش	خویشش	خویشتنش
خودیم	خویشیم	خویشتنیم
خودید	خویشید	خویشتنید
خودند	خویشند	خویشتنند

کلمات استفهامیه

٤٨ — فارسینك کلمات استفهامیه‌سی [کِه . چِه . کَیْ . کجا . چند . چون . کُدام] الفاظندن عبارتدرکه بونلردن :

ک — ترکجه‌نك [کیم] سوزی کبی ذوی‌العقولدن استفهام ایدر برسوزدر.

که آمد = کیم کلدی

که‌رفت = کیم کیتدی . . . کبی .

چه — ترکجه‌نك [نه] سی کبی ذوی العقولك غیریسندن استفهام ایدر برسوزدر.

چه‌شد = نه‌اولدی

چه‌میکویی = نه‌سویلرسك

فائده : اشبو که ایله چه‌یه ضمائر نسبیه داخل اولور فقط (است)ك همزه‌سیله بونلرك اخرلرنده‌کی هالر حذف اولنوب یرلرینه بر یای ساکنه کله‌رك متصل یازیلیر.

کام چه‌ام

کئی چه‌ئی

کیست چیست

کایم چه‌ایم

کاید چه‌اید

کاند چه‌اند . . . کبی.

کی — زمان استفهام ایچون اولوب [نه وقت . نه زمان] معناسنی ویرر برسوزدر.

کی میباشد = نه‌وقت اولمش

کی خواهی رفت = نه زمان کیده‌جکسك . . . کبی.

کجا — مکاندن استفهام ایچون اولوب [نره] معناسنی افاده ایدر برسوزدر.

کجا خواهد رفت = نره‌یه کیده‌جك

کجا بودی = نره‌ده ایدك . . . کبی.

چند — مقدار عدددن استفهام ایچون اولوب [قاچ] معناسنده بر سوزدر .

چند فرزند داری = قاچ اوغلك وار
چند زر خواهی = قاچ التون ایسترسك

کبی اولوب اشبو کلمه [چندان] اولنجه [آن] ایله [چند]دن مرکب اولدیغندن [او قدر] و [چندین] صورتنده اولنجه [چند] ایله [این]دن مرکب اولدیغندن [بو قدر] معناسنه کلیرلر .

چندان لافزن مباش = اوقدر کوەزه اولمه
چندین دروغ مزن = بوقدریالان آتمه . . . کبی .

چونه — ضمهٔ ممدوده اوقونمسیله [نصل] معناسنی افاده ایدر بر سوزدر .

حالش چون است = حالی نصلدر . . . کبی

کدام — ترکجەده [هانکی] معناسنه کلیر ذی روح ایله غیریسنی استفهامده مستعملدر .

گدام مرد آمد = هانکی ادم کلدی
گدام غلطترا تصحیح میکنم = هانکی غلطکی تصحیح ایدەیم . . کبی .

بشنجی باب

{اسم معنی}

٤٩ — بورایه قدر ذکر اولنان اسملر اسم عین اولوب حدته اسم اولانلرده اسم معنی درکه انلرده مصدرلردن عبارتدر .

مصدرلر

٥٠ ـــ لسان فارسیده مصدر : [ان کلمه است که از ذات وزمان بری باشد و بمعنیٔ حدث دلالت کند] صورتیله تعریف اولنوب [ذات وزماندن بری اوله‌رق حدث معناسنی مشعر اولان کلمه] دیمکدر .

فارسی مصدرلری لفظده [دن . تن] ایله منتهی اولان ومعناسنده حدث بولنان کلمه‌لردرکه بو [دن. تن] ه [ادات مصدر] ودن ایله منتهی اولانلره [مصدر دالی] وتن ایله نهایت بولانلره [مصدر تائی] دینور.

٥١ ـــ مصدر دالیلرده ادات مصدردن اول [ی . ا. ر. ن . و] حرفلرندن یعنی [یارنو] ترکیبنده بولنان بش حرفدن بری بولنورکه اشبو بش حرفه کوره :

١ ـ مصدر دالیٔ یائی
٢ ـ « « الفی
٣ ـ « « رائی
٤ ـ « « نونی
٥ ـ « « واوی

اسملریله تفریق اولنورلر

١ ـ دیدن = کورمك
٢ ـ افتادن = دوشمك
٣ ـ کردن = ایله‌مك
٤ ـ راندن = سورمك
٥ ـ بودن = اولمق ... کبی .

٥٢ — مصدر تائیلرده ادات مصدردن اول [خ . س . ش . ف] حرفلرندن یعنی [حسشف] ترکیبنده بولنان درت حرفدن بری بولنورکه بو درت حرفه کوره :

١ ـ مصدر تائی خائی
٢ ـ « « سینی
٣ ـ « « شینی
٤ ـ « « فائی

اسملریله تفریق اولنورلر .

١ ـ ریختن = دوکمك
٢ ـ بستن = باغلامق
٣ ـ داشتن = طوتمق
٤ ـ یافتن = بولمق . . . کبی .

٥٣ — فارسی مصدرلرینك اشبو طقوز حالنه قیاسی دینوب ادات مصدردن اول مذکور طقوز حرفدن بشقه بر حرف بولنورسه انلرەده [شاذ] تسمیه اولنور .

آمدن = کلمك
نمزدن = صوصمق
زدن = اورمق
شدن = اولمق . . . کبی .

٥٤ — فارسی مصدرلرندن مشتق اولوب بوندن صوکره بیان اولنەجق فعللردن بعض مضارعلر قیاسه مخالف اولدقلری یعنی غیر قیاسی بولندقلری کبی اساساً مضارعلرك احوالی بر مقدار قاریشق

اولدیغندن بونلری کوسترمك و مصدرلرك معنالرینی بیلدیرمك اوزره بورایه‌درخاطر ایدیله‌بیلن‌مصدرلری ویانی‌باشلرینه‌معنالریله مضارعلرینی تحریر ایلدك وسهولت اولمق ایچون شاذ اولان مصدرلرله غیر قیاسی اولان مضارعلرك اطرافنه برر قوس چوردك :

مصدر	معناسی	مضارعی
آراستن	بزه‌مك	(آراید)
آرامیدن	دکلنمك	آرامد
آزردن	اینجتمك	آزرد
آزمودن	تجربه ایتمك	آزماید
آسودن	راحت ایتمك	آساید
آشامیدن	ایچمك	آشامد
آشفتن	پریشان اولمق	(آشوبد)
آغالیدن	قاندرمق	آغالد
افتادن	دوشمك ودوشرمك	افتد [*]
افروختن	شعله‌لندرمك	افروزد
آفریدن	یاراتمق	آفرد
افزودن	آرتمق و آرترمق	افزاید
افسردن	طوكمق	افسرد [*]
افشاندن	صاچمق	افشاند [*]
افشردن	صیقمق	افشرد [*]
افکندن	دوشمك ودوشورمك	افکند [*]

[*] اشبو اشارتی حاوی‌اولان مصدرلرك همزه‌لرینك حذفی‌ده جائزدر [فتادن فتد] دخی دینور.

مضارعی	معناسی	مصدر
آگاهد	خبردار اولمق	آگاهیدن
	آلیشمق	آلفتن
آلاید	بولاشمق و بولاشدرمق	آلودن
آماسد	شیشمك	آماسیدن
(آید)	كلمك	(آمدن)
آمیزد	قارشدرمق	آمیختن
آمرزد	رحمت ایتمك	آمرزیدن
آموزد	اوكرنمك و اوكرتمك	آموختن
انبازد	اولچمك	انبازیدن
انجامد	نهایت بولمق	انجامیدن
اندازد	آتمق (رمی)	انداختن
اندوزد	دیكمك	اندوختن
انداید	صیوامق	اندودن
اندیشد	دوشونمك	اندیشیدن
آورد	كتورمك	آوردن
»	»	آوریدن
آویزد	آصمق	آویختن

ب

بازد	اویون اوینامق	باختن
باراند	یاغدرمق	بارانیدن

مصدر	معناسی	مضارعی
باریدن	یاغمق	بارد
بازیدن	اوینامق	بازد
باشیدن	اولمق	باشد
بافتن	طوقومق	(بافد)
بالیدن	بوی آتمق	بالد
باوریدن	اینانمق	باورد
باییدن	تملکشمك	باید
بایستن	کرکمك	باید
برازیدن	یاراشمق	برازد
بُردن	ایلتمك	بَرد
برداشتن	قالدرمق	بردارد
بُریدن	کسمك	بُرّد
بستن	باغلامق	(بندد)
بندیدن	«	«
بودن	اولمق	(بُوَد)
بوسیدن	اوپمك	بوسد
بوییدن	قوقلامق قوقمق	بوید
بیختن	الهمك	بیزد

§

مصدر	معناسی	مضارعی
پاشیدن	صاچمق	پاشد
پالودن	سوزمك	پالاید
پاییدن	تمللشمك	پاید
پختن	پیشمك پیشرمك	پزد
پذیرفتن	قبول ایتمك	(پذیرد)
پرانیدن	اوچورمق	پراند
پرداختن	(معناسی چوقدر لغته باقمه‌لی)	پردازد
پرستیدن	طاپمق	پرستد
پرسیدن	سؤال ایتمك	پرسد
پروردن	بسله‌مك	پرورد
پرهیزیدن	صاقنمق	پرهیزد
پریدن	اوچمق	پرد
پژمردن	صولمق	پژمرد
پژولیدن	قاندرمق	پژولد
پسندیدن	بکنمك	پسندد
پناهیدن	صیغنمق	پناهد
پنداشتن	صانمق (ظن)	پندارد
پوسیدن	چورومك	پوسد
پوشیدن	اورتمك	پوشد

مصدر	معناسی	مضارعی
پیچیدن	صارمق	پیچد
پیمودن	اولچمك	پیماید
پیوستن	اولاشمق	(پیوستد)

§

مصدر	معناسی	مضارعی
تابیدن	بوكمك	تابد
تاختن	چاتمق	تازد
تازیدن	سكرتمك	تازد
تافتن	بوكمك	تابد
تراشیدن	یونمق	تراشد
تراویدن	صیزمق	تراود
ترسانیدن	قورقتمق	ترساند
ترسیدن	قورقمق	ترسد
تُرشیدن	اكشیمك	تُرشد
تركیدن	چاتلامق	تركد
تفسیدن	طوداقیارلمق	تفسد
تفیدن	ایصنمق	تفد
تكیدن	سكرتمك	تكد
(تمزدن)	صوصمق	(تمزند)
تنیدن	طوقومق	تند
تیزیدن	كسكین ایتمك	تیزد

§

مصدر	معناسی	مضارعی
جُستن	ارامق	(جوید)
جَستن	صچرامق	(جهد)
جنبانیدن	قملداتمق	جنباند
جنبیدن	قملدامق	جنبد
جوشیدن	جوشمق	جوشد
جهیدن	صچرامق	جهد
	§	
چاپیدن	اوشومك	چاپد
چرانیدن	اوتلاتمق	چراند
چریدن	اوتلامق	چرد
چسپانیدن	بارشدرمق	چسپاند
چسپیدن	بارشمق	چسپد
چشانیدن	طاتدرمق	چشاند
چشیدن	طاتمق	چشد
چکانیدن	طاملاتمق	چکاند
چکیدن	طاملامق	چکد
چمیدن	صالنمق	چمد
چیدن	دیرمك و دوشرمك	(چیند)
	§	
خاریدن	قاشیمق	خارد

مصدر	معناسی	مضارعی
خایدن	چیگنه‌مك	خاید
خراشیدن	طرمالامق	خراشد
خَراشانیدن	طرمالاتمق	خراشاند
خَرامیدن	صاللانمق	خرامد
خَرامانیدن	صاللاندرمق	خراماند
خَروشیدن	چیغرمق	خروشد
خریدن	صاتون آلمق	خرد
خُفتن	اویومق یاتمق	(خسبد)
خَمیدن	اکلمك بوکلمك	خمد
خندانیدن	کولدرمك	خنداند
خندیدن	کولمك	خندد
خوابیدن	اویومق «مطلقا»	خوابد
خواستن	ایسته‌مك	(خواهد)
خواندن	اوقومق	خواند
خیزیدن	قالقمق	خیزد
خیسیدن	ایصلانمق	خیسد

§

دادن	ویرمك	(دهد)
داشتن	طوتمق	دارد

مصدر	معناسی	مضارعی
دامیدن	صاورمق	دامد
دانستن	بیلمك	داند
درخشیدن	پارلامق	درخشد
درویدن	بیچمك	درود
دریافتن	آكلامق	دریابد
دریدن	ییرتمق	درد
دزدیدن	چالمق (سرقت)	دزدد
دمیدن	اوفورمك ظاهر اولمق	دمد
دوختن	دیكمك (دیكش)	دوزد
دوشیدن	صاغمق	دوشد
دویدن	قوشمق	دود
دیدن	كورمك	(بیند)

ر

راندن	سورمك	راند
ربودن	قاپمق	رباید
رسانیدن	ایرشدرمك	رساند
رسیدن	ایرشمك	رسد
رستن	قورتامق	(رهد)
رشتن	اكرمك	رشد

مصدر	معناسی	مضارعی
رفتن	کیتمك	(رود)
رمیدن	اورکمك	رمد
رنجانیدن	اینجتمك	رنجاند
رنجیدن	اینجنمك	رنجد
روییدن	یردن بیتمك	روید
رهیدن	قورتلمق	رهد
ریختن	دوکمك	ریزد

§

زادن	طوغمق طوغرمق	(زاید)
زاییدن	طوغرمق	زاید
(زدن)	اورمق	(زند)
زدودن	سیلمك	زداید
زندیدن	اولومق	زندد
زیبیدن	یاراشمق	زیبد
زیستن	دیرلمك	زید

§

ساختن	دوزمك	سازد
سازیدن	«	«
ساییدن	سورومك	ساید
ستادن	آلمق	ستد
ستودن	اوکمك (مدح)	ستاید

مضارعی	معناسی	مصدر
ستوهد	اوصانمق	ستوهیدن
(سپارد)	اصمارلامق	سپردن
سراید	ایرلامق	سراییدن
سرفد	اوكسورمك	سرفیدن
(سرشتد)	یوغورمق	سرشتن
سگالد	تفكر ایتمك	سگالیدن
سوزد	یانمق	سوختن

§

مضارعی	معناسی	مصدر
شاید	یارامق	شایستن
(شود)	اولمق	(شدن)
شرمد	اوتانمق	شرمیدن
(شوید)	ییقامق	شستن
(شكند)	قیرمق	شكستن
شناسد	طانیمق	شناسیدن
شمرد	صایمق	شمردن
(شناسد)	اكلامق اكلاتمق	شناختن
شتابد	عجله ایتمك	شتافتن
شورد	دلیرمك	شوریدن
شوید	ییقامق	شوییدن

§

مضارعی	معناسی	مصدر
طپد	چارپمق	طپیدن
طرازد	تنظیم ایتمك	طرازیدن
طرکد	چاتلامق	طرکیدن
طلبد	ایسته‌مك	طلبیدن
	§	
غرد	خایقرمق	غریدن
غلطاند	یووارلاندرمق	غلطانیدن
غلطد	یووارلامق	غلطیدن
غناید	مزغانمق	غُنودن
	§	
فرستد	کوندرمك	فرستادن
فرساید	اسکیمك	فرسودن
فرماید	بیورمق	فرمودن
(فروشد)	صاتمق	فروختن
فریبد	قاپیلمق	فریفتن
فهمد	اکلامق	فهمیدن
	§	
(کارد)	اکسلمك	کاستن
(کاهد)	اکمك	کاشتن
کدازد	ایرمك	کداختن
کذرد	کچمك	گذشتن

مصدر	معناسی	مضارعی
گردانیدن	دوندرمك	گرداند
کردن	ایله‌مك	(کند)
گردیدن	دونمك	گردد
گریختن	قاچمق	گریزد
گزیدن	سچمك	(گزیند)
گزیدن	ایصرمق	گزد
گستردن	دوشه‌مك	گسترد
کشادن	آچمق	(کشاید)
کشانیدن	چکدرمك	کشاند
گشتن	دونمك	(گردد)
کُشتن	اولمك	کشد
کشیدن	چکمك	کشد
گفتن	سویله‌مك	(گوید)
کماشتن	صانمق	گمارد
کندن	قوپارمق قازمق	کند
گنجیدن	صیغمق	گنجد
گوشیدن	دكله‌مك	گوشد
کوشیدن	چالشمق	کوشد

§

لافیدن	اوگونمك	لافد

مصدر	معناسی	مضارعی
لاییدن	یالوارمق	لاید
لرزیدن	دترەمك	لرزد
لغزیدن	سورچمك	لغزد
لنگانیدن	آقساتمق	لنگاند
لنگیدن	اقسامق	لنگد
لیسیدن	یالامق	لیسد
§		
مالیدن	سورمك	مالد
ماندن	قالمق	ماند
مردن	اولمك اولدرمك	مرد
مکیدن	اممك	مکد
§		
نازیدن	نازلانمق	نازد
نالیدن	ایکلەمك	نالد
نشستن	اوتورمق	(نشیند)
نگاریدن	نقش ایتمك	نگارد
نکریدن	باقمق	نکرد
نواختن	اوقشامق	نوازد
نوازیدن	«	«
نوشانیدن	ایچرمك	نوشاند
نوشتن	یازمق	(نویسد)

مصدر	معناسی	مضارعی
نوشیدن	ایچمك	نوشد
نویدن	امزغانمق	نود
نهانیدن	کیزلەمك	نهاند

§

ورزیدن	عادت ایتمك	ورزد
وزیدن	اسمك	وزد
وژانیدن	حاللاشمق	وژاند

٥٥ — فارسی مصدرلرنده [متعدی. لازم]. [معلوم. مجهول]. [مثبت. منفی] احوالی واردرکه بروجه‌آتی تعریف اولندیلر

متعدی و لازم

٥٦ — لسان فارسیده متعدی[آن است که فعل فاعل بمفعولش تجاوز کند] صورتیله تعریف اولنوب [فاعلك فعلی مفعول‌به‌ه تجاوز ایدن] دیمکدر فارسینك متعدیلری اصلی وقیاسی اوله‌رق ایکی نوعدر

متعدی اصلیلر — اصلنده متعدی معناسنی جامع اولانلردر

کشیدن = چکمك

انگیختن = قوپارمق قازمق . . کبی.

متعدی قیاسیلر — اصلنده‌لازم‌اولان مصدر دالیٔ یائیلرده یا ایله ادات‌مصدری (آنیدن) صورتنه تحویل ایله ومصدر تائیلرك بعضلرنده فعل مضارعنك اخرینه مذکور (آنیدن)ی علاوه ایله اولوب

١ { خندیدن — دن — خندانیدن
کشیدن — « — کشانیدن }
٢ — گذر — « — گذرانیدن

کبی اولوب انجق بوده قاعدهٔ عمومیه دکلدر چونکه فارسی مصدرلرینك بعضلری هم لازم هم متعدی اولدیغندن بویله تعدیه یه لزوم یوقدر وذاتاً بونلر بالاده‌کی ماده‌ده مذکور معنالرندن منفهم اولدیغندن دها زیاده تفصیلات اعطاسنه حاجت قالمامشدر .

مثبت ومنفی

٥٧ — فارسی مصدرلرینی منفی قیلمق ایچون اوللرینه بر (نون نافیه) کتیرمك کافیدر

کردن = ایتمك . نکردن = ایتمه‌مك
یافتن = بولمق . نیافتن = بولمامق ... کبی .

معلوم و مجهول

٥٨ — بالاده مذکور مصدرلرك جمله‌سی معلوم اولوب بونلری مجهول قیلمق ایچون [شدن] مصدریله ترکیب ایتمك لازمدرکه بو خصوص زیرده‌کی فعل مقاله‌سنك افعال مرکبه فصلنده بیان اولنه‌جقدر.

٥٩ — لسان فارسیده [اسم مصدر] و [حاصل مصدر]لر دخی کلمات مهمه‌دن اولدقلری جهتله بروجه‌آتی تعریف اولندیلر

اسم مصدرلر

٦٠ — لسان فارسیده اسم مصدر: [ان لفظ است که بمعنیٔ مصدر اسم باشد] صورتیله افاده اولنوب [معنای مصدره اسم اولان لفظ] دیمکدر. فارسیده اسم مصدرلر درت وجهله یاپیلور

برنجیسی . - صفتلرك و بعض اسملرك اخرلرینه یاء مصدریه علاوه‌سیله اولانلردر

نیك - دن - نیکی = ایلك ، } ۱
بد - « - بدی = کوتولك }
شاد - « - شادی = سونمك } ۲
مرد - « - مردی = انسانلق }

کبی اولوب آنجق اخرنده های رسمیه اولان کلمه‌لره بو یاء مصدریه التحاق ایدنجه اول های رسمیه کاف فارسی‌یه قلب اولنور

بنده - دن - بنده‌گی
دیوانه - « - دیوانگی
فرزانه - « - فرزانگی ... کبی.

ایکنجیسی - مصدر معناسنه کلن امر حاضرلردر

آرام . خرام . دشنام
آزار . رفتار . زار
بلز . ناز . نیاز
خراش . خروش ... کبی.

اوچنجیسی - مضارعه مقارن اوله‌رق وارد اولان ماضیلردر

خواهد آمد - ده‌کی - آمد
باید رفت - « - رفت
تواند گرفت - « - گرفت
شاید یافت - « - یافت

فعل ماضیلری کبی.

درونجیسی - ماضیله امر حاضردن ترکب ایدندر
جستجو . گفتگو . ششتشو . رفتروب . کبی .

حاصل مصدرلر

٦١ -- فارسینك حاصل مصدرلری امر حاضرلرینك اخری ساکن اولانلرینی مکسور قیلوب برشین کتورمك ومتحرك اولانلرینه بر [یش] علاوه ایلمکله اولور

آموز -دن- آموزش
آمیز - « - آمیزش
بوس - « - بوسش
پوش - « - پوشش
جوش - « - جوشش
خواه - « - خواهش
دان - « - دانش
رنج - « - رنجش
سپار - « - سپارش
سوز - « - سوزش
شور - « - شورش
گرد - « - گردش
نال - « - نالش
ورز - « - ورزش

— ایله —

آرا ـدن ـ آرایش

آزما ـ « ـ آزمایش

آسا ـ « ـ آسایش

افزا ـ « ـ افزایش

بخشا ـ « ـ بخشایش

ستا ـ « ـ ستایش

فرما ـ « ـ فرمایش

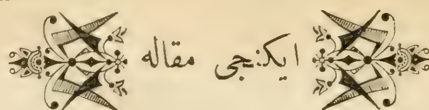
کشا ـ « ـ کشایش

نما ـ « ـ نمایش .. کبی.

٦٢ — بورایه قدر ذکر اولنان مصدرلرك همان جمله‌سی بسیط اولوب مجهولده بیان اولندیغی وجهله بعض کره مرکب مصدرلر دخی اولورکه بونلرك مصدرلق حالیله تعریفه سزا بر حاللری اولمیوب فعله متعلق خصوصاتده لازم اولدقلرندن بوراده یالکز بسیط اولان مصدر یازلمشدر.

[بازی کردن] و[فروخوردن] کبی مصادر مرکبه‌نك احوالی‌ده فعل مقاله‌سنده کوروله‌جکندن بو بحثه ختام ویرلدی.

ایکنجی مقاله

فعللر

٦٣ — لسان فارسیده فعل : [ان کلمه است که بذاتی منسوب وبزمانی مقارن‌شود] صورتیله تعریف اولنورکه [برذاته نسبتله برزمانه مقارن اولان کلمه] دیمکدر

رفت = کیتدی
بود = اولدی
گوید = سویلر
باشد = اولور
رو = کیت
گو = سویله . . کبی.

فارسی فعللری ذوات افعال وفروع افعال نامل‌ریله ایکی نوع اولدقلرندن بومقاله آنلری تعریف ایتمك اوزره ایکی باب اوزرینه تدوین اولندی.

باب اول

{ذات فعل}

٦٤ — بالاده تعریف اولندیغی وجهله هم ذاته هم زمانه دلالت ایدن فعللر ذات فعل اولوب بونلر مصدرلردن مشتق ایسه‌لرده یالکز ادوات ایله اولان اشتقاق کیفیتی یعنی افعال بسیطه تشکیلی معلوم

فعللره مخصوص اولوب مجهوللر دیکر کلمه ایله ترکب ایده‌رك افعال مرکبه طرزنده یاپیلدقلرندن و بونلردن بشقه مرکب فعللر دخی بولندیغندن بو باب بری [افعال بسیطه] دیکری [افعال مرکبه] یه مخصوص اولمق اوزره ایکی فصل اوزرینه ترتیب اولندی.

{ فصل اول }

افعال بسیطه

۶۵ — فارسینك افعال بسیطه‌سی [ماضی . مضارع . التزامی . حال . امر . نهی] صیغه‌لرندن عبارتدر وبونلر هپ مصدردن مشتق اولورلر .

فارسی مصدرلرینك منفیلری کلمه‌نك اولنه کلن نون نافیه ایله مثبتدن فرق اولندیغی وکیفیت اشتقاق اکثریا اخرده جریان ایلدیکی جهتله اشتقاق خصوصنده مثبت ایله منفیده اختلاف اولمدیغندن بوراده بیان اولنه‌جق قواعد هر ایکیسنه‌ده شامل اولور .

برده فارسینك هر مصدرندن فعل مضارعلر قاعده‌یه موافق کلیوب بعضلری غیر قیاسی اوله‌رق مسموع اولدیغندن وقواعد ایسه قیاسیلره نظراً تأسیس ایدلدیکندن مضارع اشتقاقنده کثرته اتباع ایله قاعده وضع ایدلمش و شاذ اولانلر بالاده‌کی مصدر تفصیلاتنده بیان اولندیغی وجهله قوسین اراسنده کوسترلمشدر .

ایشته شو اساسلره بناءً افعال بسیطه اشتقاقی وتصریفاتی بروجه آتی بیان اولنور .

فعل ماضی

٦٦ — لسان فارسیده فعل ماضی [شهودی ونقلی] اولمق اوزره ایکی نوعدر .

ماضیٔ شهودی

٦٧ — لسان فارسیده ماضیٔ شهودی : [آن فعل است که متکلم دیده را بازگوید] صورتیله تعریف اولنوب [متکلمك کورمش اولدیغنی سویلدیکی فعل] دیمکدر .

صورت اشتقاقی : ادات مصدرك نونی حذف ایتدکده بر ماده قالیر که او ماده ماضینك مفرد غائبی اولوب بونك آخرینه ضمائر نسبیه علاوه سیله‌ده دیگر صیغه‌لری حاصل اولور . مثلا : چالشمق معناسنه اولان [کوشیدن] مصدرندن نون حذف اولندقده قالان [کوشید] ماده‌سی ماضینك مفرد غائبی وکذا بولمق معناسنه اولان [یافتن] مصدرندن نون قالقنجه قالان [یافت] ماده‌سی ماضینك مفرد غائبی اولوب بونلره ضمائر نسبیه علاوه اولندقده :

مفرد متکلم	کوشیدم .	یافتم
« مخاطب	کوشیدی .	یافتی
« غائب	کوشید .	یافت
جمع متکلم	کوشیدیم .	یافتیم
« مخاطب	کوشیدید .	یافتید
« غائب	کوشیدند .	یافتند

صورتلرنده معلومنك امثلهٔ مطرده‌سی حاصل اولورکه مجهوللرنده

نون نافیه ایله اولور كه معنالریله برابر آتیده هم مثبت هم منفیلری یازلدی .

مثبت

کوشیدم – چالشدم . یافتم – بولدم
کوشیدی – چالشدك . یافتی – بولدك
کوشید – چالشدی . یافت – بولدی
کوشیدیم – چالشدق . یافتیم – بولدق
کوشیدید – چالشدکز . یافتید – بولدکز
کوشیدند – چالشدیلر . یافتند – بولدیلر

منفی

نکوشیدم – چالشمدم . نیافتم – بولمدم
نکوشیدی – چالشمدك . نیافتی – بولمدك
نکوشید – چالشمدی . نیافت – بولمدی
نکوشیدیم – چالشمدق . نیافتیم – بولمدق
نکوشیدید – چالشمدکز . نیافتید – بولمدکز
نکوشیدند – چالشمدیلر . نیافتند – بولمدیلر

٦٨ – **ماضئ نقلی** : لسان فارسیده ماضئ نقلی : [ان فعل است كه متكلم شنیده‌را باز میگوید] صورتیله تعریف اولنوب [متكلمك ایشتمش اولدیغنی سویلدیكی فعل] دیمكدر .

صورت اشتقاقی : ماضئ شهودی مفرد غائبنك اخرینی مفتوح قیلوب بر های رسمیه گتیردكده بونك مفرد غائبی اولور وبوكا ضمائر نسبیه علاوه‌سیله دیكر صیغه‌لری حاصل اولوب امثلهٔ مطرده‌سی ظهور

ایدر . یعنی اولا [کوشید]دن [کوشیده] یاپوب بعده ضمائر نسبیه علاوه ایتملیدر .

مثبت

کوشیده‌ام - چالشمشم . یافته‌ام - بولمشم
کوشیده‌ئی - چالشمشسك . یافته‌ئی - بولمشسك
کوشیده - چالشمش . یافته - بولمش
کوشیده‌ایم - چالشمشز . یافته‌ایم - بولمشز
کوشیده‌اید - چالشمشسکز . یافته‌اید - بولمشسکز
کوشیده‌اند - چالشمشلردر . یافته‌اند - بولمشلردر

منفی

نکوشیده‌ام - چالشمامشم . نیافته‌ام - بولمامشم
نکوشیده‌ئی - چالشمامشسك . نیافته‌ئی - بولمامشسك
نکوشیده - چالشمامش . نیافته - بولمامش
نکوشیده‌ایم - چالشمامشز . نیافته‌ایم - بولمامشز
نکوشیده‌اید - چالشمامشسکز . نیافته‌اید - بولمامشسکز
نکوشیده‌اند - چالشمامشلر . نیافته‌اند - بولمامشلر

فعل مضارع

٦٩ — لسان فارسیده فعل مضارع : [ان فعل است که بدلالت زمانی درحال واستقبال مشترك باشد] صورتیله تعریف اولنوب [زمان حال ایله استقباله مشترکاً دلالت ایدن فعل] دیمکدر .

صورت اشتقاقی : مصدردن ادات مصدر قالدیرلدقدن صوکره باقی

قالان ماده‌نك آخر حرفی یا و الف و سین قالیرسه انلر حذف را ونون قالیرسه بونلر ابقا واو قالیرسه (آی) ه خا قالیرسه زا حرفنه شین قالیرسه رایه فا قالیرسه بایه قلب اولندقده مضارعك اساسی حاصل اولوب بو اساس مضارعك اخری مفتوح قیلنوب بر دال ساکنه علاوه اولندقده مضارعك مفرد غائبی اولور واساس مضارعه ضمائر نسبیه علاوه اولندقده دیکر صیغه‌لری حاصل اولور . یعنی :

١	کوشیدن	ـ مصدرندن	بروجه‌تعریف	حذف	ایله	ـ کوش
	نهادن	ـ	»	»	»	ـ نه
	دانستن	ـ	»	»	»	ـ دان
٢	آوردن	ـ	»	»	ابقا ایله	ـ آور
	خواندن	ـ	»	»	»	ـ خوان
٣ ـ	نمودن	ـ	»	»	آیه قلب ایله	ـ نمای
٤ ـ	آموختن	ـ	»	»	زایه « «	ـ آموز
٥ ـ	داشتن	ـ	»	»	رایه « «	ـ دار
٦ ـ	یافتن	ـ	»	»	بایه « «	ـ یاب

صورتنده اصل مضارع اوله‌رق حاصل اولان [کوش. نه. دان. آور. خوان. نمای. آموز. دار. یاب] کلمه‌لرینك اخرلری مفتوح قیلنوب بر دال ساکنه کتیرلدکده مفرد غائبی وضمائر نسبیه ایله دیکر صیغه‌لری حاصل اولور نته‌کیم :

مثبت

کوشم ـ چالیشرم	کوشیم ـ چالیشرز
کوشی ـ چالیشرسك	کوشید ـ چالیشرسکز
کوشد ـ چالیشر	کوشند ـ چالیشرلر

منفی

نکوشم ـ چالشمام　　نکوشیم ـ چالشمایز
نکوشی ـ چالشمازسك　　نکوشید ـ چالشمازسکز
نکوشد ـ چالشماز　　نکوشند ـ چالشمازلر

نهم . دانم . آورم . خوانم . نمایم . آموزم . دارم . یابم
نهی . دانی . آوری . خوانی . نمایی . آموزی . داری . یابی
نهد . داند . آورد . خواند . نماید . آموزد . دارد . یابد
نهیم . دانیم . آوریم . خوانیم . نماییم . آموزیم . داریم . یابیم
نهید . دانید . آورید . خوانید . نمایید . آموزید . دارید . یابید
نهند . دانند . آورند . خوانند . نمایند . آموزند . دارند . یابند

صورتلرنده کیفیت مفصلاً کوسترلمشدر . وبونلرك منفی صورتلری ده:
ننهم . ندانم . نیاورم . نخوانم . نمایم . نیاموزم . ندارم . نیابم
ننهی . ندانی . نیاوری . نخوانی . نمایی . نیاموزی . نداری . نیابی
ننهد . نداند . نیاورد . نخواند . نماید . نیاموزد . ندارد . نیابد
ننهیم . ندانیم . نیاوریم . نخوانیم . نماییم . نیاموزیم . نداریم . نیابیم
ننهید . ندانید . نیاورید . نخوانید . نمایید . نیاموزید . ندارید . نیابید
ننهند . ندانند . نیاورند . نخوانند . نمایند . نیاموزند . ندارند . نیابند
صورتلرندن عبارتدر .

فعل التزامی

۷۰ ـــ لسان فارسیده فعل التزامی فعل مضارعك عینی اولوب سوز آراسنده قرینه ایله فرق اولنور .

١ ـ اگر آئی بروم
٢ ـ بیاتا که بگویم

دینلدکده برنجیده روم مضارع ایکنجیده گویم التزامی اولور .

فعل حال

٧١ ـ لسان فارسیده فعل حال : [ان فعل است که بزمان حال دلالت میکند] صورتیله تعریف اولنوب [زمان حاله دلالت ایدن فعل] دیمکدر .

صورت اشتقاقی : مضارعك اولنه [می] کتورمکدن عبارتدر . ومنفیده نون نافیه بو می اداتنه داخل اولور .

مثبت	منفی
میکوشم ـ چالیشیورم	نمیکوشم ـ چالیشمیورم
میکوشی ـ چالیشیورسك	نمیکوشی ـ چالیشمیورسك
میکوشد ـ چالیشیور	نمیکوشد ـ چالیشمیور
میکوشیم ـ چالیشیورز	نمیکوشیم ـ چالیشمیورز
میکوشید ـ چالیشیورسکز	نمیکوشید ـ چالیشمیورسکز
میکوشند ـ چالیشیورلر	نمیکوشند ـ چالیشمیورلر .

فعل امر

٧٢ ـ امرلر حاضره وغائبه اولمق اوزره [امر حاضر] و[امر غائب)ناملریله ایکی نوع اولوب بروجه آتی بیان اولنورلر .

امر حاضر

٧٣ ـ لسان فارسیده امر حاضر : [ان فعل است که متکلم

بان کلمه مخاطبرا فرماید] صورتیله تعریف اولنوب [مخاطبه امری شامل اولان فعل] دیمکدر.

صورت اشتقاقی: مصدردن اصل مضارع تشکیلندن عبارتدر یعنی آلتمش طقوزنجی ماده‌ده بیان اولندیغی وجهله تشکیل اولنان اساس مضارعلر امر حاضر اولورلر.

بونلر امر حاضرك مفردی اولوب جمعی بونك اخرینه [ید] علاوه‌سندن عبارتدر.

مفرد	جمع
کوش = چالیش	کوشید = چالیشك
نه = قوی	نهید = قویك
دان = بیل	دانید = بیلك
آور = گتیر	آورید = گتیرك
خوان = اوقو	خوانید = اوقویك
نمای = گوستر	نمایید = گوسترك
آموز = اوگرن	آموزید = اوگرنك
دار = طوت	دارید = طوتك
یاب = بول	یابید = بولك ... کبی.

٧٤ — **فائده:** لسان فارسیده مضارع والتزامی وامر حاضر صیغه‌لرینك اولنه بر بای مکسوره کتیرمك شیوهٔ لساندندر.

بکوید . بکوش ـ بیاورد . بیاور ... کبی.

امر غائب

۷۵ — مفردی فعل مضارعك مفرد غائبنك وجمعی ینه فعل مضارع جمع غائبنك عینی‌اولوب سوز اراسنده قرینه ایله فرق اولنور.

کوشد = چالیشسون

کوشند = چالیشسونلر... کبی.

۷۶ — فائده: دعا مقامنده استعمال اولنان امر غائبلرك اخرلرنده‌کی دالدن اول بر الف زائده ایله ادا اولنمسی شیوهٔ لسان فارسیدندر.

کند - دن - کناد

دهد - « - دهاد

افزاید - « - افزایاد. کبی.

فعل نهی

۷۷ — فعل نهی دخی [نهی حاضر] و [نهی غائب] اولمق اوزره ایکی نوعدر.

نهی حاضر

۷۸ — امر حاضرك اولنه برمیم ناهیهٔ مفتوحه علاوه‌سیله اولور.

کوش - دن - مکوش = چالشمه

کوشید - « - مکوشید = چالشمه‌یك ... کبی.

نهی غائب

۷۹ — امر غائبلرك اولنه برمیم ناهیهٔ مفتوحه ادخالیله اولور.

کوشد ـ دن ـ مکوشد

کوشند ـ « ـ مکوشند ... کبی.

افعال فارسیه‌نك استفهام صورتلریچون کتابتده هیچ بر علامت اولمیوب یالکز تلفظده فعلك اخرینی مد ایله ادا اولنور .

﴿ فصل ثانی ﴾

افعال مرکبه

۸۰ ــ افعال مرکبه مصدر بحثنده دخی بیان اولندیغی وجهله [مرکبات خاصـه] و [مرکبات عامه] نامل‌یله ایکی نوع اولدقلرندن بروجه‌اتی بیان اولنورلر.

نوع اول

مرکبات خاصه

۸۱ــ مرکبات‌خاصه [فعل استقبال. فعل‌وجوبی. فعل‌اقتداری. فعل حکایه. فعل روایت] ایله بالاده مذکور افعال بسیطه‌نك وبونلرك مجهول صورتلرندن عبارت اولمقله بروجه اتی تعریف وبیان اولندیلر:

فعل استقبال

۸۲ ــ لسان فارسیده فعل استقبال : [ان فعل است که بزمان استقبال دلالت میکند] صـورتیله تعریف اولنوب [زمان اسـتقباله دلالت ایدن فعل] دیمکدر.

صورت اشتقاق وترکیبی: [خواستن] مصـدرندن کلن مضارعك

امثلهٔ مطردهسنه هرهانکی برماضیٔ شهودی مفرد غائبنی الحاق ایتمکدن عبارتدر. منفیسی دخی جزء اولده اجرا اولنور.

مثبت

خواهم کوشید = چالیشهجغم
خواهی کوشید = چالیشهجقسك
خواهد کوشید = چالیشهجق
خواهیم کوشید = چالیشهجغز
خواهید کوشید = چالیشهجقسکز
خواهند کوشید = چالیشهجقلر

منفیسی

نخواهم کوشید = چالیشمیهجغم
نخواهی کوشید = چالیشمیه جقسك
نخواهد کوشید = چالیشمیهجق
نخواهیم کوشید = چالیشمیهجغز
نخواهید کوشید = چالیشمیهجقسکز
نخواهند کوشید = چالیشمیهجقلر.. کبی.

فعل اقتداری

٨٣ — لسان فارسیده فعل اقتداری: [ان فعل است که اقتدار فاعلرا بیان کند] صورتیله تعریف اولنوب [فاعلك اقتدارینی کوسترن فعل] دیمکدرکه بونك ماضی ومضارعی اولهرق ایکی نوعدر.

٨٤ — ماضیٔ اقتداری ایکی صورتله تشکیل اولنور.

برنجیسی - [توانستن] مصدرینك ماضیٔ شهودیسی مطردهسنك اخرینه هرهانكی برماضیٔ شهودی مفرد غائبنی الحاق ایتمكدن عبارتدر بونك‌ده منفیسی جزء اولده اجرا اولنور.

مثبت

توانستم كوشید = چالیشه‌بیلدم
توانستی كوشید = چالیشه‌بیلدڭ
توانست كوشید = چالیشه‌بیلدی
توانستیم كوشید = چالیشه‌بیلدك
توانستید كوشید = چالیشه‌بیلدڭز
توانستند كوشید = چالیشه‌بیلدیلر

منفیسی

نتوانستم كوشید = چالیشه‌مدم
نتوانستی كوشید = چالیشه‌مدڭ
نتوانست كوشید = چالیشه‌مدی
نتوانستیم كوشید = چالیشه‌مدق
نتوانستید كوشید = چالیشه‌مدڭز
نتوانستند كوشید = چالیشه‌مدیلر... كبی.

ایكنجیسی ــ اصل اولان كلمه‌نك مصدری النوب اولنه با واخرینه [نتوانستن] مصدرینك ماضیٔ شهودیسی مطرده‌سنی الحاق ایتمكله اولور بونك منفیسی جزء ثانیده معتبردر

مثبت	منفی
بکوشیدن توانستم	بکوشیدن نتوانستم
بکوشیدن توانستی	بکوشیدن نتوانستی
بکوشیدن توانست	بکوشیدن نتوانست
بکوشیدن توانستیم	بکوشیدن نتوانستیم
بکوشیدن توانستید	بکوشیدن نتوانستید
بکوشیدن توانستند	بکوشیدن نتوانستند

کیدرکه معنالری برنجی وجهده اولدیغی کبی اولدیغندن یازلمدی.

٨٥ — مضارع اقتداری دخی ایکی صورتله تشکیل اولنور.

برنجیسی — [نتوانستن] مصدرینك مضارعی مطرده‌سنه هرهانکی برماضیٔ شهودی مفرد غائبنی الحاق ایتمکله اولور وبونك منفیسی جزء اولده اجرا اولنور

مثبت

توانم کوشید = چالیشه‌بیلیرم
توانی کوشید = چالیشه‌بیلیرسك
تواند کوشید = چالیشه‌بیلیر
توانیم کوشید = چالیشه‌بیلیرز
توانید کوشید = چالیشه‌بیلیرسکز
توانند کوشید = چالیشه‌بیلیرلر

منفیسی

نتوانم کوشید = چالیشه‌مام

نتوانی کوشید = چالیشه‌مازسك

نتواند کوشید = چالیشه‌ماز

نتوانیم کوشید = چالیشه‌مایز

نتوانید کوشید = چالیشه‌مازسکز

نتوانند کوشید = چالیشه‌مازلر ... کبی .

ایکنجیسی ــ اصل اولان کلمه‌نك مصدری النوب اولنه با واخرینه [توانستن] مصدرینك مضارعی مطرده‌سنی الحاق ایله اولورکه بونك‌ده منفیسی جزء ثانیده اولور

منفی	مثبت
بکوشیدن نتوانم	بکوشیدن توانم
بکوشیدن نتوانی	بکوشیدن توانی
بکوشیدن نتواند	بکوشیدن تواند
بکوشیدن نتوانیم	بکوشیدن توانیم
بکوشیدن نتوانید	بکوشیدن توانید
بکوشیدن نتوانند . . . کبی.	بکوشیدن توانند

فعل وجوبی

٨٦ ــ لسان فارسیده فعل وجوبی: [ان فعل است که دراجرایش بفاعل وجوب نماید] صورتیله تعریف اولنوب [بر ایشك اجراسنده فاعله وجوب کوسترن فعل] دیمکدر.

صورت اشتقاق وترکیبی: [بایستن] مصدرینك مضارعی مفرد غائبنك آخرینه هرهانکی برمضارعك امثلهٔ مطردهسنی قاتمقدن عبارت اولوب منفیسی جزء اولده اجرا اولنور

مثبت

باید کوشم = چالیشمالی‌یم.
باید کوشی = چالیشمالیسك
باید کوشد = چالیشمالیدر
باید کوشیم = چالیشمالی‌یز
باید کوشید = چالیشمالیسکز
باید کوشند = چالیشمالیدرلر

منفیسی

نباید کوشم = چالیشمامالی‌یم
نباید کوش = چالیشمامالیسك
نباید کوشد = چالیشمامالی
نباید کوشیم = چالیشمامالی‌یز
نباید کوشید = چالیشمامالیسکز
نباید کوشند = چالیشمامالیدرلر.. کبی.

فعل حکایه

۸۷ — فعل حکایه برفعلك مضمونتی حکایه طریقیله بیان ایدن فعلدرکه لسان‌فارسیده [ماضیٔ نقلی] و[حال] صیغه‌لرینی جامع اولوب بروجه آتی بیان اولنورلر.

٨٨ — **مطابهٔ ماضیٔ نقلی** : هرهانکی برماضیٔ نقلی مفرد غائبنك آخرینه (بودن) مصدرینك ماضیٔ شهودیسی امثلهٔ مطردهسنی الحاق ایتمکله اولور ومنفیسی جزء اولدهمعتبردر.

مثبت

کوشیده بودم = چالیشمش ایدم
کوشیده بودی = چالیشمش ایدڭ
کوشیده بود = چالیشمش ایدی
کوشیده بودیم = چالیشمش ایدك
کوشیده بودید = چالیشمش ایدڭز
کوشیده بودند = چالیشمش ایدیلر

منفیسی

نکوشیده بودم = چالیشمامش ایدم
نکوشیده بودی = چالیشمامش ایدڭ
نکوشیده بود = چالیشمامش ایدی
نکوشیده بودیم = چالیشمامش ایدك
نکوشیده بودید = چالیشمامش ایدڭز
نکوشیده بودند = چالیشمامش ایدیلر .. کبی.

٨٩ — **مطابهٔ حال** : ایکی وجهله تشکیل اولنور :

برنجیسی : هر هانکی بر ماضیٔ شهودینك اولنه (می) کتیرمکله اولور .

منفی	مثبت
نمیکوشیدم = چالیشمیوردم	میکوشیدم = چالیشییوردم
نمیکوشیدی = چالیشمیوردك	میکوشیدی = چالیشییوردك
نمیکوشید = چالیشمیوردی	میکوشید = چالیشییوردی
نمیکوشیدیم = چالیشمیوردق	میکوشیدیم = چالیشییوردق
نمیکوشدید = چالیشمیوردکز	میکوشیدید = چالیشییوردکز
نمیکوشیدند = چالیشمیورلردی.. کبی	میکوشیدند = چالیشییوردیلر

ایکنجیسی ـ یالکز مفرد متکلم ایله جمع غائب صورتلرینه مخصوص اولەرق ماضیٔ شهودی اخرینه بریا علاوەسندن عبارتدر.

منفی	مثبت
نکوشیدمی = چالیشمیوردم	کوشیدمی = چالیشییوردم
نکوشیدندی = چالیشمیورلردی .. کبی	کوشیدندی = چالیشییورلردی

روایت فعلی

۹۰ ــ برفعلك مضمونی روایت طریقیله بیان ایدن فعله فعل روایت دینورکه لسان فارسیده هرهانکی بر ماضیٔ نقلی مفرد غائبنك اخرینه [بودن] مصدرینك ماضیٔ نقلیسی مطردەسنی علاوه ایتمکله حاصل اولور برفعلدر. ومنفیسی جزء اولده اجرا اولنور.

مثبت

کوشیدەبودەام = چالیشمش ایمشم
کوشیدەبودەئی = چالیشمش ایمشسك
کوشیدەبوده = چالیشمش ایمش

کوشیده بوده ایم = چالیشمش ایمشز
کوشیده بوده اید = چالیشمش ایمشسکز
کوشیده بوده اند = چالیشمش ایمشلر

منفیسی

نکوشیده بوده ام = چالیشمامش ایمشم
نکوشیده بوده ئی = چالیشمامش ایمشسك
نکوشیده بوده = چالیشمامش ایمش
نکوشیده بوده ایم = چالیشمامش ایمشز
نکوشیده بوده اید = چالیشمامش ایمشسکز
نکوشیده بوده اند = چالیشمامش ایمشلر .. کبی .

افعال مجهوله

٩١ — بالاده کی محل مخصوصنده دخی تعریف اولندیغی وجهله افعال فارسیه نك مجهوللری جملةً [شدن] مصدرینك افعالیله ترکب ایتدکارندن اولا بو مصدرك افعال مستعمله سنك تعریفلری بر وجه آتی یازلدی .

ماضی شهودی	ماضیٔ نقلی	مضارع	حال
شدم	شده ام	شوم	میشوم
شدی	شده ئی	شوی	میشوی
شد	شده	شود	میشود
شدیم	شده ایم	شویم	میشویم
شدید	شده اید	شوید	میشوید
شدند	شده اند	شوند	میشوند

ایشته بونلرك توسطیله افعال مجهوله تركیب اولنورکه افعال بسیطه ومركبه‌دن جمله‌سنك مجهول تشكیلاتی بر وجه‌آتی تحریر اولندی .

افعال بسیطه‌نك مجهوللری

٩٢ — ماضیٔ شهودیٔ مجهولی : مجهول قلنه‌جق بسیطك ماضیٔ نقلیسی اخرینه [شدن] مصدرینك ماضیٔ شهودیسی مطرده‌سنی علاوه ایتمكله اولورکه منفیسی دخی جزء ثانیده اجرا اولنور .

مثبت مجهول

نوشته‌شدم = یازلدم

نوشته‌شدی = یازلدك

نوشته‌شد = یازلدی

نوشته‌شدیم = یازلدق

نوشته‌شدید = یازلدكز

نوشته‌شدند = یازلدیلر

منفی مجهولی

نوشته‌نشدم = یازلمادم

نوشته‌نشدی = یازلمادك

نوشته‌نشد = یازلمادی

نوشته‌نشدیم = یازلمادق

نوشته‌نشدید = یازلمادكز

نوشته‌نشدند = یازلمادیلر . . . كبی .

۹۳ — ماضیٔ نقلی مجهولی: مجهول قلنه‌جق بسیطك ماضیٔ نقلیسنك آخرینه [شدن] مصدرینك ماضیٔ نقلیسی مطرده‌سنی علاوه ایتمكله اولوب منفیسی جزء ثانیسنده اجرا اولنور.

مثبت مجهول

نوشته شده ام = یازلمشم
نوشته شده‌ئی = یازلمشسك
نوشته‌شده = یازلمش
نوشته‌شده‌ایم = یازلمشز
نوشته‌شده اید = یازلمشسكز
نوشته‌شده‌اند = یازلمشلر

منفی مجهولی

نوشته‌نشده ام = یازلمامشم
نوشته‌نشده‌ئی = یازلمامشسك
نوشته‌نشده = یازلمامش
نوشته‌نشده ایم = یازلمامشز
نوشته‌نشده‌اید = یازلمامشسكز
نوشته نشده‌اند = یازلمامشلر . . . كبی.

۹٤ — مضارع مجهولی: مجهول قیلنه‌جق بسیطك ماضیٔ نقلیسی آخرینه [شدن] مصدرینك مضارعنك امثلهٔ مطرده‌سنی علاوه ایتمكله اولوركه منفیسی ینه جزء ثانیده اجرا اولنور:

مثبت مجهولی

نوشته شوم = یازیلیرم

نوشته‌شوی = یازیلیرسك

نوشتوشود = یازیلیر

نوشته‌شویم = یازیلیرز

نوشته‌شوید = یازیلیرسکز

نوشته‌شوند = یازیلیرلر

منفی مجهولی

نوشته نشوم = یازلمام

نوشته نشوی = یازلمازسك

نوشته نشود = یازلماز

نوشته نشویم = یازلمایز

نوشته نشوید = یازلمازسکز

نوشته نشوند = یازلمازلر

۹۵ — فعل حال مجهولی : مجهول قلنه‌جق بسیطك ماضیٔ نقلیسی آخرینه [شدن] مصدرینك فعل حالی امثلهٔ مطرده‌سنك علاوه‌سیله اولوب، منفیسی ینه جزء ثانیده اجرا اولنور.

مثبت مجهولی

نوشته‌میشوم = یازیلیورم

نوشته‌میشوی = یازیلیورسك

نوشته‌میشود = یازیلیور

نوشته‌میشویم = یازیلییورز
نوشته‌میشوید = یازیلییورسکز
نوشته‌میشوند = یازیلییورلر

منفی مجهولی

نوشته‌نمیشوم = یازلمییورم
نوشته‌نمیشوی = یازلمییورسك
نوشته‌نمیشود = یازلمییور

افعال مرکبه‌نك مجهوللری

۹٦ — فعل استقبال مجهولی : معلوم اولان فعل استقبالده اصل اولان بسیطك ماضیٔ نقلیسی اخرینه [خواستن] مصدرینك مضارعنك امثلهٔ مطرده‌سنی علاوه وبعده [شد] کلمه‌سنی الحاق ایله اولور. منفیسی اورته‌ده‌کی کلمه‌ده اجرا اولنور .

مثبت

نوشته‌خواهم شد = یازیله‌جغم
نوشته‌خواهی شد = یازیله‌جقسك
نوشته‌خواهد شد = یازیله‌جق
نوشته‌خواهیم شد = یازیله‌جغز
نوشته‌خواهید شد = یازیله‌جقسکز
نوشته‌خواهند شد = یازیله‌جقلر

منفیسی

نوشته نخواهم شد = یازلمیه جغم

نوشته نخواهی شد = یازلمیه جقسك

نوشته نخواهد شد = یازلمیه جق

نوشته نخواهیم شد = یازلمیه جغز

نوشته نخواهید شد = یازلمیه جقسکز

نوشته نخواهند شد = یازلمیه جقلر ... کبی.

٩٧ — **ماضیٔ اقتداری مجهولی**: اصل اولان مصدرك اولنه با اخرینه [توانستن] مصدرینك ماضیٔ شهودیسی مجهولنك امثلهٔ مطردەسنی علاوه ایتمکله اولورکه منفیسی ینه مذکور ماضیده جاریدر.

مثبت

بنوشتن توانسته شدم = یازیله بیلدم

« « شدی = « بیلدك

« « شد = « بیلدی

« « شدیم = « بیلدك

« « شدید = « بیلدکز

« « شدند = « بیلدیلر .. کبی.

منفیسی

بنوشتن توانسته نشدم = یازیلەمدم

« « نشدی = یازیلەمدك

« « نشد = یازیلەمدی

» » نشدیم = یازیله‌مدق
» » نشدید = یازیله‌مدیکز
» » نشدند = یازیله‌مدیلر .. کبی.

٩٨ — مضارع اقتداری مجهولی : اصل اولان مصدرك اولنه با اخرینه [توانستن] مصدرینك مضارع مجهولنك امثلهٔ مطرده‌سنی قاتمقله اولوب منفیسی ینه مذکور مضارع مجهولده جاریدر.

مثبت

بنوشتن توانسته شوم = یازیله‌بیلیرم
» » شوی = » بیلیرسك
» » شود = » بیلیر
» » شویم = » بیلیرز
» » شوید = » بیلیرسکز
» » شوند = » بیلیرلر

منفیسی

بنوشتن توانسته نشوم = یازیله‌مام
» » نشوی = یازیله‌مازسك
» » نشود = یازیله‌ماز
» » نشویم = یازیله‌مایز
» » نشوید = یازیله‌مازسکز
» » نشوند = یازیله‌مازلر .. کبی.

٩٩ — فعل وجوبی مجهولی : مضارع مجهولك امثلهٔ مطردهسی اوللرینه [بایدکه] علاوهسیله اولوب منفیسی ینه مذکور مضارعده جاری اولور .

مثبت

بایدکه نوشته شوم = یازلمالی یم (کرك كه یازیله یم) کبی
» » شوی = یازلمالیسك
» » شود = یازلمالی
» » شویم = یازلمالی یز
» » شوید = یازلمالیسکز
» » شوند = یازلمالیلر

منفیسی

بایدکه نوشته نشوم = یازلماملی یم
» » نشوی = یازلماملیسك
» » نشود = یازلماملی
» » نشویم = یازلماملی یز
» » نشوید = یازلماملیسکز
» » نشوند = یازلماملیلر . . . کبی .

١٠٠ — حکایهٔ ماضیٔ نقلی مجهولی : معلومنك جزء اولی ایله جزء ثانیسی آراسنه [شده] علاوهسیله مثبتی ، [نشده] علاوهسیله منفیسی حاصل اولور .

مثبت

نوشته‌شده‌بودم = یازلدی ایدم　　یازلدم ایدی
« « بودی = « ایدك　　یازلدك «
« « بود = « ایدی　　یازلدی «
« « بودیم = « ایدك　　یازلدق «
« « بودید = « ایدکز　　یازلدکز «
« « بودند = « ایدیلر　　یازلدیلر «

منفیسی

نوشته‌نشده‌بودم = یازلمادی‌ایدم
« « بودی = « ایدك
« « بود = « ایدی
« « بودیم = « ایدك
« « بودید = « ایدکز
« « بودند = « ایدیلر.. کبی.

۱۰۱ — ماضیٔ حال مجهولی : ماضیٔ شهودی مجهولك جزء ثانیسنه [می] علاوه‌سیله مثبتی، [نمی] علاوه‌سیله منفیسی حاصل اولور.

مثبت

نوشته‌میشدم = یازیلیور ایدم
« میشدی = « ایدك
« میشد = « ایدی

نوشته‌میشدیم = یازیلیور ایدك
« میشدید = « ایدگز
« میشدند = « ایدیلر

منفیسی

نوشته‌نمیشدم = یازلمیور ایدم
« نمیشدی = « ایدڭ
« نمیشد = « ایدی
« نمیشدیم = « ایدك
« نمیشدید = « ایدگز
« نمیشدند = « ایدیلر .. کبی.

۱۰۲ — فعل روایت مجهولی : معلومنك جزئینی آراسنه [شده] کلمکله مثبتی و[نشده] کلمکله منفیسی حاصل اولور .

مثبت

نوشته‌شده‌بوده‌ام = یازلمش ایدم
« « بوده‌ئی = « ایدڭ
« « بوده = « ایدی
« « بوده‌ایم = « ایدك
« « بوده‌اید = « ایدگز
« « بوده‌اند = « ایدیلر

منفیسی

نوشته نشده بوده ام = یازلمامش ایدم
« « بوده ئی = « ایدك
« « بوده = « ایدی
« « بودیم = « ایدك
« « بودید = « ایدکز
« « بودند = « ایدیلر کبی

{ نوع ثانی }

مرکبات عامه

۱۰۳ ــ کرك فارسی کرك عربی اولان [اسم . صفت . فرع فعللر] دن برینك مناسب برمصدر فارسی ایله ترکیب ایدیله رك تصریف اولنه بیلن افعاله [مرکبات عامه] دینورکه بونلر ترکجه ده فعل تعلیمیلره مقابلدرلر . نته کیم :

۱ { بر اسم فارسی ایله برمصدر فارسیدن = سوکندخوردن ـ یمین ایچمك
بر « عربی « « = وفا داشتن ــ وفا ایتمك }

۲ { بر صفت فارسی « « = خوب نمودن ـ کوزل کوسترمك
بر « عربی « « = قبیح دیدن ـ چرکین کورمك }

۳ { بر اسم فاعل فارسی « « = نالنده بودن ـ ایکلیجی اولمق
بر « عربی « « = کاتب شدن ـ کاتب اولمق }

۴ { بر « مصدر فارسی « « = نیکی یافتن ـ ایلك بولمق
بر « عربی « « = توبه کردن ـ توبه ایتمك }

صورتلرنده وامثالی احوالده مصدرلر ترکیب اولندقده مرکبات عامه‌دن اولورلرکه بونلرك شامل اولدقلری مصادر فارسیه بالاده مذکور قواعده تطبیقاً تصریف اولندقده افعالی ظهور ایدر بناءً علیه یالکز بر مثال ایرادی تشریح مسئله‌یه کافی اوله‌جغندن [توبه کردن] مصدر مرکبنك معلوم صورتی مشتقاتی بروجه آتی تحریر ایلدك.

مرکبات عامه تصریفاتی

ماضی شهودی

مثبت	منفی
توبه کردم	توبه نکردم
« کردی	« نکردی
« کرد	« نکرد
« کردیم	« نکردیم
« کردید	« نکردید
« کردند	« نکردند

مضارع

توبه کنم	توبه نکنم
« کنی	« نکنی
« کند	« نکند
« کنیم	« نکنیم
« کنید	« نکنید
« کنند	« نکنند

ماضیٔ نقلی

توبه‌کرده‌ام	توبه‌نکرده‌ام
« کرده‌ئی	« نکرده‌ئی
« کرده	« نکرده
« کردایم	« نکردایم
« کرده‌اید	« نکرده‌اید
« کرده‌اند	« نکرده‌اند

حال

توبه میکنم	توبه نمیکنم
« میکنی	« نمیکنی
« میکند	« نمیکند
« میکنیم	« نمیکنیم
« میکنید	« نمیکنید
« میکنند	« نمیکنند

امر

(امر حاضر)	(نهی حاضر)
توبه کن	توبه مکن
توبه کنید	توبه مکنید
(امر غائب)	(نهی غائب)
توبه کند	توبه نکند
توبه کنند	توبه نکنند

فعل استقبال

توبه خواهم کرد	توبه نخواهم کرد
« خواهی «	« نخواهی «
« خواهد «	« نخواهد «
« خواهیم «	« نخواهیم «
« خواهید «	« نخواهید «
« خواهند «	« نخواهند «

ماضیٔ اقتداری

توبه توانستم کرد	توبه نتوانستم کرد
« توانستی «	« نتوانستی «
« تواند «	« نتواند «
« توانستیم «	« نتوانستیم «
« توانستید «	« نتوانستید «
« توانستند «	« نتوانستند «

مضارع اقتداری

توبه توانم کرد	توبه نتوانم کرد
« توانی «	« نتوانی «
« تواند «	« نتواند «
« توانیم «	« نتوانیم «
« توانید «	« نتوانید «
« توانند «	« نتوانند «

فعل وجوبی

توبه باید کردم	توبه نباید کردم
« « کردی	« « کردی
« « کرد	« « کرد
« « کردیم	« « کردیم
« « کردید	« « کردید
« « کردند	« « کردند

حکایهٔ ماضی نقلی

توبه کرده بودم	توبه نکرده بودم
« « بودی	« « بودی
« « بود	« « بود
« « بودیم	« « بودیم
« « بودید	« « بودید
« « بودند	« « بودند

حکایهٔ حال

توبه میکردم	توبه نمیکردم
« میکردی	« نمیکردی
« میکرد	« نمیکرد
« میکردیم	« نمیکردیم
« میکردید	« نمیکردید
« میکردند	« نمیکردند

فعل مرکب روایت

توبه کرده بوده‌ام توبه نکرده بوده‌ام
» » بوده‌ئی » » بوده‌ئی
» » بوده » » بوده
» » بوده‌ایم » » بوده‌ایم
» » بوده‌اید » » بوده‌اید
» » بوده‌اند » » بوده‌اند

باب ثانی

فرع فعل

١٠٤ — لسان فارسینك فروع افعالی [اسم فاعل . مبالغهٔ فاعل . اسم مفعول . صفت مشبهه . حل ترکیبی] دنیلن کلمه‌لردن عبارت اولوب بروجه آتی تعریف اولنورلر .

اسم فاعل

١٠٥ — لسان فارسیده اسم فاعل : [آن کلمه است که بمعنیٔ مصدر متصف شود وفاعل حدثرا بیان کند] صورتیله تعریف اولنوب [معنی مصدری ایله متصف اولان وحدثك فاعلنی بیان ایدن کلمه] دیمکدر .

صورت اشتقاقی : امر حاضرك مفردینك آخرینی مفتوح قیلدقدن

صوکره [نده] علاوه سیله مفردی حاصل اولوب اسملر کبی الف نونله‌ده جمعی ظاهر اولور .

کوش ـ دن ـ کوشنده ـ چالیشان
کوشنده ـ « ـ کوشندکان ـ چالیشانلر ... کبی .

١٠٦ ـ اسم فاعل فارسیلره ضمائر اضافیه ونسبیه داخل اولور .

خوانده ام	خوانده ام
خواننده‌ات	خواننده‌ئی
خواننده‌است	خواننده‌است
خواننده‌ٔما	خواننده ایم
خواننده‌ٔتان	خواننده‌اید
خواننده‌ٔشان	خواننده‌اند . . . کبی .

اسم مفعول

١٠٧ ـ لسان فارسیده اسم مفعول : [ان کلمه است که متعلق حدثرا صفت باشد] صورتیله تعریف اولنوب [حدثك متعلق اولدیغی شیئه صفت اولان کلمه] دیمکدر .

اسم مفعول فارسینك مفردی ماضیٔ نقلی مفرد غائبنك عینی اولوب قرینه ایله فرق اولنور وبونك آخرینه الف کاف کلمه جمعی حاصل اولور .

کوشیده . کوشیدکان
خوانده . خواندکان . . کبی .

ا بو اسم مفعوللره ضمائر نسبیه لاحق اولنجه عینیله ماضیٔ نقلی

امثلهٔ مطردەسی حاصل اولەجغندن اسم‌مفعـول دنیله‌من فقط ضمائر اضافیه لاحق اولور وبوحالنده اسم‌مفعول برعلم کبی اولور.

کفته‌ام . . . بسته ام

کفته‌ات. بسته‌ات

کفته‌اش. بسته‌اش

کفتهٔما. بستهٔما

کفتهٔ تان. بستهٔتان

کفتهٔشان بستهٔ شان . . . کبی

صفت مشبهه

١٠٨ — اسم‌فاعل معناسنه مشتق برکلمه‌درکه لسان فارسیده درت درلو اولور.

برنجیسی — امرحاضرك آخرینه برالف علاوه‌سیله اولاندر

دان ـ دن ـ دانا = بیلیجی

توان ـ « ـ توانا = قوتلی . . . کبی.

ایکنجیسی — ینه امرحاضرك آخرینه الف نون الحاقیله‌اولاندر.

رو ـ دن ـ روان = کیدیجی آقیجی

دو ـ « ـ دوان = قوشوجی‌قوشان. . . کبی.

اوچنجیسی ـ ینه امرحاضرك اولنه‌ناعلاوه‌سیله‌منفی معناسنه اولاندر

دان ـ دن ـ نادان = جاهل

توان ـ « ـ ناتوان = ضعیف . . . کبی.

دردنجیسی — برنجی صورتله یاپیلان صفت مشبهه‌لرك اولنه نا کتیره‌رك منفی معناسیله تکرار صفت مشبهه یاپمقدر.

بین ـ دن بینا ـ بودن ـ نابینا = کور... کبی.

اشبو صفت مشبهه‌لر ضمائر اضافیه ونسبیه آلیرلر.

ضمائر اضافیه الدقلری

دانایم .	پویانم .	نادانم .	نابینایم
دانایت.	پویانت.	نادانت.	نابینایت
دانایش.	پویانش.	نادانش.	نابینایش
دانای ما.	پویان ما.	نادان ما.	نابینای ما
دانای تان.	پویان تان .	نادان تان .	نابینای تان
دانای شان.	پویان شان.	نادان شان.	نابینای شان

ضمائر نسبیه الدقلری

دانایم .	پویانم .	نادانم .	نابینایم
دانائی .	پویانی .	نادانی .	نابینائی
داناست .	پویان است .	نادان است .	نابینااست
دانائیم .	پویانیم .	نادانیم .	نابینائیم
دانائید .	پویانید.	نادانید .	نابینائید
دانااند .	پویانند .	نادانند .	نابینااند

مبالغهٔ فاعل .

١٠٩ — اسم فاعللرك آخرلرینه (تر) علاوه‌سیله اولان کلمه‌لره مبالغهٔ فاعل دینور.

خوانده تر . کوشنده تر . . . کبی

سماعی اوله‌رق (آمرزکار . کردکار . پروردکار) کبی اخری (کار) برطاقم فعللرك دخی مبالغهٔ فاعل اولدیغی اخطار اولنور.

اسم مکانلر

۱۱۰ — فعلدن مشتق اولان اسم مکانلر مصدرلرك واسم مصدرلرك آخرلرینه [گاه] علاوه‌سندن حصل اولنور.

خفتن ـ دن ـ خفتنگاه = یاتاق

آرام ـ « ـ آرامگاه = موله‌یری . . . کبی

حال ترکیبی

۱۱۱ — برفعلك فاعلی ویاخود مفعولی نه‌حالده اولدیغی بیان ایچون اولان مرکب کلمه‌یه [حال ترکیبی] دینور.

صورت اشتقاقی ـ ماضی ومضارعدن اولورکه هرحالده بونلرك اوللرینه مناسب برفعل دیکرك الف نون ایله یاپیلان صفت مشبهه‌سنی کتیرمکدر.

دوان آمد = قوشه‌رق کلدی
خندان آمد = کوله‌رك کلدی
کریان رفت = آغلیه‌رق کیتدی

افتان وخیزان میرود = دوشه قالقه کیدر . . . کبی.

ختام

قصبار مطبعه‌سی

خواجهٔ لسان عثمانی

لسان عثمانینك [مفردات . مركبات . ادبيات] قواعدینی حاوی
درت مجلدن مركبدر

برنجی جلدك — بشنجی كتابی

تطبيقات مفردات

محرری
اركان حربیه قائمقاملرندن مناسترلی
محمد رفعت

معارف نظارت جليله سنك رخصتيله طبع اولنمشدر

درسعادت

(قصبار مطبعه سی) — باب عالی جاده سنده نومرو ۲۵
صاحب وناشری : كتابجی قصبار
١٣١١

تطبيقات مفردات

بسم الله الرحمن الرحيم

مقدمه

١ — لسان عثمانيده عربی و فارسی کلماتنك اکثریسی مستعمل اولوب کرك ترکی وکرکسه عربی وفارسی اصوللریله جمعلنه‌رك واحوال سائره‌یی قبول ایده‌رك متداخل اولدقلرندن یعنی شیوهٔ لسانمزه مخصوص بر طرزده امتزاج ایتدکلرندن بوکتابده ده اشبو خصوصات مهمه‌دن یعنی امتزاج ایله تحلیللرندن بحث اولندی.

٢ — عربینك تنوینلی اولان کلماتندن مفرد اولدیغی حالده یالکز تنوین مفتوحه ومکسوره‌یی حاوی اولان کلمات استعمال اولنوب تنوین مضمومه‌یی حاوی اولانلر مفرد حالنده استعمال ایدلمزلر. یعنی:

١ ـ سالماً نادماً غانماً

٢ ـ لحکمةٍ لسببٍ لمصلحةٍ

كبی صورتلر استعمال اولنوب [مقبولةٌ . مرفوعةٌ] مثللو تنوين مضمومه‌يی حاوی اولانلر قوللانيلمازلر مگركه بر تركيب عربی عينيله عباره اره‌سنده واقع اوله . فقط بو حالده ينه عربيده بولنمش اولوب لسان عثمانيده مستعمل ديمك اولماز .

٣ — عربی كلمه‌لرينك اولنده بولنان همزه‌لر حقنده صرف عربی كتابمزده لزومی قدر تفصيلات ويرلمش ايدی . اورته‌لريله صوكلرنده يازيلان همزه‌لر ايسه اساساً سكز صورتله يازيلورلر .

برنجيسی — الف كلمه‌نك اورته‌لرنده اولوبده ماقبلی مفتوح اولورسه الفك اوزرينه همزه اشارتی وضع اولنور [مأمور . مأجور] كبی .

ايكنجيسی — الف ينه اورته‌لرده اولوبده ماقبلی مكسور ايسه الف يرينه بر دندان و بو دندانك اوزرينه همزه يازيلور [بئر] كبی .

اوچنجيسی — الف ينه اورته‌لرده اولوبده ماقبلی مضموم اولورسه الف يرينه واو يازيلوب اوزرينه همزه قونور [مؤمن . مؤتمن] كبی .

دردنجيسی — الف ينه اورته‌ده اولوبده حركه‌لنمسی لازم گلورسه و ماقبليده مضموم اولورسه ينه واو يازيلوب اوزرينه همزه قونور [مؤجّل . مؤنّث] كبی .

بشنجيسی — الف ينه اورته‌ده اولوبده حركه‌لنورسه و ماقبلنك حركه‌سی كسره ياخود حروف ممدود ويا حرف ساكن اولورسه بر دندان يازيلوب اوزرينه همزه قونور .

١ — سئله .

٢ — فئه .

٣ ـ سائل . قائل .

٤ ـ اسئله . مسئول ... کبی .

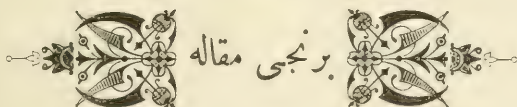
آلتنجیسی ــ الف کلمه‌نك صوکنده اولوبده ماقبلی مفتوح اولورسه ینه الف یازیلوب اوزرینه همزه قونور [منشأ . ملجأ] کبی .

یدنجیسی ــ الف ینه کلمه‌نك صوکنده اولدیغی حالده حروف املایه متصل بولنور و حرف مذکورك ماقبلی متحرك اولورسه همزه حرف مذکور اوزرینه قونور [منشئ] کبی .

سکزنجیسی ــ الف ینه اخرده اولدیغی حالده حروف املایه متصل بولنور وحرف مذکورك ماقبلی ساکن بولنورسه همزه ینه حرف مذکور اوزرینه قونور [شیء . جزؤ] کبی .

٤ ــ امتزاج مفردات مسائلی اسماء و افعاله متعلق اولدیغندن مسبوق صرف کتابلرنده‌کی تقسیماته توفیقاً بو احوالی بیان ایتمك اوزره بو کتابی اسما وافعاله متعلق اولان اقسام کلمه‌ده‌کی امتزاج ایله تحلیلاتی حاوی اولمق اوزره ایکی مقاله اوزرینه ترتیب ایلدك .

برنجی مقاله

امتزاج کلمات

٥ ــ مسبوق صرف کتابلرنده محرر هر نوع اسملرك لسان عثمانی تصورتله کیروب تصل امتزاج ایتدکلرینی بیلمك الك مهم مسائلدن اولدیغی جهتله بروجه آتی صره‌سیله تعریف اولنمشلر در :

علملر

٦ — علملر وضعلری جهتله اخر لسانده استعمال اولندقلری حالده تخلف ایده‌میوب ینه عیناً ایراد اولندقلرندن کرك عربی کرك فارسی علملری لسان عثمانیده‌ده عیناً استعمال اولنورلر بناءً علیه دها زیاده سوز سویلمکه لزوم یوقدر .

اسم جنسلر

٧ — عربی اسم‌جنسلرینك اکثریسی کرك مفرد حالنده کرکسه قواعد عربیه‌یه تطبیقاً اولان تثنیه و جمع صورتلرنده لسان عثمانیده مستعمل اولدیغی کبی بونلرك مفردلری ترکی قاعده‌سیله دخی جمعلنوب استعمال اولنورلر .

مفرد	تثنیه	جمع عربی	ترکجه جمعی
زوج	زوجین	زوجات	زوجلر
شیخ	شیخین	شیوخ	شیخلر
دولت	دولتین	دول	دولتلر
بیت	بیتین	ابیات	بیتلر
«	«	بیوت	«
دفعه	دفعتین	دفعات	دفعه‌لر

٨ — فارسی اسم‌جنسلرینك دخی اکثریسی مفرد حالنده والف نون ایله جمعلندکلری صورتده لسان عثمانیده مستعمل اولوب ها ایله جمعلنمش اولانلری استعمال اولنماز وبونلرك مفردلری ترکی اصولیله دخی جمع ایدیلور .

مفرد	جمع فارسی	ترکجه جمعی
مرد	مردان	مردلر
زن	زنان	زنلر
بنده	بندکان	بندهلر
کدا	کدایان	کدالر

صورتلری استعمال اولنوب [خانها. میوها] کبی ها ایله جمعلنمش لر قوللانیلماز.

۹ — فارسیده اولدیغی کبی لسان عثمانیده دخی فارسی قاعدهسنه تطبیقاً الف نون ایله جمعلنمش اولان عربی کلمهلر استعمال اولنور.

مریدان منشیان مشیران ... کبی

۱۰ — ترکی و فارسی کلمهلرك اصول عربیه ایله جمعلری قطعیاً جائز اولمدیغی کبی اصول فارسیه ویاعربیهایله جمعلنمش بر کلمه‌یی تکرار اصول ترکیه ایله جمعلندرمك دخی جائز دکلدر. یعنی:

ترکجه کوشك ـ مفردندن ـ کوشکان. کوشکات
« چفتلك ـ « ـ چفتلکان. چفتلکات
« اغاج ـ « ـ اغاجان. اغاجات

دیمك قطعیاً جائز اولمدیغی کبی:

عربیده جمع اولان (ادوات) ـ تکرار ترکجه جمع ایدیلهرك (ادواتلر)
« « « (اثواب) ـ « « « « (اثوابلر)
« « « (رجال) ـ « « « « (رجاللر)
فارسیده جمع اولان (بندکان) ـ تکرار ترکجه جمع ایدیلهرك (بندکانلر)
« « « (مردان) ـ « « « « (مردانلر)
« « « (زنان) ـ « « « « (زنانلر)

دینلمز انجق بعض کره مثلا بر خانه‌نك درت طرفی اولدیغندن [خانه‌نك اطرافی] دینور اما [خانه‌لرك اطرافی] دینلدکده بر آره‌ده بولنان برقاچ خانه‌نك استیعاب ایتدکلری قطعه‌نك درت طرفیمی یوقسه هر خانه‌نك کندی اطرافیمی مطلوبدر بو حالده کیفیت بر مقدار مشکوك ومبهم قاله‌جغندن بویله یرلرده یعنی هر خانه‌نك بشقه بشقه اطرافی قصد اولنه‌جق ایسه اولوقت [اطراف] سوزینی ترکه ایله بر دها جمعلندرمك لازم کلوب [خانه‌لرك اطرافلری کزلدی] صورتنده ادا ایتمکه جواز واردر . فقط بوندنده اجتناب ممکندر . چونکه تعبیر مذکوره بدل [هرخانه‌نك درت برطرفی کزلدی] دیمك ممکن اولدیغندن هرحالده ممنوع اولان حال مذکوردن اجتناب ایله بویله جمعلری استعمال ایتمه‌مك اولادر مکرکه فوق العاده ضرورت اوله .

١١ — عربی و فارسینك بروجه بالا مستعمل اولان مفرد وتثنیه وجمعلرینه ادوات وضمائر ترکیه التحاق ایدر نته‌کیم شو :

زوج ـ دن ـ زوجه زوجینه زوجاته زوجلره
بیت ـ « ـ بیتی . بیتینی . ابیاتی . بیتلری
« ـ « ـ « . « . بیوتی . «

صورتنده ادوات وشو :

زوجم . زوجك . زوجی
زوجمز . زوجکز . زوجلری

ـ و ـ

ابیاتم ابیاتك ابیاتی
ابیاتمز ابیاتکز ابیاتی

صورتلرنده ضمائر اضافیه وشو:

زوجم زوجسك زوجدر

زوجز زوجسکز زوجدرلر

صورتلرنده ضمائر نسبیه لاحق اولمشدر.

١٢ — ترکجه اولان کلمه‌لره عربی وفارسی ادوات وضمائر قطعیاً التحاق ایتمز واولنه دخی ادات عربی وفارسی داخل اولماز.

١ ـ چفتلکها چفتلکات چفتلکی

٢ ـ کوشکان کوشکها کوشکی

٣ ـ من چفتلك الی چفتلك

٤ ـ ازچفتلك بچفتلك . . . دینلمز.

اسم مکانلر

١٣ — عربی اسم‌مکانلرینك کرك اصلی وکرك قیاسی اولانلرینك مفرد وتثنیه وجمعلری لسان عثمانیده استعمال اولندیغی کبی مفردلری ترکجه اصولیله جمع ایدیلور وجمله‌سنه ادوات وضمائر اضافیهٔ ترکیه التحاق ایدر.

	مفرد	تثنیه	جمع عربی	ترکجه جمعی
١ ـ	بیت	بیتین	بیوت	بیتلر
٢ ـ	مکتب	مکتبین	مکاتب	مکتبلر
٣ ـ	مسکنی	مسکنینی	مساکنی	مسکنلری

٤ ـ مسکنم مسکنك مسکنی

مسکنمز مسکنکز مسکنلری . . . کبی.

١٤ ـ فارسی اسم مكان اصليلريله قياسيلرينك مفرد والف نونله اولان جمعلری لسان عثمانيده استعمال اولنديغی كبی مفردلری تركجه اصوليله جمعلنور وبونلره تركی ادواتيله ضمائر اضافيه التحاق ايدر.

مفرد	جمع فارسی	تركجه جمعی
١ ـ خانه		خانه‌لر
٢ ـ كلزار	كلزاران	كلزارلر
٣ ـ كلستان		كلستانلر
٤ ـ دركاه		دركاهلر
٥ ـ ميكده		ميكده‌لر
٦ ـ خانه‌يی		خانه‌لری
٧ ـ كلزاره		كلزارلره
٨ ـ كلستانده		كلستانلرده
٩ ـ دركاهك		دركاهلرك
١٠ ـ ميكده‌يی		ميكده‌لری
١١ خانه‌م	خانه‌ك	خانه‌سی
خانه‌مز	خانه‌كز	خانه‌لری
١٢ دركاهم	دركاهك	دركاهی
دركاهمز	دركاهكز	دركاهلری . . كبی .

١٥ ـ برمكان تسميه‌سيچون تركجه عربجه فارسيجه براسم اصلی ويا قياسی بولنه‌ماز ايسه يا فارسينك [خانه] ويا عربينك [دار وبيت] اسم مكان اصليلريله مناسب بر لفظ تركيب ايديله‌رك اسم مكان ياپيلور.

طوبخانه	باروتخانه	خستهخانه	اعمالاتخانه
دارالشفقه	دارالشفا	دارالتدریس	دارالفنون
بیتالمال	بیتالله	بیتالمقدس	بیتاللحم

کبی که بونلرك صورت ترکیبلری مسائلی نحو کتابلرنده کوروله جکدر.

اسم زمانلر

۱٦ — عربی اسم زمان اصلی وقیاسیلرینك مفرد وتثنیه وجمعلری لسان عثمانیده استعمال اولندیغی کبی مفردلری ترکجه اصولیله جمعلنور وجملهسنهده ادوات وضمائر اضافیهٔ ترکیه التحاق ایدر

مفرد	تثنیه	جمع عربی	جمع فارسی
۱ – شهر	شهرین	شهور	شهرلر
۲ – یوم	یومین	ایام	یوملر
۳ – موسم	موسمین	مواسم	موسملر
٤ – شهره	شهرینی	شهورك	شهرلرده

(عصرم عصرك عصری
(عصرمز عصرکز عصرلری . . . کبی.

۱۷ — فارسی اسم زمانلری ذاتاً آز اولوب انلردنده یالکز (زمستان) کلمهسی مفرد اولهرق لسان عثمانیده استعمال ایدلمشدر.

اسم تصغیرلر

۱۸ — عربی اسم تصغیرلردن علم مقامنده اولهرق (حسین. عبید) کبی بر ایکی کلمه مستعمل اولوب دیکرلرینك محل استعمالی کوروله مامشدر.

١٩ — فارسی اسم تصغیرلردن [چه] ایله یاپیلانلرك مفرد حاللری لسان عثمانیده مستعمل اولوب بونلر ترکجه اصولیله جمعلنور وکندولرینه ادوات وضمائر اضافیهٔ ترکیه لاحق اولور .

١	باغچه	باغچه‌لر
	دیوانچه	دیوانچه‌لر
٢	باغچه‌یه	باغچه‌لره
	دیوانچه‌ده	دیوانچه‌لرده
٣	باغچه‌م	باغچه‌ك	باغچه‌سی
	باغچه‌مز	باغچه‌كز	باغچه‌لری ... کبی

اسم منسوبلر

٢٠ — عربی اسم منسوبلری لسان عثمانیده استعمال اولنورسه‌ده یای نسبتك شده‌سی قالدیریلوب عادتا ماقبلی مکسور یا کبی اوقنور .

شامی مکی عصبی دنیوی مصطفوی

ابتدائی سماوی مائی دموی

کبی اولوب بونلرك عربجه جمعلری دخی قوللانیلدیغی مثللو ترکجه اصولیله‌ده جمع ایدیلورلر وکندولرینه ادوات وضمائر نسبیهٔ ترکیه التحاق ایدر .

١	شامیون	شامیلر	
	سماویون	سماویلر	
٢	شامی‌یه	شامیده	
	سماویده	سماویونده	
	شامی‌یم	شامی‌سك	شامیدر
	شامی‌یز	شامیسکز	شامیدرلر ... کبی

٢١ — فارسی اسم منسوبلری ایسه ترکجه‌مزده استعمال ایدیلن عربی اسم منسوبلرینك عینی اولدیغندن یعنی بزلر عربی اسم منسوبلرینی فارسی اسم منسوبلرینه بکزتمش اولدیغمزدن فارسی اسم منسوبلری بطریق الاولی استعمال اولنور وطبق بالاده‌کی ماده‌ده مذکور قواعده تابع بولنیورلر

١ـ ایرانی	ایرانیان	ایرانیلر
٢ـ ایرانی‌یه	ایرانیانه	ایرانیلره
٣ـ ایرانی‌یم	ایرانی‌سك	ایرانی‌در
ایرانی‌یز	ایرانی‌سکز	ایرانی‌درلر... کبی

اسم آلتلر

٢٢ — عربی اسم آلتلرینك اکثریسی مفرد حالنده لسان عثمانیده استعمال اولنوب ترکجه اصولیله جمعلنور وکندولرینه ادوات و ضمائر اضافیه التحاق ایدر

١	مفتاح	مفتاحلر	
	میزان	میزانلر	
٢	مفتاحه	مفتاحلره	
	میزانده	میزانلرده	
٣	مفتاحم	مفتاحك	مفتاحی
	مفتاحمز	مفتاحکز	مفتاحلری... کبی

٢٣ — فارسی اسم آلتلر

٢٤ — ترکی عربی فارسیده بر آلته اسم اوله‌جق بسیط بر کلمه بولنه‌مدیغی حالده مناسب کلمه‌لردن ترکیب ایله براسم یاپیلور

١ ـ ميزان الحراره مقياس الحساب

٢ ـ سهپا برق ربا ... كبى

صفتلر

٢٥ ـ عربينك صفتلرى يعنى [اسم فاعل. اسم مفعول. مبالغهٔ فاعل. صفت مشبهه. اسم تفضيل] دينلن كلمه‌لرى لسان عثمانيده‌ده صفت مقامنده استعمال اولنورلركه هر برينك وجه استعمالى بر وجه آتى تحرير اولندى :

٢٦ ـ عربى اسم فاعللرندن مذكرك مفرد وجمع مكسرلرى ايله تثنيه‌نك مفرد وجمع سالملرى عيناً استعمال اولنديغى كبى مفردلرى تركجه اصوليله جمعلنور وبونلرك اخرلرينه ادوات وضمائر اضافيه ونسبيه التحاق ايدر انجق مؤنثلرك تالرى لسان عثمانيده هاء رسميه‌يه مبدل اولور .

	مفرد مذكر	جمع مذكر مكسر	تركجه جمعى
١	كاتب	كُتّاب	كاتبلر
	عالم	علماء	عالملر

	مفرد مؤنث	جمع مؤنث سالم	تركجه جمعلرى
٢	طالبه	طالبات	طالبه‌لر
	قاصره	قاصرات	قاصره‌لر
٣	كاتبى	كُتّابى	كاتبلرى
	طالبه‌يى	طالباتى	طالبه‌لرى

٤	کاتبم	کاتبك	کاتبی
	کاتبمز	کاتبکز	کاتبلری
	کتابم	کتابك	کتابی
	کتابمز	کتابکز	کتابلری
٥	طالبه‌یم	طالبه‌سك	طالبه‌در
	طالبه‌یز	طالبه‌سکز	طالبه‌درلر ... کبی

٢٧ — عربی اسم مفعوللرندن مفردلریله جمع سالملری لسان عثمانیده عیناً استعمال اولندیغی کبی مفردلری ترکجه اصولیله جمعلنور وبونلرك اخرلرینه ادوات وضمائر اضافیه و نسبیه دخی التحاق ایدر وبورادەده تاء تأنیثلر هایه منقلب اولورلر.

	مفرد	جمع عربی	ترکجه جمعی
١	مکتوب	مکاتیب	مکتوبلر
	مکتوبه	مکتوبات	»
٢	مکتوبی	مکاتیبی	مکتوبلری
	مکتوبه‌یه	مکتوباته	مکتوبلره
٣	مکتوبم	مکتوبك	مکتوبی
	مکتوبمز	مکتوبکز	مکتوبلری
٤	مقبولم	مقبولسك	مقبولدر
	مقبولز	مقبولسکز	مقبولدرلر... کبی

٢٨ — عربینك مبالغهٔ فاعلنك یالکز مفرد حاللری لسان عثمانیده استعمال اولنوب ترکجه اصولیله جمعلنورلر وکندولرینه ادوات وضمائر اضافیه ونسبیه علاوه اولنور

فعاّل	فعاّللر
رحيم	رحيملر
رحيمه	رحيملره

فعالم	فعالسك	فعالدر
فعالز	فعالسكز	فعالدرلر

٢٩ — عربينك اسم تفضيللرينك مفردلرى لسان عثمانيده‌ده صفت كبى استعمال اولنوب تركجه اصوليله جمعلنور و بونلره ادوات وضمائر اضافيه ونسبيهٔ تركيه التحاق ايدر.

احسن	احسنلر
احسنه	احسنلره

احسنم	احسنسك	احسندر
احسنز	احسنسكز	احسندرلر

٣٠ — عربى صفت مشبهه‌لرندن برچوغنك مفرد مذكر ومؤنثلرى ايله جمع مؤنثلرى لسان عثمانيده استعمال اولنوب مفردلرى تركجه اصوليله دخى جمعلنور و بونلره ادوات وضمائر اضافيه ونسبيهٔ تركيه لاحق اولور وبونلرده‌ده تاء تأنيثلر هايه قلب اولنور

١	حسن	حسنه	حسنات
	سيد	سيده	سادات
٢ —	سيدلر	كريملر	طويللر
٣	حسنى	حساتى	
	سيدده	ساداتده	

٤ حسنم حسنك حسنی
حسنمز حسنكز حسنلری

٥ سیدم سیدسك سیدر
سیدز سیدسكز سیدرلر ... كبی

٣١ — فارسی صفتلرك اصلیه وقیاسیه‌لرینك مفردلری والف نونك جمعلری لسان عثمانیده مستعمل اولوبده مفردلری ترکجه اصولیله جمع ایدلدكلری كبی ادوات وضمائر اضافیه ونسبیه آلیرلر .

١ آكاه آكاهلر
بهادر بهادران بهادرلر

دیده‌بان دیده‌بانلر
خدمتكار خدمتكارلر
درویشانه »

٢ دردمند دردمندلر
غمناك غمناكلر
خوانده خواندكان خوانده‌لر
بنده بندكان
دانا دانالر
ناتوان ناتوانلر

٣ خدمتكاری خدمتكارلری خدمتكارانی

٤ خدمتكارم خدمتكارك خدمتكاری
خدمتكارمز خدمتكاركز خدمتكارلری

٥ دانایم داناسك دانادر
دانایز داناسكز دانادرلر ... كبی

اشبو مثالدن اكلاشيلوركه فارسينك اسم فاعل واسم مفعول وصفت مشبهه‌لريده يعنى : [خواننده . مرده . دانا] كبى كلمه‌لريده لسانمزده صفت كبى مستعمل‌لدر . عربيده اولديغى كبى بونلرده توضيحه محتاج شيلر اولمديغندن بشقه بشقه يازلميوب صفات قياسيه صره‌سنده بيان اولنديلر .

ضميرلر

۳۲ — عربى ضميرلرندن ينه عربى كلمه‌لره التحاق ايتديكى حالده ضمائر متصله‌دن يالكز مفرد و تثنيه‌لريله جمع مذكر غائبلرى يعنى [ه . ها . هما . هم] ضميرلرى استعمال اولنوب ديكرى استعمال اولنمازلر .

بعده	قدس سره
بعينه	بتمامه
موماليها	مشاراليها
موماليهما	مشاراليهما
موماليهم	مشاراليهم
قدس سرهم	رحمة الله عليهم ... كبى

فائده — اشبو ضميرلرده‌كى هانك حركه‌سى بر وجه‌اتى تخلف ايدر شويله كه : مفرد مذكر وتثنيه مذكر وجمع مذكر غائبلرك ماقبلى مضموم و مفتوح اولورسه هالر مضموم و ماقبللرى مكسور و ياخود يا حرفى اولورسه انلرده مكسور اوقنور مفرد مؤنث غائبه ايسه دائما مفتوحدر [بَعدَهُ . بتمامِهِ . رَحِمَهُما الله . مشاراليهِما . سرهُم . عليهِم . موماليهَا] كبى .

٣٣ — ضمائر فارسیه قطعیاً استعمال اولنماز .

اسم اشارتلر

٣٤ — عربی اسم اشارتلری یالکز اولەرق استعمال اولنمیوب انجق مرکب اولمق اوزره :

بونك کبی	معناسنه اولان	= کذلك
بوندن صکره	» »	= بعدذا
ایشته بویله	» »	= هکذا

دن عبارت اولان اوچ کلمه استعمال اولنور .

٣٥ — فارسی اسم اشارتلریده یالکز اولەرق استعمال اولنمیوب انجق مرکب اولەرق بوندن صوکره معناسنه اولان [بعدازین] ترکیبی مستعملدر .

اسم موصوللر

٣٦ — کرك عربی کرك فارسی اسم موصوللری لسان عثمانیده استعمال اولنمازلر .

اسم تجریدلر

٣٧ — عربی اسم تجریدلرندن [ذات . نفس] کلمەلری هم عربی طرزیله هم ترکی اصولیله مستعمل اولوب ایکنجی حالده ادات وضمائر دخی آلورلر .

١ | بالذات بالنفس
| ذات نفس

۲ { ذاتنه نفسنه
ذاتنده نفسنده

۳ { ذاتم ذاتك ذاتی
ذاتمز ذاتكز ذاتلری ... کبی

۳۸ — فارسیدن [خود] اسم تجریدی هم فارسی اصولیله همده ترکی طرزیله استعمال اولنوب ادات و ضمائر الور .

۱ - خودبخود
۲ - رأی خود

کنایات

۳۹ — عربیدن [کذا] ایله [فلان] سوزلری لسان عثمانیده مستعمل اولوب اشبو فلانه ادوات و ضمائر دخی التحاق ایدر .

۱ - فلانه . فلانده . فلانك

۲ { بن فلانم . سن فلانسك . اوفلاندر
بز فلانز . سز فلانسکز . انلرفلانلردر ... کبی

٤٠ — فارسیدن [چه . کی . چند . چندان] کنایاتی استعمال اولنور .

چه فائده . . .
تا کی چکرسك بوردردی ای دل
چند دفعه . .
چندان چالشدمسه‌ده . . . . کبی

مصدرلر

٤١ — عربی مصدر اصیلری لسان عثمانیده کثرتله مستعمل بو بابده برمقدار تفصیلات اعطاسنه لزوم کورولدی . شویله که :

ثلاثی مجردلردن [قَتْل . فِسق . شُغل .] وزننده اولا غیرمیمیلر ایله سماعیلردن [فِعلة] و [فِعالة] وزننده بولنانلر و مزیداتدن [افعال ، تفعیل ، مفاعله ، تفعّل ، تفاعل ، استفعال ، افعلال ، افتعال ، انفعال] وزنلرنده اولانلر و [تفعلة] وزننده بولنانلر استعمال اولنوب انجق اخرنده تا اولانلرك تالری لسان عثمانیده یاهایه ویا تاء طویله یه قلب اولندیغندن کرك بونلری کوسترمك کرکسه بوبابده ملکه تحصیل ایتمك ایچون صرف عربیده محرر مصدرلرك بعضیلریله مزاتدن مستعمل اولانلر بروجه آتی تحریر اولندی :

قتل وزنی

بحث ، بذل ، بسط ، بلع ، جبر ، جلب ، جهل ، حبط ، حتم ، خرق ، حشر ، حصر ، حكّ ، حلّ ، حمد ، دفع ، دلك ، دور ، ذبح ، ذوق ، ربط ، رجم ، رحم ، ردّ ، رعی ، رغم ، رفع ، رقص ، رکز ، زجر ، زین ، سبّ ، ستر ، سبق ، سحق ، سدّ ، سعد ، سعی ، سفك ، سلّ ، سمع ، سهو ، سیر ، شتم ، شرح ، شرط ، شمّ ، صرف ، صحت ، ضبط ، ضحك ، ضرب ، ضم ، طبع ، طحن ، طرح ، طوع ، طیّ ، ظنّ ، عتق ، عجز ، عدّ ، عرض ، عزم ، عشق ، عقد ، عکس ، عمد ، غدر ، غرس ، غرق ، غسل ، غوث ، غیظ ، فتح ، فخر ، فرض ، فرط ،

فرق، فقر، فكّ ، قدح، قطع، قلب، قلع، كتم، كسر، كتب، كشف، لغو، لمح، لمع، لوم، نشر، نصب، نفح، نفع، نقش، نقل، نقض، نهى، وجد ، وزن، وضع، وصل، وقف، هدم، هجر، هدر، هضم .

فِسق وزنى

بِرّ ، حقه ، ذكر، رفق، عزّ .

شغل وزنى

بغض، بغى، حزن، حكم، ذخر، شكر، عسر، عمق، عذر، عنف، غسل، قبح، قرب، نكس .

فَتحة وزنى

حشمت، حمله، حيرت، خشيت، دهشت، رحمت، رغبت، صفوت، وحشت، وفرت .

حِكمةوزنى

بدعت، بعثت، حكمت، خلعت، خلقت، دقّت، رجعت، رحلت، رفعت، عزت، نسبت .

حُرمة وزنى

حرمت، رخصت، رؤيت، سرعت، نزهت .

كَثافة وزنى

امانت، سباحت، سعادت، سلامت، شفاعت، شناعت، ضراعت، كثافت .

درایة وزنی

اجابت ، اجازت ، اخانت ، احاطه ، اخافه ، اداره ، اذابه ، ازاله ، ارائه ، اساله ، اصابت ، اضافه ـ اضافت ، اطاله ، اطاره ، اعاده ، اعاره ، افاده ، افاقت ، اقامت ، امامت ، انابه ، سیاحت ، سعایت ، کنایه ، کتابت .

افعال وزنی

ابداء ، ابداع ، ابذال ، ابراء ، ابراز ، ابرام ، ابطال ، ابعاد ، ابقاء ، ابلاغ ، اتمام ، اتیان ، اثبات ، اجبار ، اجراء ، اجماع ، اجمال ، اجهار ، احداث ، احراز ، احراق ، احساس ، احسان ، احضار ، احقاق ، احیاء ، اخبار ، اخراج ، اخطار ، اخفاء ، اذعان ، ازلال ، ارشاد ، ارضاء ، ارواء ، ازلال ، اسطار ، اسقاء ، اسقاط ، اسکات ، اسکان ، اسماع ، اسناد ، اسهال ، اشباع ، اشراب ، اشراق ، اشعار ، اشغال ، اشعال ، اصرار ، اصفاء ، اصلاح ، اضرار ، اضلال ، اضمار ، اطعام ، اطفاء ، اطلاق ، اطماع ، اطناب ، اظهار ، اعظام ، اعقاب ، اعمال ، اغفال ، اغماض ، افراط ، افراغ ، افشاء ، افطار ، افلاح ، افهام ، اقدام ، اقرار ، اقناع ، اکرام ، الصاق ، الهام ، امرار ، املاء ، امکان ، انزال ، انشاء ، انشاد ، انطاق ، انفاق ، انعام ، انهاء ، اهداء ، ایراث ، ایضاح ، ایقاظ ، ایماء ، ایمان ، ایواء

تنبیه ـــ آخرلرنده همزه اولان عربی مصدرلری لسان عثمانیده استعمال اولندقده مذکور همزه‌لر اسقاط اولنوب [ایواء یرینه ایوا] و [انهاء یرینه انها] دینور .

تفعیل وزنی

تبجیل ، تبخیر ، تبریك ، تبشیر ، تبعید ، تبلیغ ، تجدید ، تجرید ، تجریم ،

تجليد ، تجهيز ، تجهيل ، تحديث ، تحديد ، تحرير ، تحريص ، تحريف ، تحريك ، تحريم ، تحسين ، تحقيق ، تحكيم ، تحليف ، تحليل ، تحميد ، تحميل ، تحويل ، تخديد ، تخديش ، تخريب ، تخصيص ، تخطيط ، تخفيف ، تخليص ، تخليط ، تخليف ، تخليل ، تخمين ، تخيير ، تدبير ، تدريج ، تدريس ، تدمير ، تدوين ، تدهين ، تذكير ، تذهيب ، تربيع ، ترتيب ، ترجيح ، ترجيع ، ترتيل ، ترخيص ، ترديد ، ترسيم ، ترشيح ، ترصيع ، ترصين ، ترغيب ، ترفيع ، ترفيق ، ترقيم ، ترقين ، تركيب ، ترميم ، ترويج ، تزبير ، تزويج ، تزوير ، تزيين ، تسجيل ، تسخير ، تسخين ، تسديس ، تسريب ، تسطيح ، تسطير ، تسكين ، تسليم ، تسويد ، تسويل ، تسهيل ، تشبيه ، تشجيع ، تشخيص ، تشديد ، تشريف ، تشريح ، تشريع ، تشكيل ، تشمير ، تشنيع ، تشويش ، تشهير ، تشييد ، تشييع ، تصحيح ، تصديق ، تصغير ، تصنيف ، تصميم ، تصويب ، تصوير ، تعبير ، تعجيز ، تعديل ، تعذيب ، تعريض ، تعريف ، تعشير ، تعطير ، تعطيل ، تعقيب ، تعقيد ، تعظيم ، تعميق ، تعميم ، تعويض ، تعويق ، تعيين ، تغريب ، تغليط ، تغيير ، تفتيش ، تفريط ، تفريق ، تفسير ، تفصيل ، تضفيل ، تفويض ، تفهيم ، تقبيل ، تقدير ، تقديس ، تقديم ، تقريب ، تقرير ، تقريض ، تقسيط ، تقسيم ، تقصير ، تقطير ، تقطيع ، تقليب ، تقليد ، تقليل ، تقييد ، تكبير ، تكثير ، تكدير ، تكذيب ، تكرير ، تكفير ، تكفين تكليف ، تكميل ، تكوين ، تلبيس ، تلثيم ، تلطيف ، تلقين ، تلميح ، تلويث ، تلوين ، تمثيل ، تمكين ، تمليك . تمهيد ، تمييز . تنبيه ، تنزيل ، تنسيب ، تنسيق ، تنشيط ، تنظيف ، تنظيم ، تنفيذ ، تنقيح ، تنقيد ،

تنکیر ، تنویر ، تنویع ، توبیخ ، توثیق ، توجیه ، توحید ، توحیش ، توديع ، توذيع ، توسيع ، توسيم ، توسيط ، توصيف ، توصيل ، توضيح . توطين ، توظيف ، توفير ، توقير ، توفيق ، توقيف ، توكيل ، توليد ، تهذيب ، تهزيز ، تهليل ، تهوين .

مفاعله وزنی

مبادرت ، مبادله ، مبارزه ، مباشرت ، مباعدت ، مبالغه ، مبایعه ، مباینت ، متابعت ، متارکه ، مجادله ، مجالسه ، مجانبت ، مجانست ، مجاورت ، مجاوبه ، مجاهده ، محاسبه ، محاضره ، محافظه ، محاکمه ، محاوره . مخابره مخادعه ، مخادنت ، مخاجه ، مخاطبه ، مخالفت ، مخالطه ، مخالصت . مداومت مذاکره ، مراقبه ، مسابقت ، مسارعت ، مساعده ، مسافرت ، مسالمت ، مسامحه ، مسامره ، مساهله ، مشارطه ، مشارکت ، مشاعره ، مشافهه ، مشاکله ، مشاوره ، مشاهده ، مصادره ، مصادمه ، مصافحه ، مصالحه ، مطابقت ، مطالبه ، مطالعه ، مطایبه ، مظاهرت ، معاتبه ، معادله ، معاشقه ، معاقبه ، معالجه ، معامله ، معانده ، معاودت ، معاونت ، معاهده ، معاينه ، مغالطه ، مغايرت ، مفاخره ، مفارقت ، مفاصله ، مقابله ، مقاتله ، مقاربه ، مقاسمه ، مقاطعه ، مقاوله ، مقايسه ، مکابره ، مکاتمه ، مکاتبه ، مکاشفه ، مکالمه ، ملابسه ، ملازمت ، ملاطفه ، ملايمت ، مماثله ، ممارسه ، ممانعت ، منازعه ، مناسبت ، منافسه ، منافرت ، مناقصه ، مناكحه ، مناوبه ، مؤاخذه ، مواجهه ، موازنه ، مواضعه ، مواظبت ، موافقت ، موانسه ، مواصلت .

تفعل وزنی

تأمل ، تأدب ، تأهل ، تبخر ، تبـدل ، تبرك ، تبسم ، تبین ، تتبع ، تتوج ، تجـبر ، تجدد ، تجرد ، تجزی ، تجلد ، تجلی ، تجمد ، تجمع ، تجمل ، تجسس ، تجنن ، تحـدث ، تحری ، تحسر ، تحشـد ، تحصن ، تحفظ ، تحقق ، تحکم ، تحلی ، تحول ، تخلف ، تخلی ، تخمر ، تخیل ، تدرس ، تدنی ، تذلل ، تذکر ، ترتب ، ترجی ، ترحم ، تردد ، ترسل ، ترفع ، ترقی ، ترکب ، ترنم ، تزوج ، تزین ، تسلط ، تسلی ، تسلم ، تشأم ، تشبث ، تشرف ، تشعب ، تشکر ، تشکی ، تشوش ، تصدق ، تصدی ، تصرف ، تصلب ، تصور ، تصوف ، تضرع ، تضمن ، تعبد ، تعجب ، تعدو ، تعرض ، تعشق ، تعصب ، تعظم ، تعفن ، تعقل ، تعلل ، تعمد ، تعند ، تعمم ، تعوق ، تعهد ، تعیش ، تعین ، تغلب ، تغیر ، تغنی ، تفخر ، تفرج ، تفرس ، تفرع ، تفرق ، تفرد ، تفکر ، تفنن ، تفوه ، تفهم ، تقدم ، تقرب ، تقرر ، تقطر ، تعلف ، تقید ، تکبر ، تکثر ، تکفل ، تکون ، تلذذ ، تلطف ، تلفظ ، تلقی ، تلون ، تمتع ، تمدن ، تمثل ، تمرد ، تمکن ، تملق ، تملك ، تمنی ، تموج ، تمول ، تمهد ، تمیز ، تنبه ، تنزه ، تنعم ، تنوع ، توزم ، توکل ، تولد ، توقع ، توجه ، توحش ، توسل ، توسط ، توطن ، توقف ، توقع ، توقی ، توهم ، تهجی ، تهور ، تیقظ ، تیمم

تفاعل وزنی

تباعد ، تباین ، تتابع ، تجاسر ، تجانب ، تجاوز ، تجاهل ، تحاشی ، تحامق ، تداخل ، تدارك ، تداول ، تراخی ، تراضی ، تراکب ، تراکم ،

تزاحم، تسابق ، تسامح ، تساوی ، تساهل ، تشابه، تصادف، تضاعف، تطابق ، تطاول ، تظاهر ، تعاطی ، تعامل، تعاون ، تغافل، تفاخر، تفاوت تقابل ، تقاطع ، تکاثف ، تکاسل، تلاحق، تلاصق، تلاطم، تماثل، تمادی ، تمارض ، تماشا، تناسب ، تناسخ ، تنافر، تناقص، تناقض، تناسل، تناهی، تناول، تواتر توارد ، توافر ، توازن، تواضع، توافق، توالی ، تهاجم ، تهالك.

استفعال وزنی

استبدال، استبراء ، استبشار ، استبعاد، استتمام ، استثقال، استثناء ، استجلاب ، استحصال ، استحضار ، استحسان، استحقار استحقاق، استحکام، استحلال ، استحمام ، استخدام ، استخراج، استخفاف ، استخلاص ، استخلاف ، استدراج ، استدراك، استدعاء، استدلال، استرحام ، استرقاب ، استرداد، استشعار ، استشمام، استشهاد، استصحاب ، استصواب ، استطراد ، استطلاع ، استعلام ، استعمال ، استغراب ، استغراق ، استغفار، استغناء، استفراغ ، استفسار ، استفهام، استقبال ، استقراد ، استقرار ، استقراض ، استقلال ، استکتاب ، استکراه ، استکساب ، استکشاف ، استکمال، استلذاذ ، استلزام، استمداد، استمرار ، استخراج، استمناء ، استنباط ، استنتاج، استنساخ، استنشاق، استیضاح ، استنطاق، استنکاف ، استیذان، استیناف، استیهال،

استماره . استحاله . استدامه . استراحت . استعاذه . استعاره . استفاده . استعانه . استشاره . استغاثه . استقامت .

افعلال وزنی

احمرار . اصفرار . اعوجاج . اغبرار . انصباب .

افتعال وزنی

ابتداء، ابتدار، ابتدال ، ابتسام ، ابتلاء ، ابتناء ، ابتهاج، اتساع، اتصاف، اتفاق ، اتکاء ، اتحاد،اتهام، اجتناب،اجتهاد، اجتهار،احتجاب احتجاج ، احتراز ، احتراق ، احترام ، احتساب، احتشام ، احتضار، احتقار، احتکار، احتلام، احتمال، احتواء، احتیاج، احتیاط، اختیار، اختتام ، اختداع اختراع ، اختصار، اختفاء، اختلاس ، اختلاط اختلاف، اختتان، اختیال، ادّخار، ادّعاء، ارتجال، ارتحاق، ارتسام ارتفاع ، ارتکاب ، ارتیاض ، ازدحام ، ازدواج ، ازدیاد ، استناد ، اشتعال ، اشتغال ، اشتقاق ، اشتکاء ، اشتمال ، اشتیاق ، اضطراب ، اضطرار ، اطراد ، اطلاع ، اعتبار ، اعتداء ، اعتدال ، اعتراض ، اعتراف ، اعتزال ، اعتساف ، اعتصام ، اعتقاد ، اعتکاف ، اعتلاء ، اعتلال ، اعتماد ، اعتناء ، اعتیاد ، اغتراب ، اغترار ، اغتسال ، اغتنام ، افتتاح ، افتخار ، افتراء ، افتراق ، افتقار ، افتحام ، اقتباس ، اقتمام ، اقتداء ، اقتراب ، اقتران ، اقتضاء ، اقتطاف ، اکتساء ، اکتساب ، اکتفاء ، اکتناء ، التباس ، التجا ، التحاق ، التزام ، التصاق ، التفات ، التقاط ، التماع ، التماس ، التواء ، التحاب ، امتثال ، امتحان ، امتداد ، امتلاء ، امتناع ، امتیاز ، انتحار ، انتساب ، انتشار ، انتشاق ، انتصار ، انتظار ، انتظام ، انتعاش ، انتفاع ، انتقال ، انتقام ، انتهار ، اهتداء ، اهتزاز ، اهتمام .

انفعال وزنی

انبساط ، انتعاش ، انجذاب ، انجماد ، انحراف ، انحصار ، انحطاط ، انخساف ، اندراس ، اندفاع ، انسجام ، انسداد ، انسلاب ، انسلاك ، انشراح ، انشقاق ، انصراف ، انضمام ، انطباع ، انطباق ، انطفاء ، انعقاد ، انعکاس ، انفصال ، انفکاك ، انفهام ، انقباض ، انقسام ، انقضاء ، انقطاع ، انقیاد ، انکشاف .

تحشیه وزنی

تمکیه ، تذکیه ، تربیه ، ترضیه ، تسلیه ، تسمیه ، تسویه ، تشفیه ، تصفیه ، تعبیه ، تعزیه ، تعمیه ، تمشیت ، تنزیه ، تهنیه ، توریه ، توصیه .

٤٣ — اشبو مصدرلرك مزیداتدن اولانلرینك عربی جمعلری دخی استعمال اولندیغی کبی عمومی ترکجه اصولیله جمع ایدیلورلر وهر حالده اخرلرینه ادوات وضمائر اضافیهٔ ترکیه التحاق ایدر .

۱	اخراجات	احساسات	اعمالات
	تبشیرات	تبلیغات	ترمیمات
	مبالغات	مکاتبات	تصورات
	تدارکات	تمایلات	استحکامات
	استخراجات	استطلاعات	احتیاجات
	انفعالات		

٢

بحثلر	صنملر	ذكرلر
فِسقلر	حُكملر	حُزنلر
حَسرتلر	حملەلر	حيرتلر
حِدّتلر	حكمتلر	نسبتلر
حُرمتلر	رخصتلر	امانتلر
شفاعتلر	اوارەلر	

٣

اخطارلر	اصلاحلر	اسكانلر
تبشيرلر	تبليغلر	ترميملر
مكاتبەلر	تصورلر	تداركلر
تجاوزلر	تمايللر	استحكاملر
استعلاملر	استكشافلر	احتياجلر
انفعاللر		

٤

امانتى	امانتلرى
اخراجاتده	اخطارلرده
تداركاتى	تداركلرى

٥

اخراجاتم	اخراجاتك	اخراجاتى
اخراجاتمز	اخراجاتكز	اخراجاتلرى
اخطارلرم	اخطارلرك	اخطارلرى
اخطارلرمز	اخطارلركز	اخطارلرى

كبى اولوب انجق مزيداتك هر برينك جمعى لسان عثمانيده مستعمل اولميوب برطاقمى استعمال ايدلمامش اولديغندن قياسى ايله بونلرى ده استعمال جائز دكلدر چونكه بويله شيلرك استعمالى ادباى امتك اثرلرنده كورلمكله اولوركه بو بحث بلاغت كتابمزده كوروله جكدر .

بناءً علیه استحصال ملکه وتکثیر منفعت ضمننده مستعمل اولان جمعلری دخی بروجه آتی تحریر ایلدك .

افعال وزننك مستعمل جمعلری

اجراءت ، احساسات ، اخراجات ، اخطارات ، اسنادات ، اشرابات ، اشعارات ، اشعالات ، اشغالات ، اصلاحات ، اعمالات ، اقدامات ، اکرامات ، الهامات ، انشاءآت ، انعامات ، ایضاحات .

تفعیل وزننك مستعمل جمعلری

تبریکات ، تبشیرات ، تبلیغات ، تجهیزات ، تحریرات ، تحریفات ، تحریکات ، تحسینات ، تحقیرات ، تحقیقات ، تحلیلات ، تحمیدات ، تحویلات ، تخریبات ، تخصیصات ، تدریسات ، تدوینات ، ترتیبات ، ترجیعات ، ترسیمات ، ترصیعات ، ترغیبات ، ترکیبات ، ترمیمات ، تزیینات ، تسطیمات ، تسلیمات ، تسویدات ، تسویلات ، تسهیلات ، تشبیهات ، تشریفات ، تشکیلات ، تشنیعات ، تشویشات ، تصحیحات ، تصدیقات ، تصنیفات ، تصمیمات ، تصویرات ، تعبیرات ، تعدیلات ، تعریضات ، تعریفات ، تعطیلات ، تعقیبات ، تعظیمات ، تعویضات ، تعیینات ، تفصیلات ، تقسیمات ، تقصیرات ، تکبیرات ، تکذیبات ، تکلیفات ، تلطیفات ، تلویثات ، تنبیهات ، تنزیلات ، تنسیقات ، تنظیفات ، تنظیمات ، تنقیحات ، تنویرات ، توبیخات ، توجیهات ، توزیعات ، توصیفات ، توقیرات ، توفیقات .

مفاعله وزننك مستعمل جمعلری

مبالغات ، مبایعات ، مجادلات ، مجاهدات ، محاربات ، محاسبات ،

محاضرات ؛ محاكات ؛ محاورات ؛ مخابرات ؛ مخاصمات ؛ مخاطبات ؛ مذاكرات ؛ مساعدات ؛ مسامحات ؛ مشاهدات؛ مصادمات؛ مطالبات؛ مطالعات ؛ مطايبات ؛ معادلات ؛ معالجات ؛ معاملات ؛ معاهدات ؛ مقاسمات ؛ مقاولات ؛ مكاتبات ؛ مكاشفات ؛ مكالمات ؛ مناسبات ؛ مناقشات ؛ مناكحات ؛ مؤاخذات .

تفعل وزننك مستعمل جمعلرى

تجددات ؛ تجليات ؛ تجملات ؛ تجسساب ؛ تحدثات ؛ تحريات ؛ تحولات ؛ تخلفات ؛ تحيلات ؛ تدنيات ؛ ترقيات ؛ تركبات ؛ ترنمات ؛ تسليات ؛ تشبثات ؛ تشكرات ؛ تصديات ؛ تصرفات ؛ تصورات ؛ تفرعات ؛ تعرضات ؛ تعفنات ؛ تعلقات ؛ تعهدات ؛ تفرعات؛ تكونات ؛ تلطفات ؛ تمتعات ؛ تمنيات ؛ تموجات ؛ تولدات ؛ توجهات؛ توهمات ؛ تهورات .

تفاعل وزننك مستعمل جمعلرى

تجاوزات ؛ تداخلات؛ تداركات؛ تراكمات؛ تصادفات ؛ تعاطيات ؛ تواترات ؛ تواردات ؛ تهاجمات .

استفعال وزننك مستعمل جمعلرى

استثناآت؛ استحضارات؛ استحكامات؛ استخراجات؛ استدلالات؛ استرحامات ؛ استرقابات ؛ استشعارات ؛ استطلاعات ؛ استعلامات ؛ استعمالات ؛ استقراضات ؛ استكشافات ؛ استيضاحات .

افعلال وزننك مستعمل جمعلری

اعوجاجات . اغبرارات .

افتعال وزننك مستعمل جمعلری

احترامات ؛ احتشامات ؛ احتمالات ؛ احتیاجات ؛ اختراعات ؛ اختلاسات؛ اختلافات؛ ارتسامات ؛ ارتکابات ؛ اشتعالات ؛ اشتقاقات ؛ اطلاعات ؛ اعتراضات ؛ اعتسافات ؛ اعتقادات ؛ اقتباسات ؛ التباسات ؛ التزامات؛ التصاقات؛ التماسات؛ امتیازات؛ انتظامات؛ انتقالات .

٤٣ — عربینك مصدرمرهسیله نوعلری ومصدر میمیلری دخی عربجهده اولدیغی کبی لسان عثمانیده مستعملدر .

١ { اوچ دفعه . بش کره . بر حمله
دفعاتله . کراتله . مراراً }

٢ ـ حملهٔ شدیده

٣ ـ لطیف المنظر ... کبی

٤٤ — فارسینك مصادر اصلیهسی قطعیاً استعمال اولنمیوب اسم مصدر وحاصل مصدرلری لسان عثمانیده قوللانیلورکه بروجه آتی تعریف اولنورلر :

فارسی اسم مصدرلرك صرف فارسیده بیان ایدلمش اولان بش نوعندن اوچنجی وبشنجی نوعلری یعنی مصدر معناسنه اولان [ارام . حرام . رفتار . شتاب . ناز . نیاز] کبی امر حاضرلر ایله ماضی و امر حاضردن ترکب ایدن [گفتگو . جستجو] کبی کلمهلر مستعمل اولوب اخرلرینه ادوات وضمائر اضافیهٔ ترکیه التحاق ایدر .

نازم نازك نازى
نازمز نازكز نازلرى . . . كبى

فارسى حاصل مصدرلرى تماماً وعيناً لسان عثمانيده مستعمل اولوب اخرلرينه ادوات وضمائر اضافيهٔ تركيه التحاق ايدر .

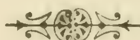
١ — ارايشه . دانشك . روشده

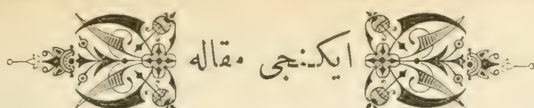
٢ — { روشم . روشك . روشى
روشمز . روشكز . روشلرى . . . كبى }

ذات فعللر

٤٥ — كرك عربى كرك فارسينك ذات فعللرى [ماضى . مضارع . حل . استقبال . امر . نهى] وامثالى ذات وزمانه دلالت ايدن صيغه‌لرى لسان عثمانيده قطعياً استعمال اولنمازلر بوبابده برديه‌جك يوقدر .

٤٦ — ايشته بورايه قدر يازلمش اولان ماده‌لرده كافهٔ اقسام كلمه تعداد ايديلوب لسان عثمانى ايله صورت امتزاجلرى كوسترلمش اولديغندن بونلره فوق العاده دقت ايدلديكى حالده كلمات عربيه وفارسيه‌نك لسان عثمانيده صورت صرف واستعماللرى بيلنه‌جكندن هرماده يه متعدد مثاللر تطبيق ايديله‌رك استحصال ملكه‌يه همت اولنمليدر .

ایکنجی مقاله

تحلیلات

٤٧ — لسان عثمانی اوزره محرر اولان بر عبارەده موجود کلمەلرك اول لسانی ترکیب ایدن اوچ لساندن هانکیسنه منسوب اولدقلرینی تفریق ایله برابر هر کلمەنك اقسام کلمەدن هانکیسی اولدیغنی بر بر کوسترمکه [تحلیل صرف] تسمیه اولنور که برنجی صورته کوره کلمەلرك منسوب اولدقلری لسانی بیلمك خصائص لغاته وایکنجی صورته کوره تفریق أیتمکده صرف علملرینی بیلمکه متوقف اولوب صرف علملری ایسه بوندن اولکی اوچ کتابده بیان ایدلمش اولدیغندن بوراده خصائص لغاتدن برنبذه ایله ایکنجی صورتك طرز اجراسی بیان اولنەجغندن بو مقاله ایکی فصل مخصوص اوزرینه ترتیب اولندی .

فصل اول

لغت اعتباریله کلماتك تفریقی

٤٨ — لغت اعتباریله کلماتك تفریقی صفائی لغتدن بر طاقم مادەلرك نظر اعتبارده طوتلمسیله حاصل اولورکه مذکور مادەلر بر وجهاتی تفصیل اولنمشدر . شویله که

اولاً — حروف هجادن (ث ح ذ ض ظ ع) حرفلری لسان عربه مخصوص اولوب ترکی و فارسی کلماتنده بو حرفلر بولنمدقلرندن اشبو آلتی حرفك بولندیغی کلمەنك عربجه اولدیغنه حکم ایدیلیر یعنی :

ثمر	ثوب	اثبات
حلم	حسن	حكم
ذكر	ذنب	ذكى
ضرب	ضبط	ضمن
ظهور	ظهور	نظر
علم	عرفان	تعليم

كبي كلمه‌لرك عربى اولدقلرينه درحال حكم اولنور.

ثانياً — كلمه‌نك عين الفعليله لام الفعلنده همزه بولنمق دخى كلمات عربيه مخصوص اولوب تركى وفارسيده بولنمديغندن

مأب	بئر	تأثير
شئ	جزء	ماء

كبي كلمه‌لرك عربى اولدقلرينه حكم اولنور.

هرنقدر تركيب اراسنده بعض فارسى كلمه‌لرك آخرلرنده‌ده همزه كورولورسه‌ده نحوده كوروله‌جكى وجهله بوهمزه‌لر نفس كلمه‌دن اولميوب عادتا ادات كبى مؤخراً التحاق ايتمش شيلر اولدقلرندن وبونلرك فرقى غايت قولاى اولديغندن مذكور اصوله خلل كلمز.

ثالثاً — اولنده حرف تعريف بولنمق كلمات عربيه‌نك خواصندن اولديغندن بويله اولان كلمه‌لرك يعنى

كريم الشيم	ولى النعم

ده‌كى [شيم. نعم] سوزلرينك عربى اولدقلرينه حكم اولنور.

رابعاً — تنوين التحاقى دخى عربى كلمه‌لرينه مخصوص اولديغندن:

قسماً دفعةً نادماً

لحكمة لسبب

كبی كلمه‌لرك عربی اولدقلرینه درحال حكم اولنور.

خامساً — اخرنده تاء تأنیث بولنمق دخی عربی كلمه‌لره مخصوص اولدیغندن :

نافة شجرة كلمة

كبی كلمه‌لرك عربی اولدقلری اكلاشیلیر.

انجق اشبو تاء تأنیثلر لسان عثمانیده ها صورتنده یازلدقلرندن وفارسیده‌نده اخرلرنده های رسمیه‌لی كلمه‌لر بولندیغندن دفعةً فرق اولنه‌مامق كبی برمحذور مشاهده اولنورسه‌ده علم صرف عربی قوتیله كلمه‌نك مؤنث اولدیغی اكلاشیله‌رق اكا كوره حكم اولنه‌بیله‌جكندن مشكلات برطرف ایدلمش اولور.

سادساً — كلمه‌لرده حرف مشدد بولنمق لسان عربه مخصوص اولدیغندن

مكلف معزز مربع

كبی كلمه‌لرك درحال عربی اولدقلرینه حكم اولنور.

سابعاً — بركلمه‌نك اوزان عربیه اوزره جمعی وارایسه اوكلمه تركی وفارسی اصوللریله جمعلنمش دخی اولسه ینه عربیدر یعنی :

رسملر ادمیان

كبی كلمه‌لردن رسمك (رسوم) و ادمك (ادام) صورتنده جمع عربیسی اولدیغندن بونلرك عربی اولدقلرینه حكم اولنور

کرچه یکرمی اوتوز سنه‌دن بری بیروت ومصر مطبوعات عربیه‌سنده بعض اجنبی کلمه‌لریده عربی اصولیله جمع ایدلمکده اولدیغنه کوره بو اصولك خلافی ظهور ایدرسه‌ده بویله جمعلر ذاتاً موافق فن اولمامقله برابر چند کلمه‌دن عبارت اولان الفاظ اجنبیه معلوم اوله‌جغندن بونده‌ده مشکلات یوقدر.

ثامناً — کلمات عربیه‌ده صاد ایله جیم و قاف ایله جیم اجتماع ایتمدیکندن بویله صاد ایله جیمی ویا قاف ایله جیمی حاوی اولان کلمه‌لرك عربی اولمدقلرینه حکم اولنور یعنی (صوج قوج) کبی کلمه‌لر عربی دکلدر دینور.

تاسعاً — کلمات فارسیه‌ده (ص ق ط) حرفلری اولمدیغندن بو حرفلرك بولندقلری کلماتك فارسی اولمدقلرینه حکم اولنور. یعنی:

مصر قمر طب

کلمه‌لری فارسی دکلدر.

عاشراً — (ژ) حرفی کلمات فارسیه‌یه مخصوص اولوب ترکی وعربی کلمه‌لرده بولنمدیغندن بو حرفك متداخل اولدیغی کلمه‌نك فارسی اولدیغنه حکم اولنور نته‌کیم

پژمرده مژده

کلمه‌لری فارسیدر.

اون برنجیسی — (پ چ) حرفلریله کاف فارسی عربی کلمه‌لرده بولنمیوب ترکی وفارسی کلمه‌لره مخصوص اولدیغندن بو اوچ حرفك بولندیغی کلمه‌لرك عربی اولمیوب یا ترکی ویا فارسی اولدیغی اکلاشیلور

پای پیر پرده

بچه پیچ

گاو گاه گوزل

کلمه‌لری یا ترکی ویا فارسی اولوب عربی دکلدرلر.

بونلرك فارسی ویا ترکی اولدقلرینك فرقی ایسه دیکر قاعده‌لرله معلوم اولور انجق کاف فارسی ایکی کشیده‌لی یازلمدیغی حالده عربیدن فرقی اولمیه‌جغندن بو بابده بر مقدار مشکلات ظهور ایدرسه‌ده اول وقت تلفظنه باقمق لازم کلیر.

اون ایکنجیسی — حرف مد عربی وفارسی‌یه مخصوص اولوب ترکی کلمه‌لرده اولمدیغندن بر حرف مدی حاوی اولان کلمه‌نك ترکجه اولمیوب یا عربی ویا فارسی اولدیغنه حکم اولنور یعنی

باقی عالی مبانی

نابود میخوش بی‌ناز

کبی کلمه‌لر یا عربی ویا فارسیدر دینورکه بونلرکده عربی ویا فارسی اولدقلری دیکر قاعده‌لرله تفریق اولنور.

اون اوچنجیسی — کاف یائی ایله صاغر کاف ترکی کلماته مخصوص اولوب عربی وفارسی کلمه‌لرده بولنمدقلرندن بو ایکی حرفی حاوی اولان کلمه‌لرك عربی وفارسی اولمیوب ترکی اولدقلرینه حکم اولنور نته‌کیم

بك اکری بکا سکا

کلمه‌لری عربی وفارسی دکل ترکیدر.

اون دردنجیسی — برکلمه‌نك فارسی قاعده‌سنجه جمعی وارده عربی

قاعده‌سیله جمعی ممکن اولماز ایسه ترکی اصولیله جمع ایدلمش اولسه دخی
او کلمه‌نك عربی وترکی اولمیوب فارسی اولدیغنه حکم اولنور.

مردلر زنلر خانه‌لر

کبی که بونلر ترکی اصولیله جمع حالنده ایسه‌لرده فارسی اصولیله (مردان
زنان خانها) صورتلرنده جمعلری اولوب اوزان عربیه اوزره جمعلری
اولمدیغندن فارسی کلماتدن اولدقلرینه حکم اولنور.

اون بشنجیسی — لام مفخمه عربیده یالکز لفظهٔ جلاله‌یه مخصوص
اولوب سائر کلماتنده بولنان لاملر مرقق اولدیغی کبی فارسی لاملریده
رقیق اولدیغندن وترکینك اکثری لاملرك مفخم ایدوکندن لفظهٔ
جلاله‌دن ماعدا لام مفخمه‌یی حاوی اولان کلماتك عربی وفارسی
اولمیوب ترکی اولدیغنه حکم اولنورکه بوحالده

چالغی صالغین آلیق

کلمه‌لرینك عربی وفارسی اولمیوب ترکی اولدیغنه حکم اولنور.

٤٩ — بورایه قدر ذکر اولنان اون بش خاصه ایله کلمه‌لرك
هانکی لسانه منسوب اولدقلری فرق اولنه‌جغی کبی مشتقات علم
صرفلرك قوتلریله‌ده اکلاشیله‌جغندن وادوات ایسه نحوده کوروله‌جکی
وجهله ممدود اولوب هر لسانك اداتی بلله‌نه‌جکندن کافهٔ اقسام کلمه‌نك
منسوب اولدقلری لسان تفریق اولنه‌بیلور.

خلاصه مذکور اون بش خاصه الك زیاده اسم جامدلره مخصوص
اولوب (راسم خوانده آصتی) کبی مشتقاتك صرف قوتیله یعنی
علم صرف عربی سایه‌سنده راسمك رسم مصدرندن مشتق اسم فاعل

وصرف فارسی قوتیله‌ده خوانده‌نك خواندن مصدرندن مشتق اسم فاعل وصرف ترکی اغانه‌سیله‌ده اصق‌نك اصمق مصدرندن مشتق اسم الت اولدیغی اکلاشیلور.

لسان عثمانی‌یی تشکیل ایدن کلمه‌لرك بوصورتله هانکی لسانه منسوب اولدقلری اکلاشیله‌بیلورسه‌ده بعضاً بر کلمه ایکی لسانده مشترك قالورکه اوحالده یدنجی واون دردنجی خاصه‌لره تطبیق ایله جمعلری ارانیله‌رق اکا کوره حکم اولنور.

ایشته بزم خاطرلیه‌بیلدیکمز خصائص لغات بونلردن عبارت اولمقله کیفیتی لایقیله ایضاح ایچون بروجه آتی تطبیقات امثله تحریر اولندی:

٥ — مثلا (ثمرهٔ فؤادم احمدك اشبو سنهٔ مبارکه‌ده‌امتحانلری رسیدهٔ حسن ختام اولدیغندن. بمنه تعالی سنهٔ تدریسیهٔ آتیه ابتداسنده دبستان ایرانیانه قیدی مقرر اولمقله اوراجه دخی اکمال تحصیلدن صوکره فرمودهٔ دولتلری وجهله ...) عباره‌سی النوب قواعد مذکوره‌یه تطبیق اولنسه

ثمره = ثا حرفنی حاوی اولدیغندن عربیدر

فوأد = عین‌الفعلنده همزه اولدیغندن عربیدر

احمد = حا حرفنی حاوی اولدیغندن عربیدر اخرنده‌کی صاغر کاف ترکجه‌در

اشبو = ترکجه اسم اشارتدر.

سنه = اخرنده تاء تأنیث اولدیغندن وعربی اصولیله (سنین) صورتنده جمعی دخی بولندیغندن عربیدر.

مبارکه = حرف مدی حاوی اولدیغندن یا عربی ویا فارسیدر انجق عربینك مفاعله وزننده اولوب اخرنده تاء تأنیث بولندیغندن عربیدر.

امتحان = حا حرفنی حاوی اولدیغندن عربیدر.

رسیده = حرف مدی حاوی اولدیغندن یا عربی ویا فارسی اولوب ترکجه دکلدر فقط عربیده جمعی اولمدیغی کبی فارسی مشتقاتندن یعنی (رسیدن) مصدرندن مشتق اسم مفعول اولدیغندن فارسیدر .

حسن = حا حرفنی حاوی اولدیغندن عربیدر.

ختام = حرف مدی حاوی اولدیغندن یا عربی ویا فارسیدر فقط فارسیده جمعی اولمدیغندن وعربی اسم مصدری اولدیغی بیلندیکندن عربیدر.

اولدیغندن = ترکی مشتقاتندندر.

بمنه = حرف مشددی حاوی اولدیغندن واخرنده عربی ضمیر متصلی بولندیغندن عربیدر.

تعالی = عین حرفنی حاوی اولدیغندن عربیدر.

سنه = بالاده یازلدی.

تدریس = تفعیل وزنده عربی کلمه‌در.

ابتداء = لام الفعلنده همزه اولدیغندن عربیدر.

دبستان = حرف مدی حاوی اولدیغندن یا عربی ویا فارسیدر انجق عربیده جمعی اولمیوب فارسیده اولدیغندن فارسیدر.

ایرانیان == حرف مدی حاوی اولدیغندن ترکجه‌دکل یا عربی یا فارسیدر
لکن فارسی جمعی اولوب عربیده اولمدیغندن فارسیدر.
قید == قاف حرفنی حاوی اولدیغندن فارسی‌دکلدر یاترکی ویاعربیدر
لکن عربیده قیود صورتنده جمعی اولدیغندن عربیدر.
مقرر == حرف مشددی حاوی اولدیغندن عربیدر قاف حرفی اولدیغی
ایچونده فارسی اولمدیغی دفعة معلوم اولور.
اولمقله == اولمق ترکجه‌در بوده مشتقات ترکیه‌دندر.
اورا == ترکجه اسم اشارتدر.
اکمال == حرف‌مدی حاوی اولدیغندن ترکجه دکل یا عربی یا فارسیدر
فقط فارسیده جمعی اولمدیغندن عربیدر.
تحصیل == حا حرفنی حاوی اولدیغندن عربیدر.
صوکره == صاغر کافی حاوی اولدیغندن ترکیدر.
فرموده == حرف‌مدی‌حاوی اولدیغندن‌یاعربی یافارسیدر فقط عربجه‌ده
جمعی اولمدیغندن وفارسی مشتقاتندن ایدوکندن فارسیدر.
دولت == آخرنده تاء تأنیث اولدیغندن عربیدر.
وجه == دفعةهانکی لساندن اولدیغی اکلاشلماز انجق عربیده‌وجوه
وجوهان جمعلری اولدیغندن عربیدر.

ایشته بووجهله لغتلر تفریق اولنوب مطلوب حاصل‌اولور واحراز
ملکه اولنور :

فصل ثانی

تحلیل صرفی

٥١ ــ عثمانلیجه برعبارەده موجود سوزلرك اقسام کلمەدن هانکیسی اولدیغنی برر برر تفریق ایلەارائه ایتمکه تحلیل صرفی دینورکه بروجه آتی اجرا اولنور.

شویله که عبارەده موجود اولان کلماتدن یالکز اداتلر مستثنا اولەرق متباقیسی اوچ لسانك علم صرفلرینی کورمش یعنی بوندن اولکی اوچ کتاب مندرجاتنی لایقیله بیلەمش اولان برذات طرفندن معلوم اولمق لازم کلەجکندن عبارەده مذکور اداتلردن صرف نظرله دیکر کلەلری اشاغی طوغری برصرەیه یازوب اقسام کلمەدن نەاولدقلرینیده یانی باشلرینه تحریر ایتمکله حاصل اولورکه بونی ارائه ایتمك ایچون برنجیسی اداتدن بری برعباره وایکنجیسی لاعلی التعیین برفقره آلنەرق آتی یه تحریر اولندی.

مثلا : [بن معلمم خلاف سویلەمم ، سن طالبسك بن نەویرسەم یازمالیسك نەسویلرسەم حفظ ایتملیسك . سویلدیکم سویلیەجکم کوزل سوزلر برر جوهر یکتادر اوقیمتلی جوهرلر پك چوق فائدەلی اولورلر] عبارەسنده :

بن = ترکچه ضمیر شخصی مفرد متکلمی .

معلمم = آخرندەکی میم ترکچه ضمیرنسبی مفرد متکلمی [معلم] عربیده تفعیل بابندن اسم فاعل مفردیدر.

خلاف = عربی مصدریدر .

سویله‌مم = ترکجه [سویله‌مك] مصدرندن مشتق مضارع منفی مفرد متکلمیدر .

سن = ترکجه ضمیر شخصی مفرد مخاطبدر .

طالبسك = آخرنده‌کی صاغر کاف ترکجه ضمائر نسبیه‌نك مفرد مخاطبیدر [طالب] عربجه ثلاثی مجرد برنجی بابندن اسم فاعلدر .

بن = کچدی .

نه = ترکجه کلمهٔ استفهامدر .

دیرسه‌م = دیر ایسه‌م مخففی اولوب ترکجه دیمك مصدرندن مرکب مضارع شرطی مفرد متکلمیدر [ایسه‌م] سوزی فعل اعانه‌نك صیغهٔ شرطیه‌سنك مفرد متکلمیدر .

یازمالیسك = ترکجه یازمق مصدرندن فعل وجوبی مفرد مخاطبیدر .

نه = کچدی .

سویلرسه‌م = سویلر ایسه‌م مخففی اولوب ترکجه سویله‌مك مصدرندن مرکب مضارع شرطی مفرد متکلمیدر [ایسه‌م] بالاده کچدی .

حفظ = عربی مصدردر .

ایتملیسك = ترکجه ایلمك معناسنه اولان ایتمك مصدرندن مشتق فعل وجوبی مفرد مخاطبیدر .

سویلدیکم = ترکجه سویله‌مك مصدرندن مشتق فعل صله‌نك مفرد متکلمیدر .

سویلیه‌جکم = ترکجه سویله‌مك مصدرندن مشتق فعل استقبالك مفرد متکلمیدر .

کوزل = ترکجه صفات اصلیه‌دن مفرد بر کلمه‌در.

سوزلر = ترکجه اسم جمعدر مفردی سوزدر .
برر = ترکجه اعداد توزیعیه‌دندر صفت‌اولدر .
جوهر = عربی اسم مفرددر .
یکتادر = آخرنده‌کی در ترکی اداتیدر [یکتا] فارسی صفات قیاسیه‌سندندر .
او = ترکجه ضمیر غائبدر .
قیمتلی = ترکجه صفت اولمش یعنی [قیمت] کلمه‌سنه لی کله صفت یاپلمشدر.
جوهرلر = عربی کلمه ترکجه اصولیله جمع ایدلمشدر .
پك = ترکجه افراط اداتیدر .
چوق = ترکجه صفات اصلیه‌دندر .
پك چوق = ترکجه صفات افراطیه‌دندر .
فائده‌لی = اسم‌عربی ترکجه‌ده لی ایله صفت یاپلمشدر .
اولورلر = ترکجه اولمق مصدرندن مشتق مضارع جمع‌غائبیدر .

---

٥٢ — ایشته بووجهله اصول تحلیل گوسترلدکدن‌صکره برچوق عباره‌لر انتخاب ایدوب شاکردانه تحلیل ایتدیرمك معلملرك وظائف مخصوصه‌لرندن اولدیغی ایچون انلره سهولت اولمق اوزره آتی‌یه‌اوچ بش فقره تحریر ایلدك :

١

انسانده بر اغزله ایکی قولاق اولدیغی ایچون بر سویلمه‌لی ایکی دکله‌ملیدر. زیرا : چوق سویلین چوق یاکیلیر . چوق سویلمکدن

نیجه نیجه زیانلر کورنلر پك چوقدر . فقط سکوتدن ضرر کورمش پك آزدر . بناءً علیه انسان اغزینه کلنی همان سویلیی ویرممليدر واقتضا ایتمدکجه لافه قارشماملیدر .

٢

علم انسانه ادب وتربیه یوللرینی کوستردیکی کبی صنعت وثروت قپولرینی دخی کشادایدر. علمسز صنعت هیچ برفائده ویرمز بویله جاهل اولان صنعتكارلر ایشلرینی عالمه بکندیره مدکاری کبی ترقی ایتدیره مزلر اولدقلری حال اوزره قالیرلر بونك ایچون ارباب صنایعه هرشیدن زیاده وهر شیدن اولجه علم تحصیلی واجبدر.

٣

ادب وتربیه اوقومقدن زیاده کوروب حصه قاپمقله اولور انسان دائما ادبلی وتربیه‌لی ادملرك یاپدقلری احواله باقوب انلر کبی یاپمغه چالشملیدر هر وقت وهر یرده ادبلی ادملر ایله کوروشملیدر بونك ایچون رفیقك اخلاق حمیده صاحبی تربیه‌لی ادملردن اولمسی لازمدر.

٤

انسان بر ایشه باشلیه‌جغی وقتده او ایشك صوکی نصل اوله‌جغنی چوقجه تفکر وکوزلجه مطالعه ایتملیدر اکر انجام کار خیرلی اوله‌جغنه امنیت ایدرسه یاپمالی واکر صوکنك فائده‌لی اوله‌جغنی اکلایه‌ماز ایسه یاپماملیدر. ایش دکل سوز سویله‌مك بیله بویله‌در اسکی آدملر یعنی ده‌ده‌لریمز [اول دوشون صوکره سویله] دیرلر ایدی نقدر طوغری نقدر مصیب برسوزدر. انسان اقوالنی دائما بوکا اویدرمق لازمدر.

٥٣ — ایشته مذکور فقرات دخی بروجه بالا تحلیل ایدیلیرسه قواعد صرفیه تطبیقاتنده لازم اولان ملکه استحصال ایدلمش اولورکه اندن صوکره‌ده املا یاکلشلرینی تفریق ایدوب طوغریسنی یازمق تعلیمی کبی تنقید املا تطبیقاتنه کیرشمك ایجاب ایدر بونك ایچونده املالری قواعد معلومه‌یه مخالف بر عبارەیی معلم اولان ذات تخته‌یه یازوب شاکردانه [بوعبارەده املای معروف ایله قواعد معلومه‌یه مخالف اولان سوزلر وار ایسه او سوزلرك اطرافنه بر قوس چویرك بعده هر برینی بر بر یازوب سبب مخالفتله طوغریسی نصل یازلمق لازم کله‌جکنی یانی باشلرینه تحریر ایدك] سؤالنی ایراد ایتملی شاکردانده بروجه آتی عمل ایلملیدر.

شویله‌که : معلم طرفندن تخته‌یه شو[کچنده چفتلکات عاجزیدن برینه کیتمشیدم عربه‌دن اینر اینمز کتخدا طرفندن وقوعبولان تکلیف اوزرینه بغچه‌یه کیتمك لازمکلدی همان یولومی دکشدوروب یوزومی او جهته چوردم بغچه‌یه واصل اولور اولمز یعنی اره‌دن ایکی دقیقه کچمه‌دی برداقدن بوشانور جه‌سنه بر یغمور کلدی خانه‌یه قاچنجه‌یه قدر بزی فنا حالده اصلاتدی هرنه ایسه خانه‌ده اوستومزی باشیمزی قورتدق یغمورده دینه‌دی ینه بغچه‌یه چیقدق کتخدایه کتنلرك منافعلرندن بحث ایدرك بونلرك توخوملری پك نافعدر یارالری یوموشاتمق ایچون استعمال ایدیلور دیدیم کتخدا بونلری اکله‌مش کبی باشنی صاللادی وعقلنه کلانی سویلمك استدی ایسه‌ده میدان ویرمیه‌رك سن بونلرك نه اولدوغنی بیلمکله مکلف دکلسین

چوقجه اولماسنه غیرتك لازمدر دیوب سوزی کسدم] عباره‌یی یازه‌رق مذکور سؤالی ایراد ایتدکدن‌صکره شاکرد کمال دقتله مذکور عباره‌یی الندهکی کاغده نقل‌ایدوب یاکلشلرك اطرافنه برر قوس چویره‌رك‌شو:

کچنده (چفتلکات) عاجزیدن برینه (کیتمشـدم) (عربه) دن اینر اینمز کتخدا طرفندن (وقوعبولان) تکلیف اوزرینه (بغچه)یه کیتمك (لازمکلدی)همان(یولومی) (دکشدوروب) (یوزومی) اوجهته(چوردم) (بغچه)یه واصـل اولور (اولمز) یعنی (اره‌دن) ایکی دقیقه (کچمه‌دی) (برداقدن) (بوشانورجه‌سنه) بر (یغمور) کلدی خانه‌یه قاچنجیه قدر بزی فنا حالده (اصلاتدی) هرنه‌ایسه خانه‌ده (اوستومزی)(باشیمزی) (قورتدق) (یغموردده) دینـدی. ینه (بغچه) یه چیقه‌رق کتخدا یه (کتنلرك) (منافعلرندن) بحث(ایدرك) بونلرك(توخوملری) پك نافعدر (یارالری) (یوموشـاتمق) ایچون استعمال (ایدیلور) (دیدیم) کتخدا بونلری (اکا مش) کبی باشنی صاللادی وعقلنه (کلانی) (سـویلمك) (استدی) ایسه‌ده میدان ویرمیه‌رك سن بونلرك نه (اولدوغنی) بیلمکله مکلف(دکلسین) چوقجه (اولماسنه)غیرتك لازمدر دیوب سوزی کسدم] صورتده یازدقدن صوکره:

بوعباره‌ده اطرافنه قوسلرچوردیکم سوزلرك یازیلیشلری یاکلشدر چونکه:

چفتلکات = عربجه جمع حالنده برکلمه‌کبی کورینیور حالبوکه (چفتلك) لفظی ترکجه اولدیغنـدن وترکی کلمه‌لرك عربی قواعدیله جمعلری ممنوع ایدوکندن بوصورت یاکلشدر بونك جمعی (چفتلکلر) صورتندن بشقه برصورتده اوله‌ماز.

کیتمشدم == لفظی (کیتمش ایدم) مخففی اولدیغندن هرنقدر یاکلش دکل ایسه‌ده اکثریا ماضیٔ نقلی فعل اعانه ایله ترکب ایدنجه توصیل ایدلمز نته‌کیم بوکلمه‌یی قرائتده لسانده بر مقدار ثقلت مشاهده اولنیور بناء علیه بونی مفصل اوله‌رق (کیتمش ایدم) صورتنده یازمق اولادر.

عربه = ترکجه اولدیغنه وعین حرفی عربه مخصوص اولوب ترکی ایله فارسیده بولنمدیغنه‌مبنی بونك عین ایله یازلمسی‌موافق اولمیوب (آرابه) صورتنده یازلمسی لازمدر.

وقوعبولان= لفظی(وقوع)کلمهٔ عربیه‌سیله (بولان) اسم‌فاعل ترکیسندن ترکیب ایدلمش اولوب بر لفظ عربیله برلفظ ترکینك یازیده بربرینه قاریشدیرلمسی ایسه جائز اولمدیغندن بونی منفصل اوله‌رق (وقوع بولال) صورتنده یازلملیدر.

بغچه = فارسی [باغ] اسمنك تصغیری اولدیغندن طوغریسی (باغچه) در .

لازمکلدی = بالاده محرر (وقوعبولان) کبی اولوب بوده منفصل اوله‌رق شو (لازم کلدی) صورتنده یازلملیدر .

یولومی = یول لفظنه میم اضافت لاحق اولمش برصورت اولوب میمدن اول‌واوك‌ایرادینه هیچ بروجهله لزوم‌اولمدیغندن بوصورت‌یاکلشدر [یولمی] یازلمق لازمدر .

دکشدوروب=دکشدرمك مصدر متعدیسندن مشتق‌اولدیغندن واثنای اشتقاقده [در] ادات‌تعدیه‌سنك حرفلری‌اراسنه واوك

کیرمسنه محل اولمدیغندن بو صورت یاکاش اولوب [دکشدروب] اولمق لازمدر .

یوزومی = بالاده محرریولومی حقنده ایراد اولنان مطالعه یه مبنی بونکده طوغریسی [یوزمی] در .

چوردم = چویرمك مصدرندن مشتق اولدیغندن یاسز یازلمسی خطا اولوب یا ایله [چویردم] یازیله جقدر .

بغچه = بالاده کچدی .

اولمز = اولمق مصدرثقیلندن مشتق مضارع منفی اولدیغی جهتله بروجه قواعدالفله [اولماز] صورتنده یازلمق لازمدر .

اره‌دن = حرکات ثقیله‌یی حاوی برکلمهٔ ترکیه اولدیغندن ها ایله دکل الفله [ارادن] یازلملیدر .

کچمه‌دی = حرکات خفیفه‌یی حاوی مصادرك منفیلرنده میم نافیه یه ها ادخالی لازم کلیه جکی صرف ترکیده بیلدیرلمش اولدیغندن بونك طوغریسی [کچمدی] صورتیدر .

برداقدن = لفظنده بانك حرکه‌سی ثقیل اولدیغندن ترکجه اهنك قاعده‌سنه توفیقاً الفله [بارداقدن] یازلمق لازمدر .

بوشانورجه‌سنه = مضارعلرده‌کی اهنکه اتباعاً یا ایله [بوشانیرجه‌سنه] یازلملیدر .

یغمور = یاغمق مصدرینه منسوب حرکهٔ ثقیله ایله بدأ ایتمش براسم ترکی اولدیغندن الفله [یاغمور] صورتنده یازلمق لازمدر .

اصلاتدی = بومثللو کلمه‌لرده یا استعمالی لازم اولدیغندن طوغریسی [ایصلاتدی] در .

اوستومزی = بالاده‌كی یولومی یاكلشلغنده بیان اولندیغی وجهله [اوست] لفظنه ضمیر اضافی كلدیكندن واوك دخولنه لزوم یوقدر طوغریسی [اوستمزی] صورتیدر.

باشیمزی = بونده‌ده‌دیكری كبی [باش] لفظنه ضمیر اضافی كلمش اولدیغندن یایه لزوم یوقدر طوغریسی [باشمزی] صورتیدر .

قورتدق = قوروتمق مصدرندن مشتق اولدیغندن واوك صرفنه محل اولمیوب طوغریسی واوایله [قوروتدق] صورتیدر .

یغمورده = بالاده‌كچدی.

بغچه = كذا

كتنلرك = لفظ عربی اولوب طوغریسی [كتان] اولدیغندن بونك دخی [كتانلرك] صورتنده یازلمسی لازمدر .

منافعلرندن = منافع لفظی عربیده منفعت جمعی اولدیغندن بركره دها تركجه ایله جمعلندیرلمسی جائز اوله‌میه‌جغندن طوغریسی [منافعندن] در .

ایدرك = تركجه حال تركیبی صیغه‌سی اولوب بو ایسه فعل التزامی مفرد غائبی اولان [ایده]دن مشتق اولدیغی جهتله هانك حذفنه محل اولمیوب طوغریسی ها ایله [ایده‌رك] صورتیدر .

توخوملری = بویله لفظ یوقدر بونك طوغریسی [تخم] اولمق اوزره بر لفظ فارسی اولدیغندن [تخملری] یازلملیدر .

يارالرى = بو كلمه جرحه معناسنه فارسيده [ياره] اولديغندن بورادهده [يارهلرى] يازلمليدر .

يوموشاتمق = بونك تلفظ فصيحنده ميم ساكن اولديغى ايچون ميمدن صوكره واوه لزوم اولميوب واوسز اولهرق [يومشاتمق] يازلمليدر .

ايديلور = مضارعلردهكى اهنگه رعايةً واو ايله دكل يا ايله [ايديلير] صورتنده يازلمق لازمدر .

ديديم = ماضى اشتقاقنجه ميمدن اول اولان يا فضله اولديغندن ياسز اولهرق (ديدم) يازيلمليدر .

اكلهمش = آكلامق مصدرندن مشتق اولديغى ايچون الفله (اكلامش) يازلمليدر .

كلانى = كلمك مصدر خفيفندن مشتق اسم فاعل اولديغى جهتله الفه لزوم اولميوب الفسز اولهرق (كلن) اولمغله بورادهده (كلنى) يازلمليدر .

استدى = يا ايله يازلمق لازمكلن كلمات تركيهدن اولديغى صرف تركيده بيان ايدلمش اولديغندن طوغريسى يا ايله (ايستدى) در .

اولدوغنى = اولدقدن مشتق اولديغى ايچون قاعدةً (اولدغنى) يازلمق لازمكليرسهده مستثنا اولهرق (يا) ايله (اولديغنى) يازارلر ارتق بويله قبول ايتمك ضروريدر .

دكلسين = اشبو كلمهنك نهايتندهكى (سين) اداتى خفيف اولان مصدرلردن كلن امر و نهى كلمهلرينك جمعلرينه مخصوص اولوب بورادہ ايسه ضمائر نسبيهنك مفرد مخاطبى اولان (سك) اولمق لازمكلهجكندن طوغريسى (دكلسك) در .

اولماسنه = اولمق مصدرینك مضاف صورتی اولدیغندن الفه لزوم اولمیوب (اولمسنه) یازیلملیدر .

٥٤ — ایشته بو صورتله شاکردانه تصحیح املا خصوصاتی دخی تعلیم ایتدیریلیرسه بك چوق فائده‌لر کوروله‌جکندن معلملر بوکبی یاکلشلی عباره‌لری برچوق دفعه‌لر بو صورتله اجرا ایتدیرملیدرلر . بناءً علیه کندولرینه سهولت اولمق اوزره بویله یاکلشلی عباره‌لردن برقاچ فقره‌یی بورایه یازدق ویاکلش اولان املالرك اطرافنه قوسلر چویردك فقط شاکردانه کوسترلمش یعنی تخته‌یه یازارکن بونلرك اطرافنه برشئ چیزمیوب بالاده‌کی مادده اولدیغی وجهله بونلرك هانکیلری یاکلش اولدیغنی کوسترمکی شاکردانه براقملیدر .

١

انسان برکره (کوریشوب) سلام (ویردیکی) ادملرله (دوستلوق) (ایدرك) بریرده دوشوب (قالقاجق) (اولیرسه) (صونىده) ایشی فنایه (صرار) چونکه انسانك (آنلنده) (دامغاسی) یوقدرکه ایی ویا (کوتی) (اولدوغی) درحال (اکلاشلسك) آنکچون دوست ویارفیق (اولاجق) آدمی ابتدادن کوزلجه (یوقلمه) ایتملیدر .

٢

برآدم اولور (اولمز) یرلرده ایشه (قاریشور) واغزینه (کلانی) سویلر یعنی سویلیه‌جکی سوزلرك (نه‌ره‌یه)(واراجغنی) (دوشنمکسزین) سویلرسه دائما (اوتانور) .

٣

(فنالغه) قارشی (ایولك) (ایدرسك) سکا (کوتیلك) ایدن

(اوتانورده) بردها فنالق (ایتمیه) یوزی (قالمز) آنکچون دائما هرکسه (ایپلق) (ایتمیه) خوش (طوتمقه) چالشملیدر.

٤

(اطفاللر) کیجه (کوندز) (اوقیوب) (یازارق) وهر (دورلو) (علوملری) تحصیل (ایدرك) (بویومیه) ومعلوماتلی وتربیه‌لی اولوب (کوتی) خویلری (براقارق) انسان کامل (اولمقه) (چالیشمغله) کسب امتیاز ایتملیدرلر.

٥

کبر (دینلان) شیٔ پك (چرکن) برخویدر کبر دیمك انسان کندینی (بکه‌نوب) (باشقه) لرینی هیچ یرینه قومقدر بو فنا خویدن (صقنمق) لازمدر.

اشبو فقره‌لردن اشارت اولنان یاکلش کلمه‌لرك طوغریلری بروجه آتی محرردر :

خطا	صواب	خطا	صواب
کوریشوب	کوروشوب	ویردیکی	ویردکی
دوستلوق	دوستلق	ایدرك	ایده‌رك
قالقاجق	قالقه‌جق	اولیرسه	اولورسه
صونلده	صوکنده	صرار	صارار
آنلنده	آلننده	دامغاسی	تمغاسی
اکلاشلسك	اکلاشاسین	اولدوغی	اولدیغی
یوقلمه	یوقلامه	اولاجق	اوله‌جق
قاروشور	قاریشیر	اولمز	اولماز

خطا	صواب	خطا	صواب
نەرەيە	نرەيە	كلانى	كلنى
دوشنمكسزين	دوشونمكسزين	واراجغنى	وارەجغنى
فنالقه	فنالغه	اوتانور	اوتانير
ايدرسك	ايدرسەك. ايدرايسەك	ايولك	ايىلك
اوتانورده	اوتانيرده	كوتيلك	كوتولك
قالمز	قالماز	ايتميه	ايتمكه
طوتمقه	طوتمغه	ايىلق	ايىلك
كوندز	كوندوز	اطفاللر	اطفال
يازارق	يازەرق	اوقيوب	اوقويوب
بويوميه	بيومكه	علوملرى	علومى
اولمقه	اولمغه	براقارق	براقەرق
دينلان	دينلن	چاليشمغله	چاليشمقله
بكەنوب	بكنوب	چركن	چيركين
صقنمق	صاقنمق	باشقه	بشقه

٥٥ — بالجمله قارئلرك وباخصوص معلم افنديلرك فوق العاده دقت ايدەجكلرى بر ماده واردركه اوده كلمەلرك سويلنديكنه باقيەرق قواعد صرفيەنك كوستردیكى لزوم وجهله يازمغه واسم صفت كبى كلمەلريده آثار مقبولۀ ادباده كورولن صورتده ضبط وقيد ايتمكه همت ايلمكدن عبارتدر . وبالله التوفيق .

بو كتاب وبونكله برابر برنجى جلد ختام بولدى

(قسبار مطبعەسى)

خواجهٔ لسان عثمانی

لسان عثمانینك [مفردات . مركبات . ادبیات] قواعدینی حاوی
اولوب درت مجلد اوزرینه مرتب بر اثردر
(ایكنجی جلد)

تطبیقات مركبات

تركی ، عربی ، فارسی نحولریله تطبیقاتی حاوی اولەرق
درت كتابدن عبارتدر

{ برنجی كتاب }

نحو تركی

محرری
اركان حربیه قائممقاملرندن مناسترلی
محمد رفعت

معارف نظارت جلیلەسنك رخصتیله طبع اولنمشدر
درسعادت
(قصبار مطبعەسی) — باب عالی جادەسندە نومرو ۲۵
صاحب وناشری : كتابجی قصبار
۱۳۱۱

بسم الله الرحمن الرحيم

مقدمه

١ — كلمه‌لرك اصلی معنالری اعتباریله بر یره كتیریله‌رك كلام
تشكیلنی مقتضی اصول وقواعدی بیلدیرن علمه [نحو] تسمیه اولنور.

٢ — اصل معنی دیمك هركسك بیلدیكی كبی سوزلرك ایلك
معنالری دیمكدر. یعنی: [«١» افندی حضرتلری بوكون بر شكر
چیكنه‌دی «٢» بنمده اغزمك صویی آقدی] دینلدكده بر رقمیله اشارت
اولنان برنجی فقره‌دن افندینك طاتلی بر ماده‌دن عبارت اولوب شكر
دیدیكمز شیٔ اغزنده و دیشلری اره‌سنده ازوب یدیكنی اكلامق
و ایكی رقمیله اشارت ایدیلن فقره‌دنده متكلمك اغزندن صالیه دینلن
اغز صوینك اقیتمسنی اكلامق دیمكدر.

فقط بونلرده طولاییسیله ایكنجی برطاقم معنالر واردر كه انلره
[معنای ثانی] دینور. یعنی: مذكور مثالك برنجی فقره‌سنده شكر
چیكنه‌مكدن شكرك طاتلیلغی جهتنی دوشونه‌رك قرینه مناسبتیله خوشه

کیده‌جك بر سوز سویلنمش اولدیغی معناسنی اکلامق و ایکنجی فقره‌سنده‌ده اغز صوینك آقسنه امر نمك وياخود پك چوق بکنمك وياخود او سوزك حکمنی ارزو ايلمك معناسنی مراد ایتمك [معنای ثانی]یه انتقال دیمکدر که اشبو معانیٔ ثوانی‌یه کوره اولان اصول وقواعد لسان [علم بلاغت] وظائفندن اولوب اوده بوندن صوکره‌کی اوچنجی جلدده بیان اولنه‌جغندن بوراده معانیٔ اصلیه یاخود معانیٔ اول اعتباریله اولان ترکیب کلام قواعدینی بیان ایدن [علم نحو] قاعده‌لری درمیان ایدلمشدر .

٣ـ ترکیب : ایکی و دها زیاده کلمه‌لرك بر ارایه کلسیله تام ویا ناقص بر معنی ویرن هیئت اجتماعیهٔ الفاظه دینور .

١ ـ اغاجك دالی. فلانك فسی. آتشك شدتی. قیشك صوغوغی.

٢ ـ اغاج کولکه‌سی. اورمان لاله‌سی. صو کناری. بوغاز ایچی.

٣ ـ الماس کوپه . التون یوزك . کموش بیله‌زك . باقر تنجره .

٤ ـ اورته بوی . کوزل کوز . قاره قاش . قرال صاچ .

٥ ـ اطه قلعه . قوم قپو . دکرمن دره . بکقوز .

٦ ـ یازی یازان . کتاب اوقویان . قیریلان قلم . بوزولان یازی .

٧ ـ قیش کچدی . یاز کلدی . کللر آچه‌جق . صیجاق اوله‌جق .

٨ ـ بکا باق . سوز دکله . بوش طورمه . حایلاز اولمه .

٩ ـ هوا کوزلدر. فلان عالمدر. حایلازلق فنادر. چالشمق ایودر.

ترکیبلری کبی‌که بونلرك بردن آلتی‌یه قدر اولانلرنده مثلا [اغاجك دالی] دینلدکده [نه اولمش . نصل ایمش . نه اوله‌جق . بیوکمی .

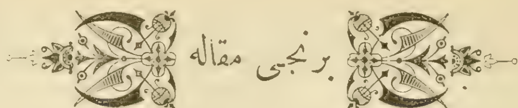
کوچکمی] و امثالی سؤاللر وارد خاطر اوله‌رق آنك تمامی طلب اولندیغندن بونلرك معنالری ناقصدر یعنی بونلردن بو حاللریله برشیٔ استفاده اولنماز .

اما آلتیدن صوکره یعنی یدنجی رقمدن اعتباراً اولان ترکیبلر تام بر معنا مستفاد اولورکه بونلره [ترکیب مفید] و دیکرلرینه [ترکیب غیر مفید] دینورکه بو حاله کوره مفیدلره [ترکیب تام] و غیر مفیدلره [ترکیب ناقص] دخی تسمیه اولنور .

فقط ترکیب غیر مفیدلرده برطاقم قواعد ایله کلامه داخل اولوب معنالری اکمال اولنور و بو صورتله افادهٔ مرام حاصل اولوب کلام ظهور ایدر بناءً علیه انلریده نظر اعتباره المق لازم کلور .

٤ — تعریفات مذکوره‌یه کوره علم نحو مباحثی مفید وغیر مفید ترکیبلر ایله کلام تشکیلی قاعده‌لرینی حاوی اوله‌جغندن و علم صرفده وعد اولندیغی وجهله ادوات ایله اشاراتك دخی بونلردن صوکره بیانی لازمه‌دن اولدیغندن اشبو نحو ترکی رساله‌مز [ترکیب غیرمفید . ترکیب مفید . ادوات . کلام . اشارات] احوال و قواعدندن بحث ایتمك اوزره بش مقاله اوزرینه تحریر اولندی .

ترکیب غیر مفیدلر

٥ — جزئیه بیننده جهت اسناد اولمیان ترکیبلره [غیر مفید] دینورکه [مزجی. اضافی. تقییدی] ناملریله اوچ نوعدر .

نوع اول

ترکیب مزجیلر

٦ — اسناد و صفیت اضافت تعداد معنالرینی اشعار ایتمیه‌رك و بر قاعده‌یه تابع اولمیه‌رق هر هانکی ایکی اسمك بربرلرینه توصیلاندن بر اسم حاصل اولان ترکیبه [ترکیب مزجی] دینور.

بالاده‌کی اوچنجی ماده مثاللرینك بش رقملیسی اولان [اطه قلعه. قوم قپو . دکرمن دره . بکقوز] ایله [قوم قپو . حصار کوی . بالطه باش . تیمور طاش. قلیچ ارسلان. ییلدیرم بایزید] وامثالی اسملرکبی که بونلر تشکیلنده بر قاعدهٔ مخصوصه اولمیوب جمله‌سی سماعیدر .

نوع ثانی

ترکیب اضافیلر

٧ — نسبت، تملك ، نوع ، جنس معنالرینی افاده ایتمك اوزره

ایکی اسمك یکدیکریله ترکبندن حاصل اولان ترکیب ناقصلره [ترکیب اضافی] تسمیه اولنور .

١ ــ یازك صیجاغی
٢ ــ اوك صاحبی
٣ ــ چنار اغاجی
٤ ــ آلتون کوپه

کبی که برنجیده نسبت ایکنجیده تملك اوچنجیده نوع دردنجیده جنس بیان اولنوب مفصل معنالری

١ ــ یازه منسوب و مخصوص اولان صیجاقلق
٢ ــ اوه مالك اولان آدم
٣ ــ چنار نوعندن اولان اغاج
٤ ــ معادنك التون جنسندن یاپلمش کوپه

دیمك اولور .

٨ ــ **تعریف** : بر ترکیب اضافیی تشکیل ایدن ایکی اسمدن نسبت تملك نوع جنس بیاننده اصالت معنی هانکیسنده ایسه اکا [مضاف الیه] و دیکرینه [مضاف] دینور که بوحاله کوره بوندن اولکی ماده‌ده مذکور مثاللرده [یاز . او . چنار . التون] اسملری مضاف الیه و [صیجاغی . صاحبی . اغاجی . کوپه] اسملری‌ده مضافدر .

٩ ــ **قاعده ١** ــ ترکجه ترکیب اضافیلرده مضاف الیه مقدم مضاف مؤخر اولور .

مضاف	مضاف الیه
اوك	خانمی
خانمك	دادیسی
طاغ	طاوشانی
التون	ساعت ... کبی

۱۰ — *تعریف* : نسبتله تملك بیان ایدن اضافتلره [اضافت لامیه] و نوع و جنس بیان ایدنلره [اضافت بیانیه] دینلمکله بروجه‌اتی هر بری بشقه بشقه تعریف اولنمشدر .

اضافت لامیه

۱۱ — ترکجه‌نك اضافت لامیه‌سنی تشکیلده قاعدۀ عمومیه مضاف الیه اوله‌جق اسمك اخری ساکن ایسه مکسور قیلندقدن و متحرك ایسه بر نون کتورلدکدن صوکره بر صاغر کاف و مضافك اخری ساکن ایسه مکسور قیلندقدن و متحرك ایسه بر سین کتورلدکدن صوکره بر یا علاوه ایتمکدرکه بو یایه [یای اضافت] دینور .

ترکجه‌ده کلمه‌نك اخری متحرك اولمق دیمك حروف املادن بری بولنمق دیمك اولدیغندن تعریف مذکور شو صورتله یعنی [مضاف الیه اوله‌جق اسمك اخری حروف املانك غیری ایسه مکسور قیلندقدن وحرف علت ایسه بر نون کتورلدکدن صوکره بر صاغر کاف ومضاف اوله‌جق اسمك اخری حروف املانك غیری ایسه مکسور قیلندقدن

و حرف علت ایسه برسین کتورلدکدن صوکره یای اضافت علاوه ایتمکله ترکیب اضافی اولور] طرزنده تعریف اولنور . وبو حالده

باغ ـ دن ـ باغك
الما ـ « ـ المانك
قپو ـ « ـ قپونك
یالی ـ « ـ یالینك
خانه ـ « ـ خانه‌نك

صورتلرنده مضاف الیهلر تشکیل اولندیغی کبی .

اوزوم ـ دن ـ اوزومی
قوقو ـ « ـ قوقوسی
خالی ـ « ـ خالیسی
باجا ـ « ـ باجاسی
پرده ـ « ـ پرده‌سی

صورتلرنده مضافلر حاصل اولوب ترکیب اولندقلرنده شو :

مضاف الیه	مضاف
باغك	اوزومی
المانك	قوقوسی
قپونك	پرده‌سی
یالینك	خالیسی
خانه‌نك	باجاسی

صورتلری تشکل ایدر . انجق اضافت لامیه ترکیبلری علم مقامنه قائم اولدقده و یاخود بر صنف مخصوص اسم اولدقلرنده مضاف الیه صاغر

کاف و سائره ضم اولنمیەرق مجرد حالنده قالوب یالکز علامت اضافت اولان یا مضافك اخرینه کلور و بو مضافلرك اخرلری حروف املایسه یادن اول ینه سین کلور .

چیکدم بایری
نردبان باباسی
کوشك بکجیسی
پاشا قپوسی
قپو پردەسی ... کبی

تنبیه — اخرلرنده حروف املا بولنان کلمەلرك مضاف الیهلرینه صاغر کافدن اول نون و مضافلرینه یادن اول سین علاوەسی مذکور اخرلرك مطلقا حرکەیی اشعار ایدن حروف املادن اولمسنه منوط اولوب بوقسه [اَوْ . کوی . صوی . طوی . آی . ماه . مه . جای . دیو] کبی کلمەلرده اولان واو ایله یا و هالر اصل واو و یا و ها اولوب حروف املادن اولمدقلرندن حرف ساکن عادی نظر اولنوب بونلرده مذکور ضمائم اجرا اولنمیەرق مضاف الیهلری [اوك . کویك . صویك . طویك . آیك . ماهك . مهك . جاهك . دیوك] صورتلرنده و مضافلریده [اوی . کویی . صویی . طویی . آیی . ماهی . مهما . جاهی . دیوی] شکلنی اولور .

انجق کلمات ترکیەنك [صو] اسمی مذکور قاعدەیه مخالف اولوب مستثنا اولەرق هم مضاف الیهده هم مضافده صاغر کاف ایله یای اضافتدن اول نون و سین یرینه بر یا علاوەسیله اولور یعنی مضاف الیهده [صویك] و مضافده [صویی] دینور .

صویك اقندیسی

چشمه‌نك صویی ... کبی

۱۲ — ضمیر شخصیلر مضاف الیه اوله‌جقلرنده اخرلری مکسور قیلندقدن صوکره متکلملرینه بر میم ساکنه و سائرلرینه بر صاغر کاف علاوه اولنمق ترکجه شیوه‌سی اقتضادندر .

بن — دن — بنم
سن — « — سنك
او — « — اونك . (انك)
بز — « — بزم
سز — « — سزك
انلر — « — انلرك ... کبی

۱۳ — ضمر شخصیلرك مضاف الیه واقع اولدقلری ترکیبلرده بولنان مضافلرك آخرلرینه یای نسبت یرینه ضمائر اضافیه کلمك شیوهٔ لساندندر و بونلرك حاصل ایتدکلری ترکیبلر دخی [اضافت لامیه] نوعندن اولور .

بنم قلمم	سنك قلمك	انك قلمی
بزم قلممز	سزك قلمکز	انلرك قلملری ... کبی

اضافت بیانیه

۱٤ — ترکجه‌ده اضافت بیانیه معناً نوع وجنس بیان ایتمك اوزره ایکی درلو اولدیغی کبی لفظاً دخی ایکی درلودر یعنی نوع بیان ایدنلر لفظاً بشقه جنس بیان ایدنلرینه لفظاً بشقه اولدیغندن بروجه آتی تعریف اولنمشدر :

برنجیسی — نوع بیان ایدنلردرکه بونلر اضافت لامیه‌لرك علم واسم مخصوصی اولانلری کبی مضاف الیهلری مجرد حالنده ومضافلری یالی اوله‌رق بولنورلر .

چنار اغاجی
منغال تخته‌سی
باغچه صفاسی
وان کدیسی
صو بوروسی ... کبی

ایکنجیسی — جنسی بیان ایدنلردرکه بونلرده هم مضاف الیه هم مضاف مجرد حالنده بولنوب مادةً علامت رابطه یوقدر وترکیب اضافی اولدقلریده معنانك تعلقی جهتیله منفهم اولور .

التون یوزك
کموش طاس
باقر منغال
الماس ایکنه
طاش دیوار
بللور بارداق
بز پانطولون
کتان یلك ... کبی

تنبیه — جنس بیان ایدن اشبو اضافت بیانیه ترکیبلری لفظاً ترکیب مزجیلره مشابه ایسه‌ده ترکیب مزجیلرده جنس بیان اولنمیوب بوراده بای حال جنس بیان اولندیغندن اکا کوره تفریقلری خصوصنه

دقت ایتملیدر مثلا [تیمور قازیق] دینلدکده مقصد تیمور جنسندن یاپلمش قازیغی بیان ایسه اضافت بیانیه نوعندن ترکیب اضافیدر فقط قطب یلدیزی دنیلان یلدیزك اسمی ایسه اولوقت ترکیب مزجیدر .

١٥ — اضافت لامیه‌لرك علم و اسم مخصوصی اولانلریله علی العموم اضافت بیانیه‌لر برر [اسم مرکب] مقامنده اولدقلرندن بونلرك جمع ایدلملری ترکیب حالنه عائد اولمق لازم کلدیکندن مضاف الیه و مضافلر آیری آیری جمع ایدیلمیوب ادات جمع ترکیبه راجع اولور وهرنقدر آخرینه کلدیکی ایچون مضاف جمع ظن اولنورسه‌ده اکا عائد اولمیوب ترکیبه راجعدر والحاصل بواوچ نوع اضافتك جمعنده مضاف اولان کلمه جمع اولدقلری حالده یای اضافتی الدقدن صوکره ترکیب اولنورلر .

قپو پرده‌لری
چنار اغاجلری
وان کدیلری
صوبه بورولری
باغچه صفالری

صورتلرنده جمع ایله ادا اولنوب انجق .

قپو پرده‌لری و قپولر پرده‌سی
چنارلر اغاجلری و چنارلر اغاجی
وانلر کدیلری و وانلر کدیسی
صوبه‌لر بورولری و صوبه‌لر بوروسی
باغچه‌لر صفالری و باغچه‌لر صفاسی

دینلمز بویله دینلمك لازم کلنجه اضافت لامیه‌نك مضاف الیهی صاغر کاف ومضافی یای نسبت الان اصول ترکیبده ادا اولنمق لازمدرکه اوده زیرده محرر ماده‌ده تعریف اولنمشدر .

١٦ — اضافت لامیه‌لرك مضاف الیهی کافلی ومضافی یالی اولانلرنده مضاف الیهك جمع مضافك مفرد وبالعکس مضاف الیهك مفرد مضافك جمع وهرایکیسنك دخی جمع اولمسی جائزدر . مثلا :

١ ـ کاتبك قلمی　　اوك صاحبی

٢ ـ کاتبلرك قلمی　　اولرك صاحبی

٣ ـ کاتبك قلملری　　اوك صاحبلری

٤ ـ کاتبلرك قلملری　　اولرك صاحبلری

دینورکه بونك برنجیسنده برکاتبك برقلمی ایکنجیسنده برچوق کاتبك برقلمی اوچنجیسنده برکاتبك برچوق قلمی دردنجیسنده برچوق کاتبلرك بشقه بشقه قلملری معنالری مستفاد اولور .

١٧ — اون بشنجی ماده‌ده بیان اولنان و [اسم مرکب] مقامنده بولنان ترکیب اضافیلر ترکیب حاللریله مضاف الیه و مضاف اولدقلری کبی ضمائر شخصیه ایله برلکده کلوب ضمائر اضافیه دخی آلیرلر .

١ ـ فلان اوطه‌نك (قپو پرده‌سی)

٢ ـ (مجیدیه قشله‌سینك) قپوسی

٣ ـ (التون ساعتك) (کموش کوستکی)

٤ ـ بنم (التون ساعتم)

کبی که برنجیسنده (قپو پرده‌سی) ترکیب حالیله اوطه‌نك مضاف

الیهنه مضاف واقع اولمش وایکنجیده (مجیدیه قشله‌سی (ترکیب حالیله مضاف الیه اولمش واوچنجیده (آلتون ساعت) ترکیبی ترکیب حالیله مضاف الیه و (کموش کوستك) ترکیبی دخی ترکیب حالیله مضاف دوشمشدر دردنجیده ایسه ضمیرالمشدرکه اشبو ضمائر خصوصنده :

بنم (کموش قیلیجم)
سنك (آلتون ساعتك)
انك (الماس یوزوکی)
بزم (مکتب خواجه‌مز)
سزك (دکان صاحبکز)
انلرك (کموش طاسلری)

دینلدیکی مثللو :

١ (کموش قیلیجك) قبضه‌سی
(کموش قیلیجك) (کرکدان قبضه‌سی)

٢ (الماس یوزوکك) خالقه‌سی
(الماس یوزوکك) آلتون خالقه‌سی

٣ (آلتون ساعتنك) کوستکی
(آلتون ساعتنك) کموش کوستکی

٤ (مکتب خواجه‌مزك) کتابی
(مکتب خواجه‌مزك) او صاحبی

٥ (دکان صاحبکزك) پاره‌سی
(دکان صاحبکزك) پاره کیسه‌سی

٦ { (باغچه صاحبلرينك) نردبانى
(باغچه صاحبلرينك) اغاج نردبانى }

دخى دينور وبونلرك اولنه مضاف اليه حالنده اولان ضمائر شخصيه دخى كتوريله بيلور .

١٨ — تركجه ده مستعمل عربى وفارسى اسملرى تركجه تركيب اضافيلره داخل اولوب كلمات تركيه كبى اجراى احكام ايدرلر وبو حالده تركجه بر تركيب اضافيده مضاف ومضاف اليهك ايكيسيده عربى ايكيسيده فارسى برى عربى برى فارسى برى عربى برى تركى برتركى برى فارسى اوله بيلور .

ايكيسيده عربى	مكتبك معلمى . مسجدك محرابى مكتب معلمى . مسجد محرابى
ايكيسيده فارسى	باغك كلى . دريانك آبى باغچه ديوارى . چشمه كنارى
ايكيسيده تركى	فسك پوسكلى . قپونك سوگه سى فس پوسكلى . قپو سوگه سى
برى عربى برى فارسى	قصرك چشمه سى . چشمه نك مائى نهر كنارى . خانه اشياسى
برى عربى برى تركى	جامعك قپوسى . قپونك مفتاحى مكتب چوجغى . چوجق كتابى
برى فارسى برى تركى	چشمه نك طاشى . بكك باغچه سى چشمه صويى . اوزوم باغى

كبى اولوب بونلر دخى اون آلتنجى ماده ده بيان اولنان احواله توفيقاً جمعلنورلر يعنى :

مکتبلرك معلملری . مکتبلرك معلمی . مکتب معلملری
باغچه‌لرك دیوارلری . باغچه‌لرك دیواری . باغچه دیوارلری
قپولرك ماندالری . قپولرك ماندالی . قپو ماندالری
قصرلرك چشمه‌لری . قصرلرك چشمه‌سی . قصر چشمه‌لری
جامعلرك قپولری . جامعلرك قپوسی . جامعك قپولری
چشمه‌لرك طاشلری . چشمه‌لرك طاشی . چشمه طاشلری
کبی اولوب هر برندن بشقه بشقه معنالر ظهور ایدر .

نوع ثالث

ترکیب تقییدیلر

١٩ — بر صفتله مقید اولان اسمدن متحصل ترکیبه [ترکیب تقییدی] دینورکه بر صفت بر اسمی طوغریدن طوغری‌یه وصف ایدرسه اکا [ترکیب توصیفی] دینور و اکر بر صفت بر اسمله ترکیب ایدزده ایکیسی برلکده اوله‌رق اخر بر اسمی توصیفه سبب اولورسه اکاده [وصف ترکیبی] تسمیه اولنور .

٢٠ — ترکیب توصیفیلرده صنعتك وصف ایتدیکی اسمه [موصوف] دینور .

قاعده ٢ — ترکجه ترکیب توصیفیلرده صفت مقدم موصوف مؤخر واقع اولور .

مثلا
مثلا

كوزل كوز
چركين سوز
اوزون بوى ... كبى

٣١ — تركيب اضافيلرده اولديغى كبى تركيب توصيفيلرده عربى و فارسى صفتلرله اسملر بولنور يعنى صفت موصوفك هر ايكيسى عربى ويا فارسى ويا برى عربى برى فارسى برى تركى اوله بيلور .

ايكيسيده تركى — كوزل كوز . صارى صاچ
ايكيسيده عربى — ماهر كاتب . مكمل كتاب
ايكيسيده فارسى — بالا خانه . خوش چشمه
برى عربى برى فارسى — مفرح خانه . توانا حيوان
برى عربى برى تركى — مغموم بلوط . كوزل هوا
برى فارسى برى تركى — بالا كوشك . يوكسك خانه ... كبى

٣٢ — تركجه تركيب توصيفيلرده صفت مقامنده بولنان كلمه لر تركجه نك (صفات اصليه وقياسيه سيله اسما واعدادى و اسم منسوبلر ومصدر تخفيفلر وحاصل مصدرلرله اسم و فعليلردن ياپيلان قياسى صفتلر اسم فاعللر اسم مفعوللر مبالغهٔ فاعللر صفت مشبهه لر) اولديغى كبى فارسى وعربينك (صفات اصليه سيله اسم منسوب اسم فاعل اسم مفعول مبالغهٔ فاعل وصفت مشبهه لرى) كبى كلمه لر در .

صفت تركى ايله صفت عربى ايله صفت فارسى ايله

صفت اصلی ـ کوزل کوز	خاص اکمك	سیاه پوسکل
« قیاسی ـ عربجه کتاب	عربی کتاب	فارسی کتاب
اسم منسوب ـ ادرنه‌لی احمد	مکیّ حسن	شیرازی جعفر
« فاعل ـ یازیجی آدم	کاتب کشی	سازنده شوقی
« مفعول ـ قازلمش قویو	مکمل مکتب	خوانده چوجق
مبالغه فاعل ـ قیصقانج آدم	فعال مأمور	بالاتر رتبه
صفت مشبهه ـ قاچق بکز	کریم آدم	توانا بازرکان
مصدر تخفیفی ـ باصمه کتاب	«	«
حاصل مصدردن ـ چالیملی چوجق	«	«
اسم فعلیدن ـ سوپروندیلی سوقاق	«	«
اسم عدد ـ بش غروش	«	«
عدد وصفی ـ برنجی صنف	«	«
اعداد توزیعیه ـ برر آیلق	«	«
اعداد کسریه ـ یارم ساعت	«	«

کبی اولوب انجق نادر اوله‌رق ترکجه‌نك فعل التزامی مفرد غائبی‌ده صفت کبی استعمال اولنور (صاپه یول) ده اولدیغی مثللو. وبونك اخرینه (ـی) علاوه اولنه‌رق فعلك لازم الاجرا اولدیغنی مبین بر صفت اولور (ویره‌سی‌یه آلدم) کبی‌که [صوکره ویرلمسی لازم کلن پاره مقابلنده آلدم] دیمکدر. [باته‌سی‌یه کیدیش] دخی بوقبیلدندر اما [کور اوله‌سی حریف. آدی باته‌سی آدم] کبی ترکیبلرده بددعا معناسنه کلیر.

٢٣ — تركيب وصفيلرك دخی اكثريسی اسم مركب مقامنـده اولدقلرندن تركيب حاليله جمع ايديلور يعنی ادات جمع تركيبنك صوكنه كلورسه‌ده صفتك جمعی اصلا جائز دكلدر

كوزل كوزلر	سياه جامه‌لر	اعلا فسلر — دينوب	
كوزللر كوز	سياهلر جامه	اعلالر فس	} دينلمز
كوزللر كوزلر	سياهلر جامه‌لر	اعلالر فسلر	

انجق بعض كره موصوف محذوف بولنورده يالكز صفت ايراداولنورسه اولوقت صفتك جمعی جائز اولور [چيركينلر طالعلی اولورلر] تركيبنده‌كی (چيركينلر) كبی كه بوراده (چيركين ادملر) ديمك اولديغی حالده آدم موصوفی محذوف اولديغندن چيركين صفتی جمع ايدلمشدر.

٢٤ — تركيب توصيفيلر تركيب حاللريله مضاف اليه ومضاف واقع اولدقلری كبی ضمير دخی آلورلر:

١ — فلانك (كوزل كوزی). جامعك (واعظ كرسيسی)
٢ — (بياض قولك) ديرسكی. (اورته پارماغك) طرناغی
٣ — (عالم آدمك) (جاهل چوجغی)

كبی كه برنجيده تركيب اضافيلر مضاف ايكنجيده مضاف اليه اوچنجيده هم مضاف اليه واقع اولمشلردر وشو:

بياض قولم	بياض قولك	بياض قولی
بياض قولمز	بياض قولكز	بياض قوللری

— و —

عالم آدمم	عالم آدمسك	عالم آدمدر
عالم آدمز	عالم آدمسكز	عالم آدمدرلر

صورتلرنده دخی ضمائر اضافیه ونسبیه آلمشلردر.

اشبو احواله کوره موصوفی محذوف اولان صفتلر دخی مضاف مضاف الیه اولدقلری کبی ضمیر دخی آلورلر. [کوزلك یوزی. استانبولك کوزلی] کبی که (کوزل آدمك یوزی. استانبولك کوزل آدمی) دیمکدر وکذا شو:

کوزلم	کوزلسك	کوزلدر
کوزلز	کوزلسکز	کوزلدرلر

— و —

بنم کوزلم	سنك کوزلك	آنك کوزلی
بزم کوزلمز	سزك کوزلکز	آنلرك کوزلی

صورتلرنده ضمائر دخی آلمشلردر.

بیانیه اولان ترکیب اضافیلر بر اسم مرکب مقامنده اولدقلرندن ترکیب توصیفیلرده موصوف حکمنده بولنورلر

اوزونجه (قپو پردەسی)
خفیف (چشمه صویی)
اعلا (بروسه شفتالیسی) ... کبی.

وصف ترکیبلری

٢٥ — ترکجەده وصف ترکیبی نه دیمك اولدیغنی اکلامق ایچون اولاً جودت پاشا حضرتلرینك کتابنده محرر اولان فقرۀ آتیەیی اوقومق لازمدر. مشارالیه بیوررلرکه:

[صفت ایکی قسمدر: بری وصف دایتدرکه موصوفك کندی صفتیدر. بالاده مذکور مثاللرده اولدیغی کبی.

دیکری : موصوفك مضافی کندی صفتیله ترکیب ایدوب ایکیسی برکلمه اوله‌رق موصوفه صفت قیلنور نته‌کیم (بلی اینجه آدم) دینلدکده اینجه‌لك بللك صفتی اولوب آنك سببیله صاحبی توصیف اولنور و(کندیسنك بلی اینجه اولان آدم) دیمك اولور] .

ایمدی .شو تعریفه کوره [صاچی اوزون قیز . صاریغی یشیل خواجه . صویی چوق مملکت] ایله [اوزون صاچلی قیز . یشیل صارقلی خواجه . چوق صولی مملکت] دخی بوقبیلدن اولمغله وصف ترکینك ـ براسمله برصفتدن ترکب ایدوب اخر بر اسمك توصیفنه سبب اولان ترکیبدن عبارت اولدیغی اکلاشیلیر . یعنی براسمله برصفتدن ترکب ایدوبده ینه صفت معناسنی مشعر اولان ترکیبه [وصف ترکیبی] دیمك لازم کلیر .

اشبو وصف ترکیبلر ایکی صورتله تشکیل اولنورلر .

برنجیسی ـــ براسمی مضاف حالنه قویدقدن صوکره بر صفت ایله قید ایتمکدر

کوز ایله کوزل ـدن ـ کوزی کوزل
باجا « یوکسك ـ « ـ باجاسی یوکسك
قوقو « لطیف ـ « ـ قوقوسی لطیف
دری « قالین ـ « ـ دریسی قالین
خانه « معمور ـ « ـ خانه‌سی معمور

کبی‌که بونلر مفرد حکمنده برر صفت اولوب دیکر براسم ترکب ایدرك ینه برترکیب توصیفی حاصل ایدرلر

کوزی کوزل قادین   باجاسی یوکسك خانه
قوقوسی لطیف چیچك   دریسی قالین حیوان
خانه‌سی معمور بك

ایکنجیسی — براسمله برصفتدن متحصل ترکیب توصیفنك اخرینه [لی] اداتنك الحاقیله ترکیبی مفرد حکمنده صفت یاپمقدر

کوزل کوز —دن— کوزل کوزلی
اوزون فس — « — اوزون فسلی

کبی‌که بونلر دخی مفرد حکمنده بر صفت اولوب دیکر براسمله ترکب ایدرك ینه برترکیب توصیفی حاصل ایدرلر

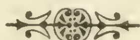
کوزل کوزلی خانم   اوزون فسلی آدم
قیصه بویلی آدم   اسمر بکزلی چوجق ... کبی

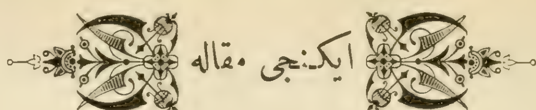
اشبو ایکنجی حالده اولان وصف ترکیبلر بعضاً موصوفسز اوله‌رق استعمال اولنورلر وبوحالده ضمائر اضافیه ایله ضمائر نسبیه آلیرلر

۱ { کوزل کوزلیم   کوزل کوزلیك   کوزل کوزلیسی
کوزل کوزلیمز   کوزل کوزلیکز   کوزل کوزلیلری }

۲ { کوزل کوزلی‌یم   کوزل کوزلیسك   کوزل کوزلیدر
کوزل کوزلی‌یز   کوزل کوزلیسکز   کوزل کوزلیدرلر ... کبی }

[دلیقانلی. اغرباشلی. طوق سوزلی. قالین قفالی. تر بیقلی. اوزون صقاللی. اینجه بللی. یاتباق باجاقلی] کبی ترکیبلر هپ وصف ترکیبیدر.

ایکنجی مقاله

ترکیب مفیدلر

٢٦ — اسناد ایله متصف اوله‌رق مخاطبه بر خبر تام ویرن ترکیبلره [ترکیب مفید] دینور [فلان ذات عالمدر. یازکلدی] ترکیبلری کبی که بونلره [جمله] دخی تسمیه اولنور اشبو مثاللرده اولدیغی کبی جمله‌لر یا اسملردن ویا فعل ایله اسمدن ترکب ایدرلرکه برنجی حالده کوره [جملهٔ اسمیه] وایکنجی حاله کوره [جملهٔ فعلیه] نامیله تفریق اولندقلرندن اشبو مقاله انلرك هر برینك احوالنی بیان ایتمك و متممات جمله‌یی بیان ایلمك اوزره اوچ فصل اوزرینه ترتیب اولندی .

فصل اول

جملهٔ اسمیه‌لر

٢٧ — وصف طریقیله اولمیه‌رق بر صفتك بر اسمه اسنادینی ویاخود ایکی اسمك بربرلرینه اسنادی خبرینی ویرن ترکیب مفیدلره [جملهٔ اسمیه] دینور .

مثلا [سرت هوا] دینلدکده سرتلك هوانك صفتی اولوب بر ترکیب توصیفیدن عبارت اولان شو صورتدن تمامیٔ معنا مستفاد اولمادیغندن یالکز بونکله سوز تمام اولماز لکن [هوا سرتدر] صورتنده تقدیم و تأخیر ایدیلوب (در) اداتیله ربط اولنه‌رق سرتلك هوایه اسناد اولندقده مخاطبه بر خبر تام ویرلمش اوله‌جغندن [هوا سرتدر] ترکیبی

بر ترکیب مفید اولدیغی کبی وصف طریقیله دکل اسناد صورتیله بر اسم وصفتدن ترکب ایتدیکندن بر جملهٔ اسمیه درکه [بن عالمم . اوجاهلدر. افندی کویده‌در] جمله‌لری دخی برر جملهٔ اسمیه درلر .

وکذا [بنم کتابم] دینلدکده ینه سوز تمام اولماز فقط [بو کتاب بنمدر] صورتنده ربط ایدلمش اولسه دیکرلری کبی بر جملهٔ اسمیه اولور که شو مطالعاتدن اکلاشلدیغنه کوره جملهٔ اسمیه‌لر ترکیب توصیفی وترکیب اضافیلردن مقلوب وادوات رابطه ایله مربوط اولان ترکیب مفیدلر در .

٢٨ — جملهٔ اسمیه‌لرده اسناد کیفیتنی اکمال ایله سوزلری ربطه سبب اولان ادواته [رابطه] و رابطه‌نك لاحق اولدیغی کلمه‌یه [خبر] ومجرد حالده قالان کلمه‌یه‌ده [مبتدا] دینور نته‌کم :

١ ـ [هوا سرتدر] ترکیبنده (هوا) مبتدا [سرت] خبر [در] دخی ادات رابطه در .

٢ ـ [افندی کویده‌در] ترکیبنده (افندی) مبتدا [کوی] خبر [در] دخی ادات رابطه در .

٣ ـ [بن عالمم] ترکیبنده (بن) مبتدا [عالم] خبر [م] دخی ادات رابطه‌در .

٤ ـ [سن جاهلسك] ترکیبنده (سن) مبتدا [جاهل] خبر [سك] دخی ادات رابطه‌در .

٢٩ — جملهٔ اسمیه‌لرده مبتدالر ضمائر شخصیه‌دن عبارت اولنجه رابطه‌لر ضمائر نسبیه‌دن عبارت اولوب بو حالده بونلره [ادوات خبریه] دخی دینلدیکی کبی خصوصی اوله‌رق [در] اداتنه [ادات خبر] تسمیه

اولنور و بو ادات خبرلر جملهٔ اسمیه‌لرك مثبت صورتلرینه مخصوص اولوب منفیلرنده ادوات مذکوره‌دن اول برده [دکل] لفظی علاوه اولنور .

منفی	مثبت
بن عالم دکلم	بن عالمم
سن جاهل دکلسك	سن جاهلسك
او کامل دکلدر	او کاملدر
بز عاقل دکلز	بز عاقلز
سز عارف دکلسکز	سز عارفسکز
انلر مقتدر دکلدرلر	انلر مقتدرلردر

کبی اولوب انجق مبتدالر صفات شخصیه‌نك غیری اسملر اولنجه ادات خبر مطلقا [در] اولور وبونکده منفیسنده دکل کلور .

یارین بایرام دکلدر	یارین بایرامدر .
بروسه بیوك دکلدر	بروسه بیوکدر .
سرکه اکشی دکلدر	سرکه اکشیدر .
بو فنا دکلدر	بو فنادر .
شو کوزل دکلدر	شو کوزلدر .
بونلر لطیف دکلدر .	بونلر لطیفدر .
شونلر شقی دکلدر ... کبی	شونلر شقیدر .

۳۰ ــ جملهٔ اسمیه‌لرده ضمائر شخصیه خبر واقع اولدقلرنده مبتدا جهتی بر وصف بیان ایدر ایســه یعنی جملهٔ اسمیه ترکیب توصیفیدن مقلوب ایســه خبر واقع اولان ضمائر شخصیه‌یه ینه ضمائر

نسبیه علاوه اولنور یعنی رابطه بونلر اولور فقط مبتدا جهتی وصف اولماز یعنی جملهٔ اسمیه ترکیب اضافیدن مقلوب بولنورسه اولوقت خبر واقع اولان ضمائر شخصیه یه ضمائر نسبیه ایله برابر (در) اداتی دخی کلور و منفیلرنده ینه دکل علاوه اولنور .

برنجی حاله مثال

بونی یازان بنم .	بونی بوزان بن دکلم
شونی قیران سنسك .	اونی بوزان سن دکلسك
بونی یاپان او در .	بونی سویلین او دکلدر
شونی یازان بزز .	بونی بوزان بز دکلز
بونی الان سزسکز .	بونی ویرن سز دکلسکز
انی اتان انلردر .	بونی دین انلر دکلدر

ایکنجی حاله مثال

بوکتاب بنمدر .	بو قلم بنم دکلدر
بو خانه سنکدر .	شو دکان سنك دکلدر
بو تارلا انکدر .	بو چایر انك دکلدر
شو قلم بزمدر .	بو حقه بزم دکلدر
او دکان سزکدر .	بو مخزن سزك دکلدر
بو باغچه انلرکدر .	شوکوشك انلرك دکلدر ... کبی

٣١ — مثبتده [وار] منفیده [یوق] لفظلری و مؤکد اولەرق [وار در . یوقدر] صورتلری رابطه اولدقلری کبی بعضاً طوغریدن طوغری یه خبر مقامنه قائم اولورلر نتهکم :

سكا امنيتم وار . اكا احتياجم يوق

دينلدكده ساده رابطه اولوب اما

بونده فائده واردر. انده فائده يوقدر

تركيبلرنده مؤكد اولهرق رابطه درلر وكذا [بو ايشدن خبرك وارمى] كبى بر سؤاله جواباً [وار] ياخود [يوق] ويا مؤكد اولهرق [واردر] . [يوقدر] سوزلرى طوغريدن طوغرى‌يه خبر اولورلر و بعض كره بو خبر مؤكدلرك مثبتلرنده [اوت] و منفيلرنده [خير] كلمه‌لرى قوللانيلوب بونلرده خبر مقامنه قائم اولورلر .

٣٢ ـــ قاعده ٣ : تركجه جملهٔ اسميه‌لرده مبتدا مقدم خبر مؤخر واقع اولور .

مبتدا	خبر
طاش	قاتيدر
فلان	عالمدر
بو قلم	فلانكدر
بن	عالمم
او	جاهلدر ... كبى

٣٣ ـــ جملهٔ اسميه‌لرده مبتدا واقع اولان كلمه‌لر [مصدر بسيط ، مصدر مركب ، اسم مصدر ، اسم مكان ، اسم زمان ، اسم آلت ، اسم جنس، اسم علم، اسم تصغير، ضمائر شخصيه] ايله [تركيب توصيفى و تركيب اضافيلر]دن عبارتدر نته‌كيم مثال آتيده مبتدالرك اطرافنه معترضه چكه‌رك كيفيتى ايضاح ايلدك .

مصدر بسیطلر
(دوشونمك) فنادر
(اوقومق) فائده‌لیدر

مصدر مركبلر
(بوش طورمق) مضردر
(یالان سویلمك) حرامدر

اسم مصدرلر
(چالغی) حرامدر
(اجلق) آفتدر

اسم مكانلر
(مكتب) لازمدر
(چایرلق) لطیفدر
(قوناق) آچیقدر

اسم زمانلر
(كیجه) قرا كالقدر
(ییل) اوزوندر

اسم آلتلر
(بیچاق) كسكیندر
(سوزكی) بوزوقدر
(میزان) طوغریدر

اسم جنسلر
(چیچك) قوقولیدر
(قاز) احمقدر

اسم علملر
(احمد) زكیدر
(محمد) فاضلدر

اسم تصغیرلر
(قیزجغز) عارفدر
(ادمجكز) فقیردر

ضمیر شخصیلر
(بن) عالمم
(سن) جاهلسك

ترکیب اضافیلر	(احمدك فسی) قرمزیدر (قواق اغاجی) اوزوندر (التون ساعت) بهالیدر
ترکیب توصیفیلر	(یوز غروش) چوقدر (بر آیلق) آزدر (مائی کوز) خوشدر

تنبیه — بعضاً موصوفی محذوف صفتلر ایله مشارالیهی غیر مذکور اسم اشارتلر دفعةً مبتدا ظن اولنورلرسه‌ده صفتلر و اسم اشارتلر هیچ بر وقتده مبتدا اوله‌میوب بونلر بر قید اولدقلرندن مبتدا اولانلر بونلرله مقید اولان محذوفلر یعنی مبتدا کبی ظن اولنان صفتلرك موصوف محذوفلری ومبتدا قیاس اولنان اسم اشارتلرك محذوف اولان مشارالیهلریدر نتەکم:

۱ — شو یازی‌یی یازان فلاندر
۲ — بو یالانجیدر

ترکیبلرینك برنجیسنده دفعةً (یازان) صفتی و ایکنجیسنده (بو) اسم اشارتی مبتدا ظن اولنورسه‌ده بو جمله‌نك اصللری یعنی محذوفلرك اعاده‌سیله اولان حاللری :

۱ — شو یازی‌یی یازان آدم فلاندر
۲ — بو آدم یالانجیدر

صورتلرندن عبارت اولدیغندن برنجیده موصوف ایکنجیده مشارالیه اولان (آدم) اسمی مبتدادر.

۳٤ — جملهٔ اسمیه‌لرده خبر واقع اولان کلمه‌لر مبتدا اوله‌بیلن

اقسام کلمه ایله هـ صفتلردر و ترکیب ناقصلر اولدیغندن جمله‌سنك اطرافنه معترضه چویره‌رك بروجه آتی برمثال تحریر اولندی:

مصدر بسیطلر	اك بیوك هنر (اوقومقدر) طلبه‌نك وظیفه‌سی (چالشمقدر)
مصدر مرکبلر	اك فنا خوی (قلب قیرمقدر) اك اعلا خوی (کوکل آلمقدر)
اسم مصدرلر	مرضك بیوکی (آچلقدر) بو حاله سبب (یوقسللقدر)
اسم مکانلر	بو اووه (یایلاقدر) بو بنا (قوناقدر)
اسم آلتلر	شو دلیکلی شیٔ (سوزکجدر) شو اوزون شیٔ (مزراقدر)
اسم جنسلر	انسان (حیواندر) هرحیوان (انسان دکلدر)
اسم علملر	بوراسی (استانبولدر) قارشوسی (اسکداردر)
ضمیر شخصیلر	عالم (سنسك) بو کتاب (بنمدر)
ترکیب اضافیلر	بو یر (فلانك عرصه‌سیدر) بو بنا (فلانك اویدر)

ترکیب وصفیلر { مجید (یکرمی غروشدر)
التون (یوز غروشدر)

خبرك هر نوع صفتلردن اولدیغنه مثال

اسم عدد — الله تعالی حضرتلری (بردر)
صفت اصلیه — فلان (کوزلدر)
صفات کسریه — حقکز (بشده بردر)
صفات قیاسیه‌دن :

بو کتاب (عربجه‌در)
فلان (قوندره‌جیدر)
فلان (مناسترلیدر)
مسلمانلر (جنتلکدر)
احمد افندی (بدلامسیدر)
فلان فلانله (ارقداشدر)

عدد وصفی — حسن افندی (برنجیدر)
وصف ترکیبی — فلان (کوزل خویلیدر)
صفت تقلیلیه — بو یمك (ازا کشیدر)
صفت تفضیلیه — فلان (غایت چرکیندر)
صفت مشبهه — فلان ذات (قورقاقدر)
مصدر تخفیفی — بو کتاب (باصمه‌در)
اسم مصدر — بو ایپ (کرکی‌در)

اسم فاعل — فلان دیکیجیدر.
اسم مفعول — اوایش (اولمشدر)
مبالغۀ فاعل — فلان (چالیشقاندر)
اسم مکانه — بوراسی (اوتلاقدر) .. کبی

٣٥ — بعض کره‌ده جملۀ اسمیه‌لرده هم مبتدالر هم خبرلر ترکیب ناقصلردن عبارت اولور.

١ — [اوشاغك ایلغی] یوز غروشدر
٢ — [بو یوکسك بنا] فلانك اویدر

کبی که برنجیده مبتدا ترکیب اضافی خبر ترکیب وصفی و ایکنجیده مبتدا ترکیب وصفی وخبر ترکیب اضافیدر.

ایضاح: مبتدا و خبر واقع اولان ترکیب ناقصلرده مبتدا و خبر اولمق کیفیتی اساساً ترکیبلره عائد اولمیوب اصلنده موصوف و مضاف اولان کلمه‌لر مبتدا و خبردر انلرده بولنان صفت ایله مضاف الیهده بونلرك برر قیدندن عبارتدر. چونکه: [بو یوکسك بنا فلانك خانه‌سیدر] جمله‌سنك اساسی [بو بنا خانه‌در] صورتندن عبارت اولمقله برنجی حالده موصوف اولان بنا لفظی ایکنجیده یعنی اساس ترکیبده مبتدا وینه برنجیده مضاف اولان خانه لفظی ایکنجیده یعنی اساس ترکیبده خبر اولوب یوکسك صفتی مبتدا اولان بنانك و فلان لفظی دخی مضاف اولان خانه‌نك قیدندن عبارتدر که: بو حاله کوره مبتدا وخبرلری مطلق ومقید تعبیرلریله تفریق لازمدر. یعنی: [انسان حیواندر] ترکیبنده مبتدا و خبرلر مطلق و [اوشاغك ایلغی یوزغروشدر] ترکیبنده مبتدا اولان

ایلق ایله خبر اولان غروشه دخی مقید دیمك لازم کلور. بناءعلیه [بو یر فلانك عرصه‌سیدر] جمله‌سنده مبتدا مطلق خبر مقید و [قواق اغاجی اوزوندر] جمله‌سنده مبتدا مقید خبر مطلق و [شو بیوك کوی فلانك چفتلکیدر] جمله‌سنده‌ده هم مبتدا هم خبر مقید واقع اولمشدر دینور :

٣٦ — جواب واقع اولان جملهٔ اسمیه‌لرده مبتدا ایله ادات خبر اکثریتله حذف اولندقاری کبی بر صره‌ده تکرر ایتمسی لازم کلن ادات خبرلر دخی حذف اولنوب یالکز بریله اکتفا ایتمك شیوهٔ لسان اقتضا سندندر. نته‌کیم: (او کیمدر) سؤاله (او فلاندر) دینه‌جك یرده مبتدا وادات خبرك حذفیله (فلان) دینور وکذا [انسان، ناطقدر. ضحاکدر حساسدر. مدرکدر] دینه‌جك یرده [انسان ناطق ضحاك حساس مدرك بر حیواندر] دینور. و بعض کره‌ده بویله تکرر ایتمسی لازم کلن ادات خبرلر کلیا حذف اولنور نته‌کیم: [دوست بی پروادر، فلك بی رحمدر. دوران بی سکوندر. درد چوقدر. همدرد یوقدر.] دیه‌جك یرده لسانمزك مشاهیر ادباسندن و اشهر شعراسندن اولان فضولیٔ بغدادی مرحوم شو بیتی یعنی:

دوست بی پروا فلك بی رحم و دوران بی سکون
درد چوق همدرد یوق دشمن قوی طالع زبون

نظمنی ادات خبرلری کلیا طی ایله ایراد ایتمشدر .

فصل ثانی

جملهٔ فعلیه‌لر

٣٧ — برفعل ایله اسملردن تشکیل اولنان ترکیب مفیدلره [جملهٔ فعلیه] دینور.

١ — فلان کلدی . فلان کیتدی
٢ — حسن کلمش . حسین کیتمش
٣ — یاز کلییور . قیش کیدییور
٤ — مکتوب کیدر . خبر کلیر
٥ — بهار کله‌جك . یاز کچه‌جك

کبی برفعل ایله براسمدن ویاخود :

١ — احمد بنی سوکدی
٢ — علی بکا باقدی
٣ — فلان بندن خوشلانمییور
٤ — فلان بزده قاله‌جق

مثللو برفعل ایله ایکی اسمدن ویا اقسام اسمدن ترکب ایدن جمله‌لر کبی که بو ترکیبات دقتله مطالعه اولنور حدثلرك محل ظهوریله جهت تعلقلری کوریلوب برنجی طاقمده بولنان اسملر هپ حدثلرك فاعللرینی وایکنجی طاقمده‌ده فاعللر ایله برابر مفعوللری مشعر اولدقلرندن اشبو جملهٔ فعلیه بحثنی لایقیله اکلایه بیلمك ایچون فاعل مفعول ایله فعلك هرنوع احوالنی بیلمك لازم اولدیغندن بونلرك جمله‌سیده بروجه آتی بشقه بشقه تعریف اولندیلر :

فاعل و نائب فاعل

٣٨ — فعلدن کلن حدثك کیمدن صدور ایتدیکنی بیان ایدن کلمه یه [فاعل] دینورکه اساساً فعلی متعدیلره مخصوص اولوب لازم ومجهول اولان فعللرده بولنماز . انجق [اولر ییقلدی . ادملر بوغلدی . احمد دوشوندی] کبی جمله‌لرده فعللر مجهول ولازم اولدقلری حالده [اولر . ادملر . احمد] اسملری آنلرك فاعللری کبی کورونیورسه‌ده فاعلك تعریفنه دقت اولندیغی حالده بونلرك طوغریدن طوغری یه فاعل اولمدقلری تبین ایدر چونکه [اولر ییقلدی] دیدیکمزده ییقمق فعلنی اجرا ایدن [اولر] کلمه‌سی دکل بلکه آنك برفاعلی واردر یعنی اولری ییقان برقوت آخری واردرکه فاعل او قوتدر اولر ایسه هدم متأثر اولدقلرندن ییقمق فعلنك مفعولیدرلر والحاصل اولر سوزی اساساً مفعول ایکن بویله فاعل مقامنده بولنور دیمك اولور بناء علیه لازم ومجهول فعللرده بوکبی مفعوللره [نائب فاعل] دینور یعنی لازم ومجهول فعللرده ظاهراً فاعل مقامنی طوتان واساساً مفعول اولان کلمه‌لره نائب فاعل دینورومفعوللر کیفیتی زیرده اکلاشلدقجه بودهبالطبع ایضاح ایدلمش اوله‌جقدر.

مفعوللر

٣٩ — حدثك تأثیر وتعلق ایتدیکی شیئی ویا ذاتی کوسترن کلمه‌لره [مفعول] دینورکه ترکجه‌ده [مفعول به . مفعول الیه . مفعول فیه . مفعول منه وعنه] نامللریله بش نوع مفعول اولدیغندن بروجه آتی جمله‌سی تعریف اولنمشدر.

مفعول به

٤٠ — فاعل معرفتیله کلن حدثك کیمه ونیه تعلق ایتدیکنی بیلدیرن کلمه‌یه [مفعول به] دینور . [احمدافندی المایی یدی] جمله‌سنده واقع یمك حدثی احمد افندیدن ظهور ایتدیکی جهتله احمدافندی فاعل اولوب اشبو فاعلك اجرا ایلدیکی حدث ایسه المایه تعلق ایتدیکندن یعنی احمدافندینك یدیکی شی الما اولدیغندن شو المایی سوزیده مفعول بهدر.

٤١ — لسان ترکیده برکلمه‌یی مفعول به یاپمق ایچون قاعدهٔ عمومیه آخرینه بر یا علاوه ایتمکدن عبارت اولوب انجق کلمه‌نك آخری حروف املانك غیری ایسه اول آخر مکسور قالدقدن صکره و آخر کلمه‌ده حرف املا وار ایسه برمکسور یا کتوردکدن صکره مذکور مفعول به یاسی علاوه اولنور فقط اسم اشارتلرك [بو . شو . او] نوعلرنده مفعول به یاسندن اول برنون مکسوره علاوه ایدیلور .

آخری حرف املانك غیری	قلم	— دن —	قلمی
	کتاب	— « —	کتابی
آخری حرف املا اولانلر	الما	— « —	المایی
	رجا	— « —	رجایی
	قپو	— « —	قپویی
	صو	— « —	صویی
	یالی	— « —	یالی‌یی
	خالی	— « —	خالی‌یی
	دره	— « —	دره‌یی
	تپه	— « —	تپه‌یی

اسم اشارتلر	بو – » – بونی	
	شو – » – شونی	
	او – » – اونی	
	بورا – » – بورایی	
	شورا – » –	
	اورا – » –	

کبی که ترکیده شو [خواجه افندی، کتابی یازدی ، قلمی قیردی، المایی یدی؛ رجایی قبول ایتدی، قپویی آچدی، صویی ایچدی، یالی‌یی کزدی. خالی‌یی دوشه‌دی، دره‌یی کزدی،تپه‌یی آشدی، بونی کوردی شونی سویلدی، آنی ایستدی، بورایی بکندی، اورایی کورمدی، شورایی بکنمدی] کبی واقع اولورلر.

فائده : کلمه‌نك مفعول به اولدیغی غایت واضح اولان یرلرده خصوصیله منظوم سوزلرده آخرینه یا علاوه‌سندن صرف نظر اولیور [فلك حالمی یمان وافکارمی پریشان ایتدی] یرینه [فلك حالم یمان افکارم پریشان ایتدی] دینلدیکی کبی .

مفعول الیه

٤٢ — فاعلدن کلان حدثك علاقه‌سنی یعنی ایلیشیکی اولان ماده‌نك متعلق وانتهاسنی بیان ایدن کلمه‌یه [مفعول الیه] دینور [احمد افندی مکتبه کلدی] کبی که بوراده کلمك حدثنی اجرا ایدن احمد افندینك اجرا ایلدیکی فعلك انتهاسی مکتب اولدیغی بیلندیکندن اشبو [مکتبه] کلمه‌سی مفعول الیهدر.

٤٣ — لسان ترکیده مفعول الیه یاپمق ایچون قاعدهٔ عمومیه

کلمه‌نك آخرینه برهای رسمیه علاوه‌سندن عبارت ایسه‌ده آخری حرف املا اولمیان کلمه‌لرك آخرلری مفتوح قالندقدن صوکره و آخرلری حرف املا اولانلرینه برپای مفتوحه کتوردکدن صوکره مذکور ها علاوه اولنور انجق ضمائر شخصیه‌نك مفردلریله اسم اشارتلرك [بو، شو ، او] صورتلرنده [یه] علاوه اولنمیوب بونك یرینه صاغر کاف ایله [ڭا] کلور.

آخری حرف املانك غیری	یاغ	ـ دن	ـ یاغه	
	بال	ـ «	ـ باله	
آخری حرف املا اولانلر	بنا	ـ «	ـ بنایه	
	دعا	ـ «	ـ دعایه	
	صو	ـ «	ـ صویه	
	اولو	ـ «	ـ اولویه	
	کدی	ـ «	ـ کدی‌یه	
	طاتلی	ـ «	ـ طاتلی‌یه	
	پیره	ـ «	ـ پیره‌یه	
	دوه	ـ «	ـ دوه‌یه	
ضمیر شخصیلرده	بن	ـ «	ـ بڭا	
	سن	ـ «	ـ سڭا	
	او	ـ «	ـ اوڭا (اڭا)	
اسم اشارتلرده	بو	ـ «	ـ بوڭا	
	شو	ـ «	ـ شوڭا	
	او	ـ «	ـ (اڭا)	

کبی که بونلر ترکیب اراسنده شو [خواجه‌افندی، باغه کیتدی، باله‌باندی،

بنایه طایاندی، دعایه باشلادی، صویه قاندی، اولویه باقدی، کدی یه قیزدی، طاتلی یه طالدی، پیره یه بوغلدی، دوه یه بیندی، بکا طارلدی، سـکا کوجندی، اکا طینمدی، بوکا باقدی، شوکا باقمدی، اکا باقیور] کبی واقع اولورلر.

مفعول فیه

٤٤ — فاعلدن کلن حـدثك هانکی وقت وزمانده وهانکی محل ومکانده واقع اولدیغنی بیلدیرن کلمه یه [مفعول فیه] دینلدیکی کبی [ظرف] دخی تسمیه اولنور وبونلرك زمانه عائد اولانلرینه [ظرف زمان]ومکانه عائد اولانلرینه [ظرف مکان] ویالکز برمحل ارائه ایدنلره ده سادەجه [ظرف] تسمیه اولنور.

٤٥ — لسان ترکیده مفعول الیه یعنی ظرف تشکیلی ایچون کلمه نك آخری هرنه اولورسه اولسون آخرینه ادات ظرف اولان [ده]اداتی علاوه ایتمك کافیدر انجق اسم اشارتلرده برنون زیاده ایدیلور.

ظرف زمانیه	آی — دن — آیده ییل — » — ییلده	
ظرف مکانیه	قوناق — » — قوقوناقده مکتب — » — مکتبده او — » — اوده خانه — » — خانه‌ده	
ظرف	کوز — » — کوزده سوز — » — سوزده یان — » — یانده	

اسم اشارتلر	بو — « — بونده	
	شو — « — شونده	
	او — « — اونده (انده)	

کبی اولوب بونلر ترکیبده واقع اولدقلرنده شو [خواجه افندی، آیده برکلیر، بیلده بر اغلار، قوناقده قالماز، مکتبده اوتورور، اوده بولنماز] صورتلرنده واقع اولور.

مفعول منه وعنه

٤٦ — فاعل ویا مفعول بهك بولندیغی زمان ومكاندن ویا بشقه بر شیدن صورت ورودینی بیلدیرن کلمه‌یه [مفعول‌منه] وفاعل یاخود مفعول‌بهك بولندیغی وقت ومحلدن ویا بشقه برشیدن آیرلدیغنی بیلدیرن کلمه‌یه‌ده [مفعول‌عنه]تسمیه اولنور.[احمدافندی اودن کلییور] دینلدکده اودن‌مفعولی کلمك حدثنك محل ورودینی‌بیلدیردیکندن مفعول منه و (احمد افندی ایشدن قاچیور) دینلدکده ایشدن مفعولی قاچمق حدثنك ندن اولدیغنی بیلدیردیکندن مفول عنهدر.

٤٧ — لسان ترکیده مفعول‌منه‌ایله‌مفعول‌عنه لفظده‌براولوب‌معناجه فرقلی‌اولدیغندن ایکیسنکده صورت تشکیلی کلمه‌نك اخری هرنه اولورسه اولسون اخرینه بر(دن)اداتی‌علاوه‌سندن‌عبارتدر انجق اسم اشارتلرده بر نون ساکنه دها علاوه اولنور یعنی (بو. شو. او) ایچون (ندن) علاوه اولنور.

بیل — ده — بیلدن
باجا — « — باجادن
دوه — « — دوه‌دن

یالی — « — یالیدن
صو — « — صودن
بو — « — بوندن
شو — « — شوندن
او — « — اوندن(اندن)

کبی‌که بونلر ترکیب ارەسندە (قوش باجادن دوشدی. فلان دوەدن ایندی. فلان یالیدن کلدی. حیوانات صودن کلدیلر. بوندن نەاولور. شوندن نە اومارسکز. اندن نە بکلنیر) کبی واقع اولورلر.

٤٨ — بورایە قدر ذکر اولنان احوال مفعوللرك مطلق صورتلرندن عبارت اولوب بونلرك مبتدا وخبرلر کبی مقید حاللریدە واردر فقط فاعللر دائما مطلق حالندە بولنورلر. انجق نائب فاعللر اساساً مفعول بە اولدقلرندن انلرکدە مطلق ومقید صورتلری واردر.

بونلرك مقید صورتلری ترکیب اضافی وترکیب وصفی اوللرندن عبارت اولوب بوحاللردە اصل نائب فاعل ومفعول اولانلر مضاف‌ایلە موصوف اولان کلمەلر اولوب مضاف‌الیە ایلە صفتلر بونلرك قیدی اولورلر. وبونلردە احوال آتیە جریان ایدر. شویلەکە:

ترکیب اضافیلر نائب فاعل‌اولدقلرندە حالیلەقالورلر فقط‌اخرلرندە یای اضافت بولنانلر هر درلو مفعول اولدقلرندە ادوات مفعولك علاوەسندن اول یای اضافت نونە قلب اولنور حالات سائرەدە یالکز مفعول ادواتی کلور.

نتەکیم: (احمدك فسی) ترکیب اضافیسندن:

نائب فاعل ـ بنه ـ احمدك فسی
مفعول به ـ شو ـ احمدك فسنی
مفعول الیه ـ « ـ احمدك فسنه
مفعول فیه ـ « ـ احمدك فسنده
مفعول منه وعنه ـ « ـ احمدك فسندن

و(آلتون ساعت) ترکیب اضافیسندن:

نائب فاعل ـ بنه ـ آلتون ساعت
مفعول به ـ شو ـ آلتون ساعتی
مفعول الیه ـ « ـ آلتون ساعته
مفعول فیه ـ « ـ آلتون ساعتده
مفعول منه وعنه ـ « ـ آلتون ساعتدن

صورتلرینی آلورلر.

بومادهٔ مهمه‌یی دها زیاده توضیح ایچون بر ایکی مثال دها ایراد اولندی، مثلا : (چوجق اودن چیقدی، چارشویه کیتدی، اورادە جانی صیقلدی، ینه اوه کلدی) دینلدکده چوجق فاعل مطلق حالنده اولدیغی کبی (جانی) مفعول بهی و (چارشویه . اوه) مفعول الیهلری و (اوراده) مفعول فیهی و (اودن) مفعول منهی دخی مطلق حالنده بولنمشلردر اما (احمدك فسی دوشدی) جمله‌سنده فسی احمده مضاف اولدیغی حالده دوشدی فعلنك نائب فاعلی اولوب احمد مضاف الیهده بو نائب فاعلك قیدی اولدیغندن بوراده‌کی نائب فاعل مقیددر.

وکذا (روزکار احمدك فسنی دوشوردی) جمله‌سنده روزکار مطلق حالنده فاعل فسنی لفظیده فسی حالنده ایکن احمدك مضافی اولوب یاسی

نونه قلب وادات مفعول علاوه‌سیله فسنی صورتنه کیروب مفعول به اولمشدرکه بوراده‌ده احمد مضاف‌الیهی بونك قیدیدر بناءعلیه اشبو مقیددر

وکذا (علی احمدك فسنه طوقاندی) جمله‌سنده علی مطلق حالنده فاعل وفسنه سوزیده فسی حالنده ایکن احمد مضافی اولوب یاسی نونه قلب وهاعلاوه‌سیله فسنه صورتنه کیروب مفعول‌الیه اولمشدرکه بوراده‌ده احمد مضاف‌الیهی بونك قیدی اولدیغندن اشبو مفعول‌الیه مقیددر.

مفعولات سائره‌ده دخی بوصورتلرله واقع اولور.

اما ترکیب توصیفیلر نائب فاعل ومفعول اولدقلرنده اخرلرنده یا اولمیان ترکیب اضافیلر کبی یالکز موصوفلره ادوات مفعولاتك علاوه‌سیله تشکیل اولنور.

نته‌کیم: (چالیشقان چوجق) ترکیب وصفیسندن:

نائب فاعل ـ ینه ـ چالیشقان چوجق

مفعول به ـ شو ـ چالیشقان چوجغی

مفعول‌الیه ـ « ـ چالیشقان چوجغه

مفعول‌فیه ـ « ـ چالیشقان چوجقده

مفعول‌منه وعنه ـ « ـ چالیشقان چوجقدن

صورتلرنده بولنورلرکه بورایه قدر ذکر اولنان اوچ حال ایچون امثلهٔ آتیه تحریر اولندی:

اخرنده یای اضافت بولنانلره مثال

١ ـ نائب فاعل = اغاجك دالی قیرلدی

٢ ــ مفعول به = روزكار اغاجك دالنی قیردی
٣ ــ مفعول الیه = قوش اغاجك دالنه قوندی
٤ ــ مفعول فیه = قوش اغاجك دالنده طوریبور
٥ ــ مفعول منه = قوش اغاجك دالندن قالقدی
٦ ــ مفعول عنه = قوش بو اغاجك دالندن خوشلانیور

اخرنده یای اضافت اولمیانلره مثال

١ ــ نائب فاعل = او التون ساعت بوزلدی
٢ ــ مفعول به = او التون ساعتی آلدم
٣ ــ مفعول الیه = او التون ساعته باییلدم
٤ ــ مفعول فیه = او التون ساعتده كوزم قالدی
٥ ــ مفعول عنه = او التون ساعتدن بردانه ایسترم

تركیب توصیفیلردن اولدیغنه مثال

١ ــ نائب فاعل = بوكون اوچالیشقان چوجق القیشلاندی
٢ ــ مفعول به = خواجه‌لر او چالیشقان چوجغی سورلر
٣ ــ مفعول الیه = خواجه‌لر اوچالیشقان چوجغه رعایت ایدرلر
٤ ــ مفعول فیه = كتابم اوچالیشقان چوجقده قالدی
٥ ــ مفعول عنه = بودرسی او چالیشقان چوجقدن الدم

٤٩ ــ بعضاً جملهٔ اسمیه‌لر نائب فاعل صورتنده بولندقلری كبی مفعول به‌لره قید مقامنده‌ویاخود طوغریدن‌طوغری‌یه‌مفعول الیه‌مفعول فیه مفعول منه وعنه‌صورتنده جملهٔ فعلیه‌لره داخل اولورلر. نته‌كیم :

١ ـ فلان آدم فنادر دینیور

٢ ـ فلان کشی عالمدر صانیرم

جمله‌لرینك برنجیسنده (فلان آدم فنادر) وایکنجیسنده (فلان کشی عالمدر) جملهٔ اسمیه‌لری نائب فاعل صورتنده واقع اولدقلری کبی بالفرض بر محکمه‌ده حاکم طرفندن شاهدك برینه [زبیر حقنده زید نه سویلدی ایسه ایشیتدیککی بیان ایت] دیسه شاهدده [زیدك زبیر حقنده « زبیر خرسزدر » دیدیکنی ایشتدم] صورتنده جواب ویرکه بوراده « زبیر خرسزدر » جملهٔ اسمیه‌سی (دیدیکنی) صورتنده مفعول به اولان کلمه‌یه قید واقع اولمشدر . وکذا حاکم طرفندن [زید « زبیر حقنده نه‌دیدی] یولنده بر سؤال ایدلسه شاهدده [زید « زبیر خرسزدر » دیدی] صورتنده جواب ویرکه بو حالده « زبیر خرسزدر » جملهٔ اسمیه‌سی مفعول الیه و [فلان کشی « احمدك ساعتی بنده‌در » دیدی] جمله‌سنده « احمدك ساعتی بنده‌در » جملهٔ اسمیه‌سی مفعول فیه صورتنده واقع اولمشلردر فقط اشبو جملهٔ اسمیه‌لردن اصل فاعل ومفعول اولانلر اسملر اولوب الفاظ سائره انلرك قیدلری اولدیغی بوراده‌ده اونوتماملیدر .

٥٠ — مفعول بهك غیری اولان مفعوللر جملهٔ اسمیه‌لره دخی داخل اولوب یا طوغریدن طوغری‌یه خبر ویاخود مبتداره قید واقع اولورلر .

١ ـ فلان بکا طارغیندر

٢ ـ انك نازی بکادر

٣ ــ بزده پاره واردر

٤ ــ فلان شیٔ بزده‌در

٥ ــ او ایشدن خبرم وار

٦ ــ فلان بزدندر

کبی که برنجیده [بکا] مفعول الیهی [فلان] مبتداسنه قیدوایکنجی ینه [بکا] مفعول الیهی خبر واوچنجیده [بزده] مفعول فیهی [پاره] مبتداسـنه قید و دردنجیده ینه [بزده] مفعول فیهی خبر وبشـنجیده [ایشـدن] مفعول عنهی مبتدایه قید والتنجیده [بزدن] مفعول عنهی خبر واقع اولمشدر .

٥١ ــ فاعل ومفعوللر اسملر کبی جمعلنورلر فقط اثنای ترکیبده فعل فاعل مفعوللرك جمع ومفرد اوله‌رق استعماللرینه دقت لازمدر یعنی جمع اولمق خصوصی هانکی شیئه تعلق ایدرسـه انی جمع قیلمق ایجاب ایده‌جکنی کوزتملیدر . مثلا :

فاعل مفعول برایسه = خطاط کتابی یازدی

فاعل مفرد مفعول جمع ایسه = خطاط کتابلری یازدی

فاعللر متعدد ایسه = { کویلیلر ترلایی سوردی
« سوردیلر }

مفعوللر متعدد ایسه = { حیوان اکینلری چینکه‌دی
یاغمور ترلالری صولادی }

صورتلرنده ادا اولنور وفعل جمع اولنجه فاعل بای حال جمع اولوب مفعوللر مفرد اوله بیلور . یعنی :

[رنجبرلر یولی یاپدی] و [رنجبرلر یولی یاپدیلر]

دینوب انجق [رنجبر یولی یاپدیلر] دینلمز شوقدرکه بعضاً فاعل اولان ذاتك اعظام و تکریمی لازم کلورسه اولوقت فعل جمع حالنده ایراد اولنور [افندمز امر ایتدی] یرینه [افندمز امر ایتدیلر] و [افندمز بیوردی] یرینه [افندمز بیوردیلر] وهکذا دینور .

فعللر

۵۲ — جملهٔ فعلیه‌لرك رکن اصلیلری اولان فعللرك متعدی لازم معلوم مجهول مطاوعت مشارکت فعلی اوللرینه کوره فاعل و مفعول اوللری خصوصاتنده بعض مرتبه اختلاف ایتدکلرندن وانلریده بیلمك الزم ایدوکندن بومقامده تعریف اولندیلر :

فعل متعدی

۵۳ — فعل متعدی هم فاعل هم مفعول اولمقله متحیز برفعلدرکه بای حال فاعلدن بشقه یا مفعول به ویا مفعول الیه اولور وبعضاً بونلرله برابر دیکر مفعوللریده آلور :

١ ـ زیور خورشیدی دوکدی
٢ ـ زیور خورشیده طارلدی
٣ ـ زیور خورشیدی مکتبده بولدی
٤ ـ زیور اوندن طوغری مکتبه کیتدی

کبی که برنجیده دوکدی فعلی زیور فاعلیله خورشیدی مفعول بهنی و ایکنجیده طارلدی فعلی زیور فاعلیله خورشیده مفعول الیهنی واوچنجیده بولدی فعلی زیور فاعلیله خورشیدی مفعول بهنی ومکتبده

مفعول فیهنی وردرنجیده کیتدی فعلی زیور فاعلیله مکتبـه مفعول الیهنی واوندن مفعول منهنی المشدر .

٥٤ — برفعل متعدی یالکز مفعول به الیرده مفعول الیه آلهماز ایسه ولوکه مفعول فیه ومنه وعنه السون اکا [متعدیٔ ناقص] دینور [حواجه افندی درسخانه‌لری کزدی] جمله‌سنده‌کی کزدی فعلی کبی واکر هم مفعول به هم مفعول الیه النورسه اکا [متعدیٔ کامل] دینور [حواجه افندی بوکتابی بکا ویردی] کبی که بوراده اولان ویردی فعلی کتابی مفعول بهیله بکا مفعول الیهنی المشدر .

فعل لازم

٥٥ — فعل لازمك فاعلی نفسنده مندمج اولدیغندن بونلرده فاعل اولمیوب مفعول بهلر نائب فاعل اولورلر ودیکر اوچ مفعولیده آلیرلر :

١ ـ فلان یاتدی
٢ ـ فلان یاتاغه یاتدی
٣ ـ فلان سدرده یاتدی
٤ ـ فلان اویقودن اویاندی

کبی که فلانلر نائب فاعل اولوب ایکنجیده یاتاغه مفعول الیهنی اوچنجیده سدرده مفعول فیهنی و دردنجیده اویقودن مفعول منهنی آلمشدر .

معلوم ومجهول فعللر

٥٦ — معلوملرك متعدیلری بالاده مذکور متعدیلر و لازملری

لازملر کبی اولوب مجهوللر ایسه تماماً لازملر مثللو اجرای احکام ایدرلر :

معلومدن { متعدی ـ فلان فلانی دوکدی
لازم ـ فلان یاتدی }
مجهولدن ـ فلان دوکلدی ... کبی

فعل مطاوعت

٥٧ ـــ فعل مطاوعتلر ترکجه‌ده لفظاً مجهوللره مشابه اولدیغندن لازم ظن اولنورسه‌ده معناً متعدی اولدقلرندن بوماده‌یی تفریق ایچون مطاوعتك فاعلی مذکور اولمق لازم کلورکه بو خصوص صرف ترکی یه کتابمزك طقسان التنجی ماده‌سنده محرر فائدهٔ مهمه‌ده لزومی وجهله تصریح ایدلمش اولدیغندن اکا قیاسله مطاوعتك فاعلنك مذکور اوله‌جغی وهردرلو مفعول اله‌جغی اکلاشیلیر . نته‌کیم :

١ ـ احمد اوته‌سنی بریسنی اراندی
٢ ـ احمد اوته‌سنه بریسنه باقندی
٣ ـ احمد قارشومده دیکلدی طوردی
٤ ـ احمد اورادن صاوشمش

جمله‌لرنده‌کی فعل مطاوعتلرك جمله‌سنك فاعللری اولان احمدلر مذکور اولوب برنجیده مفعول به ایکنجیده مفعول الیه اوچنجیده مفعول فیه دردنجیده مفعول منه اولمشلردر والحاصل مطاوعتلرده فاعل مذکور اولماز ایسه مجهول حکمنی آله‌جقلرندن مقصد مطاوعتی بیان ایچون بای حال فاعلی ذکر ایتمك لازمدر.

فعل مشارکت

٥٨ — بوبابده جودت پاشا حضرتلری ترتیب جدید قواعد عثمانیه‌لرنده بیوررلرکه:

[صیغهٔ شرکت ایکی صورتله استعمال اولنور:

برنجی صورت: شرکت بین‌الاثنین اولوب بو ایکیدن بری فاعل دیکری مفعول الیه قیلنور وفاعلك فعله مبدأ وبادی اوله‌رق مفعول الیهه مشارکتنی صراحةً ومفعول الیهك دخی اکا مشارکتنی ضمناً افاده ایلر نته‌کیم: [بوالبسه اکا یاراشدی] دینلدکده صراحةً البسه اکا یارادی یعنی اویدی وصالح اولدی ویاقشدی دیمك اولوب ضمناً دخی آنك البسه‌یه اویغون اولدیغی اکلاشیلور.

قایق اسکله‌یه یاناشدی

فلان ذات فلان محله ایریشدی

« « « یتشدی

فلان‌شیء فلان شیئه بیتشدی

آنی بوکا دکشدی

جمله‌لریدخی بوقبیلدندر.

وبعضاً اول ایکیدن بری کمافی‌السابق فاعل اولوب دیکری [ایله]اداتیله ربط اولنور نته‌کیم: [مشتری بایع ایله سویلشدی] و[فلان دولت فلان دولتله طوتشدی] و [ضبطیه‌لر طلومباجیلر ایله سوکشوب دوکشدی] و [آله‌جقلولر بورجلی ایله خیلی اوغراشدیلر] و[بورجلی آله‌جقلولر ایله اویوشدی] دینور.

ایکنجی صورت : برفعلده ایکی ودها زیاده فاعللرك علی الاطلاق اشتراکی افاده اولنمقدر نته‌کیم: [قاری‌قوجه چکشدی] و[محله‌اهالیسی چاغرشدی] دینور.

عربجه صورت اولاده [مفاعله] صیغه‌سی قوللانیلور نته‌کیم :

١ ـ ایرادمز مصرفمزه مساویدر

٢ ـ بومطالعه ملکمزه مناسب وموافق دکلدر

٣ ـ انلر بورأیده سکا مشارکت ایتمزلر

٤ ـ فلان دولت بوایشه مداخله ایده‌مز

٥ ـ فلان‌دولت‌فلان‌دولتله‌محاربه‌ایتدی . . . دینور.

اما صورت ثانیه‌ده [تفاعل] صیغه‌سی قوللانیلور نته‌کیم :

١ ـ ایراد ومصارفمز متساویدر.

٢ ـ ایشلر متداخلدر

٣ ـ دول متجاوره ومتعاهده‌نك رأیلری متوافق ومعامله‌لری متناسب اولملیدر . . . . دینور .

٥٩ ـ قاعده : ٤ ترکجه جملهٔ فعلیه‌لرنده اولا فاعل بعده مفعوللر ودها صوکره فعل ایراد اولنور :

١ ـ احمد افندی بنی سور

٢ ـ احمدافندی سکا باقیور

٣ ـ احمدافندی مکتبده درسنه چالشمییور

٤ ـ احمدافندی مکتبده بندن زیاده درسه چالشدی

کبی که بونلر بعضاً یکدیکرینه تقدم ایدرلرسه‌ده بوتقدیم وتأخیرمسائلی

علم معانی‌یه عائد اولدیغندن محلنده ذکر اولنمش اولمقله بوراده تحریر ایدلمدی .

٦٠ — برفقره‌ده برچوق فعل بولنورده جمله‌سنك فاعلی براولور یعنی فاعل مشترك بولنورسه اول فاعلی هرفعل ایچون تکرار ایتمیوب برکره ذکر ایتدکدن صوکره فعللری مفعوللریله برابر ذکر ایدرك عطف ایتمك شیوهٔ لسان اقتضاسندندر مثلا : [احمد افندی مکتبدن کلدی، احمد افندی ابدست الدی، احمدافندی نمازقیلدی، احمدافندی یمك یدی، احمدافندی درسه باقدی، احمدافندی درسنی بلله‌دی. احمد افندی مکتبه دوندی] دینه‌جك یرده : [احمد افندی، مکتبدن کلدی. ابدست الدی، نماز قیلدی، یمك یدی، درسه باقدی، درسنی بلله‌دی، مکتبه دوندی] دینور.

٦١ — ینه برفقره‌ده برفعلك متعدد فاعللری بولنورسه اول فاعللر ایچون فعل تکرر ایتمیوب مفعول وفاعللر عطف طریقیله صره‌سیله ذکر اولندقدن صوکره فعلك جمع صیغه‌سیله ایرادیدخی شیوهٔ لساندندر مثلا [بوکاغدی هم احمدافندی یازدی هم حسن یازدی، هم حسین یازدی هم علی یازدی] دینه‌جك یرده [بوکاغدی احمدافندی‌ایله حسن حسین علی افندی برلکده یازدیلر] دینور.

٦٢ — جملهٔ فعلیه‌ده رابطه‌لق وظیفه‌سنی کرك مثبت کرك منفیلرده ذوات افعال صیغه‌لرینك کندیلری ایفا ایدرلر انجق فعل اعانه ایله اولان جملهٔ فعلیه‌لرك منفی صورتلرنده جملهٔ اسمیه‌لرده اولدیغی کبی [دکل] کلیر نته‌کیم مثبتده [بن او آدمدن ممنون ایدم] ومنفیده [بن او آدمدن ممنون دکل ایدم] دینور .

٦٣ — جواب واقع اولان جملهٔ فعلیه‌لرده فاعل ومفعوللرك حذفیله یالکز فعلك ویاخود فعل ومفعوللرك حذفیله یالکز فاعلك ویاخود فعل وفاعلك حذفیله یالکز مفعولك ایرادی دخی شیوهٔ لساندندر. مثلا : [اوشاق آرقه‌مدن کلیورمی] سؤالنه [اوشاق ارقه‌کزدن کلیور] یاخود [اوشاق ارقه‌کزدن کلییور] دیه‌جك یرده فاعل ومفعولك حذفیله‌یالکز [کلییور] یاخود [کلییور] فعللری ایراد اولندیغی مثللو [کیم کلدی] سؤالنه [فلان کلدی] دینه‌جك یرده‌فعلك ترکیله یالکز [فلان] فاعلی ایراد اولنور وکذا [پاشا کیمی ایستیور] دیه‌جك یرده فاعل وفعلك حذفیله یالکز مفعول اولان [سزی] ایراد اولنور.

٦٤ — مصدر اسم فاعل اسم مفعول ایله صیغهٔ صله‌لر دخی فاعل ومفعول آلیرلرسه‌ده برترکیب مفید تشکیل ایده‌میوب ناقص قالدقلرندن بونلره جمله تعبیر اولنه‌ماز بناءً علیه بونلرك الدقلری فاعل ومفعوللر کندولرینه برر قید مقامنده واقع اولدقلرندن بشقه برشی دینه‌مز ایسه‌ده ینه توضیح مسئله فوائد عظیمه‌یی موجب اوله‌جغندن آتیده تفصیل اولندیلر.

مصدرلر

٦٥ — مصدرلر هم فاعل هم مفعول اولیرلرسه‌ده جمله تشکیل ایده‌میوب ترکیب غیر مفید حالنده اولدقلری حالده جمله‌لره داخل اولورلر وبو صورتده انلرك فاعل ومفعوللری کندیلرینك قیدلرندن عبارت اولور. مثلا :

١ ـ فقرایی خوشجه طوتمق

٢ ـ فقرایه پاره ویرمك

٣ ـ فقرادن سوز آلمق

دینلدکده بونلر برر ترکیب غیر مفید اولوب (خوشجه . پاره. سوز) کلمه‌لری مصدرلر فاعللری و (فقرا) لفظیده اوچ صورتله مفعوللری اولور انجق معنا تمام اولمدیغندن جمله اوله‌مازلر اما :

١ ـ فقرایی خوشجه طوتمق لازمدر

٢ ـ فقرایه پاره ویرمك ثوابدر

٣ ـ فقرادن سوز آلمق فنادر

صورتلرنده جمله‌یه داخل اولورلر وبوحالده انلرك فاعل ومفعوللری کندیلرینك برر قیدی حکمنده بولنور.

٦٦ ـ مصدرلرك مجهوللریده هرحالده معلوملری کبی ایسه‌ده معلوملری فاعللرینه ومجهوللری مفعوللرینه مضاف اولور وبومقامده اکثریا مصدر تخفیفی صورتی استعمال اولنور.

١ ـ فلانك دوکشمه‌سی مشهوردر

٢ ـ بوایشك بیلنمه‌سی لازمدر

جمله‌لرنده اولدیغی کبی.

اسم فاعل

٦٧ ـ اسم فاعللرده مصدر کبی ایسه‌لرده بونلر طوغریدن طوغری‌یه صفت اولدقلرندن فاعللری کندی موصوفلرندن عبارت اولمقله فاعل ومفعوللرك قید اولملری خصوصی بونلردن دها کوزل

اکلاشیلیر. شویله‌که: [بویازی‌یی یازان آدم] دینلدکده یازان اسم فاعلنك فاعلی آدم مفعولی یازی اولدیغی کبی یازان صفت اولدیغندن موصوفی ینه آدمدر بناءً علیه اسم فاعلك فاعلی دیدیکمز شیئك قیدندن عبارت اولدیغی دها واضح برصورتله کورلمش اولور. معهذا بوده مصدرلرده اولدیغی کبی برترکیب غیر مفید اولدیغندن برجمله‌یه داخل اولمدقجه یعنی [بویازی‌یی یازان آدم ماهر برخطاطدر]صورتنه کیرمدکجه معنایی مفید اولماز .

اسم مفعول

٦٨ — اسم مفعول طبقی اسم فاعل کبی ایسه‌ده اساساً مجهولدن مشتق اولدیغی ومجهوللرده فاعل اولمیوب مفعول بهلر نائب فاعل اولدقلری جهتله اسم مفعول دخی نائب فاعل ایله مفعول الیه وسائره‌یی آلیر . نته‌کیم [محکمه‌ده یازیلان حجت] دینلدکده یازیلان اسم مفعولنك نائب فاعلی حجت ومفعول فیهی محکمه اولدیغی کبی یازیلان صفت وحجت موصوف اولمقله اسم مفعولك فاعلی دخی کندیسنك برقیدی اولدیغی اکلاشلیر فقط ترکیب غیر مفید اولدیغندن بودخی اسم فاعلده اولدیغی مثللو ترکیبه کیرمدکجه یعنی [محکمه‌ده یازیلان حجت سزك حقکزده‌در] صورتنه کیرمدکجه معنا تمام اولماز.

صیغهٔ صله

٦٩ — بودخی اسم مفعول کبی اولدیغندن کیفیت :

١ ـ فلانك بکا ویردیکی کتاب وقفدر

٢ ـ فلانك یازمقده اولدیغی کتاب بزمدر

کبی مثاللردن منفهم اوله‌جغندن وبوراده فاعل اولان کلمه صله‌نك موصولی اولدیغندن آنلرکده قید اولدیغی اکلاشیلور.

٧٠ — صیغهٔ صله‌ده اوچ مهم حال واردرکه انلردن :

برنجیسی : صیغهٔ صله‌نك اکثریا وصف سببی مقامنده استعمال ایدلمسیدر.

١ ـ فلانك سودیکی ذات بودر

٢ ـ فلانك کوره‌جکی التفات پك چوقدر ... کبی.

ایکنجیسی : صیغهٔ صله مصدر معناسنه استعمال اولندقده عینیله مصدر معناسنه اولمیوب اول فعلك تحقق وقوعنی بیان ایتمسیدر.

[سودیکی معلومدر . یازه‌جغی مجزومدر]

دینلدکده [سومش اولدیغی معلومدر . یازمش اولدیغی مجزومدر] معنالرینك مستفاد اولمسی کبی .

اوچنجیسی : صیغهٔ صله صفت معناسنه استعمال اولندقده بولندیغی جمله‌نك معنای اجمالیسنی بیان ایتمسیدر .

[سودیکمی کوردکمی . یازه‌جغك یازی چوقدر]

کبی‌که [اول کیمسه‌یی کوردکمی که بن انی سورم . واویازی‌یی که سن یازه‌جقسك چوقدر] معنالرینی اجمال ایلمشلردر .

فصل ثالث

متممات جمله

٧١ — جملهٔ اسمیه وفعلیه‌لرده مذکور رابطه‌لرك غیری اوله‌رق

جمله‌نك كلمه‌لرينی ربطه سبب اولان [حال تركيبی . تمييز . متعلقات فعل] كبی شيلره [متممات جمله] دينوركه بروجه آتی تعريف اولنورلر :

حال تركيبی

۷۲ — جملهٔ فعليه‌لر فاعلك حالنی مبين اولوب حال تركيبی دنيلان صيغه ايله ربط اولنورلر .

احمد سوينه‌رك كلدی . بن اوقويه‌رق ايلرولدم
احمد سوينه‌سوينه كلدی . بن اوقويه‌اوقويه‌ايلرولدم

كبی اولوب لسان عثمانيده عربی صفتلرك آخرلرينه تنوين مفتوحه علاوه‌سيله ينه بوحال تركيبی معناسی مستفاد اوله‌رق انلرده متممات جمله‌دن اولورلر.

احمد ممنوناً كلدی . محمد سالماً كيتدی . . . كبی

تمييز

۷۳ — جملهٔ اسميه‌لر اسم و صفتلرك آخرلرينه [به] اداتنك علاوه‌سيله ياپيلان و تمييز دنيلان كلمه ايله ربط اولنورلر عربيده تنوين مفتوحه دخی بويله‌در.

بن‌معلوماتجه‌اكافائقم . اوبندن‌درسجه‌اعلادر
بن علماً اكا فائقم . او بندن سناً بيوكدر . . . كبی

متعلقات فعل

۷٤ — جملهٔ فعليه‌لری اتمام وكلماتنی ربط ايدن [فاعل ومفعوللر] ايله [ادات استعلا . ادات تعليل . ادات مصاحبت . ادات استعانه .

ادات تشبیه] وسائره‌یه [متعلقات فعل] دینورکه بونلردن فاعل ایله مفعوللر بالاده عریض وعمیق بیان ایدلمش اولدقلرندن تکرارینه حاجت یوقدر . بو ادوات خمسه ایسه زیرده‌کی ادوات مقاله‌سنده اوزون اوزادی‌یه محرر اولدیغندن بوراده یالکز برر مثال ایرادیله اکتفا اولندی .

ادات استعلا ـ اوزریمه کلمه . اوزرینه وارمه

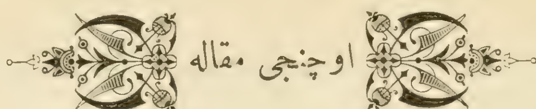
ادات تعلیل ـ کارك ایچون چالیش

ادات مصاحبت ـ فلان فلانله یالی‌یه کیتدی

ادات استعانه ـ اورمانی بالطه ایله کسرلر

ادات تشبیه ـ خواجه‌ك کبی عالم اول . . . کبی

اوچنجی مقاله

ادوات

٧٥ — نادراً باشلی باشلرینه برمعنایه دلالت ایدوب اکثریا سائر برلشمسنه آلت اولەرق انلرك معنالرینه خصوصیت زائده ویرن حروف والفاظه [ادوات] دینور. ترکجەده بعض عربی وفارسی اداتلری دخی مستعمل اولدیغندن انلریده ترکیلر صرەسنده بولنمق و جملەسنك جوهرلری نظر اعتباره النمق اوزره [فرادی . ثنائی . ثلاثی . رباعی] لری تفریق ایدیلەرك قسم قسم وحروفات صرەسیلە بروجه آتی تحریر اولندیلر . انجق کرك صرف ترکی کتابمزده کرکسه اشبو نحو کتابنك مسبوق مادەلرنده تذکار اولنوب وظیفەلری تعریف ایدلمش اولانلر یالکز صرەسنده یازیلوب محلنه عطف ایدیلمك وهنوز یازلمامش اولانلر لزومی کبی تعریف اولنمق اوزره آتی‌یه تحریر اولنمشلردر .

فرادی اولان ادوات

٧٦ — جوهری برحرفدن عبارت اولان ادوات [آ . اوُ . به . تا . جه . جی . چه . ده . که . کی . لو ـ لی . می . نه . و . ها . ی . یا] دن عبارت اون یدی دانه اداتدرکه بروجه آتی تعریف اولنورلر :

٧٧ — آ : بو حروف یا اوله یا آخره داخل اولور .

اوله داخل اولنجه یا بر اسمك یا بر جملهنك اولنه كلیر .
اسمك اولنه كلنجه [ندا] اداتی اولور .

آ برادر سكا سویلیورم .
آ كوكل نه آه ایدوب طوریپورسك .

جملهنك اولنه كلنجه [تعجب] اداتی اولور .

آ بوكا نه اولمش
آ بو نیچون بویله اولمش . . . كبی

آخره لاحق اولنجه [استفهام . تمنی . توبیخ] معنالرینی علاوه ایدر .

استفهام { شو ایشی اكلاسهڭ آ / او شیئی آلدك آ }

تمنی { ویرسهكز آ / آلسهكز آ }

توبیخ ـ سنده آدم اولهجقسك آ

كبی اولوب آنجق كلمهسنك آخری حروف املادن ایسه اشبو الفك [یا] تحویلی شیوهٔ لسان اقتضاسندندر . نتهكیم :

اوقوسیدی آ . او بندن اسكیمی آ

دینلمیوب [اوقوسیدی یا . اوبندن اسكیمی یا] دینور .
بعضیكزه آخری حروف املانك غیری اولان كلمهلرده اشبو الفه بدل یا كلور . فقط بوخصوص ذوقه تابعدر . یعنی شیوهٔ لسان هانكیسنی ایجاب ایتدیكنی بیلمك كركدر . مثلا :

سوزمی دکلدك آ . سکا سویلمشدم آ

سوزمی دکلدك یا . سکا سویلمشدم یا

طرزنده ایکی صورتله‌ده ادا اولنورسه‌ده :

اوقوسه‌کز آ . یازسه‌کز آ . اوقوسه‌ڭ آ

یرینه [اوقوسه‌کز یا . یازسه‌کز یا . اوقوسه‌ڭ یا] دینلمز .

٨٧ ـ اوُ : بو ادات دائما جمله اولنه داخل اولوب [تعجب وتهدید] بیان ایدر وبرمقدار ممدود تلفظ اولنور :

تعجب ـ او نقدرده کوزل شیٔ

تهدید ـ او آرتق چوق اولیبورسك ... کبی

٧٩ ـ به : بو ادات اسملرك اولنه داخل و جمله‌لرك آخرینه لاحق اوله‌رق [ایقاظ] معناسنی ویرر :

١ ـ نه قرداش . به جانم

٢ ـ به دوشونیبورسك به ... کبی

٨٠ ـ تا : بوادات اساساً فارسی اداتی ایسه‌ده ترکجه‌ده دخی استعمال اولنوب فارسیده اولدیغی کبی [انتها] معناسنی ویره‌رك اوله داخل اولور .

تا اوینه کیتدم . تا بصباح اویومدم

کبی‌که [اوینه قدر کیتدم . صباحه قدراویومدم] دیمکدر .

٨١ ـ جه : ترکجه کلمه‌لرك آخرینه لاحق اوله‌رق [تصغیر ایله تمییز] معنالرینی ویررکه تصغیرمسئله‌سی صرف کتابمزك اوتوز بشنجی وقرقنجی ماده‌لرنده وتمییز معناسیده اشبو نحو کتابنك یتمش اوچنجی ماده‌سنده یازلمش اولدیغندن بوراده تکرار ایدلمدی .

٨٢ — جی : بو دخی صرف کتابمزك اوتوز بشنجی و یوز التمشنجی ماده‌لرنده بیان اولندیغی وجهله بر ایشله اشتغالی کوسترر نسبت اداتیدر .

٨٣ — جه : بودخی صرف کتابمزك یوز اللی برنجی ماده‌سنده یازلدیغی وجهله صیغهٔ توقیتیه‌یی حاصل ایدن برادا تدر .

٨٤ — ده : کلمه‌لرك آخرینه لاحق اوله‌رق [ظرفیت . جزا . عطف] خصوصاتنده استعمال اولنورکه ظرفیت معناسنی ویرملری بالاده فرق دردنجی ماده‌ده بیان ایدلمش ایدی . جزالره داخل اولمسی ایسه زیرده‌کی کلام مقاله‌سنده کوروله‌جکی وجهله بر شرطی تعقیب ایدن جمله‌لره داخل اولمسیدر .

او کلیورسه بنده کلیرم
اوکیدرسه بنده کیدرم . . . کبی

عطف معناسنی ویرمسی ایسه [دخی] مخففی اولدیغی محللره مخصوصدرکه بودخی زیرده [دخی] فقره‌سنده کوروله‌جکدر .

٨٥ — که : فارسی اداتی اولدیغی حالده تماميله ترکجه‌یه کچمش ربط اداتیدر و [تبیین] ایله [تعلیل] معنالرینی ویرر .

تبیین ایچون اولدیغی زمان یاصفتی موصوفنه ویاخود مفعولی فعله ربط ایدر .

١ — برچوجق که درسنه مداومدر آزوقتده فیض آلیر
٢ — اکلادم که سن درسه چالشمامشسك . . . کبی

تعلیل ایچون اولدیغی وقتده ایسه ماقبلنك بعض متفرعاتنی مابعدیله ارائه ایدر .

١ ـ یوکسلکه یرك بو یردکلدر

٢ ـ الدائمه که شاعر سوزی البته یالاندر

مصراعلرنده اولدیغی کبی .

٨٦ ـ کی : نسبتی بیان ایدن وآخر کلمه یه لاحق اولان بر اداتدر .

١ ـ صباحکی ایش کورلدی

٢ ـ بوکونکی ایشکی یارینه براقمه

٣ ـ بنمکی طورسون . . . . کبی

٨٧ ـ لو لی : اداتلری صرف کتابمزك اوتوز بشنجی ویوز اللنجی و یوز التمش برنجی ماده لرنده تعریف اولنمشدر .

٨٨ ـ می : ترکجه استفهام اداتی اولوب فعللره الحاقی خصوصی صرف کتابنك یوز اون سکزنجی ماده سندن یوز یکرمی دردنجی ماده سنه قدر اولان مواده تعریف ایدلمش ایدی . بوراده خصوصات سائره سی بیان اولنور . شویله که :

بو ادات دائما مسئول عنه لاحق اولور . مثلا :

١ ـ بروسه یه می کیتدیکز

٢ ـ بروسه یه واپورایله می کیتدیکز

دینلدکده برنجیده کیتدیکز یر بروسه میدر وایکنجیده کیتدیکی واسطه نك واپور اولوب اولمدیغی سؤالندن عبارتدر .

انجق سؤال فعلك وقوع وعدم وقوعنه متعلق ایسه اولوقت صرف کتابنده بیان اولندیغی وجهله لاحق اولور [بروسه‌یه کیتدکمی کبی که کیدوب کیتمدیکی سؤال اولنمشدر.

برده استفهام مقام نفیده ایراد اولنوب [استفهام افکاری] دینورکه بونده‌ده [می استعمال اولنور نته کیم [یاپه‌مدك] یرینه [یاپه‌بیلدکمی] دینور.

٨٩ نـ : بو ادات ترکجه‌ده یالکز اولدیغی حالده کلمهٔ استفهامدرکه بوخصوص صرف ترکی کتابمزك التمشدردنجی ماده‌سنده بیان ایدلمش ایدی. لکن ایکی نه استعمال اولندقده [نفی] اداتی اولورکه بوراده بوندن بحث ایده‌جکزدر. شویله‌که بونلر یا رابطه‌سز ویا رابطه‌لی ایراد اولنورلر. رابطه‌سز ایراد اولندقلرنده شو:

نه عیشنده حالت نه نوشنده ذوق
نه یارانی یاران نه بزمنده شوق

بیتنده اولدیغی کبی معنای نفی اکلاشیلوب هیچ بر کلفت کورلمز.

رابطه ایله ایراد اولندقلری وقتده ایسه رابطه‌نك محلنه ومثبت منفی اولمسنه کوره بعض مرتبه اختلاف اولدیغندن بوراده انلری تدقیق ایده‌لم شویله‌که:

رابطه یا یالکز برنجی نه‌دن صوکره ایراد اولنور یاخود هم برنجی هم ایکنجی نه لردن صوکره ایراد اولنور ویاخود یالکز ایکنجی نه دن صوکره ایراد اولنور.

برنجی صورتده رابطه دائما مثبت اولور واك طبیعی صورت بودر:

١ ـ نه کاغدی وار نه قلمی

٢ { حافوش نه آه ایدر نه افغان
مدهوش نه یول بیلیر نه ارکان }

فقره‌سیله بیتنده واقع [وار. ایدر. بیلیر] رابطه‌لری کبی

ایکنجی صورتده ینه رابطه مثبت اولور فقط برنجی نه‌دن صوکره کلن ایکنجیدن صوکره کلنك یا عینی اولور یا غیری اولور:

نه علمی وار نه ذکاسی وار

کبی عینی اولنجه تکرار دیمك اولدیغندن یکده طبیعی صایلمه‌ماز اما

نه اوراده قالدی نه بورایه کلمك ایستدی

کبی غیری اولنجه بالاده مذکور برنجی صورت کبی طبیعی اولور.

اوچنجی صورتده ایکی احتمال واردر یعنی یا عباره یالکز ایکنجی نه‌دن صوکره کلن رابطه ایله منقطع اولور وياخود رابطه‌نك حکمنه کوره مابعدینه متعلق قالیر.

برنجی احتمالده عباره‌ده نفی ترویج ایدر برفاصله بولنمازسه رابطه مثبت واویله برفاصله بولنورسه رابطه منفی اولور.

١ { او ایشه نه بونك نه انك عقلی ایرر
بو سوزك نه یالان نه کرچك اولدیغنه حکم ایدیله‌بیلیر }

٢ { اوایشه نه بونك نه انك ممکن دکل عقلی ایرمز
بوسوزك نه یالان نه کرچك اولدیغنه تحقیق اولنمدقجه حکم ایدیله‌مز.. کبی }

ایکنجی احتمالده رابطه دائما منفی اولور

نه اوقومغه نه یازمغه هوسی اولمدیغندن ....

نه اوراده نه بوراده قدری بیلنمیکی جهتله ..

عباره‌لرنده اولدیغی کبی.

فائده — ایکی نه‌یی شامل اولان برعباره‌ده رابطه ایکیسندنده مقدم کلیرسه نفی ایله کلیر.

وازکچدم ایسته‌مم نه مکتوبکی نه سلامکی

خطابیله شو:

بنمله همزبان اولماز نه فردوسی نه خاقانی

مصرعنده اولدیغی کبی.

دیکر فائده — اشبو ایکی نه نك ایکنجیسی بعض کره (نه‌ده) صورتنده [ده] ایله کلور.

بو ایش نه انك نه‌ده بونك کاری ...

برده استفهام مقام نفیده استعمال اولنوب [استفهام انکاری] دینورکه بونده‌ده می استعمال اولنور نته‌کیم [یاپه‌مدك] مقامنده [یاپه‌بیلدکمی] دینور.

٩٠ و : اشبو واو حرفی عربی وفارسیده اولدیغی کبی ترکجه‌ده دخی [عطف] اداتی اولوب مفردلری ترکیبلری جمله‌لری بربری اوزرلرینه عطف ایدرسه‌ده برحکمده جمع ایتمز واو عاطفه‌نك عربیده بوجمع ماده‌سی ایکی شیئك برحکمده ویا ایکی حکمك برشیده اشتراکنی افاده ایتمکدن عبارت ایسه‌ده ترکجه بویله دکلدر. بونلر علم معانی کتابمزده مفصلاً بیان اولنه‌جقدر.

[جودت پاشا حضرتلرینك قوللرینه کوره اجتماع واشتراك وارسه‌ده معیت یاخود تقدم وتأخر معنالری مستفاد اولماز. اکرمعیت

معناسی افاده اولنمق مراد اولنورسه [برلکده] یاخود [برابر] لفظلرندن بری علاوه اولنور.

فلان وفلان برلکده کلدیلر

فلان وفلان برابر کلدیلر ... کبی

تقدیم وتأخر بیانی ایچون دخی (صکره) یاخود (بعده) علاوه اولنور.

فلان وصکره فلان کلدی

فلان وبعده فلان کلدی ... کبی

اشبو مثاللرده کلمه‌لر عطف ایدلدیکی کبی شو

شوکتك ایاغی وصفوتك قولی قیرلدی

جمله‌لرنده ترکیبلر و :

فلان اوقودی وفلان یازدی

کلامنده‌ده جمله‌لر بربرلری اوزرینه عطف ایدلمشلردر.

عطف اولنان شیٔ مفرد اولسون ترکیب اولسون جمله اولسون اکا [معطوف] دینور وبوشیٔ هر نه اوزرینه عطف اولینیور ایسه اکاده [معطوف علیه] دینور بناءعلیه اشبو واوه‌ده [واو عاطفه] تسمیه اولنور.

عربیده واو عاطفه مفتوح اوقوندیغی کبی فارسیده مفتوح مضموم اوقنور وبعضاً قرائتدن ساقط اولورکه لسان عثمانیه‌ده اصول فارسیه اوزره اولان قرائتلر معتبردر یعنی مفتوح ومضموم اوقنور ویاخود اوست طرفده‌کی کلمه‌نك اخری مضموم اوقنوب واو قرائتدن ساقط اولور.

اکر مفتوح ویا مضموم اوقونورسه اکا [واو مفصوله] واکر واو اوقونمازسه اکاده [واو موصوله] دینور.

واو مفصوله اخرلری حروف املا اولان کلمه‌لردن صکره کلور.

بکا وسکا . صو واتمك . یالی وکوشك

تجره وقپاغی. صحرا وجبل. شادی وناشادی

کبی که بونلرك مفتوح ویا مضموم اوقونملری شیوهٔ لسانه کوره ذوقه منوط ایسه‌ده نثرده دائما مفتوح اوقومق ونظمده ایجاب ایدرسه مضموم اوقومق خصوصنده شوزمانه کوره قاعده اتخاذ ایتمك لازمدر.

واو موصوله قرائت اولنماز ودائما اوست طرفنده‌کی کلمه‌نك اخری حروف املادن اولمیان احوالده لاحق اولوب اول کلمه‌نك اخری مضموم اوقنور.

عدل واحسان – کبی که بونده واو یوق کبی – عدلُ احسان صورتنده قرائت اولنور.

اخرلری حروف املانك غیری اولان کلمه‌لردن صوکره‌ده بعضاً واو مفصوله کلدیکندن بو حاللرده نه وقت موصوله نه وقت مفصوله کله‌جکنی بیلمك لازمدرکه اوده مادهٔ آتیه ایله تماماً معلوم اولور. شویله‌که:

معطوف ومعطوف علیهك ایکیسیده عربی ویا ایکیسیده فارسی ویا بری عربی بری فارسی اولورده معطوف‌علیهك اخرنده حروف علت ویا حروف مد وهای رسمیه بولنمازسه واو موصوله کلور واکر معطوف ومعطوف علیهدن بری عربی بر ترکی بری فارسی بری ترکی وایکیسیده ترکی کلمه‌لردن عبارت اولورسه واو مفصوله کلور .

برنجی حاله مثال

ایکیسیده عربی — عدل و احسان		واو موصوله
« فارسی — آب و تاب		
بری عربی بری فارسی	امنیت و آسایش / اسایش و امنیت	

ایکنجی حاله مثال

بری عربی بری ترکی — درایت و چالیشقانلق	واو مفصوله
بری فارسی بری ترکی — پدر و اوغل	
ایکیسیده ترکی — قاش وکوز	

خلاصه معطوف ایله معطوف علیه عربی وفارسی اولوبده معطوف علیهك اخر حرفی حروف املانك غیری ایسه واو موصوله کلوب خصوصات سائره‌ده علی العموم واو مفصوله کلور و بو دخی ایجاب حاله کوره مفتوح ویا مضموم اوقنورسه‌ده بالاده دینلدیکی وجهله نثرده مفتوح ونظمده اکثریا مضموم اوقومق لازمدر .

٩١ — **ها** : اداتی ترکجه‌ده [تنبیه] معناسنی ویروب مفرداتك اول واخرلرینه ومرکباتك اخرلرینه کلور .

یازها . چالیش ها

ها کلییور . ها کلدی

یاغمیور کلییور ها ... کبی

٩٢ — ی : اشبو حرف ترکجه‌ده [اضافت . مفعول به] اداتیدرکه

اضافت ایچون اولانی بالاده اون برنجی ماده ده و مفعول به ایچون اولانیده قرق برنجی ماده‌ده بیان ایدلمش اولدیغندن تکرار ایدلمدی. بونك نسبت بیان ایدنی ایسه عربی و فارسی یه مخصوص اولدیغندن او لسانلره مخصوص اولان کتابلریمزده یازلمشدر .

٩٣ — **یا** : اشبو اداتده اوچ احتمال واردر .

برنجیسی — آ مقلوبی اولمقدر که بالاده یتمش یدنجی ماده‌ده بیان ایدلمشدی .

ایکنجیسی — یاخود مخففیدر که بوده یاخود لفظنده زیرده کله‌جکدر.

اوچنجیسی — [تنبیه و تعجب] بیان ایتمسیدر .

تنبیه { یا او سوز یالان ایسه
یا دیدیکك شیٔ اولمازسه

تعجب { یا اویله می
اوده بورادمی یا ... کبی

تنائی اولان ادوات

٩٤ — لسان عثمانیده مستعمل اولوب جوهری ایکی حرفدن عبارت اولان اداتلر :

[اڭ . اما . آه . اَه . اوه . آی . اَی . ایله . باری . بری . بیله . پك . تك . جق ـ جك . چاق . دخی . در . دك . دن . دها . دیه . زیرا . سز . کبی . کویا . کیم . لك ـ لق . مسی . مق ـ مك . ناشی . واه . وای . هنی . هر . هله . هم . همی .

هیچ . ینه] دن عبارت قرق دانه ادات اولوب بروجه آتی تعریف اولنورلر .

٩٥ ــ اك : اداتی مبالغه اداتی اولوب صورت استعمالی صرف ترکی کتابمزك قرق ایکنجی ماده‌سنده یازلمش ایدی .

٩٦ ــ آه : ادات تحسردر .

آه نه اولسه ده شویله اولسه
آه افندم آه ... کبی

٩٧ ــ اَه : اداتی باشلی باشـنه اوله‌رق [کفایت] معناسنی یعنی یتر دیمك اولدیغی کبی اوله کله‌رك [تنفر] دخی بیان ایدر .

اَه آرتق سنده .. کبی

٩٨ ــ اوه : اداتی موقعنه کوره [تلذذ وتنفر] بیان ایدرك اوله کلور .

تلذذ — اوه نه اعلا طاتلی . اوه نه کوزل صو
تنفر — اوه ارتق اوصاندم . اوه یورلدم ... کبی

٩٩ ــ آی : اداتی دائما اوله کله‌رك [تعجب] بیان ایتدیکی کبی بعضاً مکرر کله‌رك [خوف] معناسنی ویرر .

تعجب -- آی نه‌کوزل شیٔ
خوف — آی آی نه اولیورم ... کبی

١٠٠ ــ اَی : اساساً عربی حرف (ندا)‌ی ایسه‌ده فارسی وترکیده‌ده عیناً مستعمل اولوب کلمه ترکیباتك اولنه کلیر .

ای فلان

ای فلانك قومشوسی

ای کوزل کوزلم . . . کبی

١٠١ ــ ایله : اداتی [مصاحبت یعنی مقارنت] و[وساطت] و[تعلیل] اداتیدرکه دائما اره یرده بولنور .

بو ادات غایت مهم اولدیغندن [مجموعۀ معلم] ده محرر قواعدی اجمالاً آتی‌یه نقل ایلدك شویله که : [ایکی شیئی بری برینه مقارن کوسترسه] ادات مقارنت اولور .

« امعان ایله قیل نظر بو بزمه »

مصرعنده اولدیغی کبی .

بر شیئه دیکر شیئی واسطه کوستر ایسه ادات وساطت اولور .

« غائبده‌کی جغر ایله بولنماز »

مصرعنده اولدیغی کبی

بر شیئی دیکر شیئه سبب کوستر ایسه ادات تعلیل اولور .

« بی‌تابیٔ فراق ایله آه ایتمز اولدی دل »

مصرعنده اولدیغی کبی .

بعضاً تخفیف اولنه‌رق [له] صورتنه قونور .

بو تخفیفك موقع اجراسی بیلنمك ایچون [ایله]نك لاحق اوله‌جغی کلمانك اواخرینه دقت ایدلمك لازم کلیر .

کلمه (ی)دن ماعدا حروف املانك بریله ختام بولییور ایسه (ایله) تخفیف اولنماز .

بویا ایله . صو ایله . تجربه ایله . صفا ایله
عدو ایله . نغمه ایله . آشنا ایله . آرزو ایله
بیگانه ایله .

صورتلرنده یازیلیر .

کلمه‌نك اخرنده حرف املادن (ی) بولنورسه ایکی احتمال وار .

برنجیسی : بویا حرفی اضافت یاسی ایسه تخفیفی مناسبدر .
احمدك قلمی ایله ـ یرینه ـ احمدك قلمیله
احمدك حقه‌سی ایله ـ « ـ احمدك حقه‌سیله

دیمك موافقدر .

ایکنجیسی : اخرده‌کی یا اضافت یاسنك غیری ایسه بلاتخفیف (ایله) یازمق لازمدر .

افندیله ـ یرینه ـ افندی ایله
سامیله ـ « ـ سامی ایله

دیمك دها موافقدر.

بو افاده‌دن اکلاشیله‌جغی اوزره مثلا [پدریله] دینلدیکی وقت [پدر ایله] نك مخففی اوله‌ماز بلکه [پدری ایله] دن مخفف اولور [پدر ایله] نك مخففی ایسه [پدرله] اولور بونلرده ایسه بیوك بر فرق واهمیت اولدیغندن زیاده‌سیله دقت لازمدر.

ایله اداتی [یله] شکلنده‌ده تخفیف اولنه‌بیلیر. فقط بوصورت انك حرکهٔ اخیره‌سی فتحه اولان بر کلمه تعقیب ایتمسنه متوقف اولدیغی کبی استعمالیده نظمه مخصوصدر.

ایکی ساکن ایله بیتن کلماتده تخفیف جائز اولماز

بورج ایله قهر ایله درد ایله

دینور .

برساکن ایله بیتن کلماتده ایله ویا له ایرادی جائزدر

اورنك ایله و اورنکله

غیرت ایله و غیرتله

ستایش ایله و ستایشله . . . دینور .

ادات مقارنت اولنجه تأکید ایچون بعضاً [برابر] لفظ فارسیسی علاوه اولنور

برادر ایله برابر کیدییورز . . . کبی

[له] ادات مقارن یاخود وساطت یاخود تعلیل ایچون اوله‌رق بعضاً ترکی مصدرلره لاحق اولور و مقارنت ایچون اولنجه برابر لفظی‌ده علاوه ایدیلور

ذکی اولمقله برابر چالیشقان دکل ایدی . . . کبی

ادات وساطت اولنجه برابرك الحاقی جائز اولماز

خرافات دیکله‌مکله برابر وقت کچیرنلره آجینیر

دیمك جائز اولمیوب بوبابده :

خرفات دیکله‌مکله وقت کچیرنلره آجینیر

دینور .

١٠٢ — باری : (هیچ اولمازسه) معناسنده ادات اکتفادر

اوایش اولمدی باری بوکا مساعده بیورك . . . کبی .

١٠٣ — بَری : اداتی صرف ترکی کتابمزك یوز اللنجی ماده‌سنده

بیان اولندیغی وجهله بدایت بیان ایدر (دوندن بری سوقاعه چیقمدم) کبی.

١٠٤ ــ **بیله** : ادات اولمق اعتباریله [عطف تنبیهی] اداتی اولوب معطوفی بشقه‌جه نظردقته عرض ایدر (بویله شیلری ایشتمك دکل کوزی بیله کورمامشدر) کبی.

عباره‌سنده اولدیغی کبی اولوب بو اداتك معیت معناسنده استعمالی مهجوردر.

١٠٥ ــ **پك** : ادات اولمق اعتباریله [تفریط] اداتیدر صرف ترکینك قرق برنجی ماده‌سنده بیان اولندیغی وجهله صفتلره داخل اولدقدن بشقه فعللره دخی داخل اولوب عینی معنایی ویرر

پك سورم   پك سوندم
پك قیزدم   پك طارلدم ... کبی.

١٠٦ ــ **تك** : ادات اولمق اعتباریله [تمنیٔ التزامی] اداتیدر برخصوصك بالالتزام تمنی اولندیغنی کوسترر

تك اوقوده سکا یوق یوق ... کبی.

١٠٧ ــ **جوق ــ جك** : اداتلری جیملرك کسریله [ادات تصغیر] اولوب صرف ترکی کتابنك یکرمی آلتنجی ماده‌سنده یازلمش ایدیلر، جیملرك فتحیله‌ده استقبال اداتی اولوب بوده ینه مذکور کتابك یوز یکرمنجی ماده‌سنده بیان ایدلمش ایدی. تکراره حاجت یوقدر.

١٠٨ ــ **جاوه** : ترکجه ادات انتها اولوب لسان جدید ادبدن مهجور اولدیغندن تفصیل ایدلمدی.

١٠٩ ــ **دخی** : اداتی [عطف وتشریك] بیان ایدر. یعنی بینلرنده اشتراك اولمیان شیلری جمع ایدرسه [عطف] اداتی اولور

« بریسی فوق العاده ذکی اولدیغی کبی دیکری دخی پك زیاده غنی ایدی »
عبارهسنده اولدیغی کبی .

وبینلرنده اشتراك اولان شیلری جمع ایدرسه [تشریك] اداتی اولور

«کیدنلری تعزیه ایله اوغراشانلر دخی بو عالمدن کیتمیهجکلرمی »
عبارهسنده اولدیغی کبی.

دخی بعضاً تخفیف اولنهرق [ده] صورتنه قونور بوحالده ادات ظرفیت اولان [ده] دن فرق اولنمسی ایچون دائما منفصل یازلمق لازمدر فقط بومنفصل اولمق کیفیتی حروف انفصالدن صوکره طبیعی اولدیغندن اولوقت ادات ظرفمی دخی مخففمی دفعةً فرق اولنهمیوب قرینهایله بیلنور. مثلا : [خانده] کبی متصل یازیلنجه ظرفیتمی یوقسه مخففمی بیانهمز بناءعلیه ظرفیتی بویله متصل ودخی مخفف اولان شو [خان ده] صورتنده متصل یازملیدر اما [اوده] کلمهسنده هرحالده منفصل اولدیغندن بوکبی یرلرده قرینه ایله فرق اولنور .

١١٠ ـــ در : اداتی [ادات خبر] اولوب بالاده کی یکرمی طقوزنجی مادهده بیلدیرلمش ایدی تکراره حاجت یوقدر.

١١١ ـــ دك : ادات اولمق اعتباریله [انتها] بیان ایدر دائما اخره لاحق اولور

فلانك اوینه دك کیتدم

کبی که (اوینه قدر کیتدم) دیمکدر بو ادات صرف ترکیده دخی فعللرده کورولمشدی .

١١٢ ــ **دن**: اداتی قرق آلتنجی وقرق یدنجی ماده‌لرده بیان اولنمشدی .

١١٣ ــ **دها**: اداتی [تفصیل. توقیت. استرازه. تزیید] ایچون اولوب تفضیل ایچون اولمسی صرف ترکیده قرق ایکنجی ماده‌ده بیان ایدلمشدی انجق دقت اولنه‌جق برماده واردرکه اوده عربی وفارسینك اسم تفضیللری اولنه کتورلمیوب اول اسم تفضیللرك حالیله استعمالیدر مثلا [الزم. الیق] و[بهتر] اسم تفضیللرینه دها کتوروب [دها الزم. دها الیق. دها بهتر] دینلمز انجق مقایسه صفات تفضیله بیننده جریان ایده‌جکسه اولوقت کلور مثلا [او اعلی اما بو اندن‌ده اعلی] مقامنــده [او اعلی اما بودها اعلی] دینور.

دها نك دیکر خصوصاتی ایچون [مجموعهٔ معلم] فقرهٔ آتیه اجمالاً نقل اولندی. شویله که:

[دها: ادات توقیت اولور. بوحالده جمله‌لرده بولنه‌رق یرینه کوره (هنوز. حالا. الآن) تعبیرلرینه معادل طوتیله‌بیلور.

[دها کلمدی. دها بلله‌ممش. دها دوشونه‌جك. دها اکلامییور. دها کلیه‌جکمی. دها سویلییورمی] کبی .

ادات توقیت اولان [دهــا] نك بعض جمل فعلیه‌ده بولنمسی فعل ایله بینلرنده فاصله بولنمسنه متوقفدر. ازجمله عباره‌ده ماضیٔ شهودی ویاماضیٔ نقلینك مثبتی بولندیغی حالده ادات توقیت اولمق اوزره کتیریله‌جك دها نك فعله اتصالی ممتنعدر . مثلا : [هنوز کلدی] مألنی افاده ایچون [دها کلدی] و[هنوز کیتمش] یرنده [دها کیتمش] دینله‌مز فقط [دها

شمدی کلدی . دها شمدی کیتمش] دینور چونکه بونلرده دها ایله فعللرك بینلری برکلمه‌ایله فصل اولنور .

ادات توقیت اولان دهانك (هنوز . حالا . الان) تعبیرلرینه معادل طوتیله بیلمسنی (یرینه کوره) قیدیله تقیید ایدیشمز هر یرده بونلرله تفسیر اولنه‌میه‌جغنی بیان ایتمك ایچوندر. چونکه (دها شمدی کلدی)ده کبی دهایه بدل هنوز کتیریله‌رك (هنوز شمدی کلدی) دینلسه هنوز شمدی ایکیسیده بر اولدیغندن بونلردن بری لزومسز کورینور حالبوکه موقعنده ایراد ایدیلان (دها شمدی کلدی)ده فضله ولزومسز برشیٔ یوقدر .

دهانك ادات استزاده اولمسی طلب وتحدی مواصعنه مخصوصدر.

دها وارمی . دها ایسترز . دها کتیرکز

دها نصل یازیلیر . دها نه یاپه‌لم . دها نه اولور ... کبی

ادات تزیید اولمسیده زیاده‌لك بیان ایتمسیدر .

دها وار .

اوچ بش دها ، سکز ایدر ... کبی

۱۱۴ ـــ دیه : اداتی اسکیدن [دیو . دییو] صورتنده یازیلیرمش شمدی بویله ها ایله مستعملدر ادات اولمق اعتباریله ایچنده بولندیغی عباره‌نك بر قولی متضمن اولدیغنی کوسترر .

بکا اکرام اولنور دیه کلدم

فرنکستاندن کلدم دیه قورولییور

جمله‌لرنده اولدیغی کبی .

١١٥ — زيرا : [تعليل] اداتى اولوب بر حكمك علتنى بيان ايچون سوق اولنان جمله‌لره داخل اولور هيچ بر وقتده سوز باشنده بولنه‌ماز.

چالشمقدن كرى طورماملى زيرا ترقى چالشمغله اولور كلامنده اولديغى كبى .

١١٦ — سِز : ادات [نفى] در اسملره لاحق اولنجه انلرى صفت ياپار .

عقلسز . پاره‌سز

كبى [عقلى پاره‌سى اولميان] ديمكدر .

وبعضاً اخرينه بر نون ساكنه كلوب زا دخى مكسور اوقنور .

آكسزين .. صورمقسزين ... كبى

اما صفتلره لاحق اولماز صفتلرك نفيى [دكل] لفظيله اولور .

دلى دكل . عاقل دكل ... كبى

١١٧ — كبى : تركجه‌نك اك مهم ادات تشبيهيدر .

تشبيه بر شيئى ديكر بر شيئه بكزتمكدر كه بونلردن هانكيسى ديكره بكزه‌ديليور ايسه اكا [مشبه] وبكزه‌ديلن اول ديكره [مشبه به] وبكزتمكه سبب اولان شيئه‌ده [وجه شبه] وتشبيهى بيان ايدن اداته‌ده [ادات تشبيه] دينور . مثلا :

فلانك ديشلرى اينجو كبى بياضدر

دينلدكده (كبى) ادات تشبيه و(اينجو) مشبه به و(ديشلر) مشبهدر و(بياضلق) كيفيده وجه شبهدر .

ايشته شو حاله كوره ادات تشبيه اولان كبى دائما مشبه بهه لاحق اولور .

فلان بلبل کبی اوتیور

« حیوان « قوشیبور کبی

(کبی) بعضاً صیغهٔ صله‌یه لاحق اوله‌رق (درحال) معناسنی افاده ایدر (ادات مبادرت) اولور .

او کلدیکی کبی بن کیتدم

دینلدکده (او کلدیکی وقت بن درحال کیتدم) معناسنی مستفاد اولور. [کبی] بعضاً مقام تعریضده ایراد اولنه‌بیلور وبوحالده بر صیغهٔ نقلیه‌یی تعقیب ایدر.

هرکس اغزینه باقیورمش کبی سویلنوب طوریبور

جمله‌سنده اولدیغی کبی.

۱۱۸ — کوبا : فارسیدن بوزمه بر ادات اولوب [کبی] مثللو استعمال اولنور.

۱۱۹ — کیم : ادات اولمق اعتباریله بالاده‌کی سکسان بشنجی ماده‌ده مذکور [که] اداتی کیبدر.

۱۲۰ — لو ـ لك: اداتلری صرف ترکی کتابمزك اوتوز بشنجی ماده‌سنده یازلمشدی.

۱۲۱ — می : اداتی دخی صرف ترکی کتابنك اوتوز بشنجی ماده‌سنده کچمش ایدی.

۱۲۲ مه ـ مك : اداتلرینك ادات مصدر اولدقلری وصورت وحاللری صرف ترکی کتابمزك یتمش برنجی ماده‌سنده یازلمش ایدی.

۱۲۳ — ناشی: [سببیت] اداتی اولوب [بوندن ناشی بویله اولدی] دینلور ایدیسه‌ده حالا مهجور اولانلردر.

١٢٤ ــ واه : ادات تأسف اولوب مکرر دخی قوللانیلور.

واه باشمه کلنلر

واه واه ... کبی

١٢٥ ــ وای : واه کبی تأسفده استعمال اولندیغی مثللو تعجب دخی بیان ایدر.

تأسف ـ وای حالنه

تعجب ـ وای نه کوزل ... کبی

١٢٦ ــ هپ : مفرد وجمعلره داخل اولور [تعمیم] اداتیدر.

مفرده ـ ایشم هپ فنا کیدییور

جمعه ـ بوفنالق هپ انلردن چیقار... کبی

اشبو ادات [جمله. کافه. عموم. جمیع] معنالرینی متضمن اولەرق بعضاً مضاف اولور فقط شاذ اولەرق یای اضافت سین ایله [سی] کلور. (انسانلرك هپسی عالم اولەماز) کبی اولوب (طوپ) لفظی مضاف حالنده هپ یرینی طوتار.

انلرك طوپی بش پاره ایتمز

کبی که بوراده (طوپی) لفظی (هپسی) مقامندەدر.

١٢٧ ــ هر : اداتی هپ کبی تعمیم اداتی ایسەده یالکز مفرده داخل اولوب جمعلره داخل اولماز.

هریرده . هرزمان . هر طرفده

دینور لکن [هریرلرده . هر زمانلرده . هر طرفلرده] دینامز و هپ کبی مضاف دخی اولماز.

۱۲۸ ــ هله: اداتی [استثنا . تهدید. تنبیه . ظفر. خصوصیت] معنالرینی ویرر وجمله‌لرك اولنه داخل اولور بر اداتدر.

استثنا ــ هله سن قارشمه‌ده باق نه اولور.
تهدید ــ هله سویله هله سویله
تنبیه ــ هله شو ایشه باقك
ظفر ــ هله دیدیکم اولدی
خصوصیت ــ فلان یرك صویی هله هواسی پك خوش.. کبی

۱۲۹ ــ هم: فارسیدن النمش [عطف] اداتیدرکه ایکی شیٔی برحکمده ویا ایکی حکمی برشیده جمع ایدر ومکرر اوله‌رق استعمال اولنور بعضاً ایکنجیسنه [دخی] مخففی اولان [ده] علاوه اولنور.

هم او سویلیور هم بو
هم سویلیور هم کولیور
هم بکا اولدی همده سکا

کبی که اشبو هم یالکز ایراد اولنورسه [تنبیه] معناسنی مفید اولور.

نه سویلملی نه ایشتملی هم بویله مناسبتسز شیلری
نیچون اعظام ایتملی . . . . . کبی

۱۳۰ ــ هی: بالاده محرر [ای] مقامنده‌در لکن اونك قدر نازك اولمدیغندن هریرده استعمال اولنه‌ماز فقط تحسر ایچون [هی کیدی زمانلر هی] کبی یرلرده قوللانیلور.

۱۳۱ ــ هیچ: ادات اولمق اعتباریله [تأکید نفی . تأکید نهی] اداتیدر.

هیچ بیلمیور . هیچ بری کلمدی
هیچ برینی یازمه . هیچ برسوز یازمه .. کبی

استفهام انکاریلرده دخی نفی حکمندهدر (بنم کبی برخستهیه هیچ تصادف ایتدیکزمی) کبی .

انجق انکاری اولمدیغی حالده جملهٔ استفهامیهلره داخل اولنجه ادات [تقلیل] اولور.

هیچ او ذاتی کوردیککز وارمی .. کبی

١٣٢ — ینه : ترکجهده [تکرار] معناسنی ویرر وعطف ایدر بر اداتدر.

ینه کلدکمی؟
کلدی ینه کیتدی.. کبی

١٣٣ — کوره : ادات اولمق اعتباریله [نسبت ومطابقت] بیان ایدر.

بکا کوره هوا خوش
البسهم وجودمه کورهدر .. کبی

ثلاثی اولان ادوات

١٣٤ — جوهری اوچ حرفدن عبارت اولان ادوات [اکر. امّا. الّا ایچون. اوزره. ایشته. ایکن. ایمدی. بتون. برله. بشقه. بلکه. بری. جکنز-جغز. چونکه. حتیّ. دکل. دکین. سزین. شاید. صانکه. غیری. فرضا. فقط. قدر. کاشکی. لکن. ماعدا. مثلا. مکر.

هانیا. هایدی. همان. همده یاخود. یعنی. یوقسه-یوخسه] دن عبارت اوتوز یدی عدد اولوب بروجه آتی بیان اولنورلر:

١٣٥ — اکر: دائما بر صیغهٔ شرطیه وجملهٔ شرطیه‌دن اول کلوب شرط معناسنی حاضرلار برادات اولدیغندن [یژات شرط] اداتیدر بو شرطلردن صوکره کلمسی لسان عثمانیده مسبوق ایسه‌ده لطیف اولمدیغندن ترکی لازمدر برده یالکز [کر] صورتنده کورولمش اولان استعمال ارتق بوندن بویله ترك اولنمليدر والحاصل

ادم دکلم سن‌ده اکر ادم اولورسه‌ك

مصرعنده اولدیغی کبی قوللانیلوب

اولماسیدی قالمك چاك کریبانی اکر
دیر ایدم قالمدی عالمده نشان شکوا

بیتنده اولدیغی کبی شرطك بیانندن صوکره و

کر بو عهدنده وفا ایلرسه جانان ایشته بن

مصرعنده اولدیغی مثللو [کر] صورتنده قوللانماملیدر.

١٣٦ — امّا: اداتی عربیدن مأخوذ اولوب [تفضیل. استدراك. استغراب. استحسان] معنالرینی مفید اولور.

تفصل — ... اما صبینك بالغك قبلنده حاصل اولان
بو محبت ندر ویا نیچوندر دینیلیرسه بوکا
جواب ویرمك مشکلدر .

استدراك — نفاق ایتمشلر اما معنوی همت بیورمشلر .

استغراب — اما یاپدك ها .

استحسان — اما نه اعلا نه خوش کبی

١٣٧ — **اِلّا** : عربیده اولدیغی یزده ده [استثنا] اداتیدر .

بنی سندن کیمسنه آییره‌ماز الا اجل کبی

برده اولنه بر واو کتیرلدکده [شرط منفی] اداتی اولور .

بن‌ده بوندن حصه ایسترم والا یاردم ایتمم

کبی‌که بوراده [والا] سوزی [حصه آلماز ایسه‌م] مقامنده بولنور.

فائده — [زیرا . اما . الا] اداتلرندن و مقام تعریفده مستعمل [کویا]دن وزیرده بیان اولنه‌جق [شاید]دن واستغراب ایله مفاجئه بیان ایتدیکی یرلرده[مکر]دن و[اکرچه] صوکره[که]و[کیم] کتیرمك زائددر.

١٣٨ — **ایچون** : اداتی (تعلیل) و(نسبت یاخود تخصیص) اداتیدر فقط بو ایکی جهت معنادن مستفاد اولور مثلا : (سنك ایچون بوراده قالمق اوله‌ماز) عباره‌سنده (سنك ایچون) دن (سندن‌طولایی) معناسی قصد اولنورسه (ایچون) تعلیل‌اداتی اولور و اکر (سکا کوره) معناسی قصد اولنورسه (ایچون) نسبت ویا تخفیف اداتی اولورکه بو حالده :

یار ایچون اغیاره منت ایتدیکم عیب ایلمه

باغبان برکل ایچون بیك‌خاره خدمتکاراولور

بیتنده اولان ایچونلر تعلیل اداتی و :

انسان ایچون اك بیوك بختیارلق کندینی بختیار ظن ایتمکدر

کلامنده‌کی ایچون نسبت اداتیدر .

ایچون کلمه‌سنك همزه‌سی کلمهٔ استفهام اولان (نه)دن صوکره کلنجه اسقاط اولنوب نه نك دخی هاسی حذف ایدیله‌رك (نه ایچون)

دیه‌جك یرده (ایچون) دینور و کذا مذکور همزه اخری یا اولان کلماته الحاقنده‌ده حذف اولنوب متصل یازیلور یعنی (اولدیغی ایچون) یرینه (اولدیغیچون) دینور .

فقط اخرنده یانك غیری حروف املا بولنان کلمه‌لره لاحق اولان ایچونلردن همزه‌نك اسقاطی قطعیاً جائز دکلدر اما اخرنده بونلرك غیری حرف بولنان کلمه‌لره لاحق اولنجه شعرده وخصوصاً اضافت حالنده ینه اسقاط اولنوب متصل یازیلور :

آیاغك کسمه باشکچون بزم محنت سرالردن

مصرعنده اولدیغی کبی .

برده لسانمزك شیوه‌سی اقتضاسنجه (بو . شو . او) اسم اشارتلریله (بن . سن . او . بز . سز) ضمائر شخصیه‌سنه طوغریدن طوغری‌یه ایچون التحاق ایده‌میوب بونلرك مضاف الیه حاللرینه کلور یعنی :

(بو ایچون . شو ایچون . او ایچون . بن ایچون . سن ایچون . او ایچون . بز ایچون . سز ایچون) دینلمیوب دائما

(بونك ایچون . شونك ایچون . انك ایچون . بنم ایچون . سنك ایچون . انك ایچون . بزم ایچون . سزك ایچون) دینور .

فقط اسم اشارتلرك جمعلریله ضمائر شخصیه‌نك جمع متکلمنه و (بزلر . سزلر) کبی جمع الجمع اولانلره طوغریدن طوغری‌یه لاحق اولوب (بونلر ایچون . شونلر ایچون . انلر ایچون . بزلر ایچون . انلر ایچون) دینور .

برده (بویله . شویله) اسم اشارتلرینه‌ده طوغریدن طوغری

داخل اولەمیوب بونلرك مضاف حاللرینە لاحق اولمق دە شیوهٔ لسانمزدندر .

(اویله ایچون و اویله‌سی ایچون یاخود اویله‌سیچون) دینور فقط (بویله ایچون. شویله ایچون) دینلمیوب (بویله‌سیچون. شویله‌سیچون) دینور .

۱۳۹ — **اوزره** : اساساً ادات (استعلا)درکه بر شیئك اوزری دیمکدر .

استراحت اوزره بولنیورلر ... کبی

اشبو ادات ضمائر اضافیه و نسبیه اولور فقط ضمیرلردن اول برده یاکلور وضمائر اضافیه‌ده هاسی حذف اولنور .

اوزریمه	اوزریکه	اوزرینه
اوزریمزه	اوزریکزه	اوزرلرینه

اوزره‌یم	اوزره‌سك	اوزره‌در
اوزره‌یز	اوزره‌سکز	اوزره‌درلر ... کبی

(اوزره) اداتی مصدرلره لاحق اولنجه شرط معناسنی وبعضاً زمان استقبالی زمان حاله تقریب معناسنی ویرر نته‌کیم (دفتر طوتمق اوزره) دینلدکده (دفتر طوتمق شرطیله) دیمك اولدیغی کبی «کیتمك اوزره‌یم» دخی (همان شمدی کیده‌جکم) دیمکدر .

۱٤۰ — **ایشته** : عادتا اسم اشارت کبی برشی‌ئی ارائه خصوصنده یعنی (فلان شیٔ نره‌ده) سؤالنه (ایشته بوراده) دیمك کبی مستعمل اولدیغی مثللو اساساً ادات (تنبیه)در .

تنبیه — ایشته سوز بویله اولور
اشارت — ایشته میدان هنر کیتمیه‌لم شیرازه

مصرعنده اولدیغی کبی.

۱٤۱ — ایکن : ادات (حالیت) اولوب جمله‌لره و (فعل ماضی نقلی ومضارع و استقبال وحال) صیغه‌لریله صفتلره لاحق اولوب حال معناسنی ویرر.

جمله‌ده — قاچمق اوزره ایکن طوتلدم
ماضئ نقلی — یازمش ایکن بوزدی
مضارع — یازار « «
استقبال — یازه‌جق « «
حال — یازییور « « کبی.

اشبو اداتك همزه لاحق اولدیغی کلمه‌نك اخرنده حروف املا بولندقده دائما ابقا اولنور اما حالات سائره‌ده خصوصاً اخرنده (ر. ش) اولان کلمه‌لره التحاقنده حذفی جائز اولور.

سور ایکن — یرینه — سورکن
سومش ایکن — « — سومشکن
سوییور ایکن — « — سوییورکن دینور

کذلك صفتلره التحاقنده دخی بویله در.

برابر ایکن — یرینه — برابرکن دینور.

۱٤۲ — ایمدی : ادات (تفصیل) اولوب برکلام مجملی تفصیل ایچون کان جمله‌نك اولنه داخل اوله‌رق بو جمله‌نك ماقبلنی تفصیل

ایده‌جکنی اشعار ایلر فقط ادبیات جدیده‌مزدن وداع اوزره بولنان کلمه‌لردن اولدیغندن تفصیل ایدلمدی .

١٤٣ — بتون : (تعمیم) اداتیدر .

بتون کون چالیشدم . بتون ایشلری یاپدم
بتون عالم بکا آفرین دیدی کبی

اشبو ادات بعضاً تأکید ایچون مکرر کلور ویاخود صفتلرده اولدیغی کبی کلمهٔ تأکیدله ادا اولنور .

بتون بتون بوزولدق
بوش بتون فنالاشدق کبی

١٤٤ — برله : اداتی وقتیله ایله مقامنده استعمال اولنورمش شمدی مهجوردر .

١٤٥ — بشقه : اداتی (استثنا و حصر) بیان ایدن (غیری) معناسنی افاده ایدر .

بونی بشقه‌سنه سویله‌مم
او بشقه بو بشقه کبی

١٤٦ — بلکه : اداتی (بل) لفظ عربیسیله (که) اداتندن مرکب اولوب [احتمال . انتقال . ازدیاد] بیان ایدر بر اداتدر .

اکر بلکه یرینه احتمالکه تعبیرینی قویمق ممکن ایسه او صورتده احتمال اداتی اولور .

اولدقجه چالیشییور بلکه موفق اولور
کبی که بوراده (احتمالکه) دخی دینه‌بیلور .

لکن فعل احتمالی‌یی حاوی اولان جمله‌لره بلکه قومق زائددر یعنی
شمدی کلمش اولمالی

یرینه

بلکه شمدی کلمش اولمالی

دینلسه بلکه زائد اوله‌جغندن بویله یرلرده ایراد اولنماز .

اکر (بلکه) سوزی برحکمدن دیکر حکمه منتقل کوسترسه ادات
انتقال اولنور .

(مملکتمزده منحصراً قلمیله کچنمکده اولان ارباب سعی
بدخواهانه استحقار ایتملی ، بلکه بزجهٔ اوته‌دنبری
نارفته اولان بو شرفلی چیغری‌اچمغه موفق اولدقلریچون
دل اکاهانه افتخار ایتملی)

فقره‌سنده اولدیغی کبی .

و اکر حکماً مزداد اولان بر جمله‌نك اوزرنده بولنورسه ادات
ازدیاد اولور .

کنعان دینلمکه شایاندر بلکه اندن ده دلبردر کبی

۱۴۷ — بری : اداتی (ایقاظ وتهدیدله قاریشق تحقیر) اداتیدر.

بری آدم ایشك یوقمی ؟

یيقیل شوندن بری احمق

جمل موزونه‌سنده اولدیغی کبی .

۱۴۸ — جکز ـ جغز : اداتلری صرف ترکی کتابمزك یکرمی
التنجی ماده‌سنده تعریف ایدلمشلر ایدی .

١٤٩ — **چونکه** : اداتی فارسیدن مأخوذ اولوب زیرا کبی اداتِ تعلیلدر .

قرداش کبی سویشیرز چونکه بر وطن اولادی‌یز کبی

بعضاً (مادامکه) مقامنده کلوب اداتِ (توقیت) اولور و بو حالده دائما سوز باشنده بولنور .

چونکه ترقی ایتمك ایستیورسکز نیچون چالیشمیورسکز
کبی‌که بوراده واقع چونکه (مادامکه) دیمکدر .

فائده — زیرا ایله چونکه استفهام افکاری‌یی متعاقب کتیریله‌مدکلری کبی مقامِ تعلیلده ایراد اولنان استفهام انکاریلرده ده بولنماز . مثلا : (امیدسز آدمی اولور) حکمنی تعلیل ایچون (انسان امید ایله یاشار) دینلوب (چونکه ـ یاخود ـ زیرا انسان امیدایله یاشار) دینلمز وکذا (بوراسنی اعترافه مجبور اوله‌جقدر) حکمنی تعلیل ایچون (حقیقتی کیم انکار ایده بیلیر) دینوب (چونکه ـ یاخود ـ زیرا حقیقتی کیم انکار ایده‌بیلیر) دینلمز .

١٥٠ — **حتی** : عربینك اداتِ انتهاسی اولوب بزده هم انتها هم بیان اداتیدر .

انتها ـ هر طرفی کزدم حتی اوکزه کلدم ینه بوله‌مدم
بیان ـ اداتی بویله سویلدی حتی فلانده ایشتدی.. کبی

١٥١ — **دکل** : اداتی بالاده‌کی یکرمی طقوزنجی ماده ایله دها بر ایکی یرده بیان ایدلمش ایدی .

١٥٢ — **دکین** : بالاده‌کی یوز اون برنجی ماده‌ده مذکور (دك) کبی اداتِ انتهادر فقط ادبیات جدیده‌دن وداع ایلمشدر .

١٥٣ — سزین : بالاده مذکور یوز اون التنجی مادهده بیـان ایدلمش ایدی.

١٥٤ — شاید : ادات اولمق اعتبـاریله [احتمال] معنـاسی افاده وا کثریا احتمال بعیده دال اولدیغی کبی ینه ادات احتمال اولان [بالکه]نك کیرهمدیکی جمل شرطیهیه داخل اولور اکرم بکك:

سیر ایت بونی کورمدکسه شاید
محزونلق ایچنـده شـاید بریر

بیتنده اولدیغی کبی.

١٥٥ — صانکه : [ادات تشبیهدر] معلم فیضینك:

هر طرفده نقوش کونا کون
صانکه اولمش جهان پرطاوس

بیتنده اولدیغی کبی

اشبو صانکه اداتی (که) سز اولهرق (صان) صورتنده ادا اولنماز کرچه بعض اسکی اثرلرده وار ایسهده مقبول دکلدر.

١٥٦ — غیری ـ اداتی بالاده مذکور یعنی یوز قرق بشنجی مادهده محرر بشقه اداتی کبی اولدیغندن تفصیل ایدلمدی.

١٥٧ — فرضا ـ عربیـده [بالفرض] کبی برشیئی فرضیـاتله ومثالله ایضاح ایچون اولان فقرهنك اولنه کلور [تمثیل] اداتیدرکه کتب فنیه وفقهیهده زیادهسیله مستعملدر.

١٥٨ — فقط : عربی اولوب فا ایله فط دن مرکبدر لسانمزده [حصر و شرط واستدراك] اداتی اولهرق مستعملدر.

حصر - اویله اولماز فقط بویله اولور
استدراك- . . . پارلاق پارلاق تصورلر فقط اویله شاعرانه
خیاللری بویله جدی شیلره قارشدیررسه‌ق...
شرط - کیت فقط چابق کل ... کبی

۱۵۹ — **قدر**: بالاده‌کی [دك. دکین] کبی انتها اداتیدر.
حجازه قدر کیده‌جکم
کبی که لسانمزده مستعمل ادات انتهالرك اك زیاده مقبولی وکثرتله استعمال ایدیلنی بو اداتدر.

بعضاً مقدار معناسنی دخی کوستردکده بنه ادات صاییلور.
قولك مولاسنه تقربی وداوی قدر اولور.
فقره‌سنده اولدیغی کبی.

۱۶۰ — **کاشکی**: فارسیدن مأخوذ اولوب دائما [کاسه کیتسه اولیدی بولیدی] کبی تمنی‌یه موافق فعللرله برلکده تمنی معناسنی افاده ایدر.
کلمیدم عالمه معدوم اولیدم کاشکی
مصرعنده اولدیغی کبی.

۱۶۱ — **لکن**: یوز اللی سکزنجی ماده ده مذکور فقط کبیدر .

۱۶۲ — **ماعدا**: لفظ مرکب عربی اولوب لسانمزده ادات استثنا کبی مستعملدر .
سندن ماعدا هرکس کلدی . . . کبی

١٦٣ — **مثلا** : عربجه‌دن مأخوذ ادات تمثیلدر . نته‌کیم بو کتابمزك پك چوق یرنده استعمال اولنمشدر .

١٦٤ — **مکر** : فارسیدن مأخوذ اولوب لسانمزده [استثنا . استغراب . تخمین] اداتی کبی مستعملدر .

استثنا اداتی اولنجه نثرده کندوسندن صوکره که کتوریلوب نظمده کتورولمز .

اویله‌چاپراشیق سوزلرادبیاتده دکل‌هیچ بریرده‌قبول‌اولنه‌مز
مکرکه ذوق ادبدن محروم اولانلر حظ ایده .....

فقره‌سیله شو :

دکل لطفی خداوند کریمك قابل انکار
مکر انکارایدن مجنون‌اوله یاطفل‌یااعمی

بیتنده اولدیغی کبی .

استغراب اداتی اولنجه کرك نثرده کرك نظمده (که) کلمز .

بن انی عالم صانیردم مکر جاهل ایمش

فقره‌سیله شو :

مکر جانا قاچوب تا ملك سعد اباده‌دك کیتمش

مصراعنده اولدیغی کبی .

تخمین افاده ایتمسی نظمه مخصوص اولوب بوراده‌ده (که) آلماز و [غالبا . بس بللی] معنالرینی ویرر .

مکرخلق‌جهان هب‌اشنای وحدت اولمشدر

مصراعنده اولدیغی کبی .

برده لسان عوامده کزن [مکرسه] واردرکه ادبیاته داخل اولمدیغندن یازیده استعمال اولنماز .

١٦٥ — **هانیا** : اداتی [استفهام . بیان] بیان ایدوب دائما اوله داخل اولور .

استفهام ـ هانیا فلان حالا کلمدی

بیان ـ بو آدمی کوردکمی هانیا ایکی سنه مقدم فلان یرده شو صورتله کورمش ایدك ایشته بو آدم اودر . . . . کبی

١٦٦ — **هایدی** : ترکجه ده [مباشرت] اداتی دیمکدر .

هایدی کیده لم . هایدی یازه لم . . کبی

١٦٧ — **همان** : فارسیدن مأخوذ اولوب لسانمزده [حصر . تقریب . استعجال . استمرار] اداتیدر .

حصر ـ هرکاٮ صیدین آلوب کیتدی همان بن قالدم

تقریب ـ همان بدری . . . . کبی

استعجال ـ بودامکهده طورلمز امان همان کیده لم

استمرار ـ کلفدارم سن همان صاغ اول فدا جانلر سکا مصراعلرنده اولدیغی کبی .

بو همان معناسنده [همین] ادات فارسیسی وقتیله بزده مستعمل ایمش لکن شمدی مهجوردر .

١٦٨ — **همده** : بالاده کی یوز یکرمی طقوزنجی ماده ده ذکر اولنمش ایدی .

١٦٩ — یاخود : ادات [عطف] اولوب احد امرین ایچون مستعملدر .

١ ـ بك صوصادم براز صو یاخود شربت کتیر

٢ ـ بوکون قپویه فلان اوشاق یاخود فلان کلسون . . کبی

اشبو یاخود چوق دفعه مکرر استعمال اولندیغی مثللو بعضاً تخفیف ایله یالکز [یا] صورتنده‌ده قوللانیلور .

یا کتابمی ویر یاخود پاره‌سنی
یا مکتبه کیت یا برصنعته کیر... کبی

اکر امرینده تساوی قصد اولنورسه اولوقت یاخود ویا یرینه [کرك] استعمال اولنور

کرك کلسون کرك کلمسون

کبی که کلوب کلمه‌مسی متساوی دیمك اولور.

١٧٠ — یعنی : عربجه‌دن مأخوذ ادات [تفسیر] نته‌کیم یوقاریدن بری یازدیغمز سوزلرده برچوق دفعه‌لر کچمشدر یعنی بالمناسبه بالاده یازلمشدر .

١٧١ — بوقسه ـ یوخسه : بوایکی اداتی بعضلری بشقه ظن ایدرلر حالبوکه خطا ایله اولانی قدیم املادن وقافلیسنی املای جدیددن متولددر اشبو یوقسه یاخود یوخسه ایکی وجهله استعمال اولنور:

برنجیسی — تعیین طاب مقامنده یعنی اصل فعلك ثبوتی متکلمك معلومی اولوبده برینك تعیینی طاب ایلدیکی یرلرده استعمال اولنور

[قشله‌ده فریق بوروسی چالینیور باق پیاده فریقیمی یوخسه سواری فریقیمی کلدی] جمله‌سنده اولدیغی کبی .

ایکنجیسی — طلب تصدیق مقامنده استعمال اولناندر (فریق پاشا کلدیمی یوخسه کلدیمی)... کبی.

رباعی اولان ادوات

۱۷۲ — جوهری درت حرفدن عبارت اولوب لسانمزده مستعمل اولان ادوات اساساً [اکرچه. انجق. جلین. مثللو. نته‌کیم. مادامکه. هیهات] کلمه‌لرندن عبارت یدی عدد اولوب بروجه آتی تعریف اولنورلر :

۱۷۳ — اکرچه : هرنقدر تعبیرینه معادل طوتیلور [ایذان . استدارك] اداتیدر داخل اولدیغی عباره‌یی فعل اعانه‌نك صورت شرطیه‌لری یاخود [اما . فقط . لکن . انجق] اداتلرندن بری تعقیب ایدر وبو حالده اصل استدراك مذکورفعللر ایله اداتلرده اولدیغی حالده [اکرچه] استدراکك مخبری مقامنده بولنور .

١ - اکرچه طوپ مدهش ایسه‌ده تفنك اندن دها مؤثردر .

٢ - اکرچه طوپ مدهشدر فقط تفنك اندن مؤثردر .

٣ — اکرچه انسان حیواندر اما حیوان ناطقدر.

٤ — اکرچه انسانسك لکن انسانیت یولندن کچمه‌مشسك .. کبی

بونك همزه‌سنك اسقاطی نظمده جائز ایسه‌ده نثرده قطعاً جائز دکلدر یعنی نظمده

کرچه کیم برراویٔ معجز بیانیدر سوزم

دینور اما نثرده [کرچه] دینمز.

اسکیدن [اکر] یرینه [اکرچه] و [اکرچه] یرینه [اکر] قوللانیلور ایدیسه‌ده بوخصوص فارسی‌یه مخصوص اولوب لسانمزه اویمدیغندن ومعنا بوزوله‌جغندن بویله استعمالی قطعیاً جائز دکلدر.

۱۷٤ — انجق: ترکجه‌نك [حصر واستدراك] اداتیدر.

حصر ایکی معنایی مشتملدر:

بری معنای ثبوتیدرکه برشیئك برشیده بولنمسیدر وبوحصر انجق لفظنك داخل اولدیغی کلمه‌ده اعتبار اولنور

بوکون مکتبه انجق بن کیتدم

بوکون بن انجق اسکداره کیتدم ..کبی

دیکری معنای سلبیدرکه اول حکمك بشقه یره سرایت ایتمه‌مسیدر:

بوکون استانبوله انجق انکله کیتدم

بونی انجق سنك ایچون یازدم . . . کبی .

استدراك معناسنه کلمسی ایسه شو:

چوق سویلدی انجق برشیٔ اکلاشلمدی

رجالر ایتدی انجق روی قبول کورمدی

جمله‌لرنده اولدیغی کبیدر .

۱۷۵ — جلبی: کبی معناسنه بر ادات اولوب چوقدن بری لسانمزدن هجرت ایتمش اولدیغندن شایان تفضیل دکلدر .

۱۷٦ — مثللو: کبی معناسنه عربینك [مثل] نی ترکجه صفت حالنه قویه‌رق یاپلمش براداتدر. امثالی مثللو بوده چوق دفعه کورلمشدر.

۱۷۷ — نته‌کیم : ادات تمثیلدر نته‌کیم امثالی کچمش ایدی بوراده‌کی [کیم] که نك عینی ایسه‌ده لسان بیان جدیدیمزده [نته‌که] تعبیری یکده قوللانلمیور انکچون دائما نته‌کیم استعمال ایتملیدر.

۱۷۸ — مادامکه : عربیدن مأخوذ اولوب بزده شرط اداتی کبی مستعملدر

مادامکه ویریپورسن‌ده آل . . . کبی .

۱۷۹ — هیهات : لفظی عربی اولوب ترکجه‌ده ادات اولمق اعتباریله [استبعاد] اداتی کبی مستعملدر.

هیهات : نقدر اوزاق معناسنی یعنی برشیٔ بعید عداتمك خصوصنی متضمن اکثریا جمله‌نك اخرینه بعضاً‌ده اولنه‌کلیر و جمل منفیه‌دن زیاده جمل مثبته‌یه داخل اولور وبونلردنده جمل استفهامیه و علی الخصوص جمل فعلیه‌یه دها موافق برصورتله کلور.

اول واخرده کلمسی ایسه مقتضای مقامه تابعدر انی ایجاب حال تعیین ایدر. نته‌کیم :

کندینی شاعرمی ظن ایدییور؟ هیهات !

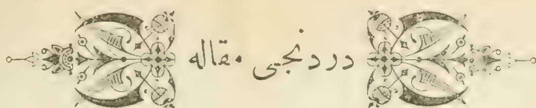
دینلدیکی کبی .

هیهات ! کندینی شاعرمی ظن ایدییور؟

دینور فقط :

هیهات سن امید ایدییورسك اما انك سکا مرحمت ایده‌جکی یوق عباره‌سنده هیهات تأخیر ایدلسه و

شو بیچاره‌یه باقکز . حالنه باقیورده بیوك بیوك دعوالرده بولنیور. هیهات عباره‌سنده تقدیم ایدلسه مناسبتسز اولور.

دردنجی مقاله

کلام

١٨٠ — کلام: تمام برسوزدن عبارتدر بناءعلیه مستقل جمله‌لر کلام اولدقلری کبی یالکز [کیت . کل] و امثالی فعللرده کلام اولورلر انجق بوراده کلامدن مقصد جمله‌لردن وبرجمله ایله بر ترکیب ناقصدن ویا برفعلدن ترکب ایدن تمام برافاده اولوب انلرك احوالی تحقیق وقواعد ارتباطنی تدقیق ایله لوازماتنی تحریردن عبارت اولدیغندن بویله جمله‌لردن ترکب ایدن تمام افاده‌لری بومقاله‌ده تحریر ایلدك :

١٨١ — بالاده‌کی ادوات مقاله‌سنده کورلدیکی وجهله ادواتك بعضیلری ایکی جمله‌یی ویاخود برجمله ایله برترکیبی ویا برفعلی یکدیکرینه ربط ایله برتمام افاده ایدرلر. ازجمله :

[عطف. تعلیل. تشبیه. شرط . استثنا . حالیت . احتمال. حصر. استدراك] اداتلرینك بو وظیفه‌یی ایفـا ایلدکلری محللرنده کورولمش ایدی. بوخصوصده [شرطیت. حالیت. تمییز] احوالی شـایان تدقیق اولدیغندن بروجه آتی انلری اجمال ایله تحریر ایلدك .

شرط وجزا

١٨٢ — شرط وجزا ترکیباتی اساساً اوچ وجهله واقع اولور :

وجه اول — صیغ شرطیه‌دن برینی حاوی اولان برجمله‌نك دیکر

برجمله یه ربطیدرکه شرط صیغه‌سنی حاوی اولانه [جملهٔ شرطیهٔ مخصوصه] ودیکرینه [جملهٔ جزائیه] دینور

بروسه قاپلیجه‌لرینه دوام ایدرسه‌ك شفا بولورسك

کبی که [بروسه قاپلیجه‌لرینه دوام ایدرسه‌ك] جمله‌سی [جملهٔ شرطیهٔ مخصوصه] و [شفا بولورسك] جمله‌سیده [جملهٔ جزائیه] در.

وجه ثانی — صیغهٔ توقیتیه‌نك داخل اولدیغی جمله ایله دیکر برجمله‌نك ارتباطیدرکه بو صیغهٔ توقیتیه شرط واقع اولوب مضمونی هرنه وقت اولسه مضمون جزانك بهرحال واقع اوله‌جغنی بیان ایتمکله بوصیغه‌نك داخل اولدیغی جمله‌یه [جملهٔ شرطیهٔ محققه] و دیکرینه ینه [جملهٔ جزائیه] دینور

سن بویله درسه چالشدقجه عالم وکامل اولورسك

کبی که بوراده [سن بویله درسه چالشدقجه] جمله‌سی [جملهٔ شرطیهٔ محققه ودیکری [جملهٔ جزائیه] در.

وجه ثالث — صیغ شرطیه‌یه [دخی] ویاخود بونك مخففی اولان [ده] اداتلری الحاق اولندقدن صوکره جملهٔ جزائیه‌نك اولنه‌ده [ینه] اداتی کتوریله‌رك تشکیل کلام ایتمکدرکه بونده شرطك عدم وقوعی تقدیرنده جزانك وقوعی اولویتده قاله‌جغنی افاده ایده‌رك حال ترکیبی مقامنده بولنه‌جغندن بومثللو شرطلره [شرط حالی] وجمله‌سنه‌ده [جملهٔ شرطیهٔ حالیه] دینوب جزاسی‌ده ینه جملهٔ جزائیه‌در. نته‌کیم:

قصور ایتدمسه‌ده التفاتکزی دریغ ایتمیکز

دینلدکده قصورك عدم وقوعی تقدیرنده دریغ ایدلمیه‌جکی اولویتده

اولدیغی اکلاشیلیر و [قصور ایتدمسه‌ده] جمله‌سی [قصور ایتدیکم حالده] دیمکدر .

فائده — فعل التزامینك حکایه و روایت صیغه‌لری بعضاً شرط مقامنده کلوب بولندقلری جمله‌لر جملهٔ شرطیه اولورلر

اکر مکتبه دوام ایدیدك عالم اولوردك

اکر قلمه دوام ایدیمشم کاتب اوله‌جقمشم... کبی

حالیت

۱۸۳ — کلامده حال معناسنك تضمنی درت وجهله اولور .

وجه اول — بر جمله‌دن ادات رابطه طی اولندقدن صوکره یرینه [ایکن] اداتی کتوریله‌رك دیکر جمله‌یه ربط اولنمقدرکه بوجمله‌یه [حال ترکیبی جمله‌سی] دینور

۱ — حال بویله درده نیچون عناد ایدرسك

۲ — بن سکا پدرانه نصیحت ایتمشم سن طوتمدك

ترکیبلرندن برنجیده [درده] یرینه و ایکنجیده [م] یرینه [ایکن] کتوریله‌رك شو:

۱ — حال بویله ایکن نیچون عناد ایدرسك

۲ — بن سکا پدرانه نصیحت ایتمش ایکن سن طوتمدك

دیمك کبی .

وجه ثانی — بر جمله صله حالنه قونلدقدن صوکره آخرینه برده [حالده] لفظی کتوریله‌رك حال ترکیبی یاپیلوب دیکر جمله‌یه ربط اولنمقدر :

فلان ذات آت اوزرنده اولدیغی حالده بورادن کچدی . . . کبی

وجه ثالث — وجه ثانی کبی صله یاپیلوب اول صله مفعول الیه صورتنه قونلدقدن و آخرینه [مبنی . بناءً] سوزلری قاتلدقدن صوکره تعلیل معناسنی مشعر برحال ترکیبی اوله‌رق دیکر برجمله‌یه ربط اولنمقدر .

حقمده توجهکز برکمال اولدیغنه مبنی بورجایه جسارت ایلدم

محبتمزك قوتلی اولدیغنه بناءً بومسامحه‌لر واقع اولور . . کبی

وجه رابع — مصدر مضافك مفعول الیه صورتنك آخرینه [مبنی . بناءً] لفظلری کتوریلوب حال ترکیبی جمله‌سی یاپیله‌رق دیکره ربط ایتمکدر .

حقمده توجهکز برکمال اولمسنه مبنی بوحاله جسارت قلندی

آره‌ده مخادنتك قوی اولمسنه بناءً بویله اولدی . . . کبی

تمییز

۱۸٤ — برجمله‌نك دیکر جمله‌یی تمییز صورتیله یکدیکرینه ربط اولنمسی دخی درت وجهله واقع اولور .

وجه اول — جمله صله حالنه قونلدقدن صوکره آخرینه [جهتله] کتوروب دیکر جمله‌یه ربط ایتمکدرکه بویله صله حالنه قونیله‌رق جهتله الحاق ایدلمش اولان جمله‌یه [جملهٔ تمییزیه] دینور .

بن سکا مخلص اولدیغم جهتله بو نصیحتی ایدییورم . . . کبی

وجه ثانی — مصدر ومصدر مضاف حالنه قونیلان برترکیبه [جهتله .

حسبیله . مناسبتیله . ملابسه‌سیله] کلماتی علاوه اولنوب جملهٔ تمییزیه یاپلدقدن صوکره دیکر جمله‌یه ربط ایتمکدر .

سکا خلوصم برکمال اولمق جهتیله بو نصیحتی ایدییورم
سکا امنیتم برکمال اولمسی حسبیله بو سوزی سویلرم
سکا یقین اولمق مناسبتیله بویله یاپیور . . . . کبی

وجه ثالث — صله‌نك مفعول ایله صورتنك آخرینه [نظراً . کوره] علاوه اولنوب جملهٔ تمییزیه یاپلدقدن صکره دیکر جمله‌یه ربط ایتمکدر .

حقمده توجهی برکمال اولدیغنه [کوره] نظراً بو رجامیده قبول ایدر

وجه رابع — مصدر مضافك مفعول الیه صورتنك آخرینه [نظراً . کوره] علاوه‌سیله جملهٔ تمییزیه یاپلدقدن صوکره دیکره ربط اولنمقدر .

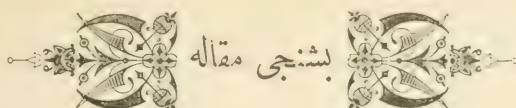
بو قدر صادق اولمسنه کوره [نظراً] کوردیکی مکافاة آزدر . . کبی

١٨٥ — فائدهٔ مهمه هر کلام برجمله‌در لکن هر جمله‌یه برکلام دینلمز زیرا بعض جمله‌لر واردر که بر بشقه جمله‌یه مربوط اوله‌رق مستقل برکلام اولماز بلکه کلامك برجزئی اولور نته‌کیم جمل شرطیه وحالیه وتمییزیه بو نوعدندر یعنی بونلرده مستقل وتام برمعنا اولمیوب جملهٔ شرطیه‌لر جزالریله و دیکرلریده انلری تعقیب ایدن جمله‌لر ایله اولنوب اولوقت کلام اولورلر .

١٨٦ — تنبیه : ترکیب ناقصلرده صفتله موصوفك ومضافله

مضاف الیهك وجملهٔ اسمیه‌لرده مبتدا ایله خبرك وجملهٔ فعلیه‌لرده فعل ایله مفاعیلك واوچنجی مقـاله‌ده بیان اولنان ادواتك بو کتابده ارائه ایدلمش اولان اصـول و قواعده مخالف اوله‌رق تقـدیم و تأخیرلری مقتضای حاله کوره جائز ایسه‌ده مقتضای حالی [علم معانی] بیلدیره‌جکندن علم نحوده بوتقدیم وتأخیرلردن بحث ایدلمز .

بشنجی مقاله

اشارات

۱۸۷ — اوقومغی قولایلشدرمل ویازمغی سادهلندیروب معنایی قوتلشدیرمك اوزره مستعمل اولان نقطه و چیزکیلره [اشارت] دینور.

بزده وقتیله برایکی اشارت اولدیغی حالده شوادوار اخیرهٔ ترقیمزده غرب یازیلرندن دها بر طاقم اشارتلر اخذ وقبول اولندیکه اسکیلرله برابرجملهسی [نقطه . حده . مفرز. استفهامیه . استغرابیه. تخصیصیه. کشیده] دینلان یدیشیدن عبارت اولوب بروجه آتی تعریف اولنورلر .

نقطه

۱۸۸ — نقطه اساساً درت صورتله استعمال اولنور .

برنجیسی — شکللری متحد اولان حرفلری تفریق ایچون التنه اوستنه قونان برایکی اوچ نقطهدرکه بونلره [نقاط حروف] دینور .

ب . پ . ت . ث — ٮ . ٮ . ٮ . ٮ

ج . چ . خ . — ح . ح . ح

ذ . . . . .

ر . ز . ژ . . . .

س . ش . ـسـ . شـ . . .

ص . ض . . . . .

ط . ظ . . . . .

ع . غ . ـعـ . غـ . . .

ـغ . ق . . . . کبی

ایکنجیسی — کلامك ختامنه دلالت ایتمك اوزره حروفات صره‌سنه واورته‌یه قونیلان بر نقطه‌درکه بوکا [نقطهٔ انتها] دینور. ایشته بورایه قویدیغمز نقطه کبی .

اوچنجیسی — سطر اره‌سنده شویله‌جه . . . . . . قوللانیلان نقطه‌لردرکه بونلره‌ده [نقاط مرسله] دینور .

اشبو نقاط مرسله اساساً درت وجهله استعمال اولنور .

وجه اول — معلوم ومتعارف اولان بر فقره‌نك باشنی ویاصوکنی یازوب متباقیسنی یازمیه‌رق مذکور نقطه‌لری وضع ایتمکدر . مثلا :

آغستوسده صویه کیرسه بالطه کسمز بوز اولور

فقره معلوم یازی آره‌سنده افاده اولنه‌جغی صره‌ده سوزك ایجابنه واحوال سائره‌یه کوره :

« . . . بالطه کسمز بوز اولور »

یاخود

« آغستوسده صویه کیرسه . . . . »

صورتنده یازلدیغی کبی .

وجه ثانی — دها یازیله‌جق شیٔ اولوبده یازلمدیغنی کوسترمك

وياخود عيناً نقل اولنمش برپارچه‌نك التنی اوستنی یازمیوب فقط اولدیغنی بیلدیرمك اوزره ينه اشبو نقاط مرسله قونور .

وجه ثالث — اسمی سویلنمك آرزو اولنمیان وياخود سویلنمسی مستكره وعيب اولان سوزلرك يرينه بونقطه‌لری وضع ایتمكدر .

« . . . عذابده كرك »

كبی كه بوراده «شیطان» لفظی يرينه مذكور نقاط مرسله قونلمشدر .

وجه رابع — سوزی اوزاتمق وكنايه‌لی اولدیغنی كوسترمك خصوصنده دخی استعمال ايتمكدر .

نه ديه‌جكدم . . . هانيا . . . شیء . . . كبی

دردنجیسی — شوراده : اولدیغی وجهله بربری اوزرينه موضوع اوله‌رق سطر ارەسنه قونیلان و[نقاط مفسره] تعبیراولنان نقطه‌لردركه برشیئك ایضاح وتعريف وتفسير اولنه‌جغی بیان ايدرلر .

مفرز

١٨٩ — مفرز دینان شو ، اشارتدركه بركلامی تركیب ايدن جمله‌لرك ارەسنه وضع اولنوب ایكی صورتله استعمال اولنور .

برنجی صورت — معنانك اكمالی ايچون استعمالی واجب اولان صورتدر . مثلا :

احمد افندی النده تسبیح اولدیغی حالده محمدافندی‌یه راست كلمش دینلدكده كرچه‌قواعد نحويه‌يه كمال دقتله اولكينك جملهٔ حاليه اولدیغنه نظراً معناء مستفاد اولورسه‌ده دفعة تسبیح كيمك النده اولدیغی اكلا -

شیله‌میوب هم احمدك هم محمدك الندە اولمسی احتمالاتی موجود اولدیغندن بوشبهه‌دن وارسته قیلمق ایچون تسبیح احمد افندی النده ایدیسه انك متداخل اولدیغی جمله ایله دیگر جمله اراسنه یعنی شو:

احمدافندی النده تسبیح اولدیغی حالده، محمد افندی‌یه راست کلدی صورتنده تحریر اولنور واگر تسبیح محمدافندی‌ده ایسه اول وقت شو:

احمد افندی النده تسبیح اولدیغی حالده، محمد افندی‌یه راست کلدی طرزنده تحریر اولنور.

ایکنجی صورت — اویله برکلامك جمله ومفرداتی اراسنه قونیلورکه انلردن بری ویا برقاچی حذف اولنسه ینه معنی تام قالوب کلام بوزلماز.

«مصطفی افندی، آتنه بنوب، چارشویه کیره‌رك، کزدکدن صوکره، برمقدار، میوه الوب، عودت ایتدی»

کبی که بوندن بری قالدیرلسه

مصطفی افندی، اتنه بنوب، کزدکدن صوکره بر مقدار میوه آلوب عودت ایتدی.

ویا برقاچی قالدیرلسه

مصطفی افندی چارشویه کیده‌رك میوه الوب عودت ایتدی صورتلرنده ینه تام الافاده قالوب کلام بوزلماز.

مدّه

١٩٠ — عربی وفارسی کلمه‌لرده الفك مد ایتدیکی ویا جنسنی بیان ایلدیکی حرف‌دخی الف اولنجه ایکی الف بر یره کلمه‌مك ایچون یالکز برالف یازیلوب اوزرینه شو ˜ اشارت قونورکه مده بوکا دیرلر

آل آفت آن آوآن

کبی که ترجه‌ده‌ده حرکه‌سی فتحهٔ ثقیله اولان الفلرك اوزرینه وضع ایتمك اصولی بر مدتدر مشاهده اولنیور.

آق آرش آلیم آند ... کبی

استفهامیه

١٩١ — علامت استفهام اولان شو ؟ اشارت اساساً ایکی وجهله مستعملدر.

وجه اول — سؤالی متضمن کلمه ویا جمله‌نك نهایتنه وضع ایتمکدر

اولدیمی ؟ کلدیمی؟

فلان شی نه اولدی؟ ... کبی

وجه ثانی — بیلنمین بر شیئی مع‌الاستغراب استیضاح ایچون قوسین اراسنده اوله‌رق شو (؟) وجهله استعمال ایتمکدر. مثلا : غزته‌نك بری:

غانطه‌ده بر حرکت ارض اولمش

دیه بر فقره یازسه جغرافیاجه (غانطه نامنده معلوم بر محل اولمدیغندن دیکر برغزته بوکا استغراب ایده‌رك جملهٔ مذکوره‌یی نقل ایتسه شو:

غانطه(؟)ده‌برحرکت ارض اولدیغنی فلان‌غزته یازییور

صورتنده نقل وروایت ایلر.

استغرابیه

١٩٢ — علامت‌استغراب اساساً شو ! اشارتدرکه اوچ وجهله مستعملدر.

وجه اول — بر کلمه ویا بر جمله‌یله تعجب اولنورسه نهایتنه قونور وایجاب ایدرسه تعجبك درجه‌سنه کوره تعدد ایدر.

چوق شی! فلان وفات ایتمش!! دها دون صاغ ایدی!!!

وجه ثانی — خطاب ایچون استعمال ایتمکدر.

برادر! بنی دکله! سکا دییورم! ... کبی

وجه ثالث — سوز صاحبنك قوتی کوسترمك خصوصنده استعمال ایتمکدر.

بنم نه لازم! وارسون باشنی طاشدن طاشه اورسون! کبی

تخصیصیه

١٩٣ — علامت تخصیص اوله‌رق شو « » ( ) وشو [ ] وشو { } اشارتلر واردرکه بونك اولکیسنه [طرناق] دیکرلرینه [معترضه] دینور.

طرناق دینلان شو « » اشارت بر سوزی بشقه‌لرندن آییروب مستقل کوسترمك ایچون اول سوزك ایکی باشنه یازیلیر.

١ ــ شو یووارلق شی «قارپوز» در

٢ ــ کولمك شاندن اولان حیوانه «انسان» دینور.

معترضه‌لر ایسه بلاغت کتابمزده کوروله‌جکی وجهله جملهٔ معترضه‌لرك اطرافنه چوریلور وبعضاً طرناق مقامنده‌ده قوللانیلورلر.

کشیده

١٩٤ — کشیده‌دینلن اشارت درت بش نقطه بوینده شویله

برچیزکیدن عبارتدرکه سؤال وجوابلر ایله محاوره‌لرده وجمله‌نك ایکی طرفنه چکلمك اوزره معترضه مقامنده‌ده استعمال اولنور.

سؤال وجواب

سؤال ـ اوغلم نه اوقیورسك؟
جواب ـ نحو ترکی
س ـ نره‌سنده‌سکز؟
ج ـ حمد اولسون بوکون تکمیل ایتدك

(محاوره مثالی)

احمد ـ برادر حمد اولسون بوکتابده ختام بولدی
محمد ـ چوق شکر برادر
ا ـ عجبا بوندن صوکره نه کله‌جك؟
م ـ بیلمیورمیسك؟
ا ـ خیر، سن بیلورمیسك؟
م ـ اوت بیلیرم «نحو عربی» اوقویه‌جغز
ا ـ الحمدلله

ختام

(قصبار مطبعه‌سی)

خواجۀ لسان عثمانی

لسان عثمانینك [مفردات مركبات ادبیات] قواعدینی حاوی اولوب درت مجلد اوزرینه مرتبدر

ایكنجی جلدك — ایكنجی كتابی

نحو عربی

محرری
اركان حربیه قائممقاملرندن مناسترلی
محمد رفعت

معارف نظارت جلیله‌سنك رخصتیله طبع اولنمشدر

درسعادت

(قصبار مطبعه‌سی) — باب عالی جاده‌سنده نومرو ٢٥

صاحب وناشری : كتابجی قصبار

١٣١١

نحو عربى

بسم الله الرحمن الرحيم

مقدمه

۱ ـــ **علم نحو عربى**: حال تركيبده كلماتك اواخرى احواليله اصول تركيبى معرف اولان علمدر.

كلماتك اواخرى احوالى ديمك آخرلرنده حركه وحرفك تبدليله ساكن اوقونملرى خصوصاتندن عبارت اولوب بو ده اكثريا حروف معانينك تأثيراتيله ودها بعض شيلرله بيلنور كه بوكا [احوال اعراب] دينور.

۲ ـــ تركى و فارسى نحولرنده يازديغمز كبى اوّلا اصول تركيبى بيان مناسب اولديغندن بو كتاب دخى برى [اصول تركيبه] ديكرى [احوال اعرابه] مخصوص اولەرق ايكى مقاله اوزرينه تدوين اولندى.

برنجی مقاله

اصول ترکیب

٣ — **ترکیب** : بر ویا زیاده کلمه‌لرك آخر بر کلمه‌یه انضمامندن حاصل اولان هیئتدرکه بوكا [مرکب] دخی دینور .

مرکب — یا تام برمعنی افاده ایدر یا ایتمز .

اکر تام بر معنی افاده ایدرسه اکا [ترکیب مفید] دینور .

اِنتصر الجیشُ وانهزم العدو

ایله

الصمت زین والسکوت سلامة

ترکیبلری کبی .

اکر تام بر معنی افاده ایتمزسه اکا ده [غیر مفید] دینور .

معدیکرب . عبدالرزاق . الحیوان‌الناطق

ترکیبلری کبی که بونلر مرکب اولدقلری حالده تام بر معنی ویرمدکلرندن مفرد مقامنده بولنه‌رق ترکیب مفیدلره داخل اولورلر. بناءً علیه ترکیب مفیدلردن اول بو ترکیب غیرمفیدلرك احوالنی بیلمك لازم اولدیغندن بو مقاله اولا [غیر مفیدلر] بعده [مفیدلر]دن بحث ایتمك اوزره ایکی باب اوزرینه بنا اولندی .

باب اول

{ ترکیب غیر مفیدلر }

٤ — ترکیب غیر مفیدلر ایکی نوعدر :

نوع اولی — جزئین بیننده جهت اسناد اولدیغی حالده بر سببدن طولایی معنای مفیدی حاوی اولمیاندر .

إِنْ جاءَ زيدٌ

کبی که (جاء زيدٌ) ترکیبی اسنادی حاوی اولدیغندن مفید ایکن حرف شرط اولان (إِنْ)ك دخولیله افاده قاصر قالوب معنانك تمام اولمسی بر جوابه منوط قالمش و بو جهتله [ان جاء زيد] ترکیبی غیر مفیدلر صره سنه کچمشدر .

زیرده کوروله جکی وجهله [جمله] تعبیری ترکیب مفیدلره مخصوص اولدیغندن اشبو [ان جاء زيد] صورتنه جمله دینله مز ایسه ده یالکز [جاء زيد] ترکیب مفید و بناءً علیه جمله اولدیغندن علمای متقدمین حضراتی بوکاده [جملهٔ شرطیه] تسمیه ایتمشلردر فقط هر حالده جمله تعبیرینه باقوبده مفیدلردن عدی جائز اوله ماز بو کبی جملهٔ شرطیه لر غیر مفید ترکیبلردن معدود در .

نوع ثانی — جزئین بیننده جهت اسناد اولمیان مرکبلردرکه بونلرده [مزجی . توصیفی . اضافی] نامل‌ریله اوچ نوع اولدقلرندن بروجه آتی تعریف اولنورلر .

ترکیب مزجی

٥ — **ترکیب مزجیلر** : جزئین بیننده جهت اسناد اولمامقله برابر نسبت تملك اعتباری وتوصیف قیدی بولنمیان مرکبلردر .

بعلبك . حضرموت . معدی‌کرب .

کبی‌که بونلر سماعی اولدقلرندن ایشیدیلوب بلله‌مکله بیلنورلر .

ترکیب توصیفی

٦ — **ترکیب توصیفی** : جزئیندن بری دیکرینی وصف ایدن مرکبدر.

رجلٌ کریمٌ . الوجه‌الملیح ... کبی

اشبو ترکیب توصیفلری وبوندن صکره بیان اولنه‌جق اصول وقواعدی لایقیله آکلایه‌بیلمك ایچون اسملرك معرفه ونکره اولملری احوالنی بیلمك لازم کلدیکندن ترکیب قواعدندن اول معرفه ونکره احوالنی یازمغه لزوم کوردك :

٧ — معرفه : [مادلّ علی مسمیّ بعینه] صورتیله تعریف اولنورکه [عینیله بر مسمایه دلالت ایدن اسم دیمکدر] .

نکره — [مادلّ علی مسمیّ شایع فی جنسه] صورتیله تعریف اولنور که :

[جنسده شایع اولان مسمایه دلالت ایدن اسم دیمك] اولوب حدودی معرفه‌نك اقسامنی بیلمکله معلوم اولور .

معرفه : یدی نوعدن عبارتدرکه :

برنجی نوعی -- کافهٔ ضمیرلر یعنی علم صرف عربیده بیان ایتدیکمز

[مرفوع متصل . مرفوع منفصل . منصوب منفصل] ایله [منصوب متصل ومجرور متصل] بیننده مشترك اولان درت نوع ضمیرلردر .

ایکنجی نوعی — علملر .

اوچنجی « — اسم اشارتلر .

دردنجی « — اسم موصوللردرکه : بونلرده صرف عربی کتابمزده بیان ایدلمش اولدقلرندن بوراده تکرار ایدلمدیلر .

بشنجی نوعی — [معرف باللام] اولاندر یعنی حرف تعریف ایله معرفه قیلنانلردر .

حرف تعریف : الف لامدن عبارت اولان (اَلْ) درکه بوده درت معنایه کلیر :

برنجیسی — جنس ایچوندر .

الرجلُ خیرٌ من المرأةِ

کبی که [ارکك جنسی قادین جنسندن خیرلیدر] دیمك اولمقله [رجل ومرأة] دهکی الف لاملر جنسی بیان ایدەرك اساساً نکره اولان بو ایکی لفظی معرفه قیلمشدر .

ایکنجیسی — استغراق ایچوندر .

اِنّ الانسان لفی خسرٍ الاّ الذین آمنوا

آیت کریمەسندەاولدیغی کبی که معنای شریفی [هر بر انسان خسراندەدر آنجق ایمان ایدنلر اندن مستثنادر] دیمك اولمقله [الاّ] ایله واقع اولان استثنایه نظراً ایهاملیدر .

انسان لفظنه داخل اولان حرف تعریفك (هر) معناسنده جمله‌یه شمولی اولدیغی یعنی استغراق ایچون ایدوکی منفهم اولورکه بوده نکره اولان انسان لفظنی معرفه قیلمشدر .

اوچنجیسی — عهد خارجی ایچوندر .

عهد خارجی دیمك : الف لامك داخل اولدیغی اسمك صراحةً ویاضمناً ذکری سبق ایتمش اولمسی دیمکدر .

جائنی رجلٌ فاکرمت الرجلَ

کبی که [بکا بر آدم کلدی بنده او آدمه اکرام ایتدم] دیمك اولوب بوراده ذکری مسبوق اولان رجل اساساً نکره اولدیغی حالده الف لام ایله معرفه قیلنمشدر نته‌کیم ترجمه‌سنده‌ده بر آدم نکره‌ایکن او آدم دینلمکله معرفه اولمشدر .

دردنجیسی — عهد ذهنی ایچوندر .

عهد ذهنی دیمك : الف لامك داخل اولدیغی اسمك معنیً ومادةً مذکور اولمیوب ذهنده متصور اولمسی دیمکدر .

اُدْخُلِ السوقَ واشترِ اللحمَ

کبی که [چارشویه کیر وات آل] دیمك اولوب بوراده [سوق. لحم] لفظلری معرفه قیلنمشدر .

بونلر معنی جهتیله تماماً معرفه اولمدقلرندن واکثر محققین بونلری معرفه ایله نکره اراسنده واسطه صایدقلرندن اصطلاح فنده [معرفهٔ لفظیه] عنوانیله یاد اولنورلرکه حقلرنده پك چوق مباحث جاری

اولدیغندن ارباب مراقك كتب مفصلهٔ عربیه یه مراجعتلری لازم اولدیغی وبو معرفه ایله نكره مباحثنك دها موضح احوالی اشبو خواجهٔ لسان عثمانینك اوچنجی جلدینك ایكنجی كتابی اولان فن معانیده بیان ایدیلوب ایلروده كوروله جكنی بیان ایدرز.

٨ — آلتنجی نوعی — [معرفه یه مضافلر] یعنی بوندن اول ذكر اولنان بش نوع معرفه یه كه: [ضمیرلره . علملره . اسم اشارتلره . اسم موصوللره . معرف باللاملره] زیرده كوروله جك اولان صورتده اضافت معنویه ایله مضاف اولان كلمه لر دیمكدر .

١ ـ غلامی . ابنك . ابوه .

٢ ـ ابن زید . غلام عمر .

٣ ـ ابن هذا . كتاب ذلك الرجل .

٤ ـ غلام الذی جاء . كتاب الذین ذهبوا .

٥ ـ صاحب الدار . اهل القلم .

كبی كه برنجی طاقمده [غلام. ابن. اب] نكره لری معرفه اولان [ی. ك. ه] ضمیرلرینه و ایكنجی طاقمده [ابن. غلام] نكره لری معرفه اولان [زید و عمر] علملرینه واوچنجی طاقمده [ابن. كتاب] نكره لری معرفه اولان [هذا و ذلك] اسم اشارتلرینه و دردنجی طاقمده [غلام. كتاب] نكره لری معرفه اولان [الذی و الذین] اسم موصوللرینه وبشنجی طاقمده [صاحب. اهل] نكره لری معرفه باللام اولان [الدار. القلم] ه مضاف اولدقلرندن آنلرده معرفه قیلنمشلردر.

یدنجی نوعی — حرف ندا ایله معرف اولاندر [یا رجل] كبی كه بونده

دخی اوزون اوزادی‌یه مباحث وار ایسه بو مجله‌ده تذکارینه لزوم اولمدیغندن بو قدرجق بلمه‌مك کافیدر.

ترکیب توصیفی : بر اسمله صفتدن ترکب ایدن هیئتدرکه اول اسمه [موصوف] دینور .

الرجل القبیح . التلمیذ العاقل ابوه

کبی که بوراده [قبیح] ایله [عاقل] برر صفت اولوب [رجل] ایله [تلمیذ]ی توصیف ایتدکلرندن بونلرده موصوفدر .

اشبو ایکی مثاله دقت اولنورسه [چرکین آدم] و[پدری عاقل شاکرد] دیمك اولدقلرینه نظراً قبیح صفتنك طوغریدن طوغری‌یه رجلك ذاتنه مخصوص اولوب فقط [العاقل ابوه] ده‌کی عاقل صفتی اساساً [اب] ی توصیف ایلدیکی حالده تلمیذی‌ده توصیفه سبب اولمش یعنی تلمیذ پدرینك عاقللکی سببیله وصف ایدلمش دیمك اولورکه بو مطالعه‌دن صفتلرك ذاتی و سببی اولمق اوزره ایکی نوع اولدقلری منفهم اولور . بناءً علیه بر وجه آتی بشقه بشقه تعریف اولندیلر :

وصف ذاتی

٩ — موصوفك ذاتنه مخصوص اولان صفتله وصفنه [وصف ذاتی] یاخود [وصف حقیقی] تسمیه اولنور .

اشبو وصف ذاتیلرده، صفتله موصوفك [نوع اعرابده، تعریف و تنکیرده، تذکیر و تأنیثده، افراد و تثنیه و جمعده] مطابقتلری شرطدر یعنی موصوفك آخری مرفوع ایسه صفتك دخی مرفوع و منصوب ایسه آنکده منصوب و مجرور ایسه آنکده مجرور اولمسی و موصوف

معرفه ایسه صفتکده معرفه و نکره ایسه صفتکده نکره اولمسی و موصوف مذکر ایسه صفتکده مذکر و مؤنث ایسه صفتکده مؤنث اولمسی و موصوف مفرد ایسه صفتکده مفرد و تثنیه ایسه آنکده تثنیه و جمع ایسه آنکده جمع اولمسی شرطدر .

١ ـ رجلٌ کریمٌ
٢ ـ رجلاً حلیماً
٣ ـ برجلٍ عاقلٍ
٤ ـ زیدٌ العاقلُ
٥ ـ امرأةٌ حلیمةٌ
٦ ـ الرجلُ العالمُ
٧ ـ المرأةُ الصالحةُ
٨ ـ زیدٌ الفاضلُ
٩ ـ الزیدانِ الفاضلانِ
١٠ ـ الرجالُ الکرامُ .... کبی که :

برنجیده (رجلٌ) موصوفی مرفوع اولدیغندن (کریمٌ) صفتی دخی مرفوع
ایکنجیده (رجلاً) « منصوب « (ملیحاً) « « منصوب
اوچنجی (برجلٍ) « مجرور « (عاقل) « « مجرور
دردنجیده (زید) « معرفه « (العاقل) « « معرف باللام
بشنجیده (امرأة) « نکره « (حلیمة) « « نکره
آلتنجیده (رجل) « مذکر « (عالم) « « مذکر

يدنجيده (مرأة)	«	مؤنث	«	(صالحة) «	« مؤنث
سكزنجيده (زيد)	«	مفرد	«	(فاضل) «	« مفرد
طقوزنجى (زيدان)	«	تثنيه	«	(فاضلان) «	« تثنيه
اوننجيده (رجال)	«	جمع	«	(كرام) «	« جمع

واقع اولمشدر .

آنجق شوراسنه دقت لازمدركه : شو اون شرطك جمله سنك بردن بولنمسى يعنى صفتله موصوفك بر آنده هم مرفوع هم منصوب هم مجرور هم معرفه هم نكره هم مذكر هم مؤنث هم مفرد هم تثنيه هم جمع اولمسى ممتنع اولوب مثلا مرفوع اولسه‌لر منصوب و مجرور اوله‌ميه‌جقلرى و معرفه اولسه‌لر نكره اوله‌ميه‌جقلرى و مذكر اولسه‌لر مؤنث اوله‌ميه‌جقلرى و مفرد اولسه‌لر تثنه و جمع اوله‌ميه‌جقلرى و عكسى حاللرده بوكبى ممتنعات ظهور ايده‌جكى جهتله اصل شرائط بالاده خلاصةً بيان اولنديغى كبى [نوع اعرابده . تعريف وتنكيرده . تذكير و تأنيثده . افراد و تثنيه وجمعده] اولان درت شيدركه بونلرك باى حال بولنمسى يعنى اون شرطدن درت شرطك هر حالده وجودى لازمدر نته‌كيم بالاده مذكور مثاللرك جمله سنده اوندن دردى دائما موجوددر . شويله كه :

برنجيده : [رجلٌ] موصوفى مرفوع اولديغندن [كريمٌ] صفتى دخى مرفوع اولوب نوع اعرابده

[رجل] موصوفى مرفوع اولديغندن [كريم]صفتى دخى مرفوع اولوب نوع اعرابده

» » نکره » » » » نکره »
تنکیرده

» » مذکر » » » » مذکر »
تذکیرده

» » مفرد » » » » مفرد »
افرادده

ایکنجیده : [رجلاً] موصوفی منصوب اولدیغندن [ملیحاً] صفتی دخی منصوب اولوب نوع اعرابده :

[رجلاً] موصوفی منصوب اولدیغندن [ملیحاً] صفتی دخی منصوب اولوب نوع اعرابده :

» » نکره » » » » نکره »
تنکیرده

» » مذکر » » » » مذکر »
تذکیرده

» » مفرد » » » » مفرد »
افرادده

اوچنجی : [برجلٍ] موصوفی مجرور اولدیغندن [عاقلٍ] صفتی دخی مجرور اولوب نوع اعرابده :

[برجلٍ] موصوفی مجرور اولدیغندن [عاقلٍ] صفتی دخی مجرور اولوب نوع اعرابده :

» » نکره » » » » نکره »

تنكيرده

» » » مذكر » » » مذكر »

تذكيرده

» » » مفرد » » » مفرد »

افرادده

دردنجيده : [زيدٌ] موصوفى مرفوع اولديغندن [العاقلُ] صفتى دخى مرفوع اولوب نوع اعرابده

[زيد] موصوفى مرفوع اولديغندن [العاقل] صفتى دخى مرفوع اولوب نوع اعرابده :

» » معرفه » » » معرفه »

تعريفده

» » مذكر » » » مذكر »

تذكيرده

» » مفرد » » » مفرد »

افرادده

بشنجيده : [امرأةً] موصوفى منصوب اولديغندن [مليحةً] صفتى دخى منصوب اولوب نوع اعرابده :

[امرأةً] موصوفى نكره اولديغندن [مليحةً] صفتى دخى نكره اولوب تنكيرده

» » مؤنث » » » مؤنث »

تأنيثده

» » مفرد » » » مفرد »

افرادده

آلتنجیده : (الرجلُ) موصوفی مرفوع اولدیغندن (العالمُ) صفتی دخی مرفوع اولوب نوع اعرابده :

(الرجل)موصوفی معرفه اولدیغندن (العالم)صفتی دخی معرفه اولوب تعریفده

» » » مذکر » » » مذکر »

تذکیرده

» » » مفرد » » » مفرد »

افراده

یدنجیده : (المرأةُ) موصوفی مرفوع اولدیغندن (الصالحةُ) صفتی دخی مرفوع اولوب نوع اعرابده

(المرأة) موصوفی معرفه اولدیغندن(الصالحة)صفتی دخی معرفه اولوب تعریفده

» » » مؤنث » » » مؤنث »

تأنیثده

» » » مفرد » » » مفرد »

افراده

سکزنجیده : (زید) موصوفی مرفوع اولدیغندن (الفاضلُ) صفتی دخی مرفوع اولوب نوع اعرابده

(زید) موصوفی معرفه اولدیغندن (الفاضل)صفتی دخی معرفه اولوب تعریفده

» » » مذکر » » » مذکر »

تذکیرده

» » مفرد » » » مفرد »
افراددە

طقوزنجیده : (الزیدان) موصوفی مجرور اولدیغندن (الفاضلانِ) صفتی دخی مجرور اولوب نوع اعرابده

(الزیدان) موصوفی معرفه اولدیغندن (الفاضلان) صفتی دخی معرفه اولوب تعریفده

» » مذکر » » » مذکر
» تذکیرده

» » تثنیه » » » » تثنیه
» تثنیه‌ده

اونجیده : (الرجالُ) موصوفی مرفوع اولدیغندن (الکرامُ) صفتی دخی مرفوع اولوب نوع اعرابده

(الرجال) موصوفی معرفه اولدیغندن (الکرام) صفتی دخی معرفه اولوب اعرابده

» » مذکر » » » مذکر
» تذکیرده

» » جمع » » » جمع
» جمعده

مطابقت ایتمشلر در .

ایشته بو مثاللرده کورولدیکی وجهله ترکیب توصیفیلر بو حاللریله غیر مفید اولدیغی کبی موصوفلرك اعرابلری ماقبللرینه تابع اولدیغندن ترکیب اراسنده بونلرك حالنی کوسترمك ایچون بروجه آتی ماقبللریله برابر یازلدی . شویله که :

١ـ جاءَنی رجلٌ کریمٌ = بکا کریم بر آدم کلدی
٢ـ رأیتُ رجلاً ملیحاً = کوزل بر آدم کوردم
٣ـ مررتُ برجلٍ عاقل = عاقل بر آدمه اوغرادم
٤ـ جاءَ زیدٌ العاقلُ = عاقل زید کلدی
٥ـ رأیتُ امرأةً حلیمةً = حلیمه بر قادین کوردم
٦ـ قامَ الرجلُ العالمُ = او عالم آدم قالقدی
٧ـ قَعَدت المرأةُ الصالحةُ = او صالحه قادین اوتوردی
٨ـ سافَرَ زیدٌ الفاضل = فاضل زید کیتدی
٩ـ اقامَ الزیدانِ الفاضلانِ = او ایکی فاضل زیدلر قالقدیلر
١٠ـ ذهبَ الرجالُ الکرامُ = اهل فضیلت اولان ادملر چوغالدیلر
... کبی . کثر الفضلاء

وصف سببی

١٠ ـ موصوفك متعلقاتندن برینك وصف ذاتیسی سببیله توصیف ایدلمسنه [وصف سببی] دینور .

التلمیذُ العاقلُ ابوهُ

کبی که بوراده عاقل صفتی تلمیذك متعلقاتندن اولان [اب] ك وصف ذاتیسی اولدیغی حالده تلمیذی دخی توصیفه سبب اولمشدر .

اشبو وصف سببیلرك موصوف ایله بینلرنده [نوع اعراب وتعریف وتنکیر] مطابقتی شرط اولوب یعنی موصوف مرفوع ایسه آنکده مرفوع منصوب ایسه آنکده منصوب مجرور ایسه آنکده مجرور وموصوف معرفه ایسه آنکده معرفه ونکره ایسه آنکده نکره اولمسی لازمدر.

١ ــ جاءَ (التلميذُ العاقلُ ابوهُ)

٢ ــ رأيتُ (الرجلَ الصالحةَ امهُ)

٣ ــ مررت (بالرجالِ القائمةِ امهم)

٤ ــ جائنی (زيدُ الفاضلُ ابوهُ)

٥ ــ جائت (امرأة فاضلة اخوها) .... كبی كه :

برنجيده : (التلميذُ) موصوفی مرفوع اولديغندن (العاقلُ) وصف سببی سيده مرفوع

ايكنجيده : (الرجلَ) « منصوب اولديغندن (الصالحَ) وصف « منصوب

اوچنجيده : (بالرجالِ) « مجرور « (القائمةِ) « « مجرور

دردنجيده : (زيدُ) « معرفه « (الفاضلُ) « « معرفه

بشنجيده : (امرأة) « نكره « (فاضلة) « « نكره

واقع اولمشدر .

آنجق بورادەده شوكا دقت لازمدركه بو بش شرطك جملەسنك بردن بولنمسی ممتنع اولوب بشدن ايكيسی يعنی [نوع اعرابله تعريف ويا تنكر بولنمسی لازمدر . نتەكيم مذكور مثاللردن :

برنجيده : [التلميذُ]موصوفی مرفوع اولديغندن[العاقلُ] صفتی دخی مرفوع اولوب نوع اعرابده

[التلميذ] موصوفی مرفوع اولديغندن[العاقل]صفتی دخی مرفوع اولوب نوع اعرابده

« « معرفه « « « « معرفه

« تعريفده

ایکنجیده : [الرجلَ]موصوفی منصوب اولدیغندن [الصالحَ]صفتی دخی منصوب اولوب نوع اعرابده

[الرجل] موصوفی معرفه اولدیغندن [الصالح] صفتی دخی معرفه اولوب تعریفده

اوچنجیده (بالرجالِ) موصوفی مجرور اولدیغندن (القائمةِ)صفتی دخی مجرور اولوب نوع اعرابده

(بالرجال) موصوفی معرفه اولدیغندن (القائمة) صفتی دخی معرفه اولوب تعریفده

دردنجیده : (زیدٌ) موصوفی مرفوع اولدیغندن (الفاضلُ) صفتی دخی مرفوع اولوب نوع اعرابده

(زید) موصوفی معرفه اولدیغندن (الفاضل) صفتی دخی معرفه اولوب تعریفده

بشنجیده : (امرأةٌ) موصوفی مرفوع اولدیغندن (فاضلةٌ) صفتی دخی مرفوع اولوب نوع اعرابده

(امرأة) موصوفی نکره اولدیغندن (فاضلة) صفتی دخی نکره اولوب تنکیرده

مطابقت ایتمشلر در .

بونلرده تذکیر، تأنیث، افراد، تثنیه وجمع مطابقتی وصفك فاعلنه یعنی مذکور مثاللردهکی [ابوه . امه . امهم . ابوه . اخوها] الفاظنه عائد اولدیغندن و بو ایسه فعل مع الفاعل قواعدیله بیلنوب ایلروده کوروله جکندن بوراده بو قدر بیلمك کافیدر .

١١ — صفت كرك ذاتي كرك سببي اولسون (مفرد) و(جمله) اولمق اعتباريله ايكي نوعدر .

مفرد اولانلر : صفات مشتقه‌دن اولان كلمه‌لردن يعني [اسم فاعل . اسم مفعول . مبالغهٔ فاعل . صفت مشبهه] ايله (اسم منسوب)لردن عبارتدر .

١ { جاءني [رجلٌ قائمٌ]
جاءني (رجلٌ قائمٌ ابوهُ)

٢ { قام (رجلٌ مضروبٌ)
قام (رجلٌ مضروبٌ غلامهُ)

٣ { رأيتُ (رجلاً نصّاراً)
رأيتُ (رجلاً نصّاراً جدّهُ)

٤ { مررت (برجلٍ جميلٍ)
مررت (بِرَجُلٍ جميلٍ وجهه)

٥ { اتاني (غلامٌ هاشميٌّ)
اتاني (غلامٌ هاشميٌّ سيّدهُ)

كبي كه بونلرك :

برنجي طاقمنده : [قائم] اسم فاعلي هم ذاتي هم سببي صفت اولمش

ايكنجي « : [مضروب] اسم مفعولي « » » »

اوچنجي « : [نصار] مبالغه فاعلي « » » »

دردنجي « : [جميل] صفت مشبهه‌سي « » » »

بشنجي « : [هاشميّ] اسم منسوبي « » « اولمشدر

جمله اولانه صفتلر : جمله زیرده کورولدیکی وجهله ترکیب مفیدلردن عبارت اولوب بونلرده براسمی توصیف ایدرلرسه‌ده بونلر نحویون نظرنده مستقل برکلام اولدقلرندن ماقبلنه مربوط اولدقلرینی کوسترمك ایچون موصوفه راجع برضمیر ایله ربط ایدلملری شرطدر :

۱ ـ جاءنی [تلمیذ یفهم الدرسَ]

۲ ـ جاءنی [تلمیذ یفهم اخوه الدرسَ]

کبی که برنجیده [الدرس] جمله‌سی تلمیذه صفت ذاتی اولوب یفهم‌نك تحتنده مستتر اولان [هو] ضمیریله ربط ایدلمش وایکنجیده [یفهم الدرسَ] جمله‌سی تلمیذه صفت سببی اولوب بوده اخوه‌ده‌کی ضمیر ایله ربط اولنمشدر .

آنجق جمله‌لر نکره مقامنده اولدقلرندن موصوفك دخی نکره اولمسی شرطدر . نته‌کیم امثلهٔ سابقه‌ده بویله‌جه واقع اولمشدر . شاید موصوفك معرفه اولمسی لازم کلیرسه اول جمله صفت اولمیوب زیرده کوروله‌جکی وجهله [حال] دنیلن قیددن عبارت اولور .

جاءَ (التلمیذُ یتکلّمُ بفصیح المقال)

کبی که بوراده [تلمیذ] معرف باللام اولدیغندن آلت طرفنده‌کی جمله صفت دکل حالدر .

۱۲ ـــ لسان عربیده موصوف مقدم صفت مؤخر واقع اولمق شرط اولوب اکر موصوف نکره اولورده صفت اکا تقدم ایدرسه اول صفت [حال] اولور .

لِمَیَّةَ موحشاً طَلَلٌ

مصراعنده واقع موحشاً اصلنده [لمية طلل موحش] صورتنده صفت ایکن موصوفك نكره اولمسی و صفتك تقديم ايدلمسی سببيله مذكور موحشاً حال اولمشدر .

و اكر موصوف معرفه اولورده صفت اكا تقدم ايدرسه اول صفت ماقبلنده‌كی عوامله تابع اولديغی كبی مؤخر قالان موصوف دخی اوصفتدن [بدل] وياخود آنك [عطف بيان] ی اولور .

جاءَ (الفاضل زيد)

عباره‌سنده واقع الفاضل كبی كه بونك اصلی (جاءَ زيدٌ الفاضلُ) اولديغندن موصوفك معرفه اولمسی وصفتك تقديم ايدلمسی سببيله فاضل صفتی ماقبلنده‌كی جاءَ یه فاعل اولوب زيد موصوفيده اول صفته بدل عطف بيان اولمشدر .

تركيب اضافی

١٣ — ايكی اسمدن برينك ديكرينه نسبت ايدلمسنه [اضافت] و اول اسملرك برنجيسنه [مضاف] وايكنجيسنه [مضاف اليه] دينور ومضاف اليه اولان كلمه‌نك آخری مجرد اولور .

١ ـ خاتمُ فِضة = كموش يوزوك

٢ ـ صلاةُ الغروبِ = اقشام نمازی

٣ ـ حكمةُ اللهِ = جناب حقك حكمتی كبی كه

برنجيده [خاتم] مضاف [فضه] مضاف اليه

ايكنجيده [صلاة] « [غروب] « «

اوچنجیده [حکمة] « [الله] مضاف الیه
اولوب بواوچ ترکیبك اوچیده برر ترکیب اضافیدر .

١٤ — عربیده مضـاف واقع اولان اسمك تنویندن وتنوین نائبی اولان تثنیه و جمع نونلرندن محضا اضافت ایچون تجرید ایدلمش اولمسی شرطدر . چونکه : تنوین ایله نائبلری اولان مذکور تثنیه وجمع نونلرینك وجودی کلمه‌نك تمامیتنه دلالت ایدرلر اضافتده ایسه کلمه مابعدینه مربوط اوله‌جغندن نقصان قالمسی مقتضی اولمغله اضافتده بونلرك حذفی واجب اولمشدر .

١ -- ضاربُ زیدٍ
٢ - الضاربا زیدٍ
٣ - الضاربوزیدٍ

کبی‌که برنجینك اصلی (ضاربٌ زیداً)
« « (الضاربان زیداً)
« « (الضاربونَ زیداً)

ایکن اضافت سببیله برنجیدن تنوین ایکنجیدن تثنیه نونی اوچنجیدن جمع نونی حذف ایدلمش یعنی مضافلر بوصورتله آنلردن تجرید ایدلمش اولدیغی کبی مضاف الیه اولان زیدك حالت نصبی ده حالت جره تحول ایلمشدر .

١٥ — **اضافت عربیده** : معناده متحد اولان ایکی اسمك بربرینه وصفتك موصوفنه وموصوفك صفتنه وخاصك عامه اضافتی جائز دکلدر . یعنی :

١ ـ رجلُ رجلٍ . انسانُ بشرٍ

٢ ـ طويلُ رجلٍ . قصيرُ امرأةٍ

٣ ـ رجلُ طويلٍ . امرأة قصيرٍ

٤ ـ خميس اليوم . رجب شهرٍ دينلمز . چونكه :

برنجيده معناده متحد اولان ايكی اسمك بربرينه

ايكنجيده صفتك موصوفنه

اوچنجيده موصوفك صفتنه

دردنجيده خاصك عامه

اضافتی قصد اولنمشدر . حالبوكه اضافتدن مقصد تعريف ويا تخصيص اولديغی حالده بونلرده نه تعريف ونه‌ده تخصيص واردر . بناءً عليه فاسددر .

آنجق [ابن ابنی . ابوابی . غلام غلامی] وبونلره مماثل اضافتلرده دفعةً عينی كلمه‌لرك يكديكرينه مضاف اولدقلری حالده طوغری اولديغی و بناءً عليه برنجی حاله اعتراض يولنده ايراد ايديله بيله‌جكی وارد اولورسه‌ده بونلرده مضاف اليه واقع اولان [ابن . اب . غلام] سوزلری ضمير متكلم اولان ياءره مضاف اولمقله تخصيص كسب ايتمش اولوب مضاف اولانلر بونلره نظراً عام قالدقلرندن اضافت عامك خاصه اضافه‌سی اوله‌رق طوغری اولمش اولور . نته‌كيم : ترجمه‌لری اولان [اوغلمك اوغلی . بابامك باباسی . كوله‌مك كوله‌سی] صورتلرندن دخی كيفيت مستفاد اولور . وبونك كبيده دردنجی مثالده جائز اولمديغی

کوستریلان صورتلر عامك خاصه اضافه‌سی صورتنه یعنی [یوم الخمیس . شهرُ رجبٍ] حالنه قونلدقده طوغری اولور .

١٦ — اضافت عربیه اساساً ایکی نوع اولوب برینه [اضافت لفظیه] ودیکرینه [اضافت معنویه] تسمیه اولنورکه بروجه آتی تعریف وتفصیل اولندیلر :

اضافت لفظیه

١٧ — **اضافت لفظیه** : [ان یکون المضاف صفةً مضافةً الی معمولها] صورتیله تعریف اولنورکه [صفتك معمولنه مضاف قیلنمسندن متحصل اضافت] دیمکدرکه بوراده صفت لفظندن مراد [اسم فاعل . مبالغهٔ فاعل . اسم مفعول . صفت مشبهه] اولان کلمه‌لردر .

اضافت لفظیه :

هذا الولدُ [قلیلُ الحِیَلِ]

ترکیبنده واقع [قلیل الحِیَل] کیبدرکه بوراده صفت مشبهه اولان [قلیل] صفتی معمولی اولان [حِیَلْ] کلمه‌سنه مضاف واقع اولمشدر .

١٨ — اشبو اضافت لفظیه‌لرده معنیً برشیٔ مستفاد اولمیوب بالکز لفظاً تخفیف فائده‌سی واردر . نته‌کیم : مذکور مثالك اصلی :

هذا الولد قلیلةٌ حِیَلُهُ

اولدیغی حالده قلیله صفت مشبهه‌سنك فاعلی یعنی معمولی اولان حیله‌یه اضافت ایدلدکده مضافده تنوین ایله تادن استغنا حاصل اولوب مضاف الیهك ضمیریده لام ایله تعویض اولنه‌رق لفظده خفت حاصل اولمشدر .

ولی‌النعم . کریم الشیم . مستقیم الاطوار

وامثالی ترکیبلر هپ اضافت لفظیه نوعندندر.

اضافت لفظیه‌لرده‌کی تخفیف ماده‌سی یا مضافده یا مضاف الیهده ویا هرایکیسنده واقع اولور

١ـ ضارب زیدٍ

٢ـ الحسنُ الوجهِ

٣ـ حسنُ الوجهِ

کبی که برنجینك اصلی [ضاربٌ زیداً] ایکن مضافدن تنوینك حذفیله تخفیف ایدلمشدر.

ایکنجینك اصلی [الحسنُ وجههُ] ایکن مضاف‌الیهدن ضمیر حذف ولام ایله تعویض اولنه‌رق خفت حاصل اولمشدر.

اوچنجینك اصلی [حسنٌ وجههُ] ایکن مضافدن تنوینك حذفیله ومضاف الیهدن ایکنجی مثالده اولدیغی وجهله خفت تحصیل ایدلمشدر.

والحاصل تخفیف واقع اولمیان خصوصاتده صفتك معمولنه اضافتی جائز اولماز وبوسببه مبنی :

الضاربُ زیدٍ

دینمز چونکه : اصلی [الضاربُ زیداً] اولوب اضافت سببیله یالکز زیدك حالت نصبی حالت جره تحول ایدوب موجب تخفیف حذف ویا قلب کبی برشیٔ ظهور ایتمامشدر.

آنجق [الضارب الرجل] کبی حالاتده [الحسن الوجه] یه حملاً جواز واردر. چونکه : بونده مضاف ومضاف الیهك ایکیسیده معرف

باللام اولوب آهنك لسان اقتضاسنجه [الضاربُ زيدٍ] تركيبنه نسبتله مخفف واقع اولور.

اضافت معنويه

١٩ — اضافت معنويه: [ان يكون المضاف غير صفة مضافة الى معمولها] صورتيله تعريف اولنوركه [صفتك معموله اضافه‌سندن غيرى اولان اضافتلر] ديمكدر.

اشبو تعريف ايله اضافت لفظيه احوالى دقتله محاكمه ايديليرسه: اضافت لفظيه‌ده مضافك مطلقا صفت اولمسى وباى حال معمولنه مضاف بولنمسى كبى ايكى شرط اولوب اضافت معنويه‌ده ايسه بونلر يوقدر يعنى بر صفت معمولنك غيرى‌يه مضاف اولورسه اضافت لفظيه‌لكدن چيقديغى كبى معمولنه مضاف اولان بركلمه صفت اولمازسه اول اضافتده اضافت لفظيه نوعندن صايلماز وهله مضاف و مضاف اليهك ايكيسيده صفت ومعمولك غيرى اولورسه هيچ بر صورتله اضافت لفظيه‌دن عد اولنه‌ماز بناءً عليه: [معمولنك غيرى‌يه مضاف اولان صفتله وياخود معمولنه مضاف اولان صفتك غيرى براسمله وياخود معمولنك غيرى‌يه مضاف اوله‌رق هرهانكى براسمله تحدث ايدن اضافتلر اضافت معنويه اولورلر] حكمى ظاهر اولور.

١ـ ضاربُ زيدٍ امس
٢ـ ضَرْبُ زيدٍ
٣ـ غلام زيدٍ

کبی که برنجیده ضارب صفتی مضاف واقع اولمش ایسه‌ده معمولنه مضاف اولمدیغندن

ایکنجیده مضاف‌الیه اولان ضرب مصدرینك معمولی ایسه‌ده اشبو ضرب کلمه‌سی صفت اولمدیغندن

اوچنجیده مضاف اولان غلام صفت اولمدیغی کبی مضاف الیه اولان زید دخی انك معمولی اولمدیغندن

بواوچ مثال اضافت لفظیه شرائطندن بری اولوب اضافت معنویه تعریفنه موافق اولمقله هراوچیده اضافت معنویه‌دن عدد اولنورلر.

٢٠ ــ لسان عربیده معرفه اولان کلماتدن [مضمرات . اسماء اشارات . موصولات] مضاف واقع اولمازلر.

٢١ ــ اضافت معنویه‌لرده مضاف مضاف الیهه نسبتله تعریف ویا تخصیص کسب ایده‌جکندن حاصلی تحصیلدن اجتناباً بونلرده مضافك معرفه اولمامسی شرطدر.

اقسام معرفه‌دن اوچنك مضاف اوله‌میه‌جقلری بوندن اولکی ماده‌ده بیان اولندیغندن بوراده دیکر اوچی یعنی [اعلام. معرف‌باللام. معرفه‌یه مضاف] اولانلر قالیرکه بونلرك اوچنجیسی بوبحثك محتویاتندن اولدیغندن اساس مسئله [اعلام ایله معرف باللام] اولانلره تعلق ایدر یعنی اضافت معنویه‌لرده مضافك معرفه اولمامسی شرطی [اعلامدن ویا معرف باللاملردن] اولمامسی دیمك اولور . بناء علیه معرف باللام اولانلرك مضاف قیلنملری ایجاب ایلدکده ادات تعریفدن تجریدلری لازم اولدیغی علملر دخی مضاف واقع اوله‌جقلرنده [نکره] ایله تأویل اولنملری ایجاب ایدر .

مثال: زید مضاف واقع اوله‌جغی صورتده زید اسمیله مسمی آدملردن بری مراد اولنوب نکره مقامنده قبول اولنور. نته‌کیم:

زیدنا خیر من زیدکم

دینلدکده [بزم زیدمز سزك زیدکزدن خیرلیدر] دیمك اولمقله بوراده‌کی زیدلرك نکره ایله تأویل اولنملری کمال سهولتله منفهم اولور.

۲۳ — بالاده دخی تعریف اولندیغی وجهله نکره‌لر معرفه‌یه مضاف اولمق سببیله تعریف کسب ایدرلرسه‌ده [مثل. شبه. غیر. سوی] وبونلره مماثل بعض کلمه‌لر مستثنا اولوب بونلر معرفه‌یه مضاف اولسه‌لر بیله ابهاملری شدتلی اولدیغی جهتله اضافتله دخی زائل اولمیوب ینه نکره حالنده قالیرلر.

۱ — مارأیت رجلاً مثل زیدٍ

۲ — اکلت ثمرةً شبه التفاح

۳ — جائنی رجل غیر زیدٍ

٤ — مامرت برجلٍ سوی زیدٍ

کبی که بونلرده مضاف الیه اولان [زید. التفاح] معرفه اولدقلری حالده آنلره مضاف اولان [مثل. شبه. غیر. سوی] کلمه‌لری تعریف کسب ایده‌میوب ینه نکره قالمشلردر. چونکه: زیدکبی، الما کبی، زیدك غیری، زیددن ماعدا دینلمکله تعریف ایدلمش اولماز یعنی زید کبی برچوقلری والما کبی دخی پك چوق شیلر وزیدك غیری پك چوغی وزیدك ماعداسی برچوق ادملر اوله‌بیله‌جکندن بونلرله تعریف تحصیل ایدلمش اولماز بناء علیه بونلر اضافت حالنده‌ده نکره قالیرلر.

٢٣ — اضـافت معنویه‌لر [بیانیه و لامیه] اولمق اوزره ایکی نوعدر .

اضافت بیانیه : مضاف الیه مضافك جنسنی بیان ایدن اضافتدر .

خاتمُ فضةٍ
جسرُ حديدٍ
سيفُ ذهبٍ

کبی که [کومش یوزوك . تیمور کوپری . آلتون قلیچ] دیمك اولدقلرینه نظراً مضاف الیه اولان [فضه . حدید . ذهب] کلمه‌لری مضـاف اولان [خاتم . جسر . سیف] اسملرینك جنسنی بیان ایتدکلرندن بونلر اضافت بیانیه درلر .

اضافت لامیه : جنسك غیری برنسبت بیان ایدن اضافتلردر .

كتابُ زيدٍ
غلامُ زيدٍ
يومُ الاحدِ
شهرُ رجبٍ . . . کبی

٢٤ — ترکیب اضافیٔ عربیلرده مضافلر بالاده یازلدیغی وجهله مخصص ایسه‌لرده مضـاف الیهله هرنوع اسم مظهرلردن ومجرور متصل اولان ضمیرلردن وموصولاتدن واسماء اشاراتدن اولورلر .

اسم مظهرلردن اولدیغنه مثال

كتابُ زيدٍ = زیدك کتابی
غلامُ بكرٍ = بکرك کوله‌سی

بابُ الدارِ = اوك قپوسی
سقفُ البَیت = اوك طوانی
ابنُ الرجلِ = رجلك اوغلی
بنتُ المراةِ = قادینك قیزی

مجرور متصل ضمیرلردن اولدیغی

غلامُهُ =(مذکرایچون)انك کوله‌سی
غلامهما = » انلرك کوله‌سی
غلامهم = » » »
غلامها =(مؤنثایچون)انك کوله‌سی
غلامهما = » انلرك کوله‌سی
غلامهن = » » »
غلامُكَ =(مذکرایچون)سنك کوله‌ك
غلامکما = » سزك کوله‌کز
غلامکم = » » »
غلامُكِ =(مؤنثایچون)سنك کوله‌ك
غلامکما = » سزك کوله‌کز
غلامکن = » » »
غلامی =(مذکرومؤنثده‌مشترك)بنم کوله‌م
غلامنا = » » بزم کوله‌مز

موصولاتدن اولدیغنه مثال

کتاب الذی جائنی = بکا کلنك کتابی [*]

کتاب الذَینِ جاآنی = بکا کلنلرك کتابی

کتاب الذینَ جاؤانی = بکا کلنلرك کتابی

کتاب التی جائتنی = بکا کلنك کتابی

کتاب اللتَینِ جاءتانی = بکا کلنلرك کتابی

کتاب اللاتی جئتنی = « « «

اسم اشارتلردن اولدیغنه مثال

غلامُ هذا = بونك کوله‌سی (مذکر ایچون)

غلامُ هذَینِ = بونلرك کوله‌سی «

غلامُ هؤلاءِ = « « «

غلام هذهِ = بونك کوله‌سی (مؤنث ایچون)

غلام هاتَینِ = بونلرك کوله‌سی «

غلام هؤلاءِ = « « «

دیکر مثال

کتاب ذلكَ = قارشوکده‌کینك کتابی (مذکر ایچون)

---

[*] صله موصولیله برابر اسم فاعل حکمنده اولدیغندن ترجمه‌سنده اسم فاعل کتیرلدی. برده ترکجه‌ده تذکیر وتأنیث فرقی اولمدیغندن مؤنثلرك ترجمه‌سیده بالضروره مذکرلر کبی یازلدی.

کتاب ذینك	=	قارشوکده کیلرك	«	»
کتاب اولئك	=	»	»	»
کتاب تِیك	=	قارشوکده کینك	«	(مؤنث ایچون)
کتاب تینك	=	قارشوکده کیلرك	«	»
کتاب اولئك	=	»	»	»

کبی که بو صوك مثالده ضمیر ایله اسم اشارت مرکباً استعمال اولندیغندن عمومنه تطبیق اولندیغی حالده دفعةً اوتوز آلتی احتمال ظهور ایدر ،

ایکنجی باب
ترکیب مفیدلر

٣٥ — اسناد ایله متصف اجزادن مرکب اولوب تام برمعنی افاده ایدن ترکیبلره [ترکیب مفید] یاخود [جمله] دینور .

١ – اللّهُ واحدٌ . محمدٌ بُعث بالحق

٢ – جلّ شانهُ . صلی الله علیه وسلم . . . کبی

٣٦ — لسان عربیده جمله‌لر اسمله باشلارلرسه [جملۀ اسمیه] وفعل ایله باشلارلرسه انلره [جملۀ فعلیه] دینورکه بو حاله کوره بالاده‌کی مثاللرك برنجی طاقمی جملۀ اسمیه وایکنجی طاقمی جملۀ فعلیه اولوب هرایکیسنك اهمیتلری حسبیله بروجه زیر بشقه بشقه تعریف وتوضیح اولندیلر :

جملهٔ اسمیه

٢٦ — جملهٔ اسمیه [مبتدا] ایله [خبر] دنیلن جزئیندن ترکب ایدر . بناءً علیه اشبو جزؤلرك تعریفات وشرائطنی واحوال سائره‌سنی تدقیق لازم كلكله بروجه آتی تعریف وایضاح اولندیلر :

٢٧ — مبتدا : اساساً ایکی نوعدر :

برنجیسی — [هوالاسم ، اوالمؤل به ، المجرد عن العوامل اللفظیة ، المسند الیه] صورتیله تعریف اولنورکه [عوامل لفظیه‌دن مجرد اولوب مسند الیه اولان اسم ویا اسمله مؤل کلمه] دیمکدر . وبونوع مبتدالر هرحالده برخبره محتاجدر .

عوامل لفظیه‌دن مجرد اسم دیمك : زیرده‌کی ایکنجی مقاله‌ده بیان ایدلمش اولان عامل لفظیلردن یعنی : [حروف معانی وافعال واسماء مشتقه] و امثالندن عاری اولوب اولنده کندینه تأثیر ایده‌جك هیچ برشیٔ بولنمامق دیمکدر . مثلا : [زید] لفظی حالیله مبتدا اولوب فقط [بزیدٍ . لزیدٍ . ضارب زیدٍ . غلام زیدٍ] کبی اولنده برمؤثر بولنورسه مبتدا اوله‌ماز . وهرنقدر :

هل مِن عالمٍ فی المدینة
رب رجلٍ فاضلٍ اجتمعتُ به
بحسبك درهمٌ

کبی ترکیبلرده مبتدا اولان [عالم . رجل . حسب] کلمه‌لری اولنده بولنان [من . رب . با] ایله لفظاً متأثر کورونیورلرسه‌ده تعریفده‌کی

عوامل لفظیه‌دن مراد اصلیه اولوب بونلر ایسه زائده اولدقلرندن [عالم . رجل . حسب] کلمه‌لری آنلردن مجرد اولمق اوزه قبول اولنور .

اسمله مؤل کلمه دیمك : برسببدن طولایی اسم حکمنه کیرن فعل دیمکدر .

اَنْ تصوموا خیرٌ لکم

آیت کریمه‌سنده اولدیغی کبی که [تصوموا] فعل اولدیغی حالده (اَنْ)ك دخولی سببیله [صیامکم] صورتنده مصدر حکمنه کیرمش وبوجهتله اسمیتله تأویل اولنمشدر .

کیفیت اسناد ایسه : کلامده اخبار اولنان حدثك نسبتی دیمکدرکه اول حدث کیمه اسناد اولنیورسه اکا [مسندالیه] واوحدثه [مسند] دینور . نته‌کیم : (زیدٌ قائمٌ) جملهٔ اسمیه‌سنده قیام حدثی مبتدا اولان زیده اسناد اولندیغندن زید مسندالیه وقائمٌ مسند اولور و بو تعریفه کوره مبتدا و خبردن مرکب اولان جملهٔ اسمیه‌لرده مبتدانك مسندالیه وخبرك مسند اولدیغی آکلاشیلور .

٢٨ — *مبتدانك ایکنجی نوعی* : (الصفةُ الواقعةُ بعدکلمةِ الاستفهامِ او النفیِ رافعةً لظاهرٍ) صورتیله تعریف اولنورکه معناسی [ظاهری رفع ایدرك نفی واستفهام کلمه‌لرندن صوکره واقع اولان صفتدر] .

بوصفتلر [اسم فاعل . مبالغهٔ فاعل . اسم مفعول . صفت مشبهه . اسم منسوب] دن عبارت اولمغله بونلرك فاعللری خبرمقامنه قائم اولور .

اَقائمٌ زیدٌ . ماقائم الزیدان

کبی که بوراده صفت اولان قائم برنجیده استفهامدن ایکنجیده

نفیدن صوکره واقع اولدیغندن مبتدا اولوب برنجینك فاعلی اولان زید ایله ایکنجینك فاعلی اولان زیدان دخی قائممقام خبردر .

٢٩ — استفهام نفیدن صوکره واقع اولان صفتله مابعدنده کی اسمك افراد و تثنیه و جمع احواللرینه کوره درت صورت تصور اولنورکه آنلردن :

برنجیسی — صفتله مابعدنده کی اسمك ایکیسنکده مفرد اولمسیدر بونده ایکی وجه جائزدر یعنی : صفتك مبتدا مابعدنده کی اسمك قائممقام خبر ویاخود صفتك خبر مقدم ومابعدنده کی اسمك مبتداء مؤخر اعتباری جائزدر .

هل ذاهبٌ انت

کبی که ایکیسیده مفرد اولدیغندن (ذاهب) نك صفت و (أنت) نك قائممقام خبر یاخود (ذاهب) نك خبرمقدم و (انت) نك مبتدا مؤخر اعتباری جائزدر .

ایکنجیسی — صفتك مفرد ومابعدنده کی اسمك تثنیه ویا جمع اولمسیدرکه بونده بالکز بروجه یعنی صفتك مبتدا مابعدنده کی اسمك قائممقام خبر اعتباری جائزدر :

١ — ماقائم الزیدان

٢ — ماقاعدالزیدون

کبی که برنجیده قائم مفرد زیدان تثنیه و ایکنجیده قاعد مفرد زیدون جمع اولدیغندن بوراده قائم ایله قاعد صفتلری مبتدا وزیدان ایله زیدون فاعللری قائممقام خبر اولوب بوندن بشقه وجهك تصوری جائز اولماز .

اوچنجیسی صفتله مابعدنده کی اسمك ایکیسـنك دخی تثنیه ویا جمع اولمسیدرکه بونده دخی یالکز بروجه یعنی صفتك خبر مقدم و اسمك مبتداء مؤخر اعتباری جائزدر .

١ ـ هل ذاهبون انتم
٢ ـ مامسافران اخوای

کبی که برنجیده ایکیسیده جمع وایکنجیده تثنیه اولدیغندن [ذاهبون مسافران] صفتلری خـبر مقدم و [انتم . اخوای] اسملری مبتداء مؤخر اعتبار اولنوب بشقه صورتك اعتباری جائز اولماز .

دردنجیسی — صفتك تثنیه ویا جمع اولوب اسمك مفرد اولمسیدرکه بو بر صورت عقلیه اولوب اساساً غیر واقعدر .

٣٠ ـــ **خبر** : [هو مایتمّ به فائدة المبتـداء] صـورتیله تعریف اولنورکه [کندیسیله مبتدانك فائده‌سی تمام اولان شی دیمکدر].

العلم نافِعٌ
التقیّ قلبهُ طاهرٌ

کبی که بونلردن (نافع) مفردیله (قلبه طاهرٌ) جمله‌سی علم ایله تقی مبتدالرینك فائده‌سنی تمام ایتدکلرندن اشبو [نافع] ایله [قلبه طاهر] خبردرلر .

٣١ ـــ بالاده مذکور مثاللردن مفهوم اولدیغنه کوره خبرلر مفرد وجمله اولدقلرندن بروجه آتی تعریف اولندیلر :

مفرد اولان خبرلر : یا صفت اولورلر ویا صفتك غیری اولورلر .

صفتك غیری اولانلر [الصمتُ زینٌ والسکوتُ سلامةٌ] جمله‌لرنده

واقع زين، سلامة كلمه‌لرى كيبدركه بونلرده شايان تفصيل برشئ يوقدر .

صفت اولانلرايسه : اللهُ واحدٌ

الجهلُ منفورٌ

الرّبُ ستّارٌ

اللّهُ رحيمٌ

جمله‌لرنده واقع [واحد . منفور . ستار . رحيم] صفتلرندن عبارتدركه بوخبرلر مبتدالرينه كسب ارتباط ايچون برر ضميره محتاج اولورلركه انلرده بالاده مذكور مثاللرده واقع صفتلرك فاعللرى اولوب تحتنده مستتر اولان [هو] ضميرلريله ياخود :

اللّه عادلٌ حكمهُ

جمله‌سنده اولديغى وجهله ضمير ظاهرله ربط اولنورلر وبو حالده بينلرنده تذكير وتأنيث افراد وتثنيه وجمع مطابقتى بولنمق لازمدر . نته‌كيم :

[هو مصلّ . هما مصليان . هم مصلون . هى مصلية . هما مصليان . هنّ مصليات] دينور .

والحاصل ضمير تحمل ايدن خبرلرده مطابقت شرائطى جارى اولوب ضمير تحمل ايتمينلرده بو مطابقت شرائطنه لزوم يوقدر .

٣٢ ـــ جمله اولان خبرلر دخى يا :

التقىّ (قلبهُ طاهرٌ)

الخبيث قلبهُ نجسٌ

مثاللرنده اولدیغی کبی جملهٔ اسمیه ویاخود :

العاقل (یحبّ فی طلب العلم)

الجاهل (یسعی فی ضرر نفسه)

مثاللرنده اولدیغی وجهله جملهٔ فعلیه اولور . . . ویاخود (شبه جمله) اولور .

شبه جمله : ظرفلر وحرف جرله متأثر اولان شیلردر .

فوق الشجر . تحت الکَلاءِ

من الله . للعابدین

کبی که بونلرك خبر واقع اولملری :

۱ { الورقاء فوق الشجرة
الحیة تحت الکلاءِ }

۲ { الرحمة من الله
الجنة للعابدین . . . . کیدر . }

آنجق ظرف ایله اسم مجرور برمتعلقه محتاج اولدیغندن واومتعلقده وصف ویا فعل اوله‌جغندن بونلرده [کائنةٌ] یاخود [تکون] متعلقلری مقدر اولوب اصللری :

{ الورقاء کائنة فوق الشجرة
الورقاء تکون فوق الشجرة }

{ الحیه کائنة تحت الکلاء
الحیة تکون تحت الکلاء }

{ الرحمة کائنة من الله
الرحمة تکون من الله }

الجنة كائنة للعابدين
الجنة تكون للعابدين

اولديغندن بونلره شبه جمله دينلمشدر .

بوصورتلرده اولان محذوف مقدر (كائنة) كبی وصف اولورسه خبر (مفرد) واكر (تكون) كبی فعل اولورسه خبر (جمله) قبيلندن اولور.

ظرف ايله اسم مجرورك متعلقلری اكر برشيئك مطلقا حصولنه دلالت ايدرلرسه اول وقت حذفلری واجب اولور. بالاده كی مثاللرده اولديغی كبی .

واكر صفتله مقيد برشيئك حصولنه دلالت ايدرلرسه تذكارلری واجب اولور .

السنّور فوق الشجرة آكلٌ
الحية فی البيت نائمة . . . كبی

آنجق بوصورتده قرينهٔ قويه بولنورسه حذف دخی جائز اولور . مثلا [اين زيدٌ آكلٌ] سؤالنه قاعدة [زيد فی الدار آكلٌ] دير ايكن سؤال قرينه‌سيله [آكلٌ] حذف اولنه‌رق [زيدٌ فی الدار] ديمك جائز اولور .

٣٣ ــ خبر واقع اولان جمله‌لرك دخی وصف اولان مفردلر مثللو مبتدايه ربطی لازمدركه بونده‌ده درت صورت واردر .

برنجيسی ــ ربطده اولان ضمير ايله ربط ايتمكدر .

١ ــ البعض يُضرب بالعصا
٢ ــ البعض يكفِه الاشارة

جمله‌لرنده اولديغی كبی كه برنجيده (يُضربُ) نك تحتنده مستتر اولان

(هو) ضمیری وایکنجیده (یکفیه) ده‌کی ضمیر بارز ایله ربط اولنمشلردر.

ایکنجیسی — اسم اشارتله ربط ایتمکدر .

لباس التقوی ذلك خیرلکم کبی . . کبی

اوچنجیسی — خبر مبتدادن اعم اولنجه مبتدانك متداخل اوله جغندن بالطبع مربوط اولمسیدر .

اخوك نعم التلمیذ . . . کبی

دردنجیسی — مبتدانك لفظی عیناً اعاده ایله اولورکه بوده مقام تهویل وتعظیمده اولور .

القارعة ماالقارعة

الحاقة ماالحاقة

آیت کریمه‌لرنده اولدیغی کبی .

مبتدا ایله خبرك تعریف وتنکیری

٣٤ — مبتداده شرط اولان معرفه وخبرده شرط اولان نکره اولمق ایسه‌ده مبتدا مفید اولمق شرطیله نکره دخی اوله بیلور.

مبتدانك بوصورتله مفید اولمسی یا [مختصی] ویا [عام] اولمسنه منوطدر .

مختصی اولمسی : اضافت ویا توصیف ایله یعنی مضاف ویا موصوف واقع اولمسیله اولور .

١ { عدلُ ساعةٍ خیرٌ من عبادةِ شهر
عمل برّ یزین

٢ { رجلٌ فاضلٌ فی الدّارِ
ولعبدٌ مؤمنٌ خیرٌ مشركٍ }

كبی كه برنجی طاقمده اضافت و ایكنجی طاقمده وصف ایله مختصی اولمشلردر .

عام اولمسی : استفهام ونفیدن صوكره واقع اولمسیله اولور .

١ { هل احدٌ فی الدارِ
اَ رجلٌ قائمٌ }

٢ { ما احدٌ فی الدارِ
ما رجلٌ حاضرٌ }

كبی كه برنجی طاقمده استفهامدن ایكنجی طاقمده نفیدن صوكره واقع اولمقله عمومیت كسب ایلمشلردر .

فقط بعض نكره كلمات واردركه عمومیتلری شدتلی اولدیغندن استفهام ونفیدن صوكره واقع اولمدقلری حالده بیله ینه مبتدا اولورلر.

سمكةٌ خیرٌ من سرطانٍ
تمرةٌ خیرٌ من جرادةٍ

تركیبلرنده واقع [سمكه . تمره] كلمه‌لری كبی .

خبر دخی معرفه اولورسه ده مبتداسنك دخی معرفه اولمسی شرطدر .

هذا مولانا

الصبرُ مفتاح الفرجِ

الحمية رأس الدواءِ

کبی که مبتدا معرفه اولمازسه هیچ بروجهله معرفه اوله‌ماز .
لکن مبتدا ایله خبرك ایکیسیده معرفه اولورده خبرك مبتدایه صفت اولدیغنه ذهابدن خوف اولنورسه بوشبهه‌یی دفع ایچون یعنی خبرك مبتدایه صفت اولمیوب طوغریدن طوغری‌یه اولکینك مبتدا ایکنجینك خبر اولدیغنی کوسترمك ایچون ارالرینه مبتدایه‌مطابق یعنی مبتدا ایله تذکیر وتأنیث وافراد و تثنیه وجمعده موافق برضمیر فصل کتیریلیر :

الامیر هوالکریم
الامیران هماالکریمان
الامراء هم الکرام
المرأة هی الصالحة
المرأتان هما الصالحتان
النساء هنّ الصالحات

کبی که بوضمیرفصل کتیرلمیوبده [الامیرالکریم] دینلسه [الکریم] کلمه‌سی [الامیر] ه صفت ظن اولنه‌جغندن بوذهابی دفع ایچون ضمیر فصل کتیرلمشدر .

مبتدا ایله خبرك تقدیم و تأخیرلری

٣٥ — مبتداده اصل اولان مقدم وخبرده اصل اولان مؤخر اولمق ایسه‌ده بعضاً وجوب طریقیله تقدیم وتأخیر اولنورلر. شویله‌که :
مبتدا مقدم اولمسی سکز یرده واجبدرکه بونلردن :
برنجیسی — مبتدانك استفهامی متضمن اسم ویا استفهامی متضمن اسمه مضاف اولمسیدر .

١ - (مَنْ) ابوك

٢ - (غلام من) عندك . . . کبی

ایکنجیسی — مبتدانك شرطی متضمن اسم اولمسیدر .

مَنْ يدرُس يتعلم

مَن يسمع يَخَلْ . . . . کبی

اوچنجیسی — مبتدانك تعجبی متضمن اسم اولمسیدر .

ما احسن مرأى البدر

ما احسن الدين والدينا اذا اجتمعا . . . کبی

دردنجیسی — مبتدانك لام ابتدایه مقرون اولمسیدر .

لَعدل ساعةٍ خيرٌ من عبادة ستين سنةٍ . . کبی

بشنجیسی — مبتدا ایله خبرك ایکیسی بردن معرفه ویاخود یکدیکرینه مساوی اولمسیدر .

١ - الله آلهنا . محمد نبينا

٢ - افضل منك افضل منی . . . کبی

آلتنجیسی — مبتدانك خبرده محصور اولمسیدر .

ما زيدٌ قائمٌ . . کبی

یدنجیسی — مبتدا ایله خبرك اعرابلرینك خفی اولمسیدر .

موسى صديقى

يحيى رفيقى . . کبی

سکزنجیسی — خبرك مبتدایه مخصوص فعل اولمسیدر.

زیدٌ قائمٌ

بكرٌ قاعدٌ . . كبی

٣٦ — خبرك مبتدایه تقدیمی دخی درت یرده واجبدر .

برنجیسی — مبتدا صرف نكره اولوبده خبرك ظرف ویا جار ومجروردن عبارت اولمسیدر .

١ عندی كتابٌ
فوق السطح طیرٌ

٢ فی الدار رجلٌ
للموت دهشةٌ . . كبی

ایكنجیسی — خبرك مبتداده محصور اولمسیدر .

ماقائم الازیدٌ . . كبی

اوچنجیسی — مبتدانك متعلقات خبردن بعضیسنی مشتمل اولمسیدر یعنی : مبتداده خبرك متعلقاتنه راجع ضمیر بولنمسیدر :

علی التمرة مثلها زیداً

فی الدار صاحبها . . كبی

دردنجیسی — خبرك استفهامی متضمن اولمسیدر .

این الطریق . متی العید . . كبی

٣٧ — **فائده** : مبتدا شرط ویا شبه شرط اولورده خبر بر قاعده مؤخر واقع اولورسه خبره فا مقارن اولور .

١ ـ مَن جاءً بالحسنة فله عشر امثالها

٢ { الذی یأتینی فله درهمٌ
رجل یتقی الله فجزاؤه الجنة . . . کبی.

مبتدا و خبرك حذف وذکری

٣٨ — مبتدا وخبرك مذکور اولمسی طبیعی ایسه‌ده بعضاً وجوباً وبعضاً جوازاً حذف اولنورلرکه محللری بروجه آتی یازلدی :

مبتدانك وجوباً حذفی درت یرده در :

برنجیسی — ذم ومدح وترحم ایچون صفتك وصفیتدن منقطع اولمسنده در .

١ ـ اعوذ بالله من الشیطان الرجیم

٢ ـ بسم الله الرحمن الرحیم

٣ ـ اللهم ارحم عبدك المذنب .

کبی که برنجیده : [الرجیم] شیطانه صفت ایکن ذمی تشدید ایچون صفتلقدن قطع اولنه‌رق خبر حکمنه قونلمش و بو صورتده مبتداسی محذوف اعتبار ایدلمشدر .

ایکنجیده : [الرحیم] لفظهٔ جلاله‌نك صفتی ایکن مدحی تشدید ایچون صفتلقدن قطع اولنه‌رق خبر حکمنه قونلمش و بونك ایچون مبتداسی محذوف اعتبار ایدلمشدر .

اوچنجیده : [المسکین] عبدك صفتی ایکن شدت ترحم اظهاری ایچون صفتلقدن قطع اولنه‌رق خبر حکمنه قونلمش و بو صورتده مبتداسی محذوف اعتبار ایدلمشدر .

ایکنجیسی — یالکز بر قوله کوره [نعم و بئس] ایله مخصوص بالمدح وبالذم اولان کلمه‌لرده در .

نعم الرجلُ زیدٌ
بئستِ المرأةُ هندٌ

کبی که بوراده زید (نعم) ایله مدحه وهند (بئست) ایله ذمه مخصوص اولدیغندن بر قوله کوره زید و هندك مبتدالری محذوفدر . فقط دیکر بر قول وار درکه او ده زید ایله هند مبتدا مؤخر و نعم الرجل ایله بئست المرءه جمله‌لری خبر مقدم اعتبار اولنمقدر و قول مشهور ده بو در .

اوچنجیسی — فعل یرنده مصدرك خبر واقع اولمسیدر . یعنی خبر مصدر اولوب‌ده اول مصدرك یرینه فعل وضعی قابل وصحیح اولان حالاتدر .

سمعٌ وطاعةٌ

کبی که (افعل کذا وکذا) امرینك جوابنده (امری سمعٌ وطاعةٌ) یاخود (شانی سمعٌ طاعةٌ) دینلدیکی کبی (امری ان اسمع قولك) [حالی ان اطیع امرك] دیمك ممکن اولدیغندن امری وشأنی ویا حالی مبتدالری وجوباً حذف اولنمشدر .

دردنجیسی — خبرك یمینه مخصوص اولمسیدر .

فی عهدتی لاعطینك درهماً
فی عنقی لا نصرن زیداً

کبی که اصللری (فی زمتی یمینٌ لافعلن کذا . فی عهدتی عهدٌ

لاعطینك درهماً. فی عنقی قسم لانصرن زیداً) اولدیغندن [یمین. عهد. قسم] مبتدالری حذف اولنمشدر .

٣٩ — خبر دخی درت یرده وجوباً حذف اولنور .

برنجیسی — مبتدانك [لولا]دن صوكره واقع اولوب خبرك دخی عام اولمسیدر .

لولا انتم لکنا سالکین

کبی‌که اصلی [لولا انتم موجودون] اولدیغندن [موجودون]خبری حذف اولنمشدر .

لکن خبر خاص اولورسه حذفی واجب اولماز .

یذیب الرعب منه کل عضب

فلو لا الغمد یمسکهُ لسالآ

بیتنك مصراع ثانیسنده واقع [یمسکه] خبری خاص اولدیغندن حذف ایدلمامشدر .

ایکنجیسی — مبتدانك قسمه مخصوص اولمسیدر .

لعمرك لافعلن کذا

کبی‌که اصلی [لعمرك قسمی لافعلن کذا] اولدیغندن قسمی حذف اولنمشدر .

اوچنجیسی — خبری مقارنت معناسنی شامل اولان وکندیسنه واو معیتله بر اسم عطف ایدلمش اولان مبتدالرده در .

کل انسان وعمله

کبی‌که اصلی (کل انسان وعمله مقترنان) اولدیغندن مقترنان‌خبری حذف ایدلمشدر .

دردنجیسی — معموله مضاف اولان وکندندن صکره کان حال دخی کندینه خبر اوله‌میان مصدرلرك یاخود بو مصدرلره مضاف ، اسم تفضیللرك مبتدا واقع اولملرنده در .

١ – ضربی زیداً قائماً

٢ – اکثر اکلی اللحم مشویاً

کبی که برنجینك اصلی (ضربی زیداً حاصل اذا کان قائماً) وایکنجینك (اکثر اکلی اللحم حاصلٌ اذا کان مشویاً) اولدیغندن حاصلٌ خبرلری حذف ایدلمشدر .

٤٠ — مبتدا ایله خبر بروجه بالا دردر یرده وجوباً حذف اولندقلری کبی محذوفیتنی کوسترەجك قرینه‌نك وضوحی حالنده جوازاً دخی حذف اولنورلر شویله که :

زیدٌ قائمٌ ام قاعدٌ

سؤالنه قاعدةٌ (زیدٌ قائمٌ) یاخود (زیدٌ قاعدٌ) جوابی ویرلمك لازم ایسه‌ده سؤال قرینه‌سیله مبتدالر حذف اولنه‌رق (قائمٌ) یاخود (قاعدٌ) دینور . وکذا :

الهلالُ والله

ده دخی مبتدا حذف اولنمشدر یعنی هلال رمضانی اثباته منتظر اولانلردن بری هلالی کورنجه قاعدةً (هذا الهلال والله) دیمسی لازم ایکن مقام ومقتضای ظاهر قرینه‌سیله (هذا) مبتداسنی حذف ایدر ده یالکز (الهلال والله) دیر .

خبرك محذوفیتنی کوسترەجك قرینه بولندیغی حالده او ده جوازاً حذف اولنور نته‌کیم :

أَزيدٌ قائمٌ ام عمرٌ

سؤالنه قاعدةً (زيدٌ قائمٌ) ياخود (عمرٌ قائمٌ) ديمك لازم ايكن سؤال قرينه‌سيله خبرلر حذف اولنه‌رق (زيدٌ) ياخود (عمرٌ) دينور . وكذا :

نحن بما عندنا وانت بما
عندك راضی والرأی مختلف

بيتنده راضی قرينه‌سيله نحن مبتداسنك (راضون) خبری حذف ايدلمشدر .

قرينه‌نك شدت وضوحی حالنده مبتدا و خبرك ايكيسيده حذف اولنوب بشقه بركلمه ايله ادای مرام اولنور . (أَزيدٌ قائمٌ) سؤالنك جوابی قاعدةً (زيدٌ قائمٌ) ياخود (مازيدٌ قائمٌ) ايكن سؤال قرينه‌سنك شدت وضوحنه مبنی مبتدا وخبرك ايكيسی‌ده حذف اولنه‌رق (نعم) ياخود (لا) دينور .

جملهٔ فعليه

٤١ — جملهٔ فعليه‌لرده مسندلر فعل اولوب مسند اليهلره دخی (فاعل) تسميه اولنور . (ضَرَبَ زيدٌ) كبی كه ضرب حدثی زيده اسناد اولنديغندن وبوراده (ضَرَبَ) فعلی مسند وزيد مسند اليه اولديغندن اوده (فاعل) در .

جملهٔ فعليه‌لرده بعضاً يالكز فاعلك ايراديله معنی تمام اولميوب حدثك نره‌يه تعلق ايتديكنی ودها بعض خصوصاتی افاده ايدیجی

[ضَرَبَ زیدٌ عمراً] ده اولدیغی کبی اوچنجی برسوزه احتیاج واردرکه بونلره‌ده [متعلقات فعل] دیرلر .

متعلقات فعل : [مفعول . حال . تمیز . استثنا] کبی شیلر ایسه‌ده اك قریبی مفعوللردر .

بناءً علیه جملهٔ فعلیه‌لرك احوالنی تدقیق ایچون :

اولاً ـ فعللرك فاعل ومفعول اله‌جقلری خصوصاتی .

ثانیاً ـ فاعللرك احوالنی .

ثالثاً ـ مفعولاتی .

رابعاً ـ متعلقات سائره‌یی .

مطالعه لازم کلیر و فعللر صره‌سنده‌ده عملده فعله بکزه‌دکلری ایچون [شبه فعل و معنای فعل] تعبیر اولنان [مصدر . اسم فاعل . مبالغهٔ فاعل . اسم مفعول . صفت مشبهه . اسم تفضیل . اسم منسوب . اسم مستعار . ظرف مستقر . اسم فعل] لرك دخی خواصنی بیلمك ایجاب ایلدیکندن بومبحث بش فصل اوزرینه ترتیب وتحریر اولندی .

برنجی فصل

فعللر

٤٣ ــ هرفعل هم فاعله هم مفعوله محتاج اولمیوب بعضیلرنده یالکز فاعلك ایرادیله سوز تمام اولور یعنی :

عَلِمَ الله تعالی

دینلدکده [حق تعالی حضرتلری بیلدی] معناسنده سوز تمام اولور وبعضیلرنده دخی مفعول ایراد اولنمدقجه سوز تمام اولماز .

(كان الله تعالی) كبی كه بونكله سوز تمام اولمیوب نه اولدیغنی كوستریجی بر معموله محتاج اولور یعنی (كان اللهُ علیماً حكیماً) دیمكله سوز تمام اولور كه بو حالله كوره فعللر [تام] و [ناقص] اولمق اوزره ایكی نوع اولدقلرندن بر وجه آتی بیان اولنورلر .

افعال تامه

٤٣ ــ فعل تام : اساساً مفعوله محتاج اولمیوب متعدی اولدیغی حالده تكمیل فائده ضمننده مفعول الان فعلدر بالاده مذكور عَلِمَ فعلی كبی كه اساساً مفعوله محتاج اولمدیغی حالده متعدی اولدیغی ایچون تكمیل فائده ضمننده مفعول دخی آله رق :

علم الله تعالی كُلَّ شیءٍ

دینور :

فعل تاملر : كرك متعدی كرك لازم اولسونلر هر حالده بر فاعله محتاج اولدقلرندن بونلرك لازم ومتعدیلری فاعل خصوصنده متحد بولنورلر . اما مفعول آلمق خصوصنده لازملر مفعول آلمدقلرندن متعدیلردن تفریق اولنورلر . ومجهوللر اساساً مفعوله اسناد اولندقلرندن فاعل ومفعول خصوصاتنده معلوم ایله مجهوللر دخی تخلف ایدرلر كه بوندن [بر فعل : متعدی ومعلوم اولورسه هم فاعل هم مفعول آلیر واكر لازم ومعلوم اولورسه یالكز فاعل آلیر واكر مجهول اولورلرسه فاعل آلمیوب یالكز مفعول ایله مذكور بولنورلر .] نتیجه سی ظاهر اولدیغندن بو مقامده : فعل متعدیء معلوم وفعل لازم معلوم وافعال

مجهوله احوالی تحری اولنمق لازم کلیرسه‌ده فعل لازم معلوملر [قامَ زیدٌ . خرج عمرٌ . دخل بکرٌ . طلع الفجرُ . غربت الشمسُ .] کبی ساده فاعل آلوب سهل الفهم اولدقلرندن بونلرجه تفصیلاته کیریشلمیوب یالکز فعل متعدئ معلوم وافعال مجهوله احوالی بروجه آتی تدقیق اولندی .

فعل متعدئ معلوم

٤٤ — **فعل متعدی :** برمفعوله ایکی مفعوله اوچ مفعوله تعدی ایتدیکنه کوره اساساً اوچ قسمدرکه بونلردن :

برمفعوله تعدی ایدنلر : بر مفعول آلمقله کلامده فائده تمام اولان فعللردرکه [ضَرَبَ . کسر . اکل . اخذ] وامثالی افعال بونلردندر .

ضرب زیدٌ عمراً

کسر زیدٌ زجاجاً

اکل الولد الثمر

اخذ التلمیذ الدرهمین کبی

٤٥ -- **لسان عربیده فعل ومفاعیل ترکیباتنده اصل اولان :** اولا فعل بعده فاعل دها صوکره مفعوللرك ایرادیدر . [ضرب زیدٌ عمراً] کبی‌که ضرب فعل زید فاعل عمر مفعولدر .

مفعولك فاعله وياخود هم فعله هم فاعله تقدیمی جائز یعنی :

نَصر اخاكَ الامیرُ

اخاكَ نَصَرَ الامیرُ

دينله بيلورسه‌ده فاعل ومفعولك مقدم واقع اولملرى واجب اولان احواله دقت لازمدر بناءً عليه اشبو واجبلرك بيانى مناسب كورلدى. شويله كه :

٤٦ — فاعلك مفعولدن مقدم واقع اولمسى اوچ يرده واجبدركه انلردن :

برنجيسى — فاعل ومفعولك اعرابلرينك خفى اولديغى محلدر .

١ { ضرب صديقى اخى
خاطب هذا ذاكَ . . . كبى

بووجوب مفاعليدن هانكيسى مفعول اولديغنى تعريفه دال قرينه بولنميان محللره مخصوص اولوب يوقسه بونلرى كوستره‌جك قرينه‌نك وجودى حالنده مفعولك فاعله تقديمده جائز اولور .

٢ { فهم المعنى موسى
ضربت سعدى سلمى

كبى كه برنجى طاقده‌كى مفاعيلك هرايكيسيده فاعل عد اولنه بيله‌جكندن وهانكيسنك فاعل اولديغنه قرينه اولمديغندن فاعلك مقدم اولمسى واجب اولمشدر انجق ايكنجى طاقده معنى‌نك فاعل اوله‌ميه‌جغى وضربت فعل مؤنثنك فاعلى سعدى اوله‌ميه‌جغى ظاهر اولديغندن مفعول تقديم اولنه بيلمشدر .

ايكنجيسى — حدثك مفعولده محصور اولديغى محلدر .
ما كسر ابوه الازجاجة كبى.

اوچنجيسى — فاعلك ضمير متصل واقع اولديغى محلدر.

ضربت العبدَ جنیناالثمرَ کبی

٤٧ — مفعولك فاعله تقدمی دخی اوچ یرده واجبدرکه انلردن:

برنجیسی — حدثك فاعلده محصور اولدیغی محلدر.

ما کسر الزجاجة الااخوك

انما هذّب النّاسَ الدین ... کبی.

ایکنجیسی — مفعوله راجع برضمیرك فاعله متصل اولدیغی محلدر.

ابتلی ایوبَ ربُّهُ

کرُم السّیدَ عَبدُهُ کبی

اوچنجیسی — فاعل اسم ظاهر ومفعول ضمیر متصل اولان محلدر.

اَفادنی کلامكُ

سرّنی قدومُ صدیقنا کبی.

٤٨ — مفعولك فعله و فاعله بردن تقدمی دخی اوچ یرده واجبدرکه انلردن:

برنجیسی — مفعولك صدرکلامده بولنمسی لازمکلن محللردرکه انلرده اسم استفهام ویاخود اسم استفهامه مضاف اولان کلمه‌لردر.

مَنْ رأیت

غلامَ من رأیت

کم عبدٍ اشتریت

ایّاً تضرب اضرب

ما ذا ترید کبی

ایکنجیسی — مفعولك فعلی امّا یه جواب اوله‌رق فاءِ جزایه مقارن اولدیغی واوفعلك مقدم برمفعول اخری اولمدیغی محلدر.

امّا زیداً فلاتضرب

کبی که اصلی [اما فلاتضرب زیداً] ایکن ادات شرطك ادات جوابه مقارن اوله‌میه‌جغی جهتله فصلی لازم کلدیکندن زید مفعولنك تقدیمی واجب اولمشدر .

اوچنجیسی — مفعولك ضمیر منفصل اولدیغی محلدر.

ایّاك نعبد و ایّاك نستعین

آیت کریمه‌سنده اولدیغی کبی.

٤٩ — ایکی مفعوله تعدی ایدنلر: [کسا. رَزَقَ. اطعم. سقی. زوّد. [سَکَنَ. اعَطی] کبی معناده ایکی مفعول ایستینلردر.

کسا اخوكَ الفقیرَ ثوباً

رَزَقَ اللّهُ قومَنا نعمةً

اعِطی الامیرُ اخاكَ حُلّةً کبی.

اشبو ایکی مفعولك یکدیکری اوزرینه تقـدیم اولنملرنده اصـل اولان معناده فاعل اولانك مقدم ودیکرینك مؤخر اولمسیدرکه بومقدم اولانه [مفعول اول] ودیکرینه [مفعول ثانی] تسمیه اولنور.

نته‌کیم بالاده مذکور مثاللرك برنجیسـنده فقیر ایله ثوب کلمه‌لری کسا فعلنك مفعوللری اولوب ثوبی کین فقیر اولدیغی جهتله اشبو فقیر معناده فاعل اولدیغندن ثوبه تقدیم ایدیلوب مفعول اول اعتبارایدلمش وثوب دخی مفعول ثانی قالمشدر.

معهذا خلاف اصل اولەرق [کسا اخوك ثوباً الفقیر] دخی دینور لکن اوچ یرده اصل اوزرینه بنا واجبدرکه آنلردن:

برنجیسی — مفعول اول ایله ثانی بیننده التباس واقع اولان محلدر

اعطی الامیرُ عمراً بکراً

کبی که [امیر عمره بکری ویردی] دیمك اولوب اکر اصلك خلافنده اولەرق [اعطی الامیر بکراً عمراً] دینلسه [امیر بکره عمری ویردی] معناسی مستفاد اولورکه مقصد اصلی بکرك عمره ویرلدیکنی افاده اولدیغندن دفع شبهه ایچون مفعول اول اولان عمر بکره وجوباً تقدیم ایدلمشدر. فقط [اعطی الامیر زیداً سیفاً] یاخود [اعطی الامیر سیفاً زیداً] دینلسه التباس اولمدیغندن تقدیم وتأخیرلرنده بأس یوقدر.

ایکنجیسی — حدثك مفعول ثانیده محصور اولمسیدر

مااعطیتُ الصدیقَ الا سیفاً کبی.

اوچنجیسی — مفعول اولك ضمیرمتصل وثانینك اسم ظاهراولمسیدر

وهبتُكَ درهماً کبی.

٥ — ایکی مفعوله تعدی ایدن فعللر اوچ نوعدرکه:

نوع اولی — مفعول اولی مفعول ثانی‌یه مباین اولانلردرکه بالاده مذکور اولانلر بونوعدندر وبونلره بین‌النحویین [باب اعطیت] نوعندن افعال دینور.

نوع ثانیسی — مبتدا ایله خبر اوزرینه داخل اولوب مبتدایی مفعول اول وضمیری مفعول ثانی یاپەرق [ظن و شك و یقین] کبی قلبی معنالری متضمن اولان و[افعال قلوب] تسمیه ایدیلن [ظَنَّ. خالَ.

عَدَّ. زَعَمَ. الفى. رأى. دَرَى. عَلِمَ. حَسِبَ. وَجَدَ. هَبْ. تَعلَّمْ] فعللريدر.

ظننت العلم سهلاً

كبي كه [العلم سهل] مبتدا وخبرینه داخل اولان ظن فعلی اول مبتدا ایله خبری كندینه مفعول یاپمشدر.

بوفعللرك [هَبْ] ایله [تَعَلَّمْ] دن ماعداسی متصرف اولوب مشتقاتی فعل ماضیسی كبي عمل ایدر یالكز بوایكیسنك امر صورتلری استعمال اولنور.

نوع ثالثی — یالكز مبتدا ایله خبر اوزرینه دخوللرندن طولایی افعال قلوبه ملحق اولان وموصوفی بر صفتدن اخره تحویله دلالت ایتدكلرندن طولایي [افعال تحویل] تسمیه اولنان [صَیَّرَ. رَدَّ. تَرَكَ. ذَهَبَ. اتّخذ. جَعَلَ] فعللریدر.

صیّرتُ زیداً عالماً
جعلتُ المالَ مبذولاً
تركتُ الرجلَ قائماً
اتّخذت اخاكَ صاحباً كبي.

فائده — افعال قلوبك فاعل و مفعوللری متحد المعنی ضمیرین متصلیندن اولمق كندیلرینه مخصوص اولوب افعال سائره‌ده اوله‌ماز یعنی علمتنی. علمتك. دیمك بوفعللره مخصوص اولوب مثلا ضربتنی. اكرمتك دینمز.

فائده — اشبو افعال قلوب ایله افعال تحویل برصفته مقید اولمق

اعتباری اولمیان مفعوله تعلق ایلدکاری حالده یالکز اول مفعـول ایله اکتفا ایدوب برمفعوله تعدی ایدن فعللردن صاییلورلر.

عَلِمْتُ المسألَةَ

تَرَكْتُ الدارَ

رددتُ الطالبَ کبی.

٥١ ــ اوچ مفعوله تعدی ایدنلر: [أَری. أَعلم. حدّث. خبّر. اخبر. بنأ. ابناء] کبی فعللردرکه بونلردهکی اوچ مفعولك برنجیسی [مفرد] ایکنجی اوچنجیسی اصلنده مبتداایله خبردن عبارت بر[جمله]در یعنی مفعول ثانی اصـلنده مبتدا و مفعول ثالث اصـلنده خبر اولوب ایکیسی برجملهدر.

اری اللهُ عبادَهُ ایوبَ صابراً

کبیکه عباد مفعول اول اولوب ایوب ثانی وصابراً ثالث اولدیغی وثانی ایله ثالث مجموعی اصلنده [ایوب صابر] اولدیغندن مفعول ثانی مبتدا وثالث خبر اولوب ایکیسی بردن برجمله اولدقلری حالده بوراده اری فعلنه ایکنجی اوچنجی مفعول اولمشلردر.

بونلرك برنجی مفعوللری باب اعطیتنك مفعول اولی کبی دیکرینه مباین اولمق وایکنجی ایله اوچنجی دخی افعال قلوب مفعوللری مثللو اولمق اعتبارندهدر.

افعال مجهوله

٥٢ ــ هرهانکی برمانعدن طولایی فاعلك ذکر ایدلمامسی لازم کلیرسه اولوقت فعل مجهول صـورتنده ادا اولنوب مفعولیـده فاعل

مقامنه قائم اولور واکا [نائب فاعل] دینور. مثلا: [قتل زید عمراً]ده اولدیغی کبی [زید عمری قتل ایتدی] معناسنی افاده ایله فاعلی تذکار لازم کلیوبده یالکز عمرك مقتول اولدیغنی کوسترمك ایجاب ایدرسه اولوقت فعل، مجهوله تحویل اولنەرق [قُتِلَ عمروٌ] صورتنده [عمر قتل اولندی] دینور وبوحالده اساساً مفعول اولان عمر نائب فاعل اولور. بناءعلیه هرفعل مجهولك فاعلی اولمیوب مفعولی نائب فاعل اولدیغندن بونلرده مسندالیه نائب فاعللردر.

ایمدی بر مفعوله تعدی ایدن معلوملرك فاعلی حذف اولنورسه مجهوله تحول ایدن فعلك نائب فاعلی اول معلومك مفعولی اولدیغی کبی ایکی ویا اوچ مفعوله تعدی ایدنلردەده فاعل حذف اولننجه مجهوله تحول ایدن فعلك نائب فاعلی مفعول اوللر اولور. نته‌کیم:

اصلی: اَكَلَ الرجلُ الثمرَ . . . ایکن تحویلده [اُكِلَ الثمرُ]

واخذتُ الدرهمينِ . . . . « « [اُخِذَ الدرهمانِ]

وكسا الاميرُ الفقيرَ ثوباً . . « « [كُسِيَ الفقيرُ ثوباً]

واعطيتُ زيداً درهماً . . . « « [اُعطِيَ زيدٌ درهماً]

واَعْلَمَ اخوكَ زيداً عمراً فاضلاً « « [اُعلِمَ زيدٌ عمراً فاضلاً]

وحدثتُ اَخاكَ عمراً فاضلاً « « [حُدِّثَ اَخوكَ عمراً فاضلاً]

اولمشدر. یعنی برنجی ایکنجی مثالده فاعل اولان رجل ایله تا حذف اولندقده فعللر مجهوله تحویل اولنمقله ثمر ودرهمين مفعوللری نائب فاعل اولمش واوچنجی ایله دردنجی مثالده امیر ایله تا فاعللری حذف اولنمقله کسا و اعطی فعللری مجهوله تحویل اولندیغندن بونلرك مفعول اوللری

اولان فقیرایله زید نائب فاعل اولمش وبشنجی‌ایله آلتنجی مثالده اخوایله تا فاعللری حذف اولنمقله اعلم وحدّث فعللری مجهوله تحویل اولنه‌رق مفعول اول اولان زید ایله عمر نائب فاعل اولمشدر .

افعال ناقصه

٥٣ — **افعال ناقصه** : بای‌حال برخبره محتاج اولان [کان. اَمسی. اَصبَحَ . اَضحی . ظَلّ. بات . صار . لَیسَ . مازال . ماانفكّ. مافَتِیءَ. مابرحِ . مادامَ] فعللریدرکه بونلرمبتدا ایله خبراوزرینه داخل اولوب مبتدایه بونلرك اسمی وخبره دخی کندیلرینك خبری یعنی عمومیله بونلرك داخل اولدقلری مبتدایه [اسم باب کان] وخبره دخی [خبر باب کان] دینوب بونلر اسملرینی رفع خبرلرینی نصب ایدرلر .

کانَ اللهُ علیماً

کبی‌که [اللهُ علیمٌ] مبتداسیله خبرینه [کان] داخل اولدیغندن لفظهٔ جلاله ینه مرفوع اوله‌رق کان نك اسمی وعلیم دخی منصوب اوله‌رق کان نك خبری اولمشدر .

اشبو افعال ناقصه‌دن :

[لیس] ایله [مادام] اصلا تصریف اولنمازلر .

[مازال . ماانفكّ . مافتیء . مابرح] دخی تصریفده ناقصدرلر . یعنی بونلرك امرلری ایله مصدرلری استعمال اولنماز .

[کان . امسی . اصبح . اضحی . ظلّ . بات . صار] دخی تماماً تصریف واستعمال اولنورلر .

بونلرك معنالرينه كلنجه :

كان : اكثريا زمان ماضيده اسمك خبرله اتصافنه دلالت معناسنی مشعر اولور .

كان ابی غنياً . . . كبی

و بعضاً استمرار معناسنی مفيد اولور .

كان الله رحيماً حليماً . . . كبی

امسی : اسمك خبرله اتصافنك وقت مساده اولديغنه دلالت ايدر .

امسی زيدٌ مسروراً . . . كبی

اصبح : اسمك خبرله اتصافنك صباح وقتنده اولديغنه دلالت ايدر .

اصبح زيدٌ سالماً . . . كبی

اضحی : اسمك خبرله اتصافنك وقت ضحاده اولديغنه دلالت ايدر .

اضحی زيدٌ شاكراً . . . كبی

ظلّ : اسمك خبرله اتصافنك كوندوزده اولديغنه دلالت ايدر .

ظَلّ زيدٌ راكباً . . . كبی

بات : اسمك خبرله اتصافنك كيجه‌ده اولديغنه دلالت ايدر .

بات زيدٌ ساحراً . . . كبی

صار : اسمك برصفتدن ديكر صفته تحولنه دلالت ايدر .

صار الطينُ ابريقاً . . . كبی

ليس : نفی ايچون اولوب اكر منفيسی زمان ايله مقيد اولمازسه [نفی حال] ه دلالت ايدر .

لیسَ زیدٌ قائماً . . . کبی

اکر منفیسی بر زمان ایله مقید اولورسه اول قیدك متعلق اولدیغی زمانك نفینه دلالت ایدر .

لیسَ خلق اللهُ مثله

ده : خَلَقَ ایله مقید اولدیغندن ماضیده نفیه و :

الا یومَ یأتیهم لیس مصروفاً عنهم

آیت کریمه‌سنده استقبالده نفیه دلالت ایدر .

[مازال . مافتیٔ . مابرح . ماانفكّ] دخی اسمك حدثی یعنی خبرك مضمونی قبول ایتدیکندن بو آنه قدر اول مضمونك کندی اوزرنده ثابت اولدیغنه دلالت ایدر .

مازال زیدٌ غنیاً

کبی که [زید غنـا ایله متصف اولدیغی کوندن بو آنه قدر غنیدر] دیمك اولدیغی کبی دیکر اوچنده‌ده بویله‌در .

مابرح زیدٌ کریماً

ماانفكّ عمرٌ صالحاً . . . کبی

مادام : خبرك اسم اوزرینه ثبوتی مدتجه آخر برشیئك توقیتنه دلالت ایدر .

اجلس مادام اخوك نائماً

کبی که [برادرك اویقوده اولدقجه سن اوتور] دیمکدر .

اشبو افعال ناقصه‌دن [ما] ایله کان مذکور بش کلمه‌ده کی [ما]

حرفی [مادام] ده نافیه دکل [ماء مصدریهٔ زمانیه] ودیکر دردنده
یعنی [مازال . مافتیٔ . مابرح . ماانفكّ] ده‌کی مالر [ماء نافیه] درلر .
بونلردن مادام ده‌کی ماء مصدریهٔ زمانیه مابعدنده‌کی جمله‌لری
مصدره تأویل ایده‌رك مدت لفظی اول مصدره مضاف قیلنمغله اصلی
بیلنور . نته‌کیم :

اجلس مادام اخوك نائما

مثالنده ماء مذکوره اعمال مزبوره‌یی اجرا ایله ترکیب

اجلس مدةَ دوامِ نومِ اخیك

صورتنده تأویل اولنور .

اما دیکر درت کلمه‌ده مانك حرف نفی اولمسی شرط اولوب بوندن
تجرید اولنه‌رق یالکز [زال . برح . فتیٔ . انفكّ] دینلسه ناقصلقدن
چیقارق فعل تام اولورلر وبو حالده کندیلرنده مذکور معنالر قالمدیغی کبی
مبتدا ایله خبره دخی تأثیر ایتمزلر . آنجق بعض یرلرده حرف نفیسز
اولدقلری حالده ناقص معنالرینی مشتمل اولملری وارد ایسه‌ده اویله
یرلرده حرف نفی مقدر اعتبار اولندیغی ایچون او معنالری اشتمال
ایلمشلردر .

تالله تفتؤ تذکر یوسف

آیت کریمه‌سنده اولدیغی کبی .

٥٤ — افعال ناقصه‌دن [لیس . مافتیٔ . مازال] نك ماعداسی
بعضاً مرفوعیله اکتفا ایدرلر واوحالده تام اولان افعال لازمه کبی
عمل ایلرلر .

این تکن یدرکك الموت

ده [تکن] فاعل محذوفی اولان [انت] ایله اکتفا ایتدیکی ایچون ناقص دکل برفعل لازم تام حکمندهدر .

٥٥ — افعال تامهدن ایکن برخبره محتاج اولان و [صار] معناسنی شامل بولنان [غدا . رَجَعَ . اِرتدّ . آضَ . عادَ . حار . جاء . قَعَدَ . راحَ . حالَ . استحالَ . تَحوّلَ] فعللریدخی افعال ناقصهیه ملحق اولوب آنلر کبی عمل ایدرلر .

یامن غدالی ساعداً
ومساعداً دون البشر

— و —

وکان مُضلّی هُدیتُ برشدهِ
فلله مُغوٍ عاد بالرشد آمرا

— و —

وماالمرءُ الاکالشهابِ وضوئهِ
یحور رماداً بعد اذهو ساطع

ابیاتنده واقع [غدا . عاد . یحور] افعالی بوقبیلدندر .

٥٦ — بونلردن بشقه برطاقم فعللر دها واردرکه افعال ناقصه کبی برخبره محتاج اولورلر . فقط اول خبرلر فعل مضارعدن عبارت بولنور . ایشته بوفعللر اوچ نوعدر :

برنجیسی — وقوع خبرك قربیتنه دلالت ایدر و (افعال مقاربه) دینلن (کادَ . کَرَبَ . اَوْشَكَ) فعللریدر .

كاد الولدُ يغرقُ

كرب القلبُ يذوبُ

اوشك الامرُ يتمُّ ... كبی

ایکنجیسی — وقوع خبری رجایه دلالت ایدن و [افعال رجاء] دینلن [اخلولق. حری. عسی] فعللریدر.

اخلولقت السماء آن تمطر

— و —

حری الصدیق آن یزورنا

ترکیبلریله شو:

عسی الكرب الذی امسیت فیه

یكون وراءهُ فرجٌ قریبُ

بیتنده اولدیغی كبی.

اوچنجیسی — شروع خبره دلالت ایدوب [افعال شروع] دینلن [اَخَذَ . جَعَلَ . شَرَعَ . طَفِقَ . علق . هَبَّ] فعللریدر.

اخذ زیدٌ یأكُلُ

جعل عمرٌ یشربُ

شرع بكرٌ یُدرِّسُ ... كبی.

اشبو اوچ نوع فعله (باب كاد) تسمیه اولندیغی كبی افعال رجادن اولان [اخلولق و حری] خبرلرینك [اَنْ] مصدریه‌یه مقارن اولملری واجب وافعال شروعك خبرلرینه مذكور [ان]ك دخولی ممنوع اولوب بالاده مذكور مثاللرده اولدیغی وجهله ایراد اولنورلر.

افعال‌مقاربه‌دن اولان [کاد وکرب] نك خبرلرینه نادراً مذکور [ان] داخل اولور. یعنی :

کاد الولدُ اَن یغرقَ

کرب القلب اَن یذوبَ

دخی دینور. وافعال رجادن اولان [عسی] ایله افعال مقاربه‌دن اولان [اوشك]نك خبرلرینه اکثریت اوزره مذکور اَنْ داخل اولور.

عسی اللّهُ اَن یأتِیَ بالفتحِ

آیت کریمه‌سیله :

اوشك الامرُ ان یَتِمَّ

ده اولدیغی کبی.

ینه بو فعللردن [عسی . اوشك . اخلولق] فعللری بعضاً خبره احتیاجدن وارسته اوله‌رق کندندن صوکره بلا فاصله کلن و [اَنْ] مصدریه‌یه مقارن اولان فعل مضارعدن مؤل مصدری فاعل ایدینه‌رك تام اولورلر.

عسی اَن یزولَ الکربُ

اوشك اَن یتمَّ الامرُ

اخلولق اَن تُمطرَ السّماءُ

کبی تأویللری:

عسی زوال الکربِ

اوشك تمام الامرِ

اخلولق امطار السّماءِ

اولمغله بونلر بر رفاعل ایله اکتفا ایده‌رك ناقصلقدن چیقوب تام اولمشلردر.

٥٧ — فائده: یوقاریدن بری بیان اولنان افعالدن [افعال قلوب. افعال مقاربه. افعال رجاء. افعال شروع. افعال ناقصه] مشتقاتی ماضیلری کبی عمل ایدرلر.

فصل ثانی

شبه فعل ومعنای فعللر

٥٨ — شبه فعللر: [مصدر. اسم فاعل. مبالغهٔ اسم فاعل. اسم مفعول. صفت مشبهه. اسم تفضیل] دینلن کلمه‌لردن عبارت اولوب بونلرك فاعل ومفعول به المری خصوصانی بروجه آتی بیان اولنور.

مصدرلر

٥٩ — متعدی اولان مصدرلر فاعل ومفعول مظهر الوب لازملر یالکز فاعل ظاهر الیرلرسه‌ده بونلرك فاعل ومفعول به المری کندیلرینك [مصغر. قبل العمل موصوف. حاله مقترن] اولمامق وفعل مذکور اولدیغی ویاخود جوازاً محذوف بولندیغی تقدیرده [عددی، نوعی. تأکیدی] اولمایوب [فعل مقامنه قائم] یعنی [أَنْ ایله مقدر] اولمغله مشروطدر. یعنی

اعجبنی ضُرَیْبُ زیدٍ عمراً

اعجبنی ضربٌ شدیدٌ عمراً

يُعجبنى ضربك زيداً الآن

دينلمز لكن : ـ . ـ يُعجبنى ضَرْبَةُ زيدٍ عمراً

يُعجبنى ضَرْبَةُ زيدٍ عمراً

دينلورسه‌ده جوازاً محذوف ضرب فعلی اولدیغندن عددی ونوعی اولان بومصدرلر عمل ایده‌میوب مذکور مفاعیل محذوف اولان فعلکدر وکذا

ضَرَبْتُ ضرباً زيداً

دينلور يعنى بويله‌جه فعل ايله برابر وانى مؤكد اوله‌رق سويلنيرسه‌ده بوراده ضرباً مصدرى عملسزقالوب فاعل ومفعول آله‌ماز وبوصورتده تركيبده بولنان مفاعيل مصدرك مؤكد اولديغى فعله تعلق ايدر. وكذا

ضرباً زيداً

دينلدكده جوازاً محذوف [ضرب] فعلى اولديغندن اشبو ضرباً مصدرى عمل ايتمز يعنى بوراده زيداً لفظى ضرباً مصدرينك مفعولى اوله‌ميوب محذوف اولان ضَرَبَ فعلنك مفعوليدر .

والحاصل مصدرك فاعل ومفعول آلمسى مذكور يدى‌قيددن برى اولمسنه متوقفدر نته‌كيم :

اعجبنى ضرب زيدٍ عمراً

دينلدكده [اعجبنى انْ يضربَ زيدٌ عمراً] تقديرنده اولوب فعل مقامنه قائم اولديغندن فاعل ومفعول آلمشدر .

٦٠ ــ معرف باللام اولان مصدرلردخى عندالاكثر عمل ايتمزلر وهر نقدر :

ضعيف النكاية اعدائهُ

يخال الفرار يُراخى الاجل

بیتلرنده اولدیغی وجهله یعنی [نکایه] مصدری معرف باللام اولدیغی حالده [اعدا]یی مفعول المش ایسه‌ده بو خصوص پك نادر اولدیغندن اکثر محققین علمایه کوره مصدرك فاعل ومفعول المسنده معرف باللام اولمامسی دخی شرطدر .

٦١ — ترکیبده واقع مصدرلر یا منوّن اولور یا اولماز . منون اولوب‌ده شرائط سابقه‌یی حائز بولندیغی تقدیرده حالیله فاعل و مفعول الیر .

یَسُرّنی اطعامٌ فی مجاعةٍ فقیراً ... کبی

منون اولمدقلری حالده لازملر فاعلنه و متعدیلر کاه فاعلنه و کاه مفعولنه مضاف واقع اولورلر .

١ { حزنت لِبعُد الاحبّاءِ
فرحت للقاء الاصدقاء

٢ { لولا دفعُ اللهِ الشیطانَ لهلکنا
سرّنی انشادُ الاشعارِ اخوك

کبی اولوب متعدیلرده متعدد مفعول وار ایسه و مفعولنه مضاف اوله‌جقسه دائما مفعول اوله مضاف اولور .

٦٢ — مصدرلرك استعمالی اکثریتله فاعل و یا مفعولنه مضاف صورتی اولوب منونی آز قوللانیلدیغی کبی معرف باللام اولانلری دخی پك نادر در .

٦٣ — مصدرلر دائما فاعل ظاهر آلوب هیچ بر وقتده ضمیر اوله‌مدیغی کبی فاعل ومفعولی کندی اوزرینه تقدم ایتمزلر .

اسم فاعللر

٦٤ ـ اسم فاعل : مشتق اولدیغی فعل معلوم کبی عمل ایدوب فاعل ومفعول آلیر فقط فاعل منفصل ومفعول آلمسنده اولا ایکی شیئه باقیلور یعنی اسم فاعلك معرف باللام ویاخود مجرد اولدیغنه نظر اولنور اکر معرف باللام ایسه عمل ایتمسنده ایکی شرط واردر .

برنجیسی — مصغر اولمامسیدر . نته‌کیم :

جائنی الضویرب عمراً ... دینلمز

ایکنجیسی ـ عملدن اول موصوف اولمامسیدر . نته‌کیم :

جائنی الضارب الشدید عمراً

دینلمز لکن عملدن صوکره وصف اولنورسه جائز اولور. نته‌کیم:

جائنی الرجلُ الضاربُ غلامُهُ الشدیدُ

دینور وبو شرطلری حاوی اولدیغندن طولاییده :

جائنی الضارب ابوه عمراً ... دینور

اکر مجرد ایسه مذکور ایکی شرط ایله برابر [مبتدا . موصوف . ذی‌الحال . استفهام . نفی] حالاتندن برینه معتمد اولمسیدر.

١ ـ جائنی ضُویربٌ عمراً

٢ ـ جائنی ضاربٌ شدیدٌ عمراً

دینلمز لکن ـ ١ ـ زیدٌ ضاربٌ ابوه

٢ ـ جائنی رجلٌ ضاربٌ ابوه عمراً

٣ ـ جائنی زیدٌ ضارباً ابوه عمراً

٤ ـ أضاربٌ زيدٌ عمراً

٥ ـ ماضاربٌ زيدٌ عمراً

دینوب برنجیده زید مبتداسنه
ایکنجیده رجل موصوفنه
اوچنجیده زید ذی الحالنه
دردنجیده استفهامه
بشنجیده نفیه اعتماد ایتمش اولدیغندن فاعل ومفعول آلمشلردر.

٦٥ — اسم فاعلك مفعول به لمسی آمذکور شرائط ایله برابر حال ویا استقبال زمانلرینه دلالتیله مشروطدر بالاده‌کی مثاللرده اولدیغی کبی.

اکر ماضی معناسنه اولور ولامدن مجرد بولنورسه مفعولنه اضافتی واجب اولور.

زیدٌ ضارب عمرِ امسِ ... کبی

٦٦ — اسم فاعللرك تثنیه وجمعلری‌ده مفردلری کبی عمل ایدرلر.

مبالغهٔ فاعللر

٦٧ — مبالغهٔ فاعلدن (فَعّال . مِفعال . فَعُول) وزنلرنده اولانلر طبقی اسم فاعللر کبی عمل ایدوب تماميله آنلرك شرائط واحکامنه تابع اولورلر. آنجق اسم فاعللرك مفعول آلملرنده حال واستقباله دلالتلری شرط ایکن بونلرده او شرط دخی یوقدر یعنی : بونلر شرائط سائره‌یی حائز اولنجه هانکی زمانه دلالت ایدرلرسه ایتسونلر مفعول دخی آلیرلر.

فعّال = اشتهى الفارسُ اَن يموتَ خوّاضاً جيشَ العدوِ
مِفعال = اِنَّ الكريمَ لمنحارٌ غنمه يوم الضيافةِ
فعول = اِنَّ اللهَ غفورٌ ذنبَ الخاطىءِ اذا نَدِمِ ... كبى

اسم مفعوللر

٦٨ — **اسم مفعول** : مشتق اولديغى فعل مجهول كبى عمل ايدوب نائب فاعل آلير وكافهٔ شرائط واحكامده اسم فاعل كيبدر .

٢ ــ جائنى المضروب ابوه
١ ــ زيدٌ مضروبٌ ابوهُ
٣ ــ جائنى رجلٌ مضروبٌ ابوه
٤ ــ جائنى زيدٌ مضروباً ابوه
٥ ــ أَمضروبٌ الزيدانِ
٦ ــ مامضروبٌ الزيدانِ ... كبى

صفت مشبهه‌لر

٦٩ — صفت مشبهه‌لر مشتق اولدقلرى فعل لازملر كبى يالكز فاعل آليرلر وبوبابده اسم فاعلده جريان ايدن شرائط معتبره‌يه تابع بولنورلر.

١ ــ زيدٌ حَسَنٌ وجهُهُ
٢ ــ جائنى الحسنُ الوجه
٣ ــ جائنى رجلٌ حسنٌ وجهه
٤ ــ جائنى زيدٌ حسناً وجهه

٥ ـ أَحَسَنْ وجه زید

٦ ـ ماحسنْ وجه زیدٍ ... کبی

اسم تفضیللر

٧٠ — **اسم تفضیللر** : قطعیاً مفعول به آلمدقلری کبی فاعللری دخی اکثریا ضمیر مستتر اولوب یالکز بر احتمالده ظاهر اولورکه اوده فعل معناسنه اولدیغی یرلردر یعنی : لفظاً بر شیئه صفت اولوب معناً او شیئك مسببنی وصف ایتدیکی و اول مسبب دخی شیء اول اعتباریله مفضل وشیء ثانی اعتباریله مفضل علیه اولوب منفی بولندیغی محلدر .

مارأیتُ رجلاً اَحسَن فی عینه الکحل منه فی عین زیدٍ

کبی که بوراده (اَحْسَنَ) اسم تفضیلی (حَسُنَ) معناسنده اولوب لفظاً رجلك صفتی‌اولدیغی ومعناً مسببی اولان کحلی وصف ایتدیکی کبی مسبب اولان کحل شیء اول اولان رجل اعتباریله مفضل وشیء ثانی اولان زید اعتباریله مفضل علیه اولمش و مارأیت ایله نفی ایدلمش اولدیغندن (کحل) لفظ ظاهری احسن‌نك فاعلی اولمشدر .

اسم تفضیللر [مضاف] حالنده ویا [من] ویا الف لام ایله یعنی بو اوچ صورتك بریله استعمال اولنوب بونلرك بری اولمقسزین ویا ایکیسی بردن اوله‌رق استعمال اولنماز یعنی :

١ ـ زیدٌ افضل الناس
٢ ـ زیدٌ افضل من عمروٍ } دینوب
٣ ـ زیدٌ الافضل

١ ـ زیدٌ الافضل من عمرٍو } دینیلمز
٢ ـ زیدٌ افضل

اگر [الله اکبر] دینلدیکی خصوصه اعتراض اولنورسه انده [من کل شیٔ] محذوف اولدیغنی بیان ایدرز .

اسم تفضیل مضاف ویا من ایله اولنجه ماقبلنه مطابقتی شرط اولمیوب کندیسی دائما مفرد، مذکر کلیر .

زیدٌ افضل الناس — زیدٌ افضل من عمرٍو
الزیدان افضل الرجال — الزیدان افضل من عمرٍو
الزیدون افضل القوم — الزیدون افضل من غیرهم
هند افضل النساء — هند افضل من دعد
الهندان « « — الهندان « « سُعدی
الهندات « « — « « « «

اما معرف باللام اولورسه ماقبلیله مطابقت شرطدر .

زیدٌ الافضل — هندٌ الفضلی
الزیدان الافضلان — الهندان الفضلیان
الزیدون الافضلون — الهندات الفضلیات ... کبی

٧١ ـ معنای فعلر : (اسم منسوب . اسم فعل . اسم مستعار . ظرف مستقر) دینلن شیلردرکه بونلرکدخی فاعل ومفعول به آلملری خصوصاتی بروجه آتی بیان اولنور :

اسم منسوبلر

٧٢ -- **اسم منسوب** : اسم مفعول کبی عمل ایدر وانك شرائط واحکامنه تابع بولنوب انك کبی نائب فاعل آلیر :

١ ـ زید هاشمی ابوه
٢ ـ جائنی الهاشمیّ ابوه
٣ ـ جائنی رجل هاشمیٌ ابوه
٤ ـ جائنی زید هاشمیاً ابوه
٥ ـ أهاشمیٌ ابوه
٦ ـ ماهاشمیّ ابوه ... کبی

اسم فعل

٧٣ ـ **اسم فعللر** : مستالری اولان امر وماضی ومضارع کبی عمل ایدرلر و بونلرك معموللری کندیلری اوزرینه تقدم ایتمزلر .

١ ـ روید زیداً . هات شیئاً
٢ ـ هیهات الامر. شتان زیدٌ وعمرٌ

کبی‌که برنجی‌طاقده روید [امهل] وهات [اعط] کبی امر معناسنه وایکنجی‌طاقده هیهات (بَعُدَ) وشتان (افترق)کبی ماضی معناسنه اولمغله انلر کبی عمل ایتمشلر در .

اسم مستعار

٧٤ ــ کلامده موجود بر قرینه‌ایله فعل ویا شبه فعل معناسیله تأویل اولنوب اندن استعاره ایدیلان [اسم جامد]لره اسم مستعار

دینور وبوکبی مستعار اولان اسملر استعاره اولندقلری اسم فاعللر کبی عمل ایدرلر .

مررت برجل اسد غلامه

کبی که غلام قرینه‌سیله اسم جامد اولان [اسد] رجل شجاع مقامنده [مجتری] معناسیله اسم فاعل کبی عد اولندیغندن انك کبی عمل ایتمشدر.

ظرف مستقر

٧٥ ـــ **ظرف مستقر** : قطعیاً مفعول به آلماز وفاعل ظاهر آلمسی دخی ذکر اولندیغی شیئك اوزرینه یاخود موصوله معتمد اولمسیله مشروطدر . یعنی:

زیدٌ فی‌الدار ابوه

مافی‌الدار احدٌ

کبی ذکر اولندیغی شیلره ویاخود :

جائنی الذی فی‌الدارِ ابوه

کبی موصوله معتمد اولورسه فاعل ظاهر آلیر خصوصات سائره‌ده فاعلی ضمیر مستتر اولور .

﴿ اوچنجی فصل ﴾

فاعل و نائب فاعل

٧٦ ـــ کندندن اول کلن برفعل تام معلومه ویا بوکا منسوب معنای فعله مسند الیه اولان کلمه‌یه [فاعل] دینور .

فعل تام معلوم متعلق معنای فعلر : مصـدر . اسم فاعل . مبالغهٔ فاعل . صفت مشبهه . اسم تفضیل] ایله سائر [اسماء افعال] در .

١ ـ قام زیدٌ

٢ ـ عجبت من ضرب بکر عمراً

٣ ـ اَقائمٌ الزیدان

٤ ـ زیدٌ ضرابٌ ابوه

٥ ـ زیدٌ حَسَنٌ وجهه

٦ ـ مارأیت رجلا احسن فی عینه الکحل منه فی عین زید

٧ ـ هیهات المذنب من اللهِ

مثاللردن برنجیده زید اسمی قام فعل ماضیسنه

ایکنجیده بکر اسمی ضَرْب مصدرینه

اوچنجیده زیدان اسمی قائم اسم فاعلنه

دردنجیده ابو « ضرّاب مبالغهٔ فاعلنه

بشنجیده وجه « حسن صفت مشبهه‌سنه

التنجیده کحل « احسن اسم تفضیلنه

یدنجیده مذنب « هیهات اسم فعلنه

مسند الیه اولدقلرندن اشبو [زید . بکر . زیدان . ابو . وجه . کحل . مذنب] کلمه‌لری فاعلدرلر .

٧٧ ـ بالاده مذکور فاعل تعریفنده [کندندن اول کان فعله مسند الیه اولمسی] قیدندن مقصـد دفع التباسدر . چونکه : فاعلك

ضَرَبْتِ »

ضربتما »

ضَرَبْتُنَّ »

ضَرَبْتُ »

ضَرَبنا »

مثاللرنده (ضرب) ماضیسنه التحاق ایدن (ا . وا . ن . تَ . تما تم . تِ . تُنَّ . تُ . نا) ضمیر متصللری وكذا :

الزیدان یضربان عمراً

الزیدون یضربون »

الهندان تضربان »

الهندات یضربن »

تضربان زیداً »

تضربون »

تضربین »

تضربان »

تضربن »

مثاللرنده [یضرب] مضارعنه التحاق ایدن [ا . وا . ن . ی] ضمیر متصللری فاعل اولدقلری كبی شو :

الفقیران كُسِیا ثوبین

الفقراءُ كسوا اثواباً

الفقیرتان کُسِیَتا ثوبین
الفقیرات کُسینَ اثواباً
کُسِیْتَ ثوباً
کُسیتما ثوبین
کُسیْتم اثواباً
کُستِ ثوباً
کُسیتما ثوبین
کُسیْتُنَّ اثواباً
کُسیْت ثوباً
کُسینا اثواباً

مثاللرنده دخی (کُسِیَ) فعل مجهولنه لاحق اولان (ا. وا. ن. ت. تما. تم. تِ. تُنَّ. تُ. نا) ضمیر متصللری نائب فاعلدرلر.

٨١ — تنبیه : ضمیرلرك فاعل اولملرنده اصل اولان متصل اولمق ایدوکندن متصل اولەرق ایرادینه مانع برحال اولمدقجه فصل ایدلمزلر.

٨٢ — مستترلر : ضمیرلرك استتاری واجب وجائز اولمق اوزره ایکی صورتده جریان ایدر.

واجب الاستتار اولانلر : فاعل ظاهری قبول ایتمینلردەدرکه اساساً بش وفرعاً یکرمی ایکی صورت اولوب صور اساسیه بیلندیکی حالده فروعات بالطبع معلوم اولەجغندن بروجه آتی اول وجهله تعریف اولندیلر :

برنجیسی — ماضینك غیری اولان (متکلم وحده . متکلم مع الغیر مفرد مذکر مخاطب)لرده در .

۱ ـ اَضْرِبُ

۲ ـ نَضْرِبُ

۳ ـ تَضْرِبُ

کبی که برنجیده [انا] ایکنجیده [نحن] اوچنجیده [انت] ضمیرلری مستتر در .

ایکنجیسی — امر معناسنه اولان اسم فعللرده در .

۴ { رُوَید زیداً
نَزالِ یازیدُ }

کبی که بونلرده امهل معناسنه اولان روید اسم فعلنك فاعلی و انزل معناسنه اولان نزال اسم فعلنك فاعلی مستتر اوله‌رق [انت]در .

اوچنجیسی — فاعل ظاهر آلمقده مقید اولدقلری شرائطی حائز اولمیان [اسم فاعل . اسم مفعول . اسم تفضیل . صفت مشبهه . مبالغهٔ فاعل . اسم منسوب . اسم مستعار . ظرف مستقر]لرده در .

۵ ـ جائنی ضاربٌ زیداً

۶ ـ جائنی مضروبُ عمرٍ

۷ ـ زیدٌ افضلُ من عمر

۸ ـ قام حسنُ الوجهِ

۹ ـ جاءَ شرّابُ العَسَلِ

١٠ ـ اتانی هاشمیُّ الاصلِ

١١ ـ جائنی اسدٌ ناطقٌ

١٢ ـ فی الدارِ زیدٌ

کبی بونلرده ضاربٌ اسم فاعلنك افضل اسم تفضیلنك حَسن صفت مشبهه‌سنك شرّاب مبالغهٔ فاعلنك اسد اسم مستعارینك فی الدار ظرف مستقرینك فاعلی ومضروب اسم مفعولیله هاشمیّ اسم منسوبنك نائب فاعلی مستتر اوله‌رق [هو] درکه بو مستتر اولان ضمیرك مرجعی ده وجوباً محذوف اولان [رجل . شخص] کبی موصوفلر در .

دردنجیسی — فاعل ظاهراً لمقده مقید اولدقلری شرائط بولنسون بولنمسون علی الاطلاق [تثنیهٔ اسم فاعل . تثنیهٔ اسم مفعول . اسم فاعلك جمع مذکر سالمی . اسم مفعولك جمع مذکر سالمی] در .

١٣ { الزیدان ضاربان
جائنی ضاربان

١٤ { الزیدان مضروبان
جائنی مضروبان

١٥ { الزیدون ضاربون
جائنی ضاربون

١٦ { الزیدون مضروبون
جائنی مضروبون

کبی که اسم فاعللرده [هما] اسم مفعوللرده [هم] ضمیرلری مستتردرکه بونلرك مرجعلری برنجی شقلرده مذکور اولان [زیدان . زیدون]

مبتدالری و ایکنجی شقلرده محذوف اولان [رجلان . رجال] کبی موصوفلردر .

بشنجیسی — استثنا معناسنه وفعل اولمق اوزره [عدا. خلا] الفاظیله ینه استثنا معناسنه اولهرق [ماعدا. ماخلا. لیس. لایکون] فعللرندهدر.

۱۷ ـ جائنی القومُ عدا زیداً
۱۸ ـ « « خلا «
۱۹ ـ « « ماعدا «
۲۰ ـ « « ماخلا «
۲۱ ـ « « لیس «
۲۲ ـ « « لایکون«

کبی که بونلرده [هو] ضمیری مستتر اولوب مرجعی ده جائنی فعلندن منفهم اولان اسم فاعللردر .

۸۳ — جواز الاستتار اولانلر : فاعلی بعضاً مستتر وبعضاً اسم ظاهر اولانلرده درکه اساساً ایکی و فرعاً طقوز صورتده جریان ایدر .

برنجیسی — مطلقا فعللردن (مفرد غائب ومفردهٔ غائبه)ده در .

۱ { زیدٌ ضَربَ عمراً
زیدٌ یضرب هنداً }

۲ { هند ضَربَتْ زیداً
هند تَضرِبُ عمراً }

کبی که بونلردن [ضرب یضرب]ده هو و [ضربت تضرب]ده هی ضمیرلری مستتر درکه بو فعللرده :

زيدٌ ضرب ابوه عمراً
زيد يضرب اخوه بكراً
هند ضربت امها زيداً
هند تضرب اختها عمراً

صورتنده [ابو . اخو . ام . اخت] فاعل ظاهرلری دخی ایراد اولنور .

ایکنجیسی — فاعل ظاهر آلمقده مقیداولدقلری شرائطی حاوی اولان [اسم فاعل مفرد . اسم مفعول مفرد . مفرد اولان صفت مشبهه . مفرد اولان مبالغهٔ فاعل . اسم منسوب مفرد . اسم مستعار مفرد . ظرف مستقر] لرده در .

٣ ـ زيدٌ ضاربٌ عمراً
٤ ـ زيدٌ حسنٌ وجهاً
٥ ـ زيدٌ سمّاعٌ للوعظ
٦ ـ زيدٌ اسدٌ فی الحروب
٧ ـ زيدٌ فی الدار

مثاللرنده فاعل اولان [هو] وشو :

٨ ـ زيدٌ مضروبٌ
٩ ـ زيدٌ هاشمیٌّ

مثاللرنده نائب فاعل اولان [هو] جواز طریقیله محذوفدرکه بونلرك مرجعلری زیدلردر وبومثاللردهکی اسم فاعل وسائره فاعل ظاهر آلمق شرائطنی حاوی اولدقلرندن :

زیدٌ ضاربٌ ابوه عمراً

زیدٌ حسنٌ وجهُه

زیدٌ سمّاعٌ غلامُه

زیدٌ اسدٌ ابنُهُ

زیدٌ فی الدار عمّهُ

مثاللرنده اولدیغی کبی (ابوه . وجه . غلام . ابن . عمّ .) فاعل ظاهرلرینی وشو :

زیدٌ مضروبٌ امّهُ

زیدٌ هاشمیٌّ اصلُهُ

مثاللرنده [امّ . اصل] نائب فاعل ظاهرلرینی المشلردر .

٨٤ — فاعل ظاهرلر : یا اسم صریح ویا اسمله مؤل کلمه‌لردن عبارتدر .

١ ـ جاءَ زیدٌ

٢ ـ اعجبنی [اَنْ صُمتَ]

کبی‌که برنجیده زید اسم صریحی وایکنجیده اسمله مؤل اولان [ان صمت] فاعلدر وکذا .

١ ـ ضُرِبَ زید

٢ ـ عُلِمَ [اَنَّ زیداً قائمٌ]

مثاللرنده زید اسم صریحیٔ وایکنجیده اسمله مؤل اولان جمله نائب فاعلدر .

٨٥ — فاعل ظاهرلرك كميت وكيفيتلرينه نظراً فعللرك احوالی يعنی فعل ايله فاعل بيننده كميت وكيفيته كوره لازم كلن مطابقت خصوصاتی شايان تدقيق موادّدن اولديغندن بروجه آتی تعريف اولنديلر. شويله كه:

فاعل ظاهرلر كرك مفرد كرك تثنيه كرك جمع اولسونلر متعلق اولدقلری فعللر دائما مفرد اولورلر.

١ { جاء المؤمنُ . جاء المؤمنان . جاءالمؤمنين
جائت المؤمنة. جائت المؤمنتان . جائت المؤمنات

٢ { ضُرِب الرجلُ . ضرب الرجلان . ضرب الرجال
ضُربت المرأةُ . ضُرب المرءتانِ . ضرب النساءُ

كبی كه برنجی طاقمده فاعللر وايكنجی طاقمده نائب فاعللر مفرد تثنيه جمع اولدقلری حالده فعللری هپ مفرد اوله‌رق واقع اولمشدر .

آنجق فاعل ظاهرلرك مؤنث ومذكر اولملرينه كوره فعللر كاه وجوباً كاه جوازاً فاعللره موافقت ايدرلركه مفرد تثنيه جمع اولدقلرينه كوره حاللری بروجه آتی يازلمشدر .

فاعل مفرد ومؤنث حقيقی اولوبده فعل ايله كندی اراسنده بشقه برلفظ بولنمازسه فعلك دخی مؤنث اولمسی واجبدر .

١ ـ قالت مريمُ . تقول هندُ = فاعل

٢ ـ دُعِيت مريم عُلِمَتْ هندٌ = نائب فاعل

دينور هيچ بر وقتده [قال مريم . يقول هند . قُتِلَ مريم . عُلِمَ هند] دينلمز اما بو صورتك خارجنده فعلك تأنيثی واجب اولميوب اوچ يرده جائز اولوركه آنلردن :

برنجیسی ـــ فاعل مفرد و مؤنث حقیقی اولوبده فعل ایله ارالرینی فصل ایدن بر لفظ بولنمسیدر نته‌کیم :

قال حینئذٍ اختی

قالت « «

دینور فقط لفظ فاصل [اِلّا] ایسه فعلك تأنیثی قطعیاً جائز اولماز . یعنی :

ماقال الا اختی : ماحزم الامریم

دینلوب هیچ بر وقتده [ماقالت الاختی . ماخدمت الامریم] دینمز و خصوصات سائره‌ده یعنی لفظ فاصل الاّنك غیری اولان محللرده اجود اولان فعلك مؤنث اولمسیدرکه [قال حینئذٍ اختی] دیمکدن ایسه [قالت حینئذ اختی] دیمك دها مناسبدر .

ایکنجیسی ـــ فعلك جامدلردن اولمسیدر . نته‌کیم :

نعم المرأةُ ویا [نعمت المرأةُ]

لیس هند نائمة ویا [لیست هند نائمة] . . . دینور

اوچنجیسی ـــ فاعلك مؤنث مجازی اولمسیدر نته‌کیم :

طلع الشمس ویا [طلعت الشمس]

امطر السماء و یا [امطرت السماءُ] . . . دینور

فاعل تثنیه اولورسه بالاده‌کی مفرد احکامی جاری اولور .

فاعل جمع اولورسه درت وجه واردر .

برنجیسی ـــ فاعلك جمع مکسر عاقل و یا غیر عاقل اولمسنده فعلك تذکیر و تأنیثی جائزدر .

قال العلماء ویا [قالت العلماء]
بیع الجواری ویا [بیعت الجواری]
رعی النیاق ویا [رعت النیاق]
قُطِعَ الاشجار ویا [قُطِعت الاشجار] . . . دینور

ایکنجیسی — فاعلك جمع مذکر سالم ویا جمع مؤنث سالم اولمسیدرکه بونده مفرد احوالی جریان ایدر .

جاءَ المؤمن دینلدیکی کبی جاءَ المؤمنون
جائت المؤمنة « جائت المؤمنات
امطر السماء « امطر السماوات
امطرت السماء « امطرت السماوات . . . دینور

اوچنجیسی — فاعلك جمع سالمره ملحق اولمسیدرکه بونده فعلك تذکیر و تأنیثی جائزدر .

قام البنون ـ و ـ قامت البنون
جاء البنات ـ و ـ جائت البنات . . . دینور

دردنجیسی — فاعلك اسم جمع ویا شبه جمع اولمسیدرکه بونده ده فاعلك مؤنث مجازی اولدیغی مفردلرده جریان ایدن احوال جاری اولور .

جاء النساءُ ـ و ـ جائت النساءُ
أثمر الشجر ـ و ـ أثمرت الشجر . . . دینور

۸۶ — فاعللر بش یرده مطرداً محذوفدرکه انلردن :

برنجیسی — نائب فاعل کان یردرلر .

ایکنجیسی — مصدرلردرکه بونلرده بلا نائب محذوفدر.

اوچنجیسی — فعل تعجب بابیلرده متقدم قرینه‌سیله ایکنجیدن محذوف اولور.

اسمع بهم وابصر

ایت کریمه‌سنده اولدیغی کبی.

دردنجیسی — استثناء مفرغدن صوکره حذف اولنور.

ماقام اِلاّ زیدٌ

کبی‌که [ماقام احدٌ الا زیدٌ] تقدیرنده اولدیغندن احدٌ فاعلی محذوفدر.

بشنجیسی — نون تأکید ایله مؤکد اولان امر و نهیك جمع مذکرلریله مفرد مؤنث مخاطبه‌سندن محذوف اولورلر.

[اِضْرِبُنَّ . اِضْرِنَّ]

کبی‌که بونلرك اصللری [اضربوا . اضربی] ایکن نون تأکیدك الحاقیله اجتماع ساکنین اولوب بونی دفع ایچون ضمیر متصل اولەرق فاعل اولان [و . ی] حذف اولنەرق [اضرُبن. اضرِبن]اولمشدر.

٨٧ — افعال مدحدن اولان [نعم] ایله افعال ذمدن اولان [بئس . ساء] فعللرینك فاعللری یا معرف باللام اولور یا معرف باللامه مضاف اولور ویاخود مابعدنده‌کی نکره‌یه‌راجع اولمق‌اوزره مستتر اولور وبونلردن صوکره کندیلریله کیفیت وکمیتده مطابق اولەرق مخصوص بالمدح ویا بالذم‌اولانلرایراد اولنورلر:

١ { نعم المرء یحیی . نعمت المرأة هندٌ
بئس الکلام کلامه. بئس رجلان زیدٌ وعمرٌ }

٢ { نعم
ساء غلام المصدر عامرٌ

٣ { نعمَ مرءً يحيى
بئس كلاماً كلامك ... كبى.

اشبو مخصوص بالمدح ويا بالذم اولان كلمه‌لر بعضاً حذف اولنورلر [نعم العبد انه اوّاب] آيت كريمه‌سنده اولديغى كبى كه [ايوب] محذوفدر.

افعال مدحدن اولان [حبذا]نك فاعلى دائما مذكور [ذا] اولوب مخصوص بالمدح اولان شئ كرك تثنيه كرك جمع، كرك مؤنث كرك مذكر اولسون اشبو ذا دكشمز .

دردنجى فصل

مفعوللر

٨٨ — لسان عربيده مفعوللر اساساً [مفعول مطلق. مفعول به. مفعول فيه . مفعول له . مفعول معه] ناملريله بش نوع اولوب بروجه آتى تعريف اولنديلر :

مفعول مطلق

٨٩ — حدثك مضمونى تأكيد ياخود نوع وعددينى مبين اولان مصدرلره [مفعول مطلق] تسميه اولنور .

١ { ضَرَبتُ ضرباً
نمت نوما

۲ { ضربت ضرباً شدیداً
قلت له قولَ النصیح }

۳ { ضربت ضربتین
عالج الطبیبُ اخی معالجةً واحدةً }

کبی که برنجی طاقمده اولان مصدرلر مضمون فعلی تأکید
ایکنجی « « « نوعنی بیان
اوچنجی « « « عددینی بیان ایدرلر .

بونلردن تأکیدی اولانلرك تثنیه و جمعلری جائز اولمیوب نوعی وعددیلرده جائز در .

۹۰ — اشبو مفعول مطلقلر یا فعلك لفظیله اولان مصدرلر ویا او معنایه کلن دیکر مصدرلر اولدیغی کبی بعضاً اول مصدرلره دلالت ایدن دیکر کلمه‌لر کندیلرینه نیابت ایدرلر .

فعلك لفظیله اولان مصدرلردن اولملری بالاده مذکور مثاللرده اولدیغی کبیدر .

فعلك معناسنده اولان دیکر مصدرلردن اولملریده :

۱ ـ جلس قعوداً
۲ ـ وقف قیاماً
۳ ـ سار سلوکاً حسناً

جمله‌لرنده اولدیغی کبیدر .

اول مصدرلره دلالت ایدن کلمه‌لردن کندیلرینه نیابت ایدنلرده [صفت . عدد . کلیت . بعضیت . آلت . اسم اشارت] لردر :

۱ ـ حَفِظَ اَتَمَّ الحفظِ

٢ ـ سَجَدَ ثلاثاً

٣ ـ مال الى الفضيلةِ كُلَّ ميلٍ

٤ ـ شَنَفَهُ بعض الشَنَف

٥ ـ ضَرَبَهُ عصاً

٦ ـ ظَنَنتُ ذلك الظنَّ

كبى كه برنجيده [اتمّ] صفتى [حفظاً] مصدرينه
ايكنجيده [ثلاثاً] عددى [سجوداً] «
اوچنجيده [كُلّ] لفظى [ميلاً] «
دردنجيده [بعض] « [شنفاً] «
بشنجيده عصانك دلالت ايتديكى آلت [ضَرْب] مصدرينه
التنجيده [ذلك] اسم اشارتى [ظنّاً] مصدرينه نيابت ايتمشدر .

٩١ — مفعول مطلق اولان مصدرلرك فعللرى اوچ حالده بولنور :

برنجيسى — فعلك ذكر وحذفى جائز اولاندر .

خيرَ مقدمٍ وياخود قَدِمْتَ خيرَ مقدمٍ كبى

ايكنجيسى — فعلك حذفى واجب اولاندركه بوده مفعول مطلق اولان مصدرلرك فعله بدل واقع اولدقلرى محللردر .

بو محللرده اكثريا امر ونهيده قياسى اولوب [اقعد قعوداً ولاتقف وقوفاً] دينه جك يرده :

قعوداً وقوفاً

صورتنده بلا فعل استعمال اولنور .

وبعضاً توبیخی متضمن اولان استفهاملرده اولوب (أَتَتَوانی توانیاً وقد علاكَ المشیبُ) دینه‌جك یرده :

أَتوانیاً وقد علاكَ المشیبُ

صورتنده فعلك حذفیله ادا اولنور .

وبعضاً دعا مقامنده (سقاكَ اللّهُ سقیاً) دینه‌جك یرده :

سقیاً لك

صورتنده فعلك حذفیله كلیر .

و بعضاً مقـام تعجبده [اتضربونی ضربا وتنهبونی نهباً] دینه‌جك یرده :

ضرباً ونهباً

صورتنده فعلك حذفیله ادا اولنور .

اوچنجیسی — اساساً فعلی اولمیانلردر :

ویلاً . ویماً

وامثالی كبی .

مفعول به

٩٢ — فاعلك فعلی كندی اوزرینه واقع اولان اسمه [مفعول به] دینور .

ضَرَبَ زیدٌ عمراً

كبی كه فاعل اولان زیدك اجرا ایتدیكی ضرب فعلی عمر اوزرینه واقع اولدیغندن [عمراً] مفعول بهدر .

۹۳ — مفعول بهلر خاص وعام اولمق اوزره ایکی قسمدر :

خاص اولانلر — فعل متعدیلره مخصوص اولانلردر. بالاده کی مثالده اولدیغی کبی .

عام اولانلر — حرف جر واسطه‌سیله مفعول به اولانلردر .

۱ ـ مررتُ بزید

۲ ـ نظرتُ الی‌السماءِ

۳ ـ اُخرِجتُ عن‌البلدِ

۴ ـ اُخِذَ منكَ

کبی‌که بویله حرف جرله اولان مفعول بهلر معلوم اولان متعدی ولازمده وافعال مجهوله‌ده اولور :

۱ ـ ضربت زیداً بالعصا

۲ ـ قَعدت علی‌الارضِ

۳ ـ اُخرِج عن‌البلدِ

کبی‌که برنجیده متعدیٔ معلوم اولان [ضرب] فعلنه [بالعصا]
ایکنجیده لازم « « [قعد] « [علی‌الارض]
اوچنجیده مجهول اولان ـ [اُخرِجَ] « [عن‌البلد]
مفعول به واقع اولمشدر .

۹٤ — خاص اولان مفعول بهلره [مفعول صریح] ودیکرلرینه [مفعول غیرصریح] دخی تسمیه اولنورکه :

ضربت زیداً بالعصا

ده [زیداً] مفعول صریح و [بالعصا] مفعول غیرصریحدر .

٩٥ — مفعول بهك ذكری مقصود بالذات اولمدیغی حالده سوزده قرینه اولسون اولمسون حذفی جائز اولور . مثلا : برینك مقتولیتنی اشعار مطلوب اولمیوبده یالکز قاتلك بیانی لازم کلسه (قَتَلَ زیدٌ) دینور . حالبوکه قتل فعل متعدی اولدیغندن مفعول به ایستر لکن سبب مذکوره بناءً حذفنه جواز واردر .

بعضاً قرینه دلالتیله‌ده حذف اولنور . نته‌کیم : [هل ضَرَبْتَ زیداً] سؤالنه قاعدةً [ضربتُ زیداً] دیمك لازم ایکن سؤال قرینه‌سنه اعتماداً یالکز (ضربتُ) دینور . و بعض احوالده فعل دخی حذف اولنه‌رق [نعم] یاخود [لا] جوابیله اکتفا اولنور . وبعضاً مفعول به ذکر اولنوب فعل حذف اولنورکه بو صورتده فعلك حذفی واجب وجائز اولمق اوزره ایکی وجه واردر .

فعلك حذفی جائز اولان احوال قرینه‌نك دلالت ایتدیکی محللردر نته‌کیم (من اضربُ) سؤالنه قاعدةً (اِضْرِبْ زیداً) دینه‌جك یرده سؤال قرینه‌سنه اعتماداً فعل حذف اولنه‌رق [زیداً] دینور .

فعلك حذفی واجب اولان یرلر درت موقعدرکه انلردن:

برنجیسی — سماعی اولان احوالدر .

اهلاً و سهلاً

کبی‌که [اتیت اهلاً و وطئت سهلاً] ایکن لسان عربدن دائما [اهلاً وسهلاً] ایشیدلمش اولوب هیچ بر وقتده فعللر ایله برلکده مسموع اولمامشدر .

ایکنجیسی — [منادی] درکه اقبال و توجهی مطلوب اولان اسم اولوب اساساً فعلی محذوف مفعول بهدن عبارتدر .

یا عبدالله

کبی که اصلی [ادعو عبدالله] ایکن کثرت استعمالدن [ادعو] فعلی وجوباً حذف اولنوب یرینه حرف ندا اولان یا کتیرلمشدر .

لسان عربده حرف ندا [یا . اَیا . هَیا . اَی . همزه]دن عبارت بش شیدرکه بونلردن [ای] ایله [همزه] قریبه و [اَیا] ایله [هَیا] بعیده ندا ایچون اولوب [یا] ایله ایسه هم قریبه هم بعیده ندا اولنور .

حروف ندانك [علم . مضاف . ایّها] دن حذفی جائزدر .

١ ـ محمدُ اشفع لنا

٢ ـ رسول اللهِ ضاق بِیَ الفضاءُ

٣ ـ ایها النبی المحترم

کبی که بونلرك ابتدالرندن یالر حذف اولنمشدر .

حروف ندا لفظهٔ جلالهنك غیری معرف باللام اولان کلمهلره داخل اولماز شاید ادخالی لازم کلیرسه حرف ندا ایله منادی بیننه [ایها . ایّ هذا .] کلمهلری توسیط اولنور .

یاایّها النبیّ المحترم

یاای هذا الرجل

یا هذا الرجل . . . کبی

بوصورتلرده منادی مؤنث اولنجه [ای] کلمهسنك تذکیر و تأنیثی جائز ایسهده اجود اولانی مؤنث اولهرق ایرادیدر .

یا ایتها النفس المطمئنة ارجعی الی ربك

آیت کریمه‌سنده اولدیغی کبی .

حروف ندا معرف باللام اولان کلمه‌لردن یالکز لفظهٔ جلاله یه داخل اولدیغی کبی اکثریتله حذف اولنوب آخرینه برمیم مشددهٔ مفتوحه کتیریله‌رك یای ندا تعویض اولنور .

یاالله ـ یربنه ـ اللهمَّ . . . دینلدیکی کبی .

اوچنجیسی — (تحذیر) و (اغرا) دینلن احوالدر .

تحذیر : احترازی واجب اولان شیٔ ایچون مخاطبه اجرای تنبیهدن عبارتدرکه بوبابده (اتق . احذر) کبی فعللری حذف اولنه‌رق یالکز مفعوللر ایراد اولنور .

ایّاكَ الشرَّ

ایاك والشر

ایاك من الشر

کبی که بعضاً ایاك وامثالی ضمیرلردن دخی صرف نظر اولنوب محذر منه اولان کلمه‌نك یعنی احترازی واجب اولان شیئك اسمنك یالکزجه ایرادی ویا تکراری ویاخود عطفیله ادا اولنور .

١ ـ الاشد ـ الحیّة

٢ ـ الاشد الاشد . الحیةَ الحیة

٣ ـ الاشد والاشد . الحیةَ والحیةَ . . . کبی

اغرا : محمود اولان برشیئك لزوم اجراسنی مخاطبه تفهیمدن

عبارتدرکه بونده‌ده [الزم] کبی فعللر حذف اولنه‌رق یالکز مفعوللر ایراد اولنور وتحذیرده اولان احوال بوراده‌ده جاری اولور .

١ ـ الوفاءَ . العهدَ

٢ ـ الوفاءَ الوفاءَ . العهدَ العهدَ

٣ الوفاءَ والوفاءَ العهدَوالعهدَ . . . کبی

دردنجیسی ـــ (اشتغال) یاخود (اضمار علی الشریطة التفسیر) دینلن شیدرکه بوده فعلی محذوف بر اسم اولوب کندیسنه راجع ضمیرده ویاخود بوضمیره مضاف اولان بر اسمده عمل ایدن دیکر برفعل ویا شبه فعل کندیسندن صوکره واقع اولمسی وشاید بو فعلك مذکور ضمیره اولان عملی فسخ اولنوب ده فعل مذکور ویا اکا ملتبس اولان دیکر بر فعل اوله النسه اساس اولان اسمك آنلره مفعول به اولمسی صحیح اولمغله مشروطدر .

١ ـ زیداً ضربتُهُ

٢ ـ زیداً مررتُ بِهِ

٣ ـ زیداً ضربتُ غلامَهُ

٤ ـ زیداً حُبستُ علیه

٥ ـ انت زیداً ضاربُهُ

٦ ـ انت زیداً ضاربٌ غلامَهُ

کبی‌که فعل مذکور ویا آنك ملتبسی اوله النده‌ده :

١ ــ ضربتُ زیداً ضربتُهُ

٢ ــ جاوزتُ زیداً مررتُ به

٣ ــ اهنتُ زیداً ضربتُ غلامَه

٤ ــ لابست زیداً حُبِسْتُ علیه

٥ ــ انت ضاربٌ زیداً ضاربه

٦ ــ انت مهینٌ زیداً ضاربٌ غلامه

صورتلری حاصل اولەرق بو حالده زیدلر اوله کلن فعللرك مفعول بهلری اولدقلرندن وجه اول تعریفه موافق اولمغله اشتغال حاصل اولمشدرکه بو حالده اولان اسملرەده [مشغول عنه] دینور .

اشبو اشتغال خصوصی اعراب جهتیله بعضاً فاعل و نائب فاعلده دخی واقع اولورسەده حسب التعلق زیردەکی ایکنجی مقالەده یعنی احوال اعراب بحثنده بیان اولنەجقلردر .

مفعول فیه

٩٦ ــ فاعلك فعلی هانکی زمانده ویا هانکی مکانده اولدیغنی بیان ایدن اسملره [مفعول فیه] دینورکه بونلر ظرف زمان و[ظرف مکان] لردن عبارت اولوب کندیلرنده [فی] حرفی یا مذکور ویا مقدر اولور .

١ { صُمْتُ فی یوم الخمیسِ
سافرتُ لیلةَ الجمعةِ }

{ صَلَّیْتُ فی المسجدِ
جلَسْتُ اَمامَ المحرابِ }

کبی که برنجی طاقمده [یوم و لیله] ظرف زمان اولوب [صمت و سافرت] فعللرینك

ایکنجی طاقمده [مسجد و اَمام]ظرف مکان اولوب [صلیت وجلست] فعللرینك مفعول فیهیدر .

٩٧ ـ اشبو ظرف زمان و مکانلر [مبهم ومحدود و اسمیتله ظرفیتده مستعمل و یالکنز ظرفیتده مستعمل] اولورلرکه :

مبهم اولانه ظرف زمانلر : غیر معین اولان بر زمانه دلالت ایدنلر در :

حینٌ . وقتٌ . قطٌّ . عوضُ

زمانٌ . دهرٌ . . . . کبی

مبهم اولانه ظرف مکانلر : کندیلریچون صورت و حد و نهایت اولمیانلردر :

اَمامٌ . قُدّامٌ . وراءٌ . خَلْفٌ . یمینٌ . یسارٌ .

شمالٌ . فوقٌ . تحتٌ . عندٌ . لدیٌ . وَسْطٌ .

بینٌ . إزاءٌ . حذا . تلقا . . . . کبی

محدود اولانه ظرف زمانلر : معین برزمانه دلالت ایدنلردر :

دقیقةٌ . ساعةٌ . یومٌ . لیلةٌ . نهارٌ . سحرٌ . اسبوعٌ .

شهرٌ . سنةٌ . عامٌ . حولٌ . عصرٌ . . . . کبی

محدود اولانه ظرف مکانلر : کندیلریچون صورت وحد ونهایت اولانلردر :

مكانٌ . بيتٌ . دارٌ . مسجدٌ مكتبٌ . بلدٌ . قريةٌ .
سوقٌ . سطحٌ . فرسخٌ . ميلٌ . بريدٌ . . . . كبى

اسميت وظرفيتده مستعمل اولان ظرف زمان ومكانلر : ظرفيتده مستقل اولميوب بعضاً سائر اسملر كبى تركيبده مبتدا فاعل وسائره اولانلردر . نته‌كيم :

جلستُ أمام المحرابِ

تركيبنده امام ظرف يعنى مفعول فيه اولديغى كبى .

أمام المحراب حسنٌ

تركيبنده امام مبتدا و :

استوى الليل والنهار

تركيبده‌ده الليل فاعلدر .

ظرفيتده مستقل اولان ظرف زمان ومكانلر : اسم كبى تصرف اولنه‌ميوب دائما ظرفيته ملازمت ايدنلردر [عند . لدى . وسط . بين] اسم مكانلريله [سحر . قطّ . عوض] اسم زمانلرى كبى .

٩٨ — على العموم ظرفلره بعض كره [مصدر . صفت . عدد . اسم اشارت . كليت . جزئيت] كبى شيلر نيابت ايدرلر .

١ { ضَرَبَ الناسُ خِيامهم قربَ الدار }

٢ { قرأتُ طويلاً
جلست شرقيّ البلد

۳ { سریت اربع لیال
مشیت خمسة امیال

٤ـ وقفت ذلك الیومَ تلك الناحیة

٥ـ مشیت كل النهار كل البرید

٦ { كاتبته بعض احیان
سرت نصف غلوةٍ

کبی که برنجی طاقمده [قرب] مصدری [موضع . وقت] ظرفلرینه :
ایکنجی « [طویل . شرقی] صفتلری [زمان . مکان] ظرفلرینه
اوچنجی « [اربع . خمسه] عددلری [لیال . امیال] «
دردنجی « [ذلك . تلك] اسم اشارتلری [یوماً . ناحیة] «
بشنجی « [كل] لفظی [نهار . برید] ظرفلرینه
التنجی « [بعض . نصف] جزئیتلری [احیاناً . مكاناً]
ظرفلرینه نیابت ایتمشلردر .

۹۹ — ظرفلرده [فی] حرفنك مذكور ومقدر اولمسی بروجه آتیدر . شویله كه :

علی العموم ظرف زمانلر ایله ظرف مكان مبهملرده [فی] نك حذفی قیاساً جائزدر .

سرتُ حیناً
صُمتُ شهراً
جلستُ أمامَ المحرابِ . . . كبی

ظرف مكان محدودلرده ایسه [فی] نك ذكری واجب اولدیغندن

حذف اولنه‌ماز یالکز [دخل . سکن . نزل] فعللرندن صوکره
واقع اولنجه حذفی مسموعدر . یعنی :

جلست فی الدار ـ یرینه ـ جلست الدار

اکلت فی المسجد ـ « ـ اکلت المسجدَ . . . دینلمز

لکن مذکور اوچ فعل ایله اولورسه :

دخلت فی الدار ـ یرینه ـ دخلت الدار

سکنت فی البلد ـ « ـ سکنت البلد

نزلت فی الخان ـ « ـ نزلت الخان . . . دینور .

١٠٠ ـ مفعول فیهلرك عامللری ولو معنوی فعل اولسونلر
هرحالده اول مفعوللرك آنلره تقدملری جائز اولور .

صمت یوم الجمعة ـ یرینه ـ یوم الجمعة صمت

انا سائر لیلة السبت ـ « ـ لیلة السبت انا سائر

تارك زیدا قُبیل الغروب ـ « ـ قُبیل الغروب تارك زیداً . . دینور

١٠١ ـ مفعول فیهلرك حذفی جائز اولدیغی کبی قرینه‌نك
وجودی حالنده فعللری دخی حذف اولنور .

سافرت . جئت

دینله‌رك مفعول فیهلرك حذف اولندیغی مثللو [متی سافرتَ]
سؤالنه قاعدةً [سافرت یوم الجمعة] دینه‌جك یرده سؤال قرینه‌سنه اعتماداً
فعل حذف اولنه‌رق یالکز [یوم الجمعة] دینور .

مفعول له

١٠٢ ـ فعلك وقوعنه سبب و علت اولان مفعوللره (مفعول له)

یاخود [مفعول لاجله] دینور . یعنی برایشـك نه ایچـون اولدیغنی کوسترر برمفعولدرکه بونده‌ده لام مکسوره مقدر ویا مذکور بولنور .

ضربتُ تأدیباً

اکرمتُ لوجهِ‌اللّهِ

ترکیبلرنده واقع [تأدیباً . لوجه] کبی .

١ ـ ضربتُ ابنی تأدیباً له

٢ ـ ضربتُ ابنی للتأدیب

٣ ـ فعلتُ ذلك ابتغاءالخیر . . . کبی

١٠٣ — مفعول لهلردن لامك حذف وذکری جائز ایسـه‌ده قیاساً حذفنده اوچ شیئك بردن وجودی شرطدرکه بونلردن برنجیسی ـ مفعول‌له اولان کلمه‌نك مصدر اولمسی .

ایکنجیسی ـ اول مصـدرك فاعلیله علت واقع اولدیغی فعلك فاعلنك متحد اولمسیدر .

اوچنجیسی ـ بونلرك زمانلرینك متحد اولمسیدر .

ضربتُ ابنی تأدیباً

کبی‌که مفعول‌له اولان [تأدیباً] کلمه‌سی مصدر اولدیغی کبی بونك فاعلی علت واقع اولدیغی ضرب فعلنك فاعلی اولان تای متکلمده متحد و ضربت ایله تأدیبـاً زمانلریده عینی اولدیغنـدن لام قیاسـاً حذف اولنمشدر لکن :

اکرمتُكَ لوجهِ‌اللّهِ

ترکیبنده مفعول‌له اولان [وجه] مصدر اولمدیغندن لام حذف اولنه‌مامشدر وکذا :

اکرمتُك لاکرامكَ

ترکیبنده مفعول له اولان کلمه [اکرام] مصدری ایسه ده انك فاعلی کاف وعلت اولدیغی اکرم فعلنك فاعلی تا اولوب متحد اولمدقلرندن لام حذف اولنه‌مامشدر وکذا :

جئتُكَ الیومَ لوعدامسیِ

ترکیبنده مفعول له اولان کلمه [وعد] مصدری اولوب بونك فاعلیله علت اولدیغی جئت فعلنك فاعلیده متحد ایسه ده زمانلری مختلف اولدیغندن ینه لام حذف اولنه‌مامشدر .

والحاصل لامك حذفی مذکور اوچ شرطك بردن موجود اولمسنه متوقفدر .

١٠٤ — مفعول لهك بعضاً فعلنه تقدمی جائز اولور .

تأدیباً ضربتُ ابنی . . . کبی

١٠٥ — مفعول لهك حذفی جائز اولدیغی کبی قرینه‌نك وجودی حالنده فعلی دخی حذف اولنور نته‌کیم : [ضربت ابنی] دینله‌رك مفعول له حذف اولندیغی مثللو [لِمَ ضربتَ ابنكَ] سؤالنه قاعدةً [ضربت ابنی تأدیباً له] دینه‌جك یرده سؤال قرینه‌سنه اعتماداً فعلك حذفیله یالکز [تأدیباً له] دینور .

مفعول معه

١٠٦ — فاعل ویا مفعول بهه مصاحبت ایچون **واو** ایله کلن

اسمه [مفعول معه] دینور که فاعل ویا مفعول بهله حدثده مشترك اولدقدن بشقه مصاحبت یعنی برابرلك معناسنی دخی افاده ایتمك اوزره واو مصاحبتدن صکره کلن اسمدر .

١ ـ جئتُ وزیداً
٢ ـ کفاكَ وزیداً درهمٌ

کبی که برنجیده واو مصاحبتدن صوکره کلن زید اسمی متکلم فاعلی اولان تا ایله مجیئ فعلنده مشترك اولدیغی کبی مصاحبتی یعنی برابر اولدقلری حالده کلدیکنی دخی افاده ایتدیکندن مفعول معهدر . و ایکنجیده ینه واو مصاحبتدن صکره کلن زید اسمی مفعول به اولان کاف خطاب ایله کفایت فعلنده مشترك اولدیغی کبی مصاحبتی یعنی درهمك ایکیسنه بردن اولدیغنی افاده ایتدیکندن بورادهده مفعول معهدر .

١٠٧ ــ مفعول معهنك فعله تقدمی جائز اولمدیغی کبی مصاحب اولدیغی فاعل ویا مفعولهده تقدیمی جائز اولماز . یعنی :

١ ـ وزیداً جئتُ
٢ ـ جاء وعمراً زیدٌ
٣ ـ ضربتُ وعمراً زیداً . . . دینلمز .

فائده ــ بر جملهنك خارجه مطابقتی اولور یعنی صدق وکذبه احتمالی وارایسه اکا [جملهٔ خبریه] وخارجه موافق اولماز یعنی صدق وکذبه احتمالی بولنمازسه اکاده [جملهٔ انشائیه] دینور نته‌کیم : ضرب زیدٌ عمراً دینلدکده زیدك عمری ضرب ایتمسنك صدق وکذبه احتمالی اولدیغندن بو جمله خبریهدر فقط [هل جاء زید] دینلدکده . صدق وکذب احتمالی اولمدیغندن بو جمله انشائیهدر .

بشنجی فصل

متعلقات وتوابعات ساره

١٠٨ — فعللرك متعلقی اولوب بالاده بیان اولنان فاعل ومفعوللردن بشقه [حال . تمیز . استثنا] دخی متعلقات جملدن اولدقلرندن بونلرك ومبتدا خبر فاعل مفعول کبی اساسلره تابع اولان [تأکید . بدل . عطف] احوالنك بیلنمسی دخی لازمه‌دن اولمغله بروجه آتی تعریف اولندیلر :

حال

١٠٩ — فاعل یاخود مفعول بهك هیئتنی مبین اولان سوزه [حال] وهیئتلرینی بیان ایتدیکی اول فاعل ویا مفعوله [ذی الحال] دینور.

١ ـ ذهبتُ نادماً

٢ ـ ضربتُ هنداً قائمةً

کبی که برنجیده نادماً حال اولوب فاعلك هیئتنی مبین اولدیغندن اول فاعلده ذی الحالدر و ایکنجیده قائمةً حال اولوب هند مفعولنك هیئتنی مبین اولدیغندن بوراده مذکور هند مفعولی ذی الحالدر .

١١٠ — ذی الحاللر یا بالاده‌کی مثاللرده اولدیغی کبی لفظاً فاعل و مفعول به اولورلر یاخود لفظاً مبتدا ویا خبر اولدقلری حالده معناً فاعل ویا مفعول به حکمنده بولنورلر .

١ ـ استوی الماءُ والخشبة قائمةً

٢ ـ هذا زید قائماً

کبی که برنجیده قائمةً حالنك ذی الحالی و الخشبة اولوب بو ایسه

لفظاً مفعول معه‌در لکن فاعل اولان الماءُ یه معطوف اولدیغندن معناً بوده فاعل حکمنده‌در. وایکنجیده قائماً حالنك ذی‌الحالی زید اولوب بو دخی لفظاً خبر ایسه‌ده کلام [اشیرُ لزید قائماً] تقدیرنده اولدیغندن زید معناً مفعول بهدر .

والحاصل ذی‌الحاللر لفظاً فاعل ویا مفعول به اولمیوب‌ده مبتدا وخبر وسائر مفعوللردن برشیء ایسه معناً فاعل ویا مفعول به اولملریله تأویل اولنورلر .

١١١ — حالك عاملی یعنی متعلقی کندی ذی‌الحالنك عاملی اولوب اوده یا فعل یا شبه فعل ویا معنای فعل اولور .

١ ـ ضربتُ زیداً قائماً

٢ ـ اناضارب زیداً قائماً

٣ ـ زیدٌ فی الدار قائماً

کبی که برنجیده [ضربت] فعلی ایکنجیده اسم فاعل اولان [ضارب] شبه فعلی اوچنجیده ظرف مستقر اولان [فی الدار] معنای فعلی [قائماً] حالنك عاملی یعنی متعلقیدرکه بواوچ شیء برنجی‌ایله ایکنجیده ذی‌الحال اولان زیدلرك و اوچنجیده مستتر اولان [هو] ذی‌الحالنك دخی عاملیدرلر .

١١٢ — حاللر عمدهٔ کلامدن اولمیوب ذی‌الحالی وصف ایدن [فضله] برشیء اولمق و[کیفَ] سؤال مقدرینه جواب واقع اولمق ایله مشروطدرلر . یعنی : حال اولان کلمه ترکیبده اولمامش اولسه دخی قاعدةً ترکیب ینه تمام اولملی و حال سویلنمزدن اول مخاطبه [کیف] دیمك لازم کلملیدر مثلا : [رجع الفارس ظافراً] دینلدکده ظافراً حالی

ذکر اولنمدیغی حالده [رجع الفارس] ترکیبی ینه تمامدر و بویله‌جه رجع الفارس سویلنجه مخاطبك نصل تصورته معناسنه اولان کیف سؤالنه قارشی کلیر کبی ظافراً دینلمسیدر .

۱۱۳ — حاللر یا مفرد یا جمله اولورلر .

مفرد اولان حاللرك مذکور ایکی شرط ایله برابر نکره و صفات مشتقه‌دن اولملری و ذی الحاللرینك دخی معرفه اولملری شرطدر . بالاده‌کی مثاللرده اولدیغی کبی .

شاید حاللر نکره ویا صفات مشتقه‌دن اولمازلرسه انلرله تأویل اولنورلر . نته‌کیم :

وارسلها العراكَ

جاءَ اخی وحدهُ

صنع ذلك جهدهُ

کلّمتهُ فاهُ الی فیّ

ترکیبلرنده حال اولان [العراك . وحده . جهده . فاه] کلمه‌لری نکره وصفات مشتقه‌دن اولمیوب معرفه وجامد ایسه‌لرده بونلردن

العراك — لفظی — معترکةً

وحده — « — منفرداً

جهده — « — مجتهداً

فاه — « — مشافهةً

صورتنده نکره وصفات مشتقه‌دن اولان کلمه‌لر ایله مؤوّلدرلر .

اشبو مؤوّل اولان حاللر : اکثریا مصدرلرده ، وبعضاً [تفصیل . تشبیه . تسعیر . مشارکت] بیان ایدن کلمه‌لرده اولور .

١ ـ دخل عليَّ بغتةً . جاء ركضاً . صلّى سجوداً

٢ ـ علّمتُهُ العربيةَ باباً باباً

٣ ـ اغار الفارس اسداً

٤ ـ بِعتُهُ الحنطةَ قفيزاً بدرهمٍ

٥ ـ بايعتُهُ يداً بيدٍ

کبی که برنجیده حال اولان [بغته . رکضاً . سجودا] مصدرلری [مباغتاً . راكضاً . ساجداً] ایله و ایکنجیده [باباً باباً] تفصیلاتی مترتّبةً] ایله اوچنجیده [اسداً] حالی [مشبهاً اسداً] ایله دردنجیده [قفیزاً] حالی [مسعّراً] ایله بشنجیده [یداً بیدٍ] مشارکتی [مقابضاً ایاه] ایله مؤلدرلر .

١١٤ ـ حالده اصل اولان ذی الحالدن صوکره واقع اولمق ایسه‌ده ذی‌الحال لفظاً فاعل ویا مفعول به اولدیغی یرلرده حالك تقدیمی جائزدر . نته‌کیم :

جاءَ زيدٌ راكباً ـ يرينه ـ جاء راكباً زيدٌ

رأيت زيداً راكباً ـ « ـ رأيت راكباً زيداً ... دینور .

لکن حال محصور اولور ویا واودن صوکره کلیرسه هر خصوص اصلی اوزرینه یعنی ذی‌الحالدن صوکره ایراد اولنمسی واجبدر .

١ ـ ماجئ عمرو الا ماشياً

٢ ـ جاءَ زيدٌ والشمس طالعةٌ ... کبی

اما ذی‌الحال معرفه ویا معرفه مقامنده اولان نکرهٔ مخصصه اولمیو...

نكرهٔ محضه اولور ویا محصور بولنورسه حالك كندیسی اوزرینه تقدیمی واجب اولور .

١ ــ رأیت راكباً رجلاً

٢ ــ ماحج ماشیاً الاالامیرُ

كبی كه برنجیده حال تقدیم اولنمیوبده اصلی اوزره مؤخر اوله‌رق [رأیت رجلاً راكبا] دینلسه تركیب توصیفی‌یه مشابهت واقع اولوب التباس لازم كلیر. چونكه : مقصد [رجلی راكب اولدیغی حالده كوردم] دیمك ایكن حالك تأخیرنده [بینیجی اولان رجلی كوردم] معناسی چیقار و ایكنجیده دخی حال تقدیم اولنمیوبده اصلی اوزره مؤخر اوله‌رق [ماحج الامیر الا ماشیاً] دینلسه [امیر انجق یورویه‌رك حج ایتدی] معناسنه كلیر. حالبوكه ذی‌الحال محصور اولنجه [امیردن بشقه یورویه‌رك حج ایدن اولمدی] معناسی چیقاركه برنجی‌یه كوره یورومك فعلی منحصر اولمیوب بشقه یوروینده بولنه بیلورسه‌ده ایكنجی‌یه كوره امیردن بشقه یوروین كیمسه اولمدیغی اكلاشیلیر مقصد ایسه [امیردن بشقه یورویه‌رك حج ایدن اولمدی] صورتی اولدیغندن اشبو ایكی صورتده دفع التباس ایچون حالك ذی‌الحاله تقدیمی واجب اولمشدر.

برده حالك عاملی فعل واسم تفضیلك غیری شبه فعل ویا ظرف مستقر اولورسه آنلرك اوزرینه دخی تقدیمی جائزدر. نته‌كیم :

جاء الغلامُ مسرعاً ــ یرینه ــ مسرعاً جاء الغلامُ

اخوكَ محبوسٌ مذنبا ــ « ــ مذنبا اخوكَ محبوسٌ

زیدٌ فی‌الدار قائما ــ « ــ زیدٌ قائما فی‌الدارِ .. دینور.

۱۱۵ — **جمله اولان حاللر** : هم جملهٔ اسمیه همده جملهٔ فعلیه‌لردن اولوب آنلره کوره [جملهٔ اسمیهٔ حالیه] و [جملهٔ فعلیهٔ حالیه] ناملریله تفریق اولنورلر .

جملهٔ اسمیهٔ حالیه‌لرده ذی‌الحاله راجع ضمیر یا بولنور یا بولنماز .

ضمیر بولنمازسه اول جمله‌نك اولنده [واو حالیه] دنیلن واوك بولنمسی واجبدر .

سافرانی والشمس طالعةٌ . . . کبی

اکر ضمیر بولنورسه یا منفصل یامتصل اولور .

منفصل اولنجه ینه واوك اقترانی واجبدر .

جاء الولد وهو یضحك . . . . کبی

متصل اولنجه یا ماقبلنی مؤکد اولور یا اولماز .

مؤکد اولورسه واوك ترکی واجب اولور :

هذا الحقُ لاریب فیه . . . کبی

مؤکد اولمازسه واوك وجود وعدمی مساوی ایسه‌ده ایرادی ارجحدر . یعنی :

سافرتُ و قلبی کئیبٌ
یاخود
سافرت قلبی کئیب

دینله بیلورسه‌ده شق اول اوزره واو ایله ایرادی ارجحدر .

۱۱۶ — **جملهٔ حالیهٔ فعلیه‌لرده** : فعللر یا ماضی یا مضارع اولور وبونلرده یا مثبت ویا منفی بولنورلر .

ماضیٔ مثبت اولنجه : لفظاً ویا تقدیراً (قد) ایله اداسی شرط اولدیغی کبی کندیسنده ذی‌الحاله راجع ضمیر بولنمازسه واو حالیه‌نك دخی اقترانی واجبدر .

سافر ابی وقد طلعت الشمس

ـ و ـ

سافر ابی وطلعت الشمس . . . . کبی

اکر ذی‌الحاله راجع ضمیر بولنورسه واودن تجریدی جائزایسه‌ده ایرادی ارجحدر . یعنی :

ثنائی قد بکی من فؤادٍ قریحٍ

دنیله بیلورسه‌ده مرجح اولانی :

ثنائی وقدبکی من فؤادٍ قریحٍ

صورتنده واو ایله ادا ایتمکدر .

ماضیٔ منفی اولنجه ضمیر ایستر اولسون ایستر اولمسون یالکز واو حالیه بولنور .

١ ـ قَدِمَ مکة ومارکب

٢ ـ سافرت وما طلعت الشمس . . . کبی

مضارع مثبت اولنجه [قد] ه مقارن اولمازسه یالکز ضمیر ایله ربط اولنوب واو حالیه کلمز .

جاء زیدٌ یلمع وجهه . . . کبی

فقط بعض محلارده وازجمله :

١ ـ قمْتُ واَصُكُّ وجهَهُ

٢ ـ نجوت و ارهنهم مالكاً

تركيبلرنده اولديغی كبی واو ايله لسان عربدن مسموع ايسه‌ده برقاعده مضارع مثبت قده مقارن اولمدقجه واوه مقارن اوله‌ميه‌جغندن بوكبی يرلرده جملهٔ فعليه‌لر جملهٔ اسميه ايله تأويل اولنورلر يعنی :

اصك وجهه ـ جملهٔ فعليه‌سی [انا اصك وجهه] جملهٔ اسميه‌سيله
ارهنهم مالكاً ـ « « [انا ارهنهم مالكاً] « «
تأويل اولنور .

اما مضارع مثبت قد ايله واقع اولنجه‌واوه مقترن اولمسی‌واجبدر.

لِمَ تؤذونني وقد تعلمون انی رسول‌الله

آيت كريمه‌سنده اولديغی كبی .

مضارع منفی اولوبده ما ايله نفی ايدلمش ايسه يالكز ضمير ايله ربطی مستحسندر . يعنی :

سافر العبدُ وما يركب

دينله بيلورسه‌ده مستحسن اولانی .

سافرالعبد مايركب . . . . ديمكدر.

اكر لم ايله نفی ايدلمش ايسه ضمير ايله برابر واوك اقترانی مستحسندر. يعنی :

رجع من‌السفر لم يرح

دينله‌بيلورسه‌ده مستحسن اولانی :

رجع من السفر ولم يرح . . . ديمكدر

امّا [لا] ايله نفی ايدلمش ايسه مثبتده اولديغی كبی واوك ايرادی

ممنوعدر و بونده‌ده واو ایله وارد اولمش ترکیبلر کورولورسه جملهٔ اسمیه ایله تأویل اولنورلر. نته‌کیم

فاستقیما ولاتتبعان

ایت کریمه‌سنده [ولاتتبعان] جملهٔ فعلیه‌سی و[انتما لاتتبعان] جملهٔ اسمیه‌سیله مؤلدر.

١١٧ — حالك عاملی هرحانکی برقرینه دلالتیله حذف اولنه‌بیلور. مثلا [کیف جئتَ] سؤالنه قاعدةً [جئتُ ماشیاً] یاخود [جئتُ راکباً] جوابی ویریله‌جك ایکن قرینهٔ سؤاله اعتماداً مجیٔ فعلی حذف اولنه‌رق یالکز [ماشیاً] یاخود [راکباً] حاللری سویلنور.

لکن بعض یرلرده مذکور عامللر وجوباً حذف اولنورلرکه بونلرده یا سماعاً ویا قیاساً محذوف بولنورلر.

سماعاً محذوف اولانلر: لسان عربدن فعلسز اوله‌رق ایشیدلمش اولانلر [هنیئاً] کبی که [کل هنیئاً] ایکن لسان عربدن دائما فعلسز اوله‌رق ایشیدلمشدر.

قیاساً محذوف اولانلر: مضمون جمله‌یی مؤکد بولنان وخبر مقامنه قائم اولان وبالتدریج ازدیاد ویا نقصان کوسترن و توبیخ واقع اولان حاللرك فعللریدر

١ — زید اخوك عطوفاً

٢ — ضربی زیداً قائماً

٣ — اشتریته بدرهم فصاعداً

٤ — اقاعداً وقدقام الناس للصلاة

کبی که بونلر : ١ـ زید اخوك أتحققه عطوفاً
٢ـ ضربی زیداً اذا کان قائماً
٣ـ اشتریته بدرهم فذهب الثمن صاعداً
٤ـ أتبثت قاعداً وقدقام الناس للصلاة

تقدیرنده اولوب برنجیده مضمون جمله‌یی مؤکد اولدیغندن [أتحققه] فعلی
ایکنجیده خبر مقامنه قائم اولدیغندن [اذا کان] «
اوچنجیده ازدیاد بیان ایلدیکندن [فذهب] «
دردنجیده توبیخ اشعار اولندیغندن [أتثبت] «
حذف اولنمشدر.

تمیز

١١٨ ــ مذکور ویا مقدر اولان برذاتدن ابهامی رفع ایدن اسمه [تمییز] دینور.

١ـ اشتریت جریباً نخلاً
٢ـ طاب زید نفساً

کبی که برنجیده [اشتریت جریباً] دیمکله مبهم قالمش اولان [جریب]ی [نخلاً] اسمی وایکنجیده فعل ایله فاعل آراسنده مقدر اولان [شی]ئی [نفساً] اسمی تفسیر ایلدیکندن اشبو [نخلا ونفساً] کلمه‌لری تمییزدرلر.

١١٩ ــ تمییز دخی حال کبی عمدۀ کلامدن اولمیوب فضله برشیٔ اولمق ومبهمی مفسر بولنمق ایله مشروط اولدیغی کبی اسم جامد و نکره اولمسیدخی شرطدر. یعنی تمییز اولان اسم ترکیبدن قالدیرلسه اوترکیب برقاعده ینه تمام قالمق وترکیبده بولندیغی حالده مبهم اولانك ذاتنی مفسر

اولوب اسم جامد ونكره اولمق ایله مشروطدر. نته‌كیم: برنجی مثالده‌كی [نخلاً] هم اسم جامد هم نكره اولدیغی كبی مبهم اولان جریبك ذاتی مفسر اولوب تركیبدن قالدیرلسه‌ده [اشتریت جریباً] دینلسه عمدهٔ كلام موجود اولدیغی ایچون تركیب ینه تمام قالمش اولور.

١٢٠ — تنبیه: تمییز فضله ونكره اولمقده حاله بكزرسه‌ده حال ذی‌الحالك هیئتنی بیان ایدن اسماء مشتقه‌دن اولوب تمییز ایسه مبهمك ذاتنی مفسر اسماء جامده‌دن اولدیغندن والحاصل حال هیئتده‌كی ابهامی وتمییز ذاتده‌كی ابهامی رفع ایتمكله تفریق اولنورلر.

١٢١ — تمییز دائما مفردی مفسر اولوب انجق اول مفرد مذكور ایسه طوغریدن طوغری‌یه [مفردی مفسر] واول مفرد مقدر اولورسه اكاده [نسبتی مفسر] دینور.

مفردی مفسر اولان تمییزده درت وجه واردركه بونلرك:

برنجیسی — مساحات، اكیال، اوزان كبی مقادیری مفسر اولاندر

١ـ اشتریت جریباً نخلاً

٢ـ » صاعاً تمراً

٣ـ » مَنَوَیْنِ عسلاً

كبی كه برنجیده مساحه‌دن اولان [جریب] لفظی [نخلاً] ایله
ایكنجیده اكیالدن اولان [صاع] » [تمراً] »
اوچنجیده اوزاندن اولان [منا] » [عسلاً] » تفسیر اولنمشدر.

ایكنجیسی — علی‌العموم عددلری مفسر اولانلردر:

عددلر یا صریح ویا کنایه اولورلر.

صریح اولان عددلر: صرف کتابمزده یازلمش اولان [عدد مفرد. عدد مرکب. عدد عقود. عدد معطوف]لردرکه بونلرك تمییزلریله کندی بینلرنده کیفیت وکمیتده مطابقتـه دائر اولان شرائطی بیلمك لازمدر. شویله که:

صرف کتابمزده بیان اولندیغی وجهله اخرنده تا اولان کافهٔ کلمات عربیه مؤنث اولدقلری حالده یالکز عدد مفردلرده اوچدن طقوزه قدر اولانلر بوقاعدهٔ عمومیه‌دن مستثنادر یعنی عدد مفردلردن اوچدن اونه قدر اولانلرك تالیلری مذکر و تاسزلری مؤنثدر. بناءً علیه بروجه زیر بیان اولنه‌جق قواعدده بو خصوص درخاطر اولنملیدر.

ایمدی عدد مفردلردن بر ایله ایکینك تمییزه احتیاجی اولمیوب اوچدن اونه قدر اولانلرك تمییزلری جمع اولور و بو تمییز ایله یعنی معدود ایله عدد بیننده تذکیر وتأنیثده مطابقت کوزه‌دیلور

عندی ثلثة رجال
عندی ثلث نساءٍ
جائنی عشرة رجال
جائنی عشر نساء ... کبی.

عدد مرکبلرده یعنی اونبردن اون طقوزه قدر اولانلرده تمییز مفرد اولور وبو تمییز یعنی معدود ایله عدد بیننده ینه تذکیر وتأنیثده مطابقت ارانوب تمییز مذکر ایسه عدد مرکبلرك صرفده بیان اولنان مذکر صورتلری و معدود مؤنث ایسه عدد مذکریلرك دخی مؤنث صورتلری کلیر.

عنـدی احـد عشر کتـاباً
عندی احدی عشرة رسالةً
عنـدی اثنی عشر رجـلاً
عنـدی اثنتا عشرة امرأةً
عنـدی ثلثـة عشر درهما
عنـدی ثلث عشرة تحفـة
جائنی تسـعة عشر غلاماً
جائنی تسـع عشرة جاريةً ...کبی

عدد عقودلرده یعنی یکرمیدن طقسانه قدر اولان عشراتده تمییز ینه مفرد اولوب اشبو تمییز یعنی معدود کرك مذکر کرك مؤنث اولسون مذکور اعداد عقود دکشمز.

عندی عشرون درهماً
جائنی ثلثـون امرأةً
رأیت اربعـین رجلاً ...کبی.

عدد معطوفلرده دخی تمییز مفرد اولوب تذکیر وتأنیث مطابقتیده جزء اولده ارانیر.

اشتریت احداً وعشرین درهماً
اشتریت احدی وعشرین ناقةً
جائنی اثنان و ثلثـون رجلاً
جائنی اثنتان و ثلثون امرأةً

رأیت ثلثة و اربعین رجلاً

رأیت ثلثا و اربعین امرأةً

مررت بتسعة و تسعین بلداً

مررت بتسع وتسعین مدینةً ... کبی

یوز ایله بیکی اشعار ایدن [مائة والف] کلمه‌لرینك مفرد وتثنیه وجمعلرنده تمیز دائما مفرد اولوب تذکیر وتأنیثلری هب مساویدر.

رأیت مائة رجل . رأیت الف رجل

رأیت مائة امرأة . رأیت الف امرأة

جائنی مائتا غلام . جائنی الفا غلام

جائنی مائتا ناقة . جائنی الفا ناقة

نظرت الی مآت جمل . نظرت الی الاف جمل

نظرت الی مآت ناقة . نظرت الی الاف ناقة ... کبی

یوزلرله بیکلر عدد مفردلرله مقید اولنجه یعنی [اوچ یوز. بشیوز. آلتی بیك. طقوز بیك] صورتلرنده بولننجه اولوقت یوزلرله بیکلر مذکور احادی مفسر اولوب انلره تمیز واقع اولدقلرندن بونلرده اوچدن اونه قدر اولانلر ایچون موضوع اولان قاعده وجهله تمیزلر جمع اولمق لازم ایسه‌ده بوقاعده بیکلره مخصوص اولوب یوز مستثنادر یعنی یوزلر ایچون بونك خلافنده اوله‌رق تمیزلر مفرد اولمق اوزره مسموعدر. یعنی برقاعده :

ثلثة الاف . خمسة الاف . عشرة الاف

دینور فقط :

ثلث مأت . اربع مأت . خمسمأت

دينيوب مائه لفظى دائما مفرد اوله‌رق

ثلث مائة . اربع مائة . ستمائة ... دينور

وبوصورتله مقيد اولان يوز بيكلرده واقع ديكر تمييزلر يوز بيكلرى مفسر اولدقلرندن اول تمييزلر دائما مفرد اولورلر

رأيت ثلثة مائة رجل

رأيت تسع مائة امرأة

جائنى اربعة الاف غلام

جائنى خمسة الاف ناقة ...كبى

بيك ويوز و آحاد ايله تركب ايدن عددلرده يعنى [ايكى بيك اوچ يوز يكرمى بش] وامثالى عددلرده تمييز اك نهايته قالان عدد مفردك حكمنه تابع اولور .

رأيت الفين وثلث مائة وخمسة و عشرين رجلاً

« « « وستاً وثلاثين امرأة

دينلدكده رجلاً تمييزى خمسة وامرأة تمييزى ستاً عدد مفردينك حكمنه تابع اولوب تذكير وتأنيثده انكله مطابقت ارانير نته‌كيم اوليه‌جه واقعدر .

ذكراولنديغى وجهله عدله معدودك مطابقتلرى شرائطى معدودك يعنى تمييزك برموجب قاعده عدددن صوكره واقع اولمسنه مخصوص اولوب اكر معدود يعنى تمييز مقدم كلير ويا معناً مقصود اولديغى حالده محذوف بولنورسه مطابقت وعدم مطابقت جائزدر . نته‌كيم :

قرأتُ المسائل تسعةً ـ ويا تسعاً

عندی رجال عشرةٌ ـ ويا عشرٌ

دینور و : [من صام رمضان واتبعهُ ستاً من شوّال فكانّما صام الدهر] حدیث شریفنده ستاً عددینك محذوف اولان [ایام] ممیزینه كوره [ستة] اولەجق ایكن محذوف بولندیغی جهتله مطابقته لزوم اولمامغله مذكر كلمشدر .

عدددن كنایه اولان كلەلر ـ [كذا] ایله [كأین] و[كم] اولوب بونلردن :

كذا : شو قدر معناسنه اولوب بونك تمیزی مفرد وجمع اولەرق كندیسی اكثریا عطف ایله مكرر واقع اولور .

عندی كذا وكذا درهماً

عندی كذا وكذا رجالاً ... كبی

كأین : بونجه معناسنه اولوب تمیزی من ایله كلەرك مفرد اولور.

كأین من كتابٍ قرأتُهُ ... كبی

كَمْ : ایسم جنسی ومقداری مجهول اولان عدددن كنایه اولوب [استفهامیه] و[خبریه] نامليه ایكی نوعدر .

كم استفهامیه : قاچ معناسنه یعنی كمیتی سؤالده استعمال اولنوب تمیزی مفرد اولور .

كم رجلاً رأیتَ

كم كتاباً قرأتَ ... كبی

کَمْ خبریه : چوق معناسنه اولوب افتخار وتکثیر مقاملرنده استعمال اولنه‌رق تمییزی مفرد وجمع اولور .

کَمْ عبدٍ ملکتُ
کَمْ عبیدٍ ملکتُ

کَمْ کتابٍ قرأتُ
کَمْ کتبٍ قرأتُ ... کبی

اوچنجیسی — مماثله‌یه دلالت ایدنلرك تمییزیدر .

اِنّ لنا امثالَها ابلاً ... کبی

دردنجیسی — مغایرته دلالت ایدنلرك تمییزیدر .

اِنّ لنا غیرَها ابلاً وشاةً ... کبی

١٢٢ — نسبتی مفسر اولان تمییز [محول] و[غیر محول] ناملریله ایکی نوعدر . محول اولان دخی اوچ قسمدر :

برنجیسی — فاعلدن محول اولاندر .

اشتعل الرأسُ شَیْباً

کبی که اصلی [اشتعل شَیْبُ الرأسِ] اولدیغندن فاعلدن محولدر چونکه بونده [شیب] حذف اولنسه مضاف الیه اولان [رأس] فاعل مقامنه کلیر و بو حالده نسبتده ابهام حاصل اولدیغندن تمییز ایچون اندن محول اوله‌رق آخرینه [شیباً] کتیرلمشدر .

ایکنجیسی — مفعول بهدن محول اولاندر .

وفجّرنا الارض عیوناً

آیت کریمه‌سنده اولدیغی کبی‌که اصلی [فجرنا عیون الارض] اولوب بو دخی دیکری مثللو تأویل ایله اولور .

اوچنجیسی — فاعل ومفعولك ماعداسنه اولان مضافلردن محول اولاندر .

زیدٌ اکثر منك علماً

کبی‌که اصلی (علمُ زیدٍ اکثر منك) اولوب بونده‌ده (علم) مضافی حذف اولندقده نسبتده ابهام حاصل اوله‌جغندن بالاده بیان اولندیغی وجهله بورا‌ده‌ده علماً تمییزی کلمشدر .

غیر محول اولانلر — یعنی بر شیدن محول اولمیانلر پك نادردر .

امتلاء الاناءُ ماءً

جمله‌سنده اولدیغی کبی .

١٢٣ — تنبیه : بعضاً حال هیئتی و تمییز ذاتی تعریف و تفسیر ایتمکسزین مؤکده اوله‌رق واقع اولورلر نته‌کیم :

تبسّمَ زیدٌ ضاحكاً

عثا زیدٌ مکرماً

ولیّ زیدٌ مدبراً

مثاللرنده (ضاحكاً . مفسراً . مدبراً) حاللری زیدك حالنی معرف اولمیوب ینه‌او معنالرده‌اولان (تبسم . عثا . ولیّ)ی مؤکددرلر وکذا:

عدد شهور السنة اثنا عشر شهراً

ایام رمضان ثلثون یوماً

مثاللرنده سوز باشنده (شهور وایام) مذکوراولدیغندن (اثنا عشر

وثلثون)ده ابهام قالمامغله (شهراً ویوماً) تمیزلری ذاتی تعریف ایتمیوب شهور و ایامی تأکید ایتمشلردر .

١٢٤ — عددك غیری‌یی مفسر اولان تمیزلر تفسیر ایتدکاری شیلره و اول شیلرك عامللری اولان فعللره تقدم ایده‌مزلر . یعنی :

اشتریت رطلا زیتاً – یرینه { اشتریت زیتاً رطلاً / زیتاً اشتریت رطلاً

و

طاب زیدٌ نفسا – یرینه { طاب نفساً زیدٌ / نفساً طاب زیدٌ ... دینلمز

استثنا

١٢٥ — شیٔ ثانینك حکم‌اولدن اخراجنه (استثنا) و اول شیٔ ثانی‌یه (مستثنی) وشیٔ اوله دخی (مستثنی منه) دینور .

جاء القوم الا زیداً

کبی که (جاء القوم) دیمکله قومك ورودینه حکم اولنمش و(الازیداً)ك علاوه‌سیله (زید) مجیٔ فعلنك حکمندن اخراج ایدلمش اولدیغندن بوکیفیت (استثنا) وزید (مستثنی) وشیٔ اول اولان‌قوم‌دخی (مستثنی منه) اولمش اولور .

١٢٦ — استثنا : (الاّ . غیر . سوی . سواء . خلا . ماخلا . عدا . ماعدا . حاشا . لیس . لایکون . لاسیّما) کلمه‌لریله ایفا اولنور.

جاء التلامذة الاّ اخاك

جاء القوم غیر المتقدّم

لااملك سوى درهمين

جاء القوم سواء زيد

جائوالقوم خلا اثنين منهم

جائو القوم ماخلا اثنين منهم

ذهب الناس عدا اخى

ذهب الناس ماعدا اخى

جاء القوم ليس زيداً

جاء الناس لايكون اخى

جاء الناس لاسيّما عمراً ... كبى.

١٢٧ — مستثنی [متصل ومنقطع] نامليله ايكی نوعدر.

مستثنای متصل — مستثنیمنهك مفهومنده داخل اولوبده ادوات استثنادن بريله اخراج ايدلمش اولان شيدر.

جاء القوم الا زيداً

كبی كه بونده مستثنا اولان زيد قومك مفهومنده داخل اولديغی حالده الا ايله اخراج ايدلمش اولديغندن مستثنای متصلدر.

مستثنای منقطع — مستثنی منهك مفهومنده غير داخل اولديغی حالده ادوات استثنا ايله اخراج ايديلن شيدر.

جاء القوم الا حماراً

كبی كه بونده مستثنی اولان حمار مستثنی منه اولان قومك مفهومنده غير داخل اولديغی حالده الا ايله استثنا ايدلمش اولدبغندن مستثنای منقطعدر.

١٢٨ — مستثنی منه مذکر اولورسه اکا [کلام تام] وجمله‌ٔ استثنائیه مثبت ایسه [کلام موجب] دخی تسمیه اولنور. بالاده‌کی مثاللر کبی.

اکر جمله‌ٔ استثنائیه [نفی. نهی. استفهام] صورتلرنده مثبتك خلافنده اولورسه اول‌وقت [کلام غیر موجب] دینور وبونده مستثنی منهك حذفی دخی جائز اولور.

١ ـ ما جاء الا زيدٌ

٢ ـ لاتكرم الا زيداً

٣ ـ هل جاء الا زيدٌ

کبی که برنجیده نفی ایکنجیده نهی اوچنجیده استفهام اولدیغندن کلاملر غیر موجب اولوب بونلرك اصللری:

١ ـ ما جاء احدٌ الا زيدٌ

٢ ـ لاتكرم احداً الازيداً

٣ ـ هل جاءاحدٌ الا زيدٌ

ایکن [احد] مستثنی منهی حذف ایدلمش وبناء علیه کلاملر [غیر تام] اولمشلردر که بونلره [استثنای مفرغ] دینور.

١٢٩ — مستثنانك مستثنی منهه تقدیمی جائزدر.

قام الا زيداً القوم

جمله‌سیله شو:

ومالى الاّ آل احمد شيعة

وما لي الاّ مذهبَ الحق مذهب

بيتنده اولديغي كبي.

تأكيد

١٣٠ — اولك تقريري قصديله ثانينك ذكرينه [تأكيد] دينوب ثانيه [مؤكَّد به] واوله دخي [مؤكَّد] تسميه اولنور.

١ ـ انا شجيعٌ شجيعٌ

٢ ـ رأيت زيداً نفسه

كبي كه برنجي مثالده واقع شجيعي ايكنجي شجيع وايكنجي مثالده زيدي نفس تقرير ايتديكندن بو كيفيت تأكيد وايكنجي شجيع ايله نفس [مؤكد به] وبرنجي شجيع ايله زيد [مؤكد] اولمش اولور.

١٣١ — تأكيد: [لفظي ومعنوي] اولمق اوزره ايكي نوعدر.
تأكيد لفظي — اولك عيناً تكرارندن يعني مؤكد ومؤكد بهك عيني لفظلردن عبارت اولمسيدركه اشبو تأكيد لفظي اقسام كلمه‌نك كافه‌سنده وجمله‌لرده واقع اولور: نته كيم:

لالا ابوح بحب بثنة انها
اخذت عليّ مواثقاً وعهوداً

بيتنده [لا] حرفي و :

اخاك اخاك انّ من لا اخا له
كساعٍ الى الهيجاء بغير سلاح

بيتنده [اخ] اسمي و :

فاين الى اين النجاء ببغلتي

اتاك اتاك اللاحقون احبس احبس

بیتنده [اتا] فعلی وفاعلی تحتنده مستتر اولان [احبس] جمله‌سی عیناً تکرر ایتمشدر.

١٣٢ — تأکید معنوی: تأکید اولنه‌جق شیٔ معرفه اولمق شرطیله [نفس . عین. کل. کلا. اجمع. ابتع. اکتع. ابصع] کلمه‌لریله اولنمقدر.

بونلرله تأکید اولنه‌جق شیئك کمیت وکیفیتنه کوره بونلرك دخی افراد وتثنیه‌وجمع وتذکیر وتأنیثلری خصوصاتی نظر اعتباره النديغندن وبواحوال کلمات مذکوره بعض مرتبه مختلف ایدوکندن ماده‌یی لایقیله ایضاح ایچون بروجه آتی بشقه بشقه تعریف اولندیلر. شویله‌که:

نفس وعین ـ کلمه‌لری تأکید اولنه‌جق شیئه راجع برضمیر مؤکد آلوب کیفیت وکمیتلری اول ضمیرك وکندی صیغه‌سنك اختلافیله تماماً حاصل اولور. یعنی : تأکید اولنه‌جق شیٔ

مفرد مذکر ایسه ـ بونلر { نفسه / عینه

مفرد مؤنث ایسه ـ بونلر { نفسها / عینها

تثنیه مذکر ایسه ـ بونلر انفسهما. نفسهما. نفساهما / اعینهما. عینهما. عیناهما

تثنیه مؤنث ایسه ـ بونلر ینه تثنیه مذکرلر کبیدر .

جمع مذكر ايسه ـ بونلر { انفسهم اعينهم

جمع مؤنث ايسه ـ بونلر { انفسهن اعينهن ... اولور

جاء الغلام نفسه
كتبت الى ابيك عينه } مفرد مذكر

جائت هند نفسها
رأيت هنداً عينها } مفرد مؤنث

جاء الزيدان انفسهما
جاء الزيدان اعينهما } تثنية مذكر

جائتا الهندان انفسهما
جائتا الهندان اعينهما } تثنيه مؤنث

جاء الزيدون انفسهم
جاء الزيدون اعينهم } جمع مذكر

جائت الهندات انفسهن
جائت الهندات اعينهن } جمع مؤنث اولديغى كبي.

اشبو نفس وعين كلمه‌لريله اولان تأكيدده ذاتدن مجازى رفع ايتمك محسناتى واردر. چونكه: (جاء زيد) ديمكده زيدك ذاتنك ويا مكتوبنك ويا خبرينك كلديكنه احتمال اولمغله بونلردن بريله تأكيد اولنوب (جاء زيدٌ نفسه) دينلدكده ديكر احتماللر رفع ايديله‌رك زيدك بالذات كلمش اولديغى منفهم اولور.

ينه بو ايكى كلمه‌ده نفس مقدم اولمق شرطيله لاجل التأكيد

ایکیسنك بردن ایرادی جائز اولور فقط عینك مقدم واقع اولمسی ممنوعدر . یعنی

جاء زیدٌ نفسه عینه ـ دینور فقط

جاء زیدٌ عینه نفسه ـ دینلمز .

ینه بو ایکی کلمه بعضاً (باء زائده) ایله دخی واقع اولورلر .

جاء الامیر بنفسه

جائت مولاتنا بعینها ... کبی

کلُّ ـ کلمه‌سیدخی بر ضمیر مؤکد الوب اول ضمیرك اختلافیله کندنده مفرد وجمعك مذکر ومؤنث صورتلری حاصل اولور فقط تثنیه‌لری یوقدر . یعنی : تأکید اولنه‌جق شیٔ

مفرد مذکر ایسه ـ بوده ـ کلّه

مفرد مؤنث ایسه ـ « ـ کلها

جمع مذکر ایسه ـ « ـ کلهم

جمع مؤنث ایسه ـ « ـ کلهنّ ... اولور .

١ ـ جاء الشعب کله

٢ ـ جائت القبیلة کلها

٣ ـ قدم القوم کلهم

٤ ـ مررت بالقبائل کلهنّ ... کبی

اشبو کل ایله اولان تأکیدده عمومدن خصوصی قصد ایتمك احتمالنی رفع محسناتی واردر . چونکه (جاء القوم) دینلدکده قومك جملهسنك ویا بعضیسنك کلدیکنه حمل ممکن اولوب حالبوکه (کل) ایله

تأکید اولنەرق (جاء القوم کلهم) دینلدکده بعض احتمالی مندفع اولور.
کل لفظیله تأکید اولنەجق شیئك بالذات و یا بالنسبه تجزی قبول ایتمسی شرط اولوب بو ایکی حالك خلافنده اولورسه (کل) ایله تأکید جائز اولماز. یعنی :

١ ــ قدم القوم کلهم

٢ ــ اشتریت العبد کله

دینور چونکه برنجیده قوم لفظی بالذات تجزی قبول ایتدیکی کبی ایکنجیدەده عبد لفظی شراء اعتباریله بالنسبه تجزی قبول ایدر. فقط

جاء زید کله ... دینلمز .

چونکه بو مقامده زید نه بالذات نەده بالنسبه تجزی قبول ایدر.
کلا ــ کلمەسی تأکید اولنەجق شیئه راجع بر ضمیر مثنی آلەرق تا ایلەدخی تأنیث اولنوب یالکز تثنیەلره مخصوصدر یعنی تأکید اولنەجق شیء

تثنیه مذکر ایسه ــ بودخی ــ کلاهما

تثنیه مؤنث ایسه ــ « ــ کلتاهما . . اولور .

١ ــ اقبل الرجلان کلاهما

٢ ــ ذهبت المرأتان کلتاهما .. کبی

اشبو کلا ایله اولان تأکیدده تثنیەلره مخصوص اولمق اوزره [کل] کبی ایکیدن برینی قصد ایتمك احتمالنی رفع ایله جمع محسناتی اولدیغی مثللو معناً ایکیسنه بردن شامل اولمسی ونسبتك دخی معناده اختلاف ایتمامسی شرطدر . بناءعلیه :

اختصم الزیدان کلاهما . . . دینلمز

چونکه [اختصم الزيدان]دن [اختصم احدالزيدين] مراداتمك قابل اولەميەجغندن بونده تأكيده حاجت اولميوب يالكز [اختصم الزيدان] ديمك كفايت ايدر وكذا .

مات زيدٌ وعاش عمرٌو كلاهما ... دينلمز

چونكه نسبتلر معناده مختلف اولدقلرندن جمعی جائز اولەماز .

اجمع ـ كلمەسی اكثريا (كل) دن صوكره واقع اولديغندن ضمير مؤكده محتاج دكلدر وبونك صيغەسنك اختلافيله كل كبی مفرد وجمعنك مذكر ومؤنث صورتلری اولوب تثنيەلری يوقدر . يعنی تأكيداولنەجق شیٔ

مفرد مذكر ايسه ـ بوده ـ اجمعُ

مفرد مؤنث ايسه ـ « ـ جَمعاءُ

جمع مذكر ايسه ـ « ـ اجمعون

جمع مؤنث ايسه ـ « ـ جُمَعْ .. اولور .

١ ـ اشتريت العبد كله اجمع

٢ ـ اشتريت الامة كلها جمعاء

٣ ـ اشتريت العبيد كلهم اجمعين

٤ ـ اشتريت الإماءَ كلهن جُمَعَ .. كبی

اشبو اجمع كلمەسی بعضاً كل اولمقسزين دخی وارد اولور نتەكيم .

لأُغوينهم اجمعين

وانّ جهنم لموعدهم اجمعين

آيت كريمەلريله شو :

فاذا صلّیٰ جالساً فصلّوا جلوساً اجمعین .
حدیث شریفنده واقع اولمشدر :
اکتع . ابتع . ابصع ـ کلمه‌لری ایسه [اجمع]یه تابع اولوب دائما آنکله برلکده و آندن صوکره کلیرلر و بونلرك اجمع کبی دردر حاللری واردر یعنی :

جمع مؤنث	جمع مذکر	مفرد مؤنث	مفرد مذکر
کُتع	اکتعون	کتعاء	اکتع
بُتع	ابتعون	بتعاء	ابتع
بصع	ابصعون	بصعاء	ابصع

صورتلری اولوب شو :

جاء القوم کلهم اجمعون ابتعون
» » » » ابتعون
» » » » ابصعون

دینلدیکی کبی بعضاً ده :
جاء القوم کلهم اجمعون اکتعون ابتعون ابصعون .
دخی دینور .
١٣٣ ـ تأکیدك عطفی وتأکید معنوینك نکره‌یه تابع اولمسی جائز دکلدر . نته‌کیم عطف ایله :

جاء زیدٌ نفسه وعینه
جاء القوم کلهم واجمعون

دینلمدیکی کبی نکره تبعیله‌ده :

جائنی رجل نفسه

رأیت غلاماً عینه . . . دخی دینلمز .

عطف

۱۳٤ — عطف لغتده برشی کچدکدن صوکره تکرار اکا رجوع ایتمکدر . اصطلاحده ایسه [عطف نسق] و[عطف بیان]ناملریله ایکی نوع اولوب هر برینک اهمیت مخصوصه‌لری جهتیله بروجه آتی بشقه‌بشقه تعریف اولندیلر :

عطف نسق

۱۳۵ — اولك نسبتی قصدیله ثانینك اول اوله ربطنه [عطف نسق] دینورکه بوربط [حروف عاطفه] دینلن [واو . فا . ثمّ . حتیّ . اَوْ . اَمْ . لا . بل . لکن] دن عبارت طقوز حرف ایله اجرا اولندیغندن بوکا [عطف بالحرف] دخی دینوب شیٔ اوله [معطوف علیه] وشیٔ ثانی یه [معطوف] تسمیه اولنور .

جاء زیدٌ و عمرٌ

کبی که [جاء زید] دیمکله مجیٔ فعلی اسناد اولنان زیده حروف عاطفه‌دن اولان واو ایله ربط ایدیلان عمر دخی او نسبتی احراز ایلمش اولدیغندن بوراده عطف نسق حاصل اولمش وبناءً علیه زید [معطوف علیه] وعمر دخی [معطوف] اولمشدر .

۱۳٦ — عطف نسقمده : مفردك مفرده یعنی ذاتده، فعلده،

موصوفده، صفتده اجتماع ايتمك اوزره فعلك فعله، ذاتك ذاته، صفتك صفته، موصوفك موصوفه عطفلرى جائز اولديغى كبى ايكيسيده اخبارى ويا ايكيسيده انشائى اولمق شرطيله جمله‌لرك دخى عطفى جائزدر .

١ ـ جاء وقعد زيدٌ

٢ ـ رأيت زيداً وعمراً

٣ ـ رأيت زيداً الفاضلَ والعالمَ

٤ ـ رأيت زيداً وعمراً الكاملينِ

٥ ـ قام زيدٌ وقعد عمروٌ

ديمك جائز اولوب انجق :

قام زيدٌ وهل قعد عمروٌ

صورتنده برى اخبارى ديكرى انشائى اولان جمله‌لرك عطفى جائز دكلدر .

١٣٧ — حروف عاطفه‌نك ويردكارى معناره كوره هر برينك بشقه بشقه بيلنمسى لازم كلديكندن بروجه آتى تعداد وتعريف اولنديلر: شويله كه :

واو ـ جمع مطلق ايچوندر :

جاء زيدٌ وعمرٌ

كبى كه زيد وعمرك مجيء فعلنده اجتماعنى كوسترر. هرنقدر بوندن زيد وعمرك برلكده وياخود اولا زيدك صوكره عمروك برلكده وياخود اولا زيدك صوكره عمرك وياخود اولا عمرك صوكره زيدك كلمسى كبى

اوچ معنـا یعنی [معیت . ترتیب . عکس ترتیب] کبی اوچ احتمال وارد ایسه‌ده بوخصوصـلرده واوك مدخلی اولمیـوب واو ایکیسنکده ورودینی بیان ایدرك معیت ترتیب عکس ترتیب بیان ایتمز.

کرچه : اختصم زیدٌ وعمروٌ

ده معیت یعنی برابرلك معناسی منفهم اولیورسه‌ده بومعنی واودن دکل مشارکت بین‌الاثنین ایچون اولان مخاصمه فعلندن و :

جاء زیدٌ الیومَ وعمروٌ امسِ

ده منفهم اولان ترتیب یعنی زیدك اول وعمروك صـوکره کلمسی خصوصی دخی واودن دکل [الیوم وامس] قیدلرندندر . والحاصـل جمهور علمایه کوره واو معیت ترتیب عکس ترتیب بیان ایتمیوب جمع مطلق ایچوندر .

فا : ترتیب وتعقیب بیـان ایدر وجمله‌لرك عطفنـده دخی سببیت معناسنی ویرر . نته‌کیم :

جاء زید فعمروٌ

دینلدکده زید کلدی وعقبنـده عمرده کلدی دیمك اولمغله ترتیب وتعقیب واردر وکذا :

ضُرِب العبدُ فمات

صورتنده جمله جمله‌یه عطف اولندقده: [عبد دوکولدی وضرب سببیله وفات ایتدی] معناسنی مستفاد اولمقله ترتیب وتعقیب ایله برابر سببیت دخی واردر .

اشبو فاده اولان تعقیب حقنده لسان عربده [من غیر مهلة] ایله بر قید بولنورکه بوندن مراد فانك بیان ایتدیکی تعقیب برزمان معین اولوب امهال ایدلمش اولمامقدر بوراده زمان معین کلامك اقتضاسنه کوره تعین ایتمسی لازم کلن زمان دیمك اولدیغندن معطوف ایله معطوفك علیهك حاللرینه کوره محدود اولمسی طبیعیدر . نته کیم :

جاء زیدٌ فعمروٌ

دینلدکده زمانك اوزاماسنه محل اولمدیغندن عمرو همان زیدك ارقه سندن کلدی دیمکدر و :

ضُرِبَ العبدُ فمات

ده عبدك وفاتی چوق اوزامیوب ضربدن حاصل ایتدیکی تأثرله خسته اولدیغی مدت معینه نك ختامنده واقع اولدی دیمکدر وکذا :

دخلتُ البصرة فَبغداد

دینلدکده بغداده دخول بصره ایله بغداد اراسنده اولان مسافه یه کوره نقدر زمان کچمسی لازم کلیرسه آنك ختامنده واقع اولمش دیمکدرکه ایشته تعقیب بونلردر . اما اراده مهلت اولورسه اکا [تراخی] تسمیه اولنورکه اولوقت فا استعمال اولنمیوب [ثمّ] قوللانیلور .

ثم : ترتیب وتراخی ایچوندر .

نزلتُ المدینة ثم رحلتُ عنها

کبی که نزول ایله رحلت بیننده تعقیب اولمیوب امهال ایدلمش اولدیغندن تراخی واردر .

حتی : بالتدریج غایت بیان ایدوب ترتیبی مفید اولماز .

اكلتُ السمكةَ حتی رأسها

کبی که [بالغی یدم حتی باشنی دخی یدم] دیمکدر . بوندن بالغی قویروغندن باشلایه رق باشه طوغری بالتدریج صره سیله یدم دیمك اولمیوب لاعلی التعیین هرهانکی برطرفندن باشلیوب بالتدریج اوته سنی بریسنی یدکدن صکره باشنی دخی یدم معناسنی حاوی اولمغله بونده ترتیب یوقدر.

حتی نك بالتدریج غایت بیان ایتمسی وتدریج ایسه ماقبلنك آزار آزار منقضی اولمسی دیمك اولدیغندن بونكله عطف اولنه جق كلمه نك معطوف علیهدن برجزؤ اولمسی اقتضا ایدركه بوخصوص یا مذكور مثالده اولدیغی وجهله رأسك سمكدن برجزؤ اولمسی كبی لفظاً مذكور ومحقق اولور ویاخود :

القی الصحیفة كی یخفف رحله
والزاد حتی نعله القاها

بیتنده اولدیغی كبی مقدر بولنوركه بونده (زاد) لفظنه حتی ایله معطوف اولان نعل انك برجزئی دكل ایسه ده (یخفف) قرینه سیله [القی مایثقله حتی نعله] تقدیرنده اولدیغندن وبو حالده (نعل) دخی ایراث ثقالت ایدن موادden بولندیغندن ماقبلنك جزئی دیمك اولمغله عطف صحیح اولمش اولور.

أوْ : ایكی شیدن ویا اشیادن برینك طلبندن صوكره تخییر ویا اباحه سی وخبردن صوكره شك وتشكیكی ایچوندر.

تخییرده اجتماعی جائز اولمیان شیلر عطف اولنوركه مخاطب آنلردن هانكیسنی ایسترسه آنی اجرا ایدوب ایكیسنی بردن یاپه ماز.

١ ــ اركب الحصانَ او الحمارَ

١ ــ نم قاعداً او مستنداً او مضطجعاً

کبی که برنجیده شیئیندن ایکنجیده اشیادن برینی یاپه بیلوب جملهسنی بردن یاپهمیهجغندن تخییر خصوصی ظاهردر.

اباحهده ایسه اجتماعنده بأس اولمیان شیلر عطف اولنورکه مخاطب ایسترسه انلردن برینی یاپار ایسترسه ایکیسنی بردن اجرا ایدر.

١ ــ جالس العلماءَ او الزُّهّادَ

٢ ــ كلْ خبزاً او لحماً او زيتوناً او تمراً

کبی که برنجیده شیئینی ایکنجیده اشیایی کرك منفرداً کرکسه جمعاً اجرا قابل اولدیغندن بونده اباحه واردر.

شك دخی متکلمك کندیسی شکده اولدیغی تقدیرده اولور.

فعلت ذلك مرةً او مرتينِ

کبی که متکلم دخی یاپدیغی ایشی بر ویا ایکی دفعهمی یاپدیغنده شبههلی بولنیور.

تشکیك ایسه متکلمك معلومی اولان برشیده مخاطبی شکده براقمق ایچوندر.

انا على الحقِ او انت .

کبی که متکلم حقك کیمده اولدیغنی بیلدیکی حالده مخاطبی شکدهبراقمق ایچون بو وجهله سویلر.

اشبو (اَوْ) بعضاً مذکور درت معنادن تجردله تفریق وتقسیم بیان ایدر.

الکلمة اسم اوفعل اوحروف

الاسم جامد اومشتق

الفعل ماضی اومضارع ... کبی.

اَمْ : [متصله و منفصله] نامل‌ریله ایکی نوعدر.

ام متصله — معطوف‌علیهی همزه‌دن صوکره واقع اولاندرکه بو همزه دخی یا همزهٔ استفهامیه ویا همزهٔ تسویه اولور.

همزهٔ استفهامیه اولنجه (ام) شیئین مسنوبیندن برینك تعیینی طلب ایچون مفردات وجملك عطفنده استعمال اولنور.

١ ـ أزیدٌ فی‌الدار ام عمروٌ

کبی‌که بونلرك جوابنده [نعم ویا لا] دینه‌میوب مطلقـا تعیین ذات ایله (زیدٌ) یاخود (عمروٌ) ایله جواب ویرمك لابددر.

همزهٔ تسویه — اکثریا (سواء) ماده‌سندن صوکره کلن همزه‌درکه بوده یا ملفوظ ویا مقدراولور. کرك ملفوظ کرك مقدر اولسون [ام] حرفی مفردایله تأویل اولنان ایکی جمله‌یی عطف ایله تسویه بیان ایدر.

١ { سواء علیّ اقمت ام قعدت
سواء علیّ قمت ام قعدت }

٢ { سواء علیّ أتجیٔ معی ام لم تجیٔ
سواء علیّ تجیٔ معی ام لم تجیٔ }

کبی‌که بونلر :

قیامك و قعودك مستویان عندی

مجیئك وعدم مجیئك سیان عندی

تقدیرنده اولدقلرندن جوابدن مستغنی اولوب متکلمه کوره معطوف ومعطوف علیهك مساوی اولدقلرینی بیان ایدر یعنی (ایسترقالق ایستر اوتور) و (ایستر کل ایستر کلمه) بکا کوره مساویدر دیمك اولور.

ام منقطعه — بری دیکرندن مستغنی اولان ایکی جملهٔ مستقله بیننده بولنوب مطلقا عطف ایچوندر:

هل یستوی الاعمی والبصیر ام هل یستوی الظلمات والنور
آیت کریمه‌سنده اولدیغی کبی.

لا: ایجاب وامردن صوکره نفی ایچوندر. یعنی: اولده ثبوتی بیان اولنان نسبتی ثانیدن نفی ایدر:

١ ـ ضرب زیدٌ لا عمروٌ
٢ ـ اِحْبس المذنبَ لاالبریَٔ .. کبی

لکن: نفی و نهیدن صوکره عطف ایچون اولوب لانك عکسی معناسنی ویرر. یعنی: اولدن نفی ونهی اولنان شیئك ثبوتنی بیان ایدر.

١ ـ ماحبس زیدٌ لکن عمروٌ
٢ ـ لاتحبس البریٔ لکن المذنبَ .. کبی

بل: نفی و نهیدن صوکره واقع اولنجه لکن کبیدر.

١ ـ ما ضرب زیدٌ بل عمروٌ
٢ ـ لاتحبس البریٔ بل المذنب .. کبی

اما ایجاب وامردن صوکره واقع اولورسه اضراب ایچون اولوب شیٔ اول مسکوت عنه قالەرق حکم اسناد شیٔ ثانیده اثبات اولنور:

۱ ــ جاء زیدٌ بل عمرٌو

۲ ــ اضرب زیداً بل عمراً

کبی که برنجیده مجیءٔ فعلی زیده اسناد اولنمش ایکن (بل) ایله اندن صرف نظر اولنمش کویا زید لسانه آلنمامش کبی مسکوت عنه قالەرق مجیءٔ فعلی عمره اسناد ایدلمشدر. وایکنجیده ضرب امری زید ایچون ویرلمش ایکن بل ایله اندن صرف نظر اولنمش یعنی زید لسانه آلنمامش کبی مسکوت عنه براغیلەرق ضرب امری عمر ایچون ویرلشدر. فقط بو خصوص غایت مغلق اولوب الده قوی بر سند دخی اولمدیغندن کوفییون (ایجاب وامردن صوکره بل ایله عطف جائز دکلدر) دیمشلردر وطوغریسیده بودر .

۱۳۸ ــ تنبیه : [لا . لکن . بل] ایله یالکز مفردات عطف اولنوب جملەلر عطف اولنمازلر . شاید بونلر جمل بیننده کورولورلرسه اول وقت (لا) حرف نفی (لکن) حرف استدراك (بل) حرف اضراب اولور .

۱ ــ استقرّ فی المدینة لا ارحل عنها

۲ ــ سافر ابی لکن اخی لم یسافر

۳ ــ مابرئ المریض بل ازداد ضعفاً . . . کبی

عطف بیان

۱۳۹ ــ اولك ایضاح و تخصیصی قصدیله کلن وصفتك غیری اولان ثانی یه [عطف بیان] دینورکه دائما جامدلردن اولور .

١ ـ جائنی ابو عبدالله زیدٌ

٢ ـ هذا خاتمٌ حدیدٌ

کبی که برنجیده شیء ثانی اولان (زید) شیء اوّل اولان (ابوعبدالله)ی ایضاح .

ایکنجیده شیء ثانی اولان (حدید) شیء اول اولان (خاتم)ی تخصیص ایتمشدر .

عطف بیانده صفت کبی ماقبلنی ایضاح خاصه‌سی اولدیغندن کندیسیله شیء اول اراسنده یعنی متبوعی بیننده [صفتله موصوف اراسنده مطابقت ایچون شرط اولان] تعریف وتنکیر ، تذکیر وتأنیث ، افراد وتثنیه وجمعده مطابقت لازمدر .

جائنی ابوعبدالله زیدٌ ـ ده ـ مفرد معرفه مذکر
جائتنی ام خالد هندٌ ـ « ـ مفرد معرفه مؤنث
هذا خاتمٌ حدیدٌ ـ « ـ مفرد نکره مذکر
اشتریت دواتاً زجاجةً ـ « ـ مفرد نکره مؤنث
رأیت اخویك الحسنین ـ « ـ تثنیه معرفه مذکر
جائنی الرجال الزیدون ـ « ـ جمع معرفه مذکر
جائتنی النساء الهندات ـ « ـ جمع معرفه مؤنث مطابقتی اولدیغی کبی

بدل

١٤٥ ـــ اوله تعلق ایدن نسبتده مقصود بالذات اولان شیء ثانی‌یه (بدل) دینور . یعنی : کلامده‌کی نسبتده شیء اول مقصود

بالذات اولمیوب شیٔ ثانی مقصـود بالذات اولورسـه اول شیٔ ثانی‌یه [بدل] وشیٔ اوله [مبدل منه] دینور .

اکلت الرغیف ثلثه

کبی که بونده رغیفك کافه‌سی اکل ایدلمش اولمیوب ثلثنك اکل ایدلدیکی اکلاشـلدیغندن اکل فعلنده مقصـود بالذات [ثلث] اولدیغی منفهم اولمغله بروجه تعریف [ثلثه] کلمه‌سی بدل و[رغیف] دخی مبدل منه اولمش اولور .

١٤١ — بدل درت نوعدر :

برنجیسی — شیٔ ثانی اولك عینی یعنی بدل مبدل‌منهك عینی اولاندرکه بوکا [بدل الکل من الکل] تسمیه اولنور .

جائنی محمد ابو عبدالله ... کبی

ایکنجیسی — شیٔ ثانی اولك جزؤی یعنی بدل مبدل‌منهك جزؤی اولاندرکه بوکا [بدل البعض من الکل] تسمیه اولنور و بو بدلده مبدل منهه راجع بر ضمیر بولنمق شرطدر .

اکلت الرغیف ثلثه ... کبی

اوچنجیسی — اول ایله ثانی بیننده یعنی بدل ایله مبدل‌منه اراسنده کلیت وجزؤیتك غیری بر ملابسه اولوب اولك ذکریله ثانی‌یه تشوق حاصـل اوله‌رق انك ذکرینه انتظار اولناندرکه بو بدلده مبدل منهه راجع بر ضمیر بولنمق شرطدر .

اعجبنی زید علمه ... کبی

دردنجیسی — شیٔ اولك یعنی مبدل منهك غلط اوله‌رق واقع اولدیغی یرلردر .

رأيت حماراً زيداً

كبى كه بوراده زيد مقصود اولوب حمار غلطاً ايراد اولنمشدر .
ايمدى بو غلط صرف لساندن اولورسه بدلده [بدل غلط] اولور
اما نسيان كبى امور وجدانيه‌دن تولد ايدرسه اول وقت [بدل نسيان]
دينور و شئ اول صرف غلط اولميوبده انتقال قصديله بدل ذكر
اولنورسه اكاده [بدل اضراب] دينور .

فقط اشبو اوچ نوعك اوچيده لسان فصحايه كيرميوب ارباب بلاغت
بو بابده بدل ايرادندن حذرله كلمه‌يى [بل] ايله عطف ايدوب [رأيت
حماراً بل زيداً] ديرلر . و الحاصل [بدل غلط و بدل نسيان و بدل اضراب]
دنيلن حال استعمال اولنماز .

١٤٣ — بدل ايله مبدل منهك ايكيسيده معرفه ايكيسيده نكره
برى معرفه ديكرى نكره اولديغى كبى ايكيسيده مظهر ايكيسيده مضمر
برى مظهر ديكرى مضمر دخى اولور .

مبدل منه ايله بدلك ايكيسيده معرفه و يا نكره و يا مبدل منهك نكره
بدلك معرفه اولمسى طبيعى اولوب بونلرده بشقه‌جه بر شرط يوقدر .

١ ـ رأيت زيداً اخاكَ

٢ ـ جائنى رجلٌ غلامٌ لكَ

٣ ـ جائنى رجلٌ غلامُ زيدٍ

كبى اولور اما مبدل منه معرفه بدل نكره اولنجه بدلك وصفى
شرطدر يعنى وصف ايله نكرهٔ مخصصه حالنه قونلمسى لازمدر .

اشتريت الكتاب كتاباً نفيساً . . . كبى

مبدل منه ایله بدلك ایکیسنکده مظهر و یا مضمر و یا مبدل منهك مظهر بدلك مضمر اولمسنده دخی بر شرط مخصوص یوقدر .

١ ـ رأیت زیداً اخاك

٢ ـ الزیدون لقیتهم ایاهم

٣ ـ رأیت المعلم ایاه

کبی اولور اما مبدل منه مضمر بدل ظاهر اولمقده بدل‌کل نوعندن اولورسه غائب صورتنه مخصوص اولمق شرطدر .

ضربتهُ زیداً . . . کبی

فقط احاطه‌وشمول‌معناسنی‌افاده ایدرسه صور سائره‌ده‌دخی‌اولور.

ربنا انزل‌علینا مائدةً من‌السماء تکون لنا عیداً لاولنا و آخرنا

آیت کریمه‌سنده اولدیغی کبی .

١٤٣ ــ فائده : عطف بیان ایله بدل منصوب واقع اولدقلری احوالده حال ایله تمییزه بکزه‌دکلرندن بودرت شیئك مبتدیلرجه دفعةً فرق اولنمسی مشکل اولمقله بوبابده بعض ایضاحات اعطا اولندی . شویله‌که :

اولا ــ حال، مشتقاتدن اولوب تمیز ایله عطف بیان‌ایسه جامد اولدقلرندن حالك تمیز وعطف بیاندن فرقی دفعةً ظاهر اولور. اما بدل‌دخی مشتقاتدن اوله بیله‌جکندن اول‌وقت معنایه باقیلور . یعنی : اول کلهٔ ملتبسه کلامده‌کی فاعل ویا مفعول بهك هیئتنی کوسترسه حال وبویله اولمیوبده کلامده‌کی نسبتده مقصود بالذات اولورسه بدل‌اولور. بناءً‌علیه حال دینلن شیٔ اشبو صورتلرله تمیز عطف بیان وبدلدن قولایجه‌جق تفریق ایدلمش اولور .

ثانیا ــ تمییز مفردی مفسر اولوبده مقادیر واعدادی تمییز ایدیبورسه درحال فرق اولندیغندن بونلرده جای التباس یوقدر . لکن مفردی مفسر صورتلرندن مماثله و مغایره ایله نسبتی مفسر اولان تمییزلرده دفعهٔ التباس واقع اولورکه بو بابده بر وجه آتی احوال ایله تفریق اولنورلر . شویله که :

تمییز دائما نکره اولوب عطف بیان ایله بدل هم نکره وهم معرفه اوله بیلدکلرندن معرفه اولدقلرندن دفعةً تمییزدن فرق اولنورلر .

اما نکره اولدقلری صورتده عطف بیانك متبوعیله مطابقتی شرط اولوب تمییزده ایسه بوحالار اولمدیغندن برکره صورته دقت اولنور اکر کلمهٔ ملتبسه متبوعنه مطابق ایسه عطف بیان ودکل ایسه تمییز اولدیغنه حکم اولنور نته کیم

انّ لنا امثالها ابلاً

ده [ابلا] ایله [امثال] آراسنده مطابقت اولمدیغنـدن ابل عطف بیان اوله میوب تمییز اولور .

بدل ایسـه ماقبلنك عینی ویا جزوئی اوله بیـلوب تمییز بویله اوله میه جغندن وبدل اشتمالده ماقبلنه راجع برضمیر بولنمق شرط اولوب تمییزده ایسه بویله ضمیر بولنمدیغندن وبدل غلط لسان فصحادن صادر اولمیوب بل ایله ادا اولندیغندن بدل بو صـورتلرده تمییزدن تفریق ایدلمش اولور .

ثالثاً ــ عطف بیان ایله بدل بینـنـده اولان فرقدرکه بدل بعض من الکل ایله بدل اشتمالده التباس اولمدیغندن وبدل غلط ذاتاً لسانه آلنمیوب بین الفصحا بل ایله ادا اولندیغندن عطف بیان ایله بدل بیننده

ایکنجی مقاله

احوال اعراب

١٤٤ — اعراب: [هو تغیر احوال آخر الکلمة لتغیر العامل الداخل علیها] صورتیله تعریف اولنوب ترجمه‌سی [کلمه‌نك اوزرینه داخل اولان عاملك تغیری سببیله اخری احوالنك تغیر ایتمسندن عبارتدر].

یعنی: کلمه‌نك اخرینك عاملك ایجاب ایتدیکی حاله کوره مفتوح مکسور مضموم مجزوم اولمسندن عبارتدر.

جاءَ زیدٌ. رأیتُ زیداً. مررتُ بزیدٍ

یَکْتُبُ. لن یَکْتُبَ. لم یَکْتُبْ

١٤٥ — اعرابی ایجاب ایتدیرن شیء عامل اولوب عاملك عملیله متأثر اولان دخی معمول و عاملك تأثیریله معمولك آخرینك تخالف اعراب اولدیغندن اصل اعرابی بیلمك لسان عربده عامل معمول اعرابدن عبارت اولان یوز شیئی بیلمکه توقف ایدرکه بو یوز شیئك آلتمشی عامل اوتوزی معمول و اونی عمل و اعرابدن عبارت اولمغله بو مقاله آنلره مخصوص اوله‌رق اوچ باب اوزرینه ترتیب اولندی.

باب اول

{ عوامل }

١٤٦ — عامل: [هو ماأوجب بواسطة کون اخر الکلمة علی وجه مخصوص من الاعراب] صورتیله تعریف اولنوب ترجمه‌سی

[مقتضیٔ اعرابدن عبارت اولان واسطه سببیله اخر کلمه‌نك وجه مخصوص اعراب اوزره بولنمسنی ایجاب ایدن شیدر] که بو ده لفظی ومعنوی اولمق اوزره اساساً ایکی قسمدر .

قسم اول

عوامل لفظیه

١٤٧ -- عامل لفظی : [مایکون للسان فیه حظ] صورتیله تعریف اولنورکه ترجمه‌سی [کندیسنده لسان ایچون بر حظ اولان شیٔ دیمکدر] یعنی لساناً سویلنوب لفظاً ظاهر اولان عامل دیمکدرکه بو دخی [سماعی] و[قیاسی] اوله‌رق ایکی ضرب اوزره بولنور .

ضرب اول

عامل لفظیٔ سماعیلر

١٤٨ — عامل لفظیٔ سماعی: [هوالذی یتوقف اعماله علی السماع] صورتیله تعریف اولنورکه [اجرای عملی سماعه متوقف اولان عامل] دیمکدر یعنی تأثیرات مخصوصه‌سی قدیمدنبری نصل ایشیدلمش ایسه اویله‌جه ضبط اولنوب بلله‌نن عامللردرکه بونلر دخی [اسمده عامل] و[فعل مضارعده عامل] اوله‌رق ایکی نوعدر .

نوع اول

اسمده عامل اولانلر

١٤٩ — عوامل لفظیهٔ سماعیه‌دن اسمده عامل اولانلر دخی

یا بر اسمده ویا ایکی اسمده اجرای احکام ایدرلر که آنلری ده بشقه بشقه بیان ایچون بو نوع ایکی فصل اوزرینه یازلدی .

فصل اول

یالکز بر اسمده عامل اولانلر

١٥٠ — یالکز بر اسمده عامل اولان عوامل لفظیهٔ سماعیه [حروف جاره] یاخود [حروف اضافة] دینلان شو [بِ . مِنْ . اِلیٰ . عَنْ . عَلیٰ . لِ . فی . کَ . حَتّیٰ . رُبَّ . واو قسم . تاءِ قسم . حاشا . مُذْ . مُنْذُ . خَلا . عَدا . لَوْلا . کَیْ . لَعَلَّ]دن عبارت یکرمی اداتدر که بونلر دائما بر اسمك اولنه داخل اولوب اول اسمك اخرینی مجرور قیلارلر یعنی داخل اولدقلری اسملرك اخرلری مجرور اوقنور و بو سببله بونلرك هر برینه [حرف جر] تسمیه اولنور .

وَاللّهِ . بِاللّهِ . تَاللّهِ . مِنَ اللّهِ . اِلیَ اللّهِ ... کبی

١٥١ — حرف جرلر داخل اولدقلری اسمك اخرینی مجرور قیلمغله عبارەده لفظاً بر تأثیر کوستردکلری کبی حروف معانیدن یعنی لسان عربینك ادواتندن اولدقلری جهتله معناجه دخی بیوك بیوك تأثیراتده بولنوب داخل اولدقلری اسملره معناجهتیله برطاقم زیادەلکلر ویررلر که بوراده انلریده تعریف ایچون مذکور یکرمی حرفی برر برر تعداد ومعنالرینی ایراد ایلدك . شویله که :

١٥٢ — بِ : حرف جری کندیسی دائما مکسور اولدیغی کبی داخل اولدیغی اسمك دخی اخرینی مکسور قیلار و او اسمه برچوق

معنالر زیاده ایدرکه معانیٔ مذکوره‌نك الڭ مهملری اولان اون‌دردی بروجه آتی بیان اولندی .

برنجیسی — (الصاق) معناسنی ویرمسیدرکه بوبابده ترکجه‌نك (ایله) اداتنه مقابل اولور .

مسکتُ القلمَ بِیَدٍ والقرطاس بِیَدٍ

کبی که [بر ال ایله قلمی و بر ال ایله کاغدی طوتدم] دیمکدر .

ایکنجیسی — [مصاحبت] معناسنی ویرمسیدر یعنی مَعَ معناسنده برابرلك بیان ایلمسیدرکه بونده‌ده ترکجه‌نك ایله اداتی کبیدر .

اشتریتُ الفرس مع السّرج

کبی‌که [آتی اکریله برابر صاتون آلدم] دیمکدر .

اوچنجیسی — (استعانه) معناسنه اولمقدر یعنی برشیدن یاردم طلبنی مفید اولمسیدر .

کَتَبْتُ بِالقلمَ

کبی‌که [قلمك یاردمیله یازدم] دیمکدر .

دردنجیسی — (مقابله) معناسنه اولمقدر یعنی بر شیئك قارشیلغنی یاپمغی مفید اولمسیدر .

اشتریتُ هذا الکتابَ بِالفِ دینار

کبی‌که [بوکتابی بیك آلتون مقابلنه صاتون آلدم] دیمکدر .

بشنجیسی — (تعدیه) ایچون اولمقدر یعنی علم صرف عربیده بیان اولندیغی وجهله لازمی متعدی قیلمقدر .

ذهبتُ بزیدٍ

کبی که [زیدی ایلتدم یاخود کیدردم] دیمك اولوب بورادہ [ذهب] فعلی لازم ایکن مذکور با سببیله متعدی اولمشدر .

آلتنجیسی — (زائده) اولمقدر یعنی معناسی اولمیوب قالدیرلدیغی حالده سوزده معنایه خلل کلامکدرکه بو با محضا تزیین کلام ایچون بولنور .

مازیدٌ بقائمٍ

کبی که [زید قائم دکلدر] دیمك اولوب [مازیدٌ قائماً] دخی بو معنایی متضمن اولمغله مذکور با زائده‌در .

«کفی باللهِ شهیداً»

— و —

« وماالله بغافلٍ عمّا تعملون »

آیت کریمه‌لرنده اولان بالر دخی بو نوعدندر .

یدنجیسی — (سببیة) ایچون اولمقدر یعنی او سببله اولمسنی مفید بولنمسیدر .

ینجوالانسانُ بالصدقِ

کبی که [انسان صداقت سببیله نجات بولور] دیمکدر .

سکزنجیسی — (بدل) معناسنی بیان ایتمسیدر یعنی برشی نی دکشدرمك یاخود برینك یرینه دیکرینی آلمق معناسنی مفید اولمسیدر .

لیت لی بزیدٍ رجلاً صالحاً

کبی که [نه اولایدیده زید یرینه برصالح آدم اولایدی] دیمکدر .

طقوزنجیسی — [تعلیل] ایچون اولمقدر یعنی برشیئك سبب

وعلتنی بیانه واسطه اولمقدرکه ترکجه‌ده [ایچون . طولایی] کلمه‌لریله ادا اولنور .

جُبِسَ زیدٌ بذنبٍ

کبی‌که [زید قباحتندن طولایی حبس اولندی] دیمکدر .

اوتنجیسی — [ظرفیت] ایچون اولمسیدر یعنی [فی] یرینه کلمسیدر .

صلّیتُ بالمسجد

کبی‌که [فی المسجدِ] مقامنده اوله‌رق [مسجدده نماز قیلدم] دیمکدر .

اون‌برنجیسی — (استعلا) ایچون اولمسیدر یعنی (علی) یرینه کلوب [اوزره . اوزرینه] معنالرینی بیان ایلمسیدر .

آمنتُ زیداً بدینارٍ

کبی‌که [علی دینارٍ] مقامنده اولوب [زیده بر آلتون اوزرینه امنیت ایتدم] دیمکدر .

اون‌ایکنجیسی — (بعض) معناسنه اولمسیدر یعنی [مِنْ] مقامنه کلمسیدر .

شربتُ بماءِ النهرِ

کبی‌که [من ماء النهر] مقامنده اولوب [نهرك صویندن ایچدم] دیمکدر یعنی نهرك بتون صوینی دکل برمقدارینی ایچدم دیمك اولور .

احسنت بزید فَأسائنی

کبی‌که [احسنت الی زیدٍ] مقامنده اولوب [زیده احسان ایتدم او بکا اسائت ایتدی] دیمکدر .

اون‌اوچنجیسی — (قسم) ایچون اولمقدر .

بالله لَاَفعَلَنَّ كذا

كبی كه [جناب حقه قسم ایدرمكه البته بن شویله یاپارم] دیمكدر .

١٥٣ — مِنْ : حرف جری داخل اولدیغی اسمك آخرینی مجرور قیلدیغی كبی بعض معانیٔ مهمه ویرركه الك لازملری بروجه آتی بیان اولنان اون برمعنادر .

برنجیسی — (ابتداء) معناسنه اولمقدر یعنی برشیئك برمكان ویا برزماندن باشلاندیغنی بیان ایتمسیدر نته كیم :

اعوذ باللهِ من الشیطانِ الرجیم

ایله

صُمتُ من یومِ الخمیس

ده زماندن ابتدا ایچون اولوب معنالری [قدیمدنبری شیطان رجیمدن حق تعالی حضرتلرینه صیغنیرم]و[پنجشنبه كونندنبری اوروج طوتدم] دیمكدر . و :

سرتُ من المدینةِ الی مكة

تركیبنده دخی مكاندن ابتدا ایچون اولوب معناسی [مدینه‌دن مكه‌یه قدر كیتدم] دیمكدر .

ایكنجیسی — (بعض) معناسنه اولمقدر .

شربتُ من النهرِ

كبی كه [نهردن ایچدم] معناسنه اولوب نهرك بتون صوینی دكل برمقدارینی ایچدم دیمك اولور .

اوچنجیسی — [بیانیه] اولمقدرکه دائما جنس بیان ایدر .

« فاجتنبوا الرجسَ من الاوثانِ »

آیت کریمه‌سنده اولدیغی کبی که [شول عین رجس اولان پتلردن اجتناب ایدیکز] معنای شریفنی متضمندر .

دردنجیسی — (بدل) ایچون اولمقدر .

« أرضیتم بالحیوة الدنیا من الاخرةِ »

آیت کریمه‌سنده اولدیغی کبی [نعیم آخرتدن بدل حیات دنیایه راضی اولدکز می] معنای شریفنی متضمندر .

بشنجیسی — (تعلیل) ایچون اولمقدر .

یُغضی حیاءً و یُغضیٰ من مهابتهِ

ایله

ادبتُ زیداً من سوءِ خُلقهِ

ده اولدیغی کبیدرکه برنجیسی [کندی حیاسندن باشنی قالدرماز ومهابتندن طولایی حضورنده‌ده باش قالدیرلماز] وایکنجیسی [زیدی فنا خویلری ایچون تأدیب ایتدم] معنالرینی متضمندرلر .

آلتنجیسی — (فصل وتفریق) ایچون اولمسیدر .

« والله یعلم المفسد من المصلح »

آیت کریمه‌سنده اولدیغی کبی که [جناب حق مفسدلرله مصلحلرك حاللرینی بیلوب تفریق بیورر] معنای شریفنی متضمندر .

یدنجیسی — (زائده) اولمقدر .

ماجائنی من احدٍ

کبی که (ماجاءنی احدٌ) دیمك اولوب (بکا بر کیمسه کلدی) معناسنده‌در .

مکانیجسی — (ظرفیت) ایچون اولمقدرکه فی مقامنه قائم دیمك اولور .

« اذا نُودِیَ للصلاة من یومِ الجمعةِ فاسعوا الی ذکرالله »

آیت کریمه‌سنده‌اولدیغی کبی که (فی یوم الجمعة) تقدیرنده اولوب [جمعه کوننده صلاة ایچون ندا اولندقده ذکراللهه یعنی نمازه سعی ایدیکز] معنای شریفنی متضمندر .

طقوزنجیسی — الی معناسنه اولمقدر .

قَرُبْتُ من زیدٍ

کبی که [قربت الی زید] تقدیرنده اولوب[زیده یاقلاشدم]معناسنه‌در .

اوننجیسی — (الصاق) معناسنه اولمقدر یعنی باحرف جرینك

« ینظرون الیك من طرفٍ خفیٍ »

آیت کریمه‌سنده اولدیغی کبی که [کوز اوجیله باقیورلر] معنای شریفنی متضمندر .

اون برنجیسی — (استعلا) معناسنه اولمقدر یعنی علی مقامنده بولنمقدر .

« ونصرناهُ من القومِ الذین کذّبوا »

آیت کریمه‌سنده اولدیغی کبی که[علی القوم]تقدیرنده اولوب(تکذیب ایدن قوم اوزرینه نصرت ایتدك) معنای شریفنی متضمندر .

١٥٤ — إلىٰ : حرف جری داخل اولدیغی اسمك آخرینی مجرور قیلوب اساساً بش معنا افاده ایدرکه انلردن :

برنجیسی — (انتها) معناسنه اولمقدر .

أُطلبوا العلمَ من المهدِ الی اللحدِ

کبی که [بشیکدن مزاره قدر علمی طلب ایدیکز] دیمکدر .

ایکنجیسی — [مصاحبه] ایچون اولمقدر . یعنی مَعَ معناسنی مفید اولمسیدر .

« من انصاری الی اللّهِ

آیت کریمه‌سنده اولدیغی کبی که [جناب حقله برابر بنم یاردمجم دها کیمدر] معنای شریفنی متضمندر .

اوچنجیسی — [اختصاص و تملك] ایچون اولمقدر یعنی لام مقامنده بولنمقدر .

الامر الی اللّهِ

کبی که (لِلّهِ) تقدیرنده اولوب (امر حق تعالی حضرتلرینه مخصوصدر) دیمکدر .

دردنجیسی — [ظرفیت] ایچون اولمقدر . یعنی فی مقامنده بولنمسیدر .

« لیجمعنکم الی یومِ القیمةِ »

آیت کریمه‌سنده اولدیغی کبی که [فی یومِ القیمةِ] تقدیرنده اولوب [یوم قیامتده البته سزی جمع ایده‌جکدر] معنای شریفنی متضمندر .

بشنجیسی — عِنْدَ معناسنه اولمقدر یعنی نزدنده معناسنی مفید اولمسیدر.

الموت اهون الی زیدٍ من العار

کبی که [زید عندنده اولوم عاردن اهوندر] دیمکدر .

١٥٥ — عَنْ : حرف جری داخل اولدیغی اسمی مجرور قیله‌رق اساساً بش معنایی متضمن اولور .

برنجیسی — [بعد مجاوزه] درکه برشیدن ایرلمق واوزاقلانمق واندن کچمك معناسنی افاده ایدر دیمکدر .

سافرتُ عَنِ البلدِ

ایله

رمیتُ السّهمَ عَنِ القوسِ

کبی که برنجیسی [بلده‌دن سفر ایتدم] وایکنجیسی [اوقی یایدن آتدم] معناسنه‌در .

ایکنجیسی — [تعلیل] ایچون اولمقدر .

ماضَربتُهُ الاعَنْ ذنبٍ

کبی که [بن انی دوکمدم انجق کناهی ایچون دوکدم] دیمکدر .

اوچنجیسی — [بدل] ایچون اولمقدر .

اِفعل الاحسانَ عَنِ الاسائةِ

کبی که [اسائته بدل احسان ایله] دیمکدر .

دردنجیسی — من معناسنه اولمقدر .

« وهو الذی یقبل التوبة عن عبادِهِ »

آیت کریمه‌سنده اولدیغی کبی‌که [من عباده] تقدیرنده اولوب [جناب حق قوللرندن توبه‌یی قبول ایدر] معنای شریفنی متضمندر .

بشنجیسی — [استعلا] ایچون اولوب علی مقامنده بولنمسیدر .

« و من یبخل فانما یبخل عن نفسهِ »

آیت کریمه‌سنده اولدیغی کبی‌که [علی نفسه] تقدیرنده اولوب [بخل ایدن کیمسه انجق کندی نفسی اوزرینه بخل ایدر] معنای شریفنی متضمندر .

۱۵٦ — عَلیٰ : حرف جری داخل اولدیغی اسمی مجرور قیله‌رق اساساً آلتی معنایی مفید اولور :

برنجیسی — [استعلا] معناسنه اولمسیدر .

زیدٌ علی السطحِ

کبی‌که [زید طام اوزرنده در] دیمکدر .

ایکنجیسی — (مصاحبة) ایچون اولمقدر .

« الحمد لله الذی وهب لی علی الکبر اسمعیل واسحق »

آیت کریمه‌سنده اولدیغی کبی‌که [شول ذات اجل واعلایه حمد وثنا اولسونکه اختیارلغمله برابر بکا اسماعیل ایله اسحاقی احسان بیوردی] معنای شریفنی متضمندر .

اوچنجیسی — (تعلیل) ایچون اولمقدر .

الحمدلله علی نعمة الاسلام

کبی‌که [نعمت اسلام ایچون جناب حقه حمد اولسون] دیمکدر .

دردنجیسی — (ظرفیت) ایچون اولمقدر یعنی فی مقامنده بولنمسیدر .

« ودخل المدینة علی حین غفلةٍ »

آیت کریمه‌سنده اولدیغی کبی که [فی حین غفلة] تقدیرنده اولوب [غفلت زماننده مدینه‌یه داخل اولدی] معنای شریفنی متضمندر .

بشنجیسی — با کبی (ملابسه) ایچون اولمقدر .

قُل علی اسمِ اللهِ

کبی که [جناب حقك اسمیله سویله] دیمکدر .

آلتنجیسی — (زائده) اولمقدر .

« مَن حلفَ علی یمینٍ فرأیٰ غیرَها خیراً منها فلیأت بالذی هُوَ خیرٌ ولِیکفرْ عن یمینهِ »

حدیث شریفنده اولدیغی کبی که [من حلف یمیناً] تقدیرنده اولوب [هر کیم که بر شیئه یمین ایدر وعقیبنده او یمین ایتدیکی شیئك خلافنده اوله‌رق شرعاً خیرلی بر شیٔ کوروره او خیرلی کوردیکی ایشی یاپوب یمیننه کفارت ویرملیدر] معنای شریفنی متضمندر .

١٥٧ — لِ : حرف جری داخل اولدیغی اسمی مجرور قیله‌رق اون‌درت معنا افاده ایدر که آنلردن :

برنجیسی — (تملیك) ایچون اولمقدر .

المال لِزیدٍ

کبی که [مال زیدکدر] دیمك اولور .

ایکنجیسی — (استحقاق) ایچون اولمقدرکه معنی ایله ذات اراسنده بولنمسی لازمدر .

الحمدلله. العزةلله. الملك لله . . كبی

اوچنجیسی — (اختصاص)ایچون اولمقدرکه ایکی ذات بیننده اولمسی لازمدر .

الجنة للمومنین ... كبی

دردنجیسی — (تعلیل) ایچون اولمقدر .

ضربتُ زیداً للتأدیبِ

كبی که [زیدی تأدیب ایچون دوكدم] دیمكدر .

بشنجیسی — (ظرفیت) ایچون اولمقدر یعنی فی مقامنده بولنمسیدر.

صُمتُ لیومِ الخمیسِ

كبی که [پنجشنبه كوننده اوروج طوتدم] دیمكدر .

آلتنجیسی — (عن) معناسنه اولمقدر .

كضرائر الحسناء قلن لوجهها

حسداً وبغضاً إنهُ لَدَميمُ

بیتنده اولدیغی كبی که [عن وجهها] تقدیرندهدر.

یدنجیسی — [زائده] اولمقدر.

زیدٌ ضارب لعمرو

كبی که [زید ضارب عمراً] دیمك اولوب بورادهكی لام زائدهدر.

سكزنجیسی — عِنْدَ معناسنه اولمقدر.

كتبتُهُ لِخمسٍ خلون من شهرِ رمضان

كبی که [عند خمس] تقدیرندهدر.

طقوزنجیسی - [انتها] معناسنه اوله‌رق الی مقامنده بولنمسیدر.

كلٌّ يجرى لِأَجلٍ مُسَمّىً

ایت کریمه‌سنده اولدیغی کبی که [هر بری معین بر زمانه قدر جریان ایدر] معنای شریفنی متضمندر.

اوننجیسی - [بَعْدَ] یعنی صوکره معناسنه اولمقدر.

صم لرؤیت الهلال

کبی که [هلالی کوردکدن صوکره صائم اول] دیمکدر.

اون برنجیسی - [مَعَ] معناسنه اولمقدر یعنی برابرلك کوسترمسیدر.

كن للكريم ولاتكن للباخل

کبی که [کریم ایله برابر اول بخیل ایله برابر اولمه] دیمکدر.

اون ایکنجیسی - مِنْ معناسنه اولمقدر.

سمعتُ لِزيدٍ صراخاً

کبی که [زیددن برفریاد ایشتدم] دیمکدر.

اون اوچنجیسی - [تعجب] ایچون اولورکه اکثریا ندالرده واقع اولور.

يا لِلماءِ ويا لِلعشبِ

کبی که [ای ارقداشلر! نه عجیب صو، نه عجیب اوت] دیمکدر.

اون دردنجیسی - [قسم] ایچون اولمقدر.

لِلّٰهِ لا يؤخر الاجل

کبی که [جناب حقه قسم ایدرم‌که اجل تأخر ایتمز] دیمکدر.

١٥٨ — فى: حرف جرى داخل اولديغى اسمى مجرور قيله‌رق اساساً درت معنايى مفيد اولور.

برنجيسى ـ [ظرفيت] ايچون اولمسيدر.

الجزاء فى يوم القيامة

و

المطيع فى الجنة

كبى كه برنجيده ظرف زمان وايكنجيده ظرف مكان واقع اولمشدر.

ايكنجيسى — (استعلا) ايچون اولوب على مقامنده بولنمسيدر.

«ولَأُصَلِّبَنَّكُمْ فى جُذُوعِ النَّخْلِ»

آيت كريمه‌سنده اولديغى كبى كه (على جذوع النخل) تقديرنده اولوب (البته والبته سزى خرما داللرى اوزرينـه اصارم) معنـاى شريفنى متضمندر.

اوچنجيسى -- (مصاحبة) ايچون اولمقدر.

« فَخَرَجَ على قومِهِ فى زِينَتِهِ »

آيت كريمه‌سنده اولديغى كبى كه (قومنه زينتيله برابر كوروندى) معناى شريفنى متضمندر.

دردنجيسى — (زائده) اولمقدر.

اركب فى السفينةِ

كبى كه (اركب السـفينةَ) تقديرنده اولوب (كمى‌يه بين) ديمك اولمغله بوراده زائددر.

١٥٩ — كَ : كاف حرف جری دائما مفتوح اولەرق داخل اولدیغی اسمی مجرور قیلدیغی كبی اساساً اوچ معناده بولنور .

برنجیسی — [تشبیه] ایچون اولور .

العلم كالنورِ والجهل كالظلامِ

كبی كه [علم نور كبی جهل ظلمت كبیدر] دیمكدر .

ایكنجیسی — [استعلا] معناسنه اولوب علی مقامنده بولنمسیدر .

« كیف اصبحتَ » سؤالنه ویریلان (كخیرٍ)

كبی كه [علی خیرٍ] تقدیرندەدر .

اوچنجیسی — [زائده] اولمسیدر .

« لیس كمثلهِ شیٌ »

آیت كریمەسنده اولدیغی كبی كه [اكا بكزر برشیٔ یوقدر . یعنی : حق تعالی حضرتلرینه مشابه هیچ برشیٔ یوقدر]معنای شریفنی متضمندر .

١٦٠ — حَتّیٰ حرف جری داخل اولدیغی اسمی مجرور قیلەرق ایكی معنایی مفید اولور .

برنجیسی — (انتها) ایچون اولمقدر .

اكلتُ السَمَكةَ حتی رأسِها

كبی كه [بالغی باشنه قدر یدم] دیمكدر .

ایكنجیسی — (مَعَ) معناسنه اولمقدر .

جاء الحجاجُ حتی المُشاةِ

كبی كه [حاجیلر پیادەلریله برابر كلدی] دیمكدر .

١٦١ — رُبَّ : حرف جری داخل اولدیغی اسمی مجرور قیله ایکی معنایی مفید اولور .

برنجیسی — (کثرت) بیان ایتمسیدر .

رب سکوتٍ ابلغ من کلامٍ

کبی که [چوق اولورکه سکوت کلامدن ابلغ اولور] دیمکدر .

ایکنجیسی — (قلت) بیان ایتمسیدر.

رب رجلٍ مستریحٍ لَقِیتُهُ

کبی که [مستریح بك از آدمه ملاقی اولدم] دیمکدر .

١٦٢ — و اوقسم : داخل اولدیغی اسمی مجرور قیلار وقسم معناسنی مفید اولور.

واللهِ لاافعلن الکبائر

کبی که [جناب حقه قسم ایدرمکه بیوك کناهلری ایشلمدم] دیمکدر

بو واو بعضاً (رُبَّ) معناسنه دخی کلیر

وبلدةٍ لیس بها انیس

الاالیعافر والاالعیس

کبی که [چوق بلده‌لره اولاشـدم که وحشی اوکوزلرله دوه‌لردن بشقه انیس یوقدر] دیمکدر .

١٦٣ — تاء قسم : دائما مفتوح اوله‌رق داخل اولدیغی اسمی مجرور قیلوب قسم معناسنی مفید اولور

تالله لافعلن الفرائض

کبی که [جناب حقه یمین ایدرمکه البته فرائضی ایشلرم] دیمکدر.

۱٦٤ — حاشا: حرف جری داخل اولدیغی اسمی مجرور قیلەرق استثنا بیان ایدر.

۱٦٥ — مُذ: حرف جری داخل اولدیغی اسمی مجرورقیلەرق ایکی معنایی مفید اولور:

برنجیسی — زمان ماضیده ابتدای فعل ایچون اولمسیدر یعنی زمان ماضی‌یه داخل اولنجه [من] کبی ابتدا معناسنی ویرمسیدر

تبتُ مذ یومِ البلوغ

کبی که [بلوغ کونندن بری توبه ایتدم] دیمکدر.

ایکنجیسی — زمان حاضره ایچون اولمسیدر یعنی زمان حاله داخل اولنجه [فی] کبی ظرف معناسنی مفید اولمسیدر

مارأیت فلاناً مذ شهرنا هذا

کبی که [فلانی بو آی ظرفنده - یعنی بو آی ایچنده - کورمدم] دیمکدر.

۱٦٦ — مُنْذُ: طبق مُذ کبیدر نته‌کیم

تجب الصلاة مُنْذُ یومِ البلوغ

کبی که [بلوغ کونندن بری نماز واجب اولور] دیمك اولدیغندن زمان ماضیده ابتدای فعلی اشعار ایتمشدر

۱٦۷ — خَلا: حرف جری داخل اولدیغی اسمی مجرور قیلەرق استثنا بیان ایدر

هلك العالمون خلا العاملِ بعلمِهِ

کبی که [علمیله عمل ایدندن بشقه عالملر هلاك اولدی] دیمکدر.

١٦٨ — حرف جری طبقی خَلا کبی‌در

هلك العلمون خلاالعاملِ بعلمِهِ

دینلدیکی کبی که عینی معنایی متضمندر.

١٦٩ — لَوْلا : اسم ظاهری جر ایتمیوب ضمیر متصله داخل اولەرق انی ظاهراً دکل محلاً مجرور قیلار وبر شیئك وجودیچون غیرك امتناعنی موجب معنایی افاده ایدر

لولاكَ یا رحمةالله لَهلك الناس

کبی که [یا رحمة الله سن اولمیدك ناس هلاك اولوردی] دیمکدر.

١٧٠ — کَیْ : حرف جری دخی اسم ظاهره داخل اولمیوب [ماء استفهامیه] یه داخل اولەرق آنی محلاً مجرور قیلار و تعلیل معناسنی افاده ایدر .

کَیْما عصیتَ کَیمه عصیت

کبی که [نه ایچون عصیان ایتدك] دیمکدر .

١٧١ — لَعَلَّ : یالکز (عقَیل) قبیله‌سنك لغتنه کوره حرف جر اولوب (ترجی) معناسنده استعمال اولنور .

لعل اللهِ یغفر ذنبی

کبی که [امید ایدرمکه حق‌تعالی حضرتلری کناهمی عفو ومغفرت ایدر] دیمکدر . بو کلمه اقوام سائرۀ عربده [مشبه بالفعل] اولان کلماتدندر .

١٧٢ — فائدۀ مهمه : مذکور یکرمی حرف جر یا اصلیه ویا زائده ویا شبه زائده اولورلرکه بونلردن :

اصـلیه اولانلر — حد ذاتنده معنـاسی اولمغله برابر بر متعلقه محتاج اولانلردر .

مُتَعَلَّقْ — شول حدثدرکه اول حدثك معناسی محضا حرف جر واسطه‌سیله اول حرف جرك داخل اولدیغی اسمه اولاشیر . و بوده اوچ صورتله واقع اولور :

برنجیسی — متعلقك فعل اولمسیدر .

امنت باللهِ ... كبی

ایکنجیسی — متعلقك اسماء مشتقه‌دن اولمسیدر .

انامؤمن باللهِ ... كبی

اوچنجیسی — متعلقك (معنای فعل) اولمسیدر یعنی صرف عربیده یازلمش اولان (اسماء افعال) ایله زیرده کوروله‌جك اولان [ظروف مستقره . حروف تنبیه . وحروف تشبیه . وحرف نفی و سائره] كبی شیلر اولمسیدر .

هیهات المذنبُ من الله تعالی ... كبی

زائده اولانلر — معناسی ومتعلقی اولمیان حرفلردر .

شبه زائده اولانلر — معناسی اولوب متعلقی اولمیانلردرکه مذکور یکرمی حرف جردن [رب. حاشا . خلا . عدا . لولا. لعل] حرفلری شبه زائده اولوب متباقی اون‌درت حرفك معنالری ومتعلقلری اولنجه اصلیه و اولمینجه زائده نوعندن اولورلر .

١٧٣ — فائدهٔ اخری : مذکور حرف جرلرك دخول ومدخول اعتباراتیله دها برطاقم شرائطی واردرکه بیلنمك لازمدر یعنی :

بونلردن بعضیلری یالکز اسم مظهرلره و بعضیلری یالکز مضمراته و بعضیلریده هم مظهرات هم مضمراته داخل اولدیغی کبی کلامده‌کی مقام و موقعلرینه کوره حرف جرلکلرینك تمامیتی ظاهر اولور بناءً علیه بروجه آتی بو حاللر بیان اولندی . شویله که :

اولاً — دخول اعتباریله اولان احوال شو درکه :

(بِ . مِن . اِلی . عَن . عَلی . لِ . فِی . رُبَّ . حاشا . خلا . عدا . لعل) دن عبارت اولان اون ایکی دانه‌سی هم مظهراته هم مضمراته داخل اولورلر .

امنت باللهِ و بهِ نستعین

و امثالی کبی .

[حتی] ایسه بصریونه کوره یالکز اسم مظهره مخصوص ایسه‌ده کوفیونه کوره هم مظهر هم مضمره داخل اولور .

(كَ . واو قسم . مذْ . مُنْذُ) دخی مظهرلره داخل اولورلر .

(كَیْ) دخی بالاده بیان اولندیغی وجهله یالکز (ماء استفهامیه)یه داخل اولور .

(تاء قسم) یالکز لفظهٔ جلاله‌یه مخصوصدر .

(لولا) دخی یالکز مضمراته داخل اولور .

ثانیاً — بونلرك مقام وموقعلرینه کوره حرف جرلکلرینك ثبوتنه دائر اولان شرطلرك تخفیفیدرکه بونلردن [رب . لعل . حتی . واو قسم . تاء قسم]ك غیری اولان اون بشی دائما حرف جر اولوب شو بشك حرف جر اولمسی دخی شرائط آتیه ایله ثابت اولور یعنی :

(رُبَّ) نك حرف جر اولمسی ایچون درت شرط واردر :

برنجیسی — کلامك صدرنده بولنمسی.

ایکنجیسی — عاملی مؤخر اولوب فعل ماضی اولمسی.

اوچنجیسی — مجرورینك [نکره] اولمسی.

دردنجیسی — ضمیره داخل اولنجه اول ضمیرك مفرد مذکر غائب اولمسیدر.

[لعل] نك حرف جر اولمسی بالاده بیان اولندیغی وجهله یالکز [عُقَیْل] لغتنه کوره اولمسیدر.

[حتّی] نك حرف جر اولمسی مابعدینك ماقبلندن جزء اولمسی ویا جزء اخره ملاقی بولنمسیله اولور.

[واوقسم]ك حرف جر اولمسی متعلقنك وجوباً محذوف اولمسی وسؤال قسمنه داخل اولمامسیدر.

[تاء قسم]ك حرف جر اولمسنده اوچ شرط واردر.

برنجیسی — یالکز لفظۀ جلاله یه داخل اولمسی.

ایکنجیسی — واو قسم کبی متعلقنك محذوف اولمسی.

اوچنجیسی — سؤال قسمنه داخل اولمامسیدر.

فصل ثانی

ایکی اسمده عامل اولانلر

١٧٤ — ایکی اسمده عامل اولان عوامل لفظیۀ سماعیه ایکی طاقمدر.

برنجی طاقی

١٧٥ — داخل اولدقلری ایکی اسمدن برنجیسنك اخرینی منصوب ایکنجیسنك اخرینی مرفوع قیلان یعنی برنجی اسمی اوستون وایکنجی اسمی اوتره اوقودان [اِنَّ . اَنَّ . كَاَنَّ . لكِنَّ . لَیْتَ . لَعَلَّ . اِلاَّ . لاَ] دن عبارت سكز حرفدر نته‌كیم:

اعلم اَنَّ اللهَ قادرٌ علی كل شیٔ

ترکیبنده واقع (اَنَّ) برنجی اسم اولان لفظهٔ جلاله‌یی منصوب وایکنجی اسم اولان (قادر)ی مرفوع قیلمشدر.

١٧٦ — بو سكز حرفك نصب ایتدكلرینه [اسم] ورفع ایتدكلرینه [خبر] دینوب بالاده‌كی مثالده اولان لفظهٔ جلاله‌یه (اَنَّ)نك اسمی وقادرٌ لفظنه دخی (اَنَّ) نك خبری تسمیه اولنور. بناءً علیه بو سكز حرفه [اسمنی نصب خبرینی رفع ایدن حرفلر] دینور.

١٧٧ — بو سكز حرفك دخی معنالری اولدیغندن بروجه آتی تعریف اولندیلر.

[اِنَّ] — اسمنی نصب خبرینی رفع ایدرك تحقیق معناسنی ویرر یعنی داخل اولندیغی جمله‌نك مضمونی تأكید واثبات ایدر.

اِنَّ اللهَ عالمُ كلِ شیٔ

كبی كه [تحقیق الله تعالی حضرتلری هر شیٔی بیلیجیدر] دیمكدر.

[اَنَّ] — طبق (اِنَّ) كبیدر.

اَعْتَقِدُ اَنَّ اللهَ قادرٌ علی كلِ شیٔ

کبی که [تحقیق الله تعالی حضرتلری هر بر شیئه قادردر] دیمکدر.

[كَأَنَّ] — اسمنی نصب خبرینی رفع ایدەرك تشبیه بیان ایدر.

كأنّ الحرام نارٌ

کبی که [حرام آتش کبیدر] یاخود [کویا که حرام آتشدر] دیمکدر.

(لَـكِنَّ) — اسمنی نصب خبرینی رفع ایدەرك استدراك معناسنی ویرر یعنی کلام سابقدن تولد ایدن توهمی ازاله ایدر دیمکدر.

مافازالجاهل لكن العالمَ فائزٌ

کبی که [جاهل فوز ونجات بولمدی لکن عالم بولدی] دیمکدر.

[لَيْتَ] — اسمنی نصب خبرینی رفع ایدەرك تمنی معناسنی افاده ایدر.

ليت العلمَ مرزوقٌ لكلِ احدٍ

کبی که [نه اولایدی علم هرکسه قسمت اولایدی] دیمکدر.

[لَعَلَّ]— اسمنی نصب خبرینی رفع ایدەرك ترجی معناسنه کلیر یعنی کوزل برشیئی ایستمك معناسنی مفید اولور.

ولعل اللهِ یعفوُ ذنبی

کبی که [اومارم که حق تعالی حضرتلری کناهمی مغفرت ایدر] دیمکدر.

[اِلاّ] — اسمنی نصب خبرینی رفع ایدەرك استثنا ایچون اولور.

المعصية مُبَعِّدَةٌ عن الجنةِ الاالطاعة مُقَرِّبَةٌ منها

کبی که [معصیت جنتدن تبعیدایدیجیدر اکا تقریب ایدن انجق اطاعتدر] دیمکدر.

[لآ] — اسمنی نصب خبرینی رفع ایدەرك نفی جنس ایچون واقع اولور

لاغلامَ رجل حاضرٌ عندنا

کبی که [یانمزده رجلك کوله جنسندن کیمسه‌سی حاضر دکلدر] دیمکدر.

١٧٨ — فائده ١ : مذکور سکز حرفك التی اولکیسی یعنی [الاولا] نك غیریلری فعل معناسنی متضمن اولدقلرندن بونلره [حروف مشبهه بالفعل] تسمیه اولنور وبو تسمیه‌یه سبب یعنی وجه شبه دخی بونلرك فعللر کبی ثلاثی رباعی خماسی اولملرندن و فعل ماضیلر کبی اخرلرینك مفتوح اولمسندن وکندیلرنده معنای فعلك وجودندن واسملره داخل اولملرندن عبارتدر.

١٧٩ — فائده ٢ : [الا ایله لا] دن الا حروف مشبهه بالفعلدن [لکن] یه ولا دخی [إنَّ] یه ملحق نامیله تفریق اولنورلر . چونکه الا (لکن) کبی مابعدینك حکمی ماقبلنه مخالف اولور و لا دخی نفيي تأکید ایدەرك معنای مؤکده (إنَّ) کبی اولور . و بونلرك جمله‌سنه [باب إنَّ] تسمیه اولنور.

١٨٠ — فائده ٣: مذکورسکز حرفدن (اَنَّ ایله اِلاّ) نك غیری اولان آلتی حرف صدر کلامده بولنوب مذکور (اَنَّ ایله الاّ) هیچ بروقتده صدرده بولنه‌ماز یعنی کلام عرب (اَنَّ) و(اِلاّ) ایله باشلامز.

١٨١ — فائده ٤ : لا حرفنك بونلردن اولمسنده اوچ شرط واردر :

برنجیسی — اسمك کندینه متصل اولمسیدر.

ایکنجیسی — اسمك نکره اولمسیدر.

اوچنجیسی — اسمك مضاف ویا شبه بالمضاف اولمسیدر.

١٨٢ — فائده ٥ : (إِنَّ ایله أَنَّ) شکل خطده بر اولوب همزه‌سنك نره‌ده مکسور نره‌ده مفتوح اولدیغی یعنی نه وقت (إِنَّ) ونه وقت فتح ایله (أَنَّ) اوقونه‌جغنی بیلمك لازمدرکه مدققین علمانك بیانلرینه کوره اون یرده مکسور ودیکر اون یرده مفتوح اوقوندیغندن بروجه‌آتی تعریف اولندی. شویله که:

مکسور اولان حالاتدن:

برنجیسی — ان نك ابتدای کلامده اولمسیدر

« إِنَّ اللّهَ یأمُرُ بالعدل والاحسان »

آیت کریمه‌سنده اولدیغی کبی.

ایکنجیسی — ان نك جواب قسمده بولنمسیدر

واللّه إِنَّ زیداً قائمٌ . . . کبی

اوچنجیسی — ان نك صله‌ده واقع اولمسیدر

«وآتیناه من الکنوز ما إِنَّ مفاتحه لتنوء بالعصبة »

آیت کریمه‌سنده اولدیغی کبی .

دردنجیسی — ان نك مبتداسی اسم عین اولان جملهٔ خبریه‌یه داخل اولمسیدر

زیدٌ إِنُّه قائمٌ . . . کبی

بشنجیسی — خبرینه لام ابتدا داخل اولان جمله‌ده بولنمسیدر
علمت إنَّ زیداً لقائمٌ . . . کبی
آلتنجیسی — قول ماده‌سندن صوکره واقع اولمسیدر
قل إنَّ الله واحدٌ . . . کبی
یدنجیسی — ابتدائیه اولان حتی‌دن صوکره واقع اولمسیدر
اتقول ذلك حتی إنَّ زیداً یقوله . . . کبی
سکزنجیسی — إنَّ نك حروف تصدیقدن صوکره واقع اولمسیدر
نعم إنَّ زیداً قائمٌ . . . کبی
طقوزنجیسی — حروف افتتاحدن صوکره واقع اولمسیدر
ألا إنَّ زیداً قائمٌ . . . کبی
اوننجیسی — واو حالدن صوکره واقع اولمسیدر
« وإنَّ فریقاً من المؤمنین لکارهون »
آیت کریمه‌سنده اولدیغی کبی .

١٨٣ — مفتوح اولان حالاتی :
برنجیسی — فاعل واقع اولان جمله‌لرده بولنمسیدر
بلغنی أنَّكَ قائمٌ . . . کبی
ایکنجیسی — مفعول واقع اولان جمله‌ده بولنمسیدر
علمتُ أنَّ زیداً قائمٌ . . . کبی
اوچنجیسی — مبتدا واقع اولان جمله‌ده بولنمسیدر
عندی أنَّكَ قائمٌ . . . کبی

دردنجیسی -- مضاف الیه اولان جملهده واقع اولمسیدر
اجلس حیث اَنَّ زیداً جالسٌ . . . کبی
بشنجیسی — (لو) دن صوکره بولنمسیدر
لو اَنَّكَ قائمٌ لکان کذا . . . کبی
آلتنجیسی — (لولا) دن صوکره بولنمسیدر
لولا اَنَّكَ ذاهب لکان کذا . . . کبی
یدنجیسی — ماء مصدریهٔ توقیتیهدن صوکره اولمسیدر
اجلس ما اَنَّ زیداً قائمٌ . . . کبی
سکزنجیسی — حرف جردن صوکره واقع اولمسیدر
عجبت مِنْ اَنَّكَ قائمٌ . . . کبی
طقوزنجیسی — مفرده عطف ایچون اولان حتیدن صوکره واقع اولمسیدر .
عرفت امورك حتی اَنَّكُ صالحٌ . . . کبی
اوننجیسی — [مذ و منذ] دن صوکره واقع اولمسیدر .
مارأیته مذ اَنَّكَ قائم
مارأیته منذ اَنَّك قائم . . . کبی

١٨٤ — فائده ٦ : اِنَّ داخل اولدیغی جملهنك معناسنی تغییر ایتمکسزین یالکز تأکید ایدر فقط [اَنَّ] بو تأکید ایله برابر جملهنك معناسنی مصدره تأویل ایدر بناءعلیه بو صورتلرلهده بینلرنده فرق واردر .

ایکنجی طاقمی

١٨٥ — داخل اولدقلری ایکی اسمدن برنجیسنی رفع ایکنجیسنی نصب ایدن [ما و لا]دن عبارت ایکی حرف اولوب کندولرنده [لیس] معناسی بولندیغندن [مشبه بلیس] نامیله یاد اولنورلرکه بونلردن :

[ما]— حرفی جمله‌نك مضمونتی نفی ایچوندر .

ما زيدٌ قائماً

کبی که [زید قائم دکلدر] دیمکدر .

[لا]— حرفی : [وحدت] ایچوندر .

لاشیءَ مشابهالله تعالی کبی

١٨٦ — فائده — اشبو [ما ایله لا]نك عامل اولملرنده درت شرط واردرکه اوچی مشترك دردنجیسی لایه مخصوصدر شویله که :

برنجیسی — کندیلریله اسملری بینلری [إنْ] ایله فصل ایدلمش اولمامسیدر .

ایکنجیسی — کندیلریله اسملری بیننده خبر بولنمامسیدر .

اوچنجیسی — کندیلرندن صوکره [الا] ایله نفیك منتقض اولمامسیدر .

دردنجیسی — لایه مخصوص اوله‌رق اسمك نکره اولمسیدر .

ایشته درت شرطك خلافنده اولورسه بونلر عامللکدن چیقوب معموللری اسکی حاللرینه تحول ایدر ویالکز بونلرك نفی معنالری قالیر .

نوع ثانی

فعل مضارعده عامل اولانلر

١٨٧ — فعل مضارعده عامل اولانلر فعل مضارعلری نصب و جزم ایتدکلرینه کوره [حروف ناصبه] و [حروف جازمه] ناملریله ایکی طاقمدر .

حروف ناصبه

١٨٨ — **حروف ناصبه** : فعل مضارعه داخل اولەرق اخرینی منصوب قیلان [اَنْ . لَن . كَیْ . اِذَنْ] دن عبارت درت حرفدرکه بونلردن :

[اَنْ] — داخل اولدیغی مضارعه مصدریت معناسنی ویروب استقباله تخصیص ایدر .

أُحبُّ اَنْ اُطیعَ اللهَ تعالی

کبی که [حق تعالی حضرتلرینه اطاعت ایتمکی سورم] دیمکدر .

[لَن] — داخل اولدیغی مضارعه مستقبلده تأکید نفی معناسی ویرر .

لَن یغفر الله تعالی للکافرین

کبی که (حق تعالی حضرتلری کافرلره البته مغفرت ایتمیه جکدر) دیمکدر .

(كَیْ) — داخل اولدیغی مضارعه مستقبلده سببیت معناسنی ویرر .

أُحب طول العمر کی أُحصل العلمَ

کبی که (علمی تحصیل ایتمك ایچون عمرك اوزامسنی ایسترم) دیمکدر .

(إِذَنْ) ـــ حرفی جزا ایچوندر .

اذن تدُخل الجنة لمن قال اطیعُ اللهَ تعالی

کبی که (حق تعالی حضرتلرینه اطاعت ایدرم دیین آدمه جواباً ـ اویله ایسه جنته کیررسك) دیمکدر .

اشبو [اذن] ده ایکی شرط وار در یعنی حروف ناصب اولوب جزا بیان ایتمسی ایکی شرط ایله مشروطدر .

برنجیسی ـــ داخل اولدیغی مضارعك بای حال مستقبل معناسنده اولمسی .

ایکنجیسی ـــ مابعدنده‌کی فعلك ماقبلنده‌کی کلمه‌یه مربوط اولمامسی یعنی ماقبلنه خبر واقع اولمامسیدر که

انا اذن اکرمك

دینلسه ماقبلنه خبر اولدیغی ایچون بوراده عامللکدن چیقمشدر .

حروف جازمه

١٨٩ ـــ حروف جازمه داخل اولدقلری مضارعلری مجزوم قیلان اون بش حرفدر که بونلردن دردی یالکز بر فعلی و اون بری ایکی فعلی جزم ایتدکلرندن بروجه آتی بشقه بشقه تعریف اولندیلر .

بر فعلی جزم ایدنلر

١٩٠ ـــ حروف جازمه‌دن یالکز بر فعلی جزم ایدنلر [لَمْ . لَمَّا . لام امر . لام نهی] دن عبارتدر که بونلردن :

[لَمْ] ـــ داخل اولدیغی مضـارعك معناسنی ماضی‌یه قلب ایله نفی ایدر .

قل هو الله احد الله الصمد لم یلد
ولم یولد ولم یکن له کفواً احد

اخلاص شریفنده واقع [لم یلد. لم یولد. لم یکن] کبی که [طوغمدی. طوغرمدی. اولمدی] معانئ شریفه‌لرینی تضمن ایدرلر .

[لَمّا] — طبقی لم کبی ایسه‌ده نفی زمان حاله قدر تمدید ایدر یعنی استمرار معناسنی ویرر .

لَمّا ینفع عمری

کبی که (شمدی‌یه قدر عمرم نافع اولمدی) دیمکدر .

[لام امر] — داخل اولدیغی مضارعه طلب معناسنی ویره‌رك انی امره تحویل ایدر .

لِیَعمَلْ عملاً صالحاً

کبی که [عمل صالح ایشلسون] دیمکدر .

[لام نهی] — داخل اولدیغی مضارعه نهی معناسنی ویره‌رك نهیه تحویل ایدر .

لا تشرك بالله

کبی که [حق تعالی حضرتلرینه شرك کتیرمه] دیمکدر .

ایکی فعلده جازم اولانلر

١٩١ — ایکی فعلی جزم ایدنلر (اِنْ. مَهْما. ما. مَنْ. اَیْنَ. مَتی. اَنّی. اَیُّ. حَیْثُما. اِذْما. اِذاما) دن عبارت اون‌بر دانه‌در که بونلرك جزم ایتدکلری ایکی فعلدن برنجیسنه [شرط] و ایکنجیسنه [جزا] دینور .

(إِنْ) — طوغریدن طوغری‌یه شرط معناسنی افاده ایدر .

إِنْ تَتُبْ تُغْفَرْ ذنوبك

کبی که [توبه ایدرسه‌ك کناهلرك مغفرت اولنور] دیمکدر .

فائده — اشبو [إِن] نفی ایچون اولور ویا [لو] معناسنه کلیر ویا زائده اولورسه اول وقت عامللکدن چیقار یعنی بونك ایکی فعلده عامل اولمسی شرط معناسنه بولنمقله مشروطدر.

[مَهْما]— شی‌معناسنه اولوب تضمین طریقیله شرط معناسنی افاده ایدر.

مهما تَفْعَلْ تُسْئَلْ عنه .

کبی که [نه‌شیء ایشلرسه‌ك اندن مسئولسك] دیمکدر.

[ما] — طبق مهما کبیدر.

ما تَفْعَلْ من خيرٍ تَجِدْهُ عندالله تعالى

کبی که [خیره دائر هرنه ایشلرسه‌ڭ حق تعالی عندنده انی بولورسك] دیمکدر.

[مَنْ]— ذوی‌العقوله مخصوص اوله‌رق [کیم] معناسنه اولوب تضمین طریقیله بوده شرطیت افاده ایدر.

مَنْ يَعْمَلْ عملاً صالحاً يَكُنْ ناجيا

کبی که [کیمکه عمل صالح ایشلرسه ناجی اولور] دیمکدر.

[أَيْنَ]— ظرف مکان ایچون اولوب بو دخی تضمین طریقیله شرطیت افاده ایدر .

اَيْنَ تَكُنْ يدركك الموت

كبى كه [نره ده اولسه ك اولوم سكا يتيشير] ديمكدر.

[مَتى]— ظرف زمان ايچون اولوب بودخى تضمين طريقيله شرطيت افاده ايدر.

مَتى تَحْسُدْ تَهْلِكْ

كبى كه [نه زمان حسد ايدرسه ك هلاك اولورسك] ديمكدر

[اَنّى] — ظرف مكان ايچون اولوب بودخى تضمين طريقيله شرطيت افاده ايدر.

اَنّى تُذْنِبْ يَعْلَمْكَ اللّهُ

كبى كه [نره ده كناه ايدرسه ك حق تعالى حضرتلرى سنى بيلور] ديمكدر.

[اَنّى] — هانكى معناسنه اولوب بودخى تضمين طريقيله شرطيت افاده ايدر.

اَنّى عالمٍ يَتَكَبَّرْ يَبْغِضْهُ اللّهُ

كبى كه [هانكى عالم كبر ايدرسه حق تعالى حضرتلرى اكا بغض ايدر] ديمكدر.

[حَيْثُما]— ظرف مكان ايچون اولوب بودخى تضمين طريقيله شرطيت افاده ايدر.

حَيْثُما تَفْعَلْ يُكْتَبْ فِعْلُكَ

كبى كه [نره ده نه ايشلرسه ك فعلك يازيلور] ديمكدر.

[اِذْما] — ظرف زمان ايچون اولوب بودخى تضمين طريقيله شرطيت افاده ايدر.

اِذْمَا تَتُبْ تُقْبَلْ تَوْبَتُكَ

کبی که [نه زمان توبه ایدرسه‌ك توبه‌ك قبول اولنور] دیمکدر.

[اِذْاما] ـــ طبقی اذما کبیدر.

١ ـ اذما تَتُبْ تقبل توبتك

٢ ـ اذما تَعْمَلْ بِعِلْمِكَ تَكُنْ خَيْرَ النّاسِ

کبی که ایکنجینك معناسی [علمکله عمل ایدرسه‌ك ناسك خیرلوسی اولورسك] دیمکدر.

ضرب ثانی

عامل لفظی قیاسی

١٩٢ ـــ عامل لفظیٔ قیاسی [مالا یتوقف اعماله بخصوصه علی السماع] صورتیله تعریف اولنوب یُمکن اَن یُذکر فی عمله قاعدةٌ اصلیةٌ موضوعها غیر محصور ولا یضرهُ کونُ صیغته سماعیة] فقره‌سیله تفصیل اولنورکه من حیث المجموع معناسی [اعمالی سماعه متوقف اولمیوب عملنده موضوعی غیر محصور قاعدهٔ کلیه ایله ذکری ممکن اولان وصیغه‌سنك سماعی اولمسنده دخی برضرر ترتب ایتمین عامل دیمك] اولوب بونلرده [مطلقا فعل . اسم فاعل . اسم مفعول . صفت مشبهه . اسم تفضیل . مصدر . اسم مضاف . اسم مبهم تام . معنای فعللر] دن عبارت طقوز شیدرکه بروجه آتی تعریف اولنورلر . شویله که :

١٩٣ ـــ برنجیسی : مطلقا فعللر یعنی ذوات افعال دینلن فعل

صیغه‌لری اولوب بونلر ایکی و دها زیاده اسمده عامل اولورلرکه :
بونلر معلوم اولوب تام ومتعدی اولورلرسه فاعلنی رفع ومفعوللرینی نصب ایدرلر .

ضرب زیدٌ عمراً

زیدٌ یعطی عمراً درهماً . . کبی

اکر تام ولازم اولورلرسه معمولی یالکز فاعلی اولوب انی رفع ایدرلر .

خرج زیدٌ ... کبی

اکر ناقص اولورلرسه معمولاتی اسمله خبردن عبارت اولوب اسمنی رفع خبرینی نصب ایدرلر .

کان اللهُ علیماً حکیماً ... کبی

فعللر مجهول اولنجه نائب فاعلنی رفع ایدرلر و ایکی مفعوله تعدی ایدنلردن ایسه دیکر مفعولیده نصب ایدرلر .

ضُرِبَ زیدٌ

اُعطی زیدٌ درهماً ... کبی

١٩٤ — ایکنجیسی : اسم فاعللردرکه بونلر مشتق قیلندقلری فعل مضارع معلوملر کبی عمل ایدرلر .
یعنی : بونلرك مشتق منهلری اولان فعل مضارع معلوملر تام ومتعدی ایسه‌لر بونلرده فاعلنی رفع مفعوللرینی نصب ایدرلر .

زیدٌ مکرم ابوهُ عمراً

زیدٌ معطٍ عمراً درهماً

زیدٌ معلم عمراً بکراً فاضلاً ... کبی

اکر اول مضارع معلوملر تام ولازم ایسه‌لر اسم فاعللرده انلر کبی یالکنز فاعلی رفع ایدرلر .

زید قائم ابوهُ ... کبی

اکر اول فعل مضارع معلوملر ناقص ایسه‌لر اسم فاعللرده انلر گبی اسمنی رفع خبرینی نصب ایدرلر .

زید کائنٌ ابوهُ قائماً ...... کبی

١٩٥ — فائده : مبالغهٔ فاعلار دخی اسم فاعللر کبی عمل ایدرلر.

١٩٦ — اوچنجیسی : اسم مفعوللردرکه بونلرده مشتق قلندقلری فعل مجهوللر کبی عمل ایدرلر .

کل تائب مقبولٌ توبتهُ
زید معطًی ابوه درهماً ...... کبی

١٩٧ — دردنجیسی : صفت مشبهه‌لردرکه مشتق منهلری اولان فعل لازملر کبی یالکنز فاعلنی رفع ایدرلر .

زیدٌ طیبٌ ابوهُ

هندٌ حسنٌ خلقها ... کبی

١٩٨ — بشنجیسی : اسم تفضیللردرکه یتمشنجی ماده‌ده بیان اولنان شرائطی حائز اولوبده فاعل ظاهر الیرسه انی رفع ایدر وشرطی حاوی اولمدیغی صورتده فاعل مسترینی رفع ایدر وایجابنده متعلقات فعلده‌ده فعل کبی عمل ایدر.

ماراٴیت رجلاً اکثر عنده المالُ منه عند زید

زید اعلم من عمرٍ . . . . کبی.

۱۹۹ — آلتنجیسی : مصدرلردرکه فعللر کبی فاعلنی رفع مفعوللرینی نصب ایدرلر .

یحب اللهُ اعطاءً له عبدُهُ فقیراً درهماً . . . کبی

۲۰۰ — یدنجیسی : اسم مضافدرکه مضاف الیهنی مجرور قیلار .

عبادة اللهِ خیرٌ

ذنب العبدِ یسوّد قلبهُ . . . کبی

۲۰۱ — سکزنجیسی : اسم مبهم تامدر . اسم مبهم تام دیمک تمیزک تفسیر ایتدیکی کلمه دیمکدرکه بونک تام اولمسی بولندیغی حالیله مابعدینه یعنی تمییزینه اضافتی جائز اولمامسیدرکه بوده : [یا نفسیله ، یا تنوین ایله ، یا تثنیه نونیله ، یا شبه جمع نونیله ، یا اضافتله] یعنی بوبش شیدن بریسیله حاصل اولور .

نفسیله تمام اولمسی یا ضمیر مبهمده یعنی مرجعی متأخر اولان ضمیرده ویاخود اسم اشارتده اولور .

ربّهُ رجلاً . نعم رجلاً

ترکیبلریله شو :

ماذا ارادالله بهذا مثلاً

آیت کریمه‌سنده اولدیغی کبی .

تنوین ایله تمام اولمسی دخی یا لفظاً ویا تقدیراً اولور .

١ ـ عندی رِطلٌ زیتاً

٢ ـ عندی مثاقیلُ ذهباً . . . کبی

تثنیه نونیله شبه جمع نونی و اضافتده‌کی تمامیت ایسه ظاهردر .

١ ـ عندی منوان سمناً

٢ ـ عندی عشرون رجلاً

٣ ـ عندی ملؤه عسلاً . . . . کبی

ایشته بو صورتلرله تام اولان اسم مبهم کندندن صوکره کلن تمییزك عاملی اولوب اول تمییزی نصب ایدر بالاده مذکور مثاللرده اولدیغی کبی

فائده ـ بعضا تنوین ایله نون تثنیه حذف اولنه‌رق اسمك تمییزینه اضافتی جائز اولور

رطلُ زیتٍ . منواسمنٍ . . . کبی

٢٠٢ ـ **طقوزنجیسی** : معنای فعللردر یعنی : [اسم منسوب . اسم فعل . اسم مستعار . ظرف مستقر]لردرکه بونلردن :

اسم منسوبلر : اسم مفعوللر کبی نائب فاعللرینی رفع ایدرلر

زیدٌ هاشمیٌّ ابوهُ . . . کبی

اسم فعللر : مسمالری کبی فاعلی رفع و متعدی ایسه‌لر مفعولنی دخی نصب ایدرلر .

هیهات الامر

ها زیداً . . . کبی

اسم مستعارلر : اسم فاعللر کبی فاعلی رفع مفعولی نصب ایدرلر.

اسدٌ عليٌّ وفى الحروب نعامةٌ . . . كبى

ظرف مستقرلر : بالکز فاعلی رفع ایدرلر.

زید فی الدار ابوه . . . کبی

قسم ثانی

عامل معنوی

۲۰۳ — عامل معنوی : [مالا يكون للسان فيه خط وانما هو معنى يعرف بالقلب] صورتیله تعریف اولنورکه [لسان ایچون خطی اولمیوب عقلاً بیلنور برشیٔ دیمکدر.]

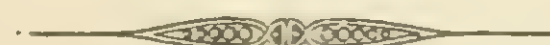
و اساساً ایکی نوعدن عبارتدر.

برنجی نوعی — عوامل لفظیه‌دن مجرداولان مبتدا وخبرك مرفوع اولمسنی ایجاب ایتدیرن حالدرکه او ده ابتدا در و بوکا [رافع مبتدا و خبر] دینور.

زيدٌ قائمٌ . هندٌ نائمةٌ ... كبى

ایکنجی نوعی — نواصبدن جوازمدن مجرد اولان فعل مضارعك مرفوع اولمسنی ایجاب ایدن حالدر.

زيدٌ يضربُ . هندٌ تضربُ ... كبى

باب ثانی

معمول

٢٠٤ ــ معمول : [مايوجد فيه اثر العامل لفظاً او تقديراً او محلاً] صورتیله تعریف اولنورکه [کندیسی لفظاً ویا تقدیراً ویا محلاً عاملك اثری اولان کلمه دیمکدر] .

عاملك اثرینك لفظاً اولمسی معمولك اخرینك لفظده مرفوع منصوب مجرور مجزوم اولمسی دیمکدر .

جاءزیدٌ . رأیتُ زیداً . مروتُ بزیدٍ . لم یضربْ ... کبی

تقدیراً اولمسی دیمك اصلنده اخرینك حرکه‌سی مذکور درت حالده بولنه‌بیلور ایکن لعلةٍ اول حرکه‌نك حذف ایدلمش اولمسی دیمکدر .

جاء الفتیٰ . رأیتُ الفتیٰ . مروتُ بالفتیٰ

کبی اولوب (یخشیٰ . قاضی) وامثالی کلمه‌لرده بوقبیلدندر .

محلاً اولمسی دیمك اساساً اعراب قبول ایتمین کلمه‌لرك ویاخود برمؤثرله اخری مشغول اولان لفظك بولندیغی محله کوره آله‌جغی اعراب ایله متأثر فرض اولنمسیدر .

ضربتكَ . مروتُ بكَ

جاء هذا . رأیت هذا . مررت بهذا

مررت بزیدٍ . صلیت فی المسجدِ ... کبی

اشبو ایکی خصوص یعنی تقدیراً و محلاً اولان اعراب بو مقاله‌نك اوچنجی بابنده تفصیلاً ذکر اولنه‌جغندن بوراده بوقدرجقله اکتفا اولندی .

معمول ایکی قسم اولوب برینه [معمول بالاصاله] دیکرینه [معمول بالتبعیه] تسمیه اولنورکه بروجه آتی ایضاح اولنورلر .

معمول بالاصاله

۲۰۵ — معمول بالاصاله : [مایکون العامل مؤثراً فیه بلاواسطة] صورتیله تعریف اولنورکه [عاملك تأثیری کندیسنده بلاواسطه واقع اولان کلمه‌لردر] که بونلر : [مرفوع . منصوب . مجرور . مجزوم] اولملرینه کوره درت نوعدرلر .

نوع اول

معمول مرفوع

۲۰۶ — معمول مرفوع عاملنك تأثیریله اخری مرفوع اولان معموللردرکه اساساً طقوز صورتدن عبارت اولوب بروجه آتی تعریف اولنورلر شویله که :

۲۰۷ — برنجیسی : فاعللردرکه فعل معلوملر ایله بوکا منسوب اولان [اسم فاعل . صفت مشبهه . اسم تفضیل مصدر . معنای فعللردن اسم منسوبك غیری] اولانلرك فاعللریدر .

ضرب زیدٌ عمراً

خرج زیدٌ من البلد

جائنی رجل ضارب ابوه عمراً

زیدٌ حسنٌ وجههُ

مارأیت رجلاً احسن فی عینه الکحلُ منه فی عین زید

یحب الله اعطاءً له عبدهُ درهماً

هیهات زیدٌ

زیدٌ فی الدار ابوهُ

زیدٌ اسدٌ ابوهُ فی الحرب... کبی

٢٠٨ — **ایکنجیسی** : نائت فاعللر درکه فعل تام مجهوللر ایله بونلره منسوب اولان اسم مفعول واسم منسوبلرك نائب فاعللریدر

قُتِلَ الکاذبُ

زیدٌ مقتول غلامهُ

زیدٌ هاشمیّ ابوهُ . . . کبی

٢٠٩ — **اوچنجی و دردنجیسی** : عوامل لفظیـه‌دن مجرد اولان مبتدا وخبرلردر

زیدٌ قائمٌ . زینبُ نائمةٌ ....کبی.

٢١٠ — **بشنجیسی** : (اسم باب کان) در

کان اللهُ علیماً حکیما

ده کی لفظهٔ جلاله و :

کادالفقر ان یکون کفرا

حدیث شریفنده واقع فقر کبی.

٢١١ — **آلتنجیسی** : (خبر باب إنَّ) در

إنَّ اللهَ واحدٌ

ده واقع واحد کبی.

٢١٢ ــ برنجیسی : نفی جنسی ایچون اولان لانك خبریدر
لا فاعل شرٍ فائزٌ ... کبی.

٢١٣ ــ ایکنجیسی : مشبه بلیس اولان ما و لا نك اسمیدر.
ماالله ُ تعالی متمکنا بمکان
لاشئٌ مشابهاً للهِ تعالی . . . کبی.

٢١٤ ــ اوچنجیسی : ناصب و جازمدن خالی اولان فعل مضارعلردر
یحب الله تعالی المتواضع . . . کبی.

نوع ثانی

معمول منصوب

٢١٥ ــ معمول منصوب : عاملنك تأثیریله اخرلری منصوب معموللردرکه اساساً اون اوچ نوعدن عبارت اولوب بروجه آتی تعریف اولنمشلردر:

٢١٦ ــ برنجیسی : مفعول مطلقلردر
اکرمتُ زیداً اکراماً... کبی.

٢١٧ ــ ایکنجیسی : مفعول بهلردرکه صریحلری لفظاً منصوب اولوب غیرصریحلری ایسه محلاً منصوبدرلر:
١ــ اَکرَمَ زیدُ عمراً
٢ــ مررتُ بزید . . . کبی
برنجی مقاله‌نك مفعول‌به بحثنده [منادی. تحذیر واغرا. اشتغال]

دخی بیان ایدلمش ایدی که بورادهده آنلرك اعرابلرینی بیان لازم کلمشدر. شویله که :

منادی ـ نکرۂ غیرمقصوده ویا مضـاف ویا شبه مضاف اولورسه منصوب اولوب حالات سـائرهسی بو مقـالهنك اوچنجی بابنده بیان اولنهجقدر.

١ { براعمانك ـ يارجلاً خذ بيدى
{ برواعظك ـ ياغافلاً والموت يطلبه . . . دیمسی و:

٢ { يا عبدالله . يارسولَ اللهِ
{ يا كريمَ النَفس . . . .

٣ { يا طالعاً جبلاً . يا حسناً وجهه
{ يا لطيفاً بالعباد . . . . كبی

تحذیر واغرا ایسه دائما منصوبدر

اشتغال خصوصنه کلنجه مفعول بهدن عبارت اولان مشـغول عنه ایچون [وجوباً منصوب. وجوباً مرفوع. جوازاً منصوب ومرفوع. ترجيحاً منصـوب . ترجيحاً مرفوع] اولمق اوزره بش نوع اعراب اولدیغندن بروجه آتی بیان اولنورلر شویله که :

وجوباً منصوب اولمسی : مشغول عنهك، دخولی فعله مخصـوص اولان شرط عرض تخفیفی اداتلرندن صـوکره واقع اولدیغی حالاته مخصوصدر.

شرط : برشیئك مضمونی شیء آخرك مضمونك حصولنه تعلیق ایتمکدرکه بونی بیان ایدن اداتلره [ادوات شرط] دینوب آنلرده [لو.

امّا. إن مهما. ما. من. این. متی. انّی. ایُّ. حیثما. اذما. اذاما] اداتلرندن عبارتدر.

عرض: کمال رفق وملایمتله طلب و تمنی‌یه دینورکه بونی بیان ایچون یالکز [اَلاٰ] اداتی اولوب بوکاده [ادات عرض] دینور.

تحفیفی: شدت وازعاج ایله بر شیئی طلب ایتمکه دینورکه بونی بیان ایدن اداتلره [ادوات تحفیفی] تسمیه اولنوب آنلرده [لولا. لوما. هلاّ. اَلّا]دن عبارتدر.

ایشته بواوچ نوع اداتدن [اَمّا]نك غیریسندن صوکره واقع اولان مشغول عنهلر منصوب اولورلر

شرط { إن زیداً رأیتَهُ فاکرمهُ
لو زیداً رأیتُهُ اکرمتُهُ }

عرض ـ اَلا زیداً اکرمتَهُ

تحفیفی { لولا زیداً ضربتَهُ
هلاّ زیداً اکرمتَهُ . . . کبی }

وجوباً مرفوع اولمسی: ایکی یرده اولوب:

بریسی مشغول عنهك [اذا]ء فجائیه‌دن صوکره واقع اولدیغی محلدر

دخلتُ المسجدَ فاذا الجماعةُ یعظهم الخطیب . . . کبی

دیکری مشغول عنهك صدر کلامه مخصوص اولان الفاظدن اول واقع اولدیغی محللردر

العالم ما تبغضهُ

صديقُنا ان رأيتَهُ فاكرمهُ ... كبی .

جوازاً منصوب ومرفوع اولمسی : مشغول عنهك ، صدری اسم عجزی فعل اولان برجملەدن صوكره حرف عطفله معطوف بولنمسيدركه بونده مذكور صدر ايله عجزدن مركب اولان جمله‌يه معطوف اعتبار اولنورسه عطفده تناسب حصولی ايچون مشغول عنه مرفوع اولور

زيدٌ قام ابوهُ وعمروٌ اكرمتُهُ ... كبی.

اكر يالكز عجزه يعنی جملهٔ فعليه‌يه معطوف اعتبار اولنورسه اولوقت مشغول عنه منصوب اولور

زيدٌ قام ابوهُ وهنداً اكرمتُها فی دارهِ ... كبی.

ترجيحاً منصوب اولمسی : اوچ يرده‌در:

برنجيسی — مشغول عنهدن صوكره امر نهی دعا كبی طلبه دلالت ايدن فعللرده واقع اولديغی محللردر.

١ ـ زيداً اِضربهُ

٢ ـ زيداً لاتهنهُ

٣ ـ اللهم عبدكَ ارحمهُ ... كبی

ايكنجيسی — مشغول عنهك، فعله دخولی غالب اولان (همزهٔ استفهام . ما . لا . نافيه اولان اِن . هل . حيث) كبی ادواتدن صوكره واقع اولمسيدر .

أزيداً ضربتَهُ

مازيداً رأيتَهُ

لاعمراً اكرمتَهُ

اِن بكراً ضربتُهُ الاّ تأديباً

هل خالداً رأيتَهُ

اجلس حيث زيداً تجدهُ ... كبى

اوچنجیسی — مشغول عنه برجملهٔ فعلیه‌دن صوکره بلا فاصله اول جمله‌یه حرف ایله معطوف اولورسه عطفده تناسب حصولی ایچون ترجیحاً منصوب اولور .

خَرجتُ فزيداً لقيتُهُ

قام زيدٌ وعمرو اكرمتَهُ ... كبى

ترجیحاً مرفوع اولمسی : مشغول عنهك نصبی واجب ويا مرجح اولمدیغی وجواز صورتنده ده نصبی اقتضا ایتمدیکی حالاتك غیریسنده وطلبدن ماعدا [امّا]دن صوکره واقع اولدیغی یرلرده در .

جنات عدن ندخُلها

واَمّا المشركُ فلايدخُلها ... كبى

اشبو اشتغال خصوصی بعضاً فاعل ونائب فاعلده اولورکه بو ایکی صورتده مشغول عنهك اعرابی مرفوع اولور .

وان احدٌ من المشركين استجارك

آیت کریمه‌سنده (احدٌ) فاعل و :

هلاّ زیدٌ غُضِبَ علیه

ترکیبنده (زیدٌ) نائب فاعلی مشغول عنهدر .

٢١٨ — اوچنجیسی (مفعول فیه) یعنی ظرف زمان و ظرف مکانلردر که [فی] محذوف اولدیغی محللرده لفظاً منصـوب اولوب فی مذکور اولنجه محلاً منصوب اولورلر .

١ ـ جلستُ امامَ المحراب

٢ ـ صلیت فی المسجدِ ... کبی

٢١٩ — دردنجیسی (مفعول له)درکه لام محذوف اولدیغی محللرده لفظاً منصوب اولوب لام مذکور اولنجه محلاً منصوب اولور .

١ ـ قمت تعظیماً لاخوفاً

٢ ـ اکرمت لوجه الله تعالی ... کبی

٢٢٠ — بشنجیسی (مفعول معه)در .

جاء البردُ والطیالسةَ ... کبی

٢٢١ — آلتنجیسی (حال)درکه مفرد اولنجه دائما لفظاً منصوب اولوب جمله اولورسه محلاً منصوبدر .

١ ـ جاء زیدٌ ضاحِکاً

٢ ـ اکرمت زیداً (وهو یضحكُ) ... کبی

٢٢٢ — یدنجیسی (تمیز)درکه دائما منصـوب اولوب یالکز اعدادك اوچدن اونەقدر اولانلری ایله (مائة والف) کلمەلرینك و[کم] خبریەنك تمیزلری مجرور اولورلر .

١ اشتریتُ رطلاً زیتاً
طاب زیدٌ نفساً
کم عبداً ملکتَ

٢ جائنی ثلثةُ رجالٍ
رأیت عشر نسوة

کم عبدٍ ملکتُ
کم عبیدٍ ملکتُ ... کبی

٢٢٣ — سکزنجیسی : (مستثنی) درکه اعرابنده درت وجه وار در .

وجه اول : نصبی واجب اولاندرکه بو وجوب درت یرده‌در . وآنلردن :

برنجیسی : کلام تام موجبلرده اولان مستثنالردر .

جاء القومُ الازیداً ... کبی

ایکنجیسی : مستثنانك مستثنی منهه تقدم ایتدیکی یرلردر .

قام الازیداً القومُ ... کبی

اوچنجیسی : استثنا منقطع اولان یرلردر .

جاء القوم الافرساً ... کبی

دردنجیسی : (ماعدا . ماخلا . لیس . لایکون) فعللرندن وفعل اعتباریله [حاشا . خلا . عدا] دن صوکره واقع اولان مستثنالر در .

جاء القوم ماعدا زیداً

جاء القوم عدا زیداً ... کبی

وجه ثانی : نصب وابدالی جائز اولاندر. یعنی : اصل مستثنی کبی نصبی یاخود ماقبلنه بدل اعتباریله تابعلر مثللو اعرابی جائز اولاندرکه بونده مختار اولان اعراب خصوصیدر .

و بو ده کلام تام غیرموجبلرده اولور .

جاءالقوم الازیداً (یاخود) الازیدٌ ... کبی

وجه ثالث : علی‌حسب‌العوامل معرب اولانلر درکه بونلر دخی استثنای مفرغلردن عبارت اولوب بونلرده کیفیت استثنایه باقلمیه‌رق عاملك اقتضاسنه کوره اعراب متعلقات فعلدن بری کبی اعراب جاری اولور .

ماجاء الازیدٌ

لاتکرم الازیداً

مامررت الابزیدٍ ... کبی

وجه رابع : مجرور اولانلر درکه بالاده مذکور عددلرك وکم خبریه‌نك تمییزلریله [غیر . سوی . سواء] ایله حرف جر اعتباری شرط اولمق اوزره [حاشا . عدا . خلا] دن صوکره واقع اولان مستثنالر در .

جائنی خمسة رجالٍ

کم عبدٍ ملکتُ

جاء القوم غیرَ زیدٍ

هلك الناسُ حاشا العالمِ ... کبی

فائده — اشبو [غیر] لفظی مستثنا واقع اولان کلمه‌لر حکمنده بولندیغندن اعرابده مستثنالر کبی بالاده مذکور احکامه تابع اولورلر.

جاء القوم غیرَ زیدٍ

جاء غیرَ زیدٍ القومُ

جاء القوم غیرَ فرسٍ

ماجاء القومُ غیرَ زیدٍ

ماجاء القومُ غیرُ زیدٍ

ماجاء غیرُ زیدٍ

لاتکرم غیرَ زیدٍ

مامررت بغیرِ زیدٍ

مثاللرنده اولدیغی کبی.

٢٢٤ — طقوزنجیسی (خبر باب کان) در.

کان اللهُ علیماً حکیماً ... کبی

٢٢٥ — اوننجیسی (اسم باب اِنّ) در.

انّ الانسانَ لفی خُسرٍ الاالذین امنوا

آیت کریمه‌سنده اولدیغی کبی.

٢٢٦ — اون برنجیسی (نفی جنس ایچون اولان لانک اسمی) در.

لاغلامَ رجلٍ حاضرٌ عندنا ... کبی

٢٢٧ — اون ایکنجیسی (مشبه بلیس اولان ماولانک خبریدر).

مازیدٌ قائماً

لارجلٌ قائماً ... کبی

٢٢٨ — **اوچنجیسی** (کندیسنه حرف ناصب داخل اولان فعل مضارع) در .

لن ینصُرَ . ان اطیعَ ... کبی

نوع ثالث

معمول مجرور

٢٢٩ — معمول مجرور: عاملنك تأثیریله مجرور اولان معمولردر. اساساً ایکی قسمدر :

برنجیسی : (حرف جرلرك داخل اولدقلری اسملر) در .

امنت باللهِ ... کبی

ایکنجیسی : (مضاف الیهلر) در .

حکمةُ اللهِ . صلاة الغروبِ ... کبی

نوع رابع

معمول مجزوم

٢٣٠ — معمول مجزوم: عاملنك تأثیریله مجزوم اولان معمولدرکه بوده حروف جازمه نك داخل اولدیغی فعل مضارعلر در .

قل هو الله احد لم یَلِدْ ولم یولَدْ ولم یَکُنْ لهُ کفواً احد اخلاص شریفنده اولدیغی کبی.

قسم ثانی

معمول بالتبعیه

٢٣١ — متبوعی هانکی عامل ایله متأثر ایسه اوده اول عامل ایله

متأثر اولوب متبوعنك اعرابنی قبول ایدن و متبوعی اوزرینه تقدیمی جائز اولمیان معموله [معمول بالتبعیه] دینورکه [صفت . مؤکد به . بدل . عطف بالحرف . عطف بیان] دینلن بش شیدن عبارت اولوب بروجه آتی تعریف وایضاح اولندیلر :

٢٣٢ — برنجیسی : (صفت)درکه متبوعی اولان موصوف عاملی سببیله نصل اعراب ایدلمش ایسه بو دخی اولوجهله اعراب اولنور .

١ ـ جاء زيدٌ العاقلُ

٢ ـ رأيتُ زيداً العاقلَ

٣ ـ مررت بزيدٍ العاقلِ

کبی که بونلرده عاقل صفتلری تابع و زید موصوفلری متبوع اولوب برنجیده متبوع اولان زید موصوفی جاءنك فاعلی اولدیغندن مرفوع اولمغله تابعی اولان عاقل صفتی دخی مرفوع و ایکنجیده زید متبوعی رأیتنك مفعولی اولدیغندن منصوب اولمغله عاقل تابعی دخی منصوب و اوچنجیده زید متبوعی حرف ایله مجرور اولدیغندن عاقل تابعی دخی مجرور اولمشدر .

٢٣٣ — ایکنجیسی : (مؤکد به)درکه متبوعی اولان لفظ مؤکَد عاملی سببیله نصل اعراب ایدلمش ایسه بو دخی اولوجهله اعراب اولنور .

١ ـ جاء زيدٌ زيدٌ
١ ٢ ـ رأيتُ زيداً زيداً
٣ ـ مررت بزيدٍ زيدٍ

٢
١ ـ جاء زيدٌ نفسُهُ
٢ ـ رأيتُ زيداً نفسَهُ
٣ ـ مررتُ بزيدٍ نفسِهِ

کبی که بونلردن برنجی طاقمده مؤکدٌ به اولان ایکنجی زیدلر تابع و مؤکدّ اولان برنجی زیدلر متبوع وایکنجی طاقمده مؤکد به اولان نفس لر تابع و زیدلر متبوع اولوب بونلرك برنجیلرنده متبوع اولان زیدلر جاءنك فاعلی اولدقلرندن مرفوع اولمغله تابعلری اولان زیدونفس دخی مرفوع و ایکنجیلرنده متبوع اولان زیدلر رأیتنك مفعوللری اولدقلرندن منصوب اولمغله تابعلری اولان زید ونفس دخی منصوب و اوچنجیلرنده متبوع اولان زیدلر حرف جر ایله مجرور اولدقلرندن تابعلری اولان زید و نفس دخی مجرور اولمشلردر .

٢٣٤ — اوچنجیسی : (بدل) درکه متبوعی اولان مبدل منه عاملی سببیله نصل اعراب ایدلمش ایسه بوده اولوجهله اعراب اولنور .

١ ـ جائنی هندُ اختُ زیدٍ
٢ ـ رأیتُ هنداً اختَ زیدٍ
٣ ـ مررتُ بهندٍ اختِ زیدٍ

کبی که بونلرده بدل اولان اختلر تابع و مبدل منه اولان هندلر متبوع اولوب برنجیده متبوع اولان هند جاءنك فاعلی اولدیغندن مرفوع اولمغله تابعی اولان اخت دخی مرفوع و ایکنجیده متبوع اولان هند رأیتنك مفعولی اولدیغندن منصوب اولمغله تابعی اولان اخت دخی منصوب و اوچنجیده متبوع اولان هند حرف جر ایله مجرور اولدیغندن تابعی اولان اخت دخی مجرور اولمشدر .

۱ ـ ضربنی واکرمنی زیدٌ
۲ ـ ضربتُ واکرمتُ زیداً

دینلدکده برنجی زید فاعل وایکنجیده مفعول اولوب اما ضرب واکرام فعللرندن هانکیسنك فاعلی ویامفعولی اولدیغی دفعةً بیلنمدیکندن منازعه ظهور ایدرکه ایشته تنازع بودر .

اشبو تنازع یا عامللرك هربری بر معمولی کندیلرینه فاعل اولدیغنی ایستمکده ویاخود بر معمولك کندولرینه مفعول اولدیغنی ادعا ایتمکده ویاخود عامللردن بری اول معمولی فاعل ودیکری مفعول المق ایچون منازعه ایتمکده واقع اولور . نته‌کیم :

ضربنی واکرمنی زیدٌ

دینلدکده زیدی هم ضرب هم اکرام فعللرندن هربری کندیسنه فاعل ایتمك ایستیور و

ضربت واکرمت زیداً

ترکیبنده زیدی هم ضرب هم اکرام فعللرندن هر بری کندیسنه مفعول یاپمق ایستیور و

ضربنی وضربت زید

ترکیبده زیدی برنجی ضرب فعلی فاعل اولمق اوزره المق ایستدیکی کبی ایکنجی ضرب فعلیده مفعول اولمق اوزره المق ایستیور و

ضربتُ وضربنی زید

ترکیبنده زیدی برنجی ضرب فعلی کندینه مفعول آلمق ایستیور وایکنجی ضرب فعلی ایسه کندینه فاعل ایتمك ایستیوب تنازع واقع

اولیورکه اشبو تنازع بروجه آتی اصول ایله حل وفصل ایدلمش اولور . شویله که :

ایکی عاملك بر معموله تسلیطی جائز اولمیوب شاید ایکی عامل بر معموله مسلط کبی کورونن عباره لره تصادف اولنورسه آنلر ده معمول مذکور عامللردن برینه تخصیص اولنوب دیکر عاملك معمولی مضمر ویا محذوف اعتبار اولنور . فقط بو مادۀ مهمه ده بصریون معمول مذکوری ایکنجی عامله وکوفیون برنجی عامله تخصیصی اختیار ایتمش وجمهور علما ایسه بصریون مذهبنی ترجیح ایلمشلردر . یعنی معمول مذکورك عامللردن هر ایکیسندن برینه تخصیصی جائز ایسه ده بصریون ایله جمهوره کوره ایکنجی عامله وکوفیونه کوره برنجی عامله تخصیصی اختیار ایدلمشدر .

ایمدی : بصریون ایله جمهورك اختیارلرینه کوره عمل اولنورسه متنازع فیه اولان معمول ایکنجی عامله ربط اولنه جغندن برنجیسی فاعل ایستیورسه ظاهره موافق اوله رق اضمار اولنور . یعنی ایکنجی یه تخصیص اولنان معمول نه ایسه اکا مطابقت ایتمك اوزره برنجی یه بر فاعل مضمر ویریلور .

ضربنی وضربت زیداً

ضربا وضربت الزیدَین

ضربوا وضربت الزیدینَ

ضربتنی وضربت هنداً

ضربتا وضربت الهندین

ضربن وضربت الهندات ... کبی

اگر مفعول ایستیور ایسه محذوف عد اولنور .

ضربت وضربنی زیدٌ

کبی که بوراده برنجی فعل ایچون [زیداً] مفعولی محذوف عد اولنور .

اگر کوفیونه کوره عمل اولنورسه متنازع فیه اولان معمول برنجی عامله ویریله‌جکندن ایکنجینك احتیاجی ضمیر ایله ادا اولنور یعنی :

ایکنجی فاعل ایسترسه :

ضربت وضربنی زیداً

ضربت وضربانی الزیدَینِ

ضربت وضربوا الزیدینَ ... دینور .

اگر ایکنجی مفعول ایستیورسه :

ضربنی وضربتهُ زیدٌ

ضربنی وضربتهما الزیدان

ضربنی وضربتهم الزیدون ... دینور .

شاید برقاچ عامل ایکی اوچ معمولده منازعه ایدرلرسه ینه بصریون وجمهوره کوره اول معمول عامللرك اك قریبنه یعنی اك صوکره ایراد اولنان عامله و کوفیونه کوره اول معمول عامللرك اك بعیدینه یعنی اك اول ایراد اولنان عامله ویریلور .

اوچنجی باب

اعراب

٢٣٨ — عاملك تأثيريله كلمه اخرينك اختلافنه [اعراب] واعرابی قبول ایدن کلمه‌لره (مُعْرَبْ) دینور . فقط کافهٔ کلمات عربیه اعرابی قبول ایتمیوب [مبنی] تعبیر اولنان بر طاقملری حاللرینی محافظه ایتدکارندن وبو مبنی کلمه‌لر معربلره نظراً محدود اولدقلرندن اولا مبنیلری تعریف ایلەلك .

مبنیات

٢٣٩ — لسان عربیده مبنی [مالایتغیر اخره باختلاف العوامل بل یلزم حالةً واحدةً] صورتیله تعریف اولنوب [اختلاف عوامل ایله اخری تغیر ایتمیوب دائما بر حالی التزام ایدن] دیمکدر که بو ده [مبنی الاصل] و[مبنی العارض] اولمق اوزره ایکی نوعدر .

٢٤٠ — مبنی الاصل اولانلر درتدر :

برنجیسی — حرفلردر که بونلر :

١ حروف ندا . حروف استثنا . حروف عاطفه . حروف جر .
حروف مشبهه . حروف ناصبه . حروف جازمه . حروف شرط .
حرف عرض . حروف تحضیض . ایله :

٢ حروف استفهام . حروف جواب . حروف تنبیه . حرف توقع .
حروف مصدریه . حروف زائده .

دینلن حرفلردن عبارت اولوب بونلردن برنجی طاقمی بورایه قدر

کذران ایدن مباحثده لزومی وجهله تعریف وتفصیل ایدلمش اولدقلرندن بزجه جمله‌سی معلوم اولمغله بو مقامده ایکنجی طاقمنی تعریف ایلدک . شویله که :

حروف استفهام — (همزه) ایله (هَلْ)دن عبارتدر .

همزه — کرك مثبت کرك منفی اولان جملهٔ فعلیه و اسمیه‌لره داخل اولور .

١ { أَضربتَه
أَلم تفهم

٢ { أنت فعلت ذلك
أزيدٌ غيرُ فاهمٍ ... کبی

هل — یالکز مثبت اولان جمله‌لره داخل اولوب انجق خبری ذوات افعالدن عبارت اولان جملهٔ اسمیه‌لره داخل اولماز .

{ هل رأيت صاحبنا
هل اخوك مريضٌ

دینوب (هل اخوك مرِضَ . هل زيدٌ جاءَ) دینلیه‌رك بو بابده (هل مرض اخوك ، هل جاء زيدٌ) دیمك لازمدر .

حروف جواب — تصدیق وایجاب کوسترن (نَعَمْ . بَلىٰ . اِیْ . اَجَلْ . جَيْرِ . جَلَلْ . اِنَّ)دن عبارت یدی حرفدرکه بونلردن :

نَعَمْ — استفهام وخبری مبین اولان جمله‌لرك مضمونی تصدیق ایچون آنلردن صوکره ایراد اولنور .

أليس لی عليك دَينْ ـ سؤالنه ـ ليس لك علیّ دينٌ ـ ديه‌جك يرده (نعم)
لی عليك دين ـ « ـ لك علیّ دين ـ « « (نعم)
ماجاء اخونا ـ « ـ ماجاء اخونا ـ « « (نعم)
دينور يعنی جواب اوله‌رق (نعم) دينور .

بَلی — استفهام وخبری مبين اولان جملهٔ منفيه‌لرك نفينی سلب ايله اثبات صددنده انلردن صوكره ايراد اولنور وجملهٔ مثبته‌دن صوكره كليرسه ينه اثبات بيان ايدر .

أليس لی عليك دينٌ ـ سؤالنه ـ لك علی دينٌ ـ مقامنده (بَلی)
مالی عليك دينٌ ـ « ـ لك علی دين ـ « (بلی)
أجاءَ اخونا ـ « ـ جاء اخونا ـ « (بلی) دينور

اِیْ — نعم كبی ايسه‌ده هر يرده استعمال اولنميوب يالكز قسم فعلی محذوف اولان قسملرده مستعملدر .

هل قام زيدٌ ـ سؤالنه ـ اِیْ والله ـ دينوب ـ اِیْ اقسم بالله ـ ديمز .

اجل . جير . جلل . اِنَّ — دخی نعم كبيدر انجق برنجی ايله ايكنجينك استعمالی قليل واوچنجی ايله دردنجينك استعماللری اقلدر .

حروف تنبيه — دائما صدر كلامده بولنان (اَلا . اَما . ها) دركه بونلردن :

اَلا . اَما — اكثريا اِنّ و ندادن اول اوله‌رق جمله‌لره داخل اولورلر .

آلا اِنَّ وعدالله حقٌ
اَلا ياصاح قمْ

ترکیبلریله شو :

أما والذی ابکی واضحك والذی
أمات واحیا والذی امره الامر

بیتنده اولدیغی کبی .

ها — بعیده مخصوص اولانك غیری اسم اشارتلره مخصوص اولوب اکثریا کندیسیله اسم اشارت اراسنه کاف تشبیه ویاخود ضمیر مرفوع منفصل حیلولت ایدر و نادراً اِنّ کلیر .

١ ـ اهکذا تتکلم

٢ ـ ها اناذا . ها هوذا

٣ ـ ها اِنّ ذا الکلام غریبٌ ... کبی

بو ها معرف باللام اولان منادالره دخی داخل اولور فقط بو صورتده صدر کلامی حرف ندا اشتغال ایدوب ها صوکره یه قالیر [یا ایها . یا ابتها ...] کبی نته کیم :

یا ایها الرجل المعلم غیره
هلا لنفسك کان ذا التعلیم

بیتنده واقع اولمشدر .

حرف توقع — ماضی ومضارعه داخل اولان [قد] حرفیدرکه ماضی یه داخل اولنجه معناسنی حاله تقریب ایدر .

قد قامت الصلاة

قد فرغنا من العمل ... کبی

مضارعه داخل اولنجه تقلیل بیان ایدر .

قد يصدقُ الكذوبُ

قد يجود البخيلُ ... كبی

اشبو قد بعضاً تحقيق ايچونده اولور نته‌كيم :

قد نرى تقلُّب وجهك فی السماء

— و —

قد يعلم ما انتم عليه

آيت كريمه‌لرنده تحقيق ايچوندر .

حروف مصدريه — داخل اولدقلرى فعللرى مصدره تأويل ايدن (ما . اَنْ . كَیْ . لوْ . اَنَّ) حرفلريدركه بونلردن :

ما . اَنْ . لوْ — جملهٔ فعليه‌لره داخل اولوب انلرى مصدره تأويل ايله مفرد حكمنه ارجاع ايدرلر .

١ ـ اعجبنى ماصنعت

٢ ـ اريد ان تفعل

٣ ـ اسلم لكى تدخل الجنة

كبی‌كه بونلرك تأويللرى شو :

١ ـ اعجبنى صنعك

٢ ـ اريد فعلك

٣ ـ اسلم لدخول الجنة . . . در .

لَوْ — اساساً حرف شرط ايسه‌ده اكثريا [وُدَّ] و [اَحَبَّ] فعللرندن صوكره كلوب اَنْ مقامنده بولنه‌رق مابعدينى مصدره تأويلده واستقباله تخصيصده آنك كبی خدمت ايدر .

وَدِدْتُ لوقام زیدٌ

کبی‌که [وَددت لوقام زیدٌ] مقامنده‌اولوب تأویلی [وودت قیام زیدٍ]در.

اَنَّ — جملهٔ اسمیه‌لره داخل اولوب انلری مصدره تأویل ایله مفرد حکمنه ارجاع ایدر .

بلغنی اَنَّ زیداً قائمٌ

کبی‌که تأویلی [بلغنی قیامُ زیدٍ] در .

حروف زائده — [با . من . کاف . اِنْ . اَنْ . ما . لا] درکه بونلردن [با . من . کاف] حرف جرلر صره‌سنده بیان ایدلمش اولدقلرندن بوراده دیکرلری تعریف اولندیلر . شویله‌که :

اِنْ ماء نافیه‌دن صوکره کلنجه زائده‌دردر .

ما اِنْ ندمتُ علی سکوتی مرّةً

و لقد ندمتُ علی الکلام مرارا

بیتنده اولدیغی کبی .

اَنْ — حین معناسنده اولان (لمّا) دنصکره کلنجه زائده‌در.

لمّا اَنْ شاع الخبر ... کبی

ما — حرفی ایسه [اذا . اَیّ . متی . ایاّنَ . حیث . کیف . اِنّ . اَنَّ . کانّ . لکنّ . لیت . لعلّ . رُبّ . با . کاف . من . عن . غیر . بین . بعد] دن صوکره واقع اولنجه زائده‌در .

مصرع – سلامٌ علی الدنیا اذا ما فقدتم

آیت کریمه‌دن ایاً ما تدعوا فله الاسماء الحسنی

ترکیب ـ متی ما تزرنی ازرك

« ـ این ما تجلس اجلس

شطر ـ فایاّن ما تعدل به‌الریح تنزل

ترکیب ـ حیثما تقعد اقعد

« ـ کیفما « «

حدیث شریف ـ اِنَّما الاعمال بالنیات

ترکیب ـ بلغنی اَنَّما قام زیدٌ

« ـ کانما یساقون الی‌الموت وهم ینظرون

« ـ ولکنما زیدٌ قائمٌ

« ـ لیتما هذا الحمام لنا

« ـ لعلّما زیدٌ قائمٌ

« ـ ربّما جاء زیدٌ

« ـ فبما رحمةٍ من‌الله لنت لهم

« ـ زیدٌ صدیقی کما انّ عمراً اخی

آیت کریمه ـ مماّ خطایاهم اُغرقوا

ترکیب ـ عماّ قلیلٍ تری

شطر ـ و بینما العسر اذا دارت میاسیرُ

ترکیب ـ جئتُ بعدما أخیكَ

کبی که بونلرده اولان مالر هپ زائده‌در .

لا — نفی ایله مسبوق اولان شیئه عطف ایدن واودن صکره کلنجه زائده‌در .

لم ینطق بحلوةٍ ولامُرَّة ... کبی

ایکنجیسی — یعنی مبنی‌الاصل اولانلرك ایکنجیسی فعل ماضیلردر .

اوچنجیسی — لامدن مجرد اولان امر حاضرلردرکه بوده بصریونه کوره مبنی اولوب کوفیون بونلری لام مقدره ایله مجزوم اعتبار ایدوب معرب عد ایدرلر .

دردنجیسی — جمله‌لردرکه بونلر مفرداتنك ایجاباتیله المش اولدقلری اعراب هرنه ایسه دائما او حالده قالیرلر .

٢٤١ — مبنی العارض اولانلر دخی [لازم] و [غیرلازم] اوله‌رق ایکی نوعدر .

لازم اولانلر — دائما مبنی قالانلردرکه اساساً طقوز نوع اولوب :

برنجیسی — مضمرات .
ایکنجیسی — اسماء اشارات .
اوچنجیسی — (اَیّ و اَیّة) دن ماعدا اولان موصولات .
دردنجیسی — اسماء افعال . درکه بو درت شیٔ صرف عربی کتابمزده بیان ایدلمش اولدقلرندن بوراده تکرار ایدلمدی .

بشنجیسی — اسماء افعالدن [فَعالِ] وزننه مشابه اولان [مصدر . صفت . علم مؤنثلر] در .

فَجَارِ ـ فُجُور معناسنده		
یسار ـ میسره «	مصدر	
جماد ـ جمود «		
حماد ـ حمد «		
فساق ـ فاسقه «		
خباث ـ خبیثه «	صفت	
لکاع ـ لئیمه «		
حذام		
قطام	علم مؤنث	
غلاب		
سکاب		

اولدیغی کبی .

آلتنجیسی ــ اصواتدرکه بوده ایکی نوعدر :

نوع اولی ــ علی العموم اصواتی تقلیداً ایراد اولنان الفاظ بی‌معانیدر .

قارغه صوتنی تقلید ایدن ـ غاقِ

تیقردی‌یی « « ـ طاقِ ... کبی .

نوع ثانی ــ حیواناته خطاباً ایراد اولنان الفاظدر .

آتلره زجر ایچون ایراد اولنان ـ هلاً

قاطره « « « ـ عَدَسْ

حیوانی سورمك ایچون « « ـ دَهْ ... کبی .

برنجیسی: — بعض مرکباتدرکه بونلرده کلمه‌لرینك برنجیسی ایکنجیسنده عامل اولمیان [ترکیب مزجیلر] ایله [عدد مرکبلر]دن عبارتدر .

ترکیب مزجیلرده — جزؤ ثانی صوت ایسه ایکی جزؤ بردن مبنی اولوب جزؤ اول فتح وجزؤ ثانی کسر اوزره مبنی اولور .

سِیبَوَیْهِ . نَفْطَوَیْهِ ... کبی

اکر جزؤ ثانی صوتك غیری ایسه جزؤ اول مبنی جزؤ ثانی معرب اولور ومبنی اولان جزؤ اولك اخری حرف صحیح ایسه فتح اوزره حرف علت ایسه سکون اوزره مبنی اولور .

۱ ـ بعلَبكَ

۲ ـ معدی کرب ... کبی

عدد مرکبلرده — یعنی اونبردن اونطقوزه قدر اولان عددلرده مرکب اسم واحد حکمنده اولمیوب جزؤ ثانیسنده حرف عطف تضمن ایتدیکندن بونلر مفرد کبی اعتبار اولنمدقلری جهتله کیفیت بنالری بر وایکی وایکیدن زیاده‌سیله ترکب ایتدیکنه کوره اوچ صورتده اولور.

برنجی صورت — اخری حرف علت اولان [احدی . حادی] کلمه‌لریله ترکب ایدندرکه بونده جزؤ اول سکون اوزره وجزؤ ثانی فتح اوزره مبنی اولور.

احدیٰ عشرةَ . حادیْ عشرَ ... کبی

ایکنجی صورت — جزؤ اول [اثنان] اولورسه حرف ایله معرب اولوب جزؤ ثانی فتح اوزره مبنی قالیر .

اثنا عشرَ . اثنی عشرَ

اثنتاعشرةَ . اثنتی عشرةَ ... کبی

اوچنجی صورت — جزؤ اولك اخری حرف صحیح اولاندر . بونده ایکی جزؤده فتح اوزره مبنی اولور .

احدَ عشرَ . —

ثلثةَ عشرَ . ثلثَ عشرةَ

اربعةَ عشرَ . اربعَ عشرةَ

خمسةَ عشرَ . خمسَ عشرةَ

ستةَ عشرَ . ستَ عشرةَ

سبعةَ عشرَ . سبع عشرةَ

ثمانيةَ عشرَ . ثمان عشرةَ

تسعةَ عشرَ . تسعَ عشرةَ ... کبی

مکنیسی : — بعض کنایاتدر که بونلرده [کَمْ . کذا . کَیْتَ . ذَیْتَ] ایله [ایّ وایة] دن ماعدا شرطیه اولان [ما . من . متی . این . انیّ . مهما . حیثما . اذما . اذا . اذاما] و استفهامیه اولان [ما . من . متی . این . انیّ . کیفَ . ایّان]دن عبارتدر .

ظروفیسی — بعض ظرفلردر که بونلرده [امسِ . قط . عوض . مُذ . مُنذُ . اذا . اذ . لمّا . متی . انیّ . ایّانَ . کیفَ . حیثُ . لدیْ . لدنْ . لَدُ] ایله اسم اولان [کاف . علی . عن] الفاظندن عبارتدر .

٢٤٣ — غیر لازم اولانلر : ایجابنده معرب دخی اوله بیلن کلمه‌لردرکه بونلرده[واجب البناء] و[جائز البناء] اولمق اوزره ایکی نوعدر. واجب البناء اولانلر — آلتی شیدر .

برنجیسی — اضافتدن منقطع اولوب کندیلرنده مضاف الیه منوی اولان کلماتدر که رفع اوزره مبنی اولورلر .

قبلُ . بعدُ . تحتُ . فوقُ . قدّامُ . خلفُ . امامُ

وراءُ . لاغیرُ . لیس غیرُ . حسبُ . الآنُ ... کبی که بونلر اضافت حالنده معرب اولورلر .

ایکنجیسی — مفرد معرفه اولان منادالرك رفع اوزره مبنی اولمسیدر.

یازیدُ . یازیدان . یازیدون . . . کبی

اوچنجیسی — مفرد معرفه اولان منادالره بدل و حرف ایله معطوف اولان تابعلردر .

١ - یا

٢ - یازیدُ وعمروُ . . . کبی

دردنجیسی — مندوب اولان منادالرك فتح اوزره مبنی اولملریدر .

وازید - وا اسفا علی یوسف . . . کبی

بشنجیسی — نفی جنس ایچون اولان [لا] نك کندینه متصل اولوب مفرد ونکره وغیرمکرر اولان اسمنك فتح اوزره مبنی اولمسیدر.

لارجلَ . . . کبی

التنجیسی — آخرنده جمع مؤنث نونی اولان مضارعلرك سکون

اوزره وآخرنده نون تأكيد بولنان مضارعلرك فتح اوزره مبنى اولملريدر .

١ ـ يَضْرِبَنْ .

٢ ـ يَضْرِبَنَّ . . . كبی

جائز البناء اولانلر ـ دخی درت شيدر :

برنجيسی ـ جمله ايله [اذ] كلمه سنه مضاف اولان ظرفلرك فتح اوزره بناسنك جوازيدر .

يومَ ينفعُ الصادقين صدقهم

آيت كريمه سيله [حينئذٍ . يومئذٍ] الفاظنده اولديغی كبی .

ايكنجيسی ـ [ما . أنْ . أنَّ] به مضاف اولان [مثل و غير] كلمه لرينك فتح اوزره بنالرينك جوازيدر .

مثلا قام زيدٌ . مثلَ أنْ يقوم زيدٌ . مثلَ أنّك يقومُ

اقول غيرَ ماتقول . اقول غيرَ أنْ تقول . اقول غيرَ أنّك تقول ... كبی .

اوچنجيسی ـ نفی جنس ايچون اولان [لا] نك كنديسنه متصل اولوب مفرد ونكره ومكرره اولان اسمنك فتح اوزره بناسنك جوازيدر .

لاحولَ ولاقوةَ الا بالله . . . كبی

دردنجيسی ـ نفی جنس ايچون اولان [لا] نك مبنى اولمسی واجب اولان اسمنه متصل واقع اولان مفرد صفتك فتح اوزره مبنى اولمسنك جوازيدر .

لارجلَ ظريفَ ... كبی

معربات

٢٤٣ معرب [مایتغیر اخره باختلاف العوامل] صورتیله تعریف اولنوب [اختلاف عوامل سببیله آخری تغیر ایدن] دیمکدر که بو تغیر [اعراب] دن عبارت اولدیغندن بوراده [ذات ونوع وصفت] اعرابی ایضاح لازم کلدی . شویله که :

٢٤٤ — ذات اعراب : [حرکه . حرف . حذف] دن عبارت اوچ شیدر :

حرکه — [ضمه . فتحه . کسره] در .

١ – جائنی زیدٌ
٢ – رأیت زیداً
٣ – مررت بزیدٍ

ترکیبلرنده زیدك آلدیغی اوچ حرکه کبی .

حرف — [واو . الف . یا . نون] دن عبارتدر .

١ – جائنی ابوهُ
٢ – رأیت اباهُ
٣ – مررت بابیهِ
٤ – یضربانِ

کبی که برنجیده فاعل اولان اب واو ایله مرفوع
ایکنجیده مفعول « « الفله منصوب
اوچنجیده مجرور « » یا ایله مجرور اولمشدر .

حذف — [حرکه‌نك . اخرك . نونك حذفی] کبی اوچ شیدر .

١ — لم یضربْ

٢ — لم یغزُ

٣ — لم یضربا

کبی‌که برنجیده [یضربُ] کلمه‌سی لم ایله مجزوم اولدیغندن حرکه‌سی .
ایکنجیده [یغزو] « « « « « اخری .
اوچنجیده [یضربان] « « « « « نونی حذف ایدلمشدر .

ایشته شو احوالدن اکلاشیلورکه ذات اعراب جمعاً اون شیدن عبارتدر .

٢٤٥ — نوع اعراب : (رفع . نصب . جر . جزم) دن عبارتدرکه بونلرك ذات اعراب اولان اون شیدن علامات مخصوصه‌لری واردر . یعنی :

علامت رفع — حرکه دن [ضمه] حرفدن [واو . الف . نون] در .

١ — جائنی زیدٌ

٢ — جائنی ابوهُ

٣ — جائنی الزیدانِ

٤ — یضربانِ ... کبی

علامت نصب — حرکه دن [فتحه و کسره] حرفلردن [الف ویا] حذفدن [حذف نون] در .

١ ـ رأيت زيداً

٢ ـ رأيت مسلماتٍ

٣ ـ رأيت اباك

٤ ـ رأيت المسلمينَ

٥ ـ لن يضربا . . . كبى

علامت جر — حركه‌دن [كسره . فتحه] حرفلردن [يا] در.

١ ـ مررت بزيد

٢ ـ مررت باحمدَ

٣ ـ مررت بابيكَ . . . كبى .

علامت جزم — حذف حركه . حذف اخر . حذف نوندر .

١ ـ لم يضربْ

٢ ـ لم يغزُ

٣ ـ لم يضربا . . . كبى

اشبو انواع اعرابدن :

رفع ايله نصب — اسمله فعل بيننده مشترك اولوب يعنى هم اسمده هم فعلده اولورلر.

١ ـ يقولُ المؤمن

٢ ـ لن يسمعَ النصيحةَ ... كبى

جر — بالكنز اسمه مخصوصدر .

اطلبوا العلمَ (من المهدِ الى اللحدِ) كبى

جزم — یالکز فعله مخصوصدر .

من لم یجتهِدْ لم یَنَلْ ... کبی

٢٤٦ — ذکراولنان ذات وانواع اعراب تعریفات وامثله سندن منفهم اوله جغنه کوره اعراب یا [حرکهٔ محضه] یا [حروف محضه] یا [حرکه مع الحذف] یا [حرف مع الحذف] صورتلریله یعنی بودرت وجه اوزره واقع اولورکه وجوهات مذکوره بروجه آتی تعریف وایضاح اولندیلر . شویله که :

٢٤٧ — **وجه اول** : (حرکهٔ محضه) ایله معرب اولانلردر .

لسان عربیده حرکه ایله معرب اولان کلماتك اك چوغی کافهٔ حرکاتی قبول ایله [منصرف] وبرطاقمی بعض احوالی قبول ایتمیه رك [غیرمنصرف] اولدقلرندن اول باول اشبو منصرف وغیر منصرف احوالنی بیلمك لازم کلمکله وغیر منصرفلر منصرفلره کوره محدود اولمقله بروجه آتی غیر منصرفلردن بدأ ایله ایضاح ماده اولندی. شویله که :

غیر منصرف — حرکه ایله معرب اولان کلماتدن جر ایله تنوینی قبول ایتمین کلمه لر اولوب بونلر [سماعی وقیاسی] اوله رق ایکی نوعدر .

سماعی اولانلر — [معدول] تعبیر اولنوب معنای اصلینك بقاسیله براسمك برحالدن دیکرحاله تحویلندن عبارت اولان [صفت . علم . جموع] کبی شیلردر.

صفتلرده — اُحادَ . مُوحَدَ . ثُناءَ . مَثْنیٰ . ثُلٰث .
مَثْلَثَ . رُباعَ . مَرْبَعَ . اُخَرْ .
علملرده — عُمَرْ . زُفَرْ . زُمَلْ . قُزَحْ .
جموعده — جُمَعَ . کُتَعَ . بُتَعَ . بُصَعَ . . . کبی
قیاسی اولانلر — اساساً یدی نوعدن عبارتدر .
برنجیسی — وزنی ویا ایلك حرفیله فعله بکزه ین علملردرکه بونلرده ایکی نوعدر .
اولکیسی — فعله مخصوص وزنلرده اولان علملردر .
ضُرِبَ . شَمَّرَ . اجتمع . انقطع . استخرج . . . کبی
ثانیسی — اولنده حروف مضارعدن بری بولنوب آخرینه تاء تأنیثی قبول ایتمین علملردر .
احمد . یزید . تغلب . نرجس . . .
ایکنجیسی — اسم تفضیل اولان علملر ایله بووزنده اولان صفتلردر .
١ ــ اکرم . احسن
٢ ــ ابیض . احمر . . . کبی
اوچنجیسی ــ السنهٔ اعجامدن علم اوله رق لسان عربه نقل ایدوب وسطی متحرك ثلاثی یاخود ثلاثینك فوقنده اولان عجمه علملردر .
١ ــ شتر . سَقَرْ
٢ ــ قالون . ابراهیم . . . کبی

درنجیسی — مؤنثلردرکه بونلرده اوچ نوعدر .

نوع اولی — الف مقصوره ویا ممدوده ایله مؤنث اولان کلمه‌لردر.

١ ـ حُبلیٰ . سَلمیٰ

٢ ـ صحراء . حمراء . . . کبی

نوع ثانیسی — کندیلرنده تاء تأنیث لفظاً مذکور اولان علملردر.

طلحة . حمزة . ـ فاطمة . خدیجة . . . کبی

نوع ثالثی — کندیلرنده تاء تأنیث مقدر اولوب اوچ حرفدن زیاده ویا وسطی متحرك ثلاثی ویا لفظ عجمی اولان مؤنثلردر .

١ ـ سُعاد . زینب

٢ ـ لظی .

٣ ـ ماه . جور . . . کبی

اما بونلرك ثلاثیلرنده وسطی ساکن اولانلرك منصرف وغیرمنصرف عد اولنملری جائز در .

هند . وعد ... کبی

بشنجیسی — جزؤ ثانیسی صوت اولمیان ومن حیث المجموع علم اولان ترکیب مزجیلر در .

بعلبك . حضرموت . معدی کرب . . کبی

آلتنجیسی — آخرنده الف ونون زائده بولنان علم وصفتلردر .

١ ـ عُثمان . عِمران

٢ ـ سَکران . رحمان ... کبی

بشنجیسی — [فَعالِل. فَعالِیل] وزنلرنده اولان جمعلردر .

١ ــ مساجد . دراهم

٢ ــ مصابیح . قنادیل ... کبی

خلاصه — غیر منصرفلردن سماعی و قیاسی اولەرق بیان اولنان احوال [عدول ، علمیت ، وصفیت . تأنیث ، عجمة ، جمع ، ترکیب ، وزن فعل . الف نون زائدەلی] اولمق کبی طقوز علتدن عبارت اولوب فقط بونلرك جملەسی برکلمەده اجتماع ایدەمیەجکی جهتله غیر منصرفلر ایچون اشبو طقوز علتدن ایکیسنك ویا ایکی‌یه معادل اولان بر علتك وجودی شرطدر .

ایکی علتك وجودی شرط اولانلر — ایکی نوع اولوب :

نوع اولی — علمیتله برلکده مشروط اولان دیکر علتلردن برینك دخی بولنمسیدرکه بونلر بالاده مذکور قیاسیلرك برنجی اوچنجی بشنجیسی ایله دردنجینك نوع ثانی وثالثندن عبارتدر .

نوع ثانی — کاه علمیت کاه وصفیتله برلکده مشروط اولان دیکر علتلردن برینك دخی بولنمسیدرکه بونلرده مذکور قیاسیلرك ایکنجی وآلتنجیسی ایله سماعی اولان معدوللردن عبارتدر .

بر علتك وجودیله اکتفا اولنانلر ایسه قیاسیلرده دردنجینك نوع اولی ایله یدنجی قسمیدر .

فائده — اشبو غیر منصرفلر لام تعریف ایله معرفه قیلنورلر . ویا برشیئه مضاف اولورلرسه منصرف اولدقلری کبی ضرورت شعرده ویا تناسب حصولی ایچونده تصریف اولنورلر .

۱ ـ مررت بالاحمر

۲ ـ مررت باحمرتی

۳ ـ صبت علی مصائب لوانها الی اخره

٤ ـ سلاسلاً اغلالا ... کبی

منصرف ـ کافهٔ حرکاتی قبول ایدن کلمه‌لر درکه بالاده مذکور غیر منصرفلرك ماعداسی هپ منصرفدر .

ایمدی حرکه ایله معرب اولان کلمات یا [تام الاعراب] یا [ناقص الاعراب] اولورلر .

تام الاعراب اولانلر ـ حالت رفعده [ضمه] حالت نصبده [فتحه] حالت جرده [کسره] ایله اعرابی قبول ایدنلر درکه بونلرده [مفرد منصرف] و[جمع مکسر منصرف] اولان کلماتدر .

جائنی رجلٌ
« رجالٌ

رأیتُ رجلاً
« رجالاً

مررت برجلٍ
« برجالٍ ... کبی

ناقص الاعراب اولانلر ـ ایکی شقی حاویدر .

شق اول = حالت رفعده [ضمه] حالت نصب وجرده [فتحه] ایله اعراب ایدیلنلردرکه بونلر [غیر منصرفلر]دن عبارتدر .

جائنی احمدُ
رأیتُ احمدَ
مررت باحمدَ . . . کبی

شق ثانی — حالت رفعده [ضمه] حالت نصب وجرده [کسره] ایله اعراب ایدیلنلردرکه بونلر [جمع مؤنث سالملر] دن عبارتدر .

جائنی مسلماتٌ
رأیتُ مسلماتٍ
مررت بمسلماتٍ .. کبی

٢٤٨ — **وجه ثانی** : [حروف محضه] ایله معرب اولانلردر بونلرده تام وناقص الاعراب اولمق اوزره ایکی نوعدر .

تام الاعراب اولانلر — حالت رفعده (واو) حالت نصبده (الف) حالت جرده (یا) ایله اعراب ایدیلنلردرکه بونلر (اسماءِ ستّه) تعبیر اولنان (اب . اخ . حم . هن . فُو . ذوُ) کلمه‌لرینك مفرد اولوب مصغر اولمدقلری حالده یای متکلمك غیریسنه مضاف اولدقلری حالاتندن عبارتدر .

حالت رفع	حالت نصب	حالت جر
ابوهُ	اباهُ	ابیهِ
ابوكَ	اباكَ	ابیكَ
ابوبکرٍ	ابابکرٍ	ابی بکرٍ

اخوهُ	اخاهُ	اخیهِ
اخوكَ	اخاكَ	اخیكَ
اخوزیدٍ	اخازیدٍ	اخی زیدٍ

کبی که حال ترکیبنده شو :

جائنی ابوهُ . جائنی اخوهُ . جائنی حموهُ
رأیت اباهُ . رأیت اخاهُ . رأیت حماهُ
مررت بابیهِ . مررت باخیهِ . مررت بحمیهِ

صورتلرنده واقع اولور .

ناقص الاعراب اولانلر — ایکی شقی حاویدر .

شق اول — حالت رفعده (واو) حالت نصب وجرده (یا) ایله اعراب ایدیلنلردرکه بونلر (جمع مذکر سالملر ایله بونلره ملحق اولان « اولو » و« اعداد عقود »دن عبارتدر .

	حالت رفع	حالت نصب وجر
١	زیدون	زیدین
	مسلمون	مسلمین
	مؤمنون	مؤمنین
٢ ـ	اولو	اولی
٣	عشرون	عشرین
	ثلثون	ثلثین
	اربعون	اربعین
	خمسون	خمسین

ستون	ستین
سبعون	سبعین
ثمانون	ثمانین
تسعون	تسعین

نیکه حال ترکیبده :

جاءنی مسلمونَ
رأیت مسلمینَ
مررت بمسلمینَ

جاءنی اولو مالٍ
رأیت اولی مالٍ
مررت باولی مالٍ

جاءنی عشرونَ رجلاً
رأیت عشرینَ رجلاً
مررت بعشرینَ رجلاً

صورتنده واقع اولورلر.

شق ثانی — حالت رفعده (الف) حالت نصب وجرده (یا) ایله اعراب ایدیلنلردرکه بونلر(تثنیه‌لر) ایله بونلره ملحق (اثنان. اثنتان) وضمیره مضاف (کلا . کلتا) کلمه‌لریدر.

حالت رفع	حالت نصب وجر
زیدان	زَیْدَیْنِ
رجلان	رَجُلَیْنِ

اثنان اثنين
اثنتان اثنتين

كلاهما كليهما
كلتاهما كلتيهما

كبی اولوب حال تركيبده :

جائنی الزيدان
رأيتُ الزَيدانِ
مررت بالزَيينِ

جائنی الاثنان كلها
جائنی الاثنين كليهما
جائنی بالاثنين كلاهما

جائنی الاثنتان كلتاهما
جائنی الاثنتين كلتيهما
جائنی بالاثنتين كلتيهما

صورتلرنده واقع اولور .

٣٤٩ — وجه ثالث : [حركه مع الحذف] ايله اعراب ايديلنلردركه بونده محذوف اولان شئ يا حركه ويا حرف اولديغندن ايكی نوعدر وهر ايكيسيده تام الاعرابدر .

نوع اولی — اخری حرف صحيح اولان وضمير اتصال ايتمين فعل مضارعلردركه حالت رفعده [ضمه] حالت نصبده [فتحه] حالت جزمده [حذف حركه] ايله اعراب اولنورلر .

یضرب . لن یضرب . لم یضرب ... کبی

نوع ثانی — اخری حرف علت اولوب ضمیر اتصال ایتمین فعل مضارعلردرکه حالت رفعده [ضمه] حالت نصبده [فتحه] حالت جزمده [اخرك حذفی] ایله اعراب اولنورلر .

یغزوُ . لن یغزوَ . لم یغزُ . . کبی

٢٥٠ — وجه رابع : [حروف مع الحذف] اولانلردرکه بونلر اخرینه جمع مؤنث نوننك غیری ضمیر مرفوع یعنی [الف تثنیه . واو جمع . یای مخاطبه] اتصال ایدن فعل مضارعلر اولوب حالت رفعده [نون] حالت نصبده وجزمده [حذف نون] ایله اعراب اولنوب ناقص الاعرابدرلر .

حالت رفع	حالت نصب	حالت جزم
یضربان	لن یضربا	لم یضربا
یضربون	لن یضربوا	لم یضربوا
تضربین	لن تضربی	لم تضربی ... کبی

٢٥١ — ذکر اولنان مادەلر خلاصه اولنجه معرب اولان کلمەلر

١ — مفرد منصرف . جمع مکسر منصرف . غیر منصرف . جمع مؤنث سالملر .

٢ — اسماء سته . جمع مذکر سالملر وملحقاتی . تثنیەلر وملحقاتی .

٣ — اخرینه ضمیر اتصال ایتمەین مضارعلر .

٤ — اخرینه ضمیر اتصال ایدن مضارعلر

دن عبارت اولەرق طقوز نوع کلمەدرکه بونلرك :

برنجی طاقمی ـ يالكز حركه ايله
ایکنجی « ـ « حرف ایله
اوچنجی « ـ حركه مع الحذف ايله
دردنجی « ـ حروف مع الحذف ايله اعراب اولنورلر .

۲۵۲ ــ صفت اعراب : لفظی ، تقدیری ، محلی اولمق اوزره اوچ نوعدر .

اعراب لفظی ــ عاملك تأثیر وایجابیله معمولك اخرنده اعرابك لفظاً ظاهر اولمسیدر . یعنی : اصل اعرابدن اولان اوچ حرکه ویا درت حرفدن برینك وياحذف سببیله حالت جزمك لفظاً ظاهر اولمسنه دینورکه بورایه قدر ذکر اولنانلر هپ بو نوعدن ایدیلر .

۲۵۳ ــ اعراب تقدیری : اعرابك لفظاً اظهاری متعذر ویا متعسر اولدیغی ایچون کلمه‌نك اخرنده مقدر اعتبار ایدیلندرکه بو ده اعرابك ظهورینه کلمه‌نك اخرنده اعراب حقیقیدن بشقه بر مانع بولنان الفاظده واقع اولوب اساساً یدی نوعدر .

۲۵٤ -- **برنجیسی** : اخرنده الف اولان مفردلردرکه بونلرده یا اسم یا فعل اولورلر .

اسم اولنجه : احوال ثلاثه‌سی یعنی رفعی نصبی جری حالاتی هپ تقدیریدر .

هذه العصا
اخذت العصا
ضربت بالعصا

جائنی الفتی
رأیت الفتی
مررت بالفتی

کبی که بونلرده برنجی عصا ایله فتی تقدیراً مرفوع ایکنجی عصا ایله فتی تقدیراً منصوب اوچنجی عصا ایله فتی تقدیراً مجرور در .

فعل اولنجه : رفع ونصبی حالاتی تقدیری جزمی حالی لفظیدر .

یخشیٰ } تقدیری
لن یخشیٰ

لم یخشِ – لفظی اولدیغی کبی

تنبیه – اخری الف اولان الفاظدن مرادکندی شکلنده یاخود یا صورتنده الف بولنان کلمات دیمك اولوب یوقسه اخری ممدود اولان کلمات دیمك دکلدر . چونکه کلمات ممدوده نك اخرلرنده همزه اولمغله بونلر انواع معربدن اولوب اعرابلری لفظیدر .

هذه صحراءُ
رأیت صحراءَ
مررت بصحراءَ ... کبی

برده اخری الف اولان مفردلرك اجتماع ساکنین ایچون مذکور الف لفظاً حذف ایدلمش اولسه بیله ینه کلمه لرك اعرابی تقدیری قالیر. نته کیم :

هذه عصاً

دینلدکده تنوین ایله الفدن اجتماع ساکنین اولدیغی ایچون الف

تلفظدن حذف ایدیلەرك تنوین سادە لاحق اولمش و عصانك اعرابی ینه تقدیری قالمشدر . یعنی : بوراده عصا خبر اولدیغندن وخبرك اعرابی رفع ایدوکندن عصایه ینه تقدیراً مرفوع دینور .

جائنی فتیَ القومِ

ترکیبنده دخی فتی‌نك الفی اجتماع ساکنیندن ایچون لفظاً حذف ایدلمش اولدیغی حالده فتی‌نك اعرابی ینه تقدیریدر یعنی فتی فاعل اولدیغندن تقدیراً مرفوع دینور .

٢٥٥ ــ ایکنجیسی : تثنیه‌نك غیری یای متکلمه مضاف اولان اسملردر .

تثنیه‌نك غیری اولان کلمات مفردلر ایله جمعلر وجمعلرده جمع مذکر سالملر ، جمع مؤنث سالملر ، جمع مکسرلردن عبارت اولوب بونلردن جمع مذکر سالملرك یالکز حالت رفعلری تقدیری و حالت نصب وجرلری لفظی اولوب جمع مذکر سالمك غیری اولانلرك یعنی مفردلر ایله جمع مؤنث سالم وجمع مکسرلرك احوال ثلثه‌سی تقدیریدر .

مثلا : [مسلمون . غلام . مسلمات . رجال] الفاظی التدقده اضافت سببیله مسلموندن یا حذف اولنه‌رق ترکیده شو :

جمع مذکر سالم
- جائنی مسلمیَّ ـ اعراب تقدیری
- رأیت مسلمیَّ ـ } « لفظی
- مررت بمسلمیَّ ـ }

مفرد	جائنی غلامی رأیت غلامی مررت بغلامی		
جمع مؤنث سالم	جائنی مسلماتی رأیت مسلماتی مررت بمسلماتی	«	تقدیری
جمع مکسر	جائنی رجالی رأیت رجالی مررت برجالی		

کبی اولور که بونلردن برنجیده فاعل اولان (مسلمون) حرف ایله مرفوع ایکن یای متکلمه اضافت سببیله نون حذف ایدلدکده یای متکلم ایله برابر (مسلموی) اولوب کلمه‌ده واو یا جمع اولوب برنجیسی ساکن ایکنجیسی متحرك اولدیغندن واو یایه قلب ایله ایکنجی یاده ادغام اولنه‌رق ویا مناسبتیله میم دخی مکسور قلنه‌رق (مسلمیّ) اولمش وعلامت رفع اولان واو بو صورتله اره‌دن کیتمش اولدیغندن اعرابی تقدیری اعتبار ایدلمشدر .

اما ایکنجی و اوچنجی مثاللرده حالت نصب و جرده کلمه‌لر ذاتاً [مسلمین] شکلنده اولوب اضافت سببیله نون حذف ایدلمش وعلامت اعراب اولان یا دخی یای متکلمده ادغام ایدیله‌رك حذف ایدلمامش اولدیغندن اعرابلری ینه لفظی قالمشدر .

دیکر مثاللرده ایسه مثلا مفردلرده غلام برنجیده فاعل اولدیغندن مرفوع ایکنجیده مفعول اولدیغندن منصوب اوچنجیده با دن طولایی

مجرور اولدیغندن برنجیده مضموم ایکنجیده مفتوح اوچنجیده مکسور اولمق لازم ایکن یای متکلمه اضافت سببیله مذکور حرکه‌لر حذف اولنوب یایه مناسب کسره ایله حرکه‌لنمش اولدقلرندن بونلرك اعرابلری تقدیریدر یعنی برنجیده غلامه تقدیراً مرفوع ایکنجیده تقدیراً منصوب اوچنجیده تقدیراً مجرور دینور. دیکر مثاللرده واقع [مسلمات ایله رجال] دخی بو قبیلدندر.

٢٥٦ — **اردنجیسی**: اخرنده اعراب محکی ویا بنای محکی اولانلردر

اعراب محکی دیمك بشقه بر ترکیبده حسب العوامل هانکی نوع اعراب ایله واقع اولمش ایسه انك تکرارنده ینه اول اعراب ایله ادا ایتمکدر مثلا:

هل رأیتَ زیداً

سؤالنی ایراد ایدن برذاته جواباً برموجب قاعده

من زیدٌ

دیمك لازم ایکن اعراب محکیی محافظةً سؤالده اولدیغی نصب ایله

من زیداً

دینور. بوراده زید خبر اولدیغندن مرفوع اوله‌جغی جهتله تقدیراً مرفوع دینور. وکذا

ألَكَ تمرتانِ

سؤالنه دخی برموجب قاعده

دعنی عن تمرتین

دیمك لازم ایکن اعراب محکیه رعایةً

دعنی عن تمرتانِ

دینوب تمرك تثنیه‌سنده حالت جری یا ایله اولدیغندن بوراده تقدیراً مجرور دینور.

اشبو اعراب محکی یا مفردلرده ویاخود مفرد مقامنده اولوب علمیته منقول بولنان ترکیبلرده‌در. مثلا: برذاته علم اولمق اوزره

۱ ـ اِنَّ زیداً

۲ ـ هل زیدٌ

من زیدٍ

ترکیبلری موضوع اولسه بونلرده جزؤ ثانی اولان [زید] کلمه‌سی برنجی ایله اوچنجیده اعرابی اولمیان [اِنّ و من]نك معمولی وایکنجیده ینه اعرابی اولمیان عامل معنوینك معمولی اولوب ترکیبلر دخی علمیته منقول اولدقلرندن بونلرك اعرابلری تقدیری اولور.

۱ ـ جائنی (اِنَّ زیداً)

۲ ـ رأیت (هل زیدٌ)

۳ ـ مررت (بمن زیدٍ)

کبی که برنجیده (ان زیداً) جائنی‌نك فاعلی اولدیغندن تقدیراً مرفوع وایکنجیده (هل زیدٌ) رأیت‌نك مفعولی اولدیغندن تقدیراً منصوب واوچنجیده (بمن زیدٍ) بانك مجروری اولدیغندن تقدیراً مجروردینور اما بوکبی علمیته منقول مرکبلرده جزؤ اول معرب اولدیغی حالده جزؤ ثانی‌یه عامل اولور یعنی جزؤ ثانی معرب اولان جزؤ اولك معمولی

اولورسه اول وقت مذکور قاعده جاری اولەمیەرق بونلرك اعرابلری لفظی اولور. (عبدالله) کبی که ترکیبلرده :

جائنی عبدُاللّهِ

رأیت عبدَاللّهِ

مررت بعبدِاللّهِ ... کبی اولور.

بناء محکی دیمك فی الاصل مبنی اولدیغی حالده علم اولەرق استعمال اولنان کلمەلر دیمکدر. مثلا :

بر ذاته : . . . . . . خمسَةَ عَشَرَ . . . . . . تسمیه اولنسه اعرابی تقدیری اولور.

١ ـ جائنی خمسَةَ عَشَرَ

٢ ـ رأیت خمسَةَ عَشَرَ

٣ ـ مررت بخمسَةَ عَشَرَ ... کبی

اما بوکبی بنای محکیلر علم اولمازلرسه زیرده کورولەجکی وجهله اعرابلری محکی اولور.

٢٥٧ ــ دردنجیسی : آخرنده ماقبلی مکسور یابولنان کلماتدرکه بوکلمەلر یا اسم ویا فعل اولورلر.

اسم اولنجه حالت رفع وجرلری تقدیری حالت نصبی لفظی اولور. قاضی کبی که :

جائنی القاضی ـ ده ـ تقدیراً مرفوع

رأیت القاضی ـ « ـ لفظاً منصوب

مررت بالقاضی ـ « ـ تقدیراً مجرور در

فعل اولنجه یالکز حالت رفعی تقدیری اولوب حالت نصب وجزمی لفظیدر .

یرمی ـ تقدیراً مرفوع
لن یرمیَ ـ لفظاً منصوب
لم یرمِ ـ لفظاً مجزوم اولدیغی کبی

تنبیه ـ اخری الف اولان مفردلرده دینلدیکی کبی بونلرده ده اجتماع ساکنین ایچون یالڭز لفظاً حذف اولنسەلر دخی اعرابلری ینه مذکور قاعدەیه تابعدر .

جائنی قاضٍ ـ تقدیری
رأیت قاضیاً ـ لفظی
مررت بقاضٍ ـ تقدیری اولور

٢٥٨ ـ بشنجیسی : اخرنده ماقبلی مضموم واو اولان فعللردرکه بونلرك یالکز حالت رفعلری تقدیری حالت نصب وجزملری لفظیدر .

یغزوُ ـ تقدیری
لن یغزوَ ـ } لفظی اولدیغی کبی
لم یغزُ ـ }

٢٥٩ ـ آلتنجیسی : اعرابی حروف مخصه ایله اولان (اسماء ستّه وجمع مذکر سالملر وتثنیەایله بونلرك ملحقاتی] ابتداسنده همزۀ وصل بولنان کلماتك اوللرینه اتصال ایتدکلری حاللردر یعنی : همزۀ وصلی حاوی اولان کلمەلرك اولنه اسماء ستەدن ویا جمع مذکر سالملر وتثنیەلر وآنلرك ملحقاتندن بری اتصال ایتدکلرنده حرف ساکن علامت

اعراب اولان حرفلردن اجتماع ساكنين اوله‌جغندن اعراب علامتی اولان حرفلر لفظاً حذف اولنه‌رق اعرابلری تقديری اولورکه بو وجهله اتصال ايدن كلمات :

اسماء سته‌دن ايسه احوال ثلثه‌سی تقديری اولور .

جائنی ابوالخيرِ
رأيت اباالخير
مررت بابی‌الخيرِ

جائنی اخوامرأتكَ
رأيت اخاامرأتكَ
مررت باخ امرأتك

كبی بونك برنجی طاقمنده (اب)ك علامت اعراب اولان (واو . الف . يا)سی ساكن اولوب (الخير) ك ساكن اولان لاميله برلشنجه اجتماع ساكنين اولديغندن مذكور (واو . الف . يا) لفظدن حذف ايديله‌رك ماقبلی اولان بانك حركه‌سيله اكتفا ايدلديكی جهتله بونلرك اعرابلری تقديری اولور .

وكذا (اخ) ك علامت اعراب اولان (واو . الف . يا)سی ساكن اولوب (امراة)نك ساكن اولان ميميله برلشنجه اجتماع ساكنين اولديغندن مذكور (واو . الف . يا) لفظاً حذف اولنه‌رق ماقبلی اولان خانك حركه‌سيله اكتفا ايدلديكی جهتله اعرابلری تقديريدر .

جمع مذكر سالم وملحقاتنده ايسه واوك ماقبلنده‌كی حركه‌يه كوره ايكی صورت واردر .

اولكيسی — واوك ماقبلی مفتوح اولمقدركه بو حالده اجتماع ساكنينك

دفعی ایچون واو مضموم یا مکسور قالهرق احوال ثلثه‌سی لفظی اولور (مُصْطَفَوْنَ) کبی که :

جائنی مُصْطَفَوُ القومِ
رأیت مصطفیِ القومِ
مررت بمصطفیِ القومِ ... کبی

ثانیسی — واوك ماقبلی مضموم اولمقدرکه بوحالده اجتماع ساکنینی دفع ایچون واو ایله یا حذف اولنهرق احوال ثلثه‌سی تقدیری اولور (ضاربون) کبی که :

جائنی ضاربُوا القومِ
رأیت ضاربی القومِ
مررت بضاربی القومِ ... کبی

تثنیه وملحقاتی اولنجه یالکز حالت رفعلرنده اجتماع ساکنینی دفع ایچون الف حذف اولنهرق اعرابی تقدیری اولوب حالت نصب وجرلرنده یالر مکسور قالهرق لفظی اولور (غلامان) کبی که :

جائنی غلاماَ ابنك — تقدیری
رأیت غلامیَ ابنك } لفظی
مررت بغلامیَ ابنك

اولوب (غلام) ك تثنیه‌سنده حالت رفعی الفله (غلامان) وحالت نصب وجری یا ایله (غلامَیْنِ) ایکن اضافت سببیله نون حذف اولندقدن صوکره حالت رفعده اجتماع ساکنینی دفع ایچون (غلاما) نك تثنیه الفی لفظاً حذف اولنوب میمك فتحه‌سیله اکتفا اولندیغندن اعرابی تقدیری

اولمشدر حالت نصب وجرده ایسه یالر باقی قالدیغندن اعرابلری لفظیدر.

۲٦۰ — **بشنجیسی**: اعرابی حرکه ایله اولانلرده سکون ایله وقف اولنانلردر. چونکه لسان عربیده حرکه ایله وقف اولنمیوب سکون ایله وقف اولنور.

ان اللهَ یأمر بالعدلِ والاحسانْ

آیت کریمه‌سنده معمول بالتبعیه اولان [احسان] متبوعنه کوره مجرور اولمق لازم ایکن وقف اولندیغی ایچون ساکن اوقنوب اعرابی تقدیری اولمشدر. اما وقف ایدلمزسه اعراب ینه لفظی قالیر نته‌کیم بلا وقف آیت کریمه اشاغی طوغری تعقیب اولنورسه

ان الله یأمر بالعدل و الاحسان وایتاء ذی‌القربی ... الخ

اولدیغی کبی احسانك جری اثبات اولنه‌رق اعرابی لفظی اولور. شاید کلمه‌نك اخرنده تنوین تمکین بولنورسه حالت رفع و جری تقدیری وحالت نصبده تنوین الفه قلب اولنه‌رق اعرابی لفظی اولور.

جائنی زیدٌ ـ یرینه حالت وقفده ـ جائنی زیدْ

رأیت زیداً ـ « نصبده ـ رأیت زیدا

مررت زیدٍ ـ « جرده ـ مررت بزید ... دینور

۲٦۱ ـ اعراب محلی : اعرابك لفظاً ویا تقدیراً ایفاسنه کلمه‌نك بالذات کندیسی مانع اولدیغی محللرده واقعدرکه بو محللرده ایکی یردن عبارتدر.

۲٦۲ — **برنجیسی**: اخری اعراب غیرمحکی ایله مشتغل اولان اسملردر.

مررت بزیدٍ

کبی که بوراده زید، مررت نك مفعولی اولدیغندن منصوب اولمسی لازم ایدیسه‌ده با حرف جرینك ایجاب ایتدیکی اعراب ایله مشتغل اولدیغندن محلاً منصوب اعتبار اولنور وکذا

اعجبنی ضرب زیدٍ

ترکیبنده زید، ضرب مصدرینك فاعلی اولدیغندن مرفوع اولمسی لازم ایدیسه‌ده فاعللکدن اول ضربه مضاف الیه واقع اولوب اسم مضافنك ایجاب ایتدیکی اعراب ایله مشتغل اولدیغندن بوراده دخی محلاً مرفوعدر وکذا

مُرَّ بزیدٍ

ترکیبنده زید، مُرَّنك نائب فاعلی اولدیغندن مرفوع اولمسی لازم ایدیسه‌ده با حرف جرینك ایجاب ایتدیکی اعراب ایله مشتغل اولدیغندن بوراده‌ده محلاً مرفوعدر.

٢٦٣ ـ ایکنجیسی : مبنی اولانلردر.

مبنیلر بالاده محل مخصوصنده بیان اولندیغی وجهله [مبنی الاصل] و[مبنی العارض] نامل‌ریله ایکی نوع اولوب :

مبنی الاصللر : دخی [حروف . ماضیلر . لامدن مجرد امرلر . جمله‌لر] درکه بومقامه کوره اولان حاللری بروجه آتی تعریف اولنور شویله که :

حرفلر ـ هیچ بروقتده و هیچ بر یرده معمول اولمدقلرندن کندیلرنده اعراب آرانماز.

فعل ماضیلر ـ کندیلرنده اصل اولان معمول اولمامق ایسه‌ده [أَنْ] مصدریه‌دن ویاخود [إِنْ] جازمه‌دن صوکره کلوب مضارع یرینی طوتنجه محلاً معرب عداولنورلرکه برنجی حالده محلاً منصوب وایکنجی حالده محلاً مرفوع عد اولنورلر

١ ـ اعجبنی أَنْ ضَرَبْتَ و تَقْتُلَ

٢ ـ إِنْ ضَرَبْتَ وتَقْتُلْ ضربتُكَ و أَقْتُلْ

کبی که بونلردن برنجیده (ضَرَبَ) فعل ماضیسی مضارع مقامنده اولدیغی ایچون محلاً منصوبدر بوراده [وتَقْتُلَ] معطوفنك لفظاً منصوب اولمسی دخی بوخصوصی تأیید ایدر. ایکنجیده شرط و جزا واقع اولان [ضَرَبَ] فعل ماضیلری مضارع مقامنده اولدقلریچون محلاً مجزومدرلر بونلرده ده [تَقْتُلْ و أَقْتُلْ] معطوفلرینك مجزوم اوله‌رق واقع اولملری بونی تأیید ایدر.

لامدن مجرد امرلر ـ مذهب مرجح اولان بصریونه‌کوره معمول اوله‌مدقلرندن بونلرده دخی حرفلر مثللو اعراب ارانمز [اما کوفیونه کوره لام مقدر اولدیغندن محلاً مجزوم عد اولنورلر].

جمله‌لر ـ بونلر دخی ماضیلر کبی اصلنده معرب دکللر ایسه‌ده بروجه آتی احوالده محلاً معرب عد اولنورلر. شویله‌که: جمله‌لر یا مفرد مقامنه قائم اولورلر یا اولمازلر.

مفرد مقامنه قائم اولان جمله‌لر ـ لفظی مراد اولان ویاخود معنای مصدری قصد اولنانلردرکه بوایکی حالده محلاً معرب اولورلر. یعنی: اسم مفردلر کبی [مبتدا. خبر. فاعل. نائب فاعل. مفعول.

مضاف الیه وسائر معمولات] مقاملرنده بولنه‌جقلرندن اول مقاملره
كوره محلاً معرب اولورلر. نته‌كیم:

زيدٌ قائمٌ جملةٌ اسميةٌ

تركیبنده [زيد قائم] جملهٔ اسمیه‌سنك لفظی مراد اولندیغی یعنی بوراده
[زيد قائم] جمله‌سی [هذا اللفظ] مقامنده بولندیغی جهتله مفرد كبی
مبتدا عد اولنور وبناءعلیه محلاً مرفوع دینور. [مقول قول] تعبیر
اولنان یعنی قولدن صوكره واقع اولان جمله‌لرك دائما لفظی مراد
اولندیغی جهتله مفرد مقامنده اوله‌رق محلاً معرب اولورلر. نته‌كیم:

قلت لزيدٍ لاتفعل المكروه

دینلدكده مقول قول [لاتفعل المكروه] جمله‌سی اولوب لفظی مراد
اولندیغندن وتركیبه كوره قلت نك مفعول بهی اوله‌جغندن محلاً منصوب
عد اولنور وكذا

بلغني أَنَّكَ قائمٌ

تركیبنده [أَنَّكَ قائمٌ] جملهٔ اسمیه‌سنك لفظی مراد اولنمیوب [بلغنی
قیامُكَ] تأویلنده اولدیغندن معنای مصدری مراد اولندیغی جهتله
بوده مفرد مقامنده اوله‌رق بلغنی فعلنك فاعلی اولمقله محلاً مرفوع
عد اولنور. وكذا

وَأَنْ تصُومُوا خيرٌ لَكُمْ

آیت كریمه‌سنده [ان تصوموا] جمله‌سنك لفظی مراداولنمیوب [صیامكم]
تأویلنده اولدیغندن معنای مصدری مراداولندیغی جهتله مفرد مقامنده
بولنه‌رق مبتدا اولمقله محلاً مرفوعدر.

جمله‌لرده معنای مصدری ظهوری کرچه حروفات مخصوصه‌سیله اولورسه‌ده بعضاً حرف مصدری اولمیه‌رق دخی معنای مصدری ظهور ایدرکه بوده مضاف الیه واقع اولان جمله‌لردر بناءعلیه بونلرده محلاً مجرور اولورلر .

یومَ ینفعُ الصادقین صدقُهُمْ

آیت کریمه‌سنده اولدیغی کبی‌که بورادە [ینفع الصادقین صدقهم] جمله‌سی [نفع صدق الصادقین] تأویلنده اولوب حرفسز معنای مصدری مراد اولندیغی جهتله مفرد مقامنده اوله‌رق (یوم)نك مضاف الیهی اولدیغندن محلاً مجرور عد اولنور.

مفرد مقامنه قائم اولمیان جمله‌لر — ایکی یرده محلاً مرفوع و آلتی یرده محلاً منصوب بریرده محلاً مجزوم ودرت یرده متبوعنه تبعاً محلاً معرب اولورلرکه :

محلاً مرفوع اولدقلری ایکی یردن :

برنجیسی — مبتدایه خبر واقع اولان جمله‌لردر

زیدٌ ابوه قائمٌ

کبی‌که [ابوه قائم] جملهٔ اسمیه‌سی زید مبتداسنك خبری اولدیغندن محلاً مرفوع عد اولنور .

ایکنجیسی — باب اِنَّ یه خبر واقع اولان جمله‌لردر .

اِنَّ زیداً قام ابوه

کبی‌که [قام ابوه] جملهٔ فعلیه‌سی اِنَّ نك خبری اولدیغندن محلاً مرفوع عد اولنور. جمله‌لرك محلاً منصوب عد اولندقلری التی یردن :

برنجیسی — باب کان یه خبر واقع اولان جمله‌لردر.

کان زید ابوه عالم

کبی که [ابوه عالم] جملهٔ اسمیه‌سی کان نك خبری اولدیغندن محلاً منصوب عد اولنور.

ایکنجیسی — باب کاد یه خبر واقع اولان جمله‌لردر .

کاد زیدٌ یخرج

کبی که [یخرج] جملهٔ فعلیه‌سی کاد نك خبری اولدیغندن محلاً منصوب عد اولنور .

اوچنجیسی — افعال قلوبه مفعول ثانی واقع اولان جمله‌لردر .

عَلِمَ زیدٌ عمراً ابوه قائمٌ

کبی که [ابوه قائم] جملهٔ اسمیه‌سی علم نك مفعول ثانیسی اولدیغندن محلاً منصوبدر.

دردنجیسی — اوچ مفعوله تعدی ایدن فعللره اوچنجی مفعول واقع اولان جمله‌لردر

اَعْلَمَ زیدٌ عمراً بکراً ابوه قائمٌ

کبی که [ابوه قائم] جملهٔ اسمیه‌سی اَعْلَمَ نك اوچنجی مفعولی اولدیغندن محلاً منصوبدر.

بشنجیسی — حال واقع اولان جمله‌لردر

جائنی زیدٌ وهو راکبٌ

کبی که [وهو راکب] جملهٔ اسمیه‌سی زیدك حالی اولدیغندن و حاللر

معمول منصوبلردن اولدقلرندن بورادهده محلاً منصوب عد اولنور.

التنبیه — افعال قلوب کندیلرندن معلق اولان جملهلردرکه بوراده اول باول کیفیت تعلیقی بیان ایدهجکز. شویلهکه:

افعال قلوبك معموللرینه حروف صدارتدن اولان[کلمهٔ استفهام. کلمهٔ نفی. لام ابتدا. لام متم. خبرینه لام ابتدا داخل اولان إِنَّ] داخل اولورسه اول فعللرك لفظاً عملدن ابطالی واجب اولورکه بوکا [تعلیق] دینور وبو خصوصده مذکور جملهلر محلاً منصوب اعتبار اولنورلر.

١ ـ علمتُ (أزيدٌ عندك ام عمروٌ)

٢ ـ رأيتُ (ما زيدٌ منطلقٌ)

٣ ـ وجدت (لَزيدٌ منطلقٌ)

٤ ـ لقد علمت (لَتَأْتِيَنَّ مَنِيَّ)

٥ ـ علمت (إِنَّ زيداً لَقائمٌ)

کبیکه بونلرده معترضه ایچندهکوستریلان جملهلره مذکور حروف صدارت داخل اولدیغندن ومحافظهٔ صدارت ایچون ماقبللری کندیلرینه لفظاً عامل اولهمدقلرندن جملهلر حال اصلیلرنده قالمشلر ایسهدهمذکور افعال قلوبه معناً مربوط ومفعول اولدقلرندن محلاً منصوب اعتبار اولنورلر.

فائده — افعال قلوبدن بری معمولینی بیننده ویا معموللرندن صوکره واقع اولورسه اول فعلك اعمالی ویاخود لفظاً ومعناً عملدن ابطال یعنی الغاسی جائزدر، یعنی

زیداً علمت منطلقاً   وزیداً منطلقاً علمت

صورتلرنده اعمالی ویاخود :

زیدٌ علمتُ منطلقٌ و زیدٌ منطلقٌ علمتُ

طرزنده الغاسی جائز اولور.

جمله‌لرك مجزوم اولدقلری برمحل دخی شرط جازمه قارشو [فا] یاخود [اذا] ایله جواب واقع اولان جمله‌لردر.

إِنْ تُكرمنی فانت مُكرَمٌ

ترکیبنده [فانت مکرم] جملهٔ جوابیه‌سی فادن و

إِنْ تُصبهم سیّئةٌ بما قدّمت ایدیهم اذاهم یقنطون

آیت کریمه‌سنده [اذاهم یقنطون] جملهٔ جوابیه‌سی اذادن صوکره شرط جازمه جواب واقع اولدقلرندن محلاً مجزوم عد اولنورلر.

جمله‌لرك متبوعه تبعاً محلاً معرب اولدقلری درت یردن:

برنجیسی — نکره‌یه صفت واقع اولان جمله‌لردرکه متبوعلری اولان موصوفلرك اعرابی کبی بونلرده محلاً معرب عد اولنورلر.

جائنی رجلٌ ابوه قائم

کبی که [ابوه قائم] جمله‌سی نکره اولان رجلك صفتی اولدیغندن ورجل ایسه جائنی‌نك فاعلی اولوب مرفوع ایدوکندن مذکور [ابوه قائم] جمله‌سیده محلاً مرفوع اولور.

ایکنجیسی — مفرده یاخود اعرابدن محلی اولان جمله‌یه معطوف اولان جمله‌لردرکه بونلرده معطوف‌علیهلرینك اعرابی کبی محلاً معرب اولورلر.

١ ـ زیدٌ صارِبٌ و یَقْتُلُ

٢ ـ زیدٌ ابوه قائمٌ وابنه قاعدٌ

کبی که برنجیده [یقتل] جملەسی ضارب مفردینه وایکنجیده [ابنه قاعد] جملەسیدخی معرب اولان [ابوه قائم] جملەسنه معطوف اولدیغندن ومذکور معطوفعلیهلر خبر اولوب مرفوع اولدقلرندن [یقتل] و[ابنه قاعدٌ] معطوفلری دخی محلاً مرفوع عد اولنورلر.

اوچنجیسی ــ مفردلردن ویاخود اعرابدن محلی اولان جملەلردن بدل واقع اولان جملەلردرکه بونلرده متبوعلرینك اعرابلری کبی محلاً معرب اولورلر .

١ ـ واسرّوا النجویَ الذین ظلموا هل هذا الابشرُ مثلُکم

٢ ـ انَّ الذین کفروا سواءٌ علیهمأ انذرتهم ام لم تنذرهم لایؤمنون آیت کریمەلرندن برنجیده [هل هذا الابشر مثلکم] جملەسی [نجوی]دن بدل اولوب [نجوی] ایسه [اسروا]نك مفعولی اولدیغندن منصوب اولمقله مذکور جمله دخی محلاً منصوب عد اولنور. وایکنجیده [لایؤمنون] جملەسی [سواء علیهمأ انذرتهم ام لم تنذرهم] جملەسنك بدلی اولمقله برابر [اِنَّ]نك خبری اولدیغندن محلاً مرفوع اولدیغی ایچون بدل اولان [لایؤمنون] جملەسیده محلاً مرفوعدر .

دردنجیسی ــ اعرابدن محلی اولان جملەیه تأکید واقع اولان جملەلردرکه بونلرده مؤکدبهلری اولان جملەلرك اعرابلری کبی محلاً معرب اولورلر .

زیدٌ ابوه قائمٌ ابوه قائمٌ

کبی که مؤکدبه اولان برنجی [ابوه قائم] جمله‌سی زیدك خبری اولوب محلاً مرفوع اولدیغندن تأکید اولان ایکنجی [ابوه قائم] جمله‌سیده دخی محلاً مرفوعدر .

تنبیه ــ اظهار و امثالی بعض کتابلرده عطف بیان دخی بو قبیلدن اوله‌رق اوزره درمیان ایدلمش ایسه‌ده بیانك جمله واقع اولمسی معانیونه گوره اولوب شیخ النحویون اولان ابن هشام بیانك بالذات جمله اوله‌میه‌جغنی کبی جمله‌یه دخی تابع اوله‌میه‌جغنی قطعیاً بیلدرمش اولدیغندن بو مسئله‌یی بزده نحومزه ادخال ایتمدك .

بورایه قدر ذکر اولنان احوال خلاصه ایدیلورسه جمله‌لر اعراب نقطۀ نظرندن ایکی قسم اولوب

قسم اولی ــ مفرد ایله تأویل اولنانلردرکه بونلرده لفظی مراد اولان و یاخود معنای مصدری قصد اولنانلر اولوب دائما محلاً معرب اولورلر .

قسم ثانیسی ــ مفرد ایله تأویل اولنمیان و یالکز اون اوچ یرده معمول اولوب محلاً معرب اوله‌رق احوال سائرده‌ده اعراب قبول ایتمین جمله‌لردرکه مذکور اون اوچ یرده [مبتدایه خبر . باب انَّ یه خبر . باب کان یه خبر . باب کاد یه خبر . افعال قلوبه مفعول ثانی . اوچ مفعوله تعدی ایدنلره مفعول ثالث . حال . تعلیق . شرط جازمه فا و یا اذا ایله جواب . نکره‌یه صفت . معطوف . بدل . تأکید] واقع اولمقدر .

مبنی المعارضلر دخی بالاده بیان اولندیغی وجهله لازم و غیر لازم اولوب لازملر ــ ایکییوز قرق برنجی ماده‌ده بیان اولندیغی وجهله [مضمرات .

اسماء اشارات . ای و ایّه‌دن ماعدا موصولات . اسماء افعال . فَعالِ وزنلری . اصوات . بعض مرکبات . بعض کنایات . بعض ظروف]دز که بونلر ترکیبده بولندقلری مقاملره کوره یعنی [مبتدا . خبر . فاعل . نائب فاعل . مفعول وسائر معمولاتدن] اولدقلرینه کوره محلاً معرب اولورلر . نته‌کیم جمله‌سی مثال اتیده کوسترلمشدر .

		محلاً مرفوع	محلاً منصوب	محلاً مجرور
ضمیر	متصل	ضربتُ زیداً	اکرمنی زیدٌ	علیّ المعوّل
		ضربتَ زیداً	اکرمك زیدٌ	علیك المعول
		ضرب زیداً	اکرمهُ زیدٌ	علیه المعول
	منفصل	ماضرب زیداً الا انا	ایای اکرم زیدٌ	....
		ماضرب زیداً الا انت	ایاك اکرم زیدٌ	....
		ماضرب زیداً الا هو	ایاه اکرم زیدٌ	....

اسم اشارت —	هذا بی	اِنَّ هذا بی	مررت بهذا الرجلِ
موصول —	جائنی الذی یحبك	رأیت الذی یحبك	مررت بالذی یحبك
اسم فعل —	آمینَ ختام الدعاءِ	قال آمینَ	ختم دعاءهُ بآمینَ
فعالِ وزنی —	جائت خدامِ	رأیتُ خدامِ	مررت بخدامِ
صوت —	غاقِ صوت الغرابِ	اِنَّ غاقِ صوت الغراب	کرهت سماع غاقِ
مرکب	قال سیبویهِ	سمعتُ سیبویهِ	اخذت عن سیبویهِ
	قال معدی کربُ	سمعت معدی کربَ	اخذت من معدی کربَ
	جائنی احدَ عشرَ رجلاً	رأیت احدَ عشرَ رجلاً	مررت باحدَ عشرَ رجلاً

کنایه — جائنی کذا درهماً صرفتُ کذا درهماً اشتریتهُ بکذا درهماً
ظرف — مضی امسِ اعتکفتُ امسِ مارأیتهُ مذامسِ

غیرلازمه — محل مخصوصنده سبق ایلدیکی وجهله واجب البناء وجائز البناء اوله‌رق ایکی نوعدر.

واجب البناء اولانلر — ایکیوز قرق ایکنجی ماده‌ده بیان اولندیغی وجهله وجوباً مبنی اولدقلری صورتلرده بولنورسه‌ده ترکیبده واقع اولدقلری مقاملره کوره محلاً معرب عد اولنورلر نته‌کیم زیرده‌کی مثالده کوسترلمشدر.

ظرفلر —	(...) (امابعدُ فاقولُ)	(لله الامر من قبلُ ومن بعدُ)	(...)
منادی —	(...) (یازیدُ)	(.......)	(...)
منادای معطوف —	(....) (یازیدُ وعمروُ)	(.....)	(...)
ندبه —	(..) (وازیدا)	(......)	(...)
لای جوالی —	(....) (لارجلَ فی الدار)	(......)	(....)
مضارعلر	یضربْنَ لن یضربْنَ	(....)	(لم یضربْنَ)
	یضربَنَّ لن یضربَنَّ	(....)	(لم یضربَنَّ)

جائز البناء اولانلر — بالاده محل مخصوصنده کوسترلدیکی وجهله مبنی اعتباری جائز اولانلردرکه ترکیبده بولندقلری مقاملره کوره محلاً معرب دخی عد اولنان وایجابنه کورده‌ده لفظاً معرب اولانلردر. نته‌کیم مثال آتیده کوسترلمشدر:

یومَ ینفعُ ـ ده مضاف اولان یوم ظرفی مبنی محلاً مرفوع
یومُ ینفعُ ـ ده یوم معرب لفظاً مرفوع

إِنَّهُ لحقٌ مثلَما انكم تنطقون ـ ده مايه مضاف مثل مبنى محلاً مرفوع
انه لحق مثلُما انكم تنطقون ـ ده مثل معرب لفظاً مرفوع

لاحولَ ولاقوةَ الا باللّه ـ ده اسم لالر مبنى محلاً مرفوع
لاحولٌ ولاقوةٌ الا باللّه ـ ده « معرب لفظاً مرفوع
لاحولَ ولاقوتاً الا باللّه ـ ده حول مبنى قوة معرب
لاحولَ ولاقوةٌ الا باللّه ـ ده « « « «
لاحولٌ ولاقوةَ الا باللّه ـ ده حول معرب قوة مبنى

لارجلَ ظريفَ ـ ده اسم لايه صفت اولان ظريف مبنى محلاً منصوب
لارجلَ ظريفٌ ـ ده ظريف معرب لفظاً مرفوع
لارجلَ ظريفاً ـ ده « « « منصوب

اولوب بونلردن [لاحول] مثالنك بش صورتده اولمسى شويله‌دركه :

برنجيده : مبنى اعتبارندندر.

ايكنجيده : لا حول ايله لا قوة نك ايكيسنك‌ده مبتدا اولمسندندر.

اوچنجيده : لا حول نك مبنى لا قوة نك لا حول لفظنه ياخود منصوب اولان محل قريبنه عطف ايدلمش اولمسندندر.

دردنجيده : لا حول نك مبنى ولا قوة نك دخى زائداعتباريله مبتدا اولان محل بعيدنه عطف ايدلمش اولمسندندر.

بشنجيده : لا حول‌ده‌كى لا نك ليس‌يه مشابه اولان لادن عد اولنمسندن وايكنجيده مبنى اعتبارندندر [لارجل] مثالنده دخى اوچ صورت اولمسى شويله‌دركه :

برنجیده: ظریفك مبنی اعتباریدر.

ایکنجیده: ظریفك مبتدا اولان محل بعیده معطوف اولمسندن.

اوچنجیده: ظریفك لارجل نك لفظنه وياخود محل قریبنه عطف اولنمسندندر.

خاتمه

۲٦٤ — بورایه‌قدر ذکراولنان احوالده قواعد نحویهٔ عربیه‌نك الك مهملری بیان ایدلمش اولمغله بونلری عباره‌لره تطبیق ایچون بوخاتمه‌یی یازدق وبرقاچ مثال انتخاب ایلیوب هربرنده [اصول تحلیل] ایله [عامل معمول تفریقنی] و[اصول اعرابی] کوستردك. بونلره نظراً دیکر عبارلرك دخی تطبیقی لازمدر.

مثال **۱**

قال النبیّ المحترم صلی الله علیه وسلم «اطلبوا العلم ولوكان بالصين»

«تحلیل»

قال ـ فعل ماضی متعدی.

النبیّ ـ قال نك فاعلی.

اطلبوا العلم ولوكان بالصين ـ جمله‌سی قال نك مفعولی اولوب دیکرلری متعلقات کلامدن اولدیغندن وبوکلامده فعل تصدر ایتدیکندن من حيث المجموع برجملۀ فعلیه‌در.

النبیّ المحترم ـ ترکیب توصیفی اولوب (نبی) موصوف (محترم) آنك صفت ذاتیسیدر وصفتك موصوفنه اون شیدن دردنده مطابقتی

شرط اولدیغندن بورادده [تعریفده. تذکیرده. افرادده. اعرابدن رفعده] موافقدر.

بوراده [محترم] اسم مفعول اولدیغی ایچون نائب فاعل ایستر اوده جوازاً مستتر اولوب نبی‌یه راجع اولان هو ضمیریدر.

صلی ـ فعل ماضی لازم اولدیغندن مفعولی یوقدر.

الله ـ صلی نك فاعلی اولوب [صلی الله] جمله‌سی جملهٔ فعلیه‌در.

علیه ـ ده [علی] حرف جر متعلقی صلی فعلی [ه] ضمیر مجرور متصل اولوب مسبوق (نبی) یه راجعدر.

وسلم ـ ده واو حرف عطف اولوب جمع ایچوندر [سلم] فعل ماضی واو ایله صلی فعلنه معطوفدر. فاعلی تحتنده جوازاً مستتراولان هو اولوب معطوف علیهی اولان صلی‌یه راجعدر.

صلی الله علیه وسلم ـ جملهٔ دعائیه اولوب (ه) ضمیریله (قال النبی المحترم) جمله‌سنه مربوطدر.

اطلبوا ـ امر حاضردر فاعلی جمعه دلالت ایدن واو ضمیری اولوب (العلم) دخی مفعول بهیدر.

ولو ـ ده (واو) واو وصلیه (لو) حرف شرط.

کان ـ افعال ناقصه‌دن فعل ماضی اولوب اسمی تحتنده مستتر اوله‌رق (علم)ه راجع اولان هو ضمیری خبری دخی (بالصین) در.

بالصین ـ ده با حرف جر صین آنك مجروری اولوب جارمع المجرور مستقردر.

«تفریق عوامل»

قال ـ فعل اولدیغندن عامل لفظیٔ قیاسی .

النبیّ ـ فاعل اولدیغندن معمول بالاصالهنك مرفوع قسمندن.

المحترم ـ صفت اولدیغندن معمول بالتبعیه‌دندر . اسم مفعول اولدیغندن عامل لفظیٔ قیاسیدن اولمقله نائب فاعلی اولوب تحتنده مستتر اولان (هو)یی رفع ایله عمل ایدر.

صلی ـ فعل اولدیغندن عامل لفظیٔ قیاسی .

الله ـ فاعل اولدیغندن معمول بالاصالهنك مرفوع قسمندن .

علیه ـ ده (علی) حرف جر اولدیغندن عامل لفظیٔ سماعینك براسمده عامل اولانلرندن (ه) علی نك مجروری اولدیغندن معمول بالاصالهنك مجرور قسمندن.

وسلم ـ ده واو نه عامل نه معمول (سلم) فعل ماضی اولدیغندن عامل لفظیٔ قیاسی فاعلی اولوب تحتنده مستتر هو دخی .

اطلبوا ـ فعل مع الفاعل اولوب (اطلب) عامل لفظیٔ قیاسی (واو) معمول بالاصالهنك مرفوع قسمندندر.

العلم ـ مفعول به اولدیغندن معمول بالاصالهنك منصوب قسمندن

ولو ـ ده واو ایله لو حرف اولوب نه عامل نه معمولدر.

کان ـ فعل ماضی اولدیغندن عامل لفظیٔ قیاسیدندر اسمی اولوب تحتنده مستتر اولان هو دخی معمول بالاصالهنك مرفوع قسمندندر .

بالصین ـ جار مع المجرور کان نك خبری اولدیغندن معمول بالاصالهنك منصوب قسمندندر فقط بایه نظراً صین معمول بالاصالهنك مجرور قسمندندر.

« اعراب »

قال ـ فعل ماضی لفظاً فتح اوزره مبنی اعرابدن محلی یوق .

النبی ـ فاعل وبناء علیه معمول مرفوع اولوب کلمات معربه‌دن اولدیغندن ذات اعرابك حرکه نوعندن ضمه ایله لفظاً مرفوعدر .

المحترم ـ صفت وبناء علیه معمول بالتبعیه اولوب کلمات معربه‌دن اولدیغندن موصوفی کبی ذات اعرابك حرکه نوعندن ضمه ایله لفظاً مرفوعدر . آنجق سوز بوراده وقف اولنورسه ساکن اوله‌جغندن حالت رفعی تقدیریدر .

صلی ـ فعل ماضی اخری الف اولدیغندن تقدیراً فتح اوزره مبنی اعرابدن محلی یوقدر .

الله ـ فاعل و بناء علیه معمول مرفوع اولوب کلمات معربه‌دن اولدیغندن ذات اعرابك حرکه نوعندن ضمه ایله لفظاً مرفوعدر .

علیه ـ ده (علی) حرف جر اولوب مبنی الاصل اولدیغندن اعرابدن محلی یوقدر (ه) ضمیری مجرور متصل کسر اوزرینه مبنی محلاً مجروردر .

وسلم ـ ده واو حرف عطف اولدیغندن مبنی الاصل اولمقله اعرابدن محلی یوقدر (سلم) فعل ماضی لفظاً فتح اوزرینه مبنی اعرابدن محلی یوقدر . آنجق وقف اولنورسه ساکن اوله‌جغندن تقدیراً فتح اوزره مبنی اولور .

اطلبوا ـ ده اطلب لامدن مجرد امر اولدیغندن مبنی الاصلردن اولدیغی جهتله بصریونه کوره اعرابدن محلی یوقدر . کوفیونه کوره

لام مقدر اعتبـار اولنديغنـدن معرب ولام مذكوره ايله مجزوم عد اولنور. جمع واوى ايسه مبنى العارض لازملردن اولديغندن سكون اوزرينه مبنى محلاً مرفوعدر.

العلم ــ مفعول به وبناء عليه معمول منصوب اولوب كلمات معربه‌دن اولديغندن ذات اعرابك حركه نوعندن فتحه ايله لفظاً منصوبدر.

ولو ــ ده واو ايله لو حرف اولوب مبنى الاصـل اولدقلرندن اعرابدن محللرى يوقدر.

كان ــ فعل ماضى لفظاً فتح اوزره مبنى اعرابدن محلى يوقدر.

بالصين ــ ده با حرف اولوب مبنى الاصل اولديغنـدن اعرابدن محلى يوقدر. الف لام دخى بويله‌در. (صين) كلمات معربه‌دن اولوب بايه نظراً لفظاً مجروردر (بالصـين) جار مع المجرور كان نك خبرى اولديغندن واعراب غير محكى ايله معرب اولديغندن محلاً منصوبدر.

٣٦٥ ــ ايشته شو مثالده كوسترلديكى وجهله تحليل و تفريق عوامل ايله اعراب خصوصاتى زيرده‌كى امثله‌ده دخى اجرا اولنورسه ارتق نحو عربى اوكرنيله‌جكندن امثلهٔ آتيه تحرير اولندى.

مثال (١)

ذكر ابو بكر الصلاة يوماً فقال : من حافظ عليها كانت له نوراً وبرهاناً ونجاةً من النار.

مثال (٢)

كتب عمر الى عمّاله : إنَّ اهمّ اموركم عندى الصلاة. من حفظها وحافظ عليها حفظ دينه. ومن ضيّعها فهو لما سواها اضيع.

مثال (٣)

قال نوشروان: المرؤة أن لا تعمل عملاً في السر تستحي منه في العلانيّة.

مثال (٤)

قال بعض الحكماء: إنّ العلماء سرج الازمنة. كل عالم سراج زمانه يستضيء به اهلُ عصرهِ.

مثال (٥)

مثل الذي يُعلّم الناس الخير ولا يعمل به كمثل اعمى بيده سراجٌ. يستضيء به غيره وهو لا يراه.

مثال (٦)

اضعف الناس من ضعف عن كتمان سره. واقواهم من قوى على غضبه. واصبرهم من ستر فاقته. واغناهم من قنع بما تيسر له.

مثال (٧)

إنّ الكتاب هو الجليس الذي لا ينافق ولا يملّ ولا يعاتبك اذا جفوته ولا يفشي سرّك.

مثال (٨)

خلوة الانسان خيرٌ
من جليس السوء عنده

وجليس الخير خيرٌ
من جلوس المرء وحده

مثال (٩)

کن ابن من شئت و اکتسب ادباً
یغنیك محموده عن النسب

إن الفتی من یقول ها انا ذا
لیس الفتی من یقول کان ابی

مثال (١٠)

لکل شیٔ زینة فی الوری
و زینة المرء تمام الادب

قد یشرف المرء بادابه
فیناوان کان وضیع النسب

مثال (١١)

قدینفع الادب الاطفال فی صغر
و لیس ینفعهم من بعده ادب

إن الغصون اذا قوّمتها اعتدلت
ولایلین ولو قوّمته الخشب

« ختام »

خلاصهٔ لسان عثمانی

لسان عثمانینك [مفردات . مركبات . ادبیات] قواعدینی حاوی
درت مجلد اوزرینه مرتبدر

(ایكنجی جلدك — اوچنجی كتابی)

نحو فارسی

محرری
اركان حربیه قائممقاملرندن مناسترلی
محمد رفعت

معارف نظارت جلیله‌سنك رخصتیله

درسعادت

(قصبار مطبعه‌سی) — باب عالی جاده‌سنده نومرو ۲۵

صاحب و ناشری : كتابجی قصبار

۱۳۱۱

قصبار
مطبعه کتبخانه ومجلدخانه‌سی
باب عالی جاده‌سنده نومرو ۲۳ و ۲۵ و ۲۷
Librairie
Kasbar

بسم الله الرحمن الرحيم

مقدمه

١ — الفاظ فارسیه ایله لسان فارسیده مستعمل الفاظ عربیه‌نك معانئ اصلیه‌لری اعتباریله و لسان فارسینك شیوهٔ مخصوصنه رعایتله ترکیب کلام قواعدینی بیان ایدن فنه [نحو فارسی] تسمیه اولنور .

٢ — ترکیبلر : لسان فارسیده دخی مفید وغیر مفید یعنی تام وناقص اولمق اعتباریله ایکی نوع اولدیغندن وادوات لساندخی بورادە درمیان اولنەجغندن بوکتاب ترکیب مفید وغیر مفیدلرله ادواته متعلق معلومات مهمه‌یی بیان ایتمك اوزره اساساً اوچ مقاله اوزرینه تحریر اولندی .

برنجی مقاله

ترکیب غیر مفیدلر

٣ — ترکیب غیر مفیدلر لسان فارسیده دخی [مزجی. اضافی. تقییدی] ناملریله اوچ نوع اوزره بولنورلر .

نوع اول

ترکیب مزجیلر

٤ — اسناد، اضافت، وصفیت، تعداد، قیودندن بری اوله‌رق ایکی اسمك امتزاجیله بر اسم حاصل ایدن ترکیبه [ترکیب مزجی] دینورکه بونك صورت تشکیلی ایچون قواعد مخصوصه اولمیوب جمله‌سی سماعیدر.

جویبار . جمشید . زردشت . ازرمیدخت . انکشت برك و امثالی مرکبات کبی .

نوع ثانی

ترکیب اضافیلر

٥ — نسبت، تملك، نوع، جنس، معنالرینی افاده ایتمك اوزره ایکی اسمك یکدیکریله اتحادندن متحصل ترکیبه [ترکیب اضافی] دینور و بو ایکی اسمدن اصالت معنا هانکیسنده ایسه اکا [مضاف الیه] و دیکرینه [مضاف] تسمیه اولنور .

٦ — قاعده ١ : لسان فارسیده مضاف مقدم مضاف الیه مؤخر واقع اولوب مضافك اخری مکسور قیلنور و بو کسره‌یه ده [علامت اضافت] دینور . نته‌کیم :

چشمِ مور وپایِ مار ونانِ ناکس کس ندید

مصراعنده واقع

چشمِ مور = قارنجه کوزی

پایِ مار = یپلان آیاغی

نانِ ناکس = ناکسك اکمکی

ترکیب ناقصلرنده [چشم . پای . نان] مضاف اولوب مکسور اولدقلری حالده مقدم واقع اولمشلر و [مور . مار . ناکس] دخی مضاف الیه اولوب مؤخر بولنمشلر در .

٧ ــ مضافك اخرینك مکسور قیلنمسنده صوڭ حرفك نوعنه کوره یدی صورت واردر .

برنجیسی ــ مضافك صوڭ حرفی حروف مدله های رسمیه نك غیری برحرف اولدیغی صورتدرکه بو حالده بالاده مذکور احوال کبی اشبو صوڭ حرفك یالکز مکسور قیلنمسی کافیدر .

آبِ دریا = دکز صویی
دستِ من = بنم الم

جوِ اسب = آتك آرپه‌سی
گاوِ دهقان = کوی اوکوزی

چایِ چین = چین چایی
رأیِ ایشان = آنلرك رأیی

کوهِ قاف = قاف طاغی
چاهِ خانه = اوك قویوسی ... کبی

ایکنجیسی ــ مضافك اخری الف ویاخود واو اولوبده محذوف یا وار ایسه اول یای محذوفه اعاده اولنوب مکسور قیلنور .

١ پا ــ دن ــ پایِ اسب = آتك آیاغی
جا ــ « ــ جای من = بنم یرم

٢ بو ــ « ــ بوی بهار = بهار قوقوسی
رو ــ « ــ روی او = انك یوزی ... کبی

اوچنجیسی — مضافك اخرنده حرف مد اوله‌رق الف ایله واو بولنورسه بر یای مکسوره علاوه اولنور .

اژدها ـ دن ـ اژدهای چین = چین اژدرهاسی
آهو ـ « ـ آهوی ختن = ختن آهوسی ... کبی

دردنجیسی — مضاف اولان کلمه عربی اولوبده بر اسم منقوص اولورسه اخرینه برهمزهٔ مکسوره علاوه اولنور .

والی ـ دن ـ والیٔ مملکت = مملکتك والیسی
قاضی ـ « ـ قاضیٔ حجاز = حجاز قاضیسی ... کبی

بشنجیسی — مضاف اولان کلمه عربی اولوبده اسم مقصور اولورسه اخری الف صورتنده ایسه بر یای مکسوره کلیر واکر اخری یا ایسه الفه قلب اولندقدن صوکره ینه بر یای مکسور علاوه اولنور .

عصا ـ دن ـ عصای پیر = پیرك عصاسی

آلتنجیسی — مضاف اولان کلمه عربی اولوبده اسم ممدود ایسه یا اخرنده‌کی همزه مکسور قیلنور ویاخود بو همزه یای مکسوره‌یه قلب اولنور .

صحراء ـ دن ـ صحراء ایران = ایران صحراسی
یاخود ـ صحرای ایران = « «

یدنجیسی — مضاف اولان کلمه‌نك اخری های رسمیه ایسه برهمزهٔ مکسوره کلیر .

آینه ـ دن ـ آینهٔ سکندر = اسکندرك آینه‌سی
آشیانه ـ « ـ آشیانهٔ طیر = قوش یوواسی ... کبی

٨ — لسان فارسیده دخی نسبت و تملك بیان ایدن اضافتلره [اضافت لامیه] و نوع و جنس بیان ایدنلره [اضافت بیانیه] تسمیه اولنوب بونلرك لفظده اصلا فرقلری یوقدر انجق معنانك تعلقی جهتیله فرق اولنورلر نته‌کیم :

خانهٔ فلان = فلانك اوی } لامیه
دست من = بنم الم

کلك دبیر = کاتب قلمی } بیانیه نوعندندر
درخت بید = سکود اغاجی

اضافت لامیه‌لر

٩ — اضافت لامیه‌لرده مضافله مضاف الیهدن ایکیسنك‌ده مفرد وجمع وبرینك مفرد دیکرینك جمع اولمسی جائزدر . نته‌کیم :

لانهٔ طیر . لانهای طیر . لانهٔ طیور . لانهای طیور
نان ناکس . نانهای ناکس . نان ناکسان . نانهای ناکسان
دینلور .

اضافت بیانیه‌لر

١٠ — اضافت بیانیه‌لرك اکثریسی بر اسم مرکب حکمنده بولنورلر .

منکوش زر = آلتون کوپه
انکشتر سیم = کوموش یوزك ... کبی

١١ — فارسی اضافت بیانیه‌لری دها ایکی صورتله تشکل ایدرلر که انلردن :

برنجیسی — کسرهٔ اضافتك حذفیله اولور که بوکا [ترکیب اضافیٔ مقطوع] دخی تسمیه اولنور .

سِرنامه ـ یرینه ـ سَرْنامه = کتاب باشی ... کبی .

ایکنجیسی — مضاف الیهك مضافه تقدیمیله مضافك کسرهدن عاری اولهرق ایرادیدرکه [بوکاده ترکیب اضافیٔ مقلوب] دیرلر .

برك سمن ـ یرینه ـ سمن برك ،
کوشهٔ کله ـ « ـ کلهکوشه
زمین مغرب ـ « ـ مغرب زمین ... کبی

تنبیه — بو ایکی صورتده دقت اولنهجق بر مسئله واردرکه مضاف ومضاف الیهدن هر ایکیسنك اسم اولمسیدر شاید بونلردن بری صفت اولورسه اولوقت زیرده بیان اولنهجق اولان [وصف ترکیبی] نوعندن اولوب اضافت بیانیه اولماز .

١٣ — اضافت بیانیهلردن کسرهٔ اضافتله اولانلرده یالکز مضافلر جمع اولوب مضاف الیهلر جمع اولمازلر . ومقطوع ومقلوب اولانلرده بالعکس مضاف الیهلر جمع اولوب مضافلر جمع اولمازلر . نتهکیم:

١ { منکوش زر ـ ده ـ منکوشهای زر
انکشتر سیم ـ « ـ انکشترهای سیم

٢ { سمنبرك ـ « ـ سمنبرکان
کلهکوشه ـ « ـ کلهکوشها

دینلوب بالعکس : [منکوش زرها . انکشتر سیمها . سمنهای برك] دینلمز .

١٣ — فارسی ترکیب اضافیلری ترکیب حالیله ینه مضاف الیه واقع اولورلر .

سوراخ (لانه طیر) = قوش یواسنك دلیکی
بوی (درخت بید) = سکود آغاجنك قوقوسی
درخت (کوه قاف) = قاف طاغنك آغاجی
اثر (کلك دبیر) = کاتب قلمنك اثری ... کبی

نوع ثالث

ترکیب تقییدیلر

١٤ — لسان فارسیده ترکیب تقییدیلر [ترکیب توصیفی] و[وصف ترکیبی] ناملریله ایکی درلو اولوب بروجه آتی بیان اولنورلر .

ترکیب توصیفیلر

١٥ — لسان فارسیده بر اسمك اخری مکسور اوقونمق واندن صوکره برصفت کتیرلمك اوزره یاپیلان ترکیبه [ترکیب توصیفی] دینور.

[چشم سیاه . مرد ظریف]

کبی که بونلردن (چشم ایله مرد) اسملری موصوف اولوب (سیاه ایله ظریف) انلرك صفتلریدر .

١٦ — قاعده ٢ : فارسی ترکیب توصیفیلرنده دائما موصوف مقدم صفت مؤخر واقع اولوب موصوفك اخری دخی یدنجی ماده‌ده مضافك اخری حقنده بیان اولنان احواله تماماً موافق اولور یعنی مضافك اخر حرفنه کوره اجرا ایدیلن تبدلات موصوفده دخی اجرا اولنور .

١
آبِ لذیذ = طاتلی صو
دستِ کوتاه = قیصه ال
جوِ لطیف = لطیف آرپه
گاوِ بزرك = بیوك اوكوز
چایِ سیاه = سیاه چای
رأیِ سدید = محكم رأی
كوهِ بلند = یوكسك طاغ
گیاهِ خشك = قورو اوت

٢
پای لنك = طوپال ایاق
جای لطیف = كوزل یر
بوی خوش = كوزل قوقو
روی خوب = كوزل یوز

٣
عصای زرین =
آهوی مرغوب = مقبول ومعتبر جیلان

٤
والئِ عالی = عالی والی
قاضئ عادل = عادل قاضی

٥
عصای دراز =
عقبای باقی = باقی عقبا
دعوای كاذب = یالان دعوی

٦ ـ صحرایِ واسع = كنیش صحرا

٧
آینهٔ مجلیّ = پارلاق آینه
آشیانهٔ خوب =

١٧ — فارسی ترکیب توصیفلرنده صفتله موصوفك ایکیسیده فارسی ویا بری فارسی دیکری عربی اولدیغی تقدیرده صفتله موصوفك ایکیسیده مفرد ویا صفت مفرد موصوف جمع ویاایکیسیده جمع اولوب یالکز صفت جمع موصوف مفرد اولماز .

١ { بندۀ دیرینه . جامۀ پاك
بندۀ قدیم . جامۀ طاهر
. منارۀ بلند

٢ { بندکان دیرینه . جامهای پاك
بندکان قدیم . جامهای طاهر
. منارهای بلند

٣ { مردان پاکان . زنان خوبان
گاوان بزرگان.

دینوب [مرد پاکان . زن خوبان] دینلمز .

انجق صفتله موصوفك ایکیسیده کلمات عربیه دن اولورسه اول وقت عربیده اولدیغی کبی صفتله موصوف بیننده کمیت وکیفیت اعتباریله مطابقته رعایت لازمدر یعنی : بری مفرد ایسه دیکریده مفرد بری تثنیه ایسه دیکریده تثنیه بری جمع ایسه دیکریده جمع ویاخود مؤنث اولمق لازم اولدیغی کبی بری مذکر ایسه دیکریده مذکر بری مؤنث ایسه دیکریده مؤنث اولمق لازمدر.

١ ـ خلقِ حسن . وجه ملیح
٢ ـ خلقت حسنه . رتبۀ رفیعه

٣ ـ نفرینِ مرقومَین

٤ ـ مدرسین کرام. معلمینِ مرقُومِین

٦ ـ اخلاق حسنه.

کبی اولوب موصوفك جمع اولدیغی احوالده ایسه صفتك جمع اولەرق ایرادندن زیاده مؤنث صورتنده استعمالی کثیر اولوب بونده بر حلاوت مخصوصه اولدیغندن اکثریتله موصوف جمع اولنجه صفتی مؤنث ایراد اولنور.

اشجار مثمره. نباتات نافعه وامثالی صورتلر کبی.

تنبیه — فارسیده تذکیر وتأنیث مادەسی اولمدیغندن صفتله موصوف کرك ایکیسی بردن فارسی اولسون کرك بری فارسی بری عربی اولسون بالاده مذکور جمع مطابقتندن بشقه بر صورتده مطابقت ارانماز. بناءً علیه [بندۀ کامله] خانۀ واسعه] کبی تعبیرلر یاکلش اولوب [بندۀ کامل. خانۀ واسع] دیمك لازمدر.

١٨ — ذکر اولنان مطابقت شرائطی بای نسبتله یاپیلان صفتلردن ترکب ایدن ترکیب توصیفیلرده دخی جاریدر یعنی ایکیسنکده مفرد مذکر ویامفرد مؤنث ویا برینك جمع دیکرینك مؤنث اولمسنه دقت اولنور.

١ ـ لسان عربی. کتاب فارسی

٢ ـ قاعدۀ عربیه. کتابت فارسیه

٣ ـ قواعد عربیه. افعال فارسیه

دیمك لازم اولوب [لسان عربیه. کتاب فارسیه. قاعدۀ عربی. کتابت فارسی. قواعد فارسی. افعال عربی] دیمك یاکلشدر.

۱۹ — مذکور مطابقت شرائطی اول‌قدر مهمدرکه موصوفلر محذوف اولسه‌لر دخی ینه رعایت لازمدر .

۲۰ — فارسی ترکیب توصیفیلری ترکیب حاللریله مفرد بر کلمه کبی ترکیب اضافیلره داخل اولوب هم مضاف هم مضاف‌الیه اولورلر .

مضاف { (والیٔ عالیٔ) مملکت = مملکتك والیٔ عالیسی
(بوی لطیف) بهار = بهارك کوزل قوقوسی

مضاف الیه { اثر (قلم شکسته) = قریق قلمك اثری
سخن (آشنای قدیم) = اسکی دوستك سوزی

مضاف مضاف الیه - (بوی لطیف) (گیاه خشك) = قوری اوتك کوزل قوقوسی اولدیغی کبی .

وصف ترکیبلر

۲۱ — بر اسمله بر صفتدن و یا بر اسمله دیکر بر کلمه‌دن ترکب ایدوب هیئت مترکبه‌سیله ینه صفت معناسنی مشعر اولان ترکیبه [وصف ترکیبی] دینور .

دل ایله فریب - دن - دلفریب
دل « کش - « دلکش

کبی که اشبو [دلفریب ایله دلکش] مفرد مقامنده بر صفت اولوب دیکر بر اسمی توصیف ایدرلر.

زن دلفریب = کوکل الدادیجی قادین
مرد دلکش = کوکل آلیجی آدم . . . کبی

۲۲ ــ لسان فارسیده وصف ترکیبلر اساساً آتی صورتده تشکیل اولنورکه انلردن :

برنجیسی ــ بر ترکیب توصیفیده صفتله موصوفك تقدیم وتأخیرندن حاصل اولور .

بهایِ گران ــ دن ــ گرانبها = اغر بهالی
سخنِ شیرین ــ « ــ شیرین سخن = طاتلی سوزلی .. کبی

ایکنجیسی ــ بر ترکیب توصیفیده موصوفك کسره سنی حذف ایتمکله اولور .

دلِ شاد ــ دن ــ دلشاد = ممنون
سرِ گران ــ « ــ سرگران = اغر باشلی ... کبی

اوچنجیسی ــ اضافت بیانیه لردن تشبیهی متضمن اولانلرده مضافك کسره سنی حذف ایتمکله اولور .

گلِ رو ــ دن گلرو = گل یوزلی
ماهِ رو ــ « ماهرو = آی یوزلی
سروِ قد ــ « سروقد = سروی بویلی
کمانِ ابرو ــ « کمان ابرو = کمان قاشلی ... کبی

دردنجیسی ــ صفت معناسنی متضمن اولان ترکیب اضافی مقلوبدن عبارتدر .

پرتوِ ماه ــ دن ــ ماه پرتو = آی ضیالی
پایۀ آسمان ــ « ــ آسمان پایه = کوك پایه لی ... کبی

بشنجیسی — اسم مفعولك معمولیله ترکب ایتمسندن عبارتدر .

کارازموده = ایش تجربه ایتمش

جهان‌دیده = عالم کورمش

خمیده‌قد = بلی بوکوك

شکسته‌پر = قنادی‌قیریق . . . کبی

التنجیسی — بر اسمك آخرینه بر امر حاضر کتیرمکله اولور .

ادب آموز = ادب اوکره‌تن

پیرایه‌بخش = زینت ویرن

پیرایه بخشا = « »

جهان‌پیرا = جهانی تزیین ایدن

جهانتاب = جهانی پارلادان

خاکروب = طوپراق سپورن

خوشگو = خوش سویلییجی

دلارا = کوکل بزه‌یجی

دلاور = بهادر

دلفروز = کوکل پارلادیجی

دلبر = کوکل کوتورن

دلپذیر = مقبول اولان

دوربین = اوزاغی کورن

دلدار = کوکل طوتان

دلربا = کوکل قاپیجی

دلساز = کوکل یاپیجی
دلسوز = کوکل یاقیجی
دلشکن = کوکل قیریجی
دلکشا = کوکل آچیجی
دلکش = کوکل الیجی
دلنواز = کوکل اوقشاییجی
رومال = یوز سورن
رهنما = یول کوسترن
سحرخیز = سحر وقتی قالقان
سرمه‌سا = سورمه سورن
شوق‌افزا = شوق آرتیریجی
فرحفزا = فرح آرتیران
فریادرس = فریاده ایریشن
قدردان = قدر بیلن
قدرشناس = قدر اکلاییجی
کوهربار = کوهر یاغدیران
مولدخوان = مولد اوقویان
مددرس = امداده یتیشن
مددرسان = « «
مدرسه‌نشین = مدرسه‌ده اوطوران
وقعه‌نویس = وقعه یازیجی ... کبی

٢٣ — مذکور آلتی نوع وصف ترکیبلرك جمله‌سی مفرد اعتباریله صفت مقامنده ایسه‌لرده برنجیدن آلتنجی‌یه قدر اولان بش اولکیسی

وصف سببی ویالکز آلتنجیسی وصف ذاتی اولوب جمله‌سیده بر اسمه صفت اولنجه بر ترکیب توصیفی یاپارلر .

١ { شمشیر (گرانبها) = اغر بهالی قلیج
مرد (شیرین سخن) = طاتلی سوزلی آدم }

٢ { مرد (دل اگاه) = کوکله واقف آدم
طفل (دلشاد) = ممنون چوجق }

٣ ــ روی (ماه‌پرتو) = ای پارلتیلی یوز

٤ { مرد (کار ازموده) = تجربه‌کار آدم
مرغ (شکسته‌پر) = قریق قنادلی قوش }

٥ { آواز (شوق‌افزا) = شوق‌ویریجی سس
طفل (دلنواز) = کوکل‌اوقشایجی چوجق . کبی }

٢٤ ــ مذکور وصف ترکیبلرك التنجی نوعنك یعنی بر اسمله بر امر حاضردن ترکب ایدنلرك بعضیلری بر اسم مرکب مقامنده مستعمل اولدقلرندن بوکبیلری ترکیب اضافیلرده بولنوب ایجاب حاله کوره مضاف ومضاف الیه اولورلر .

مضاف { (دلبر) من = بنم دلبرم
مدرسه‌نشینان عالم = }

مضاف الیه { روی (دلبر) = دلبرك یوزی
شمشیر (دلاور) = بهادرك قلیجی ... کبی }

٢٥ ــ مذکور وصف ترکیبلرده‌کی کلمه‌لرك ایکیسیده فارسی ویا بری عربی بری فارسی اولدیغندن فارسی قاعده‌سنه موافق ایسه‌ده ایکی عربی کلمه‌دن اولنجه انده قاعدهٔ مخصوصه اولمیوب انلر لسان ادبادن صادر اولدیغی کبی ضبط اولنمشلردر .

سعادت احتوا ==
ملاحت موسوم ==
ملك خصلت = ملك خويلى
فلك مرتبه = فلك كبى يوكسك
وامثالى تركيبلر كبى‌كه بونلرده وصف تركيبى نوعندندر .

ایکنجی مقاله

ترکیب مفیدلر

۳۶ — اسنادايله متصف اولەرق مخاطبه برخبر تام ويرن تركيبه [تركيب مفيد] دينور .

۱
فلان عالم است = فلان عالمدر
من فلانم = بن فلانم
تو فاضلى = سن فاضلسك

۲
شتا رفت = قيش كيتدى
بهار آمد = بهار كلدى
خواجه به مكتب رفت = خواجه مكتبه كيتدى

كتابم در بازار ضايع شد = كتابم بازارده غائب اولدى

كبى كه بونلردن بر رقمله اشارت ايديلنلر بر اسمله بر صفتدن ويا ايكى اسمدن و ايكى رقمله اشارت ايديلنلرده بر فعل ايله ديكر اقسام كلمه‌دن تركب ايتمش بولنورلركه بونلرك برنجى طاقمنه [جملهٔ اسميه] وايكنجى طاقمنه [جملهٔ فعليه] تسميه اولنوب اشبو مقاله‌ده بونلرى ومتممات جمله‌يى بيان ايده‌جكمزدن اوچ فصل مخصوص اوزرينه بنا ايلدك :

برنجی فصل

جملهٔ اسمیه‌لر

٢٧ — وصف طریقیله دکل اسناد صورتیله بر اسمله بر صفتك ویا ایکی اسمك یکدیکرینه بر ادات ایله ربط اولنمسندن حاصل اولان ترکیب مفیده [جملهٔ اسمیه] تسمیه اولندیغی کبی ربطه سبب اولان اداته دخی [رابطه] دینور .

١ — هوا لطیف است = هوا لطیفدر

من فلانم = بن فلانم
تو فاضلی = سن فاضلسك
ما عالمیم = بز عالمز
شما عسکرید = سز عسکرسکز
ایشان عادل اند = انلر عادلدرلر

ترکیبلری کبی‌که برنجیسی هوا اسمیله لطیف صفتندن [است] واسطه‌سیله و دیکرلریدخی ضمائر نسبیه واسطه‌سیله کسب ارتباط ایتمش اولدقلرندن رابطه‌لر علی‌العموم ضمائر نسبیه‌لر دیمکدر .

٢٨ — رابطه‌لرك لاحق اولدقلری کلمه‌لره [خبر] ودیکرلرینه [مبتدا] تسمیه اولنور ولسان فارسیده قاعدهٔ عمومیه اوله‌رق مبتدا مقدم خبر مؤخر واقع اولور .

مبتدا خبر
من عالمم = بن عالمم
اینجا دبستان است = بوراسی مکتبدر . . . کبی

۲۹ — جملهٔ اسمیه‌لرده مبتدالر ضمائر شخصیه‌دن عبارت اولنجه خبرلرده رابطه‌لر انلره مقابل اولان ضمائر نسبیه اولور وحالات سائره‌ده یعنی مبتدالر ضمائر شخصیه‌نك غیری اولدقلری حاللرده خبرلره دائما [است] داخل اولور وبو سبب عمومی‌یه‌مبنی اشبو است ضمیرینه [ادات خبر] دخی دینور .

۱ — { من فاضلم . تو فاضلی . او فاضل است
ما فاضلیم . شما فاضلید . ایشان فاضلند }

۲ — هوا لطیف است .

۳۰ — جملهٔ اسمیهٔ فارسیه‌لرك منفی صورتلرنده ادات خبردن اول [نه] کلیر . فقط اشبو نه‌یه مذکور ضمائر نسبیه التحاق ایدنجه مفرد متکلم ومفرد غائبله جمع غائبده‌کی نه‌نك هاسی وضمائرك همزه‌لری حذف اولنوب مفرد متکلمله جمع غائبده یرلرینه بر یای مفتوحه ومفرد غائبده بر یای ساکنه کلیر .

نه ام — دن — نَیَم
نه‌ئی — « — نه‌ئی
نه‌است — « — نیْست
نه ایم — « — نه ایم
نه اید — « — نه اید
نه اند — « — نَیَنْد

کبی اولورکه بروجه‌بالا ترکیبده شو :

من فاضل نَیَم . توفاضل نه‌ئی . او فاضل نیست

ما فاضل نه‌ایم . شما فاضل نه‌اید . ایشان فاضل نیَنَنْد کبی اولور .

۳۱ — فارسی جملهٔ اسمیه‌لرنده ضمائر شخصیه خبر واقع اولدقلرنده رابطه‌لرینه ضمائر نسبیه‌دن عبارت اولورلر :

جاهل منم = جاهل بنم

عالم توئی = عالم سنسك

فاضل اوست = فاضل اودر

صاحب‌خانه ماایم = او صاحبی بزز

مسافر شما اید = مسافر سزسکز

مجاور ایشانند = مجاور انلردر . . . کبی

۳۲ — لسان فارسیده واردر معناسنه اولان [هست] ایله یوقدر معناسنه اولان [نیست] دخی مثبت و منفی صورتلرده رابطه اولورلر و ایجاب حالده طوغریدن طوغری‌یه خبر مقامنه‌ده قائم اولورلر .

در مطالعه فائده هست = مطالعه‌ده فائده واردر

در بازی فائده نیست = اویونده فائده یوقدر

دینلدیکی کبی مثلا [اینجا کسی هست] یعنی بوراده کیمسه وارمی سؤالنه‌ده یالکز [هست] یاخود [نیست] جوابی ویریلور .

۳۳ — فارسی جملهٔ اسمیه‌لرنده ترکیب غیر مفیدلر هم مبتدا هم خبر واقع اولورلر .

علی (اشنای منست) — ترکیب اضافی

(چشم سیاه) مرغوب است
فلان (مرد ظریف است) } ترکیب توصیفلر

(خانۀ ما) (جای لطیف است) ـ هر ایکیسی اولدیغی کبی که بوحاللرده اصل مبتدا وخبر اولانلر ترکیب اضافیلرده مضافلر و ترکیب توصیفیلرده موصوفلر اولوب مضاف الیهلر مبتدا ویا خبر واقع اولان مضافلرك و صفتلرده مبتدا و یا خبر اولان موصوفلرك قیدندن عبارتدرنته کیم [نان ملا حلال است] ترکیبی اساساً [نان حلال است] اولوب ملا مضاف الیهی مبتدا اولان نان مضافنك قیدی و کذا [چشم سیاه مرغوب است] ترکیبی اساساً [چشم مرغوب است] اولوب سیاه صفتی مبتدا اولان چشم موصوفنك قیدیدر .

ایکنجی فصل

جملۀ فعلیه‌لر

٣٤ ـ برفعل ایله اسملردن تشکل ایدن برترکیب مفیده [جملۀ اسمیه] تسمیه اولنور .

١ ـ فلان آمد = فلان کلدی

٢ ـ فلان مرا دید = فلان بنی کوردی

٣ ـ فلان به مکتب رفت = فلان مکتبه کیتدی

٤ ـ فلان درخانه ماند = فلان اوده قالدی

٥ ـ فلان از مکتب می آید = فلان مکتبدن کلیور .

کبی که بونلرده [امد . دید . رفت . ماند. می آید] کلمه‌لری فعل اولوب [فلان] لفظلری (فاعل) و [مرا . به‌مکتب. درخانه . ازمکتب] سوزلریده مفعولات اولدقلرندن اولباول اشبو احوال مفاعیلی تدقیق ایدهلم .

فاعل

۳۵ — فعلدن کان حدثك کیمدن صدور ایتدیکنی بیان ایدن اسمدرکه لسان فارسیده دائما مجرد حالنده بولنور .

خواجه کوید طالب شنود

ترکیبنده واقع خواجه وطالب کبی .

نائب فاعل

۳۶ — مجهول فعللرك مفعولی اولوب فاعل مقامنده قائم اولان کلمه [نائب فاعل] درکه بوده مجرد حالنده بولنور .

هوا لطیف شد

ترکیبنده واقع هوا کبی .

مفعوللر

۳۷ — حدثك تأثیر ویا تعلق ایتدیکی ذاتی ویا شیئی کوسترن کلمه‌لره [مفعول] دینورکه لسان فارسیده [مفعول به . مفعول الیه . مفعول فیه . مفعول منه وعنه] ناملریله بش نوع اولمغله بروجه آتی تعریف اولنديلر :

مفعول به

۳۸ — فاعل معرفتیله کان حدثك نه یه وکیمه تعلق ایتدیکنی بیلدیرن کلمه یه [مفعول به] دینورکه لسان فارسیده کلمه‌نك آخرینه [را] علاوه‌سیله تحدث ایدر . [امروز خواجه‌را دیدم] ترکیبنده واقع [خواجه] کبی اولوب :

ما طائر قدسیم نوارا نشناسیم
مرغ ملکوتیم هوارا نشناسیم

بیتنده واقع [نوارا . هوارا] دخی مفعول بهدر.

اشبو (را) اداتی کلمه‌لره التحاقنده بر تبدلات اولمیوب یالکز ضمائر شخصیه‌دن [من . تو]یه التحاق ایدنجه برینك نونی دیکرینك راسی حذف اولنوب [مرا . ترا] اولور مرا دیدن ترا دیدن کبی .

مفعول الیه

۳۹ — فاعلدن کلن حدثك علاقه‌دار اولدیغی ماده‌یی اشعار ایدن کلمه‌یه [مفعول‌الیه] دینورکه لسان فارسیده ایکی صورتله تشکیل اولنور .

برنجیسی — مفعول به کبی آخرینه [را] التحاقیله اولوب لفظاً مفعول بهدن فرق ایدلمزسه‌ده فعلك کوستردیکی معنا جهتیله تفریق اولنور.

ایکنجیسی — کلمه‌نك اولنه بر بای مفتوحه کتیرمکله اولاندر .

اشبو بای مفتوحه داخل اولدیغی کلمه‌نك اولنده همزه اولورسه های رسمیه ایله [به] صورتنده یازیلوب احوال سائره‌ده کلمه‌یه توصیل ایدلدیکی مشهود ایسه‌ده بای زائده‌دن فرق ایچون ایرانك الکبیوك ادیبی اولان فردوسی کبی هر برمحلده های رسمیه ایله یازمق لازمدر بناءً علیه بو ایکنجی صورتده مفعول‌الیه اداتی [به]دن عبارتدر .

اشبو ادات اسم اشارتلره لاحق اولنجه هاسی داله قلب اولندیغی کبی [او] و[این]ك همزه‌لریده کتابتدن ساقط اولور یعنی :

به ان — برینه — بدان
به این — « — بدین

به او ـ « ـ بدو

اولوب حالات سائرەده مفعول الیه اولدیغنی کوسترمك ایچون دائما [به] یازلملیدر .

مفعول فیه

٤٠ = فاعلدن کلن حدثك واقع اولدیغی زمان ومحلی بیلدیرن کلمه یه (مفعول فیه) دیرلرکه بونلره (ظرف) و(ظرف زمان) و(ظرف مکان) دخی دینوب لسان فارسیده ایکی صورتله تشکیل اولنور .

برنجیسی ــ کلمه نك اولنه [دَرْ] کتیرمکله اولورکه داخل اولدیغی کلماتده برتبدلات اجرا اولنمیوب یالکز [این] اسم اشارتندن همزه حذف اولنور و [او] ده‌کی همزه لفظدن ساقط اولور .

دراین ـ دن ـ درین
دراو ـ « ـ درُاو
دَرآن ـ « ـ دَرآن

اولوب بشقه یرلرده تبدلات یوقدر نته‌کیم :

تفرقه درروح حیوانی بود
نفس واحد نفس انسانی بود

بیتنده‌کی (در روح) مفعول اولدیغی کبی .

ایکنجیسی ــ مفعول الیه کبی کلمه نك اولنه [به] کتیرمکله اولورکه بوراده ده به نك داخل اولدیغی کلمه ده واقع اجرا آت مفعول الیهده کینك عینیدر و بو صورتله حاصل اولان مفعول فیهك مفعول الیهدن فرقی معنانك دلالتیله اولور .

مفعول منه وعنه

٤١ — فاعل ویا مفعول بهك بر مکان وزماندن ویا بشقه برشیدن صـورت ورودینی بیلدیرن مفعوله (مفعول منه) و بونلرك بر زمان ومکاندن ویا بشقه بر شیدن آیرلدیغنی بیلدیرن مفعوله ده [مفعول عنه] دینوب هر ایکیسیده کلمه‌نك اولنه [اَزْ] کلمه‌سیله اولوب بو دخی اسم اشارتلره کلنجه [در] کبی اجرای احکام ایدر .

ازاین – دن – ازین

ازاو – « – ازو

اَزْآن – « – اَزآن

کبی اولوب ترکیبده ده :

از مکتب می‌ایم = مکتبدن کلییورم } مفعول منه

فلان ازین جارفت = فلان بورادن کیتدی } مفعول عنه
فلان ازان جا کذشت = فلان اورادن کچدی }

واقع اولمشلردر .

اکثریا از اداتنك همزه‌سی حذف وزا مکسوراوله‌رق ینه بو مقامده استعمال اولنور و اسم اشـارتلره ده ینه از کبی اجرای احکام ایدر .

زاین – یرینه – زین

زاو – « – زو

زِآن – « – زآن دینور .

نته‌کیم : لطف حق لطفست بیرون ازحساب
فضـل او فضلیست افزون ازشمار

بیتنده‌ده (ازحساب . ازشمار) واقع اولمشدر .

۴۲ — لسان فارسیده دخی مفعوللر مطلق ویا مقید بولنور که مطلق اولانلری بالاده مذکور مثاللرده اولانلری کبیدر .

مقید اولانلری ایسه ترکیب غیر مفیدلردن اولانلردر نته‌کیم :

سربرار ازکلشن تحقیق تادرکوی دین
کشتکان زنده بینی انجمن در انجمن

بیتنده (ازکلشن تحقیق) مفعول منهی و (درکوی دین) مفعول فیهی (کشتکان زنده) مفعول بهی و :

شکر نعمت‌را نکومیکن که حق
دوست دارد بندکان حق کذار

بیتنده (شکر نعمت‌را) ایله (بندکان حق‌کذار) مفعول بهلری مقید واقع اولمشلردر چونکه بونلردن (ازکلشن تحقیق)ده اصل مفعول اولان کلشن اولوب تحقیق انك قیدی و(درکوی‌دین)ده اصل مفعول اولان کوی اولوب دین انك قیدی و(شکر نعمت‌را)ده اصل مفعول اولان شکر اولوب نعمت انك قیدی و (بندکان حق‌کذار)ده اصل مفعول اولان بندکان اولوب حق کذار دخی انك قیدیدر .

۴۳ — بعضاً مفعوللردن ادوات حذف اولنور یعنی مفعوللر کندیلرینه مخصوص اولان اداتلری القسزین ایراد اولنورلر و بو حالده انلرك نصل مفعول اولدقلری معنادن منفهم اولور نته‌کیم بوندن اولکی ماده‌ده مذکور برنجی بیته‌کی (کشتکان زنده) ایله اوچنجی بیتده مذکور (بندکان حق کذار)ك مفعول به اولدقلری معنانك دلالتیله منفهم اولمشدر .

٤٤ — ذکر اولنان مفعوللردن مفعول بهك غیری اولانلر جملهٔ اسمیه‌لرده دخی بولنورلر .

نته‌کیم :

زحق باهر یکی حظی وقسمیست
معاد و مبداء هریك زاسمیست
ازان اسمند موجودات قائم
بدان اسمند در تسبیح دایم

قطعه‌سنده دخی واقع اولمشدر که بونلرك تفریقی قارئلره حواله اولنمشدر .

اوچنجی فصل
متممات جمله

٤٥ — جمله‌لرده ذکر اولنان روابط و احوالدن بشقه جمله‌یی تشکیل و ترکیبه بادی اولان الفاظ و ادواته [متممات جمله] دینور که بونلرده [حال ترکیبی . تمیز . متعلقات فعل . ادوات تعلیل واستعلا ومصاحبت و استعانه وتشبیهلر]دن عبارت اولوب متعلقات فعل دینان شیلر بوندن اول ذکر اولنان مفاعیلدن عبارت اولدیغندن و ادوات مهمهٔ مذکوره دخی بوندن صوکره‌کی مقالده‌ده بیان اولنه‌جقلرندن بوراده حال ترکیبی ایله تمیز کیفیتلری و شرط وجزا احوالی بروجه آتی تعریف اولندی .

٤٦ — حال ترکیبی : جمله‌یی حال ترکیبی صیغه‌سیله تشکیل ایتمکدن عبارتدر .

فلان شادان آمد، وشادان رفت

کبی که فلان ممنوناً کلدی ممنوناً کیتدی دیمکدر .

٤٧ — تمییز : اسم وصفتلرك اولرینه بر بای مفتوحه علاوه‌سیله تمییز بیان ایدرك انکله جمله تشکیلندن عبارتدر .

فلان بتوانکری وبکمال بمن فائق است

کبی که فلان بکا ثروتجه، کمالجه فائقدر دیمکدر .

٤٨ — شرط و جزا : ایکی جمله‌دن بری شرطیه دیکری اکا جزا اولمق اوزره تشکیل اولنان کلام ایکی صورتله اولوب [شرطیهٔ مخصوصه و شرطیهٔ توقیتیه] دینور .

شرطیهٔ مخصوصه : شرط اوله‌جق جمله‌نك اولنه [اکر] کتیرمکله اولور .

اکر بکوشی عالم شوی

کبی که چالیشرسه‌ك عالم اولورسك دیمکدر .

اکر برکهٔ برکنند ازکلاب
سکی دروی افتدکند منجلاب

بیتی دخی بو قبیلدندر .

شرطیهٔ توقیتیه : شرط اوله‌جق جمله‌نك اولنه [تا] کتیرمکله اولور .

تا توکوشی هرکس ترا دوست دارد

کبی که سن چالیشدقجه هرکس سنی سور دیمکدر .

اوچنجی مقاله

ادوات

۴۹ — لسان فارسینك ادواتی بر حرفدن و زیاده حروفك ترکیبندن متحصل الفاظدن عبارت اولوب تسهیل ضبط وتعریف ایچون ایکی فصل اوزرینه وهر فصلده محرر اولانلر دخی حروف هجا ترتیبی اوزره بروجه آتی تحریر اولندیلر :

فصل اول

بر حرفده عبارت اولان ادوات

۵۰ — بر حرفدن عبارت اولان ادوات فارسیه [الف. ب. ت. ز. ش. ك. م. ن. و. ه. ی] دن عبارت اولوب بروجه آتی تعریف اولنورلر.

الف

۵۱ — الف وسط و اخرده بولنه‌رق معانئ مختلفه بیان ایدر. شویله‌که : وسطده اولنجه اساساً ایکی صورتله تزیید معنا ایدر.

برنجیسی — (الف دعا) دینلان الفدرکه دعا مقامنده مستعمل اولان امرلرك دالندن اول کتیرلدیکی صرف فارسی کتابمزك یتمش بشنجی ماده‌سنده بیان ایدلمش اولان الفدر.

ایکنجیسی — (الف توسل) دینلان الفدرکه کلمتین ارا‌سنه کلوب اوچ وجه بیان ایدر.

وجه اول : بر برینك عینی اولان ایکی کلمه اراسنه کیروب برنجی یه توصیل اولنه‌رق انلرده مساوات بیان ایدر .

گوناگون . رنگارنگ . دوشادوش . لبالب

کبی که شو :

وین پراز میوهای گوناگون

وان پراز لاله‌های رنگارنگ

بیتنده ایکیسی واقع اولمشدر .

وجه ثانی : ایکی متناسب کلمه اراسنه کیروب احاطه معناسنی بیان ایدر .

سراسر . سراپا

— و —

میر من خوش می روی کاندر سراپا می رمد

ترك من خوش می خرامی پیش وبالا می رمد کبی

وجه ثالث : ایکی کلمه آراسنه کیروب ایکیسنی برحکمه ارجاع ایدر .

تکاپو کبی

آخره لاحق اولان الفلر ایسه سکز صورتله بولنورلر .

برنجیسی — (الف زائده‌درکه تزیید کلام ایچون بعض کلمه‌لرك آخرینه کلوب بر معنا افاده ایتمز . بسا خاکا کبی .

ایکنجیسی — (الف ندا) درکه اسملرك آخرینه کلوب ندا معناسنی مفید اولور .

پادشاها جرم مارا درگذار

ما گنهکاریم و تو امرزگار

بیتنده‌کی (پادشاها) ده اولان الف کبی .

اوچنجیسی — (الف تعجب) درکه کلمه‌نك آخرینه التحاق ایله معنای تعجبی مفید اولور .

بسا کردم اندر جهان زندگانی
خوشا نوجوانی خوشا نوجوانی

بیتنده‌کی (خوشا) لرده اولان الفلر کبی .

دردنجیسی — (الف وصفی) درکه صفت مشبهه یاپیلان کلمه‌لرك آخرلرینه کتیرلدیکی صرف فارسی کتابمزك یوزسکزنجی ماده‌سنده یازلش ایدی . نته‌کیم :

ز دانش دل پیر برنا بود

مصراعنده واقع [برنا] ده‌کی الف بو قبیلدندر .

بشنجیسی — (الف اشباع) درکه تکمیل وزن ایچون یالکز کلام منظومده مستعمل اولوب هیچ برمعنایی مفید اولماز .

دل میرود رذستم صاحبدلان خدارا
دردا که راز پنهان خواهد شد آشکارا

بیتنده‌کی (اشکارا) ده اولان الف کبی .

التنجیسی -- (الف مصدری) درکه یای مصدریدن بدل اولوب آخرینه لاحق اولدیغی کلمه‌ده معنای مصدری بیان ایدر .

از پرتو کمال تودل یافت روشنا

مصرعنده اولدیغی کبی .

یدنجیسی — (الف تحزن) درکه لاحق اولدیغی کلمه‌ده حزنی افاده ایدر .

دردا وحسرتا که عنانم زدست رفت
دستم نمی رسد که بگیرم عنان دوست

بیتنده کی (دردا وحسرتا) کلمه‌لرنده‌کی الفلر کبی .

سکزنجیسی — امر ونهیلرك آخرلرینه کتیریلن (الف دعا)در .

ب

٥٢ — ب : حرفی اوائل کلماته داخل اوله‌رق ایکی صورتله اجرای احکام ایدر .

برنجیسی — (باء زائده)درکه دائما مکسور اوله‌رق تحسین لفظ ویا تکمیل وزن ایچون افعال و مصادرك اوللرینه کلیر .

بکردید . بکردد . بکن . بیار کلمه‌لرنده‌کی بای مکسوره‌لر کبی .

ایکنجیسی — (بای مفیده) درکه دائما مفتوح اوله‌رق افعالك غیری‌یه داخل اولوب [مصاحبت . استعانه . قسم . سببیت . ظرفیت . الصاق . وساطت . استعلا . مقابله] اداتی اولور . نته‌کیم :

ببازوان توانا وقوت سردست

مصرعنده [ببازوان]ده‌کی بای مفتوحه [مصاحبت] ایچون و

بنام خداوند جان افرین
حکیمی سخن در زبان آفرین

بیتنده [بنام]ده‌کی بای مفتوحه استعانه ایچون و

بحق انکه دهد بچکان بستانرا
سپید شیر زپستان سحاب سیاه

بیتنده [بحق]ده‌کی بای مفتوحه قسم ایچون و

بسیم وزر نکونامی بدست آر

مصرعنده‌کی [بسیم وزر]ده اولان بای مفتوحه سببیت ایچون و

بدریا در منافع بی شماراست

اکر خواهی سلامت درکناراست

بیتنده [بدریا]ده‌کی بای مفتوحه ظرفیت ایچون و

عالم ازفیض غبار دل ما لبریز است

رو بدیوار کشیدست درخانهٔ ما

بیتنده [بدیوار]ده بای مفتوحه الصاق ایچون و

بروز نبرد آن یل از جمند

بتیغ و بخنجر بکرز و کمند

برید ودرید وشکست و ببست

یلانرا سر وسینه وپای ودست

بیتنده [بتیغ ، بخنجر ، بکرز]ده‌کی بای مفتوحه‌لر وساطت ایچون و

روبرو آمد دو یار نازنین

نکته‌سنج ونکته‌دان وخرده بین

بیتنده [روبرو]ده‌کی بای مفتوحه مقابله ایچون و

درین چمن چو دراید خزان بیغمایی

رهش بسرو سهی قامت بلند مباد

بیتنده [بسرو]ده‌کی بای مفتوحه استعلا ایچوندر .

ت

٥٣ — ت : حرفی ضمائر اضافیه‌نك مفرد مخاطبی اولدیغی صرف

فارسی کتابمزك اوتوز طقوزنجی ماده سنده بیان ایدلمش اولدیغندن تکرار ایدلمدی .

ز

٥٤ — ز : حرفنك از مخففی اولدیغی ودائما مکسور اوقوندیغی واحوال سائره سی بالاده قرق برنجی مادهده بیان اولنمش ایدی .
زنام ونشان وکمان برترست کبی

ش

٥٥ — ش: حرفی کندیسی ساکن ماقبلی مفتوح اولدیغی حالده ضمائر اضافیه نك مفرد غائبی اولدیغی صرف فارسی کتابمزك اوتوز طقوزنجی ماده سنده یازلدیغی کبی کندیسی ساکن وماقبلی مکسور اولدیغی حالده حاصل مصدر اداتی اولدیغی دخی ینه صرف فارسی کتابمزك آلتمش برنجی ماده سنده یازلمش اولدیغندن تکرار ایدلمدی .

ك

٥٦ — ك : حرفی ساکن اولدیغی حالده اخره التحاق ایدرك ادات تصغیر اولدیغی صرف فارسی کتابمزك یکرمی اوچنجی ماده سنده یازلمش اولدیغندن بوراده تکرار ایدلمدی .

م

٥٧ — م : حرفی کلمه نك اولنه واخرینه کلیر .
اوله داخل اولنجه دائما مفتوح اولوب ادات نهی اولدیغی صرف فارسی کتابمزك یتمش یدنجی ماده سنده بیان ایدلمش ایدی .

اخره لاحق اولنجه دائما ساکن اولوب ماقبلی مفتوح ویا مضموم اولورکه بو ماقبل مفتوح اولورسه ضمائر اضافیه ونسبیه‌نك مفرد متکلم صورتلریدرکه بونلر دخی صرف فارسی کتابمزك اوتوز طقوزنجی وقرقنجی ماده‌لرنده یازلمش ایدی . مذکور ماقبل مضموم اولورسه اعداد وصفیه اداتیدرکه بو دخی صرف فارسی کتابمزك اوتوز ایکنجی ماده‌سنده بیان اولنمش ایدی .

ن

٥٨ — ن : حرفی مفتوح اوله‌رق فعللرك اوللرینه کلوب آنلری منفی قیلدیغی صرف فارسی کتابمزك اللی یدنجی ماده‌سنده یازلمش ایدی . ینه تکرار اولنورکه بو نون مفتوحه افعاله مخصوص بر ادات نفیدر .

و

٥٩ — و : حرفی ادات عطف اولوب کلمه‌لری ، ترکیبلری ، جمله‌لری یکدیکرینه عطف ایدر .

١ ـ فلان وفلان آمدند

٢ ـ پای او ودست من کوتاه‌است

٣ ـ فلان آمد وفلان رفت

کبی که برنجیده کلمه‌لری ایکنجیده ترکیبلری اوچنجیده جمله‌لری عطف ایتمشدر .

لسان فارسیده معطوف علیهك اخر حرفی حرف مد ویاخود های رسمیه اولورسه واو عاطفه مضموم اوقنوب (مفصوله) نامیله یاد اولنور .

بالا وُ زیر = الت و اوست
بنده وُ صاحبش = کوله و افندیسی ... کبی

اکر معطوف علیهك اخر حرفی حروف مد وهای رسمیه نك غیریسی اولورسه واو عاطفه تلفظدن ساقط اولوب ضمه سی ماقبلنده کی معطوف علیهك صوك حرفنه انتقال ایدر یعنی بو حاللرده واو اوقونمیوب معطوف علیهك صوك حرفی مضموم اوقونور و بو واوه [موصوله] دینور .

عدل و احسان = عدل و احسان

کویا که بونلر آراده واو یوغیمش و معطوف علیهك اخری مضموم ایمش کبی یعنی :

[عدلُ احسان] مثللو تلفظ اولنور.

ابروبادومه وخورشید وفلك درکارند
تاتونانی بکف آری و بغفلت نخوری

بیتنك برنجی مصرعنده اولان واولر موصوله اولوب تلفظ اولنمازلر و ایکنجی مصرعنده اولان واو دخی مفصوله اولوب مضموم اوقونور.

ه

٦٠ — ه : حرفی ادات اولمق اعتباریله کلماتك اخرلرینی مفتوح اوقونمق ایچون کتیریلان (های رسمیه) در که صرف فارسی کتابمزك یدنجی ماده سنده یازلمش ایدی .

ی

٦١ — ی : حرفی اخر کلمه یه لاحق اولوب کسره یی مد ایدرك اساساً بش معنایی مفید اولورکه انلردن :

برنجیسی — (یای نسبت) اولوب صرف فارسی کتابمزك اوتوزنجی ماده‌سنده بیان ایدلمش ایدی .

ایکنجیسی — (یای مصدری) درکه بو ده صرف فارسی کتابمزك آلتمشنجی ماده‌سنده بیان ایدلمش ایدی .

اوچنجیسی — (یای ضمیر) درکه ضمائر نسبیه‌نك مفرد مخاطب صورتی اولدیغی صرف کتابمزك قرقنجی ماده‌سنده بیان ایدلمش ایدی .

دردنجیسی — (یای حکایه) درکه بو دخی صرف فارسی کتابمزك سکسان طقوزنجی ماده‌سنك ایکنجی شقنده بیان ایدلمش ایدی .

بشنجیسی — (یای وحدت) درکه تنکیر معناسنی دخی متضمن اولور .

خدایی که بالا و پست آفرید

مصرعنده [خدایی] ده‌کی یای اخیره مطلقا وحدت ایچوندر و

نگه کن سرانجام خودرا ببین

چو کاری بیابی بهی برگزین

بیتنده [کاری] ده‌کی یا تنکیر ایچوندر .

ایکنجی فصل

بردن زیاده حرفلی ادوات

٦٣ — بردن زیاده حرفدن ترکب ایتمش اولان ادوات فارسیه [آز . آری . از . آسا . است . آن . آنه . اندر . آیا . اینك . — با . باری . بان . باز . بَز . برای . بهر . به . بی — بس — تا . تر .

ترین ـ جُز. ـ چنان. چنین. چو. چون. ـ خواه. ـ دان. دَر ـ را ـ زار. زهی. زینهار. زیرا. ـ سنان ـ کار. گار. کاش. گاه. گر. گه. کِه. گویا ـ لیك. لیکن ـ مگر. مند. ـ نا. ناك. نه. نَیْ. وا. وار. وان. ور. وش. ولی. ولیکن. وَهْ. وی ـ ها. هان. هر. هرگز. هم. همان. همانا. همچو. همچون. همین. همی ـ یا] دن عبارت یتمش بش عدددرکه بروجه آتی تعریف اولنورلر.

ار

٦٣ — اَرْ: اداتی زیرده بیان اولنه‌جق اولان (اگر) مخففی اولوب انك کبی شرط اداتیدر.

زنطق ار فروماند بلبل من اینك
چو بلبل بمدح خـداوند ناطق

بیتنده اولدیغی کبی.

٦٤ — آری: اداتی (اَوَتْ) معناسنه اوله‌رق ایجاب ایچوندر.

اَزْ

٦٥ — از: اداتی بالاده‌کی قرق برنجی ماده‌ده مفعول منه‌وعنه ایچون اولدیغی یازلمش ایدی بوراده بیان اولنه‌جق بر حالی واردرکه اوده [کِه] دن صوکره واقع اولنجـه که نك هاسی حذف وحرکه‌سی فتحـه‌یه تبدیل اوله‌رق و(از)ك دخی همزه‌سی حذف ایدیله‌رك کاف مفتوحه ایله برلکده [کَزْ] یازیلور وبویله اوقنور.

کز بسی خلق است دنیـا یادکار

مصرعنده اولدیغی کبی‌که بوراده‌کی (کز) که از مخففیدر.

آسا

٦٦ — آسا : اداتی (کبی) معناسنه ادات تشبیهدر.

چون تواند عاشق ازطوق وفایت سرکشید
قمری آسا طوق او ازکردن اوخواست است

بیتنده اولدیغی کبی.

اَسْتْ

٦٧ — اَسْتْ : اداتی ادات خبر اولوب ضمائر نسبیه‌نك مفرد غائبی اولدیغنی ولازم کلن تفصیلاتنی صرف فارسینك قرقی برنجی وبو کتابك یکرمی یدنجی ماده‌سنده بیان ایتمش ایدك.

آن

٦٨ — آن : ادات اولمق اعتباریله اوچ صورتله بولنور.

برنجیسی ـ ادات جمعدرکه صرف فارسی کتابمزك اون التنجی ماده‌سنده یازمش ایدك.

ایکنجیسی ـ صفت مشبهه اداتیدرکه بونی دخی صرف فارسی کتابمزك یوز سکزنجی ماده‌سنده بیان ایتمش ایدك.

اوچنجیسی ـ حال ترکیبی اداتیدرکه بونی‌ده صرف فارسی کتابمزك یوز اون برنجی ماده‌سنده تحریر ایلمش ایدك.

آنه

٦٩ — آنه : ادات نسبتدرکه صرف فارسی کتابمزك اوتوزنجی ماده‌سنده یازلمشدی.

اَنْدَرْ

۷۰ — اندر : ادات اولمق اعتباریله (در) کبی ادات ظرفیتدر اسم اشارتلردهده انك کبی اجرای احکام ایدر.

حذرکن کاندر اما جش نشستی

مصرعنده اولدیغی کبی.

آیا

۷۱ - آیا تعجب اداتیدر.

آنانکه خاکرا بنظر کیمیا کنند
آیا بکوشهٔ چشمی بما کنند

بیتنده اولدیغی کبی.

اینَكْ

۷۲ - اینك : ایشته معناسنه براداتدر
بنده قربان شه یم اینك سرو اینك جان ... کبی.

با

۷۳ — با : اداتی بالادهکی اللی اوچنجی مادهده بیان اولنان بای مفتوحه کبی [سببیت . الصاق. وساطت. نسبت] ایچوندر نته‌کیم:

باطلعت تو سور نماید ماتم

مصرعنده (باطلعت) دهکی با سببیت ایچون و

باغیر دوست صادق
صحبت مکن ای عزیز

بیتنده (باغیر)دهکی با الصاق ایچون و

منش باخرقهٔ پشمین کجا اندر کمند آرم
زره‌موئی که مژکانش ره خنجر کذاران زد

بیتنده (باخرقه)ده‌کی با وساطت ایچون و

باخرد باش هرچه خواهی کن

مصراعنده (باخرد)ده‌کی با نسبت ایچوندر.

باری

٧٤ — باری : ادات اولمق اعتباریله ادات تمنیدر .

ساعتی مهلتم بده باری

مصرعنده اولدیغی کبی .

بان

٧٥ — بان : (ادات نسبت) اولوب اسملری صفت یاپدیغنی صرف فارسی کتابمزك اوتوزنجی ماده‌سنده بیان ایتمش ایدك .

باز

٧٦ — باز : تکرار معناسنه اولوب عطف ایچوندر .

کفتی بکن وباز زنی سنك ملامت

مصرعنده اولدیغی کبی .

بَرْ

٧٧ — بَرْ (ادات استعلا) اولوب اوزره واوزرینه معنالرینه کلیر وکندیسندن صوکره اسم اشارتلر کلنجه‌بالاده‌کی قرقنجی ماده‌ده (در) حقنده ایراد اولنان احوال بورادەده ظهور ایدر .

برای

٧٨ — برای : (ادات تعلیل) اولوب ترکچه‌ده ایچون معناسنی مفید اولور .

برای خاطر شما کبی

بَهر

٧٩ — بهر : بو دخی ادات تعلیل اولوب ایچون معناسنه کلیر .

بهر شما آمدم کبی

بَه

٨٠ — به : مفعول الیه اداتی اولدیغی بالاده‌کی اوتوز طقوزنجی ماده‌ده یازلمش ایدی .

بی

٨١ — بی : (ادات نفی) اولوب ترکجه‌ده (سز) معناسنی مفید اوله‌رق . دائما اسملره داخل اولور .

کسب کمال کن که عزیز جهان شوی

کسب بی کمال هیچ نیرزد عزیز من

بیتنده اولدیغی کبی .

پَس

٨٢ — پس : ادات اولمق اعتباریله (ادات تفصیل) اولوب ایمدی معناسنی مفید اولور .

تا

٨٣ — تا : اداتی [ابتدا . انتها . تعلیل . توقیت .

تا سایهٔ مبارکت افتاد بر سرم

مصراعنده‌کی تا (ابتدا) ایچون وشو :

بر اثبات ذاتت که در هر صفت هست

گواهند اشیا زمه تا بماهی

بیتنده‌کی تا (انتها) ایچون :

ابروباد ومه وخورشید وفلك درکارند
تاتو نانی بکف آری وبغفلت نخوری

بیتنده‌کی تاده (توقیته)‌در .

تَرْ

٨٤ — تر : اداتنك (تفضیل ومبالغه) ایچون اولدیغی صرف فارسی کتابمزك اوتوز دردنجی و یوز طقوزنجی ماده‌لرنده یازلمش ایدی شو :

عادلتر وعالمتر ازو هیچ ملك نیست
الاملك العرش تبارك و تعالی

بیتنده‌کی ترلر تفضیل ایچوندر .

تَرِین

٨٥ — ترین : اداتنك تفضیل و مبالغه‌ده شدت بیان ایتدیکنی صرف فارسی کتابمزك اوتوز دردنجی ماده‌سنده یازمش ایدك .

جُزْ

٨٦ — جُزْ : اداتی (استثنا) ایچوندر .

جز بتأیید اسمانی نیست

مصراعنده اولدیغی کبی .

چُنان

٨٧ — چنان : صرف فارسی کتابمزك قرق اوچنجی ماده‌سنده یازلمش ایدی‌که (انك کبی) معناسنی مفید بر ادات تشبیهدر .

صریر کلك تو درکشف مشکلات جهان
چنانکه نغمهٔ داود در ادای زبور

بیتنده اولدیغی کبی .

چُنین

٨٨ — چنین : دخی چنان کبی ادات تشبیه اولوب بونك کبی معناسنی مفیددر .

چُو

٨٩ — چو : (ادات تشبیه) اولوب (چون) مخففیدر (کبی) معناسنی ویرر .

چُون

٩٠ — چون : (ادات تشبیهدر) کبی معناسنی مفید اولور .

خواه

٩١ — خواه : خواستن مصدرندن امر حاضردر فقط اکثریا (ایستر) معناسنده یعنی مضارع مفرد غائبی صورتی ادات کبی استعمال اولنوب (مساوات) بیان ایدر ومکرر دخی قوللانیلور .

خواه بیا وخواه برو = ایستر کل ایستر کیت
خواه ناخواه = ایستر ایستهمز

دان

٩٢ — دان : ادات اولمق اعتباریله (ظرفیت) اداتی اولوب التحاق ایتدیکی اسملری ظرف یاپار .

قلمدان = قلم قونیلان شیء
چایدان = چای «
کلابدان = کل صویی «
بخوردان = بخور یاقیلان شیء

نمکدان = طوزلق

کبی که بونلرك اکثریسی لسان عثمانیده‌ده عیناً مستعملدر .

دَرْ

۹۳ — در : مفعول فیه اداتی اولوب هر درلو ظرف حاصل ایتدیکی بالاده‌کی قرقنجی ماده‌ده بیان ایدلمش ایدی .

را

۹٤ — را : مفعول به و مفعول الیه اداتی اولدیغی بالاده‌کی اوتوز سکزنجی و اوتوز طقوزنجی ماده‌لرده یازلمش ایدی بوندن بشقه [تعلیل . اضافت . تخصیص] معنالرینی دخی ویرر .

چون بود اصل کوهری قابل
تربیت را درو اثر باشد

بیتنده اضافت ایچون و

حمد بی‌حد ان خدای پاکرا
انکه ایمان داد مشتی خاکرا

بیتنده [پاکرا] ده‌کی را تخصیص ایچون و

لذت صحبت ان شمع سعادت پرتو
باز پرسید خدارا که بپروانهٔ کیست

بیتنده [خدارا]ده‌کی را تعلیل ایچوندر .

زار

۹۵ — زار : محلیت اداتی اولدیغی صرف فارسی کتابمزك اون یدنجی ماده‌سنده بیان ایدلمش ایدی .

زَهی

٩٦ — زهی : اداتی تعجب افاده ایدر .

سلامت من دلخسته درسلام تو باشد
زهی سعادت اگر نعمت سلام تو باشم

بیتنده اولدیغی کبی

زینهار

٩٧ — زینهار : یاخود یالکز اوله‌رق (زنهار) اداتی تنبیه وتحذیر ایچوندر (صاقین ها !) معناسنی ویرر .

زیرا

٩٨ — زیرا : (ادات تعلیل) اولوب جمل اراسنده بولنور .

سار

٩٩ — سار : محلیت اداتی اولوب اسملرك اخرلرینه لاحق اولور

شاخسار . کوهسار . سنگسار

کبی که شو :

بکهساران اگر باران نبارد
بسالی دجله کردد خشك رودی

بیتنده اولدیغی کبی .

ستان

١٠٠ — ستان : ادات محلیت اولدیغی صرف فارسی کتابمزك اون یدنجی ماده‌سنده یازلمش ایدی .

کار

١٠١ ــ کار : ادات نسبت اولوب کلمه‌یی صفت یاپدیغی صرف فارسی کتابمزك اوتوزنجی ماده‌سنده یازلمش ایدی.

گار

١٠٢ ــ گار : اداتنك سماعی اوله‌رق مبالغهٔ فاعل یاپدیغی صرف فارسی کتابمزك یوز طقوزنجی ماده‌سنده یازلمش ایدی .

کاش

١٠٣ ــ کاش : (أدات تمنی) اولوب یالکنز استعمالی نادردر دائما کاشکی صورتنده استعمال اولنور ذاتاً کاش بو کاشکی‌دن مخففدر

نامم نشانهٔ شد درتهمت و ملامت
ای کاشکی نبودی نام من ونشان هم

بیتنده اولدیغی کبی .

گاه

١٠٤ ــ گاه : محلیت اداتی اولدیغی صرف فارسی کتابمزك اون یدنجی ویوز اوتنجی ماده‌لرنده یازلمش ایدی بو ادات (بعض) معناسنی دخی ویرر

گه بود کز حکیم روشن رای
برنیاید درست تدبیری
گاه باشد که گودکی نادان
بغلط بر هدف زند تیری

قطعه‌سنده اولدیغی کبی.

گز

١٠٥ ــ گر : اداتی (گار) و(اگر) مخففیدر.

گار مخففی اولدیغنه نظراً اخره لاحق اولوب محلیت اداتی اولدیغی صرف فارسی کتابمزك اون یدنجی ماده‌سنده یازلمش ایدی .

اگر مخففی اولدیغنه کوره اکر کبی شرط اداتیدر جمله‌لره داخل اولور

گر بهر موئی زبانی داردت
شکر یك نعمت بکو باصد هزار

ـ و ـ

چنین پند از پدر نشنیده باشی
بیا گر هوشیاری بشنو از من

ـ و ـ

در کوی نیك نامی مارا گذر ندادند
گر تو نمی پسندی تغییر کن قضارا

بیتلرنده اولدیغی کبی .

گَهْ

١٠٦ ــ گه : اداتی (گاه) مخففی اولوب آنك کبی محلیت اداتی اولدقدن بشقه بعض معناسنه دخی کلیر .

کِهْ

١٠٧ ــ که : (بیان. تعلیل. ربط) اداتی اولوب کندیسندن صوکره (این . او . از) کلنجه کندی هاسی وبونلرك همزه‌لری

حذف اولنوب متصل یازلدیغی کبی کندیسندن صوکره کلن کلمه‌نك ایلك حرفی همزه ایسه کندیسنك هاسی حذف اولنوب متصل یازیلور .

۱ { که این – یرینه – کین
که او – « – کو
که از – « – کز

۲ { که ان – « – کان
که‌اسمان – « – کاسمان

گویا

۱۰۸ — گویا : ادات اولمق اعتباریله (ادات تشبیه) در .

لیك

۱۰۹ — لیك : [استدراك] اداتیدر .

لیکن

۱۱۰ — لیکن : دخی بالاده‌کی [لیك] اداتی کبی استدراك ایچوندر .

باد است ملامت کسان درکوشم
لیکن باده‌که اتشم تیز کند

بیتنده اولدیغی کبی .

مگر

۱۱۱ — مگر : اداتی [استفهام] و [استثنا] ایچوندر .

دوستان ما مکر ایشانند

ده استفهام ایچون وشو :

کس درین کارتن ندهد
مگران کس که اشنا باشد

بیتنده دخی استثنا ایچون اولدیغی کبی .

مند

۱۱۲ — مند : ادات نسبت اولدیغی صرف فارسی کتابمزك اوتوزنجی ماده‌سنده یازلمش ایدی .

نا

۱۱۳ — نا : اداتی بعض کلمه‌لری منفی حالنده صفت مشبهه یاپدیغی صرف فارسی کتابمزده یازلمش ایدی بوندن بشقه مصادرله اسم‌فاعل واسم مفعوللره داخل اولور . (ادات نفی)در:

بیك ناتراشیده در مجلسی
برنجد دل هوشمندان بسی

اشبو نا ایله بالاده مذکور بی‌نك فرقی شودرکه بی مطلقا اسملره داخل اولور و(سز) معناسنی ویرر نا ایسه نادراً اسملره داخل اولور وبو صورتده‌ده (دکل) معناسنی مفید اولور (بی‌کس . ناکس)کبی‌که بی‌کس کیمسه‌سز وناکس آدم دکل یعنی آلچق آدم معناسنه کلیر .

ناك

۱۱٤ — ناك : ادات نسبت اولدیغی صرف فارسی کتابمزك اوتوزنجی ماده‌سنده یازلمش ایدی .

نه

١١٥ — نه : [ادات نفی] اولوب دکل معناسنی اشعار ایده‌رك اسم وترکیبلری وجمله‌لری منفی قیلار ومکرر دخی استعمال اولنور.

نه‌مرداست آن بنزدیك خردمند
که با پیل دمان پیکار جوید

بیتنده [نه‌مرداست] آدم دکلدر یعنی آدم صایلماز معناسنه اولدیغی : و

عجب از وفای یاران که تفقدی نفرمود
نه بنامهٔ پیامی نه بخامهٔ سلامی

بیتنده دخی مکرر اوله‌رق ترکیبلری ومضمون جمله‌یی نفی ایتدیکی کبی.

نی

١١٦ — نی : اداتی اساساً نونك کسریله ایسه‌ده بعضاً فتح نون ایله‌ده سویلنور نه کبی ادات نفیدر .

وار

١١٧ — وار : تشبیه اداتیدر

کوروار از تیر مژکانت تنم بی تاب شد
باچنین صید افکنی شك نیست تو بهرا میا

بیتنده اولدیغی کبی.

وَز

١١٨ — وَز : [وا کر] مخففی اولوب اکر کبی ادات شرطدر

کل بخواهد چید بی شك باغبان
ور نچیند خود فرو ریزد ز بار

بیتنده اولدیغی کبی.

وان

١١٩ ــ وان: اداتی (بان) کبی برایشله اشتغال ایدنلره مخصوص صفت یاپار

ناتوان = اکمکجی... کبی.

وَش

١٢٠ ــ وَش: [ادات تشبیه] در اخره لاحق اولور

ازدرون شواشنا وز بیرون بیگانه وش
انچنین زیبا روش کم می بود اندر جهان

بیتنده اولدیغی کبی.

ولی

١٢١ ــ ولی: ادات اولمق اعتباریله (لیك) کبی استدراك اداتیدر

ولی راز را خویشتن پاس دار

مصرعنده اولدیغی کبی.

ولیکن

١٢٢ ــ ولیکن: دخی ولی کبیدر.

ولیکن چو پیدا شود رازمرد

مصرعنده اولدیغی کبی.

وَهْ

۱۲۳ — وَهْ : ادات تعجبدر

وه که گر برخون آن پاکان فرود آید مگس
تا قیامت تلخ گردد بردهانش انگبین

بیتنده اولدیغی کبی.

وَیْ

۱۲٤ — وَیْ : ضمائردن (او) یرنده مستعمل براداتدر یعنی ضمیر غائب دیمکدر

ها

۱۲٥ — ها : ادات جمع اولدیغی صرف فارسی کتابمزك اون آلتنجی ماده‌سنده یازلمش ایدی .

هان

۱۲٦ — هان : [ادات تنبیه] و [تحذیر]در نته‌کیم

هان احتیاط کن که نلغزی زراه خیر

مصرعنده [تنبیه] ایچون وشو :

هان ای زبان کشیده کاه تجارت آمد

مصرعده تحذیر ایچوندر .

هر

۱۲۷ — هر: ادات استغراقدر بوکا بای مفتوحه دخی داخل اولوب معناسنی توسیع ایدر

هر بیشه گمان مبر که خالیست

مصرعنده وشو :

کر بهر موئی زبانی داردت
شکر یك نعمت بکوبا صدهزار

بیتنده اولدیغی کبی.

هَرگِز

۱۲۸ — هرگز : ادات نفی استغراقی‌در اصلا معناسنی ویرر

نه هرگز چاه پر کردد زشبنم

مصرعنده اولدیغی کبی.

۱۲۹ — هم : [اشتراك وعطف] اداتیدر

چنان می داد زآهن سنکرا آب
که هم اتش برو می جست وهم آب

بیتنده عطف ایچوندر.

همه

۱۳۰ — همه : [ادات سور] در یعنی احاطه معناسنی مشتملدر

تو نهان درتتق نور وظهورت همه جا
رویت از غیر نهان وز همه رو پیدائی

بیتنده اولدیغی کبی .

همی

۱۳۱ — همی : [ادات استمرار] در .

همان

۱۳۲ — همان : [ادات حصر] در .

همانا

١٣٣ — همانا : تشبیه ایچون اولوب اکا بکزر معناسنی مفیددر .

زمانه نیارد همانادکر

بیتنده اولدیغی کبی .

همچو

١٣٤ — همچو : دخی تشبیه ایچون اولوب کبی معناسنه‌در .

قدرتت را بنهاد است بحکمت برطاق

همچو یك شیشـه بود نه‌فلك مینائی

بیتنده اولدیغی کبی .

همچون

١٣٥ — همچون : دخی تشبیه ایچون اولوب بوده کبی معناسنی افاده ایدر .

در طلبکاریٔ انوارتو همچون مه ومهر

از شـفق دیدهٔ افلاك بخـون پالائی

بیتنده اولدیغی کبی .

همین

١٣٦ — همین : همان کبی ادات حصردر .

یا

١٣٧ — یا : [ادات تردید] در .

یا مکن باپیلبانان دوستی

مصرعنده اولدیغی کبی .

١٣٨ — فائده : ایشته قواعد نحویهٔ فارسیه‌یه متعلق احوال بوراده ختام بولدی .

قارئلرك آلشملری ایچون ایچون اشبو موعظه‌یی درج ایلدك :

موعظه

سخندان پرورده پیر کهن
بیندیشد انکه بکوید سخن

مزن بی تأمل بکفتاردم
نکوکوی کردیر کوئی چه غم

بیندیش و آنکه بر آور نفس
وزان پیش بس کن که کویند بس

سخن را سراست ای خردمند وبن
میاور سخن درمیان سخن

خداوند تدبیر وفرهنك وهوش
نکوید سخن تانبیند خموش

مجال سخن تانیابی زپیش
به بیهوده کفتن مبر قدر خویش

کمال است در نفس انسان سخن
تو خودرا بکفتار ناقص مکن

چرا گویدان چیز در خفیه مرد
که گر فاش گردد شود روی زرد

مکن پیش دیوار غیبت کسی
بود کز پسش گوش دارد کسی

ازان مرد دانا دهان دوخت است
که داند که شمع اززبان سوخت است

تو اول مگو راز دل برکسی
که او خوب گوید بر هر کسی

سخن تانگوئی برو دست هست
چو گفته شود یابد او برتودست

سخن دیو بند است درچاه دل
ببالای کام و زبانش مهل

توان بازدادن ره نره دیو
ولی باز نتوان گرفتن بریو

بدهقان نادان چه خوش گفت زن
بدانش سخن گوی یادم مزن

ضمیر دل خویش منمای زود
که هرگه که خواهی توانی نمود

ولیکن چو پیدا شود راز مرد
بکوشش نشاید نهان باز کرد

بهایم خموشند وگویا بشر
پراگنده گو از بهایم بتر

بنطق آدمی بهتراست از دواب
دواب از تو به کر نکوئی صواب
مکوی انکه طاقت نداری شنود
چو جو کشته کندم نخواهد درود
چه نیکو زداست این مثل برهمن
بود حرمت هرکس از خویشتن
چو دشنام کوئی دعا نشنوی
بجز کشتهٔ خویش ندروی
نخواهی که نفرین کنند ازپست
نکو کوی تابد نکوید کست

ختام

قصبار مطبعه‌سی

خواجه لسان عثمانی

لسان عثمانینك [مفردات مركبات ادبيات] قواعدینی حاوی درت مجلد اوزرینه مرتبدر

ایكنجی جلدك — دردنجی كتابی

تطبیقات مركبات

محرری

اركان حربیه قائممقاملرندن مناسترلی

محمد رفعت

معارف نظارت جلیله سنك رخصتیله طبع اولنمشدر

درسعادت

(قصبار مطبعه سی) باب عالی جاده سنده نومرو ۲۵

صاحب وناشری : كتابجی قصبار

۱۳۱۱

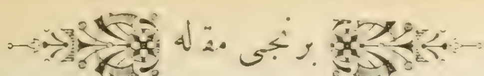

قصبار
مطبعه كتبخانه ومجلدخانه‌سی
باب عالی جاده‌سنده نومرو ۲۳ و ۲۵ و ۲۷
Librairie
Kasbar

بسم الله الرحمن الرحيم

مقدمه

۱ — لسان عثمانیده مستعمل مفردات عربیه و فارسیه‌نك هانکیلری اولدیغی وصورت استعماللری اشبو خواجهٔ لسان عثمانینك برنجی جلدینك بشنجی کتابی اولان [تطبیقات مفردات] کتابنده بالاطراف بیان ایدلمش ایدی . مذکور ایکی لسانك مرکباتندن بعضیلری دخی ترکی ایله امتزاج ایده‌رك لسان عثمانیی تزیین ایلدکلرندن بو کتابده دخی انلردن بحث اولنه‌جقدر .

۲ — لسان عثمانیده عربی مرکباتی فارسی مرکباتنه نسبتله دها آز اولوب فارسینك ترکیب غیر مفیدلری عیناً و قواعد مخصوصه‌سی دخی حرفیاً استعمال اولندیغندن بونلری تفریق ایله تسهیل تعلیم ایچون هر بری بشقه بشقه تعریف و ایضاح اولنمق ولسان عثمانینك تحلیلات نحویه‌سیده کوسترلمك اوزره بو کتابی بری [امتزاج مرکبات] و دیکری [تحلیلات نحویه]یه مخصوص اوله‌رق ایکی مقاله اوزرینه ترتیب وتحریر ایلدك .

برنجی مقاله

امتزاج مرکبات

٣ — ترکی ایله امتزاج ایدن مرکبات عربیه وفارسیهٔ ادوات ایله یعنی حروف معانی ایله ترکب ایده‌رك معنالرینی تزاید ایتمش اولان کلمات ایله ترکیب غیر مفیدلر و عربیه‌دن بعض ترکیب مفیدلر اولوب جمله‌سی شایان تذکار شیلردن عبارت اولدقلرندن تسهیل تفهیم ایچون عربی ایله فارسی‌یی تفریق ایده‌رك هر بری مخصوصاً اشعار ایدمك اوزره بو مقاله‌یی ایکی فصل اوزرینه یازدق .

فصل اول

مرکبات عربیه

٤ — کلمات عربیه‌دن حروف معانی ایله ترکب ایدنلرك بعضیلری وبرطاقم ترکیبلر لسان عثمانیده استعمال اولندیغندن بو فصلده [حروف معانیله اولان مرکبات] و [ترکیب غیر مفیدلر] و [ترکیب مفیدلر] عنوانلریله اوچ نوع اوزرینه بنا ایتدك .

نوع اول

حروف معانیله اولان مرکبات عربیه

٥ — عربی حروف معانیسندن [با . من . الی . عن . علی . لام . فی . کاف] حرف جرلریله [بلا] ادات سلبی و [ما]ی موصوله و[لا]ی نافیه وناهیه ایله [لدی . مع] ادواتیله اولان مرکباتك بعضیلری

لسان عثمانیده استعمال اولنوب جمله‌سیده بروجه آتی مثاللریله برابر تذکار اولنور .

انجق شوراسی معلوم اولسونکه: بونلرك لسان عثمانیده استعماللری حالنده اعراب معتبر اولمیوب عربینك وقفه حالی کبی ساکن اوله‌رق استعمال اولنورلر وفقط [من . عن . لام] ایله اولانلردن بعضیلری ینه مجرور اوله‌رق قوللانیلورکه بونلرده اشاغیده اولوجهله ضبط ایدلمشلردر .

برده اخرلرنده تاء تأنیث بولنانلرك تالری لسان عثمانیده های رسمیه صورتنه قلب ایدلدیکی کبی تاء مربوطه‌لر تاء طویله صورتنده یازیلیر و اخرلرنده همزه بولنانلرك همزه‌لرینك حذف و ابقالری جائز اولمق و اخرلری مقصور اولانلرك دخی ادوات التحاقنده یانك الفه قلبی اصوللری باقی قالمق شرطلری دائما موجوددر .

برده حرف مشددی حاوی اولان کلمه‌لر لسان عثمانیده بروجه آتی اصولله رعایتله استعمال اولنور .

شویله که :

تشدید کلمه‌نك اولنده بولنماز وسط یاخود اخرده اولور .

وسطده اولنجه تشدیدك تخفیفی جائز دکلدر یعنی (کرّه . نیّت) کبی کلمه‌لرك شده‌سز استعمالی قطعیاً جائز دکلدر انجق (کتّان . حنّا) کبی بعض کلمه‌لرك مستثنا اوله‌رق شده‌سز استعمالی کورولمشدرکه بونلرك ینه بویله‌جه مستثنا اوله‌رق قبولی طبیعیدر .

اخرده اولنجه یا ساکن قالیر یا تحرك ایدر ویاکندیدن صوکره کلن همزه‌یه وصل ایله تحرك ایدر .

برنجی حالده یعنی ساکن اولدقده مخفف تلفظ اولنور . نته‌کیم :

نور ایدی آیینهٔ وجه نبی

و

بو بر سر که قالمش مؤبد خفی

مصراعلرنده ساکن قالان «نبی . خفی» الفاظی مخفف اوقونورلر .
ایکنجی حالده یعنی تحرك ایدنجه دائما مشدد اوقنور . نته‌کیم :

کورونوردی او نبیّ عربی

و

میدر محكّ عاشقان آشوب دل ارام جان

مصراعلرنده تحرك ایتدیکی ایچون ینه « نبی . محك » بونلرده مشدد اوقونور .

انجق « غم . یم » کبی بعض کلمه‌لر تحرك ایتسه‌لرده مخفف اوقونورلر .
اوچنجی حالده یعنی کندندن صوکره‌کان همزه‌یه وصل ایله تحرك ایدنلر دخی مشدد اوقونورلر . نته‌کیم :

ظنّ ایتمه که شویله بویله بر سوز

ایشته شو صورتلرله استعمال ایدیلوب حرف معانئ عربیه ایله ترکب ایدن کلمات عربیه‌دن ادبای عثمانیه‌نك استعمال ایلدکلری درخاطر ایدیلان مقدارندن بعضیلری بروجه آتی تحریر اولندی .

ب حرف جریله اولانلر

٦ — با حرف جریله ترکب ایدوب لسان عثمانیده استعمالی درخاطر ایدیله‌بیلن کلمات عربیه شو :

بالاتمام . بالاثبات . بالاجلال . بالاحتشام . بالاختصار . بالاختيار .
بالاخره . بالادعاء . بالاستدعا . بالاصاله . بالاعتراض . بالاعتراف .
بالافتخار . بالاقتباس . بالاقتدار . بالاقتضا . بالاكمال . بالالتزام .
بالامتثال . بالامتحان . بالامتياز . بالانشراح . بالانضمام . بالانقسام .
بالانتخاب . بالاهتمام . بالايجاب . بالبداهه . بالبيان .

بالتدريج . بالتخصيص . بالترجيح . بالتصحيح . بالتصويب .
بالتعيين . بالتفريق . بالتمام . بالتحويل . بالتنسيب . بالتنزيل . بالتوقيف .
بالتحرير . بالتحقيق . بالتسليم . بالتسهيل . بالتعديل . بالتغيير . بالتقدير .
بالتقديم . بالتقريب . بالتقسيط . بالتقسيم بالتمثيل . بالتنظيم . بالتوبيخ .
بالترجيح . بالتوديع . بالتوفيق .

بالجمله .

بحق .

بالخاصه . بالخصوص .

بالدوله . بالدور .

بالذات . بذاته .

بالسلامه . بالسيف .

بالصحه .

بالطبع .

بالعافيه . بالعكس . بعينه

بالفرض .

بالقبول . بالقلب .

بالكشف .

باللزوم .

بالمشاهده . بالمعاینه . بالمقابله . بالمقاوله . بالمناسبه. بالمبایعه. بالمجادله. بالمحاربه. بالمحاکمه. بالمذاکره. بالمساعده. بالمشارکه . بالمشارطه . بالمشاوره. بالمصالحه. بالمطابقه. بالمطالعه. بالمعالجه. بالمعاهده. بالمغایره. بالمقاسمه. بالمقایسه. بالمناوبه. بالمواجهه. بالموازنه. بالمواصله .

بالنسبه .

بالوجوه. بالوکاله] کبی الفاظدر نته‌کیم :

جمله‌نك اولیدر ختم رسل
دیدیلر ذاتی ایچون مأخذ کل
ایلدی جوهر ذاتن [بالذات]
رب عزت سبب مخلوقات
معجزات رخنك [بالاجمال]
ایده‌مز نقلنی عقل فعال
بزده یوق مدحتنه نطقه مجال
وصفن الله بیلیر [بالاکمال]

مِنْ حرف جریله اولانلر

۷ــ من حرف جریله ترکب ایدوب لسان عثمانیده استعمالی شایع اولانلردن درخاطر ایدیله‌بیلنلری شو :

[من الازل. من الاول. من بعد. من القدیم. من اوله الی اخره. من غیر حدٍ . من غیر استیهالٍ . من کل الوجوه. من حیث المجموع. من عندالله. من طرف الله. من الباب الی المحراب] کبی شیلردر نته‌کیم:

« حالات مذکوره [من القدیم] جریان ایدن احوالدن اولدقلری کبی

آنلرك يرلرينه قبول ايدلمسی آرزو اولنان يكی شيلره [من كل الوجوه] فائق اولدقلرندن هرحالده امر محافظه‌لرينه اعتنا لازمدر »
عباره‌سنده ايكی دانه‌سی واقع اولمشدر.

الی حرف جريله اولانلر

٨ — الی حرف جريله تركب ايدوب لسان عثمانيده استعمال اولنديغی مشهود ومسموع اولانلردن خاطرلنه‌بيلنلری شو :

[الی الابد. الی الآن. الی آخره. الی اخر الزمان. الی اخر الدوران. الی ماشاالله. الی يوم القيامه. الی رحمة الله. الی النهايه. الی اخر العمر.] كبی شيلر اولوب بونلر دخی شو :

ابتدای دين ودولتدن [الی يوم التناد]
ايلر اجرای شريعت هرزمان سيف وقلم

بيتيله شو :

« شرقك كلستان كبی مثنوی كبی بيكلرجه آثاری واردركه ادبياتی ايچون [الی الابد] مدار افتخار اوله‌جق شيلردر . »
عباره‌سنده وشو :

« اجسامك تقسيمی [الی غير النهايه] اوله‌ميوب بر درجهٔ غايته واردقدن صوكره ايلروسی بالفعل تقسيم ايديله‌مز »
تعريفنده وشو :

« .... سائر كتب سماويه‌نك قرائت وكتابتی وبعض احكامی قرآن كريمك نزوليله منسوخ اولوب احكام قرآن ايسه [الی يوم القيام] باقيدر. »
عباره‌سنده وشو :

« قرآن کریمده بسمله حمدله اوزرینه تقدیم اولنوب [الی الآن] بو ترتیب باقیدر . »
فقره‌سنده استعمال اولنمشدر .

عن حرف جریله اولانلر

٩ — عن حرف جریله ترکب ایدوب لسان عثمانیده کورولمش اولانلر دخی شو :
[عن جهلٍ . عن قصدٍ . عن یدٍ . عن قریب الزمان . عن قریب . عن دار السعاده . عن صمیم القلب .
کبی شیلر اولوب نته‌کیم :
« — طرفینک شدت تحسری [عن قریب الزمان] شرف ملاقاتک حصولنی انتاج ایده‌جك راده‌یه وارمش — »
عباره‌سنده واقع اولمشدر .

علی حرف جریله اولانلر

١٠ — علی حرف جریله ترکب ایدوب لسان عثمانیده شایع اولانلردندخی درخاطر ایدیله بیلنلری شو :
[علی الاصول . علی الاطلاق . علی الافراد . علی الاکثر . علی التحقیق . علی التخمین . علی التوالی . علی التفصیل . علی الترتیب . علی الحساب . علی الخصوص . علی الدوام . علی روایةٍ . علی السحر . علی السویه . علی الصباح . علی العاده . علی العجله . علی العموم . علی العمیا . علی الغفله . علی الفور . علی قولٍ . علی قدر الطاقه . علی کلا التقدیرین . علی کلِ حال . علی مراتبهم . علی ملاء الناس .]
کبی شیلردرکه نته‌کیم :

« شو اثر ناچيز عندالتدقيق طبع ونشره سزا كوروله رق [على الاصول] رخصتنامه سى اعطا بيورلمشدر . »
فقره سنده وشو :

« مؤمنلر ايچون [على الاطلاق] اهل جنت وكافرلر ايچونده [على العموم] اهل نار دينور . »
فقره سنده وشو :

« صغير اولسون كبير اولسون [على الاطلاق] بر معصيتك معصيت اولديغى دليل قطعى ايله ثابت ايسه استحلالى كفردر . »
عباره سنده وارد اولمشلردر .

ل حرف جريله اولانلر

١١ — لام حرف جريله تركب ايدوب لسان عثمانيده استعمالى مسبوق اولانلردن درخاطر ايديلنلرده شو :

[لِأَبٍ . لابوين . لِأُم . لاجل التحصيل . لحكمةٍ . لسببٍ لعلةٍ . لغرضٍ . لمصلحةٍ . لوجهٍ . لوجه الله .]
كبى شيلردر نته كيم :

« ...... لجنده [لمصلحةٍ] پارسه عزيمت ايدن ...... پاشا حضرتلرى برابرلرنده كوتورمش اولدقلرى مخدوملرى ...... بك افندى يى [لاجل التحصيل] اوراده ترك ايله عودت بيورمشلردر . »
فقره سنده واقع اولمشلردر .

فی حرف جریله اولانلر

١٢ — فی حرف جریله ترکب ایدوب لسان عثمانیده استعمالی شایع اولانلردن دخی درخاطر ایدیلملو شو :

[فی الاصل ، فی الاول ، فی الجمله ، فی الحال ، فی الحقیقه ، فی المثل ، فی الفور ، فی سبیل الله ، فیمابعد ، فی الواقع .]

کبی شیلردر .

ك حرف جریله اولانلر

١٣ — کاف حرف جریله اولان مرکبلردن دخی درخاطر ایدیلملو شو :

[کالاول ، کما کان ، کمافی السابق ، کماینبغی ، کماهو حقه ، کماهی حقها ، کمایلیق .]

کبی شیلردرکه ایکیسی شو :

« مواد مذکورهنك [کما کان] ابقاسی و [کمافی السابق] مرعی الاحکام اولمسی لازم کلمشدر . »

عبارهسنده واقع اولمشدر .

بلا ایله اولانلر

١٤ — بلااحسان ، بلااحترام ، بلااحتشام ، بلااحتیاج ، بلااحتیاط ، بلااختیار ، بلااخطار ، بلااختلاف ، بلاادعا ، بلاارتکاب ، بلااسکان ، بلااستثنا ، بلااشعار ، بلااشغال ، بلااصرار ، بلااعتبار ، بلااعتراض ، بلااغبرار ، بلاافتخار ، بلاافتراق ، بلااقرار ، بلااکرام ،

بلا التماس ، بلاامتحان ، بلاامتناع ، بلاانتظام ، بلاانقطاع ، بلاانهزام ، بلا اهتمام ، بلا اوهام ، بلا ايمان ، بلا بحث ، بلا بدل ، بلا شرح ، بلاشرط ، بلاضم ، بلافرق ، بلاوزن ، بلاترجيح ، بلاترفيع ، بلا تسليم ، بلاتسويد ، بلاتصحيح ، بلاتصديق ، بلاتصويب ، بلا تعريض ، بلاتعريف ، بلاتعقيب ، بلاتعييب ، بلاتقرير ، بلاتقسيم ، بلاتقصير ، بلاتكدير ، بلاتمثيل ، بلاتوديع ، بلاتوفيق ، بلاتوقيف ، بلاتهديد ، بلاتأمل ، بلاتبدل ، بلاتجسس ، بلاتحرى ، بلاتحقق ، بلاتخلف ، بلاتذكر ، بلاتشكر ، بلاتعجب ، بلاترضيه ، بلاتوصيه ، بلامجادله ، بلا محاكمه ، بلامدافعه ، بلامخابره ، بلامذاكره ، بلامصادمه ، بلا مطالعه ، بلامعالجه ، بلامعاينه ، بلامكالمه ، بلامنازعه .] كبي شيلردر .

ما ايله اولانلر

١٥ ــ ما ايله تركب ايدنلردن لسان عثمانيده استعمالی شایع اولانلرده شو :

[مابينهما ، مابه‌الامتياز ، مابه‌التمايز ، مابه الاستحقاق ، مابه الاحتياج ، مابه‌الافتخار ، ماجرى ، ماحصل ، ماحضر ، مادام ، مادون ، ماسبق ، ماسوا ، ماسوى‌الله ، ماصدق ، مافوق ، مافى‌الضمير ، مافى‌البال ، ماقبل ، مالاكلام ، مالانهايه ، مالايعنى ، ماملك ، ماوراء ،] كبي شيلردر . نته‌كيم :

[ماسوالله‌يه] نظر قيلمدى هم

هيچ عيننده دكلدى عالم

و

تبلیغ ایدوب جناب حقدن
نهی ایلدی حکم [ماسبقدن]

و

اول سیرده [ماوزا] کوروندی
تا سدرهٔ منتها کوروندی

و

ارباب قلم معرفت آموز محرر
اداب امم [ماحصل] فیض قلمدر

ابیاتیله شو :

« اجزاء عالم : سماوات و [مافیها] ایله ارض و [ماعلیها] دن عبارتدر » تعریفنده بولنمشدر .

لا ایله اولانلر

١٦ — لا ایله ترکب ایدنلردن لسان عثمانیده استعمالی درخاطر اولنه بیلنلر دخی شو :

[لااقل . لاجرم . لاسیّما . لاشك . لاعلی التعیین . لاعن قصدٍ لایتغیر . لاتحصی . لایزال . لایسئل . لایعد . لایعقل . لایموت . لاینقطع .]

کبی شیلردر نته کیم :

بیلنمز بیلنمز مرام خدا
همان ایله [لایسئله] اقتفا

و

جناب رسالتپناه افندمز « برميت يوق كه مسلميندن [لااقل] يوزكشى اكا شفاعت ايتسونلرده شفاعتلرى قبول اولنمسون » بيورمشلردر .

عبارۀ شريفه‌سنده اولديغى كبى .

لدى ايله اولانلر

١٧ — لدى ايله تركب ايدنلردن لسان عثمانيده شايع اولانلرك درخاطر ايديلنلرى دخى شو :

[لدى‌الحاجه ، لدى الكشف ، لدى‌التحرى ، لدى التحقيق ، لدى الحواله ،

كبى شيلردر نته‌كيم :

« سزه يازيلان تحريرات اويله‌عادى‌شيلردن اوليوب [لدى‌الحاجه] سند مقامنده ابراز ايديله بيلن محرراتدندر . »

فقره‌سنده واقع اولمشدر .

مع ايله اولانلر

١٨ — مع‌ايله تركب ايدوبده‌لسان‌عثمانيده استعمال اولنانلردن درخاطر ايديله بيلنلرى دخى شو :

[معذلك ، مع‌مافيه ، مع‌هذا ، مع‌الممنونيه ، مع‌الحجاب ، معزيادة ،

كبى. شيلردر نته‌كيم :

« نامحدود اولان فكرك آثارينه برحد وضع ايتمك ممكن اوله‌ماز [مع‌مافيه] انواع مخلوقاتك كافه‌سى بيلنه‌مديكى ايچون مناقب طبيعياتى

تقسیمات فنوندن خارج طوتمق لازم کلیه‌جکی کبی محاسن کلامك حصر وتعدادی محال اولدیغی ایچون ادبیاته برطاقم قواعد وضع ایتمکده عبث عد اولنه‌ماز . »

فقرۀ ادبیه‌سیله شو :

«سوز حدذاتنده کوزل اولمدقدن صوکره جناس اکا کوزللك ویره‌مز [مع هذا] حسن ذاتی‌یی حائز اولان برکلام ایچون جناس حسن عرضی عد اولنور . »

عباره‌سنده واقع اولمشدر.

نوع ثانی

ترکیب غیر مفید عربیلر

١٩ — عربینك ترکیب غیرمفردلری [ترکیب مزجی ، ترکیب اضافی ، ترکیب توصیفیلر]اولوب بونلردن ترکیب مزجیلر علم مقامنده اولدقلرندن وعلملر هرلسانده عیناً استعمال ایدلدکلرندن بونلرده لسان عثمانیده عیناً استعمال اولنورلر .

ترکیب توصیفئ عربیلر ایسه لسان عثمانیده طوغریدن طوغری‌یه استعمال اولنمیوب صفتك موصوفنه اضافتندن عبارت اوله‌رق [اضافت لفظیه] دینلن شیلر استعمال اولندیغی کبی [اضافت معنویه] ترکیبلرندنده بعضیلری مستعمل اولدیغندن بروجه آتی اضافت معنویه ولفظیه‌لردن مستعمل اولانلری تحریر اولندی.

اضافت معنویه ایله اولانلر

٢٠ — عربی اضافت معنویه‌سیله اولان ترکیب غیر مفیدلرکه

تركى وفارسينك تركيب اضافيلرينه مقابل اولوب لاميه وبيانيه نوعندندرلر بو كيبلرك كثرتله شايع اولانلرى :

[لفظهٔ جلاله ، عبد ، دين ، دار ، تحت ، فوق ، عند ، بين ، قبل ، بعد ، ذو ، ذى ، ذوى .]

الفاظيله اولانلر ودها برطاقم مختلف شيلردر بونلردن :

لفظهٔ جلاله ايله اولانلر

۲۱ — لفظهٔ جلاله ايله تركب ايدن اضافتلى تركيبلر پك چوق اولوب نمونه اولهرق شو :

[اسم الله ، امرالله ، بيت الله ، حكمة الله ، ذات الله ، سعدالله ، صفاة الله ، عبدالله ، عادة الله ، عطاءالله ، فيض الله ، قدرة الله ، كلام الله ، مرادالله ، معرفة الله ، نعمة الله ، سيف الله].

كبى كه شو :

بيلمين شوكت [بسم اللهى]
اكلاماز سر [كلام اللهى]
نظر ايتسه كشى [بسم اللهه]
بكزدر جيش [رجال اللهه]
و
عين اعلاسنى كاه و بى كاه
غيره باقدرماز ايدى [عين اللهه]
كولسه اول خسرو سياره سپاه
شوقدن دترر ايدى [عرش الله]

وسعت صدرینه یتمزمی کواه
صیغدی آنده بو قدر [سرالله]
وصف ایدنلر او فلك درکاهی
یعنی اطوار [حبیب اللهی]
اول اخر او وجودك بونی بیل
کوزمدك مثلنی دیر الحاصل

منظومات شریفه‌سیله شو :

« قرأن عظیم الشان [کلام الله]در مخلوق دکلدر »

فقره‌سنده :

و

[یارسول الله] جمال باکمالکدن سنك
افتاب بی زوال ونوبهار بی خزان

و

سعی قیل عارف بالله اوله کور
نائل [معرفة الله] اوله کور

بینلرنده واقع اولمشدر .

عبد ایله اولانلر

۲۲ — عبد ایله اولان اضافت معنویه ترکیبلری اسم مرکب مقامنده علم کبی کثیر الاستعمال اولدیغندن نمونه اوله‌رق بر طاقمی بروجه اتی یازلدی شویله که :

[عبدالباقی . عبدالجلیل . عبدالخالق . عبدالرزاق . عبدالسلام .

عبدالجبار . عبدالصمد . عبدالعزيز . عبدالغنی. عبدالفتاح . عبدالقادر.
عبدالکریم . عبدالمطلب . عبدالواحد . عبدالهادی .]
کبی که بونلر کثیرالاستعمال اولدقلرندن مثال ایرادینه لزوم کورلمدی.

دین ایله اولانلر

٢٣ -- دین ایله اولانلر دخی عبدله اولانلر کبی چوق اولوب
نمونه اوله‌رق شو :

[عمادالدین . بدرالدین . تقی الدین . جمال‌الدین . جلال‌الدین.
حسام الدین . قطب الدین . سیف الدین . شمس الدین . صلاح الدین.
صدرالدین . ضیاءالدین . شرف الدین . علاءالدین . فخر الدین .
کمال الدین . محی الدین . نجم الدین . نور الدین . برهان الدین .
ولی الدین . ظهرالدین . تاج الدین . غوث الدین . زین الدین .
عفیف الدین .]
ترکیبلری کبی که بونلر دخی علم مقامنده مستعمل اولدقلرندن بشقه‌جه
مثال یازلمدی .

دار ایله اولانلر

٢٤ — دار ایله اولان اضافتلردن درخاطر ایدیله‌بیلنلری شو :
[دارالتدریس . دارالشفقه . دارالحدیث . دارالعلوم . دارالصناعه.
دارالهندسه . دارالامان . دارالسلام] کبی شیلردر :

تحت ایله اولانلر

٢٥ — تحت ایله اولان ترکیب اضافیلردنده درخاطر ایدیلنلر شو:

تحت الامر. تحت التراب. تحت الارض. تحت الحفظ. تحت البحر. تحت المحاكمه. تحت النظر.
کبی شیلردر نته‌کیم :
«فلان جانی [تحت الحفظ] اعزام ایدلمش اولدیغی حالده فرار ایلمش»
فقره‌سنده واقع اولمشدر.

فوق ایله اولانلر

٢٦ فوق ایله اولان ترکیب اضافیلردنده شو:
فوق الحد. فوق العاده. فوق المأمول. فوق الطاقه. فوق التصور.
کبی شیلردر نته‌کیم:
«فی الحقیقه هر ادبیات اوقویان ادیب اولمق لازم کلیور بلکه برنجی درجه‌لرده ادیب اوله‌رق یارادیلانلر استعداد [فوق العاده] سنك آثارینی ابراز ایچون ادبیات ایله اشتغاله محتاج اولیور»
فقره‌سنده واقع اولمشدر.

عند ایله اولانلر

٢٧ — عند ایله اولان ترکیب اضافیلردنده درخاطر ایدیلنلر شو:
[عندالله. عندالبعض. عندالحکما. عندالعلماء. عندالفلاسفه. عندالکل. عندالمحققین. عندالمتکلمین. عندالناس. عندالعارفین. عندالصوفیه.
کبی شیلردر نته‌کیم:
حضرت رسول اکرم افندمزدن صادر اولان الهام [عندالکل] حجتدر»
فقرهٔ دینیه‌سنده واقع اولمشلردر.

بين ايله اولانلر

٢٨ — بين ايله ترکب ايدنلر دخی کثیرالاستعمال اولوب اك مشهورلرندن درخاطر ايديلنلر شو:

[بين الادبا. بين الاقران. بين الاهالی. بين الحرمين. بين العلماء. بين العرب. بين الفضلاء. بين القضات. بين الامرا. بين النساء.

کبی شیلردر نته کیم:

«نثردن زياده نظمه ياقيشان لف ونشر صنعتی [بين الشعرا] کثرت اوزره اجرا ايديلان صنايعدندر» فقره سنده واقع اولمشدر.

کلمات مختلفه ايله اولانلر

٢٩ — کلمات مختلفه ايله ترکب ايدنلر پك چوق اولوب نمونه اوله رق بوراده برقاچنی تحرير ايلدك که انلرده شو:

[بيت المال رأس المال. يوم القيام. قرة العين. عماد الاسلام. خاص الخاص]

کبی شيلردر نته کيم:

[قرة العين] خليل ايدی او خوب
اکا ميراث ايدی اول جذب قلوب
و
نوردن سرو ايدی اول سيم اندام
نوله ديرلرسه [عماد الاسلام]
و
حضرت شارع [خاص الخاصك]
يعنی اول دريم اخلاصك

بيتلرنده واقع اولديغی کبيدر.

قبل ایله اولانلر

٣٠ — قبل ایله اولان ترکیب اضافی لفظیه‌لردن درخطر ایدیلانلر شو :

[قبل‌الاسلام . قبل‌الرؤیه . قبل‌الوقوع . قبل‌الوفاة . قبل‌النکاح . قبل‌الصلح .] کبی شیلردر . نته‌کیم :

« مخاطره‌نك [قبل‌الوقوع] اوکی آلنمدیغی حالده تزاید ایده‌جکنده شبهه یوقدر »

عباره‌سنده واقع اولمشدر .

بعد ایله اولانلر

٣١ — بعد ایله ترکب ایدنلر دخی شو :

[بعدالایمان . بعد بعد . بعدالترتیب . بعدالترجمه . بعدالتصحیح . بعدالعید . بعدما . بعدالتکمیل .]

کبی شیلردر . نته‌کیم :

« هله او ترجمه برکره‌ده شمدیکی طرز افاده‌ایله ترجمه [بعدالترجمه] یولنده یازیله‌جق اولسه دها زیاده فائده‌بخش اوله‌جغنده شبهه یوقدر »

عباره‌سیله شو :

« سرلوحۀ اعتبار اولان مناجات جلیله‌یی [بعدالتقدیس] مضمون شریفیله طلب مغفرت مقتضای وجائب انسانیت اولدیغندن بووظیفه‌یی [بعدالایفا] اساس مصلحته ابتدا و ابتدار اولنور »

فقره‌سنده واقع اولمشلردر .

ذو ايله اولانلر

٣٢ — ذو ايله اولان اضافت لفظيه‌لردن درخاطر ايديلنلر شو: [ذوالجلال. ذوالوجهين. ذووجوه ذواربعة‌الاضلاع. ذوكثير الاضلاع. ذوالحسب والنسب. ذوالاثمار. ذوالقرنين. ذوالرأسين. ذوالجناحين. ذواليدين. ذوالشرفين] كبى شيلردر نته‌كيم:

حقه منت او شــه [ذوالحسبك]
يعنى پيغمبر عالى نسبك
ايلدى مقدم فرخ فالى
پايهٔ آل قريشى عالى
اكمل‌الخلق ايدى اول‌خوب‌خصال
[ذوالجلال] ايتمش‌ايدى فيض‌جمال

— و —

عرشى براغوب مثال سـايه
[ذوالعرش]ديدى‌اوعرش‌پايه

بيتلرنده واقع اولمشدر.

ذى ايله اولانلر

٣٣ — ذى ايله اولانلردن شو:
[ذى‌القعده ذى‌الحجه ذى‌اليد ذى‌النورين.]
كبى شيلر مستعملدر نته‌كيم:
«ثالث‌خلفا اولان‌عثمان «ذى‌النورين» لقب‌ساميسيله شهرت‌شعاردر»
فقره‌سنده واقع اولمشدر.

ذوی ایله اولانلر

٣٤ — ذوی ایله اولان مرکباتدن درخاطر ایدیلنلر شو :
[ذوی‌الابصار . ذوی‌الاحترام . ذوی‌الارحام . ذوی‌الالباب .
ذوی‌العقول .] کبی شیلردر نته‌کیم :
« .... افضلیتله مراد [ذوی‌العقولك] فضائلمدن عد ایتدکلری
شیلرك کثرتی ایسه تفضیلده توقف ایچون وجه یوقدر »
فقره‌سنده و شو :
« کافهٔ اصحاب [ذوی‌الاحترام] خیر ایله یاد اولنورلر »
فقره‌سنده واقع اولمشدر .

اضافت لفظیه‌لر

٣٥ — صفتك موصوفنه اضافتی قبیلندن اولان ترکیبلردن پك
چوغی مستعمل اولوب شایان اعتنا اولانلردن درخاطر ایدیلنلری
بروجه آتی تعداد اولندی :

مختلف ایله اولانلر

٣٦ — مختلف کلمه‌سیله ترکب ایدنلردن دخی درخاطر اولنه
بیلنلر شو :
[مختلف‌الازهار مختلف‌الالوان مختلف‌الاثمار مختلف‌الاجناس
مختلف‌الاشکال مختلف‌الاقسام مختلف‌الاضلاع مختلف‌الزوایا
مختلف‌الصوره مختلف‌المواضع .]
کبی شیلردر نته‌کیم :

« [مختلف الاضلاع] و فقط متساوی الزوایا اولان مثاللر متشابهين اولورلر »
برهاننده اولدیغی کبی .

عدیم ایله اولانلر

٣٧ — عدیم ایله اولان ترکیبلردن درخاطر ایدیلنلر ده شو :
[عدیم الامکان عدیم الاحتمال عدیم الرأس عدیم الحرکه عدیم الحس عدیم الساق .]
کبی شیلردر نته‌کیم :
« مادام‌که : ماهیتك تغیری و طبیعتك حسن افاده‌دن تنفری [عدیم الاحتمال]در براثوك ابدیتنه مآل صحیحنك مقال فصیح ایله اتحادی کافل اولور »
عباره‌سنده واقع اولمشدر .

ممتنع ایله اولانلر

٣٨ — ممتنع ایله اولانلردن دخی درخاطر ایدیلنلر شو :
[ممتنع التحصیل ممتنع الحصول ممتنع الوصول ممتنع التغیر ممتنع الاحتراق ممتنع التصحیح]
کبی شیلردر نته‌کیم :
« اجرا بیورلدیغی امرنامه‌لرنده محرر اولان حواله‌لر [ممتنع التحصیل] شیلردن عبارت اولدیغی جهتله تأمین مقصد ایدیله‌مامشدر »
عباره‌سنده واقعدر .

وحید ایله اولانلر

٣٩ — وحید ایله اولانلر اکثریا اصطلاحات ضمیه‌ده بولنورکه بعضیلری شو :

[وحیدالعین وحیدالثمر وحیدالقاعده وحیدالرحم وحیدالزوج وحیدالمسکن وحیدالنوع وحیدالدهر]

کبی شیلردر نته‌کیم :

« فاضل مشارالیه حضرتلری [وحید الدهر] اولوب هر جهتله اقراننه فائق عد اولنور »

عباره‌سنده واقع اولمشدر.

کثیر ایله اولانلر

٤٠ — کثیر ایله اولانلردن درخاطر ایدیله‌بیلنلر دخی شو:

[کثیرالامور، کثیرالالوان، کثیرالاثمار، کثیرالبزر، کثیرالعیال ، کثیرالاوارق، کثیرالاجرا، کثیرالنعم .]

کبی شیلردر نته‌کیم :

« استخدام دینیلان صنعت ادبیه [کثیر الاجرا] برصنعت اولمامقله برابر حسن اجراسی حالنده لطافت‌بخش کلام اولور.»

کلمات سائره ایله اولانلر

٤١ — کلمات سائره ایله اولان اضافت لفظیه ترکیبلری پك چوق اولوب برمقدارینی نمونه اوله‌رق آتی‌یه تحریر ایلدك شویله‌که:

[بدیع‌البیان . حمیدالخصال . خادم‌الحرمین . خیر الخلف . دائم

الاوقات . رفيع القدر . سلطان الانبيا . شريف النسب . صحيح المقدار ضروری الاحتياج . عظيم الشان . طويل الذيل . طويل القامه . غريب الديار . فخر الانام . قليل البضاعه . قصير القامه . كريم الشيم . لازم الوجود . لازم الرعايه . مجيب الدعوه . منحرف المزاج . مدنی الطبع . مفتح الابواب . مسبب الاسباب . محير العقول . مجهول الاحوال . مستقيم الاطوار . نادر الوجود . واجب الوجود . واجب الرعايه . ولی النعم .] كبی شيلردزكه بونلردن بعضيلری ايچون امثلهٔ آتيه ايراد اولندی :

اول خداوند خداوندانك
يعنی اول ذات [عظيم الشان]ك
مژدهٔ باينه ويردی صلاة
قطب افلاك [سريع الحركات]
انبيا خيلنه سلطان ايدی او
[اعظم القدر] ايدی ذيشان ايدی او
[اكمل الخلق]ايدی اول خوب خصال
[ذوالجلال] ايتمش ايدی فيض جمال

ـ و ـ

كعبه [بيت الشرف] اعظمدر
نقطهٔ دائرهٔ عالمدر
[حجر الاسود] يدر سنك شفا
بوسكاه لب محبوب خدا

ـ و ـ

فقط بنمی كوردم اوشهدن كرم
اودر كائناته [ولی النعم]

نوع ثالث

الفاظ و مرکبات سائره

٤٣ — بومقامده مطلوب اولان ترکیب مفیدلر عبارهٔ عثمانیه ایله امتزاج ایده‌رك الفاظ وتراکیب سائره‌کبی استعمال اولنانلر اولوب بوقسه [اقتباس] طریقیله اولانلر دکلدر . بوکبی اقتباس ایله ایراد اولنانلر ادبیات کتابلرنده تحریر اولندیغندن بوندن صوکره کله‌جك اولان کتابلرده لزومی وجهله کوروله‌جکدر .

بوراده جای بحث اولانلر اضافت صورتنك غیری اوله‌رق برمعنا افده ایدنلر حرف تعریفلی بعض کلمه‌لر ایله برطاقم ترکیبلردرکه انلرده شو :

[الحق . الحاصل . القصه . الحالةهذه . بناءً علیه . حق الیقین . حسبةً لله . بحسب الظاهر . متفق علیه . مبحوث عنه . محتاج الیه . بطریق الاولی . مستغنی عن البیان . الحمدلله تعالی . صلی الله علیه وسلم « علیهما . علیهم » . علیه الصلواة والسلام . علیهما السلام . علیهم السلام . کرم الله وجهه . رضی الله عنه . «عنها . عنهم» قدس سره . جل شانه ان شاءالله تعالی . بارك الله . فتبارك الله . مضی مامضی . حاشا ثم حاشا . استغفرالله . کیف مایشاء . کیف مااتفق .]

کبی شیلردر نته‌کیم :

جسدی وصفن ایدن نازك دل
جثه‌دارایدی دیمش [والحاصل]

ایده‌لی كون كبی [القصه] ظهور
زیور عرش برین‌ایدی او نور
ایلمشدی آنك [الحق] صانع
تیغ مژكانی نص قاطع
[بارك‌الله] ای مكرم روضهٔ فخرجهان
[لوحش‌الله] ای معظم‌مسجدعرش آستان

بیتلریله شو :

« دعوای اسلام اوزرینه وفات ایده‌نك جنازه نمازی قیلنور چونكه رسول‌الله [صلی‌الله علیه وسلم] افندمز ـ اهل قبله‌دن وفات ایدنلرك نمازینی ترك ایتمیكز ـ بیورمشلردر » عباره‌سنده وشو :

« صحابهٔ كزین [رضوان‌الله تعالی علیهم اجمعین] حضراتی حقنده سوءتعبیردن كف لسان اوله‌رق كندولرینی خیردن بشقه صورتله یاد ایتمك جائز دكلدر . »

فقره‌سنده وشو :

« كتاب وسنتدن اولان نصوص قطعیه‌نك دلالت ایتدیكی احكام شرعیه‌یی انكار ایدن [نعوذبالله‌تعالی كافر اولور »

فقرهٔ فقهیه‌سنده اولدیغی كبی .

فصل ثانی

مركبات فارسیه

٤٣ — فارسی ادواتندن قواعد صرفیه ایله تركب ایدن كلمه‌لردن هانكیلری استعمال اولندیغی اشبو اثرك برنجی جلدینك بشنجی

تطبیقات مفردات کتابنده بیان ایلمش ایدك . انلردن ماعدا ادوات فارسیه‌دن :

[آسا ، آیا ، باری ، برای ، تا ، چون ، خواه ، زهی ، زنهار ، زیرا ، کاشکی ، که ، کویا ، مگر ، نه ، وش ، هر ، هم ، همان ، یا] اداتلری دخی استعمال اولنوب بونلردنده :

[تا ، باری ، چون ، زیرا ، کاشکی ، که ، نه ، هر ، هم ، همان ، یا] اداتلرینك صورت استعماللری نحو ترکی کتابمزده یازلمش ایدی باقی قلان شو :

[آسا ، آیا ، برای ، خواه ، زهی ، زنهار ، وش ، کویا] دخی فارسیده اولدیغی کبی لسان عثمانیده‌ده منفرداً استعمال اولنور .

تعالی‌الله زهی دیوان طراز صورت معنا
که جسم لفظ ایله روح مآلی ایلمش پیدا
زهی خیاط خلعت دوز بازار حقایق کیم
قد معنایی ایتمش جامهٔ ترکیب ایله بریا

بیتلرنده [زهی] اداتلری استعمال اولنمشدر .

٤٤ ــ فارسی ادواتندن بالاده مذکور اولانلر منفرداً استعمال اولندقلری کبی ادوات مذکوره‌دن :

[با . بی . نا . بر . در .] ایله ترکیب ایدنلر دخی استعمال اولندقلرندن بونلر ایله ترکیب غیر مفیدلر استعمال اولندیغندن بوفصل ایکی نوع اوزرینه تحریر اولندی .

نوع اول

حرف معانيله اولانه مركبات فارسيه

٤٥ — ادوات فارسيه‌دن تركيب صورتيله اولان كلمات بالاده مذكور [با ، بى ، نا ، بر ، در] حرفلريله تركب ايدنلردركه بروجه آتى ايضاح ايدلمشدر .

با ايله اولانلر

٤٦ — با ايله تركب ايدن كلمات عربيه و فارسيه‌دن درخاطر ايديلنلر شو :

[با امتحان ، بامتياز ، باتحويل ، باتقرير ، باسند ، باخصوص ، با مضبطه ، باشرط ، بامقاوله ، بامذكره .]

كبى شيلردر نته‌كيم :

[باخصوص] اول شهريار عالم توفيق كيم
صبر بى‌پايانه ايوبلر حيران اولور

بيتيله شو :

« .... حيات ايچون عمر طبيعى بر حدمعين دكلدر [باخصوص] كه انسان فنا بولور اما انسانيت دنيا طوردقجه باقيدر . »

عباره‌سنده واقع اولمشدر .

بى ايله اولانلر

٤٧ — بى ايله تركب ايدن كلمات عربيه وفارسيه‌دن مستعمل اولوب درخاطر ايديلنلرى شو :

[بی‌ادب ، بی‌ارام ،بی‌اختیار ، بی‌ادبانه بی‌انداز ، بی‌اندازه ، بی‌انباز بی‌باك ، بی‌پایان ، بی‌پرده ، بی‌پروا ، بی‌تاب ، بی‌جان ، بی‌جواب ، بی‌چاره ، بی‌چون ، بی‌حاصل بی‌حجاب ، بی‌حد ، بی‌حساب ، بی‌حضور ، بی‌خواب ، بی‌خود ، بی‌دل ، بی‌دریغ ، بی‌رنك بی‌راه بی‌زور ، بی‌ریا ، بی‌ریب ، بی‌زار ، بی‌زبان ، زوال ، بی‌ساز ، سامان ، بی‌ستون ، بی‌شائبه ، بی‌شبهه ، بی‌شمار ، بی‌عار ، بی‌غایه ، بی‌غرض ، بی‌فائده ، بی‌قرار ، بی‌قیاس ، بی‌قید ، بی‌کار ، بی‌کس ، بی‌کران ، بی‌کمان ، بی‌گناه ، بی‌مثال ، بی‌مجال ، بی‌محابا ، بی‌معنا ، بی‌مغز ، بی‌مکان ، بی‌منت ، بی‌لزوم بی‌ناز ، بی‌نیاز ، بی‌نصیب ، بی‌نظیر ، بی‌نوا ، بی‌وایه ، بی‌وفا ، بی‌وقت ، بی‌وقوف ، بی‌همتا ، بی‌هوش .]

کبی شیلردر . نته‌کیم :

ای شفاساز بلای آفات
ملجاء جمله عصات عرصات
خاك درکاهك آرارلر [بی‌شك]
ماهدن ماهی‌یه‌دك ملك و ملك

— و —

سوزه کلسه او دهان [بی‌عیب]
کشف اولوردی سخن عالم غیب
ایلمشدی انی خلاق ازل
حسن اخلاق ایله [بی‌مثل] وبدل

— و —

انی کوز نوری کبی سیر جمال
[بی‌مثال] ایتمش ایدی بالاجمال

— و —

یاری سیر ایتمك ایچون [بی‌تکلیف]
جملةً چشم ایدی اول جسم لطیف

— و —

بو قدر نعمت [بی‌منت] رب
احمدك شاننه تعظیم ایدی هپ

ابیاتنده واقع اولمشلردر .

نا ایله اولانلر

٤٨ — نا ایله ترکب ایدن کلمات عربیه و فارسیه‌دن درخاطر ایدیلنلر شو :

[نا امید . نا اهل . نابجا . نابکار . نابود . نابینا . نابدید . ناپاك . ناپسند . ناتاب . ناتراش . ناتمام . ناتوان . ناجنس . ناچار . ناچیز . ناحق . ناخوشنود . ناخلف . ناخواه . ناخوش . نادان . نادیده . ناروا . ناساز . ناسزا . ناشاد . ناشناس . ناشنیده . ناصواب . ناکام . ناکس . ناکهان . نالایق . نامبارك . نامتناهی . نامحدود . نامحرم . نامراد . نامرد . نامزاج . نامعدود . نامعلوم . ناموزون . ناموجود . نایاب .

کبی شیلردر .

« الله تعالی و تقدس حضرتلرینك رحمتندن مأیوس و [نا امید]
اولمقده، عذاب وعقابندن امین اولمقده کفردر . »
فقره‌سنده واقع اولمشدر .

بَرْ ایله اولانلر

٤٩ — بر ایله ترکب ایدن کلمات عربیه وفارسیه‌دن استعماللری
درخاطر ایدیلنلر شو :
[برتر. برجا. برخوردار. بردوام. بردوش. برزده. برطرف.
برقرار . برکشته . برکذار . برکزیده . برعکس.]
کبی شیلردر نته‌کیم :

تك اولمسون قواعد اخلاص [برطرف]
مانع دکل مراسمه دائر قصورمز
— و —
اولوب انسانده مراتب [برجا]
اولدی مفضـول و تفاضل پیدا

بیتلرنده واقع اولمشلردر .

دَرْ ایله اولانلر

٥٠ — در ایله اولانلردن دخی درخاطر ایدیلنلر شو :
[درخاطر . دردست. درعقب . درعهده . درکنار . درمیان.
درپیش] کبی شیلردر . نته‌کیم :

نیش نحل عسلك زهدین ایدنلر [درپیش]
بال ایچون مدت عمرنده یمز آنلر نیش

— و —

ایدرسه‌ك بر ایشی [درعهده] سن ای نور دیده
حجابندن صاقین سعی ایله سن انجاز وعده

بیتلرنده واقع اولمشدر .

نوع ثانی

فارسی ترکیب غیر مفیدلری

٥١ — فارسی ترکیب غیرمفیدلرندن ترکیب‌مزجیلر علم مقامنده اولوب هر لسانده عیناً استعمال اولندقلرندن لسان عثمانیده ده او صورتله قوللانیلورلر .

فارسینك دیکر ترکیب غیر مفیدلری یعنی ترکیب اضافی وترکیب توصیفی ایله وصف ترکیبلری عیناً و حرفیاً لسان عثمانیده استعمال اولنورلر حتی قواعد عثمانیه‌ده بونلرك اصول ترکیبلری‌دخی جاریدر. یعنی فارسیده جاری اولان اضافت وتوصیف قاعده‌لری لسان عثمانیده عیناً جاری اولدیغندن وبونلرده نحو فارسی‌کتابمزده یازلمش‌ایدوکندن بو مقامده تطویل کلامه حاجت اولمیوب یالکز هر نوع ایچون بعض امثله ایرادیله اکتفا اوندی . شویله که :

فارسی ترکیب اضافیلری

٥٢ — فارسی ترکیب‌اضافی قاعده‌سی لسان‌عثمانیده عیناً جاری اولوب هر شیدن زیاده و عادتا لسان عثمانینك شیوه‌سی طرزینی الەرق کثرتله مستعملدر . نته‌کیم :

سوبسو سوق ایلین هب [سائق تقدیر]در
کیمسه‌نك دستنده یوق راغب [زمام اختیار]

— و —

بر تجلی ایدی موسی‌یه‌ده کیم ال ویردی
[شجر طور] همیشه ید بیضا ویرمز

بیتلرنده واقع اولمشدر .

فارسی ترکیب توصیفلری

٥٣ — فارسی ترکیب توصیفی قاعده‌لری لسان عثمانیده عیناً جاری اولمغله بونلرده ترکیب اضافیلر کبی مستعملدر . نته‌کیم :

[کاسهٔ لبریز] فغفور اولسه ده ویرمز صدا
ثروت افزایش بولنجه اغنیا خستلنور

— و —

جدلکارانه خاموشی قدر رنکین جواب اولماز
سکوتن [مرد دانا] خصمنی الزام ایچون صاقلار

بیتلرنده واقع اولمشدر .

فارسی وصف ترکیبلری

٥٤ — فارسی وصف ترکیبلرینك جمله‌سی ترکی صفتلر کبی لسان عثمانیده استعمال اولنورلر نته‌کیم :

امتیاز ثابت و سیاری مشکلدر خیال
ظن ایدر [کشتی نشینان] ساحل دریا یورور

ایکنجی مقاله

تحلیلات نحویه

٦٢ — لسان عثمانی اوزره یازلمش بر عبارەده هرنوع ترکیباتی کوسترەرك اول عبارەیی حل ایتمك اصولنه [تحلیل نحوی] دینورکه بونك ایچون تطبیقات مفردات کتابمزده دخی بیان ایلدیکمز وجهله معلم تختەیه اوزونجه بر فقره یازوب قواعد نحویەنك تطبیقاتنی اجرا ایدەرك مذکور عبارەیی تحلیل ایتدکدن صوکره دیکر برچوق عبارەلریده بالذات شاکردان طرفندن طلب ایدر بناء علیه بو بابده معلم طرفندن شو:

[باغچه: خانەنك عطریات نفیسه منبعی وماکولات لذیذه مخزنیدر. هوای حیاتی‌یی باغچەده‌کی اغاجلرك یشیل یاپراقلری، رنکلی چیچکلر، درلو درلو سبزەلر، کوزل قوقولی اوتلر تصفیه ایدرلر. خانه خلقنك قسوت درونلری باغچەنك لطیف‌المنظر اولان ازهار کوناکونی تماشادن وانلردن الەجقلری روایح طیبەدن سروره مبدل اولور. انسان بویله برباغچۀ دل‌آرایی طولاشیرکن کندی الیله برچیچك قوپاریرده قوقلار ویاخود برمیوه کسرده یرسه لذتنی تعریف ایدەمیەجکی بردرجەده ذوقیاب اولور.]

عبارەسی تختەیه یازیلوب بعده تحلیلانی بروجه آتی اجرا وتعریف ایدر. شویله‌که:

شو عبارەنك فقرۀ اولاسی:

«باغچه خانه‌نك عطریات نفیسه منبعیدر وما كولات لذیذه مخزنیدر» صورتنده اولنق لازم كلدیكندن ایكی خبرلی برجملهٔ اسمیه‌دركه مبتداسی «باغچه اولوب «خانه‌نك عطریات نفیسه منبعیدر» تركیبی دخی مقید خبر و« مأكولات لذیذه مخزنیدر»تركیبیده خبره معطوف دیكر برخبرمقیددر.

برنجی خبر واقع اولان « خانه‌نك عطریات نفیسه منبعیدر» تركیبی در اداتندن تخلیه اولنینجه اصول تركیه یاپلمش مقید برتركیب اضافیٔ لامیه‌دركه «خانه‌نك» مضاف‌الیه والت طرفی مقید مضافدر یعنی اصل مضاف«منبعی» اولوب «عطریات نفیسه» انك قیدیدر وبو«عطریات نفیسه» تركیبی دخی فارسی اصولیله یاپلمش بر تركیب توصیفی اولوب « نفیسه » صفت «عطریات» انك موصوفی اولدیغی كبی بونلرده من حیث التركیب یعنی « عطریات نفیسه منبعی » صورتنده‌ده برتركیب اضافیٔ تركی اولوب «عطریات نفیسه» تركیب توصیفیسی مقید مضاف الیه یعنی اصل مضاف الیه عطریات اولوب نفیسه انك قیدی و«منبعی» دخی بو تركیبك مضافیدر.

ایكنجی خبر اولان [مأكولات لذیذه مخزنیدر] تركیبی در ادات خبردن تخلیه ایدلینجه تركی اصولیله بر تركیب اضافیٔ مقیددركه « مأكولات لذیذه» مقید مضاف الیه و« مخزنی » مجرد مضافدر. اشبو «مأكولات لذیذه» تركیبی دخی فارسی اصولیله برتركیب توصیفی اولوب « لذیذه » صفت و« مأكولات » موصوفدر بناءً علیه مقید مضاف الیه دیدیكمز شو «مأكولات لذیذه» تركیبنده«مخزنی» مضافنك اصل مضاف الیهی مأكولات اولوب لذیذه بونك قیدیدر.

عباره‌نك ایكنجی فقره‌سی اولان شو :

« هوای حیاتی‌یی باغچه‌ده‌کی اغاجلرك یشیل یاپراقلری، رنکلی چیچکلر، درلو درلو سبزه‌لر، کوزل قوقولی اوتلر تصفیه ایدرلر»

کلامنده « تصفیه ایدرلر » فعل مضارع مرکبنك « یاپراقلر، چیچکلر، سبزه‌لر، اوتلر» قیدلریله برابر فاعللری و «هوا»یی قیدیله برلکده مفعول بهی اولدیغندن جمله‌سی برجملهٔ فعلیه‌در.

بوراده مفعول‌به اولان « هوا» یای نسبتله صفت اولان « حیات » لفظی توصیف ایده‌رك فارسی اصولیله برترکیب توصیفی حاصل ایتمش وبوترکیب ترکی قاعده‌سیله مفعول‌به یاپلمشدرکه اصل مفعول‌به اولان هوا اولوب حیاتی صفتی انك قیدیدر وبوراده‌کی مفعول اداتی حیاتی نك اخری حرف املا اولدیغی ایچون بریا زیاده‌سیله (یی) صورتنده کلمشدر. «باغچه‌ده» متعلقات فعلدن ظرف مکان یاخود مفعول‌فیه اولوب کی اداتیله‌ده باغچه‌ده بولنان معناسنه صفت قیاسی حالنه کیرمشدر.

«اغاجلرك یشیل یاپراقلری» ترکیبی ترکی اصولیله ترکیب اضافی اولوب « اغاجلرك » مجرد حالنده مضاف‌الیه و « یشیل یاپراقلری » دخی مقید مضافدر. اشبو «یشیل یاپراقلر» دخی ترکی اصولیله ترکیب‌توصیفی اولوب یشیل صفت یاپراقلر موصوفدر ویاپراقلر اشاغیده‌کی تصفیه ایدرلر فعل مضارع مرکبنك فاعلی اولوب کلمات سائرهٔ مذکوره هپ بوفاعلك قیدلریدر.

« رنکلی چیچکلر» ترکیبی ترکی اصولیله ترکیب توصیفی اولوب اولوب « رنکلی » کلمه‌سی صفت قیاسی و «چیچکلر» موصوف اولدیغی کبی چیچکلر مذکور « تصفیه ایدرلر» فعلنك فاعلی اولوب رنکلی دخی بو فاعلك قیدیدر.

«درلو درلو میوه‌لر» ترکیبی ترکجه ترکیب توصیفی اولوب «درلو» صفت ایکنجی درلوده انك تأکیدی و«میوه‌لر» دخی موصوفدر واشبو میوه‌لر مذکور «تصفیه ایدرلر» فعل مضارع مرکبنك فاعلی اولوب درلو درلو سوزلریده انك قیدلریدر.

«کوزل قوقولی اوتلر» ترکجه ترکیب توصیفی اولوب بورادە «کوزل قوقولی» ترکیبی ترکجه وصف ترکیبی اولدیغندن اوتلره صفت اولمشدر یعنی اوتلر موصوف و«کوزل قوقولی» وصف ترکیبیسی انك صفتیدر. اشبو وصف ترکیبی کوزل صفتیله قوقو موصوفندن ترکب ایتمش اولان «کوزل قوقو» ترکیب توصیفیسنی لی اداتیله تکرار صفت حالنه قویمقله حاصل اولمش برصورتدن عبارتدر. بوراده‌ده اوتلر هم بروجه بالا موصوف وهمده اشاغیده‌کی «تصفیه ایدرلر» فعل مضارع مرکبنك فاعلیدر دیکرلری بوفاعلك قیدیدر.

عباره‌نك اوچنجی فقره‌سی اولان شو:

«خانه خالقنك قسوت درونلری باغچه‌نك لطیف المنظر اولان ازهار کوناکونی تماشادن وانلردن آله‌جقلری روائح طیبه‌دن سروره مبدل اولور» عباره دخی متعلقات فعل ومتممات جمله‌یی حاوی برجملهٔ فعلیه‌دن عبارتدر.

بوراده‌کی «خانه‌خلقنك قسوت درونلری» ترکیبی مضاف ومضاف الیهی مقید اصول ترکی ایله یاپلمش برترکیب اضافیدرکه اصل مضاف الیهی «خلق» ومضافی «قسوت» اولوب خانه مضاف الیهك ودرونده مضافك قیدیدر. چونکه مذکور «خانه‌خلقنك» ترکیبندن اضافت

کافی قالقنجه خانه‌خلقی یاخود «خانه‌نك خلقی» صورت اصلیه‌سی قالیرکه بوده بر ترکیب اضافیدر بناءً علیه بیوك ترکیبه کوره مضاف الیه اولان خلق بوراده مضاف اولوب خانه مضاف الیهی دخی آنك قیدیدر.

«قسوت‌درون» دخی فارسی اصولیله بر ترکیب اضافی اولوب قسوت بوراده مضاف الیه ایکن بیوك ترکیبده مضاف واقع اولمش ودرون دخی آنك قیدندن عبارت بولنمشدر.

برده فقره‌نك عمومنه نظراً «خلق» زیرده‌کی «اله‌جقلری» فعلنك فاعلی اولوب خانه آنك قیدی اولدیغی کبی ینه فقره‌نك عمومنه نظراً «قسوت» دخی زیرده‌کی «مبدل‌اولور» فعل مرکبنك فاعلی اولوب درونده بونك قیدیدر. چونکه چیچکلردن کوزل قوقوی آلان خانه خلقی وسروره مبدل اولانده قسوت اولدیغندن آله‌جغك فاعلی خلق. مبدل‌اولورك فاعلیده قسوتدر.

بوندن‌صکره کلن «باغچه‌نك لطیف‌المنظر اولان ازهار کوناکونی» ترکیبی بر ترکیب اضافی اولوب حالیله آله‌جقلری فعلنك مقید مفعولیدر ومفرد اعتباریله‌اصل مفعول‌به اولان «ازهار» اولوب دیکرلریده بونك قیودندن عبارتدر.

بو ترکیبده «باغچه» مضاف‌الیه «ازهار» مضاف‌اولوب «لطیف‌المنظر» مضاف الیهك «کوناکون» دخی مضافك قیدیدر.

اشبو «لطیف المنظر» ترکیبی‌ده عربی اضافت لفظیه‌سندن یعنی صفتك موصوفنه اضافتی‌قبیلندن اولان ترکیبلردن‌اولوب ترکی‌وفرسینك وصف ترکیبلری‌مقامنده اوله‌رق‌مرکب‌اولدیغی حالده بر کلمه کبی باغچه‌نك

صفتیدر «گونا گون» دخی صفت مؤکده اولەرق ازهاری وصف ایدر وبو حالده «ازها گونا گون» ترکیبی ده فارسی اصولیله بر ترکیب توصیفی دیمك اولور.

«تماشادن» مفعول منه اولدیغی کبی «ایاردن» دخی مفعول عنه اولوب «روائح طیبەدن» دخی مفعول عنهدر واشبو «روائح طیبه» فارسی اصولیله بر ترکیب توصیفی اولوب طیبه صفت وروائح موصوفدر وروائح جمع اولدیغی ایچون مطابقت شرائطنه رعایةً طیبه صفتی مؤنث اولەرق ایراد اولنمشدر «مسروره» دخی مفعول الیهدر واشبو ایکی مفعول منهله بر مفعول عنه وبو مفعول الیهك جملەسی «مبذول اولور» فعل مركبنك مفعوللریدر.

عبارەنك دردنجی فقرەسی اولان شو:

«انسان بویله بر باغچۀ دل آرایی طولاشیرکن کندی الیله بر چیچك قوپاریرده قوقلار ویاخود بر میوه کسرده بر سەلذتی تعریف ایدەمیەجكی بر درجەده ذوقیاب اولور.»

فقرەسی شرط ایله جزادن مركب بر کلامدرکه «بر سه»یه قدر اولانی شرطیه و آلت طرفلری جزائیەدر.

شرطیه اولان قسمنده «انسان بویله بر باغچۀ دل آرایی طولاشیرکن» پارچەسی حال ترکیبی اولوب «انسان» طولاشیر فعلنك فاعلی «باغچۀ دل آرا»ده مفعول بهدر بویله ایله بر باغچەنك صفتلری اولدیغی کبی «دل آرا» وصف ترکیبیٔ فارسیسیده باغچەنك صفتیدر و«باغچۀ دل آرا» ترکیبی فارسی اصولیله بر ترکیب توصیفیدر وبو حالده اصل مفعول به اولان باغچه اولوب «بویله بر . دل آرا» انك قیدلریدر.

شرطیه اولان قسمك آلت طرفی دخی [د ه و یاخود] ادوات عطفیه‌سیله ربط ایدیله‌رك ادات شرطلر حذف ایدلمش بر صورتده بولندیغندن و دها آچیقجه‌سی «کندی الیله برچیچك قوپاریرسه وقوقلارسه ویاخود برمیوه کسرسه ویرسه» دیمك اولدیغندن درت فعل مضارع شرطی‌یی حاوی بولنورکه بونلرك جمله‌سنك فاعلی بالاده‌کی حال ترکیبی جمله‌سنده اولان انسان لفظی اولوب چیچك دخی قوپاریرسه وقوقلارسه‌نك مفعول به‌ی اولدیغی کبی میوه دخی کسرسه ویرسه‌نك مفعول بهیدر (بر) بر چیچك و میوه‌نك صفتی اولدیغندن برچیچك و بر میوه ترکیبلرینده ترکی اصولیله ترکیب توصیفی اولمقله چیچك ایله میوه مقید مفعول بهلردندر. بوراده « کندی » اسم تجریدی «الیله» مفعول لهنی مؤکددر و بومفعول لهده مذکور درت فعله شاملدر.

جزائیه اولان قسم اخیرده ایسه «تعریف ایده‌میه‌جکی وذوقیاب اولور » فعللرینك فاعلی ینه انسان لفظی اولوب «لذتی» لفظی دخی «تعریف ایده‌میه‌جکی» فعلنك مفعول بهیدر « بردرجه‌ده» دخی مفعول فیهدر .

« ذوقیاب» ایسه فارسیجه وصف ترکیبی اولوب اولمق ماده‌سیله ترکب ایدرك ترکی مرکب برفعل حاصل ایتمشدر .

بوراده شایان دقت برشیء واردرکه اوده «لذتی» لفظیدر اکر بو لفظ بالاده دیدیکمز وجهله مفعول به ایسه‌نونك لزومی یوقدر چونکه لذت لفظی مفعول به اولنجه نونه لزوم یوقدر فقط عباره‌نك روشنه دقت اولنورسه « میوه‌نك لذتی‌نی» دیمك اولدیغندن یعنی برترکیب اضافی مفعول به صورتنه قونلدیغندن و آخرنده یا بولندیغندن (نی) کتیرمش

واختصار ایچونده میوه‌نك مضاف الیهی حذف اولنمشلر (لذتی‌نی) قلمش وبرنجی یائه‌لزوم قالمامش اولدیغندن (لذتی) صورتنه قونلمشدر].

ایشته معلملر کیفیتی بو وجهله تعریف وتوضیح ایتدکدن صکره دها برقاچ عباره‌یی برقاچ درسده بو صورتله کوسترر وبعده دیکر بر عباره‌یی تخته‌یه یازوب حالنی طلبه سندن طلب ایدر. مثلا :

[کافهٔ مخلوقاتی یوقدن وار ایدن وبالجمله مکوناتی عدمدن ساحهٔ وجوده کتورن الله ذوالجلال حضرتلریدر].

عباره‌سنی تخته‌یه یازوب طلبه‌دن حالنی طلب ایدر شاکردانده بو عباره‌یی اللرنده‌کی بیاض کاغدلرك بالاسنه یازدقدن صکره اشاغیسنه بروجه آتی اجوبه‌یی تحریر ایدرلر. شویله‌که:

کافهٔ مخلوقات — فارسی اصولیله بر ترکیب اضافی اولوب کافه مضاف ومخلوقات مضاف الیهدر .

مخلوقاتی — « وارایدن » اسم فاعلنك مفعول بهیدر کافه مضافیده کندیسنك قیدیدر .

یوقدن — بالاده مذکور مفعول بهك صورت و محل ورودینی اشعار ایتدیکندن مفعول منهدر .

وار ایدن — مرکب اسم فاعل اولوب آتیده محرر (الله ذوالجلال) کندیسنك فاعلی اولدیغی کبی دیکر برجهتله کندیسیده بونك صفتیدر و بوحالده شو فاعل ایله مفعولی اولدیغنی بالاده بیان ایتدیکمز سوزلر کندیسنك قیدندن عبارت قالیرلر .

و ــ حرف عطف اولوب موصوله قيلاندندر مفتوح اوقنور.

بالجمله ــ حرف جر و حرف تعريفلى عربى كلمه اولوب مكوناته صفت واقع اولمشدر .

مكوناتى ــ زيرده‌كى كتورن اسم فاعلك مفعولى بالجمله ده بونك قيديدر .

عدمدن ــ مكونات مفعول بهنك صورت و محل ورودينى اشعار ايتديكندن مفعول منهدر .

ساحهٔوجوده ــ فارسى اصوليله تركيب اضافى اولوب ساحه مضاف وجود مضاف اليهدر .

وجوده ــ مفعول اليه اولوب ساحه انك قيديدر .

كتورن ــ اسم فاعل اولوب (الله ذوالجلال) كنديسنك فاعلى اولديغى كبى ديكر بر صورتله‌ده كنديسى انك صفتى اولديغندن بو فاعل ايله مذكور مفعوللر كنديسنك قيدندن عبارت قاليرلر .

اشبو ايكى اسم فاعل ايله متحصل تركيبلرك ايكيسيده مبتدا اولوب « الله ذوالجلال حضرتلريدر » دخى خبر واقع اولمشدر . خبر اولان بو تركيبده :

الله ذوالجلال ــ بر تركيب توصيفى اولوب « الله » اسم جليلى موصوف « ذوالجلال » دخى صفتيدر .

ذوالجلال ــ دخى بشقه‌جه بر تركيب توصيفىٔ عربى اولوب وصف تركيبى مقامنده صفتدر .

حضرتلرى ــ دخى صفتدر .

ایشته بو وجهله شاکردانك یازدقلری کاغدلری معلم آلوب تصحیح ایدرك ینه صاحبلرینه اعاده ایتملی و بو صورتله زیرده محرر فقراتیده متعدد درسلرده حل ایتدیرملیدر .

مثال ١

ایمان : پیغمبرمز محمد مصطفی صلی الله علیه وسلم افندیمزی طرف جلیل بریدن کتیردیکی علم ضروری ایله معلوم اولان هر شیده اجمالاً قلب ایله تصدیق ولسان ایله اقرار ایتمکدر .

مثال ٢

ایمان یعنی اینانمق : قولدن لسان ایله اقرار وقلب ایله تصدیق وجناب حقدن هدایت وتوفیق ایله اولور .

مثال ٣

ایمان واعتقاد مسائلی یعنی مسلمان اولان کمسنه‌نك اینانمسی لازم کلن مسئله‌لر [الله تعالی حضرتلرینه . ملکلره . الله تعالی حضرتلرینك کوندردیکی کتابلره . پیغمبرلره . اخرت کوننه . قدره و خیر و شر الله تعالی‌دن اولدیغنه] اینانمقدن عبارتدر .

مثال ٤

حق تعالی‌یه اینانمق : الله تعالانك الوهیتنه یعنی وجودی کندندن اولوب کندیسنه بر شیٔ وجودده سبقت ایتمدیکنه و خواص الوهیتنه یعنی عالمی تدبیر ایتمسنه وجمیع اشیانك خالق اولدیغنه وعبادته استحقاقنه وکندیله قائم اولان صفات جلیله‌سی صوکره‌دن اولمدیغنه وذکر اولنان

الوهيت وخواص الوهيتده شريكي ونظيری اولمديغنه ومخلوقاتدن برشيئه هيچ بر وجهله بكزهمديكنه ايمان ايتمكدر .

مثال ٥

ملكلره ايناتمق : حق تعالى حضرتلرينك ملكلری واردر وجناب حقك امريله عاملردر. الله تعالى حضرتلرينه عاصی اولمازلر. و بونلر اجسام لطيفهٔ نورانيه درلر . درلو درلو صورتلرده ظاهر اولورلر وجناب حقله رسل كرامی بيننده وحی شريعت و انزال كتب خدمت سنيه‌سيله صدق و امانت اوزره توسط ايدرلر . يمزلر ايچمزلر . كنديلرنده اركككلك ديشيلك يوقدر و انس وجنك سائر حاللرندن‌ده بريدرلر .

مثال ٦

كتابلره ايناتمق : الله تعالى حضرتلری دين حقی بيان ايچون جبريل امين واسطه‌سيله پيغمبران عظامنه كتابلر كوندرمش و بونلرده امر و نهيی ووعد ووعيدی بيلديرمش اولديغنه وصوكره كلن كتاب وشريعت اول كلنلرك حكمی وزمانی تمام اولديغنی بيان ايتديكنه وقرآن عظيم الشان ايله ختم اولنوب اندن صوكره كتاب كلمديكنه وكلميه‌جكنه و بونك حكمی الى الاخر الدوران باقی اولديغنه ايناتمقدر .

مثال ٧

بالاده‌كی فقره‌ده مذكور [وعد و وعيد] سوزلرينك معنالری شو دركه :

وعد ــ جناب حقه اطاعت وقوللق ايدنلری رحمت وجنت ايله تبشير ايتمك .

وعید ـ خدای ذوالجلالك امر ونهیی طانیوب اطاعت ایتمینلرك عذاب جحیمه لایق اولدقلرینی خبر ویرمك دیمكدر .

مثال ٨

پیغمبرلره ایناتمق : حق تعالی حضرتلری نوع بنی بشردن اولمق اوزره ینه جنس بشره برطاقم مبشر و منذر و امور دین و دنیادن ناسك احتیاجنی بیان ایدر ذوات شریفه كوندردیكنه و آنلرك نبوتی عادتی نقض ایدر معجزه‌لرله تأییدایلدیكنه و پیغمبرلرك اولی آدم آخری محمد علیهماالسلام اولدیغنه وجمله‌سنك [صدق. امانت. تبلیغ. فطانت. عصمت] صفتلریله متصف اولدقلرینه ایناتمقدر .

مثال ٩

اخرته ایناتمق : انسان اولدكدن صوكره جمیع اجزای اصلیه‌سیله دیریله‌جكنه وروحك جسده اعاده قلنه‌جغنه وحساب، میزان، جنت، جهنم، شفاعت انبیا ، عذاب ، صراط ، كوثر ، منكر ونكیر سؤالی وهركسك دفتر اعمالنك اوقونمسی حق اولدیغنه ایناتمقدر .

مثال ١٠

قدره ایناتمق : هر بر مقدركه وجوده كلن خیر وشردن عبارتدر كرك عبدك افعال اختیاریه‌سی وكرك سائر اشیا جمله‌سی الله تعالی‌دن اولدیغنه یعنی حق تعالانك دیلمسیله وتقدیریله اولدیغنه ایناتمقدر .

مثال ١١

علم و عرفان سبب رفعتدر
عالم اولمق نه بیوك دولتدر

علمن اظهار ایدنجه آدم
اولدی بالجمله ملائك ملزم
انبیا وارثی اولمش علما
اکله کیم بو نه وراثت نه غنا

مثال ۱۲

ادبیات ایله تاریخ و سیر
سیرت اهل ادبدر یکسر
انلر ایله نجه معنی بیلنور
دهرك احوالی نه رعنا بیلنور
بیلمین بونلری پك غافل اولور
علمی وار ایسه دخی جاهل اولور

مثال ۱۳

کیردی برشکل نظامه هیئت روی زمین
اولدی شامل عالمه الطاف رب العالمین
ایلدی کسب حیات تازه خلق کائنات
طولدی انوار مسرتله قلوب مؤمنین

۶۳ — اشبو اون اوچ مثال بالاده تعریف اولندیغی وجهله غایت مفصل صورتله طلبه طرفندن حل اولنوب معلملر طرفندن دخی تصحیح ایله اشبو تحلیل نحوی قواعدی لایقیله تقرر ایتدکدن صکره یاکاش تصحیحنه دخی آلشدرمق لازمدرکه بونك ایچونده مثلا شو :
[بوکره چفتلکات عالیلرندن چتن باغچه نام قریه محصولاتی میاننده

حنطهٔ آق ایله چودار سیاه اك زیاده اقچه ایتدیکی جهتله بهوندن بیکر کیل استانبول اثمانی اوچ تقسیطده آلنمق اوزره آربه‌جئ مشهور فلانه بالفروخت بغدای مذکور ایله چودار مزبورك جمله‌سی تسلیم ایدلمش اولدیغندن و تقسیطلری دخی حلول ایتدکجه پاره‌لری آلندیغندن اقچهٔ متراکمه بانقه‌یه تسلیم اولنوب بجایشاً النان علم و خبری لفاً سوی والالرینه ارسال قلنمغله وصولنك اشعاری بابنده]

طرزنده بر مکتوب صورتنی تحته‌یه یازوب بروجه آتی یاکلشلری ارائه ایتملیدر شویله که :

[بوراده (چفتلکات عالی) فارسی قاعده‌سیله یاپلمس بر ترکیب توصیفی کبی کورونیورسه‌ده یاکلشدر . چونکه (چفتلك) سوزی ترکی اولوب بونك عربجه قاعده‌سیله (چفتلکات) صورتنده جمعلندیرلمسی قطعیاً جائز اولمدیغی کبی فارسی قاعده‌سیله ترکیبه داخل اولمسیده اصلا جائز دکلدر . بناءً علیه یاکلش اولان بو تعبیر یرینه (ذات عالیلرینك چفتلکلرندن) دیمك لازم ایدی .

کذا (حنطهٔ آق) ایله (چودار سیاه) دخی یاکلشدر چونکه برنجیده عربی اولان حنطه فارسی قاعده‌سی اولان ترکیب توصیفیله ترکی اولان آق صفتنی وایکنجیده ترکی اولان چودار فارسی قاعده‌سیله فارسی اولان سیاه صفتنی آلمسی قطعیاً جائز دکلدر . بو مقاملرده (بیاض بغدای و سیاه چودار) یاخود (آق حنطه و قاره چودار) دینلمك لازم کلیر ایدی .

(آربه‌جئ مشهور) ایله (بغدای مذکور) و (چودار مذکور)

و (اقچهٔ متراكمه) دخى بونلر كبيدر . چونكه (آربه‌جى ايله اقچه) تركجه اولديغندن تركيب فارسى‌يه داخل اولمازلر .

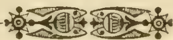
(بالفروخت) ايسه (فروخت) لفظى فارسى اولديغندن حرف تعريف و حرف جر الهماز .

(بجايشاً) دخى بجايش فارسى اولديغندن تنوين الهماز .

بونلرك يرلرينه (مشهور آربه‌جى) و (متراكم اقچه) و (فروخت ايده‌رك) ياخود (صاته‌رق) و (بالمبادله) سوزلرى قوللانلمق لازم كلير ايدى .

ايشته بو وجهله دها برطاقم ياكلش تركيبلرى حاوى عباره‌لر يازيله‌رق شاكردان طرفلرندن تصحيحلرى طلب اولنوب بالاده‌كى تحليل اصوليله انلرده كاغدلرينه‌يازه‌رق معلملر طرفندن تكرار تصحيح اولنورسه قواعد مذكوره تطبيقاتنده لازم كلن ملكه تماماً استحصال ايدلمش اولوركه مطلوبده بودر .

ختام

[قصبار مطبعه‌سى]

